[Autor]

[Titlu]

Volumul - [NrVolum] *(opţional)*
Seria [NumeSerie] *(opţional)*

[Autor]
[TitluOrig]
[EdituraOrig], [AnOrig]

© Editura, An
Toate drepturile rezervate

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
Autor
Titlu / Autor;
trad:
...
...
...
...

Versiune ebook: [x.x]

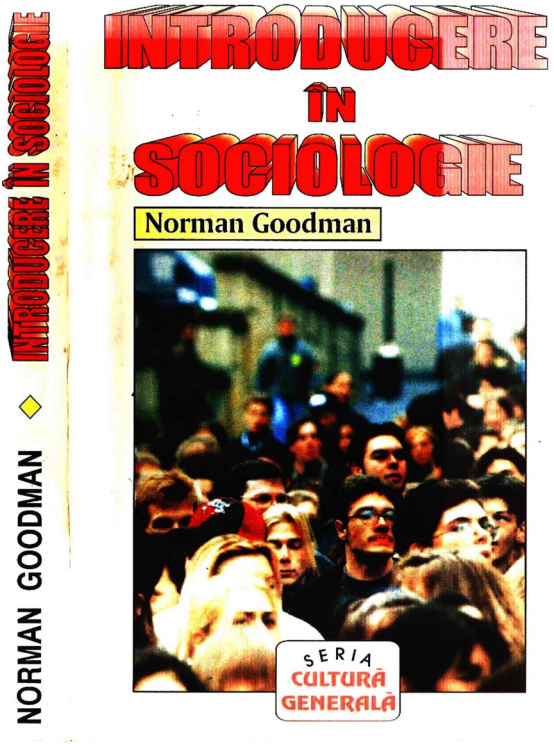

NORMAN GOODMAN, profesor universitar la **State University** din New York, prezintă în această carte, într-o manieră clară, concisă şi atractivă, o privire de ansamblu asupra unor tematici sociale de actualitate: ** societatea postindustrială * schimbarea socială * competenţă tehnică şi evoluţia creierelor * tipuri de organizaţii sau instituţii * comunicare şi interacţiune socială * devianţă şi control social * criminalitatea şi implicaţiile ei sociale * stratificarea socială * tendinţe în evoluţia claselor şi grupurilor sociale * relaţii interetnice şi rasiale * inegalitatea socială * tendinţe în evoluţia familiei şi viitorul acesteia * probleme ale educaţiei şi calificării * politica şi autoritatea statului * forme de guvernământ * sisteme politice * structura sistemelor economice ale statelor dezvoltate în economia de piaţă * marile probleme*

*demografice * problemele sociale ale marilor oraşe.*

Lucrarea reprezintă nu numai un instrument de lucru, un ghid pentru toţi cei ce abordează ştiinţele socio-psiho-pedagogice, dar şi o importantă sursă de informare pentru cititorul român ale cărui cunoştinţe din domeniul social i-au parvenit preponderent prin interpretări dintr-o perspectivă marxistă.

NORMAN GOODMAN

INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIE

Traducere: IOANA RĂDULESCU

Editura LIDER

Bucureşti

4

I

I.S.B.N.: 973-9343-34-1

INTRODUCTION TO SOCIOLOGY Copyright © 1992 by HarperCollins Publishers, Inc. Published by arragement with Harper & Collins Publishers, Inc.

Toate drepturile asupra editiei în limba română sunt rezervate Editurii LIDER - Bucureşti

Cuprins

Prefaţă.....

_1

CE ESTE SOCIOLOGIA?.....

Perspective.....

Dezvoltarea sociologiei

%.....

_2

CUM SE FACE SOCIOLOGIE: METODE DE CERCETARE

SOCIOLOGICĂ.....

Logica cercetării.....

Interconexiunea teoriei şi a cercetării.....

Procesele de cercetare.....

Metode fundamentale de cercetare^.....

Probleme în efectuarea cercetării.....

_3

CULTURA.....

Ce este cultura.....

Componentele culturii.....*.....%.....

Cultura „ideală” şi „reală”.....

Diversitatea culturală.....

Temele culturale americane.....

Cultura şi sociobiologia.....

_4

STRUCTURA SOCIALĂ.....

Natura societăţii.....

Instituţiile sociale.....

Tipuri de societăţi.....

_5

GRUPURILE SOCIALE ŞI ORGANIZAŢIILE.....

Grupurile sociale.....

Organizaţiile formale.....

Organizaţii şi societăţi.....

SOCIALIZAREA: CUM DEVENIM FIINŢĂ SOCIALĂ.....

Importanţa experienţei sociale.....

Perspective teoretice.....

Factorii de socializare.....

Socializarea prin cursul vieţii.....

Socializarea şi libertatea.....

__7

INTERACŢIUNEA SOCIALĂ ŞI REŢELELE SOCIALE.....
Natura interacţiunii sociale.....
Perspective teoretice.....
Construcţia socială a realităţii.....
Comunicarea şi interacţiunea socială.....
_8
DEVIANŢA ŞI CONTROLUL SOCIAL.....
Ce este devianţa.....
Implicaţiile sociale ale devianţei....
_9
STRATIFICAREA SOCIALĂ.....
Sisteme de stratificare.....
Teorii despre stratificare.....
Menţinerea sistemului stratificării....
_10
CLASA SOCIALĂ ŞI MOBILITATEA SOCIALĂ ÎN STATELE UNITE.....
Dimensiunile inegalităţii în Statele Unite
Sistemul de clase american.....
Semnificaţia claselor sociale.....
Mobilitatea socială.....
_11
RASA ŞI ETNICITATEA.....
Conceptele fundamentale.....

Modele de interacţiune etnică şi rasială.....
Diversitatea etnică şi rasială în Statele Unite.....
Probleme contemporane în relaţiile etnice şi rasiale.
GENUL ŞI STRATIFICAREA DUPĂ VÂRSTĂ.....
Sex şi gen.....
_12
Cât de diferiţi sunt bărbaţii şi femeile?.....
Rolurile genurilor.....
Sexismul.....
Vârsta şi societatea.....
îmbătrânirea.....
Inegalitatea între vârste...
13
FAMILIA.....
înrudirea: concepte fundamentale.....
O perspectivă multiculturală.....
O analiză teoretică a familiei.....
Familia americană contemporană.....
Viitorul familiei... Comentarii finale
14
EDUCAŢIA.....
Educaţia şi societatea.....
Caracteristicile educaţiei americane.....
Probleme curente în învăţământul american
RELIGIA.....

Religia: o definiţie.

Tipuri de religie.....

Religia: o perspectivă funcţionalistă Religia: o perspectivă a conflictului

Religia şi schimbarea socială.....

Organizarea religiei.....

Religiile majore ale lumii.....

Religia în Statele Unite.....

16

POLITICA ŞI STATUL.....

Puterea şi autoritatea.....

Statul.....

Sistemul politic american Războiul ca politică.....

iZ

ECONOMIA ŞI LUMEA MUNCII.

Ordinea economică.....~.....

Sisteme economice comparative Sistemul economic american.....

Munca şi profesiunile în Statele Unite. Un sistem economic mondial.....

8

MEDICINA.....

Modele sociale de sănătate şi boală.....

Medicina ca profesie.....

Perspectivele teoretice despre sănătate şi medicina. Sănătatea, mediul înconjurător şi stilul de viaţă personal.....

19

ŞTIINŢA ŞI TEHNOLOGIA.....

Ştiinţa modernă.....

Ştiinţa ca proces social.....

Tehnologia şi societatea.....

20

POPULAŢIA.....

Dinamica populaţiei.....

Tendinţele populaţiei mondiale.....

Tendinţe ale populaţiei în Statele Unite.....

21

URBANIZAREA.....

Dezvoltarea urbană.....

Teorii despre dezvoltarea uibană... Viaţa urbană în Statele Unite.....

22

COMPORTAMENTUL COLECTIV ŞI MIŞCĂRI LK SOCI Al ***li*** 425

Domeniul comportamentului colectiv.

Mulţimile.....

Alte forme de comportament colectiv.

Mişcările sociale.....

Mişcările sociale şi schimbarea socială...

23

SCHIMBAREA SOCIALĂ Şi MODHRNIZARKA...

Sursele schimbării sociale.....

Teoriile schimbării sociale.... Modernizarea şi dezvoltarea. Modernitatea şi progresul.....

Glosar.....

Prefaţă

Introducere în sociologie face parte din Seria de compendii a Colegiului Harper Collins. Scopul lucrării este acela de a oferi studentului şi cititorului obişnuit o privire generală asupra elementelor esenţiale ale sociologiei, într-o formă clară şi inteligibilă. Ea poate fi folosită fie ca o prezentare sumară, fie ca un supliment la multe dintre manualele standard complete, fie ca un rezumat concis, deşi complet, al domeniului, împreună cu o antologie sau o serie de lecturi relevante, selectate de profesori, din domeniul sociologiei.

Sociologia este un domeniu variatrAceastă carte prezintă cititorului perspectiva sa unică, conceptele sale importante şi modurile de explorare a lumii sociale, precum şi explicaţiile fenomenelor sociale. Interesele largi ale sociologului devin evidente, iar exemplele sunt folosite pentru a lega ideile abstracte de experienţele concrete. Obiectivul permanent este acela de a face materialul accesibil studentului şi cititorului obişnuit.

Aş comite o greşeală dacă nu aş recunoaşte contribuţia câtorva oameni importanţi în transformarea acestui proiect într-o realitate. Judith A. V. Harlan a asigurat rigoarea profesională, absolut esenţială, într-o manieră plăcută şi încurajatoare, menţinând astfel interesul pentru acest proiect. Robert Weinstein a asigurat, pe toată durata scrierii acestei cărţi, o critică nepreţuită, erudită, constructivă şi redacţională. De asemenea, sunt îndatorat lui Susan McClosky şi lui Tannis McCammon, editori, şi sprijinului deosebit al lui Carole A. Roland pentru terminarea acestei cărţi. în cele din urmă, Marilyn, soţia mea, merită recunoştinţă, pentru că mi-a oferit

dragoste şi sprijin, ca de obicei, în timpul complicaţiilor pe care le-am întâm-pinat în realizarea acestui proiect.

Normau Goodman

Stony Brook, New York iulie, 1991

1

CE ESTE SOCIOLOGIA?

In acest capitol, vom explora diversele perspective ale ştiinţelor sociale, ale sociologiei în special, în încercările lor de a explica şi înţelege comportamentul uman. Vom examina baza ştiinţifică a sociologiei, originile sale şi forma ei prezentă.

PERSPECTIVE

Ştiinţele sociale

Sociologia este o ramură a *ştiinţelor sociale,* un ansamblu de discipline care examinează natura comportamentului uman şi a societăţii umane, precum şi produsele care rezultă din amândouă. Pentru a aprecia cum sociologia contribuie la înţelegerea vieţii sociale, este utilă înţelegerea perspectivelor celorlalte ştiinţe sociale.

Antropologia are două ramuri principale. Una, *antropologia fizică* se ocupă cu fiinţa umană ca un organism biologic. în studierea rădăcinilor noastre biologice, a legăturilor noastre cu alte specii şi a variaţiilor biologice printre noi, ea se concentrează asupra fosilelor umane şi a obiectelor omului primitiv. Cea de-a doua ramura, *antropologia culturală,* s-a preocupat de natura şi evoluţia societăţilor care nu au cunoscut scrierea. Mai recent, antropologii culturali şi-au îndreptat atenţia şi spre societăţile industriale moderne, îndeosebi spre cultura (vezi Cap. 3) şi structura socială (vezi Cap. 4) ale localităţilor şi comunităţilor.

Economia se ocupă, în special, de modul în care

producem, repartizăm, dobândim şi consumăm resursele necesare. în timp ce preocuparea ei principală este bogăţia, ea studiază şi alte feluri de resurse, cum sunt hrana şi energia. De pildă, economiştii studiază influenţele şi efectele ratei şomajului, preţurile produselor de bază şi valoarea totală a bunurilor şi a serviciilor produse într-o societate (produsul naţional brut al acesteia, PNB).

Ştiinţa politica cercetează, problemele care implică sursele, împărţirea şi folosirea puterii în societate. Ea studiază procesele politice la diferite grupuri şi organizaţii. Politologii sunt îndeosebi preocupaţi de formele şi practicile de guvernare.

Psihologia examinează bazele şi consecinţele comportamentului individual, coneentrându-se asupra factorilor care îl fac pe individ să se comporte în feluri specifice. în psihologie există multe subdomenii, inclusiv personalitatea indivizilor, dezvoltarea capacităţilor lor cognitive şi baza biologică a comportamentului uman.

Perspectiva sociologică

Nu există o singură perspectivă sociologică: mai degrabă, în cadrul sociologiei, există „şcoli de gândire" în mod clar deosebite. Dar toate împărtăşesc opinia *c&sociologia* este studiul ştiinţific al comportamentului social uman, al societăţii umane şi al rezultatelor activităţilor sociale.

Premisa fundamentală a sociologiei este cât din existenţa umană este existenţă socială. Suntem legaţi unii de alţii şi depindem de alţii pentru existenţa noastră. Influenţăm pe alţii şi suntem influenţaţi de ei; într-adevăr, însuşi sensul identităţii depinde de această interacţiune, aşa cum se va discuta în Cap. 6. Orice încercare de a înţelege formele sociale în afara acţiunii individuale este sortită eşecului. Sociologia oferă o concepţie completă a condiţiei umane.

Imaginaţia sociologică C. Wright Mills (1959) a folosit expresia „imaginaţie sociologică” pentru a ne atrage atenţia asupra nevoii de a ne lărgi viziunea. Indivizii au tendinţa de a vedea lumea din punctul lor de vedere, riguros îngustat, despre ei înşişi şi despre cercul social imediat. Sociologia, susţine el, ar trebui să-şi concentreze atenţia asupra celor mai largi forţe sociale care îi afectează pe indivizi. Pentru a-şi ilustra punctul de vedere, el postulează că, dacă o persoană rămâne fără lucru, această situaţie ar putea fi considerată ca „necazul ei personal”, iar eforturile de a ajuta la rezolvarea acestei situaţii s-ar concentra asupra caracteristicilor individului. Dacă, totuşi, un milion de oameni sau mai mulţi rămân fără lucru, aceasta este o „problemă socială” care sugerează acţiunea unor forţe sociale pe scară largă şi necesită o soluţie socială. Imaginaţia sociologică permite oamenilor să-şi depăşească experienţa personală limitată şi să-şi vadă legăturile cu alţii şi cu instituţiile societăţii.

Utilitatea perspectivei sociologice Imaginea mai largă oferită de perspectiva sociologică încurajează oamenii să înţeleagă forţele sociale care le organizează viaţa. Ea permite oamenilor să vadă cum experienţele lor personale influenţează relaţiile şi constrân-gerile sociale existente şi cum sunt influenţate de acestea. Sociologia dă oamenilor posibilitatea de a înţelege generalul prin abstractizarea particularului.

Emile Durkheim şi studiile despre sinucidere Sociologul francez Emile Durkheim a studiat rata sinuciderilor atât ale societăţilor ca un întreg, cât şi ale unor segmente ale acestora (e.g. catolici şi protestanţi, bărbaţi şi femei, oameni căsătoriţi şi necăsătoriţi). Când a analizat rata sinuciderilor specifice, a văzut o schemă clară: sinuciderea este o funcţie a gradului de integrare a persoanei în grupul social. De la aceasta, el a formulat o explicaţie generală a sinuciderii, în funcţie de integrarea

socială care trece dincolo de caracteristicile religiei, genului, statutului marital şi etnicităţii.

De asemenea, sociologia descoperă aspectele latente (adesea neintenţionate şi nerecunoscute) ale vieţii sociale. Oamenii care se sinucid sunt, în general, nefericiţi. Cercetarea lui Durkheim, care arată relativa constanţă a ratei sinuciderilor la diverse categorii sociale, sugerează că factorii sociali, ca şi cei individuali, afectează sinuciderea. Dar, întrucât sinuciderea este considerată un act individual, dimensiunea socială este deseori nebăgată în seamă. Prin adoptarea unei perspective sociologice asupra sinuciderii, Durkheim a descoperit aspectul ei social, respectiv cum gradul şi tipul de integrare socială influenţează rata sinuciderilor.

Căsătoria Dacă oamenii ar fi întrebaţi de ce s-au căsătorit cu o anumită persoană; ar răspunc^pp^ s-au îndrăgostit de ea; că soţul sau soţia este singura şi unica persoană care l-ar putea face fericit sau fericită. Totuşi, există şi norme sociale care dirijează această decizie, care definesc un număr limitat de indivizi ca parteneri" potenţiali pentru căsătorie. în general, cei mai mulţi oameni nu-şi dau seama de aceste forţe sociale coercitive care influenţează ceea ce pare să fie o hotărâre intimă şi personală. Sociologia dă la iveală aceste influenţe sociale de obicei nerecunoscute.

Sociologia şi ştiinţa

Sociologia este studiul *ştiinţific* al comportamentului social şi al relaţiilor sociale. în timp ce în limbajul comun noţiunea de ştiinţă sugerează laboratoare, instrumente de măsurat şi ecuaţii algebrice, ea se referă, de fapt, la o cale generală prin care se obţin cunoştinţe despre orice fenomen.

Ipotezele ştiinţei

Toate căile,,ştiinţifice”, oiganizate pentru obţinerea informaţiilor despre lume, au în comun anumite ipoteze. O ipoteză este aceea că există o lume a realităţii independentă de perceperea acesteia de către noi sau de cunoştinţele noastre despre ea. De pildă, atomii există chiar dacă noi nu îi vedem. în acest sens, noi mai degrabă descoperim legile naturii decât le creăm.

O altă ipoteză a ştiinţei este aceea că în natură există ordine. Evenimentele nu se produc întâmplător; ele sunt precedate de cauze. De asemenea, oamenii de ştiinţă presupun că, printr-o observaţie obiectivă şi sistematică, se pot dobândi cunoştinţe despre lume. Aceasta este caracteristica esenţială a ştiinţei: observarea obiectivă, sistematică şi disciplinată a fenomenelor. Adevărul ştiinţific poate fi verificat empiric, adică prin observarea atentă şi obiectivă şi prin măsurători. Metoda ştiinţifică reduce intruziunea valorilor personale în procesul de cercetare.

Pe scurt, ştiinţa presupune existenţa unei lumi organizate a cauzei şi a efectului care poate fi înţeleasă prin observaţie obiectivă şi riguroasă şi prin măsurători. Valorile pot tulbura alegerea subiectelor studiate de omul de ştiinţă, dar nu metoda de descoperire a

- cunoştinţelor. Mereu conştienţi de failibilitatea umană, oamenii de ştiinţă deseori adoptă o atitudine sceptică în procesul de cunoaştere şi prezintă dovezi pentru a-şi susţine afirmaţiile.

Instrumentele ştiinţei

Teorii Teoriile sunt modalităţi sistematice de a explica felul în care două sau mai multe fenomene sunt legate între ele, îndeosebi în funcţie de cum unul îl produce pe celălalt. Marea lor valoare constă în faptul că ele permit omului de ştiinţă să treacă dincolo de factorii imediaţi, aflaţi în studiu, şi să „facă generalizări” referitoare la alte fenomene care au aceleaşi caracteristici.

De pildă, Durkheim a constatat că rata sinuciderilor la catolici se deosebea de cea a protestanţilor, aşa cum se deosebea cea a persoanelor căsătorite faţă de cea a persoanelor necăsătorite. El a explicat aceste constatări în funcţie de o teorie a integrării sociale, care permite acum o înţelegere a ratei sinuciderilor bazate pe factori nestudiaţi iniţial de Durkheim.

Diverse ipoteze şi date Teoriile sunt formate din *variabile,* trăsături sau caracteristici care se schimbă sau, în condiţii diferite, au valori diferite. Teoriile leagă variabilele în modalităţi care permit dezvoltarea *ipotezelor,* enunţuri despre cum două sau mai multe variabile sunt legate sau despre cum una sau mai multe variabile se vor schimba sau nu când vor fi modificate anumite condiţii specifice. Ipotezele sunt verificate prin examinarea a ceea ce ele prezic, în raport cu *datele* empirice şi informaţiile observabile, cum sunt faptele şi statistica.

Ştiinţa, deci, creează teorii, deduce ipoteze specifice din aceste teorii şi verifică ipotezele adunând şi analizând date relevante. Rezultatele sunt apoi folosite pentru a evalua teoria sau teoriile care le-au generat. Teoriile pot fi abandonate, modificate sau acceptate. Construirea teoriilor şi confruntarea acestor teorii cu datele empirice este caracteristica specifică a ştiinţei moderne.

Sociologia ca ştiinţă

Sociologia nu este cu nimic mai puţin o ştiinţă decât chimia şi fizica. Ea creează teorii pentru a explica viaţa socială. ***Teoriile***

- *generale*încearcă explicaţii cuprinzătoare, ca de pildă, „teoria generală a acţiunii”, a lui Talcott Parsons (Parsons şi Shils, 1951) care uneşte cultura, structura socială şi personalitatea. Teoriile mai puţin cuprinzătoare sau *teoriile de rang mediu* sunt „teorii speciale aplicabile categoriilor limitate de date” (Merton, 1957:9). Acestea

sunt mai obişnuite în sociologie astăzi; de pildă, teoria grupurilor de referinţă a lui Merton.

Metoda ştiinţifică este proprie sociologiei. Studiile prezentate în revistele importante de sociologie au, în general, aceeaşi structură formală ca cercetarea în ştiinţele biologice şi fizice. Este prezentată o teorie generală împreună cu o serie specifică de ipoteze ce trebuie verificate. Datele relevante sunt prezentate şi analizate, trăgându-se concluzii din ele despre caracterul adecvat al teoriei care a stat la baza studiului.

Statutul ştiinţific al sociologiei In timp ce sociologia nu este cu nimic mai puţin ştiinţifică decât chimia şi astronomia, ea nu pare să aibă precizia acestora. Aceasta, în parte, din cauza relativei sale tinereţi ca ştiinţă. Ea nu a avut atât de mult timp să-şi dezvolte nici metodologia, nici conceptele teoretice. Dar mai important, studierea comportamentului oamenilor nu este identică cu studierea comportamentului atomilor sau al moleculelor sau al plantelor. Oamenii sunt mai instabili, ei se schimbă chiar în timp cc sunt studiaţi. De asemenea, uneori dările de seamă asupra rezultatelor unui studiu determină oamenii să-şi schimbe comportamentul examinat anterior. Deseori, aceşti factori lasă să se înţeleagă că sociologii nu pot generaliza descoperirile obţinute în cursul cercetărilor la fel de mult ca oamenii de ştiinţă din domeniile fizicii şi biologici.

Sociologii se confruntă cu o altă dilemă. în timp cc puţini oameni ştiu mult despre structura moleculară a acizilor, cei mai mulţi oameni se consideră experţi în faptele pe care le studiază sociologii: criminalitatea, viaţa de familie, grupurile sociale şi aşa mai departe. Conceptele importante ale analizei sociologice sunt deseori exprimate în limbajul comun, deşi sensurile unor cuvinte pot fi diferite. De pildă, *statut* are un alt înţeles în sociologic decât în conversaţia obişnuită. Această confuzie în materie

de cuvinte şi buna cunoaştere a însăşi substanţei analizei sociologice, pe care cei mai mulţi oameni

- şi-o atribuie, fac pe mulţi să creadă să sociologia pur şi simplu studiază şi constată ceea ce este evident.

Sociologia şi bunul-simţ Multe păreri de „bun-simţ" sunt, pur şi simplu, neadevărate. De pildă, mulţi cred că divorţul este mai obişnuit printre cuplurile din clasele înstărite şi de mijloc decât printre cuplurile din clasele de jos sau că cei mai mulţi oameni care trăiesc din ajutor social nu vor într-adevăr să muncească. Ambele afirmaţii sunt false. Robertson (1987:9-10) enumera douăzeci de păreri considerate într-o mare măsură de „bun-simţ", care în urma cercetărilor sociologice s-au dovedit a fi false.

Problema este nu că bunul-simţ este necesarmente fals, ci că sociologia este o ştiinţă. De aceea, sociologia şi bunul-simţ nu trebuie să fie în conflict. De fapt, bunul-simţ poate fi o sursă bogată de ipoteze pentru sociologi. Dar sociologii trec dincolo de tărâmul bunului-simţ. Ei deseori iau noţiunile de bun-simţ despre viaţă şi le supun unei verificări riguroase care duce la confirmarea, respingerea sau perfecţionarea lor.

DEZVOLTAREA SOCIOLOGIEI

Sociologia este o ştiinţă relativ nouă. Deşi unele idei sociologice îşi au originea în antichitate, încercarea sistematică de a înţelege şi a explica comportamentul social are mai puţin de două sute de ani.

Originile sociologiei în general, oamenii din societăţile stabile se gândesc, probabil, mai puţin la structurile sociale ale mediului lor decât oamenii din societăţile instabile. Marile transformări din Grecia, în secolele al V-lea şi al IV-lea î. Hr., şi respectiv, din Europa, începând din secolul al XVTI-lea până în al XlX-lea, au dus la dezvoltarea filosofiei occidentale şi la luarea în

considerare a naturii „ordinii sociale”. Sociologia s-a dezvoltat în prima parte a secolului al XDC-lea ca răspuns la schimbarea condiţiilor sociale.

- **întemeietorii sociologiei**

Auguste Comte (1798-1857) Auguste Comte, filosof francez, este considerat întemeietorul sociologiei, după ce a inventat termenul în 1838, pentru a definio metodă specială de a studia societatea. Scopul lui Comte era să folosească această nouă ştiinţă pentru a vindeca relele sociale. El a devenit din ce în ce mai obsedat de acest obiectiv, iar opera lui a dobândit o fervoare religioasă. Comte s-a concentrat asupra a două aspecte specifice ale societăţii: ordinea şi stabilitatea, pe care le-a numit *statica socială* şi schimbarea socială, pe care a numit-o *dinamica socială.* Comte credea că acestea sunt factorii care ţin societatea laolaltă şi care provoacă schimbarea.

Comte credea că factorul important care favorizează stabilitatea îl constituie totalitatea părerilor comune ale membrilor societăţii. El a văzut schimbarea socială ca pe un proces evolutiv care duce societatea spre stări din ce în ce mai bune. Deşi ideile sale nu mai joacă un rol semnificativ în sociologia modernă, concentrarea sa asupra schimbării şi insistenţa asupra unei metodologii ştiinţifice riguroase au avut o influenţă enormă asupra altor gânditori sociali, asigurându-i astfel lui Comte un loc permanent în istoria sociologică.

Herbert Spencer (1820-1903) Opera lui Comte a fost continuată şi dezvoltată de sociologul englez Herbert Spencer. El a încercat să explice ordinea socială şi schimbarea socială comparând societatea cu un organism viu. Folosind această „analogie organică”, Spencer a văzut societatea ca pe un „sistem”compus din părţi interdependente. După părerea lui, sociologia descoperă

structurile sociale importante şi studiază modul în care acestea funcţionează pentru a produce o societate stabilă. în anumite privinţe, el a fost un precursor al şcolii de gândire sociologică „structural-fiincţionalis-tă”, despre care se va discuta mai târziu în acest capitol.

Spencer a fost deosebit de interesat de conceptul evolutiv al „supravieţuirii celor mai puternici” şi l-a aplicat la studiul schimbării societăţilor. Modul său de a privi lucrurile, etichetat *dieptdarwinism social, l*-a făcut să susţină că, dacă guvernul nu ar interveni, societatea s-ar debarasa de „neputincioşi”, permiţându-le doar celor mai buni să supravieţuiască şi să se reproducă.

- **Karl Mane (1818-1883)** Filosof social şi revoluţionar de origine germană, Marx a petrecut mulţi ani făcând o cercetare istorică scrupuloasă a naturii societăţii.

Ca şi Comte, Marx a fost interesat în studierea structurilor sociale şi a proceselor sociale cu scopul de a face societatea mai bună. Ideile lui au devenit baza pentru şcoala de sociologie a conflictului, discutată mai jos.

Marx credea că „legile” fundamentale ale istoriei ar putea fi găsite în structura economică a societăţii. El vedea societatea divizată în două clase, cei care posedă mijloacele de a produce bogăţie şi cei care nu posedă nimic; în esenţă, „bogaţii” şi „săracii”. Marx credea că această diviziune dă naştere, în mod inevitabil, la „conflictul de clasă”. Marx considera istoria omenirii ca o istorie a luptei de clasă: proprietarii de pământ împotriva iobagilor, stăpânii împotriva sclavilor, capitaliştii împotriva proletariatului.

După părerea lui Marx, contradicţiile inerente capitalismului provoacă crize economice care generează noi structuri sociale. Această concepţie, numită *materialism dialectic,* susţine că structurile nou create vor fi mai bune decât cele vechi, dar mai represive. Pentru

acest motiv, Marx nu vedea conflictul ca fiind un rău, ci mai degrabă ca pe un mijloc de progres.

Influenţa lui Marx asupra sociologiei este încă simţită. în timp ce concepţia lui că factorii economici au cele mai puternice influenţe în societate este oarecum mai puţin acceptată, majoritatea sociologilor îi recunoaşte importanţa în viaţa socială.

Emile Durkheim (1858-1917) Influenţa lui Durkheim asupra sociologiei nu se limitează la lucrarea sa asupra sinuciderii, problemă discutată mai sus. Influenţat de Spencer şi Comte, Durkheim a manifestat, în mod deosebit, interes faţă de ceea ce ţine societatea laolaltă: problema ordinii sociale. Modul său de abordare era funcţionalist; el a studiat ce funcţie îndeplinesc diverse elemente sociale în menţinerea coeziunii sociale. El s-a concentrat asupra importanţei opiniilor şi valorilor („conştiinţa colectivă") şi a ritualului colectiv.

Durkheim credea că societatea este ţinută laolaltă de forma structurii ei sociale. în vechea societate, care era mai puţin complexă şi mai puţin specializată decât societatea din zilele noastre, oamenii erau legaţi între ei datorită asemănărilor. Majoritatea oamenilor

- făceau lucruri asemănătoare; ei erau generalişti1. Această asemănare îi unea prin ceea cc Durkheim a numit *solidaritate mecanică.* Pe măsură ce societatea a devenit mai complexă şi diferenţiată, oamenii şi-au asumat sarcini specializate care erau necesare şi unora şi altora. Durkheim a numit acest fel de legătură, prin sprijin mutual şi interdependenţă, *solidaritate organică.*

Durkheim a contribuit şi la metodologia sociologică. El a susţinut că sociologia trebuie să studieze „faptele" sociale sau forţele care există în afara indivizilor şi Ic forţează comportamentul. El credea că oamenii încorporează aceste influenţe sociale coercitive în

identitatea lor, prin aceasta transformând „controlul social” în „autocontrol” (vezi Cap. 6).

Max Weber (1864-1920) Sociologul german Max Weber a exercitat o uriaşă influenţă asupra sociologiei contemporane. El a contribuit atât la dezvoltarea cunoştinţelor sociologice, cit şi la metodologia sociologică.

Ideca centrală a studiului lui Weber a fost acţiunea socială. El a manifestat un deosebit interes faţă dc valorile, opiniile, intenţiile şi atitudinile care ne călăuzesc şi nc dirijează comportamentul. El a dezvoltat o metodologie, *verstehen* (înţelegere sau intuiţie), pentru a descoperi aceşti factori fundamentali. Weber a pledat pentru o sociologie „fără valoare”, pentru eliminarea prejudecăţilor şi a preferinţelor în procesul dc cercetare. într-o altă inovaţie, el a conceput *tipul ideal,* crearea unui concept al unui fenomen care cuprinde elementele sale esenţiale şi cu care fenomenul lumii reale ar putea fi comparat.

Un aspect important al operei lui Weber este reacţia sa la problemele ridicate de Marx. Weber a văzut elementele economice doar ca una dintre multele influenţe importante asupra vieţii sociale. El a atribuit importanţă substanţială statutului social obţinui clin caracteristici personale sau stimă şi putere politică, capacitatea dc a influenţa acţiunile altora.

Studiile lui Weber despre organizaţii, îndeosebi despre birocraţie, influenţează încă cercetarea şi teoria în acest domeniu. Iii a legat naşterea capitalismului de valorile şi atitudinile cuprinse în teologia

^Persoană cu cunoştjpţe şi aptitudini multiple; opus specialistului într-un domeniu (n.tr.).

- protestantismului în dezvoltare. Cercetarea diverselor religii a contribuit la înţelegerea rolului culturii şi al structurii sociale în teologie.

Georg Simmel (1858-1918) Georg Simmel a respins analogia organică a lui Spencer. El vedea societatea ca pe o „urzeală complicată, formată din relaţii multiple între indivizi care sunt într-o interacţiune constantă unul cu altul” (Coser, 1977:178). Forma pe care o ia această interacţiune a constituit punctul central al operei lui Simmel. Acest mod de a privi lucrurile, *mxmxtsociologieformală,* putea fi folosit pentru studierea unor sfere total diferite ale vieţii sociale (e.g., interacţiunea în familie, relaţiile de afaceri, procesul legislativ). Capacitatea lui Simmel de a găsi elemente comune în structurile formale ale acestor tipuri variate de interacţiune a contribuit la dezvoltarea în continuare a sociologiei.

Opera lui Simmel a dus la cercetarea „tipurilor sociale”. Analiza sa detaliată a fenomenului „străinului” a surprins subtilităţile şi nuanţele acestui rol social. Discuţiile contemporane asupra săracilor datorează mult descrierii lui Simmel a acestui tip social. El a văzut străinul ca fiind cineva care este implicat doar marginal într-un grup social, practic un membru, dar nu deplin acceptat sau integrat în el.

Sociologia americană contemporană

Sociologia americană modernă se bazează pe teoriile descrise mai sus. Primele dintre aceste teorii (a lui Comte şi a lui Spencer) s-au concentrat în primul rând asupra societăţii, o unitate socială la scară mare, şi sunt numite teoriile *macronivelurilor.* Alte teorii (faţete ale teoriilor lui Weber şi ale lui Simmel) se ocupă de unităţi mai mici, cum este grupul sau cuplul şi se numesc teoriile *micronivelurilor.* Multe teorii au aspecte atât ale micronivelurilor, cât şi ale macronivelurilor. Totuşi, teoriile contemporane din sociologia americană sunt în principal fie ale macronivelurilor fie ale micronivelurilor.

Acum vom aborda două teorii ale macronivelurilor - perspectiva structural-fiincţionalistă şi perspectiva de „conflict” - şi trei ale micronivelurilor - „interacţionismul simbolic”, „etnometodologia” şi „teoria schimbului”.

- **Teoriile macronivelurilor**

Perspectiva structural-funcţional istă Această orientare teoretică, definită în mare parte de antropologul Bronislaw Mali-nowski şi de sociologii Talcott Parsons, Robert K. Merton şi Kingsley Daves,este bine cunoscută ştiinţelor biologice, care o folosesc pentru a examina aspectele structurale ale oiganismelor, interrelaţiile lor şi funcţiile pe care le îndeplinesc pentru organismul considerat ca un întreg.

Premisa de bază a acestei perspective este *c&diversefenomene pot fi explicate, îndeosebi structurile sociale, în raport cu consecinţele lor (sau cu „funcţiile „).* Malinowski (1948), de pildă, explică practica magiei printre locuitorii insulei Trobriand în raport cu puterea pe care aceasta le-o conferă asupra acelor activităţi ce sunt atât importante cât şi nesigure, cum este pescuitul în largul mării în comparaţie cu pescuitul relativ sigur în lagună.

Un element în această perspectivă este noţiunea de *sistem,* ideea că *variatele elemente ale societăţii sunt legate unul de altul într-un asemenea fel, încât o schimbare într-unui duce la schimbări în celelalte.* în cazul locuitorilor din Trobriand, Malinowski susţine că orice analiză a acestei societăţi trebuie să ia în considerare legătura între practica magiei şi impactul economic al pescuitului asupra întregii comunităţi.

Parsons (1937; Parsons şi Shils, 1951) a fost cel mai important analist structural-funcţionalist în sociologia americană. La fel ca Parsons, cei mai mulţi funcţionalişti contemporani găsesc analogia lui Spencer utilă în

concentrarea asupra elementelor structurale ale societăţii (e.g., instituţiile sociale, organizaţiile, grupurile, statutele sociale) şi ale consecinţelor (funcţiilor) pentru societate ca un întreg.

în concepţia lui Parsons, societatea este un sistem bine integrat şi relativ stabil ai cărui membri sunt, în general, de acord în privinţa valorilor fundamentale. Societatea tinde să fie un sistem în echilibru sau stabilitate. întrucât orice schimbare socială are largi efecte, dezechilibrante, ea are tendinţa de a provoca nemulţumiri, dacă nu se produce destul de încet, ca să ofere sistemului timp pentru a se adapta.

Merton (1957) a perfecţionat şi modificat funcţionalismul lui Parsons. El subliniază că o organizaţie poate avea atât *funcţii evi*

- *dente,* consecinţele care sunt cunoscute sau aşteptate, cum sunt responsabilităţile întrunirilor electorale ale sistemului politic, cât şi *Juneţii latente,* funcţii neintenţionate sau neaşteptate, cum^înt aspectele serviciului social ale instituţiilor politice, de pildă, în distribuirea de hrană săracilor şi în ajutorarea lor pentru a avea acces la bunăstarea şi locuinţa socială. De asemenea, Merton arată că structurile pot *avea disfuncţii,* consecinţe negative, precum *şieufuncţii,* consecinţe pozitive. Mai mult, o structură ar putea fi eufuncţională pentru o parte a societăţii şi disfuncţională pentru o altă parte.

Nu toate structurile sociale sunt funcţionale pentru societate, susţine Merton; unele pot fi eliminate, cu efecte puţin semnificative. De pildă, Costa Rica se descurcă fără instituţii militare. în alte cazuri pot exista *echivalente funcţionale* ale unei structuri sociale speciale. De pildă, în anii '60 şi '70 mulţi tineri considerau comunele[1] drept echivalente funcţionale ale familiei. Astăzi, unii acceptă

1 Comunitate de oameni cu interese comune (n.tr.).

cuplurile homosexuale şi lesbiene ca echivalent funcţional al cuplului marital, aşa cum este dovedit de recunoaşterea lor legală ca „asocieri domestice” în multe oraşe mari.

Criticii perspectivei structural-funcţionaliste au în vedere atât problemele logice cât şi pragmatice ale acestui mod de abordare.

Ei insistă că unele dintre elementele principale ale teoriei implică raţionamentul circular. A afirma că o structură există pentru că ea satisface o anumită nevoie, şi pentru că satisface o nevoie ea trebuie să existe, contribuie la înţelegerea noastră, subliniază ei. Mai mult, ei insistă că imprecizia şi caracterul vag al termenilor cheie de *echilibru* şi *stabilitate,* care au fost împrumutaţi din biologie, unde consecinţele lipsei stabilităţii (schimbarea temperaturii corpului sau a presiunii sanguine, de pildă) sunt evidente şi măsurabile, nu sporeşte puterea noastră analitică asupra socialului.

O a treia critică, cu implicaţii politice, este că socotind stabilitatea de cea mai mare importanţă şi criticând schimbarea socială ca fiind dezbinatoare, perspectiva stractural-funcţionalistă este intrinsec conservatoare. Astfel, funcţionaliştii sunt consideraţi susţinători ai statu-quo-ului, ai orânduirii sociale existente. Criticii susţin că schimbarea este necesară şi avantajoasă, că Revoluţia Americană nu ar fi avut loc dacă concepţia funcţionalistă ar fi fost dominantă şi că drepturile civile şi mişcările feministe nu ar fi fost considerate folositoare.

O concepţie alternativă importantă la perspectiva structural-funcţionalistă este „teoria conflictului”, pe care o vom aborda acum.

Teoria conflictului Orientarea de bază a acestei perspective, rezultată din opera lui Marx, *se concentrează asupra conflictului şi a competiţiei între diferite elemente din societate.* Versiunea marxistă ia în considerare

competiţia între clasele sociale. Mulţi teoreticieni contemporani ai conflictului (e.g., C. Wright Mills, 1956; Ralf Dahrendorf, 1959; Randall Collins, 1974) se concentrează asupra conflictului între diverse grupuri religioase, etnice şi rasiale, precum şi asupra genului şi a conflictului de clasă. Teoreticienii conflictului au acordat atenţie operei deosebit de importante a lui Simmel, care a arătat forţele dezbinatoare, precum şi cele consensuale din societate. Societăţile, a susţinut el, au atât presiuni asociative (care leagă), cât şi disociative (care dezintegrează), iar valorile relative ale acestor presiuni variază în diferite momente.

Lewis A. Coser, un teoretician contemporan important, influenţat de Simmel, susţine nu numai că conflictul este intrinsec în societate, ci şi că în anumite condiţii el îndeplineşte funcţii foarte pozitive (1956,1967). Conflictul poate ajuta la clarificarea anumitor valori cheie, apreciază Coser. Afiliaţiile de grup multiple, pe care funcţio-naliştii le văd ca slăbind consensul, sunt considerate de Coser drept un mecanism pentru menţinerea unui oarecare nivel de stabilitate, prin protejarea împotriva oricărei axe de dezbinare în societate. Apartenenţa noastră la diverse clase, la grupuri etnice, religii şi chiar genuri face pe fiecare dintre acestea să se abţină de la divizarea societăţii în două tabere reciproc exclusive şi în continuu război. Structura socială este ferită de destrămare de către forţele dezbinatoare datorită identităţilor noastre variate şi conexe. De fapt, Coser îmbină aspecte ale analizei funcţional iste cu teoria conflictului.

în timp ce funcţionaliştii critică schimbarea, teoreticienii conflictului au tendinţa de a o privi cu simpatie. Dacă funcţionaliştii văd consecinţele pozitive ale orânduirilor sociale existente, teoreticienii conflictului îi au în vedere atât pe cei care câştigă cât şi pe cei care pierd şi

presupun că ambele categorii există. Pe scurt, teoreticienii conflictului manifestă tendinţa de a avea o concepţie mai dinamică despre societate şi o concepţie mai pozitivă despre schimbare.

Criticii teoriei conflictului arată tendinţa acesteia de a se concentra asupra aspectelor contradictorii şi dezbinatoare ale vieţii sociale, în timp ce ignoră multele procese consensuale şi armonioase care îi leagă pe membrii societăţii unul de altul. în timp ce funcţionaliştii au fost acuzaţi că sunt conservatori din punct de vedere politic, teoreticienii conflictului au fost deseori criticaţi că sunt radicali din punct de vedere politic, aplaudând schimbarea, dacă nu instigând la ea, indiferent de consecinţele acesteia.

Teoriile micronivelurilor în general, teoriile micronivelurilor examinează îndeaproape interacţiunea.

Interacţionismul[2] **simbolic** Deşi a fost influenţată de Weber, această şcoală de gândire îşi datorează, în cea mai mare parte, existenţa activităţilor intelectuale de la Universitatea din Chicago în timpul primei treimi a acestui secol şi, în special, gândirii sistematice a filosofului social Geoige Herbert Mead. Interacţionismul simbolic porneşte de la premisa că interacţiunea este procesul social de bază. Această interacţiune se produce prin „simboluri", reprezentări care au sensuri convenite (vezi Cap. 3 şi 6). De fapt, sensul derivă din interacţiunile fiinţelor care au senzaţii (gândirea, sentimentul).

Interacţioniştii simbolici se concentrează asupra problemei identităţii, îndeosebi asupra sentimentului de sine care, susţin ei, este un produs social. Ei analizează procesul social prin care se dezvoltă identitatea, cu precădere interacţiunea socială (vezi Cap. 6). De

2 Teorie care susţine că procesele sociale (conflictul, competiţia, cooperarea) îşi au originea în interacţiunea umană (n.tr.).

asemenea, ei se concentrează asupra naturii interacţiunii sociale şi cum se manifestă aceasta într-un context de considerente şi înţelegeri relevante din punct de vedere social.

Totuşi, ei subliniază că acest fundament social este un proces dinamic - mai degrabă decât unul static - de sensuri schimbătoare şi emergente, care îşi au originea în experienţa anterioară a participanţilor, in contextul social al situaţiei şi în trăsăturile relevante ale conflictului interacţional (vezi Cap. 7).

Această perspectivă subliniază rolul activ al indivizilor în propria lor dezvoltare. Ea nu vede oamenii ca elemente pasive în societate, ci mai degrabă ca fiind selectivi şi sensibili la structurile sociale şi la procesele din viaţa lor. Individul ocupă un rol mai central în această teorie decât în teoria funcţionalistă şi cea a conflictului.

Interacţionismul simbolic a fost criticat pentru că ignoră cele mai formale şi mai organizaţionale aspecte ale vieţii sociale. în această perspectivă nu este explicat în mod semnificativ cum interacţiunea interpersonală şi sentimentul de identitate sunt afectate de forţe sociale de mare amploare. Criticii susţin că interacţionismul simbolic subliniază în mod exagerat aspectele cognitive ale vieţii sociale, ignorând (sau subapreciind) bogata bază emoţională a existenţei umane. Conceptele principale ale acestei perspective, cum este „şinele", sunt considerate prea imprecise şi imposibil de măsurat şi analizat.

Operele recente în interacţionismul simbolic încearcă să răspundă la criticile pomenite mai sus. Rosabeth Kantor (1977) şi Sheldon Styker (1980) au legat interacţionismul simbolic de cele mai organizaţionale şi structurale aspecte ale societăţii. Morris Rasenberg (1979) a încercat să îl supună unei analize sistematice teoretice şi empirice. O mare parte din literatura despre sociologia emoţiilor se

datorează interacţionistilor simbolici.

Etnometodologia In loc să înceapă cu premisa că există sensuri sociale convenite şi însuşite, etnometodologii studiază mai degrabă procesele prin care sensurile sunt create şi însuşite. Etnometodologii sunt influenţaţi mult în orientarea lor din opera lui Alfred Schutz (1962, 1964) şi a lui Harold Garfinkel (1967).

Din punctul de vedere al etnometodologilor, nu există lume socială ordonată dacă participanţii nu convin asupra ei. împreună, oamenii construiesc realitatea socială. Etnometodologii studiază opiniile oamenilor despre ordinea din lume, cum comunică altora aceste opinii şi cum înţeleg şi explică regularităţile sociale (e.g. „alternările" în conversaţii). O mare parte din analiza etnomctodolo-gică analizează rutina şi aspectele mondene ale vieţii sociale, cum sunt conversaţiile telefonice. De fapt, „analiza conversaţiei" este obiectul principal al cercetării etnometodologice.

Etnometodologia aminteşte sociologilor să nu creadă fără probe într-o lume socială ordonată. Ea încearcă să clarifice cum este construită ordinea socială şi cum o văd oamenii. Etnometodologia, ca şi interacţionismul simbolic, pune accentul pe importanţa de a adopta un punct de vedere fenomenologic în cercetare, de a vedea lumea prin ochii (şi mintea) celui care răspunde. Etnometodologia a fost criticată pentru izolarea sa de o mare parte din analiza sociologică şi pentru nereuşita sa de a se uni cu curentele principale ale gândirii sociologice.

Teoria schimbului Din această perspectivă, originară în parte din economie şi psihologia comportamentală, viaţa socială este un proces de tocmeală şi negociere. Interacţiunea acţionează pe baza unei analize a costului şi a beneficiului. Dacă beneficiile obţinute dintr-o interacţiune sunt mai mari decât eforturile depuse

pentru menţinerea ei, interacţiunea va continua. Dacă nu, i se va pune capăt.

Cele de mai sus rezumă, într-un mod dur, ideea fundamentală a teoriei schimbului, aşa cum a fost prezentată de sociologul George Homans în 1950. De atunci, teoria schimbului a devenit mai sofisticată. Acum, ea recunoaşte constrângerile normative asupra interacţiunii - nu suntem totdeauna liberi să facem ce vrem cu alţii; există obiceiuri şi practici care ne limitează acţiunile. Problema motivării (Gergen, 1969) şi cea a puterii (Emerson, 1962) au fost, de asemenea, introduse în teoria schimbului.

Teoria schimbului este folosită pentru a studia întâlniri vremelnice, precum şi relaţii de durată, ca prietenia şi căsătoria. Ea oferă o modalitate diferită de înţelegere a factorilor care întăresc sau slăbesc aceste relaţii. Ea adaugă o literatură experimentală studiului relaţiilor interpersonale.

Criticii teoriei schimbului insistă că ipotezele sale fundamentale sunt greu de susţinut. Oamenii nu sunt totdeauna conştienţi de rezultatele probabile ale menţinerii sau terminării unei anumite relaţii, un factor necesar în determinarea costurilor şi profiturilor probabile. Mai mult, teoria schimbului presupune că o mare parte din viaţă este călăuzită de un „calcul hedonist”, prin care oamenii caută să mărească la maximum plăcerea şi să elimine (sau micşoreze) durerea. Dar, deseori, oamenii fac lucruri care sporesc durerea sau, cel puţin, cresc tensiunea. Teoria schimbului nu explică actele de iubire sau eroism, în care scopurile individului (plăcerile) sunt subordonate nevoilor altora.

Sociologia, aşadar, are o moştenire bogată. Sociologia contemporană s-a constituit pe această moştenire şi a menţinut o diversitate de curente care

continuă să fie o sursă de maturizare continuă a disciplinei.

în acest capitol au fost rezumate punctele principale ale diferitelor ştiinţe sociale. Antropologia se ocupă cu baza biologică a comportamentului uman şi cu evoluţia culturală. Economia este preocupată de producerea, repartiţia şi dobândirea resurselor necesare, precum şi de modelele de consum. Problemele puterii în societate constituie domeniul ştiinţei politice, iar psihologia se concentrează asupra factorilor determinanţi şi a modelelor de comportament individual. Sociologia este studiul comportamentului social uman şi al asocierii.

Capitolul a explorat natura ştiinţei, ipotezele sale, principiile şi metodele de operare. Apoi a examinat modul în care sociologia urmează regulilor ştiinţei şi de ce sociologia are pretenţia legitimă de a fi considerată o disciplină ştiinţifică.

După aceea capitolul a examinat cadrul teoretic al sociologiei de la dezvoltarea ei iniţială de către Auguste Comte până la starea ei actuală. Au fost remarcate operele câtorva savanţi sociologi străluciţi din trecut: Herbert Spencer, Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber şi Georg Simmel. Teoriile contemporane - perspectiva structural-funcţionalistă şi teoria conflictului referitoare la macroniveluri, şi interacţionismul simbolic, etnometodologia şi teoria schimbului referitoare la microniveluri - au fost succint prezentate.

2

CUM SE FACE SOCIOLOGIE: METODE DE CERCETARE SOCIOLOGICĂ

F*'aloarea sociologiei depinde nu numai de teoriile pe care le dezvoltă pentru a explica asocierea umană, ci şi de modul în care teoriile se conformează faptelor ce se*

întâmplă în lume. Cu alte cuvinte, ca ştiinţă, sociologia se bazează pe cercetarea empirică pentru a-şi verifica teoriile. In acest capitol, vom examina logica cercetării, precum şi procesul de coordonare a cercetării. Vom descrie diferite metode de cercetare, scoţând în relief unele probleme majore implicate în efectuarea cercetării.

LOGICA CERCETĂRII

Ştiinţa sociologică se sprijină pe dovezi obţinute pe cale ştiinţifică. Sociologii fac rost de aceste dovezi printr-o serie de proceduri general acceptate, o *metodologie,* care le dirijează cercetările şi oferă altora o cale de a verifica rezultatele.

Variabilele în Cap. 1, o variabilă a fost definită ca o caracteristică sau trăsătură ce se schimbă sau are valori diferite în condiţii diferite.

- Vârsta, sexul şi clasa socială sunt exemple de tipuri de variabile pe care sociologii le folosesc în mod tipic în cercetarea lor.

Variabile independente şi dependente în cercetare, unele variabile influenţează alte variabile; acestea sunt numite vanaMe *independente.* Variabilele care sunt influenţate sunt *variabile dependente.* într-un studiu al efectului apartenenţei la o clasă socială în privinţa practicilor de creştere şi educare a copiilor, apartenenţa la o clasă socială este variabila independentă, iar practicile de creştere şi educare a copiilor sunt variabila dependentă. Totuşi, într-un studiu al efectului practicilor creşterii şi educării copiilor în funcţie de rezultatele şcolare, practicile de creştere şi educare a copiilor sunt variabila independentă, iar rezultatele şcolare sunt variabila dependentă. Practicile de creştere şi educare a copiilor sunt variabila dependentă în primul studiu şi variabila independentă în cel de al doilea. Evident, deci, o trăsătură deosebită sau o caracteristică nu

este în mod automat o variabilă independentă sau dependentă. Caracterul de variabilă independentă sau dependentă depinde de rolul pe care aceasta îl are în cercetarea specifică. Scopul cercetării este de a afla dacă, de fapt, există o relaţie între variabilele independente şi dependente.

Corelaţia

O legătură între variabile este deseori stabilită prin observarea dacă cele două se schimbă împreună; adică, dacă ele sunt *corelate.* Stabilirea corelaţiei este primul pas în aflarea dacă o variabilă o „produce" sau o influenţează pe cealaltă.

Corelaţia pozitivă Dacă valoarea unei variabile creşte (sau descreşte) în timp ce valoarea celeilalte variabile de asemenea creşte (sau descreşte), se zice că cele două variabile sunt *corelate pozitiv.* De pildă, sociologii au stabilit o corelaţie pozitivă între apartenenţa la o clasă socială şi numărul de ani de şcolarizare pe care o persoană îl obţine: cu cât clasa socială este mai sus, cu atât mai mulţi ani de studiu poate obţine o persoană.

Corelaţia negativă Dacă, totuşi, valoarea unei variabile creşte (sau descreşte) în timp ce valoarea celeilalte descreşte (sau creşte), cele două variabile sunt *corelate negativ.* De pildă, între numărul ele oameni ai unui grup şi numărul de oameni din grup care îşi exprimă clar opiniile există o corelaţie negativă. Cu cât grupul este mai mare, cu atât comunicarea este dominată de câţiva indivizi.

Stabilirea cauzei şi a efectului

Corelaţia a două variabile este o condiţie necesară, dar nu suficientă, pentru a determina dacă o variabilă a „produs-o" pe cealaltă. Adică, corelaţia este un factor, dar nu în mod necesar singurul factor sau determinantul.

Corelaţia falsă Deseori, legătura între două variabile este o *corelaţie falsă,* una produsă prin coincidenţă. Uneori, coincidenţa este întâmplătoare; aceasta poate fi examinată prin folosirea teoriei probabilităţii, care este baza pentru analiza statistică a datelor în studiu. Uneori, coincidenţa este cauzată de corelaţia a două variabile cu o altă variabilă; poate această legătură rezultă din corelaţia observată. De pildă, numărul de crime violente este corelat cu anotimpul anului. Vara se produc crime mai violente decât iarna. Deoarece mai mulţi oameni ies în aer liber în timpul verii decât în timpul iernii, rata interacţiunii sociale este mai ridicată, iar probabilitatea confruntării şi a violenţei este mai mare. Vara nu provoacă crime violente, dar ea duce la o creştere a interacţiunii sociale, care la rândul ei este un element ce duce la infracţiuni mai violente.

Verificările Sociologii se apără împotriva relaţiilor false prin folosirea *verificărilor,* diverse tehnici de eliminare a unor factori care pot tulbura relaţia dintre variabilele în studiu. Folosirea verificărilor măreşte încrederea că relaţia observată este reală, nu întâmplătoare.

înainte ca relaţia cauză-efect între două variabile să fie determinată, trebuie să existe trei elemente: (1) cele două variabile trebuie să fie corelate; (2) variabila independentă trebuie să preceadă în timp variabila dependentă; (3) trebuie să existe o oarecare încredere că nu există o a treia variabilă legată de celelalte două, ceea ce ar putea duce la o corelaţie falsă. Pe scurt, corelaţia doar ne stabileşte cauzalitatea.

- **INTERCONEXIUNEA TEORIEI ŞI A CERCETĂRII**

Teoria călăuzeşte cercetarea

Teoria sociologică şi cercetarea sociologică nu sunt

activităţi separate. Fiecare este indispensabilă pentru succesul celeilalte. Nu este nevoie ca metodele folosite de sociologi să fie proprii teoriei pe care aceştia o examinează. Dacă un sociolog vrea să studieze cum conflictul dintr-o familie ar fi putut duce la divorţ, el se angajează într-o metodologie care va permite indivizilor implicaţi să-şi descrie percepţiile conflictului şi cum, în cele din urmă, acesta a dus la divorţ. Datele recensămintelor nu sunt de folos pentru acest scop.

Teoria contribuie mult la alegerea metodei ce trebuie folosită. Ea influenţează alegerea variabilelor ce urmează a fi examinate şi speranţele despre relaţiile care ar putea exista printre variabilele relevante. Când Durkheim a studiat sinuciderea, teoria sa asupra relaţiei dintre sinucidere şi integrare socială l-a condus la definirea şi apoi studierea variabilelor care indicau diferite grade de integrare socială. Fără o teorie, cercetătorul ar fi incapabil să aleagă în mod inteligent dintr-o largă gamă de variabile ceea ce trebuie studiat, precum şi metodele de folosit.

Teoria „testelor" în cercetare

Teoria nu este numai indispensabilă pentru cercetare, teoria sociologică este inutilă fară cercetare. Relaţiile între variabile sugerate de o teorie sociologică trebuie să fie verificate pentru a vedea dacă ele există în realitate. Ideea lui Durkheim despre relaţia între sinucidere şi integrarea socială ar fi rămas, pur şi simplu, o speculaţie superficială, nu mai bună sau mai rea decât explicaţiile sinuciderii, dacă el nu ar fi supus-o testului cercetării.

Puterea teoriei sociologice se bizuie atât pe capacitatea ei de a determina relaţiile între variabile, cât *şi* pe posibilitatea dc a găsi

- dovezi pentru a susţine astfel de informaţii. Ambele sunt esenţiale pentru sociolog: o imaginaţie sociologică şi

tehnici pentru cercetarea sociologică.

PROCESELE DE CERCETARE

Activităţile de cercetare urmează, în general, modelul descris în acest capitol. Deşi etapele în procesul de cercetare nu sunt totdeauna urmate în exact acelaşi fel în fiecare studiu (deoarece natura proiectului specific poate necesita o oarecare variaţie), modelul descris mai jos serveşte ca o ilustrare esenţială a modului în care se desfăşoară cercetarea sociologică.

Definirea problemei

Prima etapă în cercetare constă în selectarea problemei specifice pentru a fi studiată. Obiectul principal al studiului poate fi o chestiune importantă în sociologie sau poate fi ceva de o importanţă personală şi specială pentru cercetător. Temeiul pentru alegerea unei anumite probleme de studiat este mai puţin important decât definirea ei cu grijă şi într-un fel care poate duce la cercetare ştiinţifică dintr-o perspectivă sociologică.

Documentarea

Foarte puţine studii de cercetare se concentrează asupra a ceva cu totul nou. Astfel, este necesar să aflăm ce a fost deja descoperit despre tema specială aflată în cercetare. Cercetătorul începe prin a folosi biblioteca, îndeosebi facilităţile de cercetare oferite de computer şi lucrările de specialitate din cercetare, pentru a găsi alte cercetări referitoare la aceeaşi temă. Această documentare oferă cercetătorului posibilitatea de a evita irosirea timpului, efectuând o cercetare care a fost deja făcută, sau de a ajunge în impasuri specificate deja de alţii. De asemenea, ea permite cercetătorului să formuleze o concepţie teoretică asupra problemei care are o legătură

- cu cercetarea şi cu ideile sociologice existente. Această documentare poate şi sugera modalităţi

metodologice adecvate problemei.

Formularea ipotezelor

Problema aflată în studiu trebuie să fie formulată într-un mod care să-i permită cercetătorului să obţină un răspuns. Cel mai adesea, problema ia forma unei *ipoteze,* o afirmaţie explicită despre relaţiile aşteptate dintre variabile. Dacă scopul studiului este descrierea unui anumit proces social sau activitate mai degrabă decât analizarea relaţiilor dintre variabile, rămâne încă necesitatea de a formula întrebările care vor ghida procesul de documentare al cercetării. Problema cheie aici este de a formula o ipoteză (sau întrebări pentru cercetarea descriptivă) care poate fi evaluată prin metode adecvate; adică, formularea unei *definiţii operaţionale* a conceptelor principale.

Luarea în considerare a problemelor etice implicate

Deşi nu toate cercetările sociologice pun probleme etice, unele pun. Li se va oferi intervievaţilor anonimat sau, cel puţin, confidenţialitate? Cum pot fi garantate anonimatul sau confidenţialitatea? Cercetarea adevărată va expune participanţii la vreun risc? Le va provoca vreo suferinţă mentală? Ce se poate face pentru a reduce riscul sau prejudiciul potenţial? Aceste probleme trebuie luate foarte atent în considerare *la întocmirea planului etapelor* unui proiect de cercetare. Acestea sunt discutate în partea finală a acestui capitol.

Alegerea unui plan de cercetare

Planul de cercetare, planul specific pentru strângerea şi analizarea datelor, relevante, trebuie luat în considerare în funcţie de modul în care el îl va ajuta sau îl va stânjeni pe cercetător. Există mai

- multe căi de a aduna şi a analiza datele potrivite.

Care metodă şi model analitic sunt cele mai bune va depinde de ceea ce speră cercetătorul să găsească.

Adunarea datelor

Un proiect de cercetare nu este mai bun decât calitatea datelor adunate. De aceea, trebuie avut grijă să fie adunate date specifice întrebărilor ridicate în timpul cercetării şi într-o formă care să le facă utilizabile în răspunsurile la aceste întrebări. Primele date ar trebui păstrate, ca cercetătorul să le poată folosi pentru a verifica problemele care ar putea apărea mai târziu în cercetare.

Analizarea datelor

Statistica îl ajută pe cercetător să analizeze datele adunate, per-miţâhdu-i să ajungă la interpretări corecte. Informaţiile trebuie analizate minuţios, aşa încât concluziile să poată rezista cercetării atente.

în acest stadiu, datele sunt deseori puse pe categorii (de pildă, niveluri diferite de clasă socială sau niveluri variabile de productivitate a meseriilor) şi examinate pentru interrelaţiile lor. Această analiză va permite confirmarea, respingerea sau modificarea primei ipoteze.

Tragerea concluziilor

O dată ce prima ipoteză este confirmată sau respinsă, cercetătorul poate trage concluzii despre problemele cele mai mari care au format cercetarea: ideile teoretice sau preocupările practice care au inspirat proiectul. Cercetarea poate adăuga noi cunoştinţe, poate contesta valabilitatea a ceea ce a fost acceptat anterior sau poate modifica ceea ce anterior a fost acceptat ca adevărat. Ea poate, şi deseori, o face, ridica noi întrebări la care să răspundă viitoarele cercetări.

- METODE FUNDAMENTALE DE CERCETARE

Metodele de cercetare se referă la căile efective prin

care cercetătorii strâng datele. Există patru tehnici fundamentale de cercetare: experimentul, ancheta, observaţia şi analiza secundară.

Experimentai

Experimentul oferă modalităţi de strângere a datelor în condiţii controlate, cu scopul de a stabili dacă există o relaţie de cauză-efect între variabilele relevante. Această metodă se inspiră din metodologia ştiinţelor fizice şi biologice, mai ales din metodele de cercetare în laborator. în sociologie, experimentul poate fi făcut fie în laborator, fie în mediul „natural" sau pe „teren".

Experimentul de laborator

Experimentul de laborator permite un control strict al condiţiilor care nu trebuie să influenţeze cercetarea. în laborator, cercetătorii pot constitui situaţii adecvate planurilor de cercetare. Totuşi, pentru multe probleme sociologice, laboratorul este un cadru nefiresc; este posibil ca rezultatele obţinute în laborator să nu fie aplicabile cadrelor mai obişnuite în care subiecţii se găsesc în mod tipic.

Experimentul de teren în experimentul de teren, sociologul studiază oamenii în împrejurări relativ obişnuite. După aceea, el presupune că rezultatele se vor potrivi şi altor indivizi în situaţii similare. întrucât cadrul este unul „natural", cercetătorul are, oricum, un grad mic de control asupra factorilor care pot influenţa variabilele relevante în feluri neidentificabâle.

Pe scurt, experimentul de laborator asigură controlul, cu riscul de a fi oarecum artificial; experimentul pe teren este mai aproape de experienţele subiecţilor în viaţa reală, dar sacrifică controlul

- asupra factorilor care ar putea avea o influenţă necunoscută asupra variabilelor aflate în studiu.

Metoda experimentală

Metoda experimentală necesită un *grup experimental* de subiecţi care este expus la o oarecare variabilă şi un *grup de control* identic cu grupul experimental, doar că acesta nu este supus *variabilei experimentale.* Măsurătorile luate la ambele grupe înainte şi după introducerea variabilei (sau a testului) experimentale pot fi apoi comparate pentru a se vedea dacă variabila experimentală a avut vreun efect. întrucât cele două grupuri diferă numai prin introducerea variabilei experimentale sau a variabilei test, orice diferenţe dintre ele „după" măsurare pot fi atribuite acelei variabile. Această tehnică este un instrument puternic în descoperirea relaţiilor cauză-efect. Totuşi, într-un astfel de cadru artificial, practic este imposibil să surprinzi variabilele importante în multe dintre problemele care îi interesează pe sociologi. Cu toate acestea, psihologia socială a folosit cu eficienţă experimentele de laborator, iar cercetătorii în domeniul „comportamentului colectiv" (vezi Cap. 22) au folosit cu succes experimentele pe teren. ^

Efectul Hawthorne *m*

O altă limitare a metodei experimentale implică părerile subiecţilor despre natura cercetării şi cum aceste păreri le afectează comportamentul. Termenul „efectul Hawthorne" derivă de la cercetarea făcută în anii treizeci, în Hawthorne, New Jersey, în uzina Companiei Western Electric (Roethlisberger şi Dicksons 1939). în timp ce studiau efectele diverselor condiţii de muncă (iluminatul mărit, mai multe pauze pentru cafea, diferite metode de salarizare şi aşa mai departe) asupra productivităţii, cercetătorii au constatat că productivitatea a crescut chiar când ei au introdus factori negativi (e.g., *reducerea* iluminatului). Ulterior, cercetătorii şi-au dat seama că simpla concentrare a atenţiei asupra muncitorilor uzinei i-a determinat pe aceştia să se simtă ca un grup strâns unit şi

le-a ridicat moralul. Creşterea productivităţii a rezultat din aceste sentimente pozitive. Efectul Hawthorne a atras atenţia cercetătorilor asupra

- importanţei luării în considerare a percepţiilor subiecţilor, îndeosebi părerea lor despre experiment, în crearea unui plan de cercetare adecvat.

Ancheta

Metoda de cercetare cea mai obişnuită, folosită de sociologi, este ancheta, în care oamenii („subiecţii") sunt rugaţi să răspundă la o serie de întrebări despre caracteristicile, atitudinile, valorile, comportamentul sau percepţiile unei situaţii sau ale unor evenimente. Ancheta poate fi folosită pentru a obţine informaţii (i.e., câţi tineri susţin pedeapsa capitală) sau pentru a explora relaţiile între „fapte" (e.g., dacă tinerii care se consideră religioşi sunt mai puţin favorabili pedepsei capitale decât cei care nu se consideră religioşi).

Eşantionarea

Anchetele sunt folosite, în general, pentru a da posibilitatea cercetătorului să facă o anumită afirmaţie despre o *populaţie,* grupul total de oameni care îl interesează pe cercetător. întrucât nu este justificabil, nici practic, nici economic să anchetezi o populaţie numeroasă, cercetătorul studiază, în schimb, *un eşantion,* un grup mai mic de indivizi, care sunt selectaţi pentru a reprezenta populaţia. Modul în care este selectat un eşantion trebuie să garanteze că acesta reprezintă cu adevărat întreaga populaţie. Există multe moduri de a asigura acest rezultat, dar tehnica cea mai obişnuită este luarea de *eşantioane la întâmplare,* ceea ce presupune că orice membru al populaţiei are şansă egală de a fi selectat pentru eşantion. Numărul de indivizfnecesar pentru eşantion nu trebuie să fie mare, atâta timp cât este reprezentativ. în mod obişnuit, studiile bine planificate folosesc câteva mii de subiecţi

pentru a prezice rezultatul alegerilor naţionale. Alte tehnici mai complicate pot garanta că tipurile de indivizi care formează o mică parte (e.g., studenţii, handicapaţii fizic) a populaţiei (e.g., o întreagă şcoală medie) şi care astfel ar putea lipsi din simpla luare de eşantioane la întâmplare sunt, de fapt, incluse în eşantion. Indiferent ce proceduri tehnice

- sunt necesare, important este ca eşantionul să reprezinte cu adevărat populaţia.

Chestionarele

Ancheta poate implica folosirea chestionarelor, a interviurilor sau a combinării celor două. Un *chestionar* constă într-o serie de întrebări specifice sau afirmaţii la care o persoană este rugată să răspundă. In mod tipic, chestionarul este un formular scris pe care subiectul bifează, încercuieşte sau completează răspunsurile corecte.

în cea mai mare parte a timpului, chestionarul prezintă un set de răspunsuri posibile dintre care subiectului i se cere să aleagă *(chestionarul cu răspunsuri limitate).* Pentru a fi eficient, întrebările trebuie exprimate într-o limbă simplă şi directă. în mod frecvent, acest tip de chestionar este trimis subiecţilor prin poştă; lor li se cere să completeze formularul şi să-l restituie cercetătorului. Acest procedeu permite o mai largă distribuire a chestionarelor decât ar fi posibil dacă ar fi distribuite personal. ~

Un *chestionar cu răspunsuri nelimitate* (deschise) nu conţine un set predeterminat de răspunsuri posibile. Subiecţilor li se cere să răspundă la întrebări generale cu propriile lor cuvinte. Chestionarul cu răspunsuri nelimitate poate, de asemenea, fi trimis subiecţilor prin poştă, dar el presupune procedee de analiză relativ sofisticate. Chestionarele cu răspunsuri nelimitate sunt asemănătoare

în multe sensuri cu interviul.

Interviurile

Interviul adresează subiecţilor întrebări generale, permiţându-le să răspundă liber cu propriile lor cuvinte. Cel care ia interviul poate urmări răspunsul la o anumită întrebare, explorând-o astfel în profunzime. Interviurile sunt mai flexibile decât chestionarele, dar sunt mai dificil de analizat, din cauza diverselor cadre de referinţe, pe care cei intervievaţi le pot folosi când răspund la întrebări. De asemenea, interviurile presupun directa interacţiune a celui care intervievează cu cel care este intervievat. Interviurile nu pot fi trimise prin poştă subiecţilor, aşa cum pot fi trimise chestionarele, făcând din asta o tehnică mai costisitoare şi cu o muncă mai intensă.

Analiza interviurilor poate fi impresionistă şi subiectivă sau răspunsurile pot fi codate într-un număr limitat de categorii şi apoi supuse analizei statistice. Deşi greu de analizat, interviurile constituie o sursă bogată de informaţii subtile, îndeosebi asupra subiectelor sensibile.

Anchetele prin telefon

Chestionarele şi interviurile realizate prin telefon devin instrumente obişnuite ale cercetării sociologice. Ele pot asigura o cale rapidă, eficientă şi, deseori, economică de a ajunge la o mostră diversă şi cuprinzătoare de indivizi.

Observaţia

9

Studiul bazat pe observaţie

Studiul bazat pe observaţie este o modalitate de a examina acţiunile indivizilor sau ale grupurilor prin urmărirea lor atentă, adesea în mod intens, dar fără a le pune întrebări sau a încerca să le influenţezi

comportamentul. De pildă, interacţiunea părinte-copil poate fi studiată prin observarea familiilor în casă (experiment pe teren) sau din spatele unei oglinzi false, într-un cadru de cercetare (un experiment de laborator).

Studiile bazate pe observaţie deseori se concentrează asupra conţinutului activităţilor relevante. Acestea oferă cercetătorilor posibilitatea de a face descrieri ample ale proceselor sociale în acţiune, aşa cum ei încearcă să înţeleagă relaţiile de cauză şi efect.

Observaţia indirectă în *observaţia indirectă,* cercetătorul rămâne în afara a ceea ce este observat. Subiecţii pot chiar să nu ştie că sunt studiaţi. Rămânând în afară, este improbabil ca cercetătorii să influenţeze ceea ce studiază. Totuşi, distanţarea lor le poate limita capacitatea de a vedea evenimente importante care se produc. De pildă, e posibil să studiezi comportamentul unui grup prin observaţie indirectă, dar numai comportamentul care are loc în public. * întâlnirile secrete, planurile făcute de conducătorii grupului şi ceremoniile de iniţiere secrete nu sunt deschise observaţiei indirecte.

- **Observaţia participativă** Aceste limitări au dus la dezvoltarea *observaţiei participative, o* metodă în care cercetătorii sunt participanţi activi în grupurile sau situaţiile pe care le studiază. Studiul clasic bazat pe observaţie participativă este *Street Corner Society* al lui William Foote Whyte (Whyte, 1943), pentru care el a „stat în preajma” unui grup de tineri din mahalalele oraşului Boston, observându-le comportamentul şi ritualurile. El a ajuns să cunoască grupul din interior, astfel dobândind o bogată şi detaliată înţelegere a ceea ce aceştia făceau şi de ce. Deşi tinerii ştiau că erau observaţi de un savant în domeniul ştiinţelor sociale, ei îl considerau pe Whyte membru al grupului şi, în general, acţionau normal în prezenţa lui. Aspectul negativ al acestei metode constă în faptul că observatorii participanţi riscă să devină mai mult

participanţi decât observatori, pierzând valoarea observaţiei neutre.

Observaţia participativă prezintă probleme etice. Dacă cercetătorii sunt sinceri cu privire la scopurile cercetării lor.; ei ar putea influenţa comportamentul grupurilor. Oricum, a nu dezvălui scopul cercetării lor este o formă de înşelăciune şi ridică probleme etice serioase.

Analiza secundară

Analizarea datelor existente deja se *numeşte analiză secundară.* Agenţiile guvernamentale publică toate felurile de informaţii utile pentru analiza sociologică. Una dintre cele mai larg folosite surse de date este recensământul, care furnizează informaţii asupra caracteristicilor populaţiei, cum sunt rata naşterilor şi a deceselor, rata căsătoriilor, tipurile de gospodării, compoziţia de sex şi vârstă, nivelurile de educaţie, tendinţa în urbanizare şi aşa mai departe. Aceste date s-au dovedit nepreţuite în cercetarea familiei, a tipurilor comunitare, a migraţiei şi a altor probleme de interes sociologic.

De asemenea, sociologii folosesc statistici referitoare la întreprinderile economice, la orientările clasei muncitoare, la sistemele de sănătate şi boală şi la construirea de locuinţe, pentru a studia organizarea socială, schimbările în activităţile sociale şi „sănătatea economică şi socială" a societăţii. Faimosul studiu al lui Durkheim asupra sinuciderii a fost realizat prin folosirea statisticilor publicate asupra ratei sinuciderilor.

- Jurnalele de însemnări, scrisorile, autobiografiile, articolele de ziar şi registrele de la biserici pot, de asemenea, fi surse bogate de informaţii pentru analiza sociologică. Studiul lui Thomas şi Znanie-cki (1918-1920) despre ţăranii polonezi s-a bazat, în cea mai mare măsură, pe aceste tipuri de documente personale.

Analiza secundară are un număr de avantaje. De obicei, este mai puţin costisitor să foloseşti decât să aduni date originale. Calitatea datelor adunate de majoritatea organizaţiilor guvernamentale ar putea să fie mai bună decât cea a datelor adunate de cercetătorul individual. De asemenea, folosirea analizei secundare garantează că cercetătorul nu influenţează procesele, structurile sau acţiunile care sunt studiate. Un dezavantaj al analizei secundare este posibilitatea ca datele să fi fost strânse pentru raţiuni care nu sunt direct relevante pentru noile întrebări adresate. De asemenea, în unele cazuri, acurateţea datelor originale poate fi suspectă sau necunoscută.

Niciuna dintre metodele de cercetare descrise mai sus nu este fără limitări. Fiecare are avantaje şi dezavantaje. Alegerea metodei de cercetare depinde de măsura problemei aflate în studiu; sociologii pot folosi metoda ale cărei limitări sunt cel mai puţin relevante pentru preocuparea principală a analizei lor. Dacă controlul variabilelor este important, atunci experimentul poate fi foarte adecvat. Dacă accesul la diverse păreri este important, este foarte probabil să fie necesară o formă de anchetă. Dacă informaţiile despre caracteristicile importante ale populaţiilor numeroase sunt relevante, analiza secundară a datelor recensământului ar fi probabil metoda de ales.

PROBLEME ÎN EFECTUAREA CERCETĂRII

Cercetarea competentă în ştiinţele sociale este greu de efectuat. Studierea comportamentului uman prezintă probleme cu care, în mod obişnuit, savantul din domeniul ştiinţelor fizice nu se confruntă. Unele dintre aceste probleme caracteristice sunt tehnice; altele sunt rezultatul limitărilor practice ale studierii fiinţelor umane.

- ***Dificultăţi tehnice*** **încrederea**

Dacă rezultatele unui studiu trebuie să fie acceptate de o comunitate ştiinţifică, cercetătorii trebuie să creadă că, dacă ei sau alţii ar trebui să repete acelaşi studiu, ar găsi rezultate similare. Asta le dă încredere că ceea ce a fost găsit nu a fost un accident sau un eveniment întâmplător. Această consecvenţă se numeşte *încredere.* încrederea presupune folosirea de măsuri comparabile identice în cercetare, aşa cum consumatorii pretind un cântar similar reglat când cumpără carne în zilele următoare.

Validitatea

Un studiu trebuie să fie mai mult decât demn de încredere. Variabilele în studiu, presupuse a reprezenta un anumit aspect al realităţii, trebuie, de fapt, să reprezinte acea realitate. Măsurarea a ceea ce trebuie măsurat este numită *validitate.* Unii au contestat faimoasa cercetare a lui Durkheim asupra sinuciderii, pe motivul că i-a lipsit validitatea adecvată. De pildă, în timp ce rata sinuciderilor pe care a studiat-o Durkheim pare a fi demnă de încredere, e posibil ca ea^ să fi fost mai puţin valabilă decât presupunea Durkheim (Pescolodi şi Mendelsohn, 1968), deoarece raportarea deceselor ca sinucideri poate varia în funcţie de coeziunea comunităţilor în care decesele s-au produs. Durkheim nu pare să fi luat în considerare această raportare distinctivă posibilă a sinuciderilor, care poate reduce validitatea constatărilor sale.

Dificultăţi practice

Convingerea oamenilor să coopereze

Sociologii au nevoie de cooperarea subiecţilor lor. Participarea la cercetarea socială necesită timp, ceea ce oamenii nu prea au. Mai mult, cercetarea socială deseori implică probleme personale sau chiar polemice şi nu toată lumea este dornică să-şi dezvăluie

- altcuiva gândurile personale. Astfel, convingerea oamenilor de a participa este un proces complex de reducere a poverii participării şi de transformare a ei în ceva atrăgător.

Uneori, povara poate fi redusă prin limitarea informaţiilor cerute la mai puţin decât ceea ce cercetătorului i-ar plăcea, în mod ideal, să aibă. Astfel de compromisuri sunt deseori necesare pentru realizarea obiectivelor importante ale cercetării. De asemenea, cercetătorii pot reduce din povara participanţilor prin moderarea chestionarelor la care subiecţii pot răspunde pe îndelete, prin convorbiri telefonice la un moment convenabil pentru subiecţi sau prin intervievarea acestora în casele lor mai degrabă decât într-un loc special pentru cercetare.

Caracterul atractiv al participării într-un studiu de cercetare este uneori oferit printr-o renumerare modestă pentru acoperirea cheltuielilor minore implicate (e.g., costurile călătoriei până la şi de la locul de cercetare, costurile necesare pentru doici pe durata absenţei) sau pentru neplăcerile cauzate. Totuşi, caracterul atractiv depinde, în modul cel mai frecvent, de părerea subiecţilor despre importanţa cercetării.

Cercetarea poate schimba comportamentul

Oamenii sunt conştienţi de ei ca indivizi. Această conştiinţă de sine este o preocupare specială în cercetarea sociologică, deoarece oamenii îşi pot schimba comportamentul ca răspuns la faptul că sunt studiaţi. Ştiind că părerile lor despre un anumit subiect sunt studiate, ei pot să-şi rfevizuiască acele păreri. De pildă, un studiu despre cum părinţii îşi disciplinează copiii îi poate conduce pe părinţi la reevaluarea şi schimbarea metodelor.

De asemenea, însăşi publicarea constatărilor poate schimba comportamentul indivizilor, al grupurilor şi al

organizaţiilor.

De fapt, obiectivul cercetării orientate politic deseori constă în schimbarea comportamentului. Dar când comportamentul s-a schimbat, e posibil ca rezultatele cercetării să nu mai fie exacte.

Dificultăţi în prezicerea comportamentului

Fiinţele umane îşi aleg comportamentul. Această alegere poate implica situaţii despre care oamenii au cunoştinţe insuficiente pe

- care să-şi bazeze o alegere inspirată. înţelegerea situaţiilor aşa cum le percep participanţii şi capacitatea de a le prezice şi înţelege comportamentul constituie o sarcină grea. Cercetătorii trebuie, în mod constant, să se ferească de tendinţa de a-şi impune propriile lor păreri participanţilor; în schimb, ei ar trebui să nu precupeţească niciun efort pentru a vedea situaţiile din perspectiva participanţilor.

Etica şi politica cercetării

Cercetarea sociologică implică, aproape inevitabil, o componentă etică şi una politică. Etica studierii oamenilor a fost descrisă mai sus, în legătură cu cercetarea bazată pe observaţie. în ce măsură au oamenii drept să decidă dacă ar trebui să fie studiaţi? Această problemă este deosebit de acută în studiile bazate pe observaţie, deoarece cooperarea directă a subiecţilor nu este totdeauna la fel de necesară pentru cercetarea bazată pe observaţie cum este pentru anchete.

Folosirea oglinzilor false, a aparatelor de înregistrare ascunse, a participantului nedivulgat sau a observaţiei indirecte, toate acestea ridică probleme etice în legătură cu încălcarea intimităţii. Procedeele curente stabilite de guvernul federal prevăd ca subiecţii să dea „consimţământul încunoştiinţat” la participarea în

cercetare, astfel eliminându-se această problemă etică specială.

Uneori, cercetarea socială comportă riscul unor prejudicii pentru participanţi. De pildă, dezvăluirea de către cercetători a unor informaţii sensibile patronilor sau soţilor/soţiilor participanţilor îi pot costa pe participanţi slujba sau căsătoria. „Consiliile de analiză instituţională”, prevăzute de guvernul federal, garantează fie eliminarea, fie reducerea prejudiciilor posibile pentru subiecţii cercetaţi la niveluri lipsite de importanţă, prin planuri de cercetare corecte sau explicate adecvat participanţilor înaintea consimţământului lor de # a coopera. Aceste măsuri de siguranţă au redus substanţial problemele etice discutate mai sus.

Folosirea rezultatelor cercetării pune un alt tip de problemă etică şi chiar politică. Cui îi datorează sociologul loialitate în primul rând? Sursei care sponsorizează? Participanţilor?Comimităţii ştiinţifice? Societăţii ca un întreg? Acestea nu sunt doar simple întrebări.

- Ar trebui ca cercetătorii să accepte sponsorizare pentru a studia cea mai bună cale de a convinge oamenii să cumpere un produs evident inferior? Ar trebui ca anumite subiecte (e.g., posibilele deosebiri sociale în privinţa inteligenţei) să nu fie incluse în studiu? Ar trebui limitată în vreun fel folosirea rezultatelor cercetării? Ar trebui să fie „pedepsiţi” cercetătorii (prin pierderea fondurilor aprobate, a salariilor, a şanselor de promovare, a slujbelor) pentru problemele pe care le studiază sau pentru rezultatele cercetărilor lor?

Asociaţia Sociologică Americană (organizaţia profesională cea mai importantă a sociologilor din Statele Unite) a stabilit un cod de etică pentru a rezolva unele dintre aceste întrebări. Codul prevede un set de principii etice care exprimă sentimentele colective ale comunităţii

sociologice faţă de aceste chestiuni importante. Acesta este un îndreptar ce trebuie respectat de toţi sociologii.

Acest capitol a prezentat procesul de cercetare ca pe un element important al disciplinei sociologiei El a accentuat importanţa definirii cauzei presupuse (variabila independentă) şi a efectului (variabila dependentă) şi a stabilit o legătură adecvată între ele ca fiind importantă în metodologia sociologică. Teoria şi cercetarea merg mână în mână. Teoria sugerează variabilele adecvate, iar cercetarea verifică acurateţea teoriei.

Deseori, procesul de cercetare urmează o schemă stabilită. Mai întâi, o problemă sociologică importantă este definită, iar literatura profesională existentă este examinată pentru a stabili ce este deja cunoscut despre problemă.

în lumina acestor cunoştinţe, ipotezele despre relaţia între variabile sunt explicit prezentate, iar un plan de cercetare adecvat, care va oferi o verificare precisă a ipotezelor, este dezvoltat. Problemele etice importante nu sunt doar luate în considerare, ci deseori ele influenţează tipul şi forma procedeelor de strân-gere a datelor ce trebuie folosite. Aceste date sunt analizate în lumina ipotezelor originale şi a concluziilor adecvate trase.

Metodele cercetării fundamentale în sociologie implică experimente fie în laborator (mai puţin frecvente), fie pe „ teren „, situaţii din viaţa de fiecare zi. Metoda experimentală a

- ştiinţei este folosită pentru a stabili grupele de control ca o linie de bază în contrast cu grupele experimentale care sunt supuse la o anumită influenţă al cărei rezultat este examinat

Metoda principală de cercetare a sociologiei este ancheta, în care subiecţilor li se cere, fie prin chestionare

foarte bine organizate sau interviuri mai puţin organizate (personal, prin corespondenţă sau, din ce în ce mai mult, prin telefon) să răspundă la o serie de întrebări despre ei înşişi, despre atitudinile, valorile, părerile sau comportamentul Ion Pentru a obţine concluzii despre populaţii mai numeroase este important să se aleagă un eşantion potrivit. Observaţia, fie prin participarea cercetătorului la o activitate, fie într-un mod indirect şi analiza datelor strânse anterior (analiza secundară) sunt alte două metode importante ale cercetării sociologice.

Cercetătorii sociologi se confruntă cu un număr de probleme în organizarea proiectelor de cercetare. Din punct de vedere tehnic, ei trebuie să se asigure că folosesc criterii demne de încredere care vor da rezultate potrivite, indiferent cine efectuează cercetarea. în plus, ei trebuie să fie preocupaţi de validitatea criteriilor lor, adică de măsura în care surprind realitatea presupusă afi studiată. Din punct de vedere practic, deseori este greu să convingi oamenii să coopereze în cercetare. Mai mult, cercetarea deseori schimbă comportamentul aflat în studiu şi, o dată cu faptul că indivizii sunt conştienţi de ei înşişi şi de acţiunile lor şi că astfel se pot schimba ei înşişi sau acţiunile lor, face mai dificilă prezicerea comportamentului uman decât acţiunea atomilor sau a moleculelor. în cele din urmă, există dimensiuni politice şi etice considerabile în organizarea cercetării sociale, iar cercetătorul trebuie să le ia în considerare în întocmirea unui anumit proiect şi în ducerea lui la îndeplinire.

- 3

/n acest capitol, vom examina conceptul cheie de cultură - ce este el şi cum extinde sau limitează libertatea individuală. Vom examina componentele culturii şi vom face deosebirea între cultura" ideală „ şi cea „ reală „. Diversitatea culturală între societăţi şi în interiorul lor va fi, de asemenea, discutată, cum vor fi discutate

relativismul cultural şi etnocentrismul. De la o privire generală asupra culturii, ne vom concentra asupra culturii americane, în particular Capitolul se va sfirşi cu o discuţie despre o nouă perspectivă, sociologia.

CE ESTE CULTURA?

în conversaţia obişnuită, cuvântul cultură deseori sugerează o formă de artă superioară: operă, balet, muzee. O persoană cu cultură este definită ca fiind rafinată, sofisticată, având cunoştinţe despre arte şi capacitatea de a le aprecia. în acest sens, cultura este o caracteristică a individului. Totuşi, sociologii şi antropologii folosesc termenul într-un sens mai larg.

O *definiţie* a *culturii*

Există multe definiţii ale culturii, începând de la lapidarul - „un mod distinct de viaţă al oamenilor, un model de a trăi" (Kluckhohn, 1949) - şi mergând până la cel enumerativ - „acel întreg complex care include cunoştinţele, credinţa, arta, morala, legea, obiceiul şi

- ***CULTURA***

alte deprinderi dobândite de om ca membru al unei societăţi" (Tylor, 1871). Totuşi, toate definiţiile au unele elemente comune.

Cultura este o caracteristică a unei societăţi, nu a unui individ. Cultura este tot ceea ce este învăţat în cursul vieţii sociale şi transmis din generaţie în generţie. în cuvintele lui Ralph Linton, ea este „ereditatea socială a membrilor unei societăţi".

Goodman şi Marx (1982:85) au *văzut cultura ca* fiind „moştenirea învăţată şi socialmente transmisă, a obiectelor făcute de om, a cunoştinţelor, a părerilor, a valorilor şi a perspectivelor, care asigură membrilor unei societăţi unelte pentru a face faţă problemelor curente". Cultura defineşte şi pune la dispoziţia membrilor unei societăţi

hrană pentru a o mânca, haine pentru a le purta, limbă pentru a o folosi, valori pentru a face aprecieri, idei pentru a le ghida comportamentul şi practici pentru a le urma. Pe scurt, cultura dă formă vieţii sociale şi o organizează.

Cultura: o invenţie umană

Cultura pare a fi o caracteristică eminamente umană. Alte specii nu par să posede cultură. O mare parte din comportamentul animalic este o funcţie a instinctului sau derivă din învăţarea specifică a unui animal în timpul vieţii sale.

De ce au cultură fiinţele omeneşti? în cursul evoluţiei, multe dintre instinctele pe care specia umană le-a împărtăşit cu strămoşii săi mamiferele au fost „selectate" treptat sau pierdute. Cu toate acestea, fiinţele omeneşti s-au dezvoltat. De-a lungul timpului, fiinţele omeneşti s-au transformat într-o specie complexă şi numeroasă, într-un sens specia dominantă pe Pământ. De ce?

Răspunsul scurt este „cultura". Cultura dă fiinţelor omeneşti o mai bună şi mai rapidă metodă de adaptare la schimbarea fizică, topologică şi climatologică decât ar fi fost posibil doar prin evoluţia biologică. Combinaţia între evoluţia anatomică (dezvoltarea creierului, degetul mare opozabil, mersul biped) şi dezvoltarea culturală a condus specia umană la starea sa actuală deosebit de dezvoltată.

Relaţia între cultură şi fiinţele omeneşti este reciprocă. Deşi noi creăm cultură (i.e., „inventând" limbaj şi valori), noi, la rândul nostru, suntem umanizaţi de ea (vezi Cap. 6). Mult din ceea ce

- trece drept „natură umană" este, de fapt, produsul unei anumite culturi. Americanii, de pildă, deseori văd războiul, agresivitatea şi competiţia ca fiind umane prin naştere. Totuşi, există societăţi (e.g., arapeşii din Noua Guinee) în care războiul este necunoscut, iar

comportamentul agresiv şi competitiv, virtual inexistent.

Cultura limitează libertatea umană

Cultura limitează libertatea individuală. Oamenii nu sunt liberi să facă tot ceea ce vor. Legile, o invenţie culturală, îi împiedică să se angajeze în anumite feluri de comportament (e.g., să umble goi pe străzile oraşului) şi le cer să acţioneze în anumite feluri (e.g., să pună un semn la bariera rotitoare din metrou). Indivizii nu îşi pot crea propria limbă dacă vor să comunice cu alţii. Deşi egali biologic (în acelaşi timp diferiţi), bărbaţii şi femeile rar sunt egali din punct de vedere cultural. In multe societăţi, bărbaţii au un statut social superior şi mai multă putere decât femeile (vezi Cap. 12 şi 13). Acelaşi lucru s-ar putea spune despre săracii şi minorităţile din cele mai multe societăţi. Cultura limitează în mod inegal.

Cultura extinde libertatea umană în acelaşi timp, cultura măreşte libertatea. Cultura eliberează individul de comportamentul predeterminat şi condiţionat, dictat de instinct. Oamenii îşi modifică reacţiile în funcţie de situaţii; ei fac alegeri, oricât ar fi ele de limitate. Chiar dacă cultura limitează, ea adesea permite alegerea în cadrul unei game raţionale de opţiuni acceptabile. (De pildă, în timp ce mersul gol pe stradă este interzis, gama sortimentelor de îmbrăcăminte din care cineva poate alege este foarte largă.)

Cultura ne eliberează de nevoia de a reinventa mereu aspectele necesare ale vieţii sociale. Nu trebuie să creăm neîntrerupt o limbă cu care să comunicăm sau să redescoperim în mod continuu focul pentru a ne încălzi sau a ne găti mâncarea. Nenumăratele lucruri obişnuite pe care le facem în fiecare zi şi articolele materiale de care avem nevoie sunt asigurate prin cultură, astfel eliberându-ne timp pentru creaţie şi explorare.

- **COMPONENTELE CULTURII**

Cultura poate fi împărţită în două componente majore: cultura materială şi cultura nematerială.

Cultura materială

Cultura materială se referă la toate creaţiile concrete şi tangibile ale societăţii. Acestea includ obiectele principale descoperite prin săpăturile arheologice: oale de lut, bijuterii, arme şi altele. De asemenea, cultura materială include diverse obiecte, cum sunt televizoarele, avioanele, stadioanele de base-ball, îmbrăcămintea, zgârâie-norii şi maşinile de spălat. Pe scurt, orice manifestare fizică a vieţii unui popor este o parte a culturii sale materiale.

Cultura materială este transmisă generaţiilor viitoare. Unele obiecte produse de om, cum sunt avioanele, sunt considerabil modificate; altele, cum sunt căzile de baie, suportă puţine schimbări sau deloc în structura lor de bază. Unele, cum este rigla de calcul, sunt înlocuite cu succese tehnologice; altele, ca dansul hula hoop, ajung la modă şi dispar. Fie că se schimbă substanţial, fie că nu, comportamentele culturii materiale devin o parte importantă a caracterului fizic al societăţii.

Cultura nematerială

Sociologii manifestă tendinţa de a se concentra asupra culturii nemateriale, creaţiile abstracte ale societăţii, care sunt transmise din generaţie în generaţie. Acestea sunt însăşi bătaia de inimă a vieţii sociale.

Cunoştinţele şi opiniile

Ideile pe care le avem despre lume constituie un aspect important al culturii nemateriale. Aceste idei sunt parte din moştenirea culturală a tuturor societăţilor. *Cunoştinţele* se referă la acele concluzii bazate pe un anumit criteriu al evidenţei empirice. De pildă,

- forma sferică a pământului şi relaţia între copiii cu

greutate mică la naştere şi fumatul în timpul sarcinii sunt elemente ale cunoaşterii.

Părerile, pe de altă parte, se referă la concluziile care nu sunt susţinute de un sprijin empiric suficient, pentru a fi considerate echivoc, adevărate. Două exemple de păreri controversate sunt: viaţa începe în momentul conceperii (vezi Cap. 13) şi pedeapsa capitală reţine de la crimă (vezi Cap. 8).

Culturile tuturor societăţilor întruchipează idei despre mediul natural, precum şi despre lumea pe care au creat-o fiinţele umane. Mai mult, toate culturile au idei despre multe aspecte ambigue şi confuze ale vieţii şi ale morţii, ca de pildă, dacă există viaţă după moarte, înţelesul fericirii umane şi soarta finală a universului. Aceste opinii străbat existenţa de fiecare zi a fiinţelor omeneşti de pretutindeni.

Valorile

Valorile sunt idei abstracte despre ceea ce o societate crede că este bun, corect şi plăcut. Valorile asigură contextul în cadrul căruia normele sociale (vezi mai jos) sunt stabilite şi explicate. Valorile asigură baza pe care judecăm acţiunea socială, prin aceasta dând formă alegerilor pe care le facem. în societatea americană, de pildă, apreciem munca în mod deosebit, iar „etica ijiuncii" ne influenţează comportamentul specific.

Valorile nu sunt doar concepte abstracte; ele sunt investite cu semnificaţie emoţională considerabilă. Oamenii discută în contradictoriu, se luptă şi chiar mor pentru valori, cum este „libertatea". Uneori, valorile se ciocnesc, ca atunci când unii apreciază steagul american ca pe un simbol ce trebuie apărat şi respectat, iar alţii apreciază mai mult dreptul de a-l arde şi a-l profana, în semn de protest împotriva unor aspecte ale politicii Statelor Unite. De aceea, o valoare nu este în mod necesar

universal acceptată de o societate, nici nu are totdeauna acelaşi înţeles în diverse societăţi. De pildă, democraţiile interpretează cu totul diferit „libertatea” faţă de statele totalitare. Mai mult, valorile sunt deseori limitate în cadrul unei societăţi. De pildă, „exprimarea liberă”, care este foarte apreciată de democraţii, este deseori limitată în timp de război; şi chiar în timp de pace, legile împotriva calomniei şi a preocupării de a provoca

- „un pericol evident şi iminent” limitează dreptul oamenilor de a zice tot ceea ce vor.

Valorile nu sunt în mod necesar statice; ele se pot schimba şi chiar se schimbă în decursul timpului. De pildă, valorile care se referă la iubire, la sex şi la căsătorie s-au schimbat în ultimele decenii. De asemenea, cercetarea actuală arată că studenţii din ultimii ani au ajuns să considere învăţământul superior un mijloc de a dobândi siguranţă financiară mai degrabă decât o cale de a-şi perfecţiona o filosofie semnificativă de viaţă.

Normele

O mare parte din viaţa socială implică comportament rutinier. Oamenii se trezesc şi se culcă la anumite ore, mănâncă după un program precis şi se îmbracă într-un anumit fel. Acest lucru nu este întâmplător. Comportamentul nostru este structurat de *norme,* reguli sociale şi linii de conduită care prescriu un comportament adecvat în situaţii speciale. De asemenea, normele pot modela acţiunile oamenilor în relaţiile dintre ei. „Normele de politeţe” definesc comportamentul cuvenit faţă de alţii.

Ansamblul normelor societăţii („cadrul normativ”) este împărţit în obiceiuri, moravuri şi legi.

Obiceiurile *Obiceiurile* sunt convenţiile curente ale vieţii de fiecare zi. Ele sunt căile dfeişnuite prin care oamenii acţionează: deşteptarea la o anumită oră, turnarea

laptelui peste cereale, tunderea pajiştei, aruncarea gunoiului în crematoriu, îmbrăcarea într-o ţinută potrivită pentru o ocazie, folosirea tacâmurilor „adecvate” la masă. Obiceiurile sunt acţiuni cu o mică semnificaţie morală; cel mai adesea, ele sunt chestiuni de gust. Oamenii trebuie să se comporte în aceste feluri: dacă nu o fac, pot fi consideraţi excentrici, neatenţi sau ciudaţi, dar, de obicei, nu primejdioşi sau răuvoitori. Dacă oamenii încalcă obiceiurile, ei se expun bârfei şi ridicolului, nu bătăilor sau închisorii.

Moravurile *Moravurile* sunt norme considerate importante şi semnificative pentru funcţionarea societăţii şi a vieţii sociale. Furtul respectului pentru proprietatea privată este o problemă serioasă. El sfidează concepţiile sociale de distribuire a proprietăţii şi de încredere. Valorile patriotice sunt alcătuite din moravurile refe

- ritoare la felul în care cetăţenii responsabili ar trebui să se comporte. Prezenta dezbatere despre profanarea steagului american trezeşte sentimente puternice, deoarece acest comportament atinge definiţiile fundamentale ale cetăţeniei, care sunt semnificative pentru societate.

Tabuurile sunt moravuri prescriptive, adică definesc ceea ce *nu* ar trebui să fie făcut. în general, societăţile au tabuuri referitoare la relaţiile sexuale şi maritale între rude apropiate („tabuul incestului”) şi tabuul referitor la consumarea cărnii de om. în general, încălcările tabuurilor şi ale moravurilor implică sancţiuni mult mai severe decât nerespectarea obiceiurilor. Aceste sancţiuni includ întemniţarea, exilul şi chiar moartea.

Deosebirea conceptuală între obicei şi moravuri (prima oară făcută de Sumner, 1906) este relativ clară. Totuşi, nu este totdeauna uşor să distingi comportamente specifice obiceiurilor sau moravurilor. Profanarea steagului

constituie un bun exemplu. Pentru unii oameni, aceasta este, pur şi simplu, o violare a unui obicei şi nu necesită nimic mai mult decât dezaprobarea. Pentru alţii, un asemenea act este o violare a moravurilor societăţii şi necesită o pedeapsă severă.

Legile *Legile* sunt norme stabilite şi aplicate de autoritatea politică a societăţii. După ce aceste legi au fost scrise şi codificate, se face referinţă la ele, în general, ca „legi promulgate". în unele societăţi, legea este transmisă pe cale orală; aceasta este considerată ca „legea obiceiului" sau „obiceiul pământului". Indiferent de forma sa, deseori legea se aplică acelor comportamente care sunt considerate importante în societate. O mare parte din dezbaterile curente despre caracterul adecvat al legilor care reglementează orice fel de comportament sexual între adulţi, cu consimţământul părţilor, este o consecinţă a deosebirilor între protagonişti, cu privire la faptul dacă un astfel de comportament este într-adevăr o problemă de „gust" personal sau stil (obicei), sau de preocupare principală a societăţii (moravuri).

Semnele şi simbolurile

Semnele *Semnele* sunt reprezentări; ele reprezintă altceva. Există două feluri de semne: semne naturale şi semne convenţionale (simboluri). *Unsemn natural* are o relaţie proprie cu ceea ce repre

- zintă. De pildă, un anumit miros este un semn că în apropiere se găseşte un sconcs. între miros şi sconcs există o relaţie proprie. Să dăm un alt exemplu: când vedem fum, ştim că are loc o anumită formă de ardere. Cele două, fumul şi arderea, sunt legate una de cealaltă. Nu noi am creat această relaţie, dar trebuie să o învăţăm.

Simbolurile *Simbolurile* (sau *„semnele convenţionale"),* pe de altă parte, nu sunt „naturale"; ele sunt reprezentări create în mod arbitrar (cuvinte, gesturi,

obiecte, imagini vizuale) care dobândesc înţeles prin consens social. Un steag, de pildă, este pur şi simplu, o bucată de pânză cu o anumită formă, culoare şi desen. Totuşi, oamenii mor pentru el - nu pentru pânză în sine, ci pentru ceea ce reprezintă, pentru semnificaţia care i s-a atribuit. Steagul este un simbol al unei naţiuni şi întruchipează întreaga semnificaţie a acelei societăţi. Weitman (1973) a arătat că poate fi analizată semnificaţia pe care o societate o investeşte în steagul său naţional, ca o modalitate de a înţelege aspectele importante ale acelei culturi.

Limba *Limba,* un ansamblu semnificativ de simboluri social construit, este cel mai important aspect al culturii. Elementele unei limbi au aproximativ aceleaşi sensuri pentru membri aceleiaşi comunităţi lingvistice. Prin urmare, limba devine principalul vehicul de comunicare între oameni. Cu cât mai largă este gama de cunoştinţe, cu atât mai multe simboluri sunt necesare pentru a le comunica De aici, bogăţia şi varietatea vieţii sociale sunt legate de bogăţia şi varietatea limbii.

Gesturile Oamenii comunică şi *pringesturi,* mişcări ale corpului (ale părţilor corpului, cum sunt faţa şi mâinile) care au semnificaţii consimţite social. în societatea americană, descrierea unui cerc cu degetul mare şi cu arătătorul de la mâna dreaptă, ţinând celelalte trei degete drept în sus şi mişcând uşor mâna, înseamnă „A-okay; totul este în regulă”. în alte societăţi, acelaşi gest are semnificaţii diferite. De pildă, în Franţa el exprimă insulta că cineva este un nimeni, un „zero”. în Grecia şi Turcia, el sugerează o invitaţie sexuală nedorită. Gesturile, ca şi limba, au semnificaţie în cadrul unui context social specific.

Oamenii comunică atât pe cale orală, prin limbaj, cât şi prin gesturi. De fapt, comunicarea personală îşi trage bogăţia şi subtilitatea din asocierea indicaţiilor verbale şi a

semnelor neverbale. Totuşi

- uneori, această asociere duce la confuzie sau la interpretări nedorite şi neaşteptate ale sensului. De pildă, unii bărbaţi acuzaţi de viol susţin că, în timp ce limbajul victimelor lor zicea că nu vor să se angajeze în relaţii sexuale, gesturile lor (tonul vocii, expresia feţei, stilul îmbrăcămintei) spuneau altceva.

Ipoteza relativităţii lingvistice

Limba face mult mai mult decât să le dea oamenilor posibilitatea de a comunica unii cu alţii. însăşi natura limbii, s-a susţinut, structurează modul în care percepem lumea. Această teorie, *numita ipoteza relativităţii lingvistice,* a fost formulată iniţial de doi antropologi, Edward Sapir (1929) şi Benjamin Lee Whorf (1956). Ei susţin că limba unei societăţi dirijează atenţia membrilor săi spre anumite trăsături ale lumii mai degrabă decât spre altele. Ilustrarea clasică a acestui fenomen este că, în timp ce limba engleză are doar un singur cuvânt pentru zăpadă, limbii inuiţilor îi lipseşte un termen general pentru ea. în schimb, întrucât deosebirea diverselor forme de zăpadă este foarte importantă în viaţa lor zilnică, ei au cuvinte diferite care descriu tipuri diferite de zăpadă (e.g., zăpadă pufoasă, zăpadă care cade, zăpadă umedă, nămeţi). Astfel, utilitatea deosebirii multelor tipuri de zăpadă a dus la crearea cuvintelor pentru a le numi şi la includerea lor în limba inuiţilor.

Aspectul important al ipotezei relativităţii lingvistice este concentrarea ei asupra structurii gramaticale, care, susţin Sapir şi Whorf, îi conduc pe oameni să privească lumea într-un anumit fel. De pildă, în unele limbi neeuropene (e.g., limba chineză) separarea obişnuită a agentului care acţionează (subiectul) şi a acţiunii (predicatul) nu are loc (Tung-Sen, 1970). în schimb, agentul şi acţiunea sunt legate laolaltă; acţiunea este

agentul, iar agentul este acţiunea.

Potrivit lui Sapir şi lui Whorf, vocabularul şi structura gramaticală a unei limbi, împreună, determină modul în care membrii unei societăţi percep lumea. Astăzi, părerile cele mai bine informate acceptă o versiune „slabă” a ipotezei relativităţii lingvistice. Există.un consens general că vocabularul şi structura gramaticală a limbii unei societăţi îşi concentrează atenţia mai degrabă asupra anumitor

- faţete ale lumii decât asupra altora şi îi determină pe membri să gândească într-un stil specific. Totuşi, perspectiva modificată a ipotezei relativităţii lingvistice susţine că limba este un mecanism „care facilitează”. O anumită limbă te ajută să gândeşti şi să percepi într-un mod specific, dar ea nu îi obligă pe oameni să vadă alte faţete ale lumii sau să îşi dezvolte alte moduri de a gândi. De pildă, când este în interesul lor, schiorii pot face deosebirea între diferitele tipuri de zăpadă întocmai cum fac inuiţii. De asemenea, dominanta formei masculine generice în gramatică (e.g., chairman1) se schimbă în mod curent (e.g., chairperson2), aşa cum se schimbă concepţiile noastre despre relaţiile specifice între bărbaţi şi femei.

CULTURA „IDEALĂ” ŞI „REALĂ”

Normele ajută la structurarea comportamentului prin definirea modurilor de acţiune aprobate cultural. Normele definesc „idealul”; ele precizează ceea ce societatea consideră că oamenii *ar trebui* să facă, ceea ce se *aşteaptă* din partea lor să facă.

Dar oamenii nu se comportă totdeauna aşa cum ar trebui sau cum se aşteaptă din partea lor să se comporte. De pildă, în societatea americană, oamenii subscriu, în general, la normele fidelităţii sexuale în căsătorie. Totuşi, între un sfert şi jumătate din bărbaţii şi femeile căsătorite au relaţii extraconjugale. Chiar şi aşa, cei angajaţi în astfel

de acţiuni deseori susţin validitatea normelor. Ei îşi explică comportamentul prin slăbiciunea personală sau prin împrejurări speciale [„mariajul meu se destramă”, „soţia (soţul meu) mea nu mă înţelege, iar eu am nevoie de dragoste şi afecţiune”].

Normele nu ar trebui confundate cu comportamentul. Normele precizează comportamentul cuvenit din punct de vedere social, care poate sau nu poate fi manifestat. Ele sunt pătrunderi valoroase în formele de acţiune pe care o societate le consideră oportune, dar ele nu garantează că acele acţiuni sunt cu adevărat efectuate.

'Preşedinte. Cuvânt format din *chair* = scaun şi *man* = bărbat (n: tr.). 2Persoana care stă pe scaun (bărbat sau femeie) (n. tr.).

- DIVERSITATEA CULTURALĂ

Cultura diferă atât între societăţi, cât şi în interiorul lor.

Diversitate între societăţi

Rapoartele antropologilor exprimă diversitatea culturală considerabilă între societăţi. Societăţile se deosebesc prin modurile în care îşi organizează relaţiile dintre membri (vezi Cap. 13). Dar societăţile se deosebesc şi prin culturile lor. Variaţiile în cultura materială a societăţilor sunt evidente în formele lor diferite de locuinţe şi transport. Pentru sociologie diferenţele între societăţi sunt relevante îndeosebi în culturile lor materiale.

Societăţile se deosebesc prin valorile lor şi prin normele care precizează comportamentul potrivit. Ruth Benedict (1934) a descris două situaţii diametral opuse: o cultură dionisiacă, de activitate frenetică, de sensibilitate exagerată şi de înălţare individuală prin competiţie (Kwakiutl1 din Insula Vancouver, Columbia Britanică) şi cultura apolonică, de discreţie, sobrietate şi moderaţie,

care pune accentul pe importanţa colectivităţii în raport cu individul (Zuni2 din New Mexico).

în societăţile modeme vedem deosebiri similare. Accentul pus de cultura americană pe individ diferă în mod considerabil de accentul pus pe colectiv de statele socialiste. Chiar între statele socialiste deosebirile culturale sunt evidente. Cuba diferă foarte mult de Uniunea Sovietică din punct de vedere cultural. Ambele diferă foarte mult de Republica Populară Chineză. De asemenea, sunt evidente deosebirile culturale între statele capitaliste, cum sunt Statele Unite, Marea Britanie şi Japonia. Fireşte, există asemănări în toate societăţile. Totuşi, istoria, geografia, clima şi condiţiile sociale se combină pentru a deosebi societăţile una de alta în multe privinţe. De pildă, culturile societăţilor insulare, cum este Marea Britanie, conţin elemente nautice distinctive care lipsesc în ţările înconjurate de uscat, cum este Ungaria. Culturile ţărilor tropicale

'Membru al unei populaţii indiene din Insula Vancouver (n. tr.). 2Membru al unui trib de indieni nord-americani din New Mexico (n. tr.).

- se deosebesc de culturile din zona temperată. Ţările dominate cândva de Franţa se deosebesc de cele stăpânite cândva de Marea Britanie sau Portugalia

Diversitatea culturală dintre societăţi demonstrează flexibilitatea şi variabilitatea organizaţiilor omeneşti. înţelegerea şi aprecierea acestei diversităţi poate duce la un respect sănătos faţă de deosebirile dintre popoare şi faţă de ingeniozitatea speciei umane.

Diversitatea în cadrul unei societăţi

9

Aşa cum culturile diferitelor societăţi variază de la una la alta, grupuri din cadrul aceleiaşi societăţi pot, de

asemenea, vădi varietate, îndeosebi dacă societatea este numeroasă, complexă şi modernă. Aceste grupuri, numite*subculturi,* pot varia după clasa socială, origine etnică, rasă, religie şi stil de viaţă, precum şi după scopuri şi interese.

Subculturile

Tiparele subculturale dau unui grup o savoare şi o identitate ce îl deosebesc de societatea întreagă din care face parte. Identitatea unei subculturi se poate baza pe moştenirea sa etnică, indiferent dacă este chineză, italiană sau poloneză. Ea ar putea deriva din condiţia economică a grupului, cum este cazul săracilor din ghetou. Subculturile unice din Noua Anglie şi din sudul îndepărtat se bazează pe regiune şi istorie. Subcultura drogurilor îşi are propriile sale tipare. Pe scurt, orice grup de mărime medie, care are idei sociale, valori, norme şi stiluri de viaţă considerabil diferite de cele ale societăţii mai mari, poate fi considerat o subcultura.

Deseori, o subcultura are o limbă distinctă. Limba oamenilor de ştiinţă este în esenţă un jargon subcultural, aşa cum este terminologia negustorilor de droguri sau a muzicanţilor de jaz. Formele distincte de comunicare în cadrul subculturilor conferă un sentiment de identitate, oferă posibilitatea unei comunicări mai precise între membrii subgrupului şi protejează această comunicare de persoanele din afara acestuia.

Mozaicul cultural creat de subculturi poate fi considerat un factor de îmbogăţire a societăţii. Statele Unite, de pildă, deseori au

- considerat diversitatea lor culturală ca fiind una dintre puterile lor majore (deşi legile stricte de imigrare în cea mai mare parte a acestui secol demonstrează că nu toţi americanii au aceeaşi părere). Pe de altă parte, unele societăţi (e.g., Japonia) cred că variaţia subculturală

slăbeşte cultura naţională şi de aceea nu o încurajează.

Contraculturile în unele cazuri tiparele culturale ale unui anumit subgrup nu sunt doar diferite, ci contrare tiparelor restului societăţii. *Contraculturile,* cum sunt numite aceste subgrupuri, întruchipează idei, valori, norme şi stiluri de viaţă ce sunt în opoziţie directă cu cele ale societăţii mai mari. în anii '60 şi la începutul anilor '70, de pildă, „hippie" au sfidat valorile americane fundamentale de individualism, competiţie şi materialism. Mişcarea neonazistă crescândă din Germania, Ku Klux Klan-ul din Statele Unite şi Frăţia Musulmană din Egipt şi-au dezvoltat propriile lor ansambluri de tipare culturale care îi pun în opoziţie cu culturile propriilor lor societăţi.

Uneori, cum a fost cazul cu mişcarea"hippie" din Statele Unite, elementele contraculturii sunt absorbite de cadrul cultural mai larg, iar distincţia dintre cele două se estompează. Totuşi, cel mai adesea, contracultura rămâne în contact puternic cu societatea mai mare, cum este cazul cu Frăţia Musulmană din Egipt.

Relativismul cultural

Varietatea practicilor culturale atât în interiorul societăţilor, cât şi între ele sugerează că nu există un singur tipar „cel mai bun". O astfel de concluzie constituie *bazarelativismului cultural,* ipoteza că nicio practică culturală nu este inerent bună sau rea; fiecare trebuie înţeleasă în raport de locul ei în configuraţia culturală mai largă.

Această perspectivă îl face pe observator să se abţină de la a formula aprecieri asupra practicilor necunoscute. Aceasta presu* pune toleranţă, şi chiar respect, faţă de stilurile culturale care pot părea ciudate sau chiar „nefireşti". Oamenii au tendinţa de *a evalua*

- obiceiurile, practicile şi comportamentele în raport

cu ale lor şi deseori această evaluare capătă un caracter moral care este spoit cu foarte mult sentiment. Relativismul cultural apără împotriva acestei tendinţe.

Oare relativism cultural înseamnă că „orice meige", că nu există standarde absolute? Aceasta presupune iertarea pruncuciderii (uciderea copiilor, deseori folosită ca un mecanism de control al populaţiei) sau brutalitatea îndreptată spre un grup minoritar? Sociologia, *ca disciplină,* nu are răspunsuri uşoare la aceste întrebări. Ca indivizi, cei mai mulţi sociologi, dacă nu toţi, sunt şocaţi de aceste practici. Totuşi, ei ar încerca să-şi separe preferinţele şi ideile morale de eforturile lor profesionale de a analiza cauzele şi consecinţele unei anumite practici culturale. Adoptarea poziţiei relativismului cultural îi încurajează pe oameni să privească mai obiectiv propria lor societate şi practicile ei culturale. Aceasta oferă un fel de distanţă de la care oamenii să-şi privească propria viaţă.

Etnocentrismul

Opusul relativismului cultural este *etnocentrismul,* tendinţa de a considera propria cultură superioară altora din punct de vedere moral şi, astfel, de a judeca alte culturi după standardele proprii. A fi etnocentrist înseamnă a presupune că propria societate face lucruri doar cum este drept şi cum se cuvine (e.g., America: „Iubeşte-l sau lasă-l"). Observatorul etnocentrist este, de aceea, capabil să perceapă practicile altor culturi sau subculturi ca derivaţii, nu doar ca deosebiri.

Etnocentrismului îi este mai uşor să se menţină în societăţi relativ omogene, tradiţionale şi izolate. în astfel de societăţi, există probabilitatea unui contact redus cu diferite practici şi puţine posibilităţi de a le vedea utilitatea şi importanţa în interiorul culturii în care acestea au loc. Când membrii acestui fel de societate sunt expuşi acestor

variaţii, este improbabil ca ei să aibă gama de experienţe care le-ar permite să suspende judecata şi să considere o variaţie ca fiind mai degrabă pur şi simplu diferită decât greşită.

- **TEMELE CULTURALE AMERICANE**

Una dintre primele afirmaţii despre valorile americane vine de la un vizitator francez, Alexis de Tocqueville (1969; original 1835). El a fost deosebit de impresionat de lipsa de formalitate şi egalitate exprimate clar, pe care le-a găsit în Statele Unite, având, mai ales, în vedere originea lor în tiparele tradiţionale, de formalitate şi deosebiri de statut.

Mai recent, sociologul Robin Williams (1970) a sugerat că, în ciuda marii diversităţi culturale din Statele Unite, există un număr limitat de valori fundamentale care includ expresivitatea culturală a Statelor Unite. Câteva dintre aceste valori sunt descrise mai jos.

Americanii, conchide Williams, pun mare accent pe *realizare şi succes,* îndeosebi în rolurile lor profesionale. Ei sunt extrem de competitivi şi consideră succesul ca fiind măsura propriei valori. Activitatea şi munca sunt, de asemfcnea, importante pentru americani, în general, americanii sunt frenetici, profund angajaţi într-o activitate, îndeosebi în domeniul muncii. Activităţile profesionale în special cele pentru bărbaţi, dar din ce în ce mai mult şi cele pentru femei, constituie centrul vieţii lor reale şi al concepţiilor despre sine.

Americanii apreciază, în mod deosebit, *eficienţa şi spiritul practic.* Nu este o întâmplare faptul că studiile ştiinţifice despre „timp şi management” (Taylor, 1991) au început în Statele Unite. Singurul sistem filosofic propriu Statelor Unite este pragmatismul, o filosofie care se concentrează asupra consecinţelor practice ale comportamentului unei persoane. Americanii au o mare

încredere *mprogres.* în general, ei sunt optimişti în privinţa vieţii, siguri că lucrurile vor fi mai bune.

Americanii au o puternică latură *umanitară.* Ei cred în ideea de a face bine atât ca indivizi, cât şi ca grupuri - de pildă, marele număr de organizaţii filantropice pe care le-au creat. Ei apreciază *libertatea* şi *democraţia.* Ei cred că indivizii au dreptul de a se exprima liber, de a-şi urmări scopurile personale şi de a-şi augmenta fericirea individuală - şi, în general, nu pe seama altora.

Totuşi, Williams de asemenea remarcă tendinţa americanilor de a gândi în termeni de categorii sociale, care uneori duc *larasism*

- şi sentimente de superioritate de grup. Aşadar, etnocentrismul nu este necunoscut printre americani.

Alte analize ale valorilor americane [e.g., Yankelovich (1978)] văd schimbări în curs. Ele remarcă o atenţie crescândă faţă de sine şi de exprimarea binelui, o scădere a accentului pus pe activitatea lucrativă ca punct central al vieţii şi o preocupare crescândă pentru activităţile libere. în mod evident, cultura americană a suferit o schimbare deosebit de rapidă în ultimul sfert de veac şi nu există niciun motiv să ne aşteptăm ca ea să-şi înceteze evoluţia.

CULTURA ŞI SOCIOBIOLOGIA

într-o provocare majoră a sociologiei şi a ideii că cultura formează comportamentul uman, etnologul Edward Wilson (1975) a introdus o nouă disciplină, *sociobiologia,* studiul sistematic al bazei biologice a comportamentului uman. Wilson prezice că antropologia, psihologia şi sociologia vor fi absorbite de această nouă ştiinţă, deoarece ea explică mai bine activităţile omeneşti, pe baza geneticii, decât celelalte ştiinţe behavioriste, care le explică pe baza culturii sau a educaţiei. El crede că tot comportamentul social, inclusiv cel manifestat de alte

specii decât cea umană, este supus aceloraşi procese de evoluţie care afectează caracteristicile fizice ale speciei.

Deseori, sociobiologii folosesc exemplul grijii părinţilor pentru odraslele lor, de obicei explicată pe o bază culturală în termeni de „altruism", pentru a-şi dezvolta argumentul. Ei susţin că motivul pentru care părinţii din multe specii îşi apără urmaşii nu are nimic de-a face cu altruismul. Mai degrabă, sociologii insistă că aceste animale sunt programate genetic să acţioneze în acest mod, deoarece supravieţuirea odraslelor lor măreşte şansa ca genele lor să fie menţinute în fondul de gene colectiv.

Critici ai sociobiologiei (e.g., Bock, 1981; Lewontin, Rose şi Kamin, 1984) spun că analogia între comportamentul animal şi cel uman (de pildă, compararea ritualurilor de împerechere ale animalelor cu ritualurile umane de curtare) este fundamental greşită. Ei susţin că marea diversitate în comportamentul uman pledează

- împotriva unei explicaţii bazate pe genetică. Programele genetice codate, afirmă aceşti oameni de ştiinţă, ar determina un grad de uniformitate în comportamentul social al |*wihomo sapiens* care, în mod evident, nu este prezentă.

Totuşi, sociobiologia i-a forţat pe sociologi să se gândească la o problemă importantă pe care prea adesea au trecut-o cu vederea: factorii biologici nu trebuie să fie ignoraţi în examinarea comportamentului social uman. Biologia nu numai că stabileşte unele limite pentru ceea ce fac fiinţele omeneşti, ci ea, probabil, face posibil ca unele tipare culturale să fie mai generale decât altele (Barash, 1977). Astfel, cum deseori se întâmplă în ştiinţă, unele dintre pretenţiile extreme ale unei noi abordări sunt respinse, permiţând ca noi înţelegeri să pătrundă în perspectivele stabilite. Foarte mulţi oameni de ştiinţă în

domeniul social resping premisa de bază a sociobiologiei, dar din ce în ce mai mulţi încearcă să înţeleagă exact modul în care forţele biologice influenţează viaţa socială.

Acest capitol a examinat conceptul de cultură în mod de-taliat. S-a evidenţiat că cultura este un element uman ce limitează libertatea într-o oarecare măsură, dar şi extinde, în mod considerabil, capacitatea oamenilor de a face faţă mediului înconjurător. Au fost discutate aspectele culturii materiale, cum sunt obiectele făcute de oameni, precum şi diferitele com-ponenete ale culturii nemateriale - cunoştinţele şi opiniile, valorile, normele (obiceiurile, moravurile, tabuurile şi legile), semnele şi simbolurile (limbajul şi gesturile). „Ipoteza relativităţii ştiinţifice", care afirmă că limbajul structurează gândirea, a fost analizată şi considerată ca având nevoie de modificări.

A fost descrisă deosebirea între cultura „ ideală" şi cea „reală". S-a acordat atenţie diversităţii culturale atât între societăţi, cât şi în interiorul acestora. Acest subiect a dus la distincţia dintre subculturi şi contraculturi, dintre conceptele contrare de relativism cultural şi etnocentrism.

De asemenea, capitolul a prezentat, în linii generale, analiza făcută de Robin Williams temelor culturale americane: a rea-

- Uzării şi a succesului, a activităţii şi a muncii, a eficienţei şi a spiritului practic, a umanitarismului, rasismului şi a sentimentelor superiorităţii de grup.

Capitolul s-a încheiat cu o discuţie despre sociobiologie, ca o provocare majoră la explicaţia culturală a acţiunilor umane. Au fost prezentate sumar atât argumentele adepţilor, cât şi ale criticilor sociobiologiei şi au fost luate în considerare înţelegerile şi limitările sociobiologiei.

- STRUCTURA SOCIALĂ

/ntreaga viaţă socială începe o dată cu societatea, cu organizarea asocierii umane. Fiinţele umane se nasc într-o societate care funcţionează deja. Societatea este centrul existenţei umane; viaţa socială este viaţa în societate.

Nucleul acestui capitol va fi societatea în sine: ce este ea, din ce este formată şi diferitele ei forme, precum şi perspectivele teoretice din care o examinează sociologii.

NATURA SOCIETĂŢII

f

Trăsăturile fundamentale ale societăţii

Un obiectiv important al cercetării sociologice este societatea, o colectivitate de oameni care au o cultură comună (pe care o transmit generaţiilor următoare), un teritoriu comun şi o identitate comună şi care se influenţează reciproc prin relaţii organizate social.

Faptul de a avea o cultură comună, un teritoriu şi o identitate comune îi leagă pe oameni unul de altul. Cultura comună le asigură un „model de existenţă" comun, iar teritoriul geografic comun le asigură un spaţiu comun în care să realizeze cultura. Acestea două se combină pentru a asigura un sentiment comun de identitate. Acest sentiment comunitar este, de asemenea, produs de interacţiunea umană, din care mare parte se produce prin canale sociale. Aceste canale de interacţiune socială se află printre elementele structurale - elementele constitutive - ale societăţii.

- ***Structura socială: elementele constitutive ale societăţii***

Interacţiunea socială rareori are loc întâmplător. în general, există lin tipar al comportamentului nostru. în timp ce cultura determină o parte a tiparului, o mare parte a lui este determinată şi de elementele structurale ale societăţii. Pe scurt, *structura socială* este tiparul recurent

al relaţiilor dintre elementele societăţii. Printre aceste elemente sunt: statutul, rolul, grupurile, organizaţiile, instituţiile sociale şi comunitatea.

Statutul în vorbirea de fiecare zi, prin statut se înţelege un nivel de prestigiu, de bogăţie sau putere. Totuşi, când sociologii folosesc cuvântul *statut,* ei se referă la poziţia unei persoane într-o reţea de relaţii sociale. Statutul de „mamă" desemnează un membru al reţelei sociale numite „familie", aşa cum desemnează „tată" şi „fiu". în mod asemănător, „director şcolar** se referă la o poziţie în sistemul de învăţământ, la fel „profesor" şi „elev". Fiecare dintre aceste etichete structurale se referă la o reţea socială şi defineşte o anumită poziţie în cadrul acelei reţele.

Unele statute sunt reciproce: „mamă" implică „copil", „profesor*4 implică „elevi**. Alte statute indică reţele mai difuze; de exemplu, „dulgher** se referă mai degrabă la o poziţie în reţeaua profesională generală a societăţii decât la sugerarea unei legături cu un alt statut specific.

Oamenii au multe statute sociale (setul de *statute al unei per-soane).* Mamă, fiică, instalator, catolic, elev, prieten, italo-american şi femeie s-ar putea aplica toate unui anumit individ. Unele dintre aceste statute sunt numite statute atribuite. Statutele atribuite *sunt conferite unei persoane de societate sau de un grup, fără contribuţia concretă a individului,* cel puţin iniţial. Oamenii nu prea pot, iniţial, să-şi aleagă rasa, religia, etnia, sexul şi chiar clasa socială. Aceste statute sunt o funoţie a familiei în care o persoană se naşte.

Există, de asemenea, *statute dobândite,* care *depind de calităţi asupra cărora individul are un oarecare control.* Statutul marital

- (soţ, soţie) şi cel profesional (instalator), precum şi statutele în grupuri neformale (prieten, preşedinte de

club), sunt funcţii ale alegerii individuale, deşi constrângerile sociale pot limita opţiunile accesibile unei persoane.

în societăţile mari şi complexe, cultura este, de asemenea, complexă, dar niciun individ nu poate fi expus întregii game de elemente culturale. Aspectele unei culturi pe care oamenii le pot experimenta sunt puternic influenţate de statutul social pe care aceştia îl au. Acest lucru este adevărat în mod deosebit când este vorba despre copii, ale căror statute atribuite îi expune iniţial doar la aspecte limitate ale culturii mai mari. De pildă, copiii născuţi în familii catolice de obicei nu sunt expuşi la valori, norme şi idei ale familiilor musulmane. Fetele (un statut atribuit) nu sunt pregătite social cu valorile culturale şi normele cu care sunt pregătiţi băieţii. în timp ce adulţii îşi pot schimba religia, clasa socială şi chiar sexul, copiilor le este aproape imposibil să facă aceste lucruri.

Nu toate statutele din cadrul unui set de statute au aceeaşi importanţă. Deseori, avem |*m statut principal,* un statut cheie care are mare pondere *(în interacţiunile noastre sociale şi în identităţile noastre sociale).* In mod tradiţional, statutul profesional al unui. bărbat este important pentru sentimentul său de sine şi pentru relaţiile sale cu alţii. De fapt, ocupaţia unui bărbat este deseori statutul său principal. Acesta este schimbător pentru mulţi bărbaţi, întrucât ei îşi împart, din ce în ce mai mult, timpul între Carieră şi familie, în mod tradiţional, statutul de familie al unei femei a fost statutul său principal. Totuşi, întrucât mai multe femei devin muncitoare, statutul lor de muncă devine din ce în ce mai important pentru ele. Vârsta este deseori un statut principal, „controlând” ceea ce persoanele trebuie să facă şi modul în care alţii ar putea reacţiona faţă de ele. Pierderea unui statut principal (e.g., când oamenii se pensionează sau nu mai au copii

dependenţi) poate tulbura sentimentul de identitate pe care oamenii l-au edificat în decursul multor ani.

Rolul

Statutul este un concept poziţional; el stabileşte locul unei persoane în cadrul unei reţele sociale. Rolul indică două aspecte diferite ale activităţilor în^adrul unui statut. Ralph Linton (1935, 1945) iniţial a definit rolul ca fiind toate lucrurile pe care le aşteptăm de

- la cineva care ocupă un anumit statut. Ulterior, el a sugerat că rolul este format din comportamentele angajate de către ocupantul unui anumit statut:

Aceste două sublinieri diferite aduc în centrul atenţiei cele două caracteristici importante ale rolului: aşteptările şi comportamentul, în general, sociologii se referă *laprescripţiile rolului (aşteptările)* pentru a defini normele sociale proprii unui anumit statut. Ei folosesc termenul *îndeplinirea rolului (comportamentul),* ca să se refere la comportamentul efectiv al persoanei care ocupă un anumit rol. Brim (1960) a exprimat deosebirea între prescripţiile rolului şi îndeplinirea rolului în funcţie de „derivaţie" (vezi Cap. 8).

Rolurile în comparaţie cu statutul Deşi înrudite, rolul şi statutul sunt diferite. O persoană „ocupă" un statut, dar,joacă" sau îndeplineşte un rol. Statutele nu au acces fără să le fie ataşate prescripţiile rolului. Poziţia unei persoane într-o reţea socială are valoare limitată dacă „semnificaţia" acelei poziţii nu este descrisă de prescripţiile rolului. De pildă, a fi părinte înseamnă a susţine anumite valori (e.g., importanţa copiilor) şi a fi supus unor norme precise (e.g., obligaţia de a le asigura copiilor sprijin afectiv, fizic şi financiar). Poziţia şi obligaţiile merg mână în mână.

Dar rolurile nu sunt doar obligaţii. Anumite drepturi

ataşate unui statut sunt definite în prescripţiile rolului. De pildă, deşi secretarele de birou sunt obligate să facă act de prezenţă la timp şi să presteze o activitate competent^, ele au şi dreptul la un anumit salariu, la protejarea slujbei, la zile libere în caz de boală şi la concediu. Profesorii, deşi sunt obligaţi să ţină pasul cu domeniile pe care şi le-au ales, să facă act de prezenţă la timp şi să fie pregătiţi pentru ore, ei au şi dreptul la un anumit grad de respect, la un anumit nivel de muncă din partea studenţilor şi la un anumit grad de libertate, pentru a face cercetările pe care le consideră importante. Drepturile şi obligaţiile se împletesc în cadrul prescripţiilor rolului ataşate statutelor sociale.

Conflictul între roluri Conflictul între roluri apare, fiindcă relaţia între statut şi rol nu este una de convergenţă. Adică, deşi prescripţiile ataşate unui statut sunt de obicei în concordanţă (e.g. statutul de părinte concordă cu obligaţiile de a avea grijă de copii, de a-i îmbrăca şi de a-i hrăni), uneori ele sunt în conflict. Rezultatul este *conflictul între roluri.* De pildă, un „asistent intern" (statut) într-un cămin al unui colegiu trebuie să „dea sfaturi" studenţilor

- colegi (obligaţie) şi, în acelaşi timp, trebuie să raporteze încălcările regulamentului de către studenţi conducătorilor colegiului (obligaţie). Cele două prescripţii ale rolului asistentului intern sunt astfel în conflict, deoarece cu cât mai mult el aplică regulamentul colegiului, cu atât va câştiga mai puţină încredere necesară pentru a fi un sfătuitor de succes.

Conflictul între roluri apare şi când prescripţiile rolului, asociate cu două sau mai multe statute, sunt contradictorii. Studentul care învaţă, dar care este şi prieten devotat, încearcă un conflict între roluri când un prieten apropiat îi cere un serviciu important, dar care consumă timp, în noaptea dinaintea unui examen

hotărâtor. Ambele prescripţii ale rolului sunt justificate (studiul înaintea unui examen hotărâtor şi ajutorarea unui prieten apropiat), dar satisfacerea uneia înseamnă nesatisfacerea celeilalte. Conflicte ca acesta impun oamenilor evaluarea şi alegerea între cereri justificate.

Tensiunea între roluri Aceasta apare când eforturile de a satisface prescripţiile întruchipate într-un statut social provoacă anxietate, stres şi tensiune. Spre deosebire de prescripţiile care provoacă conflict între roluri, cele care provoacă tensiune între roluri nu sunt necesarmente contradictorii. De pildă, un supraveghetor de birou trebuie să menţină relaţii de muncă armonioase cu colegii de muncă, dar, de asemenea, trebuie să le stabilească măririle de salariu şi promovările. Deşi cele două seturi de obligaţii nu sunt contradictorii, îndeplinirea lor deseori creează supraveghetorului tensiune emoţională şi psihologică.

Grupurile

„Grupul" este un concept cheie în sociologie (vezi Cap. 5). Când sociologii folosesc termenul *grup,* ei au în minte doi sau mai mulţi indivizi care au un sentiment comun de identitate şi se influenţează reciproc pe căi organizate, pe baza unui set comun de speranţe referitoare la comportamentul fiecăruia. Grupurile constituie o trăsătură distinctivă a vieţii sociale. Cele mai multe activităţi au loc în contextul grupurilor, fie că acestea sunt familii, echipe, grupuri tovărăşeşti sau grupuri de muncă. Grupuri se găsesc pretutindeni; viaţa socială este viaţă de grup.

Nu toate adunările de indivizi sunt grupuri sociale. Oamenii care stau împreună într-un tren nu sunt necesarmente un grup. Membrii

- unui grup au un sentiment de identitate comună şi un set comun de speranţe, care le organizează

interacţiunea. Navetiştii dintr-un tren, care se văd unul pe altul zilnic, încep conversaţii, se autodefinesc ca „navetişti chinuiţi” şi ocupă aceleaşi locuri în fiecare zi devin un grup social.

Categoriile sociale şi colectivele sociale Categoriile sociale şi colectivele sociale sunt oameni care au o caracteristică comună (e.g., toate persoanele cu păr roşu), *un statut similar (e.g.,* „clasa muncitoare”) *sau aceeaşi situaţie* (e.g., spectatorii la un concert rock). Deşi oamenii din aceeaşi categorie socială nu sunt necesarmente un grup social, ce au comun devine o bază a unei identităţi împărtăşite şi le organizează interacţiunea.

Categoriile sociale sunt modalităţi comode de a descrie oameni care au ceva comun şi de a indica grupuri potenţiale. Dar spre deosebire de grupuri, categoriile sociale şi colective, în general, nu joacă un rol important în viaţa socială. Ele sunt abstracţii statistice comode, nu forţe sociale de constrângere sau de acces, aşa cum sunt grupurile sociale.

Organizaţiile *O organizaţie este un tip de grup care este anume creat pentru a duce la bun sfârşit o sarcină specifică şi care are o structură formală, prin care încearcă să îndeplinească acea sar-cină.* (Vezi Cap. 5 pentru o discuţie mai detaliată).

Organizaţiile se situează, ca mărime, într-o gamă largă, de la unele foarte mari (e.g., General Motors) până la unele foarte mici (e.g., un club şcolar). Indiferent de mărime, o organizaţie are reguli formale şi condiţii pentru a fi membru, ceea ce îi dă posibilitatea să îndeplinească un scop (e.g., producerea şi vânzarea de automobile sau asigurarea unei game de activităţi sociale pentru membrii săi).

INSTITUŢIILE SOCIALE

Multe elemente ale unei structuri sociale sunt legate între ele. Adică, statutele, rolurile şi grupurile nu sunt izolate unul de altul, într-adevăr, grupurile sunt compuse din statute, iar organizaţiile sunt formate dintr-o serie de statute legate între ele sau chiar din

- grupuri sociale. Aceste elemente ale unei structuri sociale, la rândul lor, ajută la edificarea instituţiilor sociale.

Pentru a supravieţui, orice societate trebuie să rezolve anumite probleme care apar în mod frecvent. Ea trebuie să asigure satisfacerea nevoilor fizice şi afective ale membrilor sâi, să asigure transmiterea moştenirii comune a societăţii din generaţie în generaţie şi să aibă grijă de tineret. De-a lungul timpului, societăţile dezvoltă forme structurale şi culturale stabile, pentru a se ocupa de aceste probleme. Acestea se numesc *instituţii sociale.*

Instituţiile sociale sunt caracterizate printr-un mănunchi relativ stabil de valori, norme, statute, prescripţii ale rolului, grupuri sociale şi organizaţii care au legătură cu o arie specifică a activităţii umane. De pildă, toate societăţile trebuie să aibă un sistem de producere, repartiţie şi achiziţionare de bunuri şi de servicii necesare pentru supravieţuirea oamenilor. Instituţia care se ocupă de această problemă este economia (vezi Cap. 17). Deşi forma instituţiei economice poate varia de la societate la societate (e.g., capitalismul de piaţă, socialismul, comunismul, capitalismul de stat), fiecare societate trebuie să dezvolte o modalitate relativ constantă de a produce hrană, îmbrăcăminte şi adăpost, şi de a repartiza acestea membrilor săi. Societatea face toate acestea printr-o varietate de norme şi valori, precum şi prin statute, grupuri şi organizaţii.

în mod similar, nevoia unei societăţi de a asigura membrilor săi un set fundamental de deprinderi cognitive şi intelectuale, care le va da posibilitatea să funcţioneze în

societate, este rezolvată prin instituţia socială a „educaţiei” (vezi Cap. 14). Orice şcoală (sau sistem şcolar) constituie doar o parte a unui model mai mare şi mai complex pe care îl numim instituţie de învăţământ.

Teoria funcţionalistă

Potrivit teoriei funcţionaliste, majoritatea societăţilor au cinci instituţii importante. Două dintre acestea sunt economia şi educaţia. A treia, familia (distinctă de orice familie concretă), este o instituţie socială însărcinată cu responsabilitatea de a îngriji copiii şi de a transmite moştenirea culturală a societăţii prin socializare (vezi Cap. 6 şi 13). A patra este instituţia politică, instituţia răspunzătoare de organizarea şi repartizarea puterii printre membrii săi (vezi

- Cap. 16). Religia este cea de-a cincea instituţie; ea asigură coeziunea socială prin interesul ei pentru „valorile absolute” (vezi Cap. 15).

Caracteristicile instituţiilor întrucât instituţiile sunt alcătuite din elemente culturale şi structurale legate între ele, ele au tendinţa de a rezista schimbării. De pildă, instituţia educaţiei a dezbătut, cel puţin un sfert de secol, problema unui sistem voucher1, a alegerii părinteşti şi a şcolii de cartier, cu puţin efect important asupra structurii educaţiei.

Instituţiile de asemenea tind să fie interdependente. Instituţiile importante ale societăţii tind să se bazeze pe şi să susţină norme şi valori similare, şi să aibă scopuri similare. De pildă, sentimentul de individualism al americanilor (vezi Cap. 3) joacă un rol important în sistemul economic capitalist (economia) al Statelor Unite, în checks and balances2 înglobate în sistemul politic (politica) şi în libertatea americanilor de a-şi alege partenerul marital (familia). Susţinerea normelor, a valorilor şi a scopurilor similare tinde să facă instituţiile

interdependente; când se produce o schimbare într-o instituţie, se produce, probabil, şi în altele. Funcţionaliştii tind să se concentreze asupra aspectelor pozitive ale instituţiilor sociale şi a modului în care instituţiile oferă societăţii posibilitatea de a rezolva problemele ce apar frecvent. Pe de altă parte, teoreticienii conflictului critică instituţiile, pentru că servesc doar scopurile unor membri ai societăţii. Ei iau în considerare mai degrabă problemele *cauzate* de diversele instituţii sociale decât *cele rezolvate ăe* acestea.

Comunitatea (

Comunitatea este un grup social care împărtăşeşte nu numai identitatea şi un model organizat de interacţiune, ci şi un teritoriu

Un sistem de gestiune în care este prezentată o dovadă justificativă, de obicei cu documente susţinătoare ataşate, pentru fiecare tranzacţie (n. tr.). ^Limitele impuse tuturor ramurilor unui guvern, prin împuternicirea fiecărei ramuri cu dreptul de a amenda sau a anula actele unei alte ramuri, care cad în atribuţiile sale (n. tr.).

- geografic comun. Acest teritoriu comun măreşte frecvenţa, şi deseori consecinţele, interacţiunii lor. Deşi comunitatea adesea se referă la un grup, relativ mic şi chiar izolat, de oameni care trăiesc împreună, ea se poate referi şi la o societate urbană modernă. De pildă, multe oraşe mari din Statele Unite văd o renaştere a ideii de „mahala”. Intr-un sens, mahalalele sunt comunităţi.

Termenul comunitate este folosit din ce în ce mai mult cu referire la grupuri ai căror membri nu au legături geografice unii cu alţii; de pildă, „comunitatea oamenilor înţelepţi” sau „comunitatea oamenilor de ştiinţă”. Aşadar, la baza unei comunităţi, fie că membrii săi au comun o bază geografică, fie că nu au, se află un set comun de

valori şi norme. Capitolele 20 şi 21, care tratează populaţia şi urbanizarea, vor contribui şi la înţelegerea conceptului de comunitate.

TIPURI DE SOCIETĂŢI

Există multe tipuri de societăţi. Totuşi societăţile pot fi clasificate în cinci tipuri fundamentale, clasificare bazată pe tehnologia pe care acestea o folosesc şi pe strategia pe care o adoptă pentru existenţă.

Societăţile de vânători şi culegători

Cele mai vechi strategii pentru existenţă sunt vânatul şi culesul -vânătoarea şi pescuitul cu ajutorul uneltelor simple, confecţionate iniţial din lemn şi piatră, şi căutarea hranei. Această formă de existenţă este relativ rară în zilele noastre, doar vreo 300 000 de oameni din 5 miliarde câţi sunt pe pământ îşi mai asigură mijloacele de trai în acest fel (Vander Zanden, 1990).

întrucât puţine regiuni pot întreţine populaţii numeroase care depind de hrana obţinută zilnic, societăţile de vânători şi culegători tind să devină relativ mici. De asemenea, căutarea hranei adecvate conduce la nomadism. Din cauza aceasta, densitatea populaţiei în aceste societăţi este scăzută.

- Economia societăţilor de vânători şi culegători este, în esenţă, la nivelul subzistenţei; membrii societăţilor consumă tot ce au. între diversele populaţii comerţul este slab. Pe plan intern, majoritatea oamenilor îndeplineşte aceleaşi sarcini, diviziunea muncii este foarte redusă, dacă există cumva şi se bazează pe vârstă şi sex. Diferenţierea socială este mică, iar legăturile de rudenie sunt forma principală de organizare socială. Conducerea tinde să fie neformală şi se bazează pe performanţa realizată la vânătoare sau la strângerea hranei.

Societăţile horticole

Dezvoltarea cultivării plantelor între zece şi nouăsprezece mii de ani în urmă a dus la schimbări sociale. *Societăţile horticole, bazate pe cultivarea plantelor,* au început, treptat, să înlocuiască societăţile de vânători şi culegători, îndeosebi în regiunile fertile din Orientul Mijlociu şi din Asia de Sud-Est. Societăţile horticole foloseau tehnica „doborârii şi arderii", prin care curăţau o bucată de teren şi ardeau vegetaţia tăiată, ca să facă cenuşă pentru îngră-şământ. După aceea semănau grâne, folosind unelte simple, cum erau beţele pentru săpat, şi, mai târziu, sapele primitive. După doi sau trei ani, când pământul era secătuit de elementele nutritive necesare recoltelor, grupul se muta într-o nouă regiune.

Societăţile horticole erau mai eficiente în asigurarea hranei şi a altor bunuri necesare, decât societăţile de vânători şi culegători. Prin *difuziunea culturală* (răspândirea inventţplor, a tehnologiilor sau a aspectelor culturii nemateriale de Ia un grup social la altul), practicile horticole s-au răspândit până în Europa orientală şi China, creând o mai mare şi mai sigură cantitate de hrană. Eficienţa sporită şi existenţa unui surplus de hrană au permis o oarecare diferenţiere socială; nu mai era nevoie ca fiecare membru al societăţii să fie implicat în activitatea de producere a hranei. Au început să apară statute specializate, ca şamanul (o persoană care practică magia şi vindecă oamenii) şi meşteşugarul. Au început să se dezvolte instituţiile politice, unele luând forma conducerii ereditare. De asemenea, întrucât acumularea bunurilor necesare nu era uniformă unii oameni au ajuns mai bogaţi şi, astfel, mai puternici decât alţii.

- Datorită unei anumite permanenţe geografice, societăţile horticole au ajuns să fie foarte diferite de societăţile de vânători şi culegători. Ele erau mai mari, uneori ajungând până la câteva mii de oameni. Ele erau formate din structuri permanente, cum erau casele

adunate într-un sat. S-au dezvoltat legături comerciale între sate. Dar creşterea acestor societăţi şi interacţiunea cu cele care se deosebeau de ele deseori duceau la animozităţi, uneori ajungându-se la certuri şi războaie intertribale.

Societăţile pastorale

Cam în aceeaşi perioadă în care societăţile horticole evoluau în regiuni fertile, societăţile de vânători şi culegători din regiunile mai aride evoluau în *societăţi pastorale.* Aceste societăţi, bazate pe îmblânzirea animalelor, produceau o cantitate de hrană mai stabilă decât produceau societăţile de vânători şi culegători. Ocazional, societăţile combinau tehnica horticolă cu cea pastorală, pentru a mări nivelul şi stabilitatea rezervelor de hrană.

Ca şi horticultura, păstoritul a dus la mărirea societăţii. Totuşi, cantitatea de pământ necesară pentru creşterea animalelor a determinat scăderea densităţii populaţiei. Societăţile pastorale au devenit nomade, deoarece aveau nevoie de noi păşuni când cele vechi nu le mai asigurau hrană adecvată. Această hoinăreală a dat naştere unor noi contacte sporite cu alte **societăţi,** având ca rezultat comerţul între ele. De asemenea, contactul cu alte societăţi a dus la unele ostilităţi între grupuri şi la dezvoltarea sclaviei; prizonierii au fost transformaţi în sclavi.

Tehnologia pastorală a creat un surplus de hrană. Au apărut statute specializate, cum erau meşteşugarii, uneori ajungându-se la inegalităţi de statut instituţionalizate (valoare inegală printre membrii societăţii). De asemenea, au apărut conducători puternici. Stilul de viaţă pastoral pare să fi jucat ş*i un rol în dezvoltarea ideilor religioase, bazate pe zeităţi supreme care manifestau un interes activ pentru afacerile omeneşti de fiecare zi. Aceste idei sunt

comparabile cu iudaismul bătrinilor păstori evrei şi cu religiile care îşi au originea în el, creştinismul şi islamul.

- ***Societăţile agrare***

„Revoluţia agrară", care a avut loc cam acum 5 000-6 000 de ani, a dus la dezvoltarea *societăţilor agrare.* Acestea *se bazau pe cultivarea pământului pe scară mare, folosind plugul şi diferite animale de tracţiune.* Societăţile agrare au apărut mai întâi în Orientul Mijlociu, dar tehnologia lor s-a răspândit la alte societăţi din lume.

Folosirea mai degrabă a plugului şi a animalelor decât a uneltelor de mână a fost o metodă mai eficientă de a face agricultură. Mai mult, această eficienţă a permis oamenilor să stea mai mult timp într-un loc. Astfel, au început să se dezvolte aşezările permanente. Mai târziu, agricultorii au învăţat să confecţioneze unelte din metal, care erau mai eficiente decât cele din lemn şi din piatră, pentru aratul şi aerisirea solului. De asemenea, uneltele din metal au permis dezvoltarea irigaţiei, atât de necesară agriculturii pe scară largă. S-au produs mari surplusuri de hrană, ceea ce a dus la apariţia multor statute sociale specializate şi la ocupaţii distincte. De-a lungul timpului, banii mai degrabă decât trocul au devenit mijlocul de schimb economic, ceea ce a facilitat dezvoltarea pieţelor şi a comerţului. Comerţul a dus la dezvoltarea centrelor urbane mari şi, în cele din urmă, la oraşul modem (vezi Cap. 21).

Diferenţierea socială şi, mai târziu, inegalităţile sociale au devenit mai pronunţate şi instituţionalizate. A apărut o elită politică specializată, deseori sub forma monarhiilor ereditare absolute. în mod similar, s-au dezvoltat clasele sociale, îndeosebi o elită economică prosperă care controla pământul muncit de o mare şi dependentă subclasă de ţărani. Religiile care s-au dezvoltat în acea epocă şi în următoarele au conceput, din

ce în ce mai mult, zeităţi masculine, mărind stratificarea pe bază de sex (vezi Cap. 12).

O dată cu dezvoltarea unei structuri politice, economice şi sociale din ce în ce mai complexe, societăţile agrare s-au detaşat calitativ de forţnele sociale anterioare. Complexitatea acestor structuri sociale a sporit probabilitatea proliferării lor şi a continuării dezvoltării.

Societăţile industriale

Societatea industrială modernă s-a dezvoltat doar recent. *Revoluţia industrială* a avut loc iniţial în Anglia, la mijlocul secolului al XVIII-lea, apoi s-a răspândit în toată lumea. Rezultatul a fost dezvoltarea *societăţilor industriale,* care au folosit maşini complexe, acţionate de un motor, pentru a produce bunuri materiale. Această tehnologie a produs bunuri atât de eficient, încât a transformat cea mai mare parte a societăţilor lumii.

Producţia mecanizată a adus enorme surplusuri de bunuri fundamentale necesare vieţii, ducând la o explozie de statute sociale specializate, ierarhii de statut şi inegalităţi sociale. în mod paradoxal, producţia mecanizată a mai avut drept rezultat reducerea inegalităţii sociale, deoarece a permis mobilitatea socială şi a redus importanţa statutului social moştenit (vezi Cap. 9 şi 10). Instituţia economică a devenit din ce în ce mai diferenţiată, precum şi mai importantă şi puternică. Dezvoltarea maşinilor pe scară largă a însemnat deplasarea locului de muncă central de acasă în fabrică şi din mediul rural în centrele urbane.

De asemenea, industrializarea a avut un efect profund asupra educaţiei, a familiei, a politicii şi a religiei. Nevoia de muncitori calificaţi şi cultivaţi a reclamat extinderea şanselor educative şi la alte categorii de oameni nu numai la mica elită. Familia şi-a pierdut statutul de centru al producţiei economice. O populaţie mai educată a

pretins şi a obţinut mai multe drepturi politice. Autoritatea morală a religiei a scăzut pe măsură ce industrializarea a mărit diferenţele în stilurile de viaţă ale oamenilor, slăbindu-le astfel consensul asupra normelor şi valorilor fundamentale.

O dată cu industrializarea a venit şi urbanizarea; oamenii s-au mutat unde le erau slujbele, şi acestea erau în oraşe. Nivelul de trai general a crescut, deşi nu deopotrivă pentiji toţi. Subclasa săracă a crescut. Efectele nocive ale industrializării asupra mediului înconjurător au devenit din ce în ce mai evidente (vezi Cap. 20). Industrializarea a adus multe beneficii, dar a şi creat multe probleme pe care Societatea trebuie să le rezolve.

- ***Societăţile postindustriale***

Societatea umană continuă să evolueze. Recent a apărut un nou tip de societate numită *societateapostindustrială,* în care principala sursă de subzistenţă este mai degrabă producerea informaţiilor şi serviciile decât producerea bunurilor materiale (Bell, 1973). Statele Unite sunt considerate primul exemplu de societate postindustrială. Acolo, pentru prima oară în istoria omenirii, oamenii au mai multe şanse să lucreze în sectorul serviciilor economiei (e.g., vâhzări, finanţe, repararea maşinilor, comunicaţii, educaţie) decât în agricultură sau în industria prelucrătoare.

Totuşi, agricultura şi industria prelucrătoare nu dispar în societatea postindustrială. Ele devin mai eficiente datorită tehnologiei din ce în ce mai sofisticate, ceea ce înseamnă că, pentru menţinerea aceluiaşi nivel de producţie sau al unuia mai ridicat, e nevoie de mai puţini muncitori. Prin urmare, muncitorii trebuie să găsească alte forme de muncă şi le găsesc în primul râiţd în sectorul serviciilor (vezi Cap. 17).

Societatea postindustrială este esenţialmente o

societate bazată pe cunoştinţe şi pe producerea cunoştinţelor. Ea se concentrează asupra ştiinţei, a ingineriei şi a educaţiei. Educaţia asigură baza de cunoştinţe pentru oamenii de ştiinţă, pentru ingineri şi cei ce iau decizii politice într-o lume dominată din ce în ce mai mult de tehnologie. Instituţiile economice, deşi sunt la fel de importante ca mai înainte, sunt mult mai dependente de aceste sfere decât erau în trecut

Tehnologia perfecţionată, comunicaţiile şi transportul au dus la o mobilitate sporită. Creşterea mobilităţii a creat o diversitate de valori şi stiluri de viaţă în societatea postindustrială modernă, mărind posibilitatea unei mai mari egalităţi între sexe, o mai mare toleranţă pentru diferite stiluri de viaţă şi îmbogăţind mutual relaţiile între diferitle subculturi.

Societatea postindustrială se află încă într-un stadiu de tranziţie. Exemplul prototipic, Statele Unite, îşi continuă transformarea într-o societate postindustrială. Tranziţia creează probleme pentru diverse instituţii sociale. De pildă, sistemul de învăţământ, care în esenţă era organizat pentru o societate industrială, trebuie să se transforme

- în aşa fel, încât să servească mai bine un sistem postindustrial. Familia trebuie să se adapteze la schimbarea rolului sexelor, schim-bând relaţiile dintre membrii familiei şi schimbând rolurile în muncă. Astfel, structura socială a societăţii postindustriale continuă să se schimbe. Dimensiunile şi natura schimbărilor pe care structura socială le va suferi nu sunt întru totul previzibile la ora actuală.

O abordare evoluţionistă socio-

culturală: Gerhard şi Jean Lenski

O mare parte din discuţia despre diferitele tipuri de societăţi îşi are originea în teoriile evoluţioniste ale lui Gerhard şi Jean Lenski (1987). Ei consideră că societatea evoluează ca urmare a schimbării cunoştinţelor culturale, îndeosebi a tehnologiei. Societăţile se schimbă pe măsuă ce dobândesc mai multe informaţii despre mediul lor înconjurător şi despre modul în care acel mediu poate fi „exploatat" pentru folosul membrilor lor. De obicei, schimbarea se manifestă în direcţia creşterii complexităţii şi a perfecţionării tehnologiei.

Cele mai multe societăţi se schimbă de-a lungul timpului fie prin difuziune culturală, fie prin invenţii independente. O dată începută, schimbarea se produce într-un ritm relativ rapid. Forţa motrice, care determină schimbarea, după părerea celor doi Lenski, este, de obicei, tehnologia, fie că aceasta este reprezentată de unelte manuale pentru a cultiva pământul, fie de înlocuitorul lor, maşina. Relaţia între societate şi mediul fizic este, în acest fel, modificată de noile idei, de procedeele tehnice şi de unelte.

De obicei, inovaţiile tehnologice limitează capacitatea mediului natural de a modela natura societăţii. întrucât societăţile creează şi folosesc tehnologia, ele îşi asumă un control sporit asupra destinului lor şi sunt mai puţin la discreţia mediului natural. Totuşi, dependenţa societăţilor modeme de combustibilii folosiţi este un memento că progresul tehnologic de asemenea poate duce, în anumite cazuri, la o mai mare dependenţă de mediul natural.

- ***O perspectivă structural-funcţiona listă: Talcott Parsons***

Funcţii universale

Talcott Parsons (vezi Cap. 1) vede societatea ca pe un sistem social, un ansamblu de părţi într-o interdependenţă structurală care funcţionează în armonie, ca să menţină

stabilitatea unei societăţi, în concepţia lui Parsons, aceste elemente structurale constituie instituţiile fundamentale care există în toate societăţile. Din această perspectivă, toate societăţile sunt confruntate cu probleme similare. Instituţiile oferă societăţii posibilitatea de a găsi soluţii la aceste probleme universale. în esenţă, deci, toate instituţiile sociale îndeplinesc funcţii importante.

Fiecare societate, susţine Parsons, trebuie să-şi asigure propria securitate şi să decidă modul în care va distribui şi folosi puterea inerentă vieţii colective. Această funcţie stă la baza regimului politic, instituţia politică a unei societăţi. JPâecare societate trebuie să aibă o formă de regim politic, deşi natura sa exactă poate varia. Unele societăţi sunt conduse de o căpetenie aleasă care rămâne în funcţie toată viaţa; altele practică o formă de democraţie. Indiferent ce formă adoptă Parsons, fiecare societate are un sistem de guvernământ.

Parsons defineşte *economia* ca fiind instituţia socială responsabilă cu distribuirea bunurilor şi repartizarea serviciilor necesare vieţii colective.

Societăţile trebuie să se reproducă dacă vor să supravieţuiască. Această funcţie specială, susţine Parsons, este îndeplinită de instituţia socială numită *familie.* Familia asigură mijloacele aprobate social nu numai pentru reproducerea sexuală, ci şi, prin socializare (împreună cu *educaţia),* pentru reproducerea socială şi culturală (vezi Cap. 6 şi 13). De asemenea, familia satisface nevoia umană de relaţii intime.

Parsons susţine că alte instituţii, cum sunt religia şi medicina, îndeplinesc alte funcţii sociale importante (vezi Cap. 13-19).

- **Paradigma *ARIL***

Parsons crede că există patru funcţii pe care toate

societăţile trebuie să le îndeplinească. Această idee stă la baza faimoasei sale paradigme ARIL. Funcţiile sunt: adaptarea, realizarea obiectivelor, integragea şi latenţa (ulterior a fost numită menţinerea sistemului).

Adaptarea se referă la nevoia societăţii de a se adapta la mediul său fizic, îndeosebi pentru existenţa sa. Această adaptare este funcţia economiei.

Realizarea obiectivelor referă la nevoia societăţii de a îndeplini obiectivele importante, cum sunt supravieţuirea şi bunele relaţii cu alte societăţi. Această responsabilitate îi revine regimului politic.

Integrarea implică aducerea laolaltă a diverselor elemente ale societăţii, aşa încât ele să funcţioneze ca un întreg ce se ajută mutual şi colaborează. Familia îndeplineşte acest obiectiv unind indivizii între ei prin legături de rudenie.

Latenţa (menţinerea sistemului) este contribuţia culturală la modurile generale de a gândi şi a crede. Această funcţie este realizată de instituţiile familiei, educaţiei şi religiei prin activităţile lor de socializare şi prin încurajarea relaţiilor normale şi a valorilor comune.

Evoluţia societăţii

Parsons vede societatea ca o structură socială relativ stabilă, în care schimbarea se produce încet şi într-un mod organizat. De asemenea, Parsons pune accentul ^*diferenţierea* internă care are loc în societate, îndeosebi pe specializarea crescândă a structurilor componente ale societăţii. Iniţial, familia era responsabilă cu cele patru funcţii universale ale societăţii. Pe măsură ce societăţile au evoluat, s-au dezvoltat instituţii economice şi politice specializate. în societatea postindustrială din zilele noastre, diferenţierea internă se extinde mult dincolo de cea a societăţilor horticole şi agrare.

Parsons *considcrisocietăţileprimitive* aproximativ echivalente cu ceea ce am descris ca fiind societăţile de vânători şi culegători, şi primele societăţi horticole. în aceste societăţi, diferenţierea internă este mică, iar familia constituie instituţia socială de bază, dacă nu cumva singura.

Societăţile intermediare, aproximativ echivalente cu societăţile horticole şi pastorale târzii, şi cu cele agrare timpurii, au înlocuit

- societăţile primitive. Aceste societăţi au o diferenţiere internă modestă constând într-o instituţie religioasă, o formă de început de conducere şi un sistem economic. *Societăţile moderne,* care corespund statelor industriale şi postindustriale, constituie stadiul final al evoluţiei, după părerea lui Parsons. în aceste societăţi, cele cinci instituţii sociale de bază apar ca sfere separate, deşi interdependente.

Parsons susţine că diferenţierea internă are drept rezultat sisteme sociale mai eficiente, întrucât instituţiile specializate pot rezolva mai bine problemele frecvente şi serioase ale societăţii. Pentru Parsons, aşadar, diferenţierea este egală cu progresul şi schimbarea socială; atât timp cât aceasta este moderată, şi organizată, ea este de dorit.

Teoria conflictului: Karl Marx

Marx nu a considerat societatea ca fiind compusă din structuri ce operează în mod armonios şi ajută la rezolvarea unui număr de nevoi universale. După părerea lui, instituţiile societăţii sunt instrumente de control, nu de rezolvare a problemelor. Esenţial pentru control este sfera economică. Cei care stăpânesc mijloacele de producţie, *capitaliştii,* sunt în poziţia de a controla şi chiar exploata *proletariatul,* care asigură munca necesară pentru a pune în mişcare fabricile şi alte întreprinderi economice.

Marx crede că instituţiile societăţii nu sunt egale şi că instituţia economică este cea mai importantă. Din ea decurge controlul social şi politic. Marx susţinea că între instituţiile fundamentale există o mică diferenţiere, în ciuda aparenţelor că ar fi invers. în societăţile timpurii, familia era instituţia principală; de la revoluţia industrială încoace, această „onoare" îi revine economiei. Celelalte instituţii servesc nevoile structurii economice. Guvernul, susţinea Marx, protejează clasa capitalistă. Funcţia educaţiei este să asigure muncitori educaţi şi pregătiţi pentru capitalism; funcţia familiei este să asigure muncitorului (bărbat) epuizat şi zdrobit un loc în care să se odihnească şi să-şi revină pentru munca monotonă şi lipsită de sens din ziua următoare.

La baza analizei societăţii făcute de Marx se află concluzia că istoria societăţii se bazează pe conflictul de clasă. Faimoasa propoziţie din *Manifestul Comunist (Marx* şi Engels, 1955; iniţial, 1848)

- este limpede în această problemă:"Istoria întregii societăţi existente până acum este istoria luptelor de clasă". Societatea se schimbă deoarece interesele celor două clase, fie că se numesc stăpâni şi sclavi, proprietari de pământ şi iobagi, patroni şi muncitori, fie capitalişti şi proletari, sunt în conflict. In cele din urmă, clasa subordonată adoptă forme politice, precum şi alte forme de acţiune, ca să-şi răstoarne agresorul.

Schimbarea socială

Marx susţinea că schimbarea socială nu este nici uşoară, nici nu se produce în mod automat; deseori, ea aduce greutăţi şi nedreptăţi. Dar, credea el, schimbarea socială este inevitabilă o dată ce clasa muncitoare recunoaşte că este subordonată în mod inutil. Rezultatul este revoluţia socială, care duce *lasociatism,* un sistem mai uman, egalitar în care nu este exploatată nicio clasă.

Astfel, pentru Marx, schimbarea socială fundamentală nu vine atât prin procese evoluţioniste, bazate pe perfecţionarea tehnologică crescândă, ci prin revoluţie.

O abordare a acţiunii sociale: Max Weber

Weber pune accentul pe efectul stilurilor de gândire asupra acţiunii sociale. Ideile sunt factorii stimulativi esenţiali în viaţa socială, deoarece modul în care oamenii gândesc despre ceva le influenţează puternic felul de a se comporta.

De pildă, după părerea lui Weber, societatea a progresat de la o formă străveche în care „tradiţia", ideile transmise din generaţie în generaţie, a fost elementul cheie în viaţa colectivă. Acest mod de a vedea lucrurile consfinţea trecutul şi deseori împiedica schimbarea socială. Societăţile modeme, pe de altă parte, manifestă o abordare „raţională" a lumii, pe care Weber o defineşte ca o preocupare pentru eficienţă şi pentru relaţia între mijloace şi scopuri. Această teorie aşteaptă cu nerăbdare viitorul, determină schimbarea şi o întâmpină cu bucurie. După părerea lui Weber, aşadar, raţiunea, eficienţa şi evaluările mijloace-scopuri sunt însuşirile caracteristice ale societăţii modeme.

- Accentul pe eficienţa raţională duce la dominanţa unei forme organizatorice cunoscute sub numele de *birocraţie* (vezi Cap. 5). Weber subliniază că această structură organizatorică este necesară pentru a asigura eficienţa necesară în societatea modernă.

Weber afirmă că ideile religioase calviniste au asigurat baza critică pentru dezvoltarea capitalismului modern. Pentru teologia calvinistă, este esenţial conceptul *de predestinare,* ideea că Dumnezeu a ales deja oamenii pentru mântuire sau pedeapsă veşnică şi că nimic din ceea ce fac oamenii în această viaţă nu le poate schimba destinul. Deşi nu se poate şti dacă vei fi sau nu vei fi

mântuit, prosperitatea în această lume este considerată un semn al destinului în lumea viitoare. Calviniştii cred că Dumnezeu nu ar îngădui osândi-ţilor pe vecie să o ducă bine aici şi acum. Astfel, susţine Weber, calviniştii pun accent pe importanţa succesului nu atât de mult pentru că este datorat câştigului material, ci pentru că el arată şi îndeplineşte voinţa lui Dumnezeu.

Acest punct de vedere duce la însuşirile care au devenit caracteristice **capitalismului** - muncă susţinută, investiţii de capital şi disciplină. Aceste însuşiri sunt esenţiale pentru dezvoltarea capitalismului din zilele noastre. Weber subliniază deosebirile dintre concepţia calvinistă şi catolicism, care pune accentul pe importanţa lumii viitoare în raport cu aceasta, pe nevoia de a-ţi accepta soarta şi pe credinţa că în viaţa viitoare vei fi răsplătit pentru faptele săvârşite în această viaţă.

Analiza făcută de Weber importanţei ideilor calviniste pentru dezvoltarea sistemului economic capitalist vădeşte credinţa sa în impactul ideilor asupra schimbării sociale. în timp ce Marx considera ideile rezultatul structurii sociale (îndeosebi locul cuiva în sistemul economic), Weber considera ideile cauza structurilor. Astfel, Weber şi Marx au idei diferite, şi uneori incompatibile, asupra naturii vieţii sociale. Dar ideile amândurora pun accentul pe schimbarea socială mai mult decât punctul de vedere stractural-funcţio-nalist al lui Parsons.

Acest capitol a examinat structura socială a societăţii. Au fost rezumate caracteristicile fundamentale ale tuturor societăţilor: statutul (atribuit sau dobândit; statutul principal), rolul (conflictul între roluri şi tensiunea între roluri), grupurile,

- categoriile sociale sau colectivele, organizaţiile, instituţiile sociale şi comunitatea. De asemenea, au fost discutate diferitele tipuri de societăţi şi modul cum au

evoluat, de la societăţile de vânători şi culegători, societăţile horticole, până la societăţile industriale şipostindustriale moderne. Am examinat tehnologia şi organizarea socială ale fiecărui tip.

Au fost explorate câteva perspective teoretice, diferite, asupra societăţii, începând cu teoria evoluţionistă socio-culturală a lui Gerhard şi Jean Lenski. După aceea am rezumat teoria structural-funcţionalistă a lui Talcott Parsons, care afirmă că funcţia esenţială a societăţii este satisfacerea nevoilor universale fundamentale. A fost discutată teoria conflictului a lui Karl Marx. Marx s-a pronunţat împotriva teoriei lui Parsons că instituţiile sociale operează împreună în armonie pentru binele social. El afirma că societatea serveşte interesele clasei conducătoare. Max Weber credea că schimbarea ideilor duce la schimbarea socială. El şi-a ilustrat teoria analizând modul în care ideile religioase calviniste au netezit calea pentru dezvoltarea societăţii capitaliste.

*- **GRUPURILE SOCIALE ŞI ORGANIZAŢIILE***

9

/n acest capitol vom explora natura grupurilor sociale şi a or-ganizaţiilor Vom discuta diferitele tipuri de grupuri, cum s-au format, structura lor şi procesele interne. De asemenea, vom examina organizaţiile formale, remarcând diversele forme pe care le pot lua şi legăturile dintre organizaţii. în final, vom analiza conceptul de birocraţie.

GRUPURILE SOCIALE

Viaţa socială este viaţa de grup. Indivizii trăiesc în familii, în grupuri de activitate, grupuri sociale sau de recreere şi grupuri şcolare. O persoană se naşte într-un grup social, dobândeşte primele experienţe într-un grup social, creşte şi se maturizează în grupuri sociale, îşi câştigă existenţa într-un grup social şi, de obicei, părăseşte

această lume în contextul unei experienţe de grup.

în Capitolul 4, un *grup* a fost definit ca doi sau mai mulţi indivizi care au un sentiment comun de identitate şi se influenţează unul pe altul în modalităţi strucutrate pe baza unui ansamblu comun de perspective referitoare la comportamentul fiecăruia. Deşi aceasta este o definiţie generală utilă, în realitate există diverse tipuri de grupuri.

- ***Tipuri de grupuri***

Grupuri primare şi secundare

Urmând exemplul lui Charles Horton Cooley (1902), sociologii contemporani fac distincţie între grupurile primare şi secundare.

Grupurile primare sunt grupuri mici în care membrii au relaţii personale, strânse şi durabile. Fiind intime şi durabile, aceste grupuri sunt deosebit de importante pentru individ. De fapt, Cooley a numit aceste grupuri „primare" deoarece ele sunt esenţiale pentru dezvoltarea socială a individului. Familia este cel mai evident exemplu de grup primar. Membrii grupului primar în mod caracteristic petrec o mare parte din timp împreună, au experienţe comune şi desfăşoară multe activităţi în comun. Relaţiile între membri sunt profunde datorită sentimentelor investite în ele. Membrii grupurilor primare deseori ştiu foarte multe unul despre altul şi fiecare are grijă de bunăstarea celuilalt.

Pe de altă parte, *un grup secundar este* de cele mai multe ori un grup cu durată determinată şi mai mare, constituit pentru un scop sau o sarcină precisă, în care relaţiile sunt relativ impersonale. Aceste „relaţii secundare" nu au forţa de coeziune a „relaţiilor primare". Grupurile secundare tind să fie asocieri cu obiecte precise, cu puţine efecte de lungă durată asupra indivizilor care le compun. Investiţia afectivă în grupurile secundare este, în

general, mică, iar interacţiunea între membrii tinde să se concentreze mai degrabă asupra activităţilor care au dus la formarea grupului decât asupra nevoilor, dorinţelor şi preocupărilor membrilor individuali. Deseori, membrii grupurilor secundare au puţine cunoştinţe unul despre altul.

Unele grupuri secundare de muncă, în care oamenii sunt împreună pentru perioade îndelungate, pot dobândi caracteristicile unui grup primar. Membrii ar putea să-şi facă mărturisiri unul altuia, ar putea lua masa împreună, ar putea aranja activităţi comune în afara muncii şi ar putea aranja întâlniri între familii. Diferenţa hotă-râtoare între grupurile primare şi secundare constă în măsura în care membrii au o investiţie afectivă în grup şi unul în altul, au grijă imul de altul şi menţin între ei relaţii sincere şi de lungă durată.

- **Grupurile interne şi grupurile externe**

Grupurile pot, de asemenea, fi împărţite în grupuri interne şi externe. *Un grup intern* este un grup în care membrii au un sentiment de identitate şi loialitate. Acest tip de grup se deosebeşte de *grupul extern* prin aceea că persoana nici nu face parte din el, nici nu are vreun sentiment de loialitate. Deseori, oamenii manifestă o oarecare opoziţie şi ostilitate faţă de grupurile externe. „Noi” suntem membri ai grupului intern, „ei” sunt membri ai grupului extern.

Ostilitatea dintre grupurile interne şi grupurile externe serveşte la definirea graniţelor între grupuri.

Aceste graniţe pot fi geografice, cum sunt cele care delimitează cartierele (şi „bandele” lor proprii). Grupurile pot fi şi culturale, cum este ostilitatea între „autohtoni” şi „imigranţi”.

Grupurile interne şi grupurile externe au puţine

contacte unele cu altele. Deseori, ele ştiu puţine lucruri unele despre altele, iar ostilitatea lor reciprocă în general se bazează pe stereotipuri. Aceste idei, şi contactul sporadic între cele două grupuri, deseori întăresc indiferenţa sau antagonismul deschis între grupurile interne şi grupurile externe.

Grupurile de referinţă

Oamenii nu fac totdeauna parte din grupuri care sunt importante pentru ei sau care îi influenţează. Aceste grupuri, numite *grupuri de referinţă,* sunt folosite de oameni pentru a-şi exprima, compara şi evalua propriul comportament.

Trei funcţii ale grupurilor de referinţă Grupurile de referinţă îndeplinesc trei funcţii. Ele îndeplinesc o funcţie *normativă* când definesc forme adecvate de comportament. Un grup de referinţă poate, de asemenea, să îndeplinească o funcţie *comparativă,* prin asigurarea fie a unui model pentru a fi imitat, fie a unui standard după care să fie judecată corectitudinea unei persoane. Grupurile de referinţă pot, de asemenea, îndeplini o funcţie de *public,* prin evaluarea acceptabili **taţii** comportamentului unei persoane.

Unele grupuri de referinţă pot îndeplini mai multe dintre aceste funcţii. Părinţii, de pildă, în mod obişnuit îndeplinesc toate trei

- funcţiile: ei îşi învaţă copiii ce să facă şi ce să nu facă (funcţie normativă); ei deseori servesc modele pentru ceea ce copiii vor să fie şi să facă (funcţie comparativă); şi ei îşi arată aprobarea sau dezaprobarea faţă de comportamentul copiilor lor (funcţie de public), în mod similar, deseori prietenii îndeplinesc mai multe funcţii de referinţă.

Grupurile de referinţă nu sunt totdeauna grupuri în

sensul sociologic al termenului. Conceptul de grup de referinţă a fost folosit pentru a descrie indivizi sau idei abstracte (de pildă, „libertate”, „egalitate”), care influenţează modul în care ei gândesc despre ei înşişi. Această influenţă poate fi negativă sau pozitivă; adică, ea poate ajuta oamenii să stabilească cum nu vor să fie, precum şi cum vor să fie. Pentru militanţii anticomunişti, liberalii tradiţionali constituie un grup de referinţă negativ, pe care îi consideră prea blânzi şi „confuzi”. Ei nu vor să acţioneze în felul în care acţionează liberalii; dimpotrivă, deseori ei vor să acţioneze aproape exact invers.

Cum se formează grupurile

Intrarea într-un grup poate fi absolut întâmplătoare. Individul se naşte într-o anumită familie sau frecventează o anumită şcoală din cartier. Totuşi, indivizii deseori se hotărăsc să intre în anumite grupuri. Această alegere pare să fie călăuzită de doi factori importanţi: apropierea şi asemănarea.

Apropierea

Măsura în care apropierea, sau cadrul geografic imediat, influenţează implicarea unei persoane într-un grup nu poate fi supraestimată. Noi formăm grupuri tovărăşeşti cu cei din jurul nostru. Noi intrăm în grupurile bisericeşti *locale.*

Grupurile sunt formate din indivizi care se influenţează reciproc. Cu cât doi oameni sunt mai apropiaţi din punct de vedere geografic, cu atât mai mult creşte probabilitatea de a se vedea unul cu celălalt, de a-şi vorbi, de a se socializa. Pe scurt, apropierea fizică măreşte probabilitatea interacţiunii şi a activităţilor în comun, care duc la formarea grupurilor sociale.

- Festinger, Schachter şi Back (1950) au studiat modelul de interacţiune socială în locuinţele pentru

studenţii căsătoriţi de la Institutul de Tehnologie din Massachusetts. Ei au constatat că apropierea în prietenie depindea de distanţă; pentru cei care locuiau în vecinătate, probabilitatea de a se descrie unul pe celălalt drept prieteni apropiaţi era mai mare decât pentru cei care locuiau mai departe, deşi pe acelaşi hol. De asemenea, prieteniile între cei care locuiau în clădirile vecine erau mai apropiate decât cele între indivizii care locuiau mai departe. Pe scurt, apropierea a dus la interacţiune, ceea ce a jucat un rol în formarea grupurilor de prietenie.

Asemănarea

Crearea grupurilor sociale nu depinde numai de apropierea fizică a membritor lor. Un alt factor cheie în formarea grupurilor este asemănarea între indivizi. De regulă, oamenii preferă să se asocieze cu oameni ca ei înşişi. Ei se simt mai confortabil în compania oamenilor cu care au interese, idei şi valori în comun. De asemenea, ei tind să se asocieze cu alţii care au caracteristici sociale asemănătoare, cum sunt rasa, religia, etnia şi clasa sau care se aseamănă ca vârstă, nivel de inteligenţă şi alte caracteristici personale.

într-un studiu clasic despre formarea legăturilor sociale, care a fost în întregime confirmat de-a lungul anilor, Newcomb (1961) a studiat studenţii din locuinţele comune de la universitatea din Michi-gan. El demonstrează în mod clar că legăturile care s-au format între indivizii din studiul său au rezultat în principal din interesele şi valorile lor similare existente la începutul asocierii lor. Asemănarea este, de asemenea, un factor important în alegerea unui partener pentru căsătorie, cu care să formezi grupul social numit familie (Belkin şi Goodman, 1980).

Normele grupului

Comportamentul grupului, ca întregul comportament social, este considerabil influenţat de normele operative

din grup. La fel ca în lumea socială, în general, activităţile în cadrul grupului nu au loc la întâmplare. Fiecare grup are o idee în privinţa comportamentului

- adecvat pentru membrii săi, iar aceste norme călăuzesc interacţiunea în grup.

Formarea normelor grupului

Normele apar printr-un proces gradat al interacţiunii între membrii grupului. Un individ acţionează într-un anume fel, iar alţii confirmă caracterul adecvat sau neadecvat al comportamentului ori sugerează (direct sau indirect) schimbările dorite. Normele rezultă dintr-un proces cumulativ al interacţiunii în cadrul grupului.

Studiul clasic al acestui proces a fost condus de Sherif (1966), care a folosit un test perceptual al mişcării unei lumini. Cerând subiecţilor în studiu să treacă de la o situaţie, în care şi-au exprimat părerile asupra mişcărilor luminii în timp ce erau singuri, la o situaţie care le-a impus să facă cunoscute, în mod public, aceste păreri unui grup de camazari, Sherif a reuşit să exploreze formarea reală a normei unui grup.

Conformarea la normele grupului întrucât, în general, oamenii obţin multe dintre satisfacţiile vieţii sociale de la grupuri, grupurile exercită o influenţă considerabilă asupra comportamentului membrilor lor. în general, grupurile sunt mai puţin tolerante faţă de comportamentul care se abate de la normele lor decât societatea mai mare. în grupurile mici, presiunea pentru conformare este puternică.

Studiul clasic al conformării la presiunea unui grup a fost făcut de Solomon Asch (1952). El a studiat presiunea pentru conformarea la opinii false în legătură cu lungimea liniilor imprimate pe o carte de joc. El a constatat că aproximativ o treime din subiecţi a dat un răspuns

(evident) incorect mai mult de jumătate din timp („cei care cedează”). Ei au procedat aşa deoarece au perceput realmente incorect situaţia, nu au avut încredere în propria lor judecată sau nu au vrut să meargă împotriva părerilor altora exprimate în mod deschis. Presiunea pentru conformare la normele grupului privitoare la valori, atitudini şi alte forme de comportament social poate fi chiar mai mare. Studiul de mai târziu (e.g., Middlebrook, 1974) arată că Asch e posibil chiar să fi subestimat tendinţa oamenilor de a se conforma normelor grupului.

- ***Structura grupului***

Grupurile nu sunt adunări întâmplătoare de indivizi care fac acelaşi lucru. Fiecare grup are o organizare, o structură a sa.

Statute şi roluri

Nicăieri, conceptele de statut şi de rol nu sunt mai importante decât în studiul grupurilor sociale. Deseori, membrii unui grup au poziţii diferite în grup (statute sociale) şi trebuie să se angajeze (şi, într-adevăr, se angajează) în diferite activităţi (valori). Spre deosebire de copii, mama (statut social) în familie (grup) trebuie să se angajeze (şi, într-adevăr se angajează) în diferite feluri de comportament. Spre deosebire de secretarul registrator al unui club social, administratorul are responsabilităţi diferite.

Pe scurt, grupurile constau din statute care se împletesc cu rolurile lor corespunzătoare. Statutele diferite servesc diverse aspecte ale scopurilor generale ale grupului.

Ierarhiile statutului

Grupurile constau din statute care se împletesc, dar nu este necesar ca aceste statute să fie egale. Unele statute pot fi considerate mai importante decât altele

pentru funcţionarea grupului. Drept urmare, cele mai multe grupuri au o „ierarhie a statutelor” în care unor statute li se acordă mai multă putere şi respect decât altora. De pildă, multe grupuri au im şef suprem (preşedinte sau alt titlu) care are mai multă putere să stabilească activităţile grupului decât alţi membri. în acest caz, ierarhia este definită prin poziţiile statutului (preşedintele opus membrilor de rând) şi nu prin caracteristicile personale ale membrilor.

Totuşi, în unele grupuri, diferenţele în materie de putere şi influenţă nu sunt legate de poziţia unei persoane în structura statutelor formale ale grupului. Unor oameni li se acordă mai mult respect şi mai multă influenţă decât altora pentru ceea ce sunt sau pentru ceea ce fac. Strodtbeck, James şi Hawkins (1957), de pildă, au constatat că, la începutul deliberărilor unui juriu simulat, conducerea a fost acordată oamenilor în funcţie de statutul lor în lumea exterioară acestui experiment şi în funcţie de primele impresii pe care le-au

- făcut. Ulterior, un al treilea element cheie a devenit mai important: calitatea activităţii oamenilor în rolul de juraţi.

Studiile ulterioare (e.g., Berger şi colab., 1972) sugerează că însuşirile externe ale statutului pe care o persoană le aduce într-un grup nu se diminuează în timp, ci continuă să influenţeze locul acelei persoane în ierarhia statutului grupului. însuşirile şi acţiunile personale contribuie la dezvoltarea puterii distinctive şi a influenţei în grupurile sociale şi, astfel, la formarea ierarhiilor care afectează funcţionarea grupului.

Graniţele

Grupurile au graniţe care îi delimitează pe membri de nemembri. Aceste graniţe servesc la intensificarea interacţiunii membrilor şi la promovarea identităţii.

Structura fixată a grupului stabileşte aceste graniţe.

Procesele grupului

Deopotrivă de important ca graniţele şi ierarhiile statutului este interacţiunea grupului. Există trei procese centrale ale interacţiunii grupului: comunicarea, conflictul şi coeziunea.

Comunicarea

Comunicarea este, probabil, activitatea centrală a celor mai multe grupuri. Membrii se informează imul pe altul, se liniştesc unul pe altul, strigă unul la altul, se corectează unul pe altul. Pe scurt, ei comunică informaţii, sentimente şi atitudini.

Comunicarea între membrii grupului nu se produce la întâmplare. O serie de studii s-au concentrat asupra naturii comunicării în cadrul grupurilor. Bales şi colegii săi (1951) constată că modelul de comunicare este legat de statutul unei persoane în grup. Mai exact, Crosbie (1975) arată cum comunicarea în cadrul unui grup (mai ales în cadrul unui grup stabil) tinde să aibă loc între persoane egale ca statut sau de la o persoană cu statut superior la una cu statut inferior. Homans (1950) demonstrează că natura activităţilor unui grup contribuie la modelele de comunicare între membri. în situaţii care

- implică rezolvarea unor sarcini, comunicările sunt, în principal, între membrii cu statut superior şi inferior; în situaţiile sociale şi recreative, comunicarea e mai probabil să aibă loc între persoane cu acelaşi statut.

Conflictul

Comunicarea şi interacţiunea membrilor nu este întotdeauna uşoară şi plăcută. Uneori membrii grupului se găsesc în conflict. Studiind conflictul în familie, un grup mic, Letha şi John Scanzoni (1976) disting trei forme diferite pe care conflictele le pot lua. Un tip de conflict

poate fi cel cu rezultat zero sau cu motiv mixt. într-un conflict cu rezultat zero, o persoană fie câştigă ceva, fie pierde totul. într-un conflict cu motiv mixt, niciuna din cele două persoane nu vrea să câştige sau să piardă tot.

Un alt fel de conflict este cel bazat pe personalitate *sausituaţio-nal. Conflictele bazate pe personalitate* sunt provocate de diferenţele personale dintre indivizii implicaţi; conflictele situaţionale sunt provocate de contextul social în care se află oamenii (cum ar fi încercarea de împărţire a unor resurse rare, cum sunt banii).

în final, conflictul poate fi *fundamental* sau *nefundamental.* Conflictul fundamental se produce în legătură cu normele fundamentale ale situaţiei, în timp ce conflictul nefundamental implică aplicarea normelor acceptate la o situaţie specifică. Discuţia unui grup cu privire la alegerea echipei pe care să o provoace la un meci de base-ball ar fi o formă de conflict nefundamental; a discuta dacă ei ar trebui să fie incluşi în întrecerile atletice ar reflecta un conflict mai fundamental.

în general, conflictele cu motiv mixt, situaţionale şi nefundamentale se rezolvă mai uşor, deoarece, deseori, este posibil să se găsească o formă de compromis. în formele alternative, se riscă mult mai mult: totul sau nimic, atribute apreciate ale personalităţii şi aspecte fundamentale ale grupului.

Nu orice conflict este negativ (Coser, 1956, 1967). Conflictul poate ajuta la clarificarea scopurilor grupului şi a graniţelor. Dacă este tratat cum trebuie, el poate mări gradul de participare în grup şi coeziunea acestuia. Cheia funcţionării pozitive a conflictului este ca el să fie rezolvat conform normelor (adică, să fie stabilite şi acceptate reguli pentru rezolvarea lui).

- **Coeziunea**

Coeziunea, gradul în care membrii se simt legaţi unul de altul, este, de asemenea, o caracteristică importantă a grupului. Cu cât un grup este mai legat, cu atât creşte probabilitatea că el va fi stabil şi că membrii se vor conforma normelor sale. Grupurile unite rezolvă problemele mai bine. în general, deci, coeziunea pare a avea mare importanţă pentru grupuri. O posibilă consecinţă a coeziunii grupurilor este tendinţa grupurilor unite de a fi mai puţin tolerante faţă de diferenţe şi deosebiri de opinii.

Probleme selectate în studiul grupurilor

Efectele mărimii

Mărimea unui grup influenţează structura sa şi interacţiunea membrilor. Cel mai mic grup, numit *diadă,* constă din doi oameni şi necesită implicarea activă a fiecărui membru. Ca grupul să continue, fiecare trebuie să ţină seamă de celălalt. în general, diadele implică relaţii mai intense şi sunt mai puţin stabile decât grupurile mai mari.

Adăugarea unei a treia persoane la o diadă creează o *triadă.* într-o triadă există mai multe relaţii posibile şi diferite. De asemenea, există posibilitatea unei coaliţii a doi împotriva unuia, ceea ce provoacă o presiune asupra celei de-a treia persoane. Totuşi, dacă există conflict între doi membri, al treilea poate servi ca mediator şi poate încerca să menţină armonia grupului. Triada este, în general, mai stabilă decât diada, dar totuşi mai puţin stabilă decât grupurile mai mari.

Cu cât grupul este mai mare, cu atât este mai largă gama relaţiilor posibile între membrii grupului. Totuşi, dincolo de o anumită mărime, apare o structură mai formală pentru a uşura interacţiunea membrilor grupului. Când un grup are mai mult de aproximativ opt până la zece membri, devine virtual imposibil ca membrii să converseze

direct unul cu celălalt. Este necesar un regulament pentru rezolvarea interacţiunii şi apare o formă a structurii statutelor. De

- asemenea, în grupurile mai mari a vorbi cu alţii deseori se transformă în a vorbi altora.

Nu există o mărime optimă pentru toate grupurile. Grupurile mai mici tind să fie mai personale, dar mai puţin stabile. Mărimea optimă a unui grup depinde de natura şi activităţile grupului.

Conducerea

Cele mai multe grupuri au un conducător, o persoană care datorită personalităţii, realizărilor sau poziţiei joacă un rol important în influenţarea activităţilor grupului. O considerabilă muncă de cercetare despre conducere în grupurile mici a identificat două tipuri diferite.

Conducerea instrumentată descrie conducătorii care pun grupul în mişcare pentru îndeplinirea obiectivelor grupului. Conducătorul instrumental este orientat spre obiective şi se concentrează asupra afacerii imediate. Conducerea expresivă implică crearea armoniei şi a solidarităţii în cadrul grupului. Conducătorul expresiv este preocupat de morala grupului. Ambele feluri de conducere sunt necesare pentru grupurile stabile şi cu succese, deşi se pare că doi indivizi deosebiţi tind să joace aceste două tipuri diferite de roluri de conducere într-un grup (Bales şi Slater, 1955). Aparent, conducătorul orientat spre obiectiv generează un grad de ostilitate, prin îmboldirea grupului să se ocupe de responsabilităţile sale şi, în timp, este improbabil să fie considerat foarte plăcut.

„Stilurile” de conducere de asemenea variază (White şi Lippitt, 1953). Unii conducători sunt democraţi şi încearcă să obţină acordul membrilor asupra acţiunii grupului. Alţii sunt autoritari şi dau ordine aşteptându-se

ca acestea să fie urmate. Un al treilea tip este conducătorul laissez-faire1, care nu face niciun efort pentru a dirija sau organiza activităţile grupului.

Nu există un singur stil de conducere eficient în toate situaţiile, deşi se pare că conducerea laissez-faire este cea mai puţin eficientă în majoritatea situaţiilor. în Statele Unite, cel puţin, conducerea democrată pare a fi cea mai utilă în menţinerea moralei grupului şi în rezolvarea obiectivelor grupului. Totuşi, conducerea autoritară pare să fie mai eficientă în situaţii extreme, în care există puţin

1 Doctrină de neamestec în treburile altora (n. tr.).

- timp pentru mecanisme de realizare a consensului, folosit de conducătorii democraţi.

Luarea deciziilor în grup

Luarea deciziilor într-un grup se bazează pe interacţiunea membrilor grupului. Deseori, grupurile presupun un grad de consens sau acord, înainte ca ele să întreprindă o acţiune.

De asemenea, faptul că grupurile sunt compuse dintr-un număr de indivizi le face să aibă la dispoziţia lor o gamă mai largă de cunoştinţe şi meserii decât este, în general, posibil pentru un singur individ. Astfel de grupuri au resurse mai mari, la care să apeleze pentru a lua hotărâri, decât au indivizii.

Stoner (1961) a constatat că deseori există o mai mare probabilitate ca indivizii în grupuri să ia hotărâri riscante decât indivizii care acţionează singuri. Această „schimbare riscantă” a fost atribuită unei „difuziuni a responsabilităţii”; indivizii într-un grup pot atribui responsabilitatea pentru o hotărâre tuturor membrilor grupului şi, astfel, niciun singur individ nu poate fi făcut răspunzător dacă hotărârea se dovedeşte a fi greşită.

Aceasta poate duce la decizii îndrăzneţe, dar riscante, decizii pe care indivizii nu le-ar lua singuri. De asemenea, procesul de realizare a consensului grupului poate frâna persoanele care se opun sau poate împiedica discutarea consecinţelor negative ale luării deciziei respective de către grup.

Totuşi, dacă un grup este foarte unit, presiunea la conformare poate duce la decizii mai puţin creatoare (Callaway şi Esser, 1984). Membrii grupului îşi pot cenzura propriile idei în aşa fel încât să reducă deosebirile din cadrul grupului, pierzând valoarea perspectivelor ce pot contribui la rezolvarea unei probleme sau la luarea măsurilor necesare. Acest tip de reacţie a fost *numit gândire de grup.*

ORGANIZAŢIILE FORMALE

Societatea modernă este o societate de *organizaţii formale.* Organizaţiile formale sunt mari grupuri secundare, create în mod deliberat pentru a îndeplini un obiectiv precis sau o serie de obiective.

- Ele sunt concepute cu grijă şi conţin o structură formală de statute, roluri şi grupuri mai mici.

Natura organizaţiilor

Deşi fiecare organizaţie formală este unică (e.g., Divizia Vehiculelor cu Motor diferă de o universitate publică), ele au anumite asemănări. Aceste asemănări dezvăluie caracteristicile generale ale tuturor organizaţiilor formale.

Planificarea şi raţiunea

Planificarea raţională şi chibzuită este una dintre caracteristicile organizaţiilor formale. în unele privinţe, planificarea poate fi trăsătura cea mai evident definitorie a organizaţiilor. Planul organizaţiilor formale comportă atenţie *la raţiune,* un accent pe relaţia între mijloace şi

scopuri. Structurile organizatorice sunt create pentru a ajuta organizaţia să-şi îndeplinească obiectivele. Planificarea raţională necesită o înţelegere clară a obiectivelor organizaţiei, a tipurilor de activităţi şi a structurilor organizatorice necesare pentru atingerea acestor obiective.

Nu toate organizaţiile trăiesc la înălţimea idealului planificării raţionale. Este posibil ca actorii organizatorici (persoanele care acţionează potrivit statutului lor organizatoric) să nu-şi îndeplinească, pe baza unui calcul raţional al mijloacelor adecvate, scopuri clar stabilite.

Formalizarea

Structura formală a organizaţiilor le deosebeşte de alte tipuri de grupuri. în organizaţii, relaţiile între activităţi, precum şi între actorii organizatorici, sunt foarte bine structurate. Există o descriere precisă a îndatoririlor indivizilor şi a responsabilităţilor departamentelor. Deseori, aceste cerinţe sunt rezumate în documente scrise care servesc drept statut al organizaţiei.

- ***Birocraţia*** în organizaţiile mari, varietatea departamentelor şi a îndatoririlor trebuie să fie organizată şi coordonată pentru eficienţă maximă. *Birocraţia* este structura administrativă formală, răspunzătoare de planificarea, supravegherea şi coordonarea muncii diferitelor segmente ale unei organizaţii. După părerea lui Weber (1978; iniţial, 1921) există mai multe caracteristici importante ale birocraţiei, fiecare fiind descrisă pe scurt mai jos.

Specializarea şi diviziunea muncii

Ca o organizaţie să funcţioneze bine, fiecare membru al ei are un ansamblu specializat de îndatoriri. Această *diviziune a muncii,* sau persoanele care îşi duc la îndeplinire sarcinile atribuite, face ca oamenii să-şi

dezvolte cunoştinţe speciale în meseriile lor şi organizaţia să funcţioneze cu maximă eficienţă.

Ierarhia

Departamentele într-o birocraţie nu numai că au îndatoririle lor precise, dar sunt şi organizate într-o *ierarhie m* care fiecare departament este supravegheat de un departament superior în nivelul autorităţii, în organizaţiile foarte mari, această ierarhie are forma unei piramide în care autoritatea mai mare este acordată celor puţini de la vârf şi mai puţin numărului mai mare de la nivelurile inferioare. Cei mai mulţi oameni îşi dau seama de ierarhia din organizaţiile lor.

Reguli şi regulamente

Cele mai multe organizaţii au un ansamblu, întocmit cu grijă, de reguli şi regulamente care călăuzesc comportamentul salariaţilor, în cea mai mare parte, aceste reguli şi regulamente sunt în formă scrisă şi constituie baza multor decizii organizatorice. Regulile şi regulamentele au scopul de a adăuga un element de stabilitate şi predictibilitate acţiunilor birocraţiei.

Impersonalitatea

Birocraţii trebuie să trateze pe fiecare „client” al organizaţiei ca pe un „caz”, nu ca pe un individ. Birocratul ar trebui să fie

- impersonal, luând măsurile necesare pe baza regulilor şi a regulamentelor stabilite ale organizaţiei sau pe baza precedentelor mai degrabă decât a sentimentelor personale. De asemenea, interacţiunea cu un client nu ar trebui să fie bazată pe sentimente personale, ci pe rolul oficial al birocratului.

Dosare şi documente scrise, formale

Activităţile organizatorice trebuie să fie comunicate

şi înregistrate în formă scrisă şi păstrate ca un document permanent pentru călăuzirea activităţii viitoare. Documentele scrise sunt esenţiale pentru memoria organizatorică a birocraţiilor. Plângerea tipică despre „birocratism” derivă din nevoia de documente scrise pentru toate tranzacţiile. Aceste documente sunt utile organizaţiei, în ciuda fluctuaţiei sau a absenţei personalului.

Competenţa tehnică şi avansările

Angajaţii trebuie să aibă competenţă tehnică pentru a-şi îndeplini îndatoririle. Weber subliniază că aceasta este o ruptură categorică cu trecutul, când meseriile depindeau în mare măsură de relaţiile personale şi familiale, nu de priceperea tehnică. Deşi relaţiile încă joacă un rol în multe birocraţii, aprecierea competenţei tehnice a devenit mult mai importantă. Extinderea folosirii „examenelor pentru posturile de salariaţi” a urmărit asigurarea unor mecanisme de evaluare a competenţei tehnice.

Datorită criteriilor competenţei tehnice, a diviziunii muncii şi a structurii ierarhice ale organizaţiilor, angajaţii pot anticipa avansările în cadrul organizaţiei. Vechimea în muncă şi meritul sunt asociate cu avansarea; alţi factori, cum sunt familia şi relaţiile personale, nu sunt consideraţi a avea vreo legătură cu eficienţa organizatorică şi cu succesul.

Personalul administrativ

Deseori, organizaţiile au grupuri specializate de angajaţi care nu au relaţii directe cu scopurile explicite ale organizaţiei, ci sunt răspunzătoare de mersul liniştit al activităţii ei. De pildă, în timp ce contabilii şi calculatorii într-o organizaţie manufacturieră nu au nimic direct de a face cu fabricarea produsului specific, cineva

- trebuie să ţină socoteala intrării banilor în

organizaţie şi a ieşirii lor din ea, ca să se poată procura materii prime, să se poată cumpăra echipamentul necesar şi să se stabilească preţul pentru produsul finit. în mod similar, administraţia într-o universitate (e.g., preşedintele, decanii) nu are un rol direct în predarea materiilor şi în funcţiile de cercetare, dar ea îndeplineşte sarcini manageriale, fără de care facultăţii i-ar fi greu să ducă la bun sfârşit îndatoririle instrucţiei şi cercetării.

Perspective alternative

Weber prezintă un punct de vedere extrem de raţional şi obiectiv al birocraţiilor organizaţiilor formale. El a fost primul care a recunoscut că modelul său prezintă un *tip ideal,* un model „purificat" al unui concept cu care poate fi comparat un exemplu al lumii reale. Examinarea organizaţiilor formale reale a dat naştere altor percepţii ale birocraţiilor.

Partea neformală a birocraţiei

Cei mai mulţi oameni ştiu că birocraţiile nu funcţionează totdeauna în modul precis, formal şi impersonal descris mai sus. Forma relaţiilor personale între membrii unei organizaţii duce uneori la folosirea altor canale ale autorităţii decât cele formale. Câteodată, regulile sunt ocolite sau chiar încălcate. Căi neoficiale de acţiune pot înlocui mecanismul formal existent. Dosarele nu sunt niciodată întru totul complete.

Structura formală a unei organizaţii este doar o schiţă, un cadru general, pentru organizarea activităţilor organizaţiilor. în activităţile lor zilnice, membrii unei organizaţii încearcă să facă acele lucruri care, după aprecierea lor, le va da posibilitatea să-şi îndeplinească îndatoririle; şi mulţi caută să facă în modul cel mai uşor posibil. Uneori, aceste obiective le cer să acţioneze diferit faţă de modul prescris în manualul organizatoric. Câteodată, prietenii şi rudele angajaţilor folosesc relaţiile

personale, care sunt greu de ignorat, pentru a cere servicii care, în mod obişnuit, nu sunt permise de structura formală. Pe scurt, oamenii se adaptează la condiţiile lor,

- în ciuda nevoilor formale ale slujbei lor. Ei dau birocraţiei o „faţă umană”.

Câteva limitări ale birocraţiei

Alături de o structură neformală, organizarea birocratică are şi câteva limitări importante, chiar disfuncţii (adică consecinţe negative).

Ineficienta Regulile şi procedeele birocratice sunt prevăzute pentru cazul „tipic”, iar eficienţa depinde de aplicarea acestor reguli la noile cazuri. Ori de câte ori există un caz atipic sau neobişnuit (e.g., un contribuabil al cărui dosar a fost pierdut), nu se aplică regulile obişnuite şi eficienţa este, în general, redusă. întrucât birocraţii sunt obişnuiţi să urmeze, în mod sistematic, procedee stabilite, deseori ei dezvoltă o „incapacitate stilată” de a rezolva, creator şi cu imaginaţie, situaţiile noi sau unice (Veblen, 1934). Uneori, incapacitatea derivă din structura ierarhică a birocraţiilor. Salariaţii în poziţiile de nivel inferior pot ascunde greşelile de superiorii lor, pentru a evita penalizări. Aceste „acoperiri” deseori fac birocraţia mai puţin eficientă, deoarece greşelile sunt ascunse şi rămân necorectate.

înlocuirea scopurilor Cu timpul, oamenii din organizaţiile birocratice au tedinţa de a uita scopurile iniţiale ale organizaţiei. în schimb, ei îşi concentrează eforturile asupra scopurilor personale, cum ar fi: cât mai puţină muncă, ajungerea devreme acasă şi rămî-nerea în slujbă. în general, sociologii se referă la aceasta ca fiind „înlocuirea scopurilor”.

Dezvoltarea birocraţiei Birocraţiile tind să crească şi să-şi mărească îndatoririle (dezvoltarea birocraţiei). Din

ce în ce mai multe activităţi sunt considerate importante de birocraţie. Astăzi, universităţile sunt considerate răspunzătoare nu numai de dezvoltarea intelectuală a studenţilor, ci şi de progresul lor social şi afectiv. Deşi aceasta este, probabil, o dezvoltare oportună a mărimii universităţilor, ea reclamă personal şi buget suplimentar. Puţine birocraţii se reduc de la sine.

Rigiditatea Birocraţiile tind să dezvolte o rigiditate rituală, o preocupare pentru reguli şi regulamente. Merton (1968), discutând despre „personalitatea birocratică", şi Whyte (1957), descriind

- „omul organizaţiei", sugerează că această preocupare afectează personalitatea birocraţilor, înăbuşind creativitatea şi imaginaţia. O cercetare mai recentă (e.g., Kohn, 1978) contestă acest ciudat portret al birocratului, prezentfnd un punct de vedere pozitiv al angajaţilor organizaţiilor birocratice.

Oligarhia Birocraţiile manifestă tendinţa de a se transforma în *oligarhii,* sisteme în care cei mulţi sunt conduşi de cei puţini. Această problemă este subliniată de Michels (1949; iniţial, 1911) în „legea de fier a oligarhiei", care afirmă că democraţia şi marile organizaţii nu pot exista împreună. Din necesitate, marile organizaţii trebuie să-şi concentreze puterea în mâinile câtorva. Aceşti puţini şi puternici răspund din ce în ce mai puţin faţă de cei inferiori lor în structura organizatorică, o situaţie care este incomparabilă cu egalitatea democratică.

Punctul de vedere al lui Michels nu a rămas necontestat. Un număr de savanţi au arătat că există dispoziţii legale care limitează puterea indivizilor până sus pe scara organizatorică. Deseori, comitetele de conducere servesc ca frână a puterii funcţionarilor superiori. Forţele concurente din cadrul unei organizaţii deseori limitează puterea absolută a celor care conduc. Alegerile periodice

ale funcţionarilor publici superiori de asemenea servesc ca să-i oprească să exercite putere absolută. Astfel, deşi ar putea exista o tendinţă de a se acumula puterea la vârf, acea putere nu este nelimitată.

Alte forme de organizaţie

Organizaţia descrisă de Weber este cea mai obişnuită astăzi. Totuşi, există alte forme pe care le iau marile organizaţii.

Organizaţiile japoneze

De la reconstrucţia sa după cel de-al doilea război mondial, Japonia a devenit o putere economică importantă. Unii au atribuit acest progres economic fenomenal modelului organizatoric special al corporaţiilor japoneze, care îşi are originea într-o lungă tradiţie ce acordă prioritate grupului faţă de individ. în multe corporaţii japoneze, compania şi muncitorii îşi iau angajamente pe viaţă unii

- faţă de alţii. Corporaţia îşi asumă îndatoriri importante pentru bunăstarea muncitorilor săi. Promovarea şi creşterile salariilor sunt, în general, bazate pe vechimea în muncă, iar muncitorii anticipează că îşi vor petrece întreaga carieră în aceeaşi firmă.

Umtatea de responsabilitate în firmele japoneze nu este muncitorul individual, ci micul grup de muncă. Randamentul grupului, nu al individului, este oentrul evaluării. Indivizii dobândesc diferite deprinderi şi experienţă în decursul anilor, fiind o parte dintr-un număr al acestor mici grupuri de muncă. Luarea hotărârilor este mai degrabă colectivă decât oligarhică; adică, hotărârile sunt discutate şi aprobate la toate nivelurile în organizaţie, nu doar transmise de sus în jos.

Acest model de organizaţie diferă în mod evident de cel găsit de obicei în Statele Unite. în mare parte,

deosebirile în forma organizatorică derivă dintr-o deosebire fundamentală între cultura tradiţională a celor două ţări. Japonia a subliniat de mult timp importanţa grupului faţă de individ. Indivizii se consideră strâns legaţi de grupuri sociale importante, iar identitatea lor este legată de identitatea celor din acele grupuri. Pe de altă parte, în Statele Unite, autonomia individuală a fost totdeauna preţuită. Americanii se consideră ca având identitate unică, identitate ce este întrucâtva deosebită de grupurile în care funcţionează.

Japonezii se simt liniştiţi datorită siguranţei garantate de relaţia între individ şi corporaţie. Aceasta adaugă un element râvnit, de stabilitate şi coeziune în viaţa lor. Americanii preferă libertatea îndrituită prin păstrarea muncii şi a identităţii personale separate şi prin posibilitatea de a-şi schimba starea materială, când cred că situaţia o cere.

Colectivismul

O nouă formă de organizaţie a apărut în Statele Unite în ultimul sfert de veac, în mare măsură avându-şi originea în tulburările sociale din anii şaizeci. Aceste organizaţii noi, care sunt nebirocratice şi, deseori, includ prevederea unor servicii sociale, consideră că oferă o alternativă la mentalitatea „înfiinţării" marilor organizaţii formale (Rothschild-Witt, 1979).

Aceste organizaţii evită diviziunea strictă a muncii, care duce la dezvoltarea specialităţilor înguste. Membrii sunt încurajaţi să

- participe la o varietate de sarcini cerute de colectiv. Se pune accentul mai ales pe iniţiativa individuală şi pe creativitate decât pe regulile şi regulamentele strict preprogramate. Autoritatea este mai degrabă împărţită decât atribuită ca rezultat al statutului ierarhic; în realitate, titlurile oficiale nu constituie baza pentru respect

sau autoritate. „Clienţii” sunt trataţi mai mult ca indivizi decât precum cazuri sau dosare. Activităţile acestor organizaţii colectiviste au o caracteristică umanistă (centrată pe om) decât una birocratică.

Această formă de organizaţie se potriveşte mai bine grupurilor mici, întrucât marilor companii le lipseşte contactul personal, atât de necesar pentru funcţionarea organizaţiei colectiviste. De asemenea, aceste organizaţii petrec mult timp cu realizarea consensului pentru luarea deciziilor în grup şi mai puţin timp cu asigurarea efectivă a serviciilor. Se pare că în societatea americană există un loc pentru organizaţia colectivistă, care vrea să asigure o gamă de servicii sociale şi publice într-un mod intim. Aceste organizaţii ar trebui considerate ca alternative la marile birocraţii, nu ca înlocuitoare a lor.

Reforma organizatorică

Un număr de mari companii experimentează diverse faţete atât ale modelului japonez, cât şi ale modelului colectivist, combinând mici grupuri de muncă intime cu autoritatea luării deciziilor colective. In unele companii, muncitorii au un loc în comitetul de conducere, împărtăşind astfel o parte din responsabilitatea pentru politica generală corporativă. Planurile de împărţire a fondurilor şi alţi stimulenţi insuflă muncitorilor un mai mare angajament şi loialitate faţă de companie. Aceste reforme sunt în curs de desfăşurare, dar până acum nu constituie o provocare semnificativă a formei tradiţionale a organizaţiei birocratice.

ORGANIZAŢII ŞI SOCIETĂŢI

Organizaţiile birocratice de mare amploare contribuie la libertatea umană, dar, în acelaşi timp, o şi reduc. Bazarea deciziilor şi îndeosebi a politicii publice pe raţiune şi precedent decât pe capriciul

- personal măreşte libertatea umană şi încurajează justiţia imparţială decât favoritismul. Pe de altă parte, birocraţiile acordâă, în general, mai mare pondere trecutului (precedentului) şi obiectivului (regulile şi regulamentele generalizate) decât subtilităţilor unei situaţii specifice. în societatea modernă, organizaţiile formale se dovedesc a fi atât utile, cât şi dăunătoare spiritului uman. Dar, una peste alta, cei mai mulţi savanţi împărtăşesc punctul de vedere a lui Weber că organizaţia birocratică măreşte, în mod categoric, eficienţa şi productivitatea, iar de aceasta beneficiază foarte mulţi oameni.

Acest capitol a discutat despre diferitele tipuri de grupuri sociale pe care le studiază sociologii, grupuri primare şi secundare, grupuri interne şi grupuri externe, şi grupuri de referinţă. De asemenea, a analizat modul în care se formează grupurile datorită apropierii indivizilor, a intereselor lor comune şi a ideilor. Au fost examinate normele grupurilor: cum sunt formate şi cum exercită presiune asupra membrilor grupului pentru conformare. Au fost, de asemenea, explorate aspectele structurii grupului: statutele, ierarhiile statutelor şi graniţele. Au fost descrise procesele grupurilor (comunicarea, conflictul şi coeziunea), efectele mărimii şi modelele de conducere ale grupurilor şi luarea deciziilor grupurilor.

A doua jumătate a capitolului s-a ocupat cu organizaţiile formale. Au fost discutate caracteristicile lor, cum sunt planificarea, raţiunea şi formalizarea. Au fost analizate elementele birocraţiei: specializarea, diviziunea muncii, ierarhia, regulile şi rgulamentele, impersonalitatea în relaţiile cu clienţii şi menţinerea unor documente şi dosare formale scrise. Au fost examinate câteva dintre limitările birocraţiei: ineficienta, înlocuirea scopurilor, dezvoltarea birocraţiilor, rigiditatea şi tendinţele spre oligarhie. Au fost descrise alte forme de organizaţii, în

mod concret modelele japonez şi cel colectivist.

- _6

SOCIALIZAREA: CUM DEVENIM FIINŢĂ SOCIALĂ

***r**oţi intrăm în lumea aceasta ca fiinţe potenţial sociale. Suntem eminamente slabi, dependenţi de alţii pentru nevoile biologice esenţiale. Fiinţa umană matură, care citeşte aceste cuvinte astăzi, este rezultatul unui proces social continuu de interacţiune ce i-a dat posibilitatea să-şi dezvolte o identitate, un ansamblu de idei şi o gamă de deprinderi ce permit o participare activă în societate. Acest proces important îl numim socializare. în acest capitol vom examina acest proces social delicat şi modul în care el transformă organismul biologic, pe care îl numim homo sapiens, într-o fiinţă socială operativă, într-un membru activ al societăţii. Mai întâi, ne vom concentra asupra contribuţiilor moştenirii biologice („ natura „) ale unei persoane şi ale mediului susţinător („ educaţia „) la procesul de socializare.*

IMPORTANŢA EXPERIENŢEI SOCIALE *Natura şi educaţia*

Timp de aproape două secole, savanţii au discutat dacă identitatea noastră şimodul în care ne purtăm sunt determinate de moştenirea noastră biologică sau de experienţele sociale. în mod tipic, această problemă a fost pusă ca „natura versus educaţie”.

Natura

Pe de o parte au fost instinctiviştii, ca Mcdougall (1908), care au susţinut că comportamentul uman este un rezultat al instinctelor, adică, „modele de acţiune înnăscute, fixe, programate genetic, care sunt comune unei specii şi nu sunt dependente de experienţele individului” (Goodman şi Marx, 1978:120). Pânăân 1924 (Bemard,

1924) fuseseră identificate peste zece mii de instincte ca fiind cauze ale comportamnentului social. Ele porneau de la instinctul „agresiv”, care ducea la războaie, până la instinctul „asociativ”, care a dus la constituirea societăţii însăşi.

Curând a devenit clar că instinctele au fost o explicaţie nepotrivită, din două motive, pentru comportamentul uman. Primul, de fiecare dată când a fost identificată o formă de comportament, a fost necesară „descoperirea” unui instinct pentru a o explica. Al doilea, comportamentele considerate instinctive fie nu au fost găsite în unele societăţi, fie s-a constatat că erau reversul a ceea ce se aşteptase.

Educaţia

Punctul de vedere alternativ a fost că comportamentul uman este produsul mediului social. Psihologul John B. Watson (1924), care a susţinut teoria deterministă extremă a mediului, a afirmat că Comportamentul uman şi identitatea pot fi modelate în orice fel dorit, în esenţă, Watson a zis că, dacă i s-ar da copii sănătoşi şi control total asupra mediului în care aceştia trăiesc, i-ar putea creşte şi educa să devină persoanele dorite de el. Pe scurt, moştenirea lor biologică (natura) nu era relevantă, doar lumea socială (educaţia) le determina comportamentul.

Natura-educaţia

Astăzi există uri consens general că atât natura, cât şi educaţia contribuie la dezvoltarea persoanei. Realizările recente în ştiinţele vieţii precizează că biologia joacă un rol important în dezvoltarea umană. Recent, biologii au izolat o genă care pare să fie implicată în alcoolism. Totuşi, nu toţi oamenii care au acea genă specială devin alcoolici; şi asta în mare parte datorită contextului lor social şi experienţei sociale.

Cei mai mulţi savanţi în ştiinţele sociale, din zilele noastre, recunosc contribuţiile îngemănate ale eredităţii şi ale mediului la formarea identităţii şi a comportamentului unei persoane. Dovezi din ce în ce mai elocvente provin din studiile recente ale gemenilor univitelini, demonstrind că gemenii univitelini (gemeni cu o moştenire genetică identică) nu au personalităţi identice; nici nu manifestă comportament social identic. Astfel, moştenirea genetică singură nu poate explica în mod adecvat comportamentul uman. Totuşi, gemenii univitelini deseori seamănă mai mult decât gemenii bivitelini (gemenii care împărtăşesc doar o parte din moştenirea genetică) şi seamănă mult mai mult decât fraţii care nu sunt gemeni. Evident, aşadar, factorii genetici moşteniţi joacă un rol în dezvoltarea umană. Adevărata explozie a cunoştinţelor în domeniul biologiei, îndeosebi în genetică, va arăta din ce în ce mai mult modurile în care natura şi educaţia se intersectează, ca să ne facă tipurile de persoane care suntem.

Efectele izolării în copilărie

O modalitate de a explora contribuţia contextului social la dezvoltarea unei persoane constă în studierea acelor indivizi al căror contact social în timpul copilăriei a fost inexistent sau sever limitat.

Copiii sălbatici

Din când în când, apar informaţii despre copiii crescuţi în sălbăticie de către animale. Deşi multe dintre aceste informaţii deseori nu inspiră încredere, au fost câteva cazuri (e.g., Singh şi Zingg, 1942; Malson, 1972; Lane, 1976) care, într-o anumită măsură, s-au bazat pe adevăr. în toate aceste cazuri, copiii abia au fost recunoscuţi ca fiind fiinţe umane. Ei nu puteau vorbi, umblau în patru labe sau aduşi de spate, reacţionau faţă de oameni cu teamă sau ostilitate şi îşi mâncau hrana sfâşiind-o, cum o mănâncă animalele sălbatice.

Autorii informaţiile despre aceşti copii deseori nu au fost savanţi în domeniul ştiinţelor sociale; mai mult, nu ştim ce fel de viaţă au

- avut aceşti copii înainte de a fi abandonaţi sau pierduţi în păduri. Oricum, aceste informaţii sugerează câteva dintre efectele lipsei de contact uman semnificativ asupra socializării copiilor.

V

Copiii crescuţi în izolare

Au fost trei cazuri celebre de copii care au fost crescuţi într-o relativă izolare de contactul social uman. Doi dintre copii, Anna şi Isabelle, au fost prezentaţi de Kingsley Davis (1940,1947,1948). Ambele fete s-au născut într-o familie şi au fost ţinute în izolare de bunicii după mamă, deşi Isabelle a fost izolată împreună cu mama sa, care era surdo-mută. Ambele fete aveau înjur de şase ani când au fost descoperite. Ele nu puteau vorbi, nu puteau umbla sau nu se puteau îngriji. Erau apatice şi absolut indiferente faţă de mediul înconjurător. Anna a murit de hepatită după patru ani, fără să fi învăţat mai mult de câteva cuvinte şi expresii, câteva aspecte rudimentare ale grijii de sine şi cum să urmeze indicaţii simple. Isabelle, care a fost tratată de o echipă de medici şi psihologi, a dus-o mult mai bine. După aproximativ doi ani de muncă intensă ea a ajuns, aparent, la un nivel de dezvoltare normal şi a reuşit să meargă la şcoală. Nu este clar dacă rezultatele mai bune ale lui Isabelle s-au datorat unei moşteniri biologice mai bune, izolării sale în compania mamei sale surdo-mute sau atenţiei deosebite de care s-a bucurat după ce a fost găsită. Un al treilea copil, Genie (Curţi ss, 1977; Pines, 1981), a împărtăşit câteva din experienţele lui Anne şi Isabelle. Genie a fost izolată la vârsta de doi ani şi a fost găsită când avea treisprezece ani. Condiţia ei iniţială a fost similară cu cea a lui Anne şi

Isabelle, şi a primit îngrijiri similare cu cele acordate lui Isabelle. Deşi ea a făcut oarecari progrese, nu s-a dezvoltat până la nivelul altor copii de vârsta ei, cum s-a dezvoltat, aparent, Isabelle.

Toate trei cazurile demonstrează importanţa contactului uman în dezvoltarea acelor caracteristici pe care le definim ca fiind normale la fiinţele umane. Mai mult, studii despre copiii din orfelinate şi instituţii similare (e.g., Spitz, 1945; Dennis, 1960, 1973; Yar-row, 1963; Bowlby 1969; Rutter, 1974) au arătat că aceştia sunt înapoiaţi din punct de vedere fizic, social şi afectiv, în comparaţie cu copiii crescuţi acasă. Aceste deficienţe tindeau să persiste chiar după ce copiii părăseau aceste instituţii.

- Aceste studii par să arate că dezvoltarea umană „normală" reclamă grijă umană şi contact uman, ocazia de a vedea şi învăţa de la alţii, şi contactul fizic, apropierea de alte fiinţe umane.

PERSPECTIVE TEORETICE

O

Procesul de socializare a fost studiat dintr-o varietate de puncte de vedere. Trei perspective distincte se evidenţiază ca modalităţi deosebit de interesante şi detaliate de examinare a socializării: psihanaliza, teoria cognitivă şi interacţiunea simbolică. Urmează o scurtă introducere la fiecare mod de abordare.

Psihanaliza: Sigmund Freud

Sigmund Freud (1856-1939), savant cercetător şi medic, a dezvoltat psihanaliza ca o modalitate de a explora conţinutul şi mecanismele vieţii mentale umane. Pregătirea sa l-a făcut să aprecieze importanţa factorilor biologici (natura) şi a experienţei sociale (educaţia) pentru dezvoltarea şi menţinerea personalităţii umane.

Necesităţile umane fundamentale

Freud credea că există necesităţi umane universale sau impulsuri care ajută la ghidarea şi modelarea comportamentului uman. Unul este eros, „instinctul vieţii”, care, credea Freud, explică nevoia oamenilor de a stabili legături între ei şi de a-şi manifesta afecţiunea. Celălalt este *thanatos,* „instinctul morţii”. Freud a considerat acest impuls baza înclinaţiei noastre agresive. Aceste două impulsuri se află deseori în opoziţie, iar drama vieţii umane este o consecinţă a acestui conflict.

Structura personalităţii în opinia lui Freud, personalitatea este compusă din trei elemente: id-ul (şinele), supraeul şi eul. Cele trei au rădăcini şi funcţii separate, dar interacţiunea lor este substanţa vieţii mentale.

- *Id-ul* este magazia cu impulsurile noastre biologice universale, care deseori cer satisfacerea imediată. Id-ul este, în mare măsură, inconştient şi operează pe baza „principiului plăcerii”: el vrea ceea ce vfea când vrea. Din perspectiva psihanalitică, sugarul este esen-ţialmehte un id; el este un mănunchi de nevoi biologice care cer satisfacere imediată. Aceste nevoi nu sunt totdeauna onorate, din cauza exigenţelor existenţei sociale şi a naturii realităţii.

Id-ul este reprezentat în personalitate prin *supraeu,* care este similar cu ceea ce numim conştiinţă. Iniţial, el este format din prescripţiile şi prohibiţiile impuse copilului de părinţi. Pe măsură ce copilul creşte şi face cunoştinţă cu un cerc din ce în ce mai mare de influenţe sociale, contribuţiile la supraeu se măresc.

Id-ul şi supraeul se aseamănă în multe privinţe. Id-ul şi supraeul sunt exigente, relativ inflexibile şi, deseori, lipsite de contact cu realitatea. Deseori, sunt în opoziţie. Id-ul vrea ceva, iar supraeul îl constrânge din cauza

normelor sociale. Sarcina de a media acest conflict revine celui de-al treilea element al personalităţii, *eul.*

Eul este acea parte a personalităţii care este în contact cu realitatea. El mediază între pretenţiile deseori nerealiste ale id-ului şi cerinţele uneori restrictive ale supraeului; de asemenea, el încearcă să le adapteze pe amândouă la realitatea socială.

în esenţă, personalitatea conţine în ea (id-ul şi, respectiv, supraeul) acelaşi conflict, discutat mai înainte, care există între individ şi societate şi între natură şi educaţie.

Dezvoltarea personalităţii

Personalitatea umană se dezvoltă printr-o serie de stadii succesive, universale, cu substrat biologic şi legate de vârstă, pe care Freud le-a numit „stadiile dezvoltării psiho-sexuale". Stadiile sunt determinate de fixarea („cathexis") libidoului, care este energia sexuală derivată din instinctul vieţii, pe diferite părţi ale corpului. Acest cathexis sensibilizează zona respectivă, făcând-o deosebit de plăcută la atingere, stimulare sau manipulare; zona aceea devine, deci, centrul de interes.

Primul stadiu, care se manifestă în timpul primului an de viaţă, este *stadiul oral,* în care sugarul caută plăcere prin activităţi orale, cum este suptul şi muşcatul.

- Stadiul al doilea, care se manifestă în timpul celui de-al doilea an, este *stadiul anal.* în această perioadă, problema principală este controlul intestinelor şi al vezicii urinare.

Stadiul falie se întinde de la vârsta de trei ani până la cinci ani şi este perioada conştientizării sexuale iniţiale. Aceasta este perioada *conflictului oedipal,* numit după Oedip, figura legendară care şi-a ucis tatăl şi s-a căsătorit cu mama sa. în teoria psihanalitică, acest conflict se referă

la tendinţa copilului de a forma un ataşament afectiv puternic, cu implicaţii sexuale, faţă de părintele de sex opus şi de a dezvolta o rivalitate ostilă faţă de părintele de acelaşi sex. Acest conflict este rezolvat prin renunţarea la ataşamentul puternic al copilului faţă de părintele de sex opus şi identificarea cu părintele de acelaşi sex. Această renunţare a fost totdeauna mai pronunţată la băieţi decât la fete, în operele lui Freud. O consecinţă a acestei rezolvări este învăţarea rolului genului specific, o problemă discutată în Cap. 12.

în stadiul latenţei, de la aproximativ cinci ani până la pubertate, sexualitatea scade în importanţă. Concentrarea este pe dezvoltarea fizică şi pe deprinderile intelectuale.

Stadiul genital rezultă dintr-o revenire la viaţă a energiei sexuale, probabil datorită schimbărilor hormonale ale pubertăţii. în contrast cu stadiul falie anterior, scena este acum pregătită pentru o sexualitate mai matură, implicând împărtăşirea plăcerii sexuale cu altcineva.

Aceste faze de dezvoltare sunt considerate moştenire biologică universală a speciei umane. Totuşi, răspunsul la libidoul care stârneşte pofte este, de asemenea, important pentru dezvoltarea personalităţii. Astfel, pentru Freud, personalitatea depinde de interacţiunea caracteristicilor noastre biologice şi de experienţa socială, deşi el nu a pus deosebit de mult accent pe factorii biologiei.

împletirea naturii şi a educaţiei este, de asemenea, o caracteristică a teoriilor lui Erik Erikson, im psihanalist care a dezvoltat multe din ideile originale ale lui Freud. Erikson a încorporat ansamblul de cunoştinţe sociologice şi antropologice. El a introdus în stadiile dezvoltării psihosexuale ale lui Freud o mai mare conştiinţă a contextului social şi o explicare a lui, redefinind procesul ca imul de dezvoltare psiho *socială.* De asemenea, Erikson s-a concentrat asupra socializării ca un proces continuu pe

parcursul vieţii şi a descris stadii suplimentare ale dezvoltării adulte.

- ***Teoria cognitivă: Jean Piaget*** în timp ce Freud s-a concentrat aproape exclusiv pe aspectele afective ale socializării, Jean Piaget (1896-1980) şi-a îndreptat atenţia spre zona dezvoltării cognitive. Deşi el şi Freud s-au deosebit în privinţa aspectelor accentuate, ei au împărtăşit punctul de vedere că procesul de dezvoltare continuă printr-o serie de stadii universale care îşi au rădăcinile în biologie.

La început, Piaget a studiat dezvoltarea cognitivă, observându-şi cu grijă proprii săi copii. El a ajuns la concluzia că procesul de dezvoltare se desfăşoară în patru stadii.

Stadiul senzorial-motor

Primul stadiu; *stadiul senzorial-motor,* se manifestă în primul an şi jumătate de viaţă. Pe parcursul acestei perioade, copiii învaţă prin simţuri, în special prin contactul fizic cu lumea. Ei împing, înghiontesc, ating, lovesc cu piciorul şi muşcă obiecte din jurul lor. în această perioadă, copiii nu pot folosi simboluri sau nu se pot angaja în gândire superioară. Lumea lor este experienţa fizică directă a mediului înconjurător.

Stadiul preoperaţional

Cel de-al doilea stadiu, *stadiul preoperaţional* durează de la vârsta de aproximativ optsprezece luni până la şapte ani. Acum începe să se dezvolte, rapid, capacitatea de a folosi simboluri (îndeosebi limbajul). Copiii încep să înţeleagă, cel puţin într-un mod rudimentar, lucruri pe care nu le văd sau nu le ating. Ei pot, din ce în ce mai mult, face deosebirea între realitate şi fantezie. Totuşi, ei au o perspectivă egocentrică a lumii; li se pare greu să vadă din perspectiva altuia. A înţelege că un prieten plânge pentru

că copilul refuză să-i dea şi lui o jucărie este, pur şi simplu, imposibil; desigur în prima parte a acestui stadiu.

Stadiul operaţional concret

Următoarea dezvoltare importantă se produce *vn stadiul operaţional concret,* între vârstele de şapte şi unsprezece ani: capacitatea

- de a folosi logica şi de a aprecia perspective alternative. Logica permite copiilor să înţeleagă natura cauzei şi a efectului. Totuşi, gândirea lor încă tinde să rămână legată mai degrabă de obiecte concrete, identificabile şi de evenimente decât de idei abstracte. De asemenea, ei încep să înţeleagă perspectiva altora şi să vadă posibilitatea existenţei punctelor de vedere alternative: acesta este un important pas înainte în dezvoltarea socială.

Stadiul operaţional formal

Al patrulea şi ultimul stadiu Piaget l-a *mmutstadiul operaţional formal,* care începe cam la vârsta de doisprezece ani. Copiii (pe scurt trebuie numiţi adolescenţi) încep să gândească abstract. Nu numai că pot concepe posibilitatea punctelor de vedere alternative, ci îşi pot realmente imagina care sunt acele puncte de vedere. Această capacitate de a gândi abstract le îngăduie să depăşească limitările timpului şi spaţiului. Ei pot să vizualizeze cu exactitate un viitor şi locuri pe care nu le-au văzut.

Piaget a crezut că vârstele exacte la care copiii trec prin aceste stadii variază de la copil la copil şi chiar de la societate la societate. Totuşi, el a insistat că succesiunea stadiilor îşi are rădăcinile în moştenirea noastră biologică şi este universală şi neschimbătoare. Cercetări ulterioare (e.g., Kohlberg, 1969) au folosit o metodă „cog-nitiv-evolutivă”, asemănătoare cu a lui Piaget, pentru a studia

stadiile dezvoltării morale. Recent, feministele (e.g., Gilligan, 1982) au criticat această perspectivă, susţinând că ea păstrează cu sfinţenie un punct de vedere categoric masculin cu privire la moralitate şi dezvoltarea morală (şi, implicit, la dezvoltarea cognitivă).

Interacţiunea simbolică: George Herbert Mead

Datorită capacităţii sale de a sintetiza punctele de vedere ale altora şi de a le organiza într-un cadru teoretic relativ coerent, George Herbert Mead (1863-1931) este considerat fondatorul şcolii de gândire numite *interacţiunea simbolică.* Mead a fost un filosof social care a avut acelaşi punct de vedere cu psihologul John B. Watson,

- respectiv că mediul înconjurător este un element hotărâtor în acţiunea umană. Iniţial, Mead şi-a numit metoda „behaviorism social". Totuşi, spre deosebire de Watson, Mead a acordat o pondere considerabilă înţelegerii proceselor cognitive care duc la comportamentul vizibil. *

Mead a explorat dezvoltarea şi organizarea sinelui. L-a interesat rolul acestuia în polarităţi ca libertate şi control, schimbare şi stabilitate, creativitate şi confort. Şinele a devenit trăsătura centrală a modului de abordare simbolic interacţionist al socializării.

Dezvoltarea sinelui

Şinele se dezvoltă din experienţa socială datorită capacităţii individului de a-şi vedea acţiunile din perspectiva altora. Acest lucru este posibil datorită limbajului (un sistem de simboluri semnificative; vezi Cap. 3), care ne permite să fim atât obiect, cât şi subiect în acelaşi timp. în timp ce vorbim cu alţii, auzim ce zicem, la fel cum ne aud ei; şi putem reacţiona la acele afirmaţii la fel cum reacţionează alţii. în acele situaţii, noi suntem atât subiectul (persoana care „acţionează"), cât şi obiectul

acţiunii (una dintre persoanele care „recepţionează”). în esenţă, Mead a susţinut că noi dezvoltăm un sine prin „luarea rolului celuilalt” şi prin reflectarea asupra noastră ca obiecte. Această părere despre sine pune accentul principal pe contextul social în raport cu biologia.

în contrast cu Freud şi Piaget, Mead nu a văzut acest proces producându-se printr-o serie de stadii legate de vârstă. Mai degrabă, el a văzut şinele devenind din ce în ce mai complex ca rezultat al unui cerc, ce se extinde mereu, al experienţei sociale. Totuşi, el a făcut deosebirea între dezvoltarea care are loc înainte şi după folosirea efectivă a limbajului.

Perioada preverbală în perioada „preverbală”, copiii, a căror interacţiune cu alţii este rudimentară, nu fac distincţie între ceea ce este sine şi ceea ce nu este sine. Treptat, prin interacţiunea altora, care aplică etichete copilului şi mediului înconjurător, copiii mici ajung să facă această distincţie. Comunicarea, de asemenea, depinde de alţii „care inter

- pretează” (de fapt, atribuie sensuri) acţiunile copilului mic şi le etichetează cu ajutorul simbolurilor verbale.

Perioada verbală

Pe măsură ce copiii îşi dezvoltă capacitatea de a înţelege şi a folosi comunicarea simbolică (limbajul şi gesturile), ei intră mai activ în propria lor dezvoltare. în această „perioadă verbală”, facultăţile cognitive ale copiilor se dezvoltă din ce în ce mai mult prin interacţiunea socială.

Joaca Mead a numit prima formă a acestei interacţiuni *joacă.* Prin joacă, copiii învaţă să ia rolul altuia, deşi într-un mod relativ simplu. Ei pot juca rolul unei mame care oferă un biberon unui bebeluş, apoi trec la

rolul bebeluşului şi acceptă biberonul. în acest fel, copiii învaţă că există diferite roluri sociale, fiecare având o perspectivă diferită.

Jocul organizat Mead a numit pasul următor/oca/ *organizat.* în timpul acestui stadiu, copiii dezvoltă facultatea de a înţelege legătura între roluri multiple şi de a considera rolurile pe care le joacă drept parte a unui sistem de roluri. Lui Mead i-a plăcut să folosească exemplul jocului de base-ball, care îi învaţă pe copii că poziţia pe care o au în joc este legată de alte poziţii pe teren; şi pentru a-şi face datoria în poziţia ce o au trebuie să cunoască şi celelalte poziţii.

în timp ce îşi dezvoltă această capacitate, copiii învaţă să ia rolul multor altora şi să reflecteze la propriile lor acţiuni din perspectiva acestui rol. Această perspectivă reflectată a propriului comportament al copilului joacă un rol important în dezvoltarea sinelui social.

Celălalt generalizat Mead a sugerat că într-un stadiu ulterior al dezvoltării, copiii reuşesc să se privească pe ei înşişi nu numai din poziţia avantajoasă unei alte persoane sau rol, ci, de asemena, din perspectiva „comunităţii" ca un întreg. Ca o consecinţă, ei reuşesc să înţeleagă „regulile" care guvernează acţiunile lor şi acţiunile altor participanţi, fie că„Jocul" este base-ball, fie că este viaţa însăşi. în cazul jocurilor copiilor, acţiunile sunt guvernate de reguli specifice. în jocul vieţii, regulile sunt ceea ce sociologii numesc norme şi valori (vezi Cap. 3).

- Mead a numit această perspectivă rolul *celuilalt generalizat.* Acesta ne eliberează de influenţa altora şi ne determină să facem ceea ce vedem noi că este bine şi corect, mai degrabă decât ceea ce crede că este bine un părinte sau un alt individ. Acest rol ne asigură o oarecare stabilitate în comportament şi un control social al

comportamentului, deoarece el este ghidat de standardele comunităţii.

Natura sinelui

Cooley (1902) a scris despre „şinele oglindă”, concepţia noastră despre noi înşine, care îşi are originea în reacţia noastră la ceea ce credem că sunt percepţiile altora despre noi. Această imagine despre noi înşine confirmă importanţa luării rolului celuilalt în formarea sinelui social.

Mead se gândea la „sine” ca fiind faze ce se influenţează reciproc, numite „mine şi eu”. *Mine* este faza socială a sinelui. El este ordinea socială care include valori, moravuri şi norme, ordine ce promovează stabilitatea, previziunea şi controlul social. *Eul* lucrând în comun cu „mine” este faza nouă, creatoare, greu previzibilă a sinelui. Şinele este, în esenţă, un dialog între „eu” şi „mine”. „Mine” este un produs social, pe când „eu” are o relaţie neclară cu experienţa socială.

Şinele, aşadar, este cu adevărat un produs al interacţiunii dintre individul unic şi contextul social. Fiecare dintre noi percepe şi interpretează diferit contextul social. De aici, realitatea socială a unei persoane nu poate să fie aceeaşi cu realitatea socială a altei persoane.

„Eu” şi „mine” explică şinele ca subiect („eu”) şi ca obiect („mine”), şi pentru importanţa comună a libertăţii („eu”) şi a controlului („mine**), şi a schimbării („eu4”), şi a stabilităţii („mine”).

FACTORII DE SOCIALIZARE

Socializarea este un proces complex care presupune mulţi indivizi, grupuri şi instituţii sociale. într-un fel, aceste elemente pot fi considerate căi prin care societatea este implicată în socializare: ele sunt, în esenţă, factori ai societăţii. în următoarele pagini vom discuta câteva dintre

personajele principale din această dramă continuă.

- ***Familia***

Singurul factor cu adevărat important în socializare este familia. Familia este prima şi cea mai continuă lume socială pentru sugar şi copil. în familie se stabilesc primele şi cele mai durabile relaţii intime. Capacitatea comunicativă, în primul rând prin învăţarea limbii, are loc iniţial în familie. Tot în familie, sugarul şi copilul fac cunoştinţă cu elementele cheie ale culturii.

Familia este, în mare măsură, întreaga lume socială a sugarilor şi a copiilor mici, arena principală a experienţei lor. Deopotrivă de importantă din punct de vedere sociologic, familia asigură identitatea socială iniţială a copilului în raport cu rasa, religia, clasa socială şi genul. Şansele generale în viaţă, sănătatea, longevitatea, gradul de educaţie şi tipul de ocupaţie sunt puternic influenţate de familia în care copilul se naşte. Kohr (1963, 1969, 1976, 1977), printre alţii, a arătat că interacţiunile părinte-copil diferă în funcţie de clasa socială, în parte datorită valorilor diferite pe care părinţii din clasa de mijloc şi din clasa muncitoare vor să le insufle copiilor lor.

Şcoala

Această instituţie socială are îndatorirea directă de a insufla individului informaţii, deprinderi şi valori pe care societatea le consideră importante pentru viaţa socială. Nu numai „cititul, scrisul şi aritmetica", ci şi cinstea, respectarea cuvântului şi punctualitatea constituie o parte a programei de socializare a şcolii. Şcoala asigură un cadru social care este total diferit de cel al familiei.

Relaţiile de familie sunt intime. Oamenii îşi tratează membrii familiei diferit de cum tratează pe cei care nu sunt membri ai familiei. Deşi părinţii pot fi prietenoşi şi buni cu toţi copiii, ei trebuie să aibă, şi în general au,

sentimente şi relaţii speciale cu copiii *lor*.

în şcoală, profesorul trebuie să trateze toţi copiii la fel. Mai mult, acţiunile profesorului sunt călăuzite mai degrabă de ceea ce face copilul decât de cine este copilul. Profesorii nu trebuie să aibă „relaţii speciale" cu unii elevi. Deşi se întâmplă, o asemenea atitudine nu este corectă.

în şcoală, copiii fac cunoştinţă cu sisteme formale de evaluări: note şi caracterizări periodice ale elevului trimise părinţilor. Aceasta

- este în contrast total cu lipsa de formalism a practicilor familiale şi constituie o experienţă nouă şi deseori dificilă pentru mulţi copii. De asemenea, copiii învaţă multe deprinderi de interacţiune interper-sonală. Ei învaţă ce înseamnă să împartă cu alţii, să facă un lucru cu rândul, să se compare cu egalii lor. Pe scurt, această lume socială nouă pentru copii contribuie substanţial la socializarea lor.

Grupa* de *vârstă înainte să intre la şcoală, cei mai mulţi copii intră în lumea grupei de vârstă. Această arenă diferă în multe privinţe de cea a familiei. Prin definiţie, grupa de vârstă este compusă din egali în statut, adică copii de aceeaşi vârstă şi statut social general. Pe de altă parte, poziţia socială în familie este automată; în grupa de vârstă ea trebuie, în general, câştigată. De asemenea, în familie (ca şi în şcoală), socializarea este, deseori, gândită şi planificată; în grupa de vârstă o bună parte din socializare are loc, se pare, fără un plan gândit.

Grupa de vârstă are, împreună cu şcoala, importanta funcţie de a slăbi legăturile copilului cu familia, care, iniţial, sunt atotcuprinzătoare. Atât şcoala, cât şi grupele de vârstă asigură modele suplimentare şi, uneori, alternative pentru comportament, precum şi noi norme şi valori. Prin urmare, copiii trebuie să înveţe şi cum să trateze părerile contradictorii printre cele considerate a fi

importante - cele la care sociologii se referă ca „alte importante”.

Mass-media

Factorii de socializare discutaţi mai sus sunt toţi implicaţi în contactul interactiv şi personal. Această afirmaţie nu este adevărată despre mass-media, din care fac parte diverse moduri de comunicare destinate publicului larg (e.g., radioul, televiziunea, filmele, ziarele, revistele, cărţile şi, mai ales în zilele noastre, aparatele video, înregistrările pe bandă, casetele şi compact-discurile). Mass-media influenţează socializarea asigurând modele suplimentare şi alternative de roluri, precum şi norme sociale şi valori.

Poate cel mai influent dintre mijloacele mass-media astăzi este televiziunea. O opinie despre televiziune este că ea asigură un ex

- celent mijloc de instruire (e.g., „Strada Susanului”), o cale plăcută de lărgire a orizontului copiilor, oferindu-le posibilitatea de a vedea locuri şi evenimente pe care s-ar putea să nu le vadă direct (e.g., „împărăţia sălbatică”). Părerea negativă despre televiziune scoate în evidenţă pura fantezie şi natura exagerat de simplistă a multor programe şi, îndeosebi, prezentarea frecventă a violenţei. Doar recent, televiziunea a prezentat o imagine mai completă a oamenilor care formează societatea noastră, îndeosebi a membrilor grupurilor „minoritare” şi s-a îndepărtat oarecum de portretizările stereotipe.

Aparatele video şi muzica joacă un rol din ce în ce mai important în socializarea tinerilor. în prezent, există o mişcare pentru a marca discurile şi casetele potenţial dăunătoare sau controversate (aşa cum sunt etichetate filmele) pentru a controla accesul tinerilor la ele.

Alţi factori

Pe lingă familie, şcoală, grup preşcolar şi mass-media, socializarea se mai realizează prin instituţii religioase, vecini, organizaţii de recreere, comunităţi şi altele. Toate acestea contribuie la formarea concepţiei despre lume a persoanei şi la percepţiile sale a ceea ce este un comportament dorit şi nedorit. în unele cazuri, influenţa lor poate fi importantă.

SOCIALIZAREA PRIN CURSUL VIEŢII

Cea mai mare parte a discuţiei de mai sus se ocupă de socializare în timpul prunciei şi al copilăriei. Totuşi, socializarea este un proces care durează toată viaţa. Deşi nu se termină o dată cu copilăria, socializarea după acea perioadă nu este întru totul aceeaşi.

Socializarea continuă

Socializarea continuase referă la o continuare a socializării care a început în timpul copilăriei. Acest tip de socializare construieşte

- pe învăţătura anterioară. Educaţia formală, de exemplu, este, în mare măsură, o chestiune de socializare continuă.

Resocializarea

Din când în când, trecpm *prinresocializare,* extirparea şi restructurarea atitudinilor, valorilor şi identităţilor fundamentale.

Resocializarea voluntară se poate vedea în cazuri de convertire religioasă sau în cele în care indivizii se supun în mod voluntar la psihoterapie. în ambele cazuri, scopul persoanei este să-şi înlocuiască identitatea prezentă în una nouă şi, câteodată, să-şi schimbe valorile existente şi modurile de comportament.

Resocializarea poate să se producă şi pe o bază involuntară, cum se întâmplă când autorităţile bagă

oameni în închisoare sau în spitale pentru boli mintale. în cazuri de *resocializare involuntară,* ceea ce deseori se cere este ceea ce Goffman (1961) numeşte o „instituţie totală”. Acest cadru dă persoanei posibilitatea de a o rupe brusc cu trecutul şi oferă factorilor de resocializare control considerabil asupra activităţilor de zi cu zi sau chiar minut de minut al persoanei.

Nevoia de socializare după copilărie

*

Pe măsură ce ne maturizăm, obţinem diferite statute şi jucăm noi roluri (Brim şi Wheeler, 1966). întrucât aceste statute ne erau inaccesibile mai devreme (e.g., statute profesionale, statute maritale), nu reuşeam să învăţăm cerinţele noilor roluri. Experienţele suplimentare de socializare, cum sunt pregătirea profesională formală sau calificarea la locul de muncă, umplu golul.

Chiar cu privire la rolurile marital şi părintesc, pregătirea iniţială este, deseori, insuficientă şi este necesară socializarea continuă.

Socializarea după copilărie este câteodată necesară, când o schimbare socială rapidă modifică normele. De pildă, rolul asociat cu statutul pe care îl denumim „femeie” a suferit o schimbare importantă în generaţia trecută. Concepţiile despre comportamentul potrivit rolului genului, învăţate în copilărie, acum douăzeci de ani, nu mai sunt la fel de utile astăzi. Pentru femeia modernă sunt necesare norme,

- valori şi comportamente noi. Aceasta se realizează prin continuarea socializării.

în final, mult din ceea ce învăţăm în copilărie constă din norme generale şi abstracte şi din valori, care deseori trebuie modificate când, mai târziu, sunt puse în practică. De pildă, noi învăţăm copiii să fie cinstiţi. Mai târziu, ei

trebuie să înveţe să-şi tempereze cinstea, în anumite ocazii, cu tact.

Schimbări în conţinutul socializării

Ceea ce învăţăm în timpul copilăriei deseori diferă de ceea ce învăţăm după copilărie. în timpul copilăriei avem tendinţa să învăţăm norme generale şi valori. După copilărie, accentul este mai mare pe comportamentul clar şi observabil. Persoana ştie ce să facă, iar atenţia este acum concentrată asupra modului în care trebuie făcut ceea ce se face. Deseori, oamenii trebuie să sintetizeze diferite elemente dintr-o anumită învăţătură dobândită în şcoală şi profesiuni, pentru a dezvolta comportamente care le vor îndeplini scopurile.

Idealismul este deseori asociat cu tinerii; realismul, cu adulţii. Deşi idealismul nu trebuie să dispară cu vârsta, el deseori trebuie să se confrunt^cu realitatea. Unul dintre aspectele dificile ale socializării în viaţa de mai târziu constă în modul de conlucrare cu lumea într-o manieră realistă, fără să-ţi abandonezi idealurile. Noi transformăm întrebarea din”De ce este făcută aceasta?” în „Care este metoda cea mai bună de a face aceasta?” De pildă, mulţi din mişcarea ecologistă din timpul ultimelor două decenii au învăţat cum să împace viziunea idealistă cu realităţile sociale şi economice. Socializarea după copilărie necesită o schimbare de la dependenţă la autonomie şi apoi la influenţă asupra altora (Goodman, 1985: 82-83). Dar înainte să realizăm aceste tranziţii importante trebuie să învăţăm deprinderile necesare.

SOCIALIZAREA ŞI LIBERTATEA

Natura socializării ridică întrebarea dacă socializarea încununată de succes reduce libertatea-individuală. Wrong (1961) susţine că

- socializarea nu este niciodată completă. Inspirându-

se din opera lui Freud, Wrong subliniază că fiinţele omeneşti sunt „sociale fără să fie complet socializate”.

Mead a adoptat un punct de vedere echilibrat, că oamenii renunţă la o oarecare libertate în cursul existenţei sociale, dar, în schimb, câştigă avantajul relaţiilor sociale. în interiorul „eului”, „eu” şi „mine” reprezintă un echilibru între nevoile societăţii şi nevoile individului. Perspectiva simbolic-interacţionistă este că „eu” şi „mine” nu sunt inerent în conflict, nici individul cu societatea. (Perspectiva psihanalitică este că „id”-ul şi „supraeul” *sunt* în conflict.) „Eu” şi „mine” funcţionează în comun ca „eu”; individul şi societatea sunt două faţete ale aceleiaşi monede. Deşi conflictul poate avea loc între cele două elemente, ele nu sunt inerent în opoziţie. Una nu reduce, automat şi complet, libertatea celeilalte.

Deseori, oamenii reuşesc să selecteze şi să-şi recombine diverse experienţe de socializare în moduri individuale. Dar există un proces atotcuprinzător de socializare care să înăbuşe complet libertatea individului. Oamenii sunt liberi să aleagă şi să acţioneze pe baza alegerii. De fapt, sistemul nostru legal se bazează pe premisa că oamenii au îndatoriri individuale şi libertate individuală de a alege, în măsura în care înţelegem procesul socializării, reuşim să exercităm un control substanţial asupra vieţii noastre.

Procesul socializării a fost centrul acestui capitol. A fost explorată mai întâi disputa de veacuri dacă natura sau educaţia este mai importantă în dezvoltarea umană, şi s-au subliniat contribuţiile ambelor teorii. Au fost apoi rezumate câteva dintre efectele devastatoare ale izolării sociale asupra dezvoltării umane.

Au fost examinate diferitele perspective teoretice care au fostfolosite pentru studierea socializării. Să rezumăm: psihanaliza vede dezvoltarea umană ca pe o

serie de stadii, determinate genetic, de psihosexualitate, şi postulează că personalitatea este formată din „ id” (impulsurile biologice), „ eu „ (realitatea) şi din „supraeu” (conştiinţa). De asemenea, a fost explorată teoria lui Jean Piaget despre stadiile biologice ale dezvoltării cognitive. Au fost notate contribuţiile lui George Herbert Mead, la dezvoltarea interacţiunii simbolice, îndeosebi ideile sale despre dezvoltarea sinelui printr-o serie de stadii sociale.

- Au fost discutaţi diverşii factori de socializare: familia, şcoala, grupul de vârsta şi mass-media. în final, aufost prezentate, în mod detaliat, diferite aspecte ale socializării pe parcursul întregii vieţi şi ale resocializării.

- 7

INTERACŢIUNEA SOCIALĂ ŞI REŢELELE SOCIALE

/nteracţiunea socială este o trăsătură permanentă a tuturor societăţilor Ea este substanţa vieţii sociale. în acest capitol vom examina modul în care prezenţa altora afectează comportamentul. De asemenea, vom examina diferite perspective teoretice asupra interacţiunii sociale. Va fi, de asemenea, explorat modul în care realitatea este construită în timpul interacţiunii sociale şi rolul importantjucat de comunicare. In final, vafi analizată structura interacţiunii sociale şi reţelele sociale care rezultă.

NATURA INTERACŢIUNII SOCIALE.

Oamenii „au de-a face” unul cu altul în fiecare zi. Ei vorbesc imul cu altul, se îmbrăţişează unul cu altul, se ating unul de altul. Această interacţiune stă la baza vieţii sociale. *Interacţiunea socială* se referă la influenţa reciprocă a oamenilor. Ea implică faptul că indivizii se iau unul pe altul în considerare în comportamentul lor zilnic, iar comportamentul lor este afectat de prezenţa altora.

Ceilalţi îşi exercită influenţa fie constituind un „auditoriu” la comportament, fie fiind „co-actori”, coparticipanţi la el.

Efectele auditoriului însăşi prezenţa altora afectează comportamentul. Principiul *efectelor auditoriului* explică modul în care activitatea indivizilor este afectată prin faptul că îşi dau seama că sunt văzuţi de alţii.

- într-un studiu de început, Zajonc (1965) demonstrează că prezenţa altora tinde să mărească viteza cu care oamenii efectuează o activitate. De asemenea, ea intensifică cel mai tipic fel de comportament pentru un individ în acea situaţie. Dacă oamenii învaţă o nouă activitate (dactilografia, de pildă), efectul audienţei va avea ca rezultat probabil un ritm mai rapid de dactilografiere decât dacă ar fi singuri; dar, întrucât erorile sunt tipice în situaţii de învăţare ca aceasta, prezenţa altora va creşte şi frecvenţa greşelilor de dactilografiere. Aceste rezultate sugerează că oamenii ar trebui să practice singuri noi activităţi (pentru a reduce frecvenţa erorilor), dar să repete activităţi învăţate în prezenţa altora.

Efectele co-acţiunii

Oamenii nu numai acţionează în prezenţa altora, ci de asemenea, acţionează în comun cu alţii. Principiul *efectelor co-acţiunii* descrie influenţa pe care o are comportamentul oamenilor asupra altora când sunt implicaţi într-o acţiune similară. într-un studiu de început, Sherif (1936) demonstrează influenţa implicării altora în activitatea de apreciere a mişcării aparente a unui punct de lumină staţionar. Aprecierile individuale au fost substanţial afectate de aprecierile publice exprimate de ceilalţi coparticipanţi la experiment.

Concentrându-se asupra unei probleme mai relevante din punct de vedere social, Darley şi Latane (1968) au studiat lipsa de implicare a martorilor în situaţii critice. Ei au demonstrat că era mult mai puţin probabil ca subiecţii

în studiu să acţioneze când erau confruntaţi cu o situaţie potenţial periculoasă (e.g., fum ieşind pe sub uşa unei camere alăturate) când alţi actori în situaţie (de fapt, asistenţi pregătiţi) nu au reuşit să reacţioneze la problema iminentă.

Aparent, situaţia a fost una în care a existat o *difuziune a responsabilităţii.* Prezenţa unor coparticipanţi a dus la un sentiment de obligaţie comună pentru orice acţiune, iar când ceilalţi nu au acţionat, subiecţii experimentului nu au simţit că aveau o responsabilitate specială de a face ceva.

Pe scurt, interacţiunea socială, fie prin simpla prezenţă a altora, fie prin acţiune comună, are un efect semnificativ asupra comportamentului.

- **PERSPECTIVE TEORETICE**

Studiile asupra interacţiunii sociale examinează comportamentul la nivel microsocial. Ele se concentrează asupra acţiunilor lumeşti ale oamenilor, aşa cum îşi văd de viaţa lor zilnică. Pentru a studia interacţiunea socială, au fost folosite patru perspective teoretice moderne: interacţiunea simbolică, dramaturgia, etnometodologia şi schimbul social. în afară de dramaturgie, toate au fost tratate pe scurt la sfârşitul Cap. 1.

Interacţiunea simbolică: punerea de acord a acţiunilor

Supoziţia cheie a abordării simbolic-interacţioniste este că oamenii nu reacţionează direct la lumea din jurul lor. Mai degrabă, ei atribuie anumite sensuri aspectelor mediului lor social, apoi acţionează asupra acestor aspecte în lumina sensurilor atribuite. De pildă, oamenii nu reacţionează la un scaun pur şi simplu ca la câteva bucăţi de lemn puse laolaltă într-un anumit fel, ci mai degrabă raportându-se la un obiect pe care se şade. Astfel, înţelesul

care organizează acţiunile individului este elementul important în perspectiva simbolic-interacţionistă.

Definirea situaţiei

W.I. Thomas (1931) a numit acest important act de a atribui sens în contextul social, *definirea situaţiei.* El a subliniat că sensurile pe care oamenii le atribuie lumii din jurul lor îi fac să acţioneze în anumite feluri. De pildă, părerea de obicei greşită a indivizilor paranoici că alţii complotează împotriva lor îi face să acţioneze defensiv. Thomas a exprimat aceasta simplu: „Dacă bărbaţii (oamenii) definesc situaţiile ca fiind reale, acestea sunt reale în consecinţele lor". Oamenii pot alerga la supermarket ca să cumpere multe alimente când aud că va fi o grevă iminentă a camionagiilor care aduc alimente acestor magazine. Informaţia poate fi sau nu poate fi corectă; totuşi, dacă oamenii cred că informaţia este exactă, vor lua orice măsură pe care o cred necesară pentru a se proteja.

Modul în care oamenii definesc situaţiile influenţează felul în care ei vor interacţiona imul cu altul. în general, oamenii îşi pun de acord acţiunile cu cele ale altora. Adică, ei încearcă să-şi potrivească comportamentul cu acela al altora, ca să-şi îndeplinească propriile scopuri. Această potrivire a „liniilor de acţiune" dă vieţii sociale o mare parte din organizarea sa. Dintr-o perspectivă simbolic-inter-acţionistă, această coordonare a acţiunii nu decurge automat din structura socială în care oamenii se află, cum au susţinut structu-ral-funcţionaliştii, ci din nevoia oamenilor de a „negocia" o ordine pentru viaţa lor, prin definiţii comune ale situaţiilor care permit, şi uneori reclamă, acţiune unită.

Pe scurt, interacţiunea socială este o serie de încercări şi erori care verifică definiţiile situaţiilor susţinute de alţi participanţi în acelaşi context. Diferenţele

în definiţii pot cere participanţilor să revizuiască sensurile pe care le-au atribuit iniţial situaţiei, dacă interacţiunea socială trebuie să continue cu succes. Această ajustare a definiţiilor situaţionale se produce prin acţiuni de încercare ce sunt influenţate şi călăuzite de reacţiile altora. Reacţia lor poate confirma sensurile curente sau reclama re formularea lor. Acest întreg proces este o parte necesară a interacţiunii sociale umane.

Dramaturgia: acţiunea de punere în scenă

Dramaturgia, aşa cum a fost prezentată de Goffman (1959), derivă din interacţiunea simbolică. Dacă sensul în viaţă este o construcţie socială (nedată în natură, ci trebuind să fie creată şi interpretată), teatrul (unde totul este „pus în scenă") este un model adecvat pentru ilustrarea interacţiunii sociale. Folosirea limbajului şi a cadrului conceptual al teatrului pentru a examina interacţiunea socială este ceea ce Goffman a încercat prin *abordarea dramaturgică.*

Indivizii joacă diferite roluri, deseori în situaţii diferite. Conceptul de rol este principal pentru dramă. Situaţii care se schimbă sugerează diferitele scene în care sunt implicaţi actorii. De asemenea, şi actorii deseori joacă pentru spectatori diferiţi. De pildă, unii politicieni se opun personal avortului, dar respectă legea aşa cum este interpretată în mod curent. în discursuri ţinute unor grupuri de

- femei, cum este Organizaţia Naţională pentru Femei, aceşti politicieni pot pune accentul pe nevoia de a susţine legea existentă, în timp ce într-un discurs adresat unei adunări religioase fundamenta-liste se pot concentra asupra opoziţiei personale faţă de avort.

Scena şi culisele

O parte din activitatea depusă pentru punerea în

scenă a unei piese nu este destinată consumului public. De pildă, publicul este rareori invitat să vadă repetiţiile. în general, publicului i se permite să vadă doar produsul finit; numai acea acţiune care se petrece pe scenă, nu în culise.

Pe scurt, există o *scenă,* unde acţiunea care se petrece este accesibilă tuturor, şi există *culisele,* ascunse tuturor, în afară de cei implicaţi în „producţie", unde se desfăşoară o mare parte din activitatea de pregătire şi susţinere. Gândiţi-vă la un dineu oficial. De obicei, oaspeţilor nu li permite să intre în bucătărie („culisele"); ei au acces numai la zonele publice ale camerei de zi şi ale sufrageriei („scena"). Doar prietenii cei mai intimi au acces în culise, şi chiar nu li se acordă totdeauna astfel de privilegii.

Prezentarea eului

Un element important în toată interacţiunea socială este *organizarea imaginii,* prin care o persoană adoptă o identitate sau asigură identităţi altora, prin aceasta influenţând rezultatul interacţiunii sociale. GofFman descrie acest proces ca *o prezentare a eului,* „evd" fiind identitatea pe care o persoană o adoptă şi despre care încearcă să câştige acordul de la alţii într-o situaţie. Prezentarea diferitelor identităţi în diferite situaţii nu este o formă de necinste, dacă persoana crede în identitatea care este prezentată. De-a lungul vieţii, oamenii sunt învăţaţi să acţioneze în moduri adecvate situaţiei. Indivizii învaţă să se comporte diferit în prezenţa străinilor, faţă de ceea ce fac când sunt cu prieteni apropiaţi sau cu membrii familiei. O parte a maturizării implică învăţarea atât a diverselor aspecte ale identităţii noastre, cât şi ale celor adecvate pentru manifestarea în diverse situaţii.

Prezentarea unei anumite păreri despre „eu" deseori are efectul limitării cadrului de acţiune al altora. De pildă, dacă alţii acceptă

- prezentarea eului unei persoane ca fiind o prietenă, ei sunt obligaţi să trateze acea persoană ca prietenă şi nu ca străină. Prietenilor li se acordă anumite privilegii care nu sunt accesibile străinilor. în felul acesta, acţiunile altora sunt indirect limitate de identitatea afirmativă în măsura în care ea este acceptată de ceilalţi.

Distribuţia alter

Distribuţia alter este o modalitate mai directă de a limita sfera comportamentului altora (Weinstein şi Deutschbeiger, 1963). Aici, celălalt (alter) este înzestrat cu (distribuit în) o anumită identitate care îi va restrânge comportamentul. De pildă, dacă celălalt este definit ca prieten apropiat şi acceptă această identitate, va fi greu să-i refuzi cererea pentru un împrumut, întrucât a cere bani este ceva normal într-o astfel de relaţie.

în ambele forme ale organizării imaginii, e probabil ca indivizii care participă să susţină identităţile diferite. Deseori, toţi au un interes în menţinerea curgerii liniştite a interacţiunii în care sunt implicaţi. Ca actorii buni într-o piesă, ei ar vrea să ducă la bun sfârşit spectacolul cu minimum de dificultate. Susţinerea reciprocă a identităţilor primite promite să realizeze tocmai aceasta.

Abordarea dramaturgică încearcă să combine un punct de vedere structural al interacţiunii sociale cu abordarea mai flexibilă a interacţiunii simbolice. Cu alte cuvinte, deşi structura socială asigură „scenarii" care fac viaţa socială oarecum ordonată şi predictibilă, oamenii sunt capabili să improvizeze, îndeosebi în situaţiile relativ necunoscute şi neobişnuite. De aceea viaţa este un amestec de ordine predictibilă şi de inovaţie flexibilă.

Perspectiva lui Goffman a fost criticată, fiindcă pare a spune că oamenii sunt necinstiţi în modul în care încearcă să dirijeze imaginile şi să controleze spaţiile din culise. Goffman precizează că necinstea rezultă din prezentarea

unui „sine” în care nu se crede. Identităţile oamenilor au diferite faţete, iar faţeta pe care o prezintă depinde de contextul social.

De asemenea, refuzul accesului la o varietate de zone din culise nu este doar o parte obişnuită a vieţii sociale, el este, totodată, folosit ca să menţină o oarecare aparenţă de intimitate, ceea ce majoritatea oamenilor acceptă ca fiind necesar. Pe scurt, abordarea lui Goffman

- nu presupune o perspectivă unică a comportamentului uman; oricum, o asemenea descriere ar putea fi potrivită în anumite împrejurări.

Etnometodologia: expunerea regulilor

Interacţioniştii simbolici se concentrează asupra importanţei sensurilor pe care oamenii le atribuie lumii sociale din jurul lor. Dramaturgii adaugă noţiunea de sensibilitate a individului în cadrul interacţiunii sociale. Etnometodologia îşi îndreaptă atenţia spre regulile adesea neanalizate care ghidează structura interacţiunilor noastre cu alţii. Atenţia acestei perspective se concentrează asupra modalităţilor prin care oamenii înţeleg realitatea socială. Etnometodologii sunt preocupaţi de înţelegerile de bun-simţ ale lumii.

Ipoteze

Toţi oamenii se aşteaptă la anumite lucruri de la realitatea ce-i înconjoară. Ei se aşteaptă ca şoferii automobilelor să oprească la lumina roşie a semaforului; ca la cinema, persoana de la casă să le ia banii şi să le dea un bilet care să le permită să intre în cinematograf; ca atunci când vorbesc cu cineva, persoana respectivă să aştepte până termină ei înainte de a începe să vorbească. După părerea etnometodologilor, aceste presupuneri, comune şi recunoscute, netezesc calea interacţiunii sociale şi fac viaţa socială mai uşoară. Dar cum apar ele? Cum

ajung membrii societăţii să le împărtăşească şi să se bizuie pe ele în interacţiunile lor zilnice.

Enometodologii încearcă să descopere aceste ipoteze fundamentale care formează baza comportamentului social. O modalitate constă în examinarea a ceea ce se întâmplă când una dintre aceste reguli este violată. într-un experiment clasic, Garfinkel (1967) i-a pus pe studenţi să se poarte ca oaspeţi sau ca persoane care stau în pensiune, în loc de fii sau fiice, când erau acasă. Studenţii s-au adresat părinţilor cu domnule şi doamnă şi au cerut politicos a doua porţie de mâncare la masă, şi au dat dovadă de maniere elegante de „oaspeţi". Aceste acţiuni au avut drept rezultat o completă dezorientare a membrilor familiei, care au cerut explicaţii pentru comportamentul surprinzător al copiilor lor.

- Pe scurt, violarea aşteptărilor normale a dezvăluit prezenţa unui ansamblu de reguli care guvernau interacţiunea socială, dar despre care participanţii erau doar vag conştienţi. Numai violarea lor le-a adus la suprafaţă ca să poată fi examinate.

Schimbul social: Analiza cost/beneficiu

Schimbul social îşi are rădăcinile în psihologia comportamentală şi în analiza economică. Din această perspectivă, interacţiunea socială constă într-o serie de schimburi care au atât costuri, cât şi beneficii. La minimum, oamenii cheltuiesc timp şi energie în interacţiunea socială; acestea sunt considerate costuri ale activităţii. După câte se pare, oamenii obţin şi beneficii din aceste schimburi reciproce, cum ar fi bucurie, afecţiune, slujbe şi stimă crescută faţă de sine.

Din punct de vedere al schimbului social, analiza unui cost/ profit este esenţială pentru înţelegerea interacţiunii sociale. Aceasta presupune o abordare raţională a menţinerii relaţiilor sociale. Există o supoziţie că indivizii

înţeleg costurile implicate în tranzacţiile lor sociale şi beneficiile care ar putea fi obţinute. Ei sunt, aşadar, în poziţia de a aprecia dacă obţin ceva „profit** (beneficii minus costuri) din schimb. Dacă nu obţin, interacţiunea poate fi terminată sau se poate renunţa la ea; dacă obţin, ea poate fi continuată.

Justiţia distributivă

Homans (1961) a prezentat conceptul de *justiţie distributivă,* adică oamenii se aşteaptă să primească beneficii în interacţiunea socială, beneficii aproximativ proporţionale cu costurile implicate. Această idee este importantă pentru modelul schimbului social. Blau (1964) a susţinut că oamenii au relaţiile pe care le merită. Dacă indivizii vor să menţină o relaţie particulară sau socială (pentru că ea oferă anumite beneficii), ei trebuie să fie gata să ofere partenerilor lor în afacere ceea ce ei (partenerii) doresc, ca să rămână în continuare în afacere. Pe scurt, dacă oamenii doresc să primească, ei trebuie să fie pregătiţi să şi dea.

- Opera de început a lui Homans (1950, 1961) şi a lui Gouldner (1960) scoate în relief importanţa reciprocităţii în schimbul social, supoziţia că normele sociale cer ca o favoare să fie răsplătită cu o favoare. Acest punct de vedere presupune că interacţiunea socială implică un fel de bilanţ social. Beneficiile date trebuie, la un anumit punct, să se întoarcă cu o valoare similară, deşi nu necesarmente identică. Reciprocitatea este considerată o normă esenţială a vieţii sociale şi un ghid important pentru interacţiunea socială.

CONSTRUCŢIA SOCIALĂ A REALITĂŢII

f

Dintr-un punct de vedere sociologic şi îndeosebi simbolic-inter-acţionist, oamenii creează şi modelează

natura existenţei sociale. Acest proces este numit *construcţia socială a realităţii.* Fiecare societate îşi construieşte propria versiune a lumii, „adevărurile” ei. în unele societăţi, forţele călăuzitoare ale lumii sunt considerate supranaturale; în altele ele sunt forţele impersonale ale naturii. Unii indivizi îşi organizează viaţa în jurul credinţei într-o zeitate personală, un zeu care le cunoaşte fiecare gând şi acţiune şi care le răspunde în raport cu aceste cunoştinţe. Pentru alţii nu există o astfel de fiinţă supremă. Diferitele interpretări ale realităţii nu sunt limitate la problemele importante cum este religia. Ele intră în acţiune în evenimentele zilnice din viaţa oamenilor.

Definirea situaţiei

La începutul acestui capitol a fost discutat conceptul de definire a situaţiei formulate de Thomas. El a susţinut că oamenii acţionează în funcţie de concepţia lor despre realitate. De pildă, a existat o vreme când pământul era, în general, considerat plat şi, astfel, nimeni nu a navigat până la „capătul” lui. Ideea că pământul era plat a dus la un comportament bazat pe această credinţă. Cunoştinţele noastre că pământul nu este plat şi că nu era plat chiar când oamenii credeau

- că era nu sunt relevante pentru înţelegerea comportamentului oamenilor din vremea aceea.

Pe o scară mai mică, interacţiunea socială este ghidată de modul în care oamenii definesc o situaţie. Dacă ei cred că ceilalţi participanţi le sunt ostili, ei se vor comporta cu această credinţă în minte. Vor crea un mini mediu înconjurător, o realitate socială, care se conformează definiţiei date de ei situaţiei.

Procesul construcţiei sociale

Modul în care sociologii înţeleg construirea realităţii

sociale a fost prezentat semnificativ de Berger şi Luckmann (1963), care au stabilit că procesul are loc în trei etape.

Oamenii creează cultura

Această noţiune a fost discutată în Cap. 3, în contextul culturilor materiale şi nemateriale. Oamenii creează obiectele materiale ale unei culturi, cum sunt automobilele, televizoarele, avioanele, îmbrăcămintea şi maşinile de spălat, precum şi elementele ei nemateriale, cum sunt normele, valorile şi ideile cognitive.

Creaţiile culturale devin realitate

După o vreme, aceste creaţii culturale sunt considerate o parte pozitivă, naturală şi inevitabilă a peisajului social. Ele sunt luate drept bune de majoritatea oamenilor; puţini oameni privesc astăzi în sus uimiţi când zboară avioane pe deasupra capului lor sau sunt surprinşi când văd curgând apa în toalete, acasă.

Oamenii absorb această realitate

Procesul de socializare (vezi Cap. 6) îi face pe indivizi să adopte perceperea culturii lor a realităţii. Drept consecinţă, puţini cercetează sursa sau validitatea acestor idei, sau inevitabilitatea şi utilitatea culturii materiale. Robertson (1987: 161-164) arată cum însăşi conceptele fundamentale de „spaţiu” şi „timp” schimbă construcţiile sociale. De pildă, concepţia geocentrică a sistemului solar (ideea

- că pământul este centrul sistemului solar) a cedat concepţiei heliocentrice (soarele este centrul sistemului solar), iar conceptul că atomul este cea mai mică unitate de materie a cedat înţelegerii mai recente a particulelor subatomice. Chiar perceperile distanţei s-au schimbat când tehnologia a avansat de la ambarcaţiunile acţionate de pânze la cele acţionate de turbine şi de la avioane cu elice

la cele cu reacţie şi la nave cosmice. Concepţiile despre timp sunt construite social (Zeruvabel, 1981). La urma urmei, ce este „natural” despre o „săptămână” sau o „oră”?

La un nivel mai intim, însăşi interacţiunea socială este o parte a procesului prin care este creată şi modelată realitatea socială. Fiecare participant la o situaţie are o definiţie specială a ei. Prin interacţiunea socială sunt negociate aceste definiţii care diferă şi se ajunge la un acord despre natura realităţii sociale, dacă urmează să fie menţinută interacţiunea (ceea ce Goffman a numit ajungerea la un *consens operant)* în împrejurarea relevantă. Astfel, în comportamentul zilnic, indivizii construiesc şi reconstruiesc realitatea în care funcţionează. Etnometodologii, trebuie reamintit, îşi concentrează atenţia în mod continuu asupra acestui important proces social.

COMUNICAREA ŞI INTERACŢIUNEA SOCIALA

Comunicarea (vezi Cap. 3) este vehiculul pentru interacţiunea socială. Oamenii vorbesc unul cu altul, îşi zâmbesc unul celuilalt, se ating unul pe altul. Interacţiunea socială trebuie să fie negociată printr-un procedeu, iar acest procedeu este comunicarea. Hartley şi Hartley (1961: 16) au scris:

Ar fi greu să se exagereze importanţa comunicării în studiul proceselor sociale. întrucât comunicarea este mijlocul prin care o persoană o influenţează pe alta şi, la rindul ei, este influenţată de acea persoană, comunicarea este adevăratul agent al procesului social. *Ea face posibilă interacţiunea* [sublinierea adăugată].

- *Reţelele sociale: structura interacţiunii sociale*

Interacţiunea socială organizată

Interacţiunea socială nu are loc la întâmplare. Cele mai multe schimbări se produc ca o consecinţă a relaţiilor existente între indivizi. Aceste legături pot fi cuprinse în statutele pe care oamenii le ocupă şi în rolurile pe care le joacă (vezi Cap. 4). Direct relevant este conceptul lui Merton (1957: 368-384) *desprcpoziţia rolului,* ansamblul de relaţii pe care o persoană le are ca urmare a unui statut social pe care îl ocupă. De pildă, profesorul de şcoală elementară este automat implicat într-un ansamblu de relaţii cu elevii, cu părinţii elevilor, cu profesorii colegi şi cu administratorii şcolii. Aceste relaţii constituie o structură a relaţiilor sociale pe care persoana o moşteneşte automat când ajunge profesor de şcoală generală. Caracterele relaţiilor pot varia de la un profesor la altul, dar toţi profesorii sunt legaţi în acest ansamblu de relaţii în virtutea ocupaţiei lor.

Indivizii ocupă statute multiple (vezi Cap. 4) şi astfel sunt implicaţi într-un număr de poziţii ale rolului. Aceste poziţii ale rolului şi poziţii ale statutului deseori determină interacţiunea socială. Cel mai adesea, indivizii au relaţii cu rudele, cu colegii de muncă (colegii de şcoală) şi cu prietenii. Deşi unele interacţiuni se produc întâm-plător (de pildă, când cineva începe o conversaţie cu un coleg de vacanţă), cele mai multe se produc pe aceste canale organizate.

Reţelele sociale

Interacţiunea socială poate, de asemenea, duce la noi relaţii sociale. Ţesătura de relaţii sociale a unei persoane este numită *reţea socială.* Reţelele sociale sunt compuse din relaţii de diferite grade de intimitate şi legătură. Unele relaţii sunt relativ strihse şi importante (e.g., prietenii); acestea au caracteristicile legăturilor principale. Altele pot fi secundare (e.g., cunoştinţele); acestea implică legături temporare şi superficiale.

Ţesătura relaţiilor sociale Analiza reţelei este o metodă vădit sociologică de examinare a relaţiilor sociale. Ea este bazată

- pe ideea că modelele structurale ale relaţiilor sunt mai importante decât caracteristicile personale ale indivizilor implicaţi. Analiştii reţelei afirmă că pot da explicaţii pentru evenimente care altfel nu pot fi uşor înţelese. De pildă, Granovetter (1973) a demonstrat că eşecul unei anumite comunităţi de a se organiza şi apăra împotriva unui program de refacere urbană nedorit nu s-a datorat lipsei de interes, apatie şi incompetenţă a membrilor săi. Mai degrabă, afirmă el, s-a datorat incapacităţii lor de a opri programul care îşi avea originea în tipul special de reţele existent în comunitate. Comunitatea studiată era formată dintr-un număr mic de reţele independente; existau puţine verigi de comunicare între ele. Astfel, organizarea largă a comunităţii a devenit grea, iar influenţa pe care un asemenea efort de înţelegere l-ar fi putut avea nu era reală. Analiza reţelei s-a concentrat asupra structurii comunităţii care i-a împiedicat organizarea, în ciuda motivaţierindivizilor din comunitate.

Caracteristicile reţelelor Reţelele au anumite caracteristici a căror examinare măreşte gradul de înţelegere al comportamentului social: densitatea, accesibilitatea şi sfera.

Densitatea se referă la procentajul de legături posibile care ar putea fi create între membrii reţelei care sunt efectiv stabiliţi. Sentimentul de „comunitate” al oamenilor deseori depinde de gradul în care sunt implicaţi în reţele dense. în astfel de reţele, mulţi oameni sunt „legaţi” de alţii, au acelaşi fel de relaţie cu un număr dintre alţii şi simt sprijinul pe care astfel de legături dense îl conferă.

De asemenea, reţelele pot fi descrise în raport *cu*

accesibilitatea lor, care se referă la numărul de legături între grupuri de doi indivizi dintr-o reţea. Cu cât este mai mare densitatea, cu atât mai mare este accesibilitatea, deoarece într-o reţea de mare densitate sunt mai multe legături pentru orice individ decât în reţelele cu densitate mică. într-un studiu din 1967, Milgram a arătat că oamenii trăiesc într-o lume mai mică şi mai densă decât îşi dau, în general, seama. Subiecţilor din Midwest li s-au dat nume ale oamenilor de pe Coasta de Est pe care ei nu îi cunoşteau. Sarcina subiecţilor era să aibă grijă ca aceşti oameni să primească o broşură care le fusese dată subiecţilor. Ca să realizeze aceasta, fiecare subiect urma să trimită broşura, împreună cu numele persoanei ţintă, la cineva pe care îl cunoştea personal. Această persoană, la rindul ei, urma să trimită broşura şi numele la cineva cunoscut şi aşa mai departe până când broşura ajungea la cineva care cunoştea persoana ţintă. în medie au fost

- necesare cinci până la opt verigi ca sarcina să fie îndeplinită. Acest ingenios experiment a demonstrat clar că există reţele naţionale. Datorită lor, mulţi oameni pot să ajungă unul la altul relativ uşor -deşi deseori ei nu îşi dau seama de asta.

De asemenea, este posibil să caracterizăm reţelele în funcţie de *sfera* lor, numărul de contacte directe pe care fiecare individ le are în cadrul unei anumite reţele. Mărimea este legată şi de densitate. Cu cât o reţea este mai densă, cu atât e mai probabil ca orice individ să aibă o sferă relativ mai largă de legături. Indivizii cu o sferă largă sunt deseori consideraţi importanţi; ei au „relaţiile”.

Folosirea reţelelor sociale Reţelele sociale au fost folosite în diverse tipuri de analize sociologice. Ele îl ajută pe analist să ajungă la ţesătura complicatelor relaţii sociale care sunt inima vieţii sociale. O folosire dramatică a analizei reţelelor a implicat lămurirea metodei complexe cu ajutorul căreia indivizii umblă să-şi găsească o slujbă. în

general, analiştii reţelelor au constatat că relaţiile reţelelor sunt de o deosebită importanţă în procesul de căutare a slujbelor. Studiile lor confirmă observaţiile că „nu contează ce ştii, ci pe cine cunoşti”.

într-o lucrare din 1973, Granovetter şi-a concentrat atenţia asupra puterii relaţiilor în reţele. Puterea unei relaţii depinde de „cantitatea de timp, de intensitatea efectivă, de intimitate (încrederea mutuală) şi de serviciile reciproce care caracterizează relaţia” (p. 1361). Granovetter a demonstrat că, contrar aşteptărilor, relaţiile puternice nu sunt necesarmente mai bune decât relaţiile „slabe”. Relaţiile slabe dau oamenilor o mai mare libertate de acţiune decât relaţiile puternice. Relaţiile puternice creează presiuni sociale importante asupra individului şi de aceea sunt mai restrictive. Chiar în comunităţi, relaţiile puternice în cadrul reţelelor separate pot limita integrarea comunităţii şi măresc fragmentarea.

Granovetter susţine că reţelele sunt structuri sociale complexe care servesc ca verigă între micro şi macroniveluri de analiză. Iată cuvintele lui Granovetter (1973: 1360):

Analiza proceselor din reţelele interpersonale oferă cea mai utilă punte micro-macro. într-un fel sau altul, interacţiunea la scară mică ajunge transformată în modele la scară mare [e.g., difuziunea, mobilitatea socială, organizarea politică şi

- coeziunea socială] prin aceste reţele, iar acestea, la rindul lor, se întorc la grupuri mici.

Prezenţa altora afectează comportamentul în mod diferit, dacă ceilalţi sunt, pur şi simplu, spectatori mai degrabă decât coparticipanţi în interacţiunea socială. ***In*** *primul caz, deseori aceştia pur şi simplu accelerează comportamentul existent.* ***In*** *al doilea, ei au un efect mai larg: ei permit o difuziune a responsabilităţii care poate*

duce la neacţiune.

Au fost descrise patru perspective teoretice diferite asupra interacţiunii sociale. Interacţiunea simbolică defineşte înţelesul situaţiei sociale şi pune de acord acţiunile coparticipanţilor. Dramaturgia se ocupă cu punerea în scenă a acţiunii-crearea cadrului social în care are loc interacţiunea şi organizarea imaginilor (prezentarea eului şi distribuţia alter) în timpul schimbului reciproc. Etnometodologia are ca scop expunerea regulilor fundamentale şi, deseori, a supoziţiilor neformulate care ghidează interacţiunea socială. Schimbul social se concentrează asupra analizei cost/beneficiul interacţiunii sociale; noi rămânem doar în acele situaţii în care beneficiile depăşesc costurile.

A fost discutată importanţa construcţiei sociale a realităţii în cadrul căreia are loc interacţiunea. Această construcţie socială include crearea culturii, încorporarea ei în realitatea generală şi învăţarea, şi acceptarea acelei realităţi. A fost menţionată comunicarea ca vehicul major pentru interacţiunea socială.

Structura interacţiunii afost ultima problemă în acest capitol. Poziţia rolului este un element important în organizarea interacţiunii sociale. Rezultatul acestei structuri este reţeaua socială, ţesătura relaţiilor sociale. Reţelele au densitate, accesibilitate şi sferă. Ele sunt un instrument analitic din ce în ce mai util în sociologie, îndeosebi în unirea micro şi macronivelurilor analizei sociologice.

- _8

DEVIANŢA ŞI CONTROLUL SOCIAL

***A** cest capitol se concentrează atât asupra devianţei sociale şi **jCM**. legale, cât şi asupra diverselor explicaţii pentru fiecare. Vor fi descrise tipurile şi frecvenţa*

infracţiunilor, componentele sistemului juridic penal şi vor fi evaluate implicaţiile devianţei.

CE ESTE DEVIANŢA

Majoritatea oamenilor se conformează normelor societăţii în cea mai mare parte a timpului. Ei fac aceasta datorită procesului de socializare prin care au trecut şi datorită structurilor controlului social (e.g., legile, poliţia) din societate. Dar ce se petrece cu oamenii care nu se conformează? Ce le determină comportamentul şi cum ar trebui să reacţioneze societatea faţă de ei?

Definiţia legală

Toate societăţile condamnă anumite comportamente. Omorul, violul, incestul, trădarea de ţară şi furtul sunt, în general, considerate reprobabile în majoritatea societăţilor. în societăţile industriale avansate, aceste acţiuni sunt prohibite prin coduri legale formale şi există pedepse pentru cei care le comit. Astfel de acţiuni sunt numite *crime;* adică sunt considerate *deviante* din punct de vedere legal. Pe lingă

- aceste crime grave, multe societăţi consideră şi alte comportamente violări ale normelor legale; acestea includ acţiuni cum sunt încălcarea legilor de circulaţie, tulburarea liniştii, purtarea unei arme ascunse şi, mai recent, intrarea în datele unui calculator străin, modificarea sau Ştergerea acestor date.

Delincventa juvenilă se referă la violarea normelor legale de către cei care sunt sub vârstă la care legea tratează oamenii ca adulţi. Pe lângă legile care definesc anumite acte drept crime, indiferent cine le comite, există altele care sunt specific legate de vârstă. „Starea de neascultare” şi „chiulul de la şcoală” sunt printre comportamentele care îi aduc pe tineri, nu pe adulţi, în contact cu poliţia şi tribunalele.

Devianţa criminală există în toată lumea, în ciuda faptului că normele legale specifice care definesc comportamentul inacceptabil pot varia de la o societate la alta. în Statele Unite, legea penală este adoptată de diferitele state, precum şi de guvernul federal. Astfel, ceea ce poate fi o crimă într-un stat (de pildă, cumpărarea unei arme personale) poate să nu fie considerată crimă în altul. Ceea ce este considerat devianţă în sensul legal variază nu numai de la societate la societate, ci şi de la zonă la zonă în cadrul societăţilor industriale mari.

Definiţiile sociale

»

Crima este uşor de definit ca o formă deviantă de comportament Mai greu de definit sunt acele forme de comportament care sunt considerate de vi ante din punct de vedere social, adică, cele care violează normele sociale, dar nu codul legal. Să dăm două exemple: până recent, purtarea cerceilor era considerată nepotrivită pentru bărbaţi. în anii şaizeci şi şaptezeci, mulţi tineri au renunţat la această convenţie şi, în mod sfidător, purtau părul lung, iar tineretul, în general, se îmbrăca evident mai neglijent (deseori blugi vechi şi tricouri) decât era considerat corespunzător. în contextul epocii, astfel de comportamente erau considerate deviante din punct de vedere social; ele nu se conformau normelor generale ale societăţii, dar nu erau o ameninţare suficientă pentru ordinea socială încât să fie definite drept criminale.

- ***Explicaţia devianţei***

Explicaţiile de ce oamenii se angajează în acte deviante s-au situat de la cele biologice şi psihologice până la cele mai sociologice. Aceste explicaţii diferite îşi au originea în diverse ipoteze nu numai referitoare la cauzele comportamentului uman, ci şi la modul în care comportamentul deviant ar putea fi schimbat. De aceea,

aceste perspective diferite vor fi discutate separat.

Explicaţiile biologice şi psihologice într-o vreme, cauzele comportamentului deviant erau considerate a fi forţe supranaturale. Oamenii acţionau în moduri iraţionale, pentru că erau posedaţi de „diavol” sau de „spirite rele”. în secolul al XDC-lea, această explicaţie cedează treptat unei abordări considerate mai „ştiinţifică”, bazată pe cunoaşterea biologiei din acea vreme.

Cea mai importantă explicaţie de acest tip, deşi nu prima, a fost susţinută de Cesare Lombroso (1876: 77), un doctor care a lucrat în închisorile italiene. El a supus deţinuţii la diferite măsurători fizice şi a constatat că aceştia aveau trăsături fizice distincte: fruntea îngustă, maxilar ieşit în afară, pomeţi proeminenţi, urechi mari şi lăbărţate şi mult păr pe corp. Lombroso credea, dintr-o perspectivă evoluţionistă, că criminalii sunt „atarici”, că sunt subdezvoltaţi din punct de vedere biologic. Lucrarea lui Lombroso avea multe puncte slabe. întreprinzând o cercetare concepută cu mai multă grijă, Charles Goring (1913), un psihiatru britanic, a constatat că trăsăturile pe care Lombroso le-a atribuit criminalilor erau prezente şi la necriminali. Goring a afirmat că nu există diferenţe fizice esenţiale între criminali şi necriminali.

Cu toate acestea, ideea că criminalii constituie un tip fizic distinct a continuat să aibă adepţi. în 1949, Sheldon a afirmat că „tipul anatomic” are legătură cu criminalitatea. El a descris criminalul ca fiind, probabil, un *mezomorf (musculos* şi atletic) mai degrabă decât un *ectomorf(malt9* slab şi fragil) sau un *endomorf* (scund şi gras). Principiile generale ale poziţiei lui Sheldon au fost susţinute de cercetările soţilor Glueck (1950), deşi ei au afirmat că tipul anatomic nu este o cauză directă a criminalităţii. După părerea lor, mezomorfii au un tip de personalitate (insensibili faţă de alţii şi ar

- putea să reacţioneze la frustrare cu comportament agresiv) care i-ar putea împinge la acte criminale. Astfel, ei au conchis că relaţia între caracteristicile fizice şi criminalitate este una indirectă.

Recent, unii cercetători au afirmat despre comportamentul criminal violent că poate apărea când o persoană are un model cromozo-mial care conţine un cromozom masculin (XYY). S-a constatat că modelul XYY este mai răspândit printre bărbaţii criminali decât printre bărbaţii din populaţia generală. Dar numărul de subiecţi studiaţi a fost prea mic pentru a stabili, cu un grad de certitudine, o legătură între prezenţa unui cromozom masculin suplimentar şi comportamentul criminal. Recent, Wilson şi Herrnstein (1895) au ajuns la concluzia că factorii biologici au un efect neglijabil asupra comportamentului criminal şi că mediul social joacă un rol important în promovarea sau inhibarea oricărei influenţe pe care caracteristicile biologice o pot avea asupra unui astfel de comportament.

Explicaţiile sociologice. Teoriile despre microniveluri

Asocierea diferenţială Ideea cheie în spatele *teoriei asocierii diferenţiale* (Sutherland, 1940) este că criminalitatea este învăţată în cursul socializării. Prin interacţiune cu „cei importanţi", indivizii îşi dezvoltă tipuri de idei, atitudini şi valori care îi fac mai mult sau mai puţin dispuşi să se conformeze normelor sociale. Dacă oamenii se angajează sau nu în acte criminale depinde în mare măsură de natura influenţei şi de timpul pe care îl petrec cu aceia care susţin şi modelează comportamentul deviant.

în teoria asocierii diferenţiale, criminalitatea este un rezultat obişnuit al prezenţei unei subculturi deviante prin care oamenii învaţă norme şi comportamente ce îi împing la acte antisociale. Această explicaţie este o folosire simplă

a teoriei învăţării în contextul socializării. Ceea ce deosebeşte criminalul de necriminal nu este procesul de socializare, ci conţinutul lui; *ce* este învăţat, nu *cum* este învăţat. Toţi oamenii pot învăţa valori şi norme care ar putea fi numite antisociale; ceea ce contează este frecvenţa contactului cu aceste valori şi norme, precum şi intensitatea lor. Un alt factor este vârstă. Tinerii au puţină experienţă cu care să evalueze sau să pună în context aceste idei şi comportamente. Ei sunt mai

(OAIA IO INTHOIMJCNWK ÎN ttfX'IMl ***t*** ¥îlV

- vulnerabili la toate felurile de influenţă, inclusiv la cele care duc la comportament delincvent.

Această teorie a fost folosită şi pentru a explica persistenţa criminalităţii în comunităţi speciale sau în mahalale (Shaw şi Mckay, 1942). O dată ce subculturile deviante se dezvoltă, valorile lor, atitudinile, normele, tehnicile şi comportamentele devin accesibile altora din comunitate, prin faptul că sunt modelaţi de criminali. Mai mult, aceste valori şi comportamente sunt transmise generaţiilor viitoare prin socializare.

în felul acesta, comunităţile speciale devin pepiniere pentru comportamentul criminal generaţie după generaţie.

Deşi ideea despre comportamentul criminal care este învăţat ca orice formă de comportament a câştigat o largă acceptare, teoria asocierii diferenţiale a fost considerată incompletă. Această teorie nu rezolvă nicăieri problema de ce anumite activităţi sunt definite criminale. Orice teorie cuprinzătoare trebuie să rezolve şi această problemă.

Teoria controlului Walter Reckless şi colegii săi (1956) s-au concentrat asupra problemei de ce, chiar în zonele cu criminalitate ridicată, unii tineri nu ajung delincvenţi. Ei susţin că dezvoltarea unei imagini „bune” despre sine a unei persoane serveşte ca să-l „izoleze” de

subcultura delincventă înconjurătoare.

Cel mai general punct de vedere al *teoriei controlului* se referă la comportamentul criminal ce rezultă din lipsa unui control intern, efectuat de individ, şi din lipsa unui control extern, efectiv şi adecvat, efectuat de societate. Ideea centrală este că ceea ce trebuie explicat nu este deviaţia, ci „conformismul”. Conformismul rezultă din mecanismele de control intern şi extern. Dar ce sunt aceste mecanisme de control social?

Construind pe teoria lui Durkheim, teoreticienii controlului afirmă că integrarea comunităţii şi legăturile sociale puternice îi fac pe oameni să accepte normele şi valorile comunităţii lor şi să se conformeze acestora. Hirschi (1969) a avansat ideea că legăturile sociale puternice au patru caracteristici definitorii.

Ataşamentul implică legături puternice cu anumiţi indivizi din comunitate. Relaţii cu alţi oameni importanţi îi determină pe indivizi să ia în considerare sentimentele şi preocupările acestora, făcân-du-i, după toate probabilităţile, să acţioneze în moduri „responsabile”.

- *Angajamentul,* sau investiţia oamenilor în societate, le temperează comportamentul. în anii '60, un strigăt mobilizator al celor care susţineau schimbarea socială era „nu aveţi încredere în nimeni peste treizeci de ani”. Ideea fundamentală a acestui slogan era că oamenii peste vârstă de treizeci de ani puteau avea familii, slujbe cu normă întreagă, ceea ce îi făcea să aibă un interes faţă de sistemul existent şi, astfel, era mai puţin probabil ca ei să dorească să-l schimbe. Era mai probabil ca ei să se conformeze valorilor şi normelor sociale existente decât oamenii mai tineri.

Implicarea în activităţi nedeviante şi cu oameni nedevianţi, afirma Hirschi, lasă mai puţin timp pentru comportament delincvent.

Sistemele de credinţă împărtăşite leagă laolaltă membrii comunităţii şi le întăreşte rezistenţa la acţiuni deviante.

Deşi teoria controlului este un supliment folositor pentru teoria asocierii diferenţiale, prin faptul că pune accentul pe importanţa controlului intern şi a integrării sociale a comunităţii, el este, de asemenea, incomplet. Teoria controlului, de pildă, pare incapabilă să explice *crima gulerelor albe,* activităţile criminale (e.g., delapidare) comise de oameni cu statut superior şi, aparent, „respectabili", care sunt bine integraţi în comunităţile lor. De asemenea, această teorie nu ajută la explicarea comportamentului celor integraţi în subculturi deviante, în care legăturile sociale puternice şi normele sociale nu sunt privite favorabil de societatea mai mare.

Astfel, problema nu este numai integrarea în comunitate, ci şi natura sistemului de credinţe al acestei comunităţi. Legăturile puternice ale comunităţii în cadrul unei subculturi deviante pot contribui la comportamentul deviant. Teoria controlului nu rezolvă problema de ce oamenii se angajează într-o formă de devianţă şi nu în alta. în final, lipsa de integrare a indivizilor în comunitatea lor poate fi cauza sau efectul comportamentului lor deviant. Pe scurt, teoria controlului joacă un rol în explicarea devianţei, dar nu poate să se menţină singură.

Explicaţiile sociologice: teoriile despre macroniveluri

Tensiunea structurală Unele explicaţii ale devianţei se concentrează asupra forţelor sociale mari. O astfel de teorie pune ac

- centul pe conceptul de *anomie* al lui Durkheim, care se referă la o situaţie în care normele tipice care ghidează comportamentul nu mai sunt adecvate sau eficiente. Efectul anomiei constă în reducerea capacităţii societăţii

de a structura un comportament adecvat. Pe această bază, Merton (1938) susţine că devianţa se naşte dintr-o *tensiune structurală,* care rezultă din lipsa unei relaţii clare între *scopurile* susţinute cultural şi *mijloacele* oferite de societate pentru atingerea acelor scopuri. Efectul acestei nepotriviri este că, deşi indivizii află, prin procesul de socializare, ce aşteaptă societatea de la ei (scopurile), deseori ei sunt incapabili să atingă acele scopuri, din cauza lipsei de mijloace adecvate. De pildă, în Statele Unite, oamenii aşteaptă să aibă succese pe plan profesional şi financiar. Dar nu toţi oamenii pot avea „succes" în aceşti termeni. E mai puţin probabil cu unii indivizi fără mijloace de a ajunge la o educaţie superioară sau la o instruire specializată să aibă „succes". Această situaţie duce la un sentiment de anomie.

Merton defineşte patru tipuri de adaptare deviantă. Inovaţia, când o persoană acceptă scopurile culturale standard, dar nu acceptă mijloacele, sancţionate social, de atingere a acestor scopuri (e.g., persoana care foloseşte „informaţii de la o persoană care are acces la informaţii confidenţiale", pentru a face afaceri cu acţiuni şi obligaţiuni). *Ritualismul* se referă la situaţii în care persoanele care nu acceptă sau par să nu înţeleagă scopul cultural totuşi acţionează în moduri aprobate de societate (e.g., birocratul stereotipic care este mai atent la a se asigura că toate formularele sunt completate decât la atingerea scopului acestor formulare). Marginalizarea descrie situaţia persoanei care a abandonat atât scopurile, cât şi mijloacele aprobate cultural (e.g., vagabondul, cel care părăseşte societatea). în final, *rebeliunea* este un mod de adaptare prin care persoana nu reuşeşte să accepte scopurile şi mijloacele aprobate cultural şi le înlocuieşte cu alte scopuri şi mijloace (e.g., revoluţionarul sau cel care protestează pentru drepturi civile).

Potrivit teoriei tensiunii culturale, sursa dificultăţii

este în structura socială şi în cultură, nu în individ. Astfel, este deosebit de util să se explice devianţa în clasa de jos (vezi Cap. 9), în care căile pentru succes, acceptabile social, sunt mai puţin accesibile. De asemenea, teoria tensiunii structurale explică mai eficient comportamentele deviante specifice (e.g., cei care se implică în furt) decât

- devianţa, în general. Totuşi, este mai puţin folositor să înţelegi de-vianţa socială necriminală sau crima „gulerelor albe".

Capitalismul şi teoria conflictului Rădăcinile teoriei conflictului îşi au originea în concepţia marxistă că orânduirea *capitalistă,* un sistem economic caracterizat mai degrabă prin proprietatea privată decât prin proprietatea statului asupra mijloacelor de producţie, a repartiţiei şi a schimbului de bogăţii, este sursa criminalităţii, întrucât controlul asupra resurselor necesare nu este repartizat în mod egal, capitalismul îi face pe oameni să se angajeze în comportament criminal, fie ca să obţină ceea ce ei cred că ar trebui să aibă (muncitorul „exploatat"), fie să păstreze sau să dezvolte ceea ce au dobândit (capitalistul). Acest conflict îşi are originea direct în competitivitatea inerentă capitalismului, cu accentul său pe profit, şi în incapacitatea muncitorilor de a realiza venitul necesar, ca să se menţină cel puţin la un nivel minimal de existenţă.

Quinney (1974; 1980) afirmă că proprietarii mijloacelor de producţie, capitaliştii, controlează sistemul legal; ei definesc ca fiind crimă orice faptă ce le-ar ameninţa privilegiile şi proprietăţile pe care le-au acumulat prin capitalism. Din această perspectivă, chiar acele crime care par neînsemnate (e.g., jocurile de noroc, băutura, angajarea în legături sexuale ilicite) sunt considerate că ameninţă valorile muncii intense şi sobrietatea pe care se bazează structura capitalistă.

în mod similar, Spitzer (1980) evidenţiază cum autoritatea capitaliştilor asupra aparatului legal le permite să-l folosească la controlarea celor care ameninţă funcţionarea capitalismului. De pildă, el afirmă că, întrucât cei care fură ameninţă proprietatea celor bogaţi, acest comportament ar putea fi definit criminal. Mai mult, el propune ca proprietarii, capitaliştii, să joace şi un rol cheie în a-i defini devianţi din punct de vedere social pe cei care nu vor să efectueze munca necesară pentru a face să funcţioneze maşinăria capitalistă sau pe cei care nu arată respectul cuvenit faţă de autoritate, o cerinţă importantă în organizaţiile ierarhice capitaliste. Pe de altă parte, cei al căror comportament sprijină sau ilustrează modul de viaţă capitalist (e.g., individualiştii neînduplecaţi, implicaţi în jocuri sportive competitive) sunt prezentaţi ca modele în contrast cu devianţii.

- Teoria conflictului aplicată devianţei sugerează modalităţi prin care structura economică a societăţii influenţează sfera politică, îndeosebi în definirea anumitor acte ca fiind criminale sau deviante. La fel ca teoria tensiunii structurale, ea localizează sursa comportamentului deviant în cadrul structurii sociale şi nu în individ.

Totuşi, şi ea are anumite limite. Teoria conflictului presupune că bogaţii sunt atotputernici; că ei sunt liberi să definească orice vor ca fiind criminal sau deviant Această teorie ignoră consumatorul sau legile pentru protejarea muncitorilor, care restrâng libertatea de acţiune a capitaliştilor.

De asemenea, clasa „capitalistă” nu este întru totul de acord în privinţa intereselor sale şi a modurilor de a le apăra. Dacă această afirmaţie nu ar fi adevărată, nu ar exista legi împotriva trusturilor care împiedică anumite companii să controleze evenimentele după bunul lor plac.

O altă problemă cu teoria conflictului este că ea ignoră devianţa în societăţile în care nu există o inegalitate importantă. Crima şi devianţa există chiar şi în ţările socialiste, care au redus în mod drastic inegalităţile printre membrii lor.

La fel ca celelalte teorii despre cauzele criminalităţii, perspectiva conflictului ne îmbogăţeşte cunoştinţele despre devianţa, dar nu ne oferă o explicaţie completă.

Teoria reacţiei sociale sau de marcaj Una dintre cele mai populare explicaţii ale devianţei este, în zilele noastre, *teoria reacţiei sociale sau de marcaj,* care consideră devianţa ca fiind incapacitatea de a clasifica anumite acţiuni ca potrivite sau nepotrivite. Deşi asemănătoare cu teoria conflictului în privinţa devianţei, aceasta se bazează mai puţin pe sfera economică decât pe puterea indivizilor sau a grupurilor pentru a eticheta comportamentul.

Argumentul principal prezentat de teoreticienii reacţiei sociale (e.g., Lemert, 1951; Erikson, 1962; Becker, 1963) este că niciun comportament nu este inerent sau în mod automat deviant. Devianţa reclamă o definiţie. Diverse societăţi (şi deverse grupuri din cadrul unei societăţi) etichetează diferite acte ca fiind deviante. în Statele Unite, de pildă, dacă o persoană umblă pe stradă în haine zdrenţă-roase şi îndrugă vorbe despre slava lui Dumnezeu, va fi, probabil, ridiculizat, trimis la închisoare sau într-o instituţie pentru boli psihice, în alte societăţi, acelaşi act ar putea inspira respect datorită naturii sale religioase.

- Deopotrivă important pentru această teorie este că, deşi din când în când toţi oamenii se angajează în acte care sunt definite de societatea lor (sau grupul) ca fiind deviante, aceste acte deviante nu sunt ''totdeauna observate sau, dacă sunt observate, ele sunt considerate comportamente greşite temporare. Aceasta este numită

devianţa primară. Ceea ce este important pentru teoria etichetării nu este actul însuşi, ci *devianţa secundară,* etichetarea publică ca deviant şi, ca urmare, acceptarea identităţii deviante de către persoana care a comis actul. Această acceptare poate fi considerată ca *mstigmat,* un mod negativ de a valea lucrurile, care schimbă în mod substanţial conştiinţa de sine a unei persoane şi o duce la o „carieră deviantă" (Goffinan, 1963). Un act de devianţa secundară poate, de asemenea, duce la o *etichetare retrospectivă* a identităţii trecute a unei persoane, pentru a-l face să se conformeze identităţii prezente.

Teoria reacţiei sociale a fost folosită pentru a explica atât criminalitatea, cât şi devianţa socială. Problema identităţii este esenţială pentru perspectiva reacţiei sociale, care are rădăcini în teoria interacţiunii simbolice. Actul deviant e mai puţin important decât faptul de a fi etichetat deviant. La rindul ei, acea etichetă afectează sentimentul de identitate al persoanei, care poate duce la alte acte deviante.

Teoria reacţiei sociale leagă modurile micro şi macro de abordare a devianţei. Definiţiile devianţei rezidă în definiţiile culturale (macro). Dar aplicaţiile acestor definiţii au loc prin interacţiunea personală cu alţii şi joacă un rol semnificativ în identitatea individuală (micro). Această teorie este utilă în prezentarea devianţei ca un proces *social* mai degrabă decât un proces *moral*-unele persoane au puterea de a impune altora punctele de vedere asupra comportamentului cuvenit. De asemenea, ea constituie o modalitate utilă de a privi comportamentele definite ca violări atât ale normelor legale, cât şi ale celor sociale.

Teoria reacţiei sociale are câteva limitări. Cercetarea arată că unii criminali se angajează în practici criminale (e.g., furturi din magazine) chiar dacă nu sunt prinşi şi niciodată expuşi unei identităţi bazate pe devianţa secundară (Gove, 1980). Pentru unii, faptul de a fi etichetat

deviant este un stimulent puternic de a-şi schimba mai degrabă comportamentul decât de a-l continua. în final, există oameni în închisori (e.g., violatori, ucigaşi plătiţi) şi în diverse tipuri

- de instituţii pentru boli psihice, deoarece comportamentul lor este o ameninţare pentru ei înşişi sau pentru alţii şi nu pentru că acţiunile lor au fost arbitrar definite, de cei care au autoritate, ca fiind greşite.

Crima

Crimele sunt violări ale codurilor legale. Unele sunt mai grave decât altele. Unele acţiuni, definite ca crime într-o societate, pot să nu fie definite ca atare în altă societate. în Statele Unite, ceea ce este considerat comportament criminal ar putea varia de la stat la stat. Totuşi, este posibilă o clasificare a crimelor după metode care permit analiza crimei în diverse locuri şi la momente diferite.

Tipuri de infracţiuni

Sunt multe modalităţi de a clasifica comportamentul criminal. De pildă, Biroul Federal de Investigaţii (FBI) foloseşte un *index al crimelor,* pentru a examina frecvenţa şi repartiţia crimelor grave, în publicaţia sa anuală *Uniform Crime Reports for the United States.* Cele şapte categorii de crime din index sunt: omorul, violul, atacul cu violenţă fizică, tâlhăria, efracţia, hoţia şi furtul de automobile. Evident, un număr important de crime (e.g., deţinerea de droguri, manipularea acţiunilor) nu apar în rapoartele FBI-ului. Drept urmare, sociologii au tendinţa de a folosi o schemă care urmăreşte să descrie în mod teoretic diferitele tipuri de crime.

Crime împotriva persoanei (crime cu violenţă) Acestea sunt crimele care implică violenţă sau ameninţarea cu violenţă a persoanelor. Ele sunt crimele

care contribuie la neliniştea crescândă din societatea americană, sentimentul multora că nu sunt în siguranţă pe străzi sau în propriul cămin.

Crimele violente includ: *omuciderea* („uciderea intenţionată a unei fiinţe umane de către o alta"), *atac cu violenţă exagerată* („un atac ilegal asupra unei persoane, de către altă persoană, cu scopul de a-i provoca vătămări corporale grave"), *viol cu forţaşi tâlhăria.*

Crime împotriva proprietăţii Unele crime implică luarea a ceva de valoare care aparţine altcuiva. Aceste crime includ: *hoţia* şi *furtul* („luarea ilegală, purtarea, conducerea sau transportul cu

- un vehicul a unor bunuri aparţinând altor persoane"), *furtul de automobile, efracţia* („intrarea ilegală într-o clădire pentru a comite o crimă") şi *incendierea premeditată* („orice ardere voită sau premeditat^ a proprietăţii personale sau a altuia").

Crime fără victime Unele crime sunt acte care nu au victime evidente, nu depune nimeni o plângere că ar fi victima unui furt sau al unui atac violent. Crimele fără victime evidente includ: *jocurile de noroc, beţia în public, prostituţia, folosirea ilegală de droguri, homosexualitatea între adulţi care consimt* şi *adulterul.* Nu toate acestea sunt crime pretutindeni; de pildă, jocurile de noroc sunt legale în Las Vegas şi în Atlantic City.

Crime comise de corporaţii şi de gulerele albe La început, crimele comise de gulerele albe erau definite ca violări ale legii de către indivizi din clasa de mijloc şi din pătura de sus a societăţii în contextul profesiunilor lor. Unele dintre aceste crime ar putea fi clasificate ca „infracţiuni împotriva proprietăţii" *(e.g.,delapida re a* şi *frauda),* dar legătura lor strânsă cu activităţile muncii de fiecare zi ale criminalului pare să permită separarea lor. Aceste crime includ şi *publicarea de reclamefalse,*

manipularea acţiunilor şi obligaţiunilor, fixarea preţurilor, înşelarea la preţ, acţiuni anti-competitivepentru a forma monopoluri, poluarea mediului şi *vân-zarea clandestină a alimentelor dăunătoare sau a drogurilor*. Aceste activităţi au început să fie considerate crime cam în a doua parte a secolului al XlX-lea; înainte de această dată, cele mai multe corporaţii (şi indivizi) s-au ocupat de interesele şi afacerile lor într-un mod relativ lipsit de restricţii.

Statistica criminalităţii

Acumularea statistică de informaţii despre criminalitate a fost foarte utilă pentru clarificarea caracteristicilor criminalilor. De asemenea, ea a permis criminologilor examinarea tipurilor şi a frecvenţei actelor criminale în decursul timpului şi în diverse locuri.

Caracteristicile criminalilor Este surprinzător de dificil să identifici tipurile de persoane care comit crime. Multe crime rămân neînregistrate, deseori pentru că victimele nu sunt identificate sau nu figurează în rapoartele birocraţiei. De fapt, Departamentul de Justiţie al Statelor Unite estimează că ar putea fi de trei ori mai

- multe crime decât se raportează. Majoritatea statisticilor privitoare la criminali se referă la cei care au fost prinşi, iar în unele cazuri doar la cei care au fost condamnaţi. Pe scurt, datele asupra criminalilor sunt de aşa natură, încât caracterizările tipurilor de oameni care comit crime trebuie să fie experimentale.

Vârsta este asociată cu crima. Criminalii sunt relativ tineri; cei mai mulţi sunt adolescenţi sau puţin trecuţi de douăzeci de ani. Acest grup de vârsta explică mai mult de patruzeci de procente din crimele violente şi aproximativ jumătate din toate crimele împotriva proprietăţii. Pe de altă parte, este mai probabil ca crimele gulerelor albe să fie comise de cei care sunt considerabil mai în vârsta.

Genul este, de asemenea, asociat cu crima. După toate probabilităţile, bărbaţii comit crime împotriva proprietăţii de aproximativ patru ori mai mult decât femeile şi cam de nouă ori mai multe crime violente. Această diferenţă între ratele crimelor este datorată mai multor factori. Unele crime sunt legate automat de gen; violul este esenţialmente o crimă masculină, iar prostituţia o crimă feminină. De asemenea, agenţii care aplică legea deseori sunt mai şovăielnici în a eticheta femeile drept criminale decât a eticheta bărbaţii. Pe măsură ce drepturile femeilor şi ale bărbaţilor devin egale, s-ar putea ca diferenţa în ratele crimelor lor să scadă (Adler şi Adler, 1979).

Clasa socială joacă un rol în crimă. O mai mare parte dintre criminali sunt din clasa de jos decât din cea mijlocie şi cea de sus. Totuşi, victimele crimelor de asemenea provin disproporţionat din clasa de jos. Mai mult, probabilitatea de a fi arestaţi şi condamnaţi e mai mare pentru oamenii din clasa de jos decât pentru cei din alte clase sociale. Clasa socială este, de asemenea, un factor în diferitele tipuri de crime comise. Probabilitatea de a comite crime de „stradă” (e.g., tâhării, atac la persoane) este mai mare pentru criminalii din clasa de jos. Pe de altă parte, crimele gulerelor albe sunt mai frecvente printre cei din clasele de mijloc şi de sus.

Rasa este implicată în crimă într-un mod copleşitor. Americanii africani sunt mult mai frecvent arestaţi decât proporţia lor din populaţie, în 1986, când aceştia constituiau 12% din populaţie, ei formau cam 28% din arestări pentru crime grave, 33% pentru crime împotriva proprietăţii şi 45% pentru crime împotriva persoanei (Biroul Federal de Investigaţii al Statelor Unite, 1987). Totuşi, majoritatea criminalilor sunt albi. De asemenea, există o relaţie între clasa socială

- şi rasă care afectează rata criminalităţii. Americanii

africani sunt mai frecvent arestaţi decât sunt albii. De asemenea, probabilitatea de a comite crime ale gulerelor albe este mai mică pentru americanii africani decât pentru albi. Totuşi, aceste statistici care sunt folosite în analizele statistice ale delincventei nu sunt exprimate factorial în rapoarte FBI-ului.

Varietatea şi frecvenţa crimei Datele asupra frecvenţei formelor majore de comportament criminal se bazează pe crimele raportate; totuşi, cum s-a afirmat mai sus, multe crime rămân neraportate. De asemenea, întrucât aceste date se bazează pe categoriile folosite în *Uniform Crime Reports* ale FBI-ului, adică pe indexul crimelor, există informaţii insuficiente referitoare la ratele naţionale ale crimelor gulerelor albe şi ale celor fără victime.

Crimele împotriva proprietăţii se produc de aproape zece ori mai des decât crimele împotriva oamenilor. Printre crimele împotriva proprietăţii, hoţia-furtul este cel mai înregistrat act, urmată de efracţii şi apoi de furturile de automobile. Atacul cu violenţă fizică şi tâlhăria sunt actele violente comise cel mai frecvent, urmate de violul cu forţa şi omuciderea (vezi Tabelul 8.1.).

Tabelul 8.1.

Frecvenţa diferitelor tipuri de crime, 1985

Tipul de crimă (Indexul FBI)	**Numărul raportat**
Crime împotriva persoanei	
Omucidere şi omucidere din neglijenţă	**18 980**
Vâol	**87 340**
Atac cu violenţă	**725 250**

fizică	
Tâlhărie	**497 870**
Total	**1327440**
Crime împotriva proprietăţii	
Efracţie	**3 073 300**
Hoţie-ftirt	**6 926400**
Furt de vehicule cu motor	**1 102900**
Total	**11102 600**

Sursa: **Biroul Federal de Investigaţie al Statelor Unite, *Uniform Reports for the United States,* 1985, Washington, D.C.: U.S.G.P.O., 1986, Tabel l,p.41.**

- în ultimii zece ani este evidentă *creşterea criminalităţii,* atât a crimelor împotriva proprietăţii, cât şi a crimelor violente. Ce a dus la această creştere? In parte, ea se datorează efectelor drogurilor şi facilitării accesului la arme. O situaţie economică ce se înrăutăţeşte, o creştere a ratei celor fară locuinţă şi acceptarea crescândă a imaginilor violente în mass-media de asemenea joacă un rol în rata crescândă a criminalităţii. Climatul social din ţară influenţează numărul de crime, la fel cum influenţează poziţia geografică.

Crimele sunt mai frecvente în regiunile metropolitane decât în regiunile rurale, în cele suburbane şi în cele urbane mai mici. Deşi densitatea populaţiei din regiunile metropolitane a contribuit la această deosebire, chiar rata criminalităţii, care ia în calcul populaţia, demonstrează acelaşi efect. Bogăţia este concentrată în regiunile metropolitane, facându-le ţinte atrăgătoare de comportament criminal; de asemenea, aceste zone au

concentrări mai mari de tineri şi de consumatori de droguri, pentru care probabilitatea de a comite crime este mare. De asemenea, anonimatul metropolei slăbeşte tipurile de control social care servesc la reducerea criminalităţii în comunităţi bine închegate.

Crimele diferă între societăţi, precum şi în cadrul unei societăţi. Statele Unite au cea mai ridicată rată a criminalităţii printre societăţile industyalizate ale lumii. Au fost sugeraţi câţiva factori ca explicaţii. Printre factorii cunoscuţi se numără: accentul pe succesul individual, rata ridicată a mobilităţii sociale şi geografice (care reduce controlul social), şi marile deosebiri de bogăţie.

Sistemul juridic penal

Există multe demente ale societăţii care au roluri în identificarea şi combaterea crimelor. Luate laolaltă, acestea formează *sistemul juridic penal.*

Poliţia Punctul iniţial de contact al individului cu sistemul juridic penal este în mod tipic *poliţia,* agenţia socială însărcinată cu menţinerea ordinii publice prin aplicarea legii şi acţionarea pentru prevenirea crimelor. Poliţia trebuie să fie selectivă în activitatea ei. In unele comunităţi, poliţia poate pune accentul pe descurajare, precum şi pe aplicarea legii; în altele, numărul de crime o copleşeşte şi nu este posibilă decât aplicarea legii. Chiar şi atunci, deseori

- poliţia se concentrează doar asupra celor mai grave crime. în plus, consideraţiile economice şi sociale influenţează modul în care poliţia îşi îndeplineşte rolul cu care este mandatată.

Tribunalele Cei arestaţi sunt aduşi în contact cu un alt element al sistemului juridic penal, tribunalele. Aici, cei acuzaţi de crime intră într-un *sistem adversarial,* în care avocaţii apărării şi cei ai guvernului (acuzarea) se luptă ca

să-şi stabilească legitimitatea poziţiei în privinţa vinovăţiei sau nevinovăţiei acuzatului. Din ce în ce mai mult, din cauza marelui volum de cazuri, procesul duce la *negocierea pedepsei,* o negociere pentru a reduce nivelul acuzaţiei infracţionale, în schimbul unei recunoaşteri a vinovăţiei pentru o acuzaţie mai uşoară.

Pentru mulţi, negocierea pedepsei subminează filosofia de bază a justiţiei americane a presupusului nevinovat până la dovedirea vinovăţiei. Totuşi, cantitatea impresionantă de muncă a tribunalelor este, în general, considerată o justificare adecvată pentru negocierea pedepsei.

Punerea în libertate sub supraveghere Persoanele condamnate pentru o crimă nu merg în mod necesar la închisoare. O alternativă *estepunerea în libertate sub supraveghere,* în care persoanele rămân „libere”, dar sunt supuse unui număr de restricţii pentru o perioadă de timp definită. De obicei, ele nu au voie să ia legătura cu criminali cunoscuţi sau să posede arme; ele trebuie să rămână în localitate şi să demonstreze responsabilitate printr-o muncă aducătoare de câştig. Persoanele care beneficiază de un asemenea regim se prezintă periodic la un supraveghetor, un agent al tribunalului, pentru a garanta respectarea condiţiilor de eliberare. De pildă, cei puşi în libertate sub supraveghere pot purta dispozitive electronice (deseori sub forma unei brăţări) pentru a le semnaliza locul unde se găsesc.

Punerea în libertate sub supraveghere, pentru cei implicaţi în crime mai puţin grave şi pentru cei care există o mai mică probabilitate de a mai fi implicaţi într-un comportament criminal este o alternativă la închisoare. în prezent, din cauza supraaglomerării închisorilor, această alternativă este folosită mai frecvent.

Instituţiile corecţionale O persoană condamnată

pentru o crimă şi nelăsată în libertate sub supraveghereeste dusă într-o instituţie corecţională. Există diverse forme de instituţii corecţionale,

- inclusiv închisorile pentru cei care aşteaptă procesul şi închisorile de maximă securitate pentru cei condamnaţi pentru violenţe grave. Instituţiile corecţionale îndeplinesc funcţii multe şi variate.

încarcerarea constă în arestarea sau ţinerea sub cheie a criminalilor, încarcerarea este folosită atât pentru pedepsirea infractorului, cât şi pentru protejarea societăţii. Totuşi, închisorile sunt notorii pentru crimele care au loc în ele. In închisori au loc abuzuri de droguri, jafuri, atacuri cu violenţă fizică, violuri homosexuale şi omoruri.

Pedeapsa este o altă funcţie punitivă a încarcerării. Cei mai mulţi oameni cred că criminalii ar trebui pedepsiţi pentru comportamentul lor. Răzbunarea pentru fărădelegi este considerată ca o restabilire a unui echilibru moral pentru prejudiciile suferite de victime.

Descurajarea, ideea că pedeapsa previne crima, este o altă raţiune pentru întemniţare. Totuşi, după câte se pare, întemniţarea nu serveşte ca un factor de descurajare pentru criminalii condamnaţi. Cercetări considerabile au arătat că aproximativ două treimi până la trei sferturi din toţi deţinuţii eliberaţi ajung *recidivişti* în decurs de patru ani, adică sunt arestaţi din nou pentru alte crime după părăsirea închisorii. De fapt, închisorile pot fi terenuri de pregătire pentru învăţarea sau perfecţionarea tehnicilor de comportament criminal; de asemenea, ele servesc ca locuri în care oamenii din subcultura infracţională pot stabili legături. Nu este nici evident că întemniţarea descurajează pe alţii să comită crime.

Reabilitarea, încercarea de a îndrepta criminalii şi de a le face comportamentul să se conformeze normelor sociale generale este raţiunea finală oferită pentru

întemniţarea criminalilor. Reabilitarea include sfaturi psihologice, programe educaţionale, pregătire profesională şi călăuzire. Reabilitarea nu s-a dovedit a fi foarte eficientă cum a demonstrat rata ridicată a recidivismului. Totuşi, această lipsă de succes este datorată în parte investiţiei relativ scăzute în programele de reabilitare în timpul detenţiei sau după eliberare. Doar patru până la cinci procente din bugetele facilităţilor corecţionale sunt prevăzute pentru reabilitare.

Eliberarea pe cuvânt de onoare Unii deţinuţi sunt eliberaţi din închisoare înainte de a termina sentinţa maximă, cu condiţia că se vor purta frumos şi vor rămâne sub supravegherea şi paza unui ofiţer supraveghetor. La fel ca şi cei puşi în libertate sub supraveghere, cei eliberaţi pe cuvânt de onoare sunt supuşi unor restricţii şi

- trebuie să se prezinte în mod regulat la ofiţeri supraveghetori. Acţiunile care Violează condiţiile eliberării pe cuvânt de onoare vor trimite pe cel eliberat înapoi la închisoare pentru a-şi executa sentinţa iniţială- Teoretic, deţinuţii sunt selectaţi pentru eliberarea pe cuvântul de onoare, dacă aceştia nu par, după toate probabilităţile, să mai comită crime după eliberare.

Controversa asupra pedepsei capitale

Pedeapsa cu moartea este o sursă continuă de controversă în societatea americană. Pedeapsa capitală a fost abolită în 1972 de Curtea Supremă şi reintrodusă în 1976, cu condiţia ca tribunalele să cerceteze dacă există circumstanţe „atenuante”, condiţii care ar justifica o pedeapsă mai puţin severă.

Cei care susţin pedeapsa capitală afirmă că ea este o pedeapsă morală adecvată pentru un act îngrozitor, că ea serveşte ca un factor descurajator pentru alţii care s-ar putea gândi să comită aceeaşi crimă şi că ea apără societatea de individul care a comis crima.

Oponenţii pedepsei capitale răspund arătând că o greşeală morală nu justifică o alta şi că pedeapsa cu moartea nu acţionează ca un factor descurajator general, deoarece cele mai multe omoruri sunt crime pasionale, nu acte raţionale pe ale căror consecinţe asasinii le calculează. De asemenea, compararea ratei omorurilor în state cu şi fără pedeapsa capitală nu susţine concluzia că pedeapsa cu moartea acţionează ca un factor descurajator. Mai mult, limitările oricărui sistem juridic creează aproape certitudinea că unii oameni nevinovaţi vor fi condamnaţi pentru crime capitale şi de aceea executaţi. De asemena, există o tendinţă evidentă de a invoca pedeapsa cu moartea mai curând când acuzatul este american african decât alb, bărbat decât femeie, sărac decât bogat sau când victima este albă.

IMPLICAŢIILE SOCIALE ALE DEVIANŢEI

Sociologii nu văd devianţa ca un atribut al persoanei; ea este eticheta atribuită unui anumit comportament faţă de relaţiile şi procese sociale. Când aceste procese sunt codificate şi legiferate de

- stat, noi numim violarea lor „crimă”. Alte definiţii sociale formulate mai puţin clar deseori fac ca diferite forme de comportament să fie considerate „ciudate”, „excentrice”, „deosebite” sau „trăsnite”. Aceste comportamente deseori îi fac pe oameni să evite persoana asociată cu ele sau să insiste ca acţiunile persoanei ofensatoare să fie limitate în vreun fel.

Stigmatul social

Un număr de forme de comportament deviant necriminal poartă cu ele un *stigmat* social, o identitate negativă convingătoare. în societatea noastră, boala mintală poartă un asemenea stigmat, aşa cum poartă handicapul fizic, invaliditatea şi chiar bolile fizice (e.g., SIDA). Comportamentul forţat, fie că implică jocurile de

noroc, folosirea drogurilor sau mâncatul, este deseori definit deviant şi de aceea stigmatizează persoana care se angajează în el. Pe scurt, oamenii neconvenţionali sunt consideraţi devianţi. Definirea oamenilor neconvenţionali mai degrabă ca „devianţi" decât „deosebiţi" afectează serios modul în care alţii tratează astfel de indivizi şi, inevitabil, modul în care persoanele astfel definite ajung să se considere ele însele.

Devianţa şi societatea

Durkheim (1938; original, 1895) precizează că devianţa există în toate societăţile. El afirmă că, departe de a fi anormală, devianţa este o trăsătură necesară tuturor societăţilor şi îndeplineşte câteva funcţii importante. Definiţiile sociale ale devianţei mareheazăgraw/efe *comportamentului permisiv,* astfel clarificând ceea ce societatea consideră că este o acţiune corectă şi potrivită. Etichetarea actelor ca deviante *întăreşte forţa morală a comportamentului* considerat acceptabil de societate. De asemenea, reacţia societăţii la comportamentul deviant deseori *măreşte solidaritatea socială,* unind oamenii în spatele acelei reacţii.

Devianţa poate servi societatea, ducând la schimbarea socială. Devianţa prezintă alternative la normele şi valorile existente. De pildă, potrivit lui Merton, inovaţia este o formă de devianţa care

- poate fi considerată nu numai pozitivă, ci şi absolut necesară dacă o societatea nu vrea să stagneze. Cei definiţi devianţi la un moment dat pot deveni eroii viitorului. Oamenii care au luptat să dea femeilor dreptul de a vota au fost consideraţi devianţi la vremea aceea, dar astăzi noi considerăm normal dreptul de a vota al femeilor şi îl lăudăm pe cei care s-au luptat să-l obţină.

Devianţa, aşadar, este comportamentul care diferă de cel obişnuit şi tradiţional. Dacă acest comportament este

aplaudat sau condamnat depinde de cine îl apreciază; el depinde şi de zona specifică în care apare. Pe scurt, devianţa este rezultatul unui proces social.

Criminalitatea şi delincventa juvenilă rezultă din violarea legilor şi sunt două forme de devianţa definite legal. Devianţa socială, pe de altă parte, se referă la acţiuni care violează normele sociale, deşi nu necesarmente legale.

Au existat numeroase explicaţii ale devianţei. Aufost prezentate explicaţii biologice şi psihologice de către Lombroso, iar mai recent de către Sheldon şi soţii Glueck. Ei susţin că anumite caracteristici fizice sunt asociate cu criminalitatea, uneori direct (Lombroso şi Sheldon) şi alteori indirect (soţii Glueck), prin reacţia altora faţă de persoană. Astăzi, se acordă puţină crezare teoriilor care îmbrăţişează orice legătură directă între fizic şi crimă, iar dovada legăturii sale indirecte este încă subiect de dispută.

Explicaţiile sociologice ale devianţei se concentrează atât asupra microniveluri lor cât şi a macroniveluri lor. La micro-nivel, teoria asocierii diferenţiale se concentrează asupra interacţiunii unei persoane cu devianţi şi asupra acestei consecinţe, socializarea la valorile, normele şi comportamentele deviante. Teoria controlului evidenţiază lipsa mecanismelor adecvate de control din partea individului şi a societăţii, pentru a ajuta oamenii să evite ocaziile favorabile pentru comportament criminal. Au fost explorate solidaritatea şi limitările acestor teorii.

Teoria tensiunii structurale se ocupă de macronivel. Ea sugerează că absenţa articulaţiei între scopurile culturale şi mijloacele structurale disponibile pentru a atinge aceste scopuri duce la diverse forme de devianţa: inovaţia, ritualismul,

- marginalizarea şi rebeliunea. Teoreticienii

conflictului, pe de altă parte, susţin că inechităţile sistemului economic capitalist constituie cauza criminalităţii. Teoria reacţiei sociale se concentrează asupra importanţei anumitor acte care sunt definite deviante şi a consecinţei etichetării drept devianţi a celor angajaţi într-un asemenea comportament. Teoria aceasta pune accentul pe construcţia socială a devianţei. Au fost explorate utilitatea şi limitările fiecăreia dintre aceste teorii.

Au fost descrise diversele tipuri de crime de către FBI şi a fost prezentată frecvenţa lor relativă. Crimele împotriva proprietăţii au o frecvenţă de aproximativ zece ori mai mare decât crimele împotriva oamenilor (crime violente). De asemenea, crimele sunt mai frecvente în zonele metropolitane decât în alte părţi, iar în Statele Unite sunt mai frecvente decât în orice altă societate. Criminalii tind săfie adolescenţi şi tineri puţin trecuţi de vârstă de douăzeci de ani, bărbaţi şi, cu excepţia criminalilor cu gulere albe, din clasele de jos şi muncitoare. Există puţine informaţii despre crimele fără victime şi cele comise de gulerele albe, deoarece acestea nu sunt indexate de FBI.

Aufost descrise diferite aspecte ale sistemului juridic penal. Acestea includ: poliţia, tribunalele, punerea în libertate sub supraveghere, diversele tipuri de instituţii corecţionale şi eliberarea pe cuvânt de onoare.

De asemenea, au fost discutate argumentele pentru pedeapsa capitală şi argumentele împotriva ei.

în final, au fost examinate implicaţiile sociale ale devianţei. Definirea ca deviant deseori duce la stigmatul social, ceea ce afectează atât imaginea despre sine, cât şi tratamentul din partea altora. A fost, de asemenea, studiat rolul devianţei în stabilirea graniţelor morale ale societăţii, în întărirea forţei morale a comportamentuluipermisiv şi în

creşterea solidarităţii sociale.

- 9

STRATIFICAREA SOCIALĂ

O*problemă fundamentală în toate societăţile o constituie modul de repartizare a resurselor. Acest subiect, repartizarea resurselor societăţii-stratificarea socială - formează preocuparea principală a acestui capitol. Vom discuta diversele forme şi teorii ale stratificării. In final, ne vom concentra asupra instituţiilor stratificării unei societăţi.*

SISTEME DE STRATIFICARE

Fiecare societate îşi repartizează resursele în mod inegal. O persoană poate avea mai multă bogăţie sau putere decât alta. Aceste diferenţe între indivizi reflectă *inegalitatea socială* şi pot rezulta din faptul că o persoană lucrează mai mult decât alta sau îşi alege o slujbă ori carieră care exercită mai multă putere decât alta.

Deosebirile între categorii sociale mai curând decât între indivizi constituie ceea ce se numeşte *diferenţiere socială.* Când oamenii din aceste categorii sociale diferite sunt rânduiţi într-o oarecare ordine ierarhică, ce le permite accesul diferit la resursele sociale, rezultatul este *stratificarea socială.*

De fapt, categoriile sociale rânduite în mod diferit constituie „straturi" ale societăţii, aşa cum straturile geologice formează crusta pământului. Cei din straturi similare au şanse similare în viaţă, cum sunt nivelul de educaţie pe care îl pot atinge, nivelul de sănătate de care se pot bucura şi nivelul de trai pe care îl pot avea.

Stratificarea socială este o caracteristică a societăţii, nu a membrilor săi individuali. Deşi forma ei poate varia, toate societăţile,

- cu excepţia celor mai primitive din punct de vedere tehnologic, au un oarecare sistem de stratificare. în fiecare societate, sistemul este justificat printr-o ideologie ce este îmbrăţişată îndeosebi de cei care beneficiază cel mai mult de el. Acest sistem, cu suportul său ideologic, este transmis generaţiilor viitoare prin procesul socializării.

Casta

Un sistem bazat pe *caste* este un sistem de stratificare „închis**, în care poziţia este determinată de familia în care persoana se naşte; de obicei, schimbarea poziţiei nu este posibilă. *Statutele atribuite* (cele luate de persoane la naştere - e.g., rasa, sexul - şi asupra cărora ele nu au un control) determină poziţia în castă a persoanei.

Deseori, poziţia într-o castă comportă o anumită ocupaţie. Membrii unei caste ar putea fi pantofari, membrii alteia ar putea fi măcelari. Aceste ocupaţii sunt înrădăcinate în castă şi sunt transmise generaţiilor următoare prin familie. Datorită acestei transmiteri din generaţie în generaţie a statutului, oamenii au tendinţa de a se căsători cu cei de acelaşi nivel social. Acest proces este numit *endogqmie* (vezi Cap. 13). Ideologia care susţine un sistem bazat pe caste deseori derivă din idei religioase, care îi asigură o bază puternică. De fapt, în unele societăţi această bază religioasă a dus la ideea că contactul între membrii diferitelor caste poate provoca o *poluare rituală* sau o aducere în stare de „prihană** a unui membru dintr-o castă superioară, din cauza relaţiilor cu un membru dintr-o castă inferioară.

Deşi numărul societăţilor cu sisteme bazate pe caste s-a micşorat, două importante exemple - India şi Africa de Sud - se evidenţiază.

India

India are patru caste principale şi câteva mii de

subcaste. în ciuda încercării britanicilor de a lichida sistemul castelor în timpul dominaţiei asupra Indiei, ei nu au reuşit. Chiar dacă sistemul castelor a fost abolit oficial în 1949, doi ani după ce India a devenit independentă, el este încă o forţă puternică în societatea indiană, îndeosebi în zonele rurale. Ocupaţiile şi oportunităţile maritale în India rurală sunt aproape exclusiv legate de castă. Anonimatul, asigurat de numă

- ral mare de oameni în zonele urbane, slăbeşte casta ca factor în relaţiile sociale, deşi ea încă joacă un rol important.

Africa de Sud

Sistemul *apartheidului* din Africa de Sud este o altă formă de castă. în esenţă, există patru caste: albii, negrii, „coloraţii" (oameni de rasă mixtă) şi asiaticii. Prin naştere, persoanele sunt atribuite uneia sau alteia dintre aceste patru caste. Din acest moment, şansele vieţii lor sunt determinate. Locul unde oamenii pot trăi şi munci şi pe cine pot vota sunt toate funcţiuni ale castei. în prezent, sunt în curs negocieri pentru a soluţiona sistemul apartheidului.

Clasa

Un sistem bazat pe *clase* este o formă „deschisă" de stratificare, în care poziţia primită de o persoană prin naştere poate fi schimbată, în esenţă, poziţia unui individ într-o clasă este bazată pe *statutul dobândit* (e.g., statutul marital şi profesional), la care se ajunge, cel puţin în parte, prin eforturile şi deciziile acestuia mai curind decât prin naştere. ~

Deschiderea sistemului bazat pe clase duce la *mobilitate socială* (vezi Cap. 10), mişcarea indivizilor în-suS şi în jos în structura de clasă. Datorită mobilităţii sociale, clasele nu sunt atât de strict delimitate cum sunt

castele. Graniţele dintre clase sunt oarecum estompate şi chiar numărul claselor nu este totdeauna clar. De asemenea, criteriile care determină apartenenţa oamenilor la o clasă şi nu la alta sunt flexibile.

Ca şi casta, clasa influenţează puternic şansele vieţii individului. Cei din clasele de sus au, în general, un mai mare acces la resursele societăţii, cum sunt educaţia, profesiunile şi asistenţa medicală. Totuşi, prin mobilitatea socială şansele vieţii unei persoane la naştere pot fi schimbate.

Clasa este multidimensională; adică, există mai mulţi factori care contribuie la ea, cum sunt bogăţia, puterea şi prestigiul social, într-o structură de clasă complexă e posibil ca un individ să nu posede toate atributele unei anumite clase. De pildă, o persoană care se bucură de un prestigiu deosebit (e.g., un artist sau un atlet

- vedetă) poate avea puţină putere. Acest posibil *caracter instabil* al statutului este un alt motiv pentru care graniţele dintre clase nu sunt categoric definite.

Marea Britanie

Unul dintre exemplele de societate cu clase cel mai frecvent citate este Marea Britanie. în această ţară, există *o clasă superioară* conturată compusă din indivizi ale căror familii au, de mai multe generaţii, bogăţie şi, din când în când, putere. De asemenea, mai există o *clasă de mijloc,* relativ mare şi variată, formată din indivizi care au câştigat o bogăţie modestă din afaceri şi profesiuni libere, iar, la nivelul inferior, din gulere albe (e.g., contabili) sau funcţionari în servicii (e.g., vânzători). Sub aceasta se află *marea clasă muncitoare* ai cărei membri deseori îşi câştigă existenţa în profesiuni manuale (e.g., lucrători în mine de cărbuni). încă şi mai jos în ierarhie este *clasa de jos,* formată din indivizi care fie nu muncesc deloc, fie din indivizi ale căror venituri sunt suplimentate de guvern.

Sistemul claselor joacă un rol important în societatea britanică. Relaţiile sociale, accesul la slujbe, intrarea în universităţi sunt deseori influenţate de apartenenţa la o clasă a unei persoane. Chiar accentele diferite ale limbii britanice reflectă poziţia de clasă. Puterea sistemului de clasă în Marea Britanie este, în parte, rezultatul trecutului ei feudal, când tot pământul era, practic, stăpânit de nobilime (care constituia clasa superioară) şi era lucrat de ţărani. Revoluţia industrială a schimbat Marea Britanie dintr-o societate agrară, în care statutul se baza pe proprietatea pământului, într-o societate industrializată, în care cei angajaţi în comerţ au strâns mari bogăţii şi putere. Dezvoltarea meşteşugurilor şi a profesiunilor a dus la separarea clasei nobiliare bogate de ţărani şi de masa crescândă a muncitorilor din fabrici şi din mine. Aceştia au constituit clasa mijlocie. Statornicia tradiţiei britanice ajută la menţinerea acestor deosebiri de clasă, oricât de subtile ar putea fi uneori.

Societăţile fără clase

Este posibil să avem o societate industrială modernă fără clase? Certitudinea că o astfel de societate era posibilă a dus în Rusia la revoluţia din 1917, împotriva societăţii agrare ţariste.

- Un studiu atent al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (U.R.S.S.) a arătat că revoluţia a eşuat în scopul ei de a instaura o societate fără clase, comunistă. într-un studiu din 1984, Lane a stabilit că U.R.S.S. era stratificată în patru clase. în primul rând, erau înalţii funcţionari din guvern. Sub ei erau intelectualii, specialiştii şi funcţionarii inferiori din guvern. După aceştia urmau muncitorii manuali; ultimii erau ţăranii, care lucrau pământul. Astfel, deşi teoretic este posibil să ai o societate fără clasă, cea mai categorică încercare de a crea una nu a reuşit. Dată fiind recenta destrămare a sistemului comunist în Europa Răsăriteană, pare improbabil că lumea va fi martora

reînvierii unei încercări similare în viitorul apropiat.

TEORII DESPRE STRATIFICARE

Au fost oferite diverse teorii pentru a explica existenţa sistemului stratificării în mod practic în toate societăţile. Aceste puncte de vedere diferite sunt, în general, bazate fie pe teoria structural-funcţio-nalistă a societăţii, fie pe teoria conflictului.

O teorie funcţionalistă: Kingsley Davis şi Wilbert Moore

Teoria funcţionalistă a lui Davis şi Moore a fost elaborată în 1945; ea susţine că o oarecare formă de stratificare este inevitabilă şi necesară în societate. Conform acestei teorii, societatea este compusă dintr-un sistem complex de statute şi roluri. Dacă societatea vrea să funcţioneze bine, acele statute trebuie să fie ocupate de cei mai calificaţi oameni. Poziţiile cele mai importante deseori reclamă pregătire grea şi intensă (e.g., să devii doctor). Prin urmare, puţini oameni vor dori să-şi cheltuiască timpul, banii şi munca necesare acestui efort. în acest caz, societatea trebuie să dezvolte un sistem de recompense inegale pentru a-i încuraja pe cei cu talent pentru a trece prin pregătirea necesară.

Acest sistem de recompense inegale este exact ceea ce vrea să însemne stratificarea socială. Dacă cineva din societate ar putea

- îndeplini orice poziţie, atunci nu ar fi necesar un sistem de recompense inegale. Dar Davis şi Moore susţin că nu este cazul. Talentele şi aptitudinile nu sunt distribuite în mod egal în societate. Nici toate poziţiile nu sunt dorite în mod egal. Astfel, un sistem de stratificare serveşte la motivarea celor cu aptitudini necesare pentru a ocupa statutele corespunzătoare şi a satisface în mod adecvat cerinţele acelor poziţii.

Teoria originală Davis-Moore (care a fost modificată şi perfecţionată de la prezentarea ei în 1945) prezintă explicaţia funcţională fundamentală de ce este necesar şi aproape universal un sistem de stratificare. Totuşi, teoria nu a rămas necriticată. Tumin (1953) afirmă că este greu să stabileşti importanţa funcţională a oricărei poziţii în societate. Cu cât este mai important pentru societate un medic decât un gunoier? Mai mult decât diferenţa dintre veniturile lor medii? Şi cum ar determina aceasta o societate?

Tumin mai susţine că, indiferent care ar fi fost cândva justificarea pentru stratificare, sistemele bazate pe stratificare tind să se perpetueze până la punctul la care devin contraproductive. Cei în poziţii superioare tind să le transmită poziţiile copiilor lor, astfel refuzân-du-le celor din alte categorii sociale, dar cu talent egal sau superior, şansa de a concura pentru poziţii mai înalte. O asemenea situaţie afectează atât indivizii cărora li se refuză accesul, cât şi societatea, privând-o de persoana cea mai talentată pentru o anumită poziţie. Pe scurt, Tumin afirmă că teoria Davis-Moore ce afirmă că societatea este o *meritocraţie,* în care există o relaţie între calităţile indivizilor şi recompensa pe care aceştia o primesc, nu reflectă realitatea. Succesul (sau lipsa lui) în obţinerea recompenselor sociale într-o generaţie este transmis generaţiilor viitoare prin familii. Limitând prin aceasta o combinaţie liberă a talentului şi a recompenselor necesare într-o societate democrată şi eficientă.

O *teorie* a *conflictului: Karl Marx*

Marx a susţinut că în societate există doar două clase fundamentale: cei care posedă mijloacele de producţie (nobilimea în societăţile feudale şi *capitaliştii* sau *burghezia* în societăţile industriale) şi cei care nu posedă mijloace de producţie (şerbii sau ţăranii în societăţile

- feudale şi *proletariatul* în societăţile industriale). El a afirmat că stratificarea nu este inclusă sau chiar necesară dacă mijloacele de producţie sunt în stăpânire colectivă, sau în posesia unui mic număr deindivizi. în analiza lui Marx, capitalismul ca sistem economic (vezi Cap. 17) este răspunzător pentru producerea stratificării. După părerea lui Marx, capitalismul încurajează muncitorii să producă mai mult decât este necesar pentru nevoile lor sau ale proprietarilor, ducând la ceea ce el a numit *plusvaloare.* Capitalistul foloseşte acest surplus să obţină un profit, nu să-l restituie muncitorilor care l-au produs. Marx a susţinut că sistemul bazat pe stratificare, produs de capitalism, este de aceea inerent exploatator; profiturile proprietarilor provin întotdeauna din munca, şi pe seama, muncitorilor.

Au existat multe critici ale teoriei lui Marx. De la Marx încoace a fost o creştere rapidă a clasei de mijloc în societăţile industriale, teoria celor două clase ajungând demodată. Mai mult, în societăţile industriale moderne proprietatea şi administrarea mijloacelor de producţie sunt deseori divizate, iar vânzarea pe scară largă a acţiunilor, inclusiv muncitorilor individuali sau caselor de pensii ale muncitorilor, au estompat linia categorică, trasă de Marx, între clase. De asemenea, extraordinara creştere a puterii sindicatelor a schimbat balanţa puterii dintre proţjrietari şi muncitori în mod considerabil.

în ciuda acestor critici, teoria lui Mape despre stratificarea socială continuă să influenţeze gândirea sociologică în această problemă. Un număr de sociologi (e.g., DomhofF, 1983) a afirmat că puterea încă este concentrată în mâinile unei mici elite economice şi că sindicatele încă trebuie să lupte pentru nevoile muncitorilor. Victoria în aceste bătălii, subliniază ei, este greu de câştigat.

O teorie dimensională: Max Weber

Cel mai important atac împotriva teoriei lui Marx asupra stratificării sociale a venit de la Max Weber (1946). Weber a crezut că analiza stratificării sociale a lui Marx, bazată pe inegalitatea economică (clasa socială), este prea limitativă. Stratificarea, susţine Weber, este un concept multidimensional. Există trei sfere separate şi distincte în care oamenii pot fi diferenţiaţi: sfera economică,

- socială şi politică. O persoană poate avea un rang înalt într-o dimensiune şi imul inferior sau intermediar în una sau amândouă din celelalte.

Sfera economică: clasa

Marx s-a concentrat doar asupra unei dimensiuni, *clasa* economică. Weber a crezut că clasa nu ar trebui considerată o simplă diviziune în categorii precise (pentru Marx, doar două). în schimb, susţine Weber, poziţia economică a oamenilor ar trebui privită ca un fenomen cu caracter continuu ce se desfăşoară de la inferior la superior.

Sfera socială: statutul

Oamenii au grade diferite de prestigiu social sau onoare (ceea ce Weber numeşte *statut).* Clerul are un prestigiu mare, dar, în general, îi lipseşte bogăţia care l-ar situa pe un loc superior pe scara economică sau clasă. Artiştii deseori se bucură de cinste şi respect deosebit; totuşi, ei nu pot transforma, în mod automat, acel prestigiu în vreo putere politică reală.

Sfera politică: partidul

A treia dimensiune, pe care Weber o numeşte *partid,* se referă la puterea politică. Puterea poate sau nu să depindă de baza economică. Oamenii au reuşit să ajungă în poziţii ale puterii ridicându-se în cadrul conducerii, fără beneficiul unei mari bogăţii personale. Atleţii vedete au o poziţie foarte înaltă în dimensiunea economică şi cea a

statutului; totuşi, ei rareori reuşesc să-şi convertească poziţia socială şi economică în putere politică.

Analiza stratificării a lui Weber a influenţat generaţii de oameni de ştiinţă în domeniul social. Criticile sale evidenţiază că, în practică, poziţiile unei persoane în diferite dimensiuni ale stratificării deseori merg împreună. Puterea politică este legată de puterea economică, în sfera politică dictează cei care au bani. Dovezi sunt multele acuzaţii de conflict de interese când membrii Congresului par a fi influenţaţi de cei care contribuie cu fonduri în campania lor electorală.

- Totuşi, în general, chiar şi criticile lui Weber acceptă natura multidimensională a stratificării. A baza aprecieras/a/w/Ww/ *socioecono-mic (SSE)* al oamenilor pe o combinaţie de factori, inclusiv pe bogăţie, putere şi prestigiu a devenit ceva banal în sociologie. In felul abesta, este înţeleasă varietatea elementelor care formează poziţia unei persoane.

*

O *încercare de sinteză: Gerhard şi Jean Lenski* în ciuda criticilor prezentate mai sus, atât teoria funcţionalistă, cât şi cea a conflictului contribuie la înţelegerea stratificării sociale. Gerhard şi Jean Lenski (Lenski, 1966; Lenski şi Lenski, 1987) şi-au folosit analiza evoluţiei societăţii (vezi Cap. 4) pentru a încerca să combine teoriile funcţionalistă şi cea a conflictului într-o singură teorie unificată a stratificării sociale.

în concepţia lor, lipsa surplusului de hrană în societăţile de vânători şi culegători face virtual imposibil ca un segment al populaţiei să acumuleze mai multe resurse decât altul. Se consumă tot ce este produs. Astfel, repartizarea inejgală a resurselor societăţii este improbabilă. Totuşi, pe măsură ce societăţile evoluează datorită îmbunătăţirii tehnologiei (vezi Cap. 4), resursele

suplimentare disponibile sunt deseori repartizate în mod inegal. Această repartizare inegală duce la stratificare, care este consolidată prin puterea ce se acumulează la cei ce „au”, şi este transmisă generaţiilor viitoare prin familii.

Pe măsură ce tehnologia se dezvoltă şi societăţile devin mai industriale, pot rezulta surplusuri mari. Tendinţa este ca aceste surplusuri să fie repartizate unui segment mai mare al populaţiei, în felul acesta, în societăţile mai avansate din punct de vedere industrial, efectele stratificării tind să se reducă. Totuşi, este adevărat că, în societăţile modeme mari, efectele stratificării pot fi accentuate în zonele urbane mari, din cauza factorilor care vor fi discutaţi în Cap. 11. De asemenea, criteriile pentru apartenenţa la clasele sociale devin mai complexe, estompând într-o oarecare măsură deosebirile dintre ele.

Pe scurt, soţii Lenski cred că un oarecare grad de stratificare socială este inevitabil, întrucât aptitudinile, talentele, inteligenţa şi

- alte atribute personale, precum şi resursele societăţii, nu pot fi distribuite în mod egal. Totuşi, nu toate societăţile sunt stratificate deopotrivă. Natura unei anumite societăţi are un oarecare efect asupra gradului său de stratificare. Societăţile deosebit de industrializate şi cele fără ameninţări externe serioase pot fi mai puţin stratificate decât alte tipuri. Soţii Lenski mai sugerează că societăţile ale căror valori culturale accentuează importanţa „liberului arbitru” pot fi extrem de stratificate şi că natura conducerii societăţii poate influenţa sistemul stratificării.

MENŢINEREA SISTEMULUI STRATIFICĂRII

Sistemele bazate pe stratificare continuă să existe. Sistemul castelor din India a supravieţuit dominaţiei britanice şi continuă astăzi, în ciuda faptului că a fost abolit oficial când India şi-a câştigat independenţa.

Sistemele bazate pe clase au existat în societăţile socialiste, în ciuda unei ideologii contrare. Persistenţa sistemelor bazate pe stratificare rezultă din influenţa instituţiilor sociale şi a proceselor sociale.

Instituţiile sociale

9

Câteva instituţii ale societăţii servesc la susţinerea sistemului stratificării, în esenţă, aceste instituţii tind să legitimeze grupurile dominante.

Economia

Stratificarea se bazează pe repartizarea inegală a resurselor societăţii, foarte frecvent acestea presupun bunuri economice şi servicii, în multe societăţi, banii constituie mijlocul de schimb care permite oamenilor slobţină bunurile şi serviciile necesare. Repartizarea diferenţiată a acestor resurse defineşte şi contribuie la stratificarea socială. Când resursele economice inegale sunt transmise

- generaţiilor viitoare, cum deseori se întâmplă, sistemul de stratificare existent este menţinut.

familia

Mecanismul prin care repartizarea diferenţiată a resurselor societăţii se transmite generaţiilor următoare este, foarte probabil, familia (vezi Cap. 13). Cei mai mulţi oameni înţeleg că cineva cu numele de Rockefeller este un membru al acelei familii de elită şi că a moştenit o parte din resursele economice, din puterea politică şi din prestigiul social care se leagă de nume. Familiile, îndeosebi cele cu resurse considerabile, aranjează să treacă acele resurse generaţiilor următoare.

O formă mai puţin evidentă de menţinere a sistemului de stratificare existent implică efectele

socializării asupra celor din clase sociale diferite. Clasele sociale diferite tind să-şi crească copiii să acţioneze şi să gândească diferit, să aibă niveluri şi feluri de educaţie deosebite şi să aibă tipuri de slujbe şi cariere diferite. Kohn şi colegii săi (e.g., Kohn, 1969; Kohn şi Schooler, 1983) susţin că socializarea diferenţiată în clasa de mijloc şi cea muncitoare duce la tipuri diferite de personalităţi, care sunt legate de ocupaţiile bazate pe clasă. Familiile, aşadar, îşi transmit poziţia de «clasă direct prin transmiterea bogăţiei şi a proprietăţii şi, indirect, prinpracticile lor de socializare.

De asemenea, socializarea duce la dezvoltarea unui ansamblu de valori şi idei care deseori susţine sistemul de stratificare existent. Această „ideologie" este o forţă puternică pentru conformitate.

Religia şi ideologia

Aşa cum s-a menţionat în discuţia despre sistemul castelor indiene, stratificarea este deseori însoţită de un ansamblu de idei religioase sau ideologice care o justifică şi o susţin. în trecut, în Europa Occidentală, monarhiile feudale îşi consolidau puterea afirmând „dreptul divin al regjlor", ideea că regele (şi sistemul de stratificare monarhic) a fost creat şi binecuvântat de divinitate. Sistemul castelor este susţinut de credinţa în inferioritatea morală înnăscută a castelor inferioare. în societăţile industriale modeme, ideologia susţinătoare se concentrează asupra meritului, a muncii intense, a talentului superior şi a egalităţii şanselor persoanei.

- Ideile ideologice menţin sistemul stratificării. în mod special în societăţile modeme, aceste idei abat atenţia de la suporţii structurali şi culturali ai sistemului stratificării şi îl explică în raport cu caracteristicile indivizilor. Persoanele bine plasate, în această concepţie, au ajuns acolo unde se află datorită propriilor eforturi şi

talente; persoanele mai puţin înstărite nu trebuie să dea vina decât pe ele însele.

Ordinea politică

Statul de asemenea ajută la menţinerea sistemului de stratificare existent. El face aceasta prin controlul său asupra sistemului legal, asigurând valoarea şi aplicarea legilor care susţin un sistem existent de repartizare inegală a resurselor. De pildă, legile pot fi folosite să încurajeze sau să descurajeze, să cearâ sau să interzică transmiterea unor cantităţi substanţiale de bogăţie moştenită de indivizi şi familii generaţiilor următoare. în general, legile importante sunt făcute de cei care beneficiază de sistemul de clasă existent; astfel că este improbabil ca ei să permită legislaţiei să schimbe situaţia.

De asemenea, statul are monopolul asupra puterii şi constrângerii care poate fi folosit la menţinerea sistemului de stratificare existent. Menţinerea apartheidului în Africa de Sud este un exemplu clar de folosire a puterii coercitive a armatei şi a poliţiei ca să păstreze orânduirea de castă dorită.

Deseori, folosirea sistemului legal merge mână în mână cu puterea coercitivă a statului, folosită pentru a menţine statu-quo-ul, orânduirea existentă. Totuşi, în societăţile mari şi complexe, puterea poate fi suficient de dispersată, ca să permită schimbări (vezi Cap. 16).

Procesele sociale

Suportul structural pentru sistemul de stratificare existent este, deseori, însoţit de procese sociale selective.

Cooptarea

Cooptarea implică aducerea oamenilor într-un sistem, ceea ce i-ar putea ameninţa continuitatea existenţei. Dându-le „un fragment al activităţii”, speranţa este că ei nu vor acţiona, câtuşi de puţin, ca

- să schimbe sistemul ci, cât de mult posibil, vor ajuta în mod activ la menţinerea lui.

Şiretlicul în cooptarea oamenilor, susţine Selznick (1948), constă în a le da distincţii şi povara responsabilităţii, fără a le acorda puterea reală de a efectua vreo schimbare substanţială. într-un fel, unele forme de implicare a studenţilor în conducerea instituţiilor educaţionale poate fi considerată ca fiind cooptare. în ciuda prezenţei studenţilor în comitete (inclusiv comitete executive) şi a faptului că sunt „consultaţi", puterea efectivă deseori rămâne exclusiv în mâinile administraţiei. Aceleaşi elemente de cooptare pot fi considerate cu privire la participarea facultăţii la conducerea multor instituţii educaţionale.

Eforturile de cooptare deseori sunt concentrate asupra liderilor opoziţiei, cei care au puterea de a fi critici şi de a ameninţa schimbarea. Aceştia pot fi trataţi cu dărnicie, li se pot da explicaţii detaliate de ce situaţia prezentă este cea mai bună (cel puţin, în condiţiile prezente) şi pot fi invitaţi să devină membri în cercurile care exercită o parte a puterii.

Acest proces al cooptării poate fi clar şi direct, ca atunci când industriile includ un număr limitat de membri ai sindicatelor în comitetele de directori. Procesul poate fi indirect, cum ar fi permiterea creşterii clasei de mijloc, aşa citfn s-a întâmplat în multe societăţi industriale, ceea ce reduce probabilitatea tipului de dezorcjine revoluţionară şi de schimbare anticipat de Karl Marx. A permite clasei de mijloc să crească duce în mod esenţial la cooptarea proletariatului, acordându-i-se acestuia avantajele vieţii clasei de mijloc acordate de sistemul existent, astfel asigurându-i cooperarea în menţinerea statu-quo-ului. Piven şi Cloward (1977) prezintă o analiză detaliată a cooptării mai multor „mişcări ale oamenilor săraci".

Principiul avantajului cumulativ

Cei bine plasaţi în sistemul de stratificare nu numai că obţin beneficii materiale considerabile, ci şi câştigă predominanţă suplimentară prin poziţia lor. Deseori, ei reuşesc să transmită aceste avantaje copiilor lor, altor rude şi prietenilor, care pot, după aceea, să folosească aceste beneficii pentru şi mai multe avantaje. Astfel, poziţia avantajoasă în sistemul de stratificare are un avantaj cumulativ.

- Acest fenomen se leagă direct de concluziile lui Merton despre ştiinţă ca o instituţie socială. în discutarea sistemului de răsplată în ştiinţă, Merton (1968) a inventat expresia *efectul* Afo/e/inspirându-se din Evanghelia lui Matei („Căci celui ce are i se va da şi el va avea abundenţă"), ca să se refere la tendinţa celor care au deja reputaţii stabilite în ştiinţă de a culege recompense mai uşor decât cei mai puţin cunoscuţi. Cu alte cuvinte, dacă cineva este plasat bine în sistem, probabilitatea de a primi altd recompense creşte. Aceasta l-a făcut pe Merton să vadă, în domeniul ştiinţei, un sistem de răsplată stratificat, bazat pe un succes anterior.

Merton a aplicat, în mod mai larg, ideea efectului Matei ca să descrie ceea ce el a *numitprincipiul avantajului cumulativ,* referin-du-se la un fenomen similar în instituţiile sociale. Avantajul cumulativ serveşte la menţinerea şi chiar consolidarea diferenţelor existente în repartizarea resurselor societăţii la suporţii esenţiali ai unui sistem bazat pe stratificarea socială. Copiilor artiştilor faimoşi (e.g., Michael Douglas, fiul lui Kirk Douglas) sau ai politicienilor (Joseph Kennedy, fiul lui Robert Kennedy) le place să pretindă, poate pe bună dreptate, că ei au ajuns la poziţia din cariera aleasă pe baza propriilor aptitudini. Oricât de corecte pot fi aceste pretenţii, nu există nicio îndoială că ei pleacă cu avantajul recunoaşterii numelui şi a relaţiilor care le lipsesc celor cu părinţi „obişnuiţi".

Pe scurt, instituţiile sociale tind să fie o forţă conservatoare în societate; ele susţin şi menţin orânduirea socială existentă. Această afirmaţie este deosebit de adevărată despre sistemul bazat pe stratificare. Mai mult, există procese sociale importante care completează sprijinul instituţional pentru sistemul de stratificare existent. Efectul conjugat al acestor forţe structurale şi culturale face din sistemul de stratificare imul dintre cele mai stabile elemente ale societăţii.

Capitolul acesta a discutat diferitele sisteme de stratificare pe care societăţile le folosesc ca să-şi repartizeze resursele. Sistemul castelor este o formă închisă de stratificare. Casta este atribuită la naştere, deseori justificată printr-o bază religioasă şipoate'fi, rareori, schimbată. India şi Africa de Sud sunt exemple de asemenea sisteme. Sistemul de clase este relativ deschis. Chiar dacă oamenii se nasc într-o clasă, ei o potschim

- ba. Marea Britanie este un exemplu de această formă ***de*** *stratificare. A fost explorată problema dacă ar putea exista* ***o*** *societate fără clase şi s-****a*** *sugerat că pare improbabil.*

Au fost analizate câteva explicaţii teoretice diferite ale stratificării. Teoria funcţionalistă ***a*** *lui Davis şi Moore afirmă că, întrucât societatea are nevoie să umple poziţiile cheie cu oameni care au pregătirea şi aptitudinile necesare, resursele sociale vor fi totdeauna repartizate în mod inegal. De aceea,* ***o*** *oarecare formă* ***de*** *stratificare va fi inevitabilă şi socialmente necesară. Teoreticienii conflictului susţin că sunt doar două clase fundamentale: cei care posedă mijloacele de producţie* ***şi*** *cei care nu le posedă. Membrii primului grup controlează societatea şi îi repartizează resursele spre beneficiul lor Aufost prezentate criticile atât ale teorieifuncţionaliste cât şi ale teoriei conflictului şi* ***a*** *fost dezvoltată teoria multidimensională* ***a*** *lui Weber. El susţine că există trei*

baze ale stratificării sociale - bogăţia economică, prestigiul social şi puterea politică - şi că toate trebuie să intre în orice analiză a stratificării. Soţii Lenski încearcă să sintetizeze teoria funcţionalistă şi teoria conflictului cu privire la stratificare. Ei cred că stratificarea trebuie examinată în raport cu evoluţia societăţii. Ei susţin că un anume grad de stratificare este ***iVieyitabil*** *în toate societăţile, dar* ***forma*** *ei şi proporţiile sunt influenţate dţ natura societăţii însăşi.*

Instituţiile sociale servesc, în general, la menţinerea sistemului de stratificare existent. Economia este una dintre bazele principale ale stratificării. Deseori, repartizarea deja inegală ***a*** *resurselor economice ale unei familii date este transmisă generaţiilor viitoare. în acest sens, economia şi familia lucrează împreună. De asemenea, familiile reproduc sistemul stratificării prin modul în care îşi socializează copiii prin valorile, atitudinile şi carierele adecvate. Religia şi ideologia tind să susţină sistemul existent, îndeosebi în sistemul castelor. Ordinea politică este deseori influenţată de ordinea economică şi foloseşte puterea legislativă sau coercitivă a statului ca să menţină sistemul stratificării.*

Nu numai instituţiile sociale, ci şi procesele acţionează în sensul susţinerii sistemului de stratificare existent. Au fost discutate două procese importante. Indivizii care ar putea ame

- ninţa sistemul - în special liderii grupurilor din opoziţie - sunt deseori cooptaţi sau aduşi în sistem pe căi care lor le aduc beneficii şi le reduc opoziţia. Celălalt proces este cel al avantajului cumulativ, ceea ce Merton a numit „ efectul Matei". Cei care beneficiază de stratificare deseori reuşesc să folosească acele beneficii pentru avantaje suplimentare, prin aceasta mărind repartizarea inegală a resurselor societăţii.

- **IO**

CLASA SOCIALĂ ŞI MOBILITATEA SOCIALĂ ÎN STATELE UNITE

/n acest capitol ne vom concentra asupra naturii clasei sociale în Statele Unite. Vom examina dimensiunile diverse ale clasei sociale, precum şi metodele de identificare ale diferitelor clase sociale. Vorfi prezentate scurte portrete ale claselor sociale şi va fi examinată semnificaţia clasei sociale în viaţa americanilor. ***In*** *final, va fi rezolvată problema mobilităţii sociale.*

DIMENSIUNILE INEGALITĂŢII ÎN STATELE UNITE

Weber susţine că concentrarea lui Marx asupra factorilor economici a dus la o explicaţie incompletă a inegalităţii sociale (vezi Cap. 9). Weber insistă că puterea politică şi prestigiul social sunt alte două dimensiuni ale diferenţierii sociale şi ale stratificării. Această teorie mai complexă este, în mod evident, potrivită pentru orice situaţie a stratificării sociale în Statele Unite.

Resursele economice

Resursele economice ale populaţiei americane sunt formate din două elemente: venitul şi bogăţia.

- **Venitul**

Termenul *venit se* referă la salarii şi la câştigurile din investiţii, în Statele Unite, venitul este repartizat populaţiei în mod inegal. în 1986 venitul mediu pe familie (punctul la care jumătate din familii au venituri sub această sumă şi jumătate, deasupra acesteia) a fost de 29 460 de dolari (Biroul de Recensământ al Statelor Unite, 1987a). Totuşi, în acelaşi an cele mai bogate 20% din familiile americane au primit 43,7% din tot venitul sau mai mult decât dublu cât ar avea, dacă venitul ar fi fost

repartizat în mod egal. Prin contrast, cele mai sărace 20% familii au primit 4,6% din venitul total al Statelor Unite sau mai puţin de un sfert din cantitatea bazată pe o repartiţie egală. Cele 5% din vârful familiilor obţin un venit la fel de mare ca cei 40% de la nivelul cel mai de jos.

După toate probabilităţile, cele mai mari venituri sunt obţinute din investiţii mai degrabă decât din salarii. în 1985,17 000 de americani au declarat venituri de peste 1 milion de dolari; doar 16% din acest venit provenea din salarii. Restul provenea din câştiguri bazate pe profituri din afaceri, acţiuni, obligaţiuni şi alte investiţii care produc venit din închirieri, dobânzi, dividende, prime şi câştiguri din vânzarea averilor creditorilor insolvabili sau a firmelor falite. De pildă, în 1984, preşedintele de la NCR (o corporaţie importantă) avea un salariu de bază de peste 1 milion de dolari şi mai obţinea un venit suplimentar de 12 milioane de dolari pentru diverse activităţi.

Efectul Matei (vezi Cap. 9) pare să se aplice repartizării veniturilor, precum şi reputaţiei ştiinţifice. Celor care au li se va da mai mult. Veniturile mari asigură capital excedent care poate fi investit pentru a produce şi mai mult capital. Cei cu venituri mici au puţine fonduri disponibile ca să facă investiţii, astfel depinzând aproape exclusiv de salarii.

Diferenţa între veniturile bogaţilor şi ale săracilor a crescut în ultimul deceniu. Schimbările în materie de impozite, care au intrat în vigoare în timpul administraţiei Reagan, au dus la o pierdere anuală medie de aproximativ 400 de dolari pentru cei cu venituri şi un câştig anual mediu până la 10 000 de dolari şi un câştig anual de 8 300 de dolari pentru cei cu venituri peste 80 000 de dolari (Sawhill şi Palmer, 1984).

- **Bogăţia**

Diferenţa între veniturile celor bogaţi şi ale celor

săraci este mică atunci când este comparată cu diferenţa dintre bogăţia lor, care fcşte definită ca valoare totală a banilor şi a bunurilor, valoare pe care o persoană sau o familie o controlează. Aceste averi includ acţiuni, obligaţiuni şi proprietăţi personale ca: bunuri imobiliare, automobile şi ambarcaţiuni. S-a calculat că cele 12% din vârful familiilor americane controlează cam 38% din bogăţiile ţării (Biroul de Recensământ al Statelor Unite, 1986).

Inechitatea este chiar mai mare decât sugerează cifrele de mai sus, deoarece bunurile posedate de săraci constau în cea mai mare măsură din automobile care, în timp, tind să scadă ca valoare, pe când bunurile celor bogaţi (cum sunt proprietăţile imobiliare şi acţiunile) după toate probabilităţile, cresc în valoare în timp. De fapt, cele 20% familii din cele mai de jos pe scara repartizării bogăţiei au cu puţin mai multe obligaţii financiare decât bunuri, dându-le o valoare negativă.

Bogăţia în Statele Unite este foarte concentrată. Cam 20% din familiile americane controlează peste 75% din bogăţia ţării. Cele 5% de la vârf, uneori numite „superbogaţii" posedă cam o jumătate din bogăţia americană. Un *sfudiuForbes* (1987) al celor mai bogaţi 400 de americani a arătat că cei mai bogaţi trei indivizi au împreună la fel de multă bogăţie (aproximativ 15 miliarde) cam cât au 500 000 de membri „mijlocii" ai populaţiei.

Un factor important al decalajului între venituri dintre cei bogaţi şi cei săraci este moştenirea familială. în 1986, toate cele 90 de familii cu averi peste 500 de milioane şi 168 dintre cei 400 de indivizi cu valori de peste 180 de milioane au moştenit fie toată, fie o parte din bogăţia lor *(Forbes,* 1987). Disparitatea între averile posedate de bogaţi şi săraci este menţinută prin capacitatea bogaţilor de a-şi transmite generaţiilor viitoare averile acumulate.

Puterea politică

Resursele economice nu sunt singurele lucruri repartizate populaţiei în mod inegal. *Puterea,* capacitatea de a influenţa acţiunile

- altora, este, de asemenea, repartizată diferenţiat. *Puterea politică* se referă la capacitatea de a influenţa acţiunile guvernamentale, şi ea, de asemenea, nu este exercitată în mod egal de către toţi oamenii, într-o mare măsură, puterea politică este legată de resursele economice. Cei care dispun de putere economică deseori au o mai mare influenţă asupra acţiunilor guvernamentale decât cei care nu dispun. Acest lucru este evident în scandalurile frecvente în care sunt implicaţi funcţionari din conducere (e.g., membri ai Congresului şi persoane din preajma preşedintelui), acuzaţi că „vând" influenţă celor care pot să şi-o permită, în schimbul unor contribuţii politice şi personale.

Poate cel mai bun exemplu de modul în care puterea economică poate fi tradusă în putere politică este codul fiscal. Legislaţia fiscală favorabilă este deseori cerută de cei cu resurse economice mari. Numite „uşurare" de unii, „portiţe", de alţii, prevederi speciale reduc probabilitatea ca sistemul fiscal să fie „progresiv" adică, bazat pe principiul cu cât câştigi mai mult, cu atât plăteşti mai mult. în fiecare an, un număr mic de indivizi extrem de bogaţi plătesc impozite mici sau deloc, iar câteva corporaţii deosebit de profitabile, cum sunt Boeing şi General Electric, deseori nu plătesc niciun impozit.

Resursele economice nu constituie singura bază a puterii politice inegale. Când a fost întemeiată această ţară, doar bărbaţii adulţi, albi şi proprietari, aveau voie să voteze. A fost nevoie de un război civil ca americanii africani să devină cetăţeni cu toate drepturile politice, şi chiar acel progres a trebuit să fie suplimentat cu o

legislaţie majora în 1965. Femeile au primit dreptul de a vota la începutul acestui secol, iar adulţii tineri (între optsprezece şi douăzeci şi unu de ani) chiar mai recent.

Dacă puterea politică ar fi repartizată în mod egal, cei care deţin funcţii politice înalte ar reprezenta mai mult sau mai puţin o secţiune transversală a populaţiei. Evident, acesta nu este cazul. Cei mai mulţi membri ai Congresului şi ai adunărilor legislative statale sunt albi, protestanţi, bărbaţi de vârsta mijlocie cu o bogăţie personală sau familială considerabilă. Această afirmaţie este valabilă şi pentru cei numiţi în posturile puterii politice. Brownstein şi Easton (1983) arată că 95% dintre funcţionarii superiori numiţi de preşedintele Reagan, când a venit la putere în 1980, au fost bărbaţi şi că 98% dintre ei erau albi. Aproape jumătate din ei câştigau peste 100 000 de dolari la data numirii, cu o minoritate substanţială

- care câştiga peste 200 000 de dolari. Totuşi, această situaţie pare să se schimbe rapid, deoarece mai multe femei şi membri ai grupurilor minoritare sunt aleşi sau numiţi în posturi ale puterii politice.

Prestigiul

A treia dimensiune a stratificării în analiza lui Weber este prestigiul, poziţia socială a oamenilor sau cantitatea de „onoare socială”, de stimă sau respect ce le este acordată. în Statele Unite, deosebirile de prestigiu sunt mai puţin extreme decât deosebirile de avere, venit şi putere politică. Americanii sunt, în mod deosebit, mai neformali şi mai puţin conştienţi de statut decât oamenii în majoritatea celorlalte ţări. Cu excepţia forţelor armate, există puţin respect automat din partea cuiva considerat inferior din punct de vedere social faţă de cineva considerat superior din punct de vedere social. în contrast cu britanicii, de pildă, americanii nu se înclină sau nu fac reverenţe în faţa şefului statului lor.

Prestigiul profesional

Profesia este important^pentru venitul pe care îl asigură. Dar ea de asemenea joacă un rol important în determinarea atât a poziţiei sociale, cât şi a celei economice. Cercetarea prestigiului diverselor profesiuni a fost un subiect principal al sociologie americane în cea mai mare parte a acestui secol. în mod logic, anumite profesiuni (e.g., medicina, avocatura, finanţele, predarea în colegii) sunt deosebit de stimate de majoritatea americanilor. Aceste profesiuni deseori necesită aptitudini considerabile, talent şi pregătire. Totuşi, ele nu se află printre poziţiile cel mai bine plătite din lumea profesională. Administratorii firmelor câştigă mult mai mult decât profesorii de colegii sau funcţionarii de la bănci, dar ei nu se bucură de acelaşi înalt nivel de prestigiu. Atleţii vedete şi artiştii au un înalt prestigiu şi un venit mare, dar acestea rar pot fi traduse în putere politică.

în general, profesiile celor cu ***gulere albe*** - cele care implică mai multă activitate mentală decât munca manuală şi sunt relativ scutite de o supraveghere atentă (e.g., arhitectura sau clerul) - se bucură de un prestigiu mai mare decât profesiile celor cu ***gulere albastre*** - cei care sunt implicaţi în munci manuale importante şi.

- deseori supravegheaţi îndeaproape (e.g., munca într-un restaurant sau colectarea gunoiului). în toate studiile despre prestigiul profesional (e.g., Consiliul de Cercetare a opiniei naţionale, 1987), poziţiile gulerelor albe deţin cu consecvenţă cele mai înalte niveluri.

Educaţia formală

Pe lângă faptul că nu sunt manuale şi că implică mai puţină supraveghere, profesiile cele mai prestigioase de asemenea tind să solicite un mare aport de educaţie formală. Nivelurile superioare de educaţie duc indivizii la poziţii profesionale superioare şi le formează un fel de a

gândi şi un stil de viaţă care deseori sunt deosebit de stimate. în Statele Unite, în 1987, cam un sfert din populaţie avea mai puţin decât o educaţie de şcoală medie, în timp ce aproape 40% nu depăşeau şcoala medie. Aproximativ 36% aveau o educaţie de colegiu sau universitate, în timp ce puţin mai mult de jumătate din aceştia îşi terminau cel puţin colegiul, unii continuând până la absolvire sau mergând la şcoli profesionale. Cu cât indivizii urcă mai sus pe scara educaţională, cu atât creşte probabilitatea de a li se acorda o mai mare stimă. Educaţia are şi efecte profesionale specifice (vezi Cap. 14 pentru mai multe informaţii despre educaţie).

SISTEMUL DE CLASE AMERICAN

Identificarea claselor sociale

Sarcina de a identifica şi descrie diversele clase sociale din Statele Unite este mai grea decât pare. Doi factori majori contribuie la complexitate: natura multidimensională a clasei sociale (vezi mai sus) şi diferitele metode cu care poate fi abordată problema.

Natura multidimensională a clasei sociale

Existenţa a trei baze diferite a inegalităţii sociale sugerează că un individ poate să nu aibă aceeaşi poziţie în fiecare. Unii indivizi pot avea o poziţie superioară în privinţa prestigiului social şi una

- inferioară în privinţa venitului (e.g., clerul) alţii pot avea poziţii superioare în ambele privinţe (e.g., artiştii renumiţi sau atleţii „su-pervedete”).

v Aceste dimensiuni diferite de diferenţiere socială fac dificilă încadrarea unui anumit individ într-o clasă socială specifică. Totuşi, ele nu afectează în mod substanţial studiul *sistemului* de clase din Statele Unite.

Descoperirea clasei sociale

Există trei metode generale care au fost folosite la examinarea structurii de clasă a societăţii americane.

Metoda reputaţiei a fost folosită de Warner şi de asociaţii săi (Warner şi Lunt, 1941, 1942; Warner, 1949) în primele explorări social-ştiinţifice detaliate în domeniul stratificării comunităţilor moderne. Cercetătorii care folosesc această metodă cer indivizilor dintr-o comunitate să identifice structura claselor sociale ale acesteia (prin clasă înţelegându-se un grup social format din oameni cu atribute comune) prin descrierea diferenţelor dintre grupurile cu statut identic din comunitatea lor şi încadrarea anumitor indivizi în aceste categorii. Această metodă este deosebit de valoroasă când este folosită la grupuri mici sau la comunităţi în care cei mai mulţi oameni se cunosc între ei şi la preiiQereainodelelor de asociere în cadrul acelei comunităţi. Cea mai mare parte a unei astfel de asocieri are loc în cadrul aceleiaşi clase.

Metoda autoîncadrării este o altă tehnică ce implică aprecierea subiectivă. Subiecţii sunt rugaţi să identifice clasa de care ei cred că aparţin. în această metodă, clasa socială este considerată o categorie socială în care oamenii se identifică cu alţii care au caracteristici similare.

Până destul de recent, femeile aveau tendinţa să pretindă că poziţia de clasă a soţilor era şi a lor, acum aceasta a început să se schimbe (Simpson, Stark şi Jackson, 1988).

Spre deosebire de metoda reputaţiei, aceasta poate fi folosită la populaţii mari, întrucât oamenilor li se cere să se definească doar pe ei înşişi, nu pe alţii. Datorită naturii sale subiective, metoda autoîncadrării a fost deosebit de utilă pentru examinarea comportamentului politic. Ceea ce oamenii cred că sunt influenţează modul în care vor acţiona sau vor vota.

- *Metoda obiectivă* este modul final de apreciere a

clasei sociale, în această tehnică, clasa socială este considerată o categorie statistică în care cercetătorul încadrează oamenii pe baza unor indicatori obiectivi presupuşi a reflecta poziţia de clasă. Cei trei indicatori, folosiţi frecvent în această metodă, sunt tipul de ocupaţie, nivelul venitului şi nivelul educaţiei. în mod tipic, această metodă încearcă să surprindă multidimensionalitatea clasei sociale la ceea ce sociologii numesc Statutul socioeconomic (SSE). Această metodă este cea mai uşoară şi mai simplă de folosit, ceea ce îi explică popularitatea.

Diversele metode de evaluare a clasei sociale duc, în general, la rezultate similare, deşi nu identice. Metoda care trebuie folosită depinde de ce analiză este făcută şi ce situaţie este studiată. în general, toate trei metodele au identificat cinci clase sociale.

Portrete ale diferitelor clase sociale **Clasa de sus**

Clasa de sus este foarte mică, de obicei 3-4% din populaţie. Ea constă din cei mai bogaţi şi mai puternici oameni ai comunităţii. Deseori, bogăţia lor este în familie de mai multe generaţii, iar această continuitate, în combinaţie cu resursele economice, conferă mare putere. La nivel naţional, clasa de sus a avut mare influenţă aspra politicii interne şi externe. Cei mai mulţi membri ai clasei de sus au educaţie superioară, mulţi frecventând colegii şi universităţi de elită. Foarte frecvent, ei sunt protestanţi anglo-saxoni.

Unele cercetări au scos în evidenţă diferenţe în cadrul acestei clase. Elita acestui grup, cam 1%, constituie „aristocraţia” ţării. Bogăţia acestui grup este în mare măsură moştenită, iar membrii lui formează un cerc relativ strâns unit; ei sunt „societatea”. Numele Rockefeller, Kennedy, du Pont, Whitney şi Vanderbilt sunt frecvent asociate cu acest grup. Restul de 2-3% din clasa de sus îl reprezintă cei cu avere nouă. Aceştia fac parte din clasa de

sus pentru ceea ce au realizat, pe când elita este inclusă în clasa de sus pentru ceea ce este.

- **Clasa mijlocie de sus**

Această clasă, aproximativ 5-10% din populaţie, constă în principal din oameni de afaceri şi profesionişti cu venituri relativ mari (între#proximativ 50 000 de dolari şi 100 000 de dolari anual). Un mare număr sunt protestanţi anglo-saxoni albi. Ei de asemenea pot fi bine educaţi, deşi nu au frecventat în mod necesar colegiile şi universităţile de elită. Ei toţi au simbolurile externe ale succesului, cum sunt slujbe bune şi case frumoase în locuri bune, şi călătoresc mult. Membrii acestei clase tind să fie foarte activi în viaţa politică şi în cea a comunităţii.

Clasa mijlocie de jos

Compusă în principal din cei care au slujbe de gulere albe, cu salarii nu prea mari (aproximativ 20 000 de dolari până la 50 000 de dolari), această clasă formează cam 30-35% din populaţie. în acesta clasă sunt proprietarii micilor afaceri, profesorii, directorii de nivel mediu şi reprezentanţi comerciali. Membrii clasei mijlocii de jos sunt foarte preocupaţi de un comportament respectabil. Deseori, ei constituie coloana vertebrală a comunităţilor în care trăiesc, contribuind cu multă muncă serviciul social voluntar şi la activităţile caritabile.

Clasa muncitoare în general, membrii acestei clase (aproximativ 40% din populaţie) au profesiuni de gulere albastre sau salariaţi în servicii, sau funcţionari de nivel inferior, cu venituri anuale între 15 000 de dolari şi 25 000 de dolari. Venitul le face situaţia economică foarte vulnerabilă; ei sunt afectaţi chiar de fluctuaţii economice minore. O uşoară scădere a activităţii economice, boli sau şomaj produc clasei muncitoare o tensiune considerabilă. Membrii acestei clase sunt mai puţin educaţi decât membrii claselor de „deasupra” lor, deseori frecventând

doar şcoala medie sau mai puţin. Ei tind să trăiască în cartiere mai puţin dorite şi au mai puţină influenţă asupra evenimentelor care îi afectează decât membrii claselor mijlocie şi de sus.

- **Clasa de jos**

Uneori numiţi „săraci”, membrii acestei clase constituie 20% din populaţie şi au venituri anuale mai puţin de 15 000 de dolari. Contrar opiniei cunoscute, cei mai mulţi săraci din Statele Unite sunt albi. Alţi membri ai clasei de jos sunt americani africani, hispanici şi alte grupuri „minoritare”. Aparţin acestei clase muncitorii necalificaţi, şomerii, cei fără locuinţă, cei dependenţi de ajutorul social şi cei care locuiesc în cartierele urbane ce se deteriorează sau în comunităţile rurale. Deseori, săracii sunt percepuţi ca unii care şi-au provocat singuri starea de sărăcie fie prin lene, fie din cauza lipsei de aptitudini sau ambiţie. Consideraţi „drojdia” societăţii, deseori mulţi acceptă această descriere şi se cufundă mai mult în activităţi (sau lipsă de activităţi) ce au dus la această percepţie.

SEMNIFICAŢIA CLASELOR SOCIALE

f

Dacă poziţiile claselor sociale ale oamenilor ar fi, pur şi simplu, categorii utile pentru scopuri statistice sau de cercetare, conceptul ar fi important doar pentru oamenii de ştiinţă în domeniul social şi pentru agenţiile guvernamentale. Totuşi, poziţia clasei sociale are un efect impoftant asupra stilului de viaţă şi asupra şanselor vieţii ale fiecărei persoane. Clasa socială are legătură cu cât de bogaţi sunt indivizii, cu ce durată de viaţă au, cu tipurile de educaţie pe care le primesc şi cu ce fel de viaţă de familie duc.

Sănătate şi longevitate **Sănătatea**

Există o legătură directă între statutul socioeconomic şi sănătate. Cam de două ori mai mulţi indivizi din clasa de mijloc şi cea de sus îşi declară sănătatea ca fiind excelentă, în comparaţie cu cei din clasa de jos; cam de cinci ori mai mulţi indivizi din clasa de jos îşi apreciază sănătatea ca fiind precară sau nesatisfăcătoare (Centrul Naţional pentru Statistica Sănătăţii, 1987).

- Aceste diferenţe provin din mai mulţi factori. Există o mai mare probabilitate ca săracii să trăiască într-un mediu mai puţin sigur şi mai puţin sănătos. Ei au mai puţine posibilităţi ca să-şi permită tipul de nutriţie care menţine sănătatea sau calitatea şi frecvenţa îngrijirii medicale necesare pentru o sănătate bună.

Statutul socioeconomic este, de asemenea, legat de problemele de sănătate mentală. Cei de la capătul de jos al scării socioeconomice sunt expuşi unui stres considerabil. Mai important, în general, acestora le lipseşte controlul asupra mediului social, care le-ar permite să rezolve eficient acest stres (Kessler şi Cleary, 1980). Prin urmare, probabilitatea ca ei să sufere de probleme emoţionale este mai mare, şi posibilitatea ca ei să le soluţioneze - mai mică.

Longevitatea

Indivizii din clasa de mijloc şi cea de sus trăiesc mai mult decât cei din clasa următoare şi cea de jos. De fapt, diferenţa se vede imediat: este mai probabil ca 50% din copiii născuţi în sărăcie să moară în primul an de viaţă decât cei născuţi în familii mai bogate. Condiţiile care duc la longevitate diferenţiată sunt aceleaşi care duc la sănătate fizică şi mentală diferenţiate.

^ * > *

Viaţa de familie

Familiile din clasele de jos tind să aibă mai mulţi copii decât familiile din clasa de mijloc; cuplurile

căsătorite din această clasă au şi o rată de divorţ mai ridicată. Viaţa de familie în clasa de jos este, astfel, mai agitată şi mai puţin stabilă decât este în clasa de sus şi în cea de mijloc.

De asemenea modelul vieţii de familie diferă după clasa socială, în clasa de jos şi în cea muncitoare există o separare mai precisă şi mai tradiţională între rolurile bărbaţilor şi cele ale femeilor. în ciuda importantelor schimbări, mai există încă deosebiri substanţiale între rolurile genului în toate clasele sociale (vezi Cap. 12).

Este mai probabil ca modurile de disciplinare ale copiilor din familiile ce aparţin clasei de jos şi celei muncitoare să implice o oarecare formă de pedeapsă fizică. în clasa mijlocie, în mod mai

- obişnuit disciplina se bazează pe ataşamentul afectiv al părintelui şi al copilului şi ia forma încercării de a raţiona sau a convinge sau a nu îşi arăta dragostea.

Chiar şi scopurile creşterii copiilor sunt marcate de deosebiri între clase. Părinţii din clasa mijlocie, sperând pentru copiii lor slujbe care reclamă creativitate şi flexibilitate, cel mai adesea încearcă să le insufle acestora un sentiment de autonomie şi iniţiativă. în privinţa familiilor din clasa muncitoare şi cea de jos, probabilitatea de a crede că copiii lor vor avea slujbe care reclamă respectarea regulilor şi a procedurilor este mai mare; astfel, ele se străduiesc să insufle copiilor un sentiment de obedienţă faţă de autoritate.

Educaţia

Nivelul de educaţie reflectă şi contribuie la poziţia de clasă (vezi Cap. 14). Cu cât indivizii au mai multă educaţie, cu atât e mai probabil că ei vor ajunge la un statut de clasă superior. Cu cât statutul de clasă al indivizilor este mai înalt, cu atât e mai probabil că copiii lor vor dobândi

niveluri de educaţie superioare.

La început, educaţia într-un colegiu sau universitate era apanajul exclusiv al bogaţilor. Mai recent, educaţia a ajuns să fie considerată necesară pentru ridicarea poziţiei sociale (vezi Cap. 14).

Atitudinile şi valorile personale

Este probabil ca cei din clasele mijlocie şi de sus să încerce un sentiment de control asupra vieţii lor. Astfel, ei sunt mai pregătiţi decât cei din clasa muncitoare şi cea de jos să *ammeplăcerea imediată* în favoarea beneficiilor pe termen mai lung.

Este mai probabil ca indivizii din clasa muncitoare să se concentreze asupra prezentului decât asupra trecutului sau a viitorului. Indivizii din clasa de sus tind să aibă un sentiment puternic al continuităţii şi, atât ei, cât şi cei din clasa mijlocie, împărtăşesc o orientare spre viitor, întrucât îşi dau seama că au capacitatea de a-l influenţa. Liberalismul social al clasei mijlocii şi cea de sus este un produs al tipului de educaţie primită, în timp ce conservatorismul

- lor economic este legat direct de dorinţa de a-şi apăra interesele economice. Valorile sociale ale clasei muncitoare şi ale celei de jos sunt un produs al educaţiei lor, care pune accentul pe obedienţa faţă de autoritate mai degrabă decât pe flexibilitate şi toleranţă faţă de diversitate. Membrii acestor clase consideră mai probabilă îmbunătăţirea condiţiilor lor economice necorespunzătoare prin liberalismul economic decât prin conservatorism.

Clasa de sus pune accentul pe importanţa „educaţiei” (maniere elegante şi stil), precum şi pe importanţa „culturii” (să ai cunoştinţe despre artă, literatură şi muzică). Dar aceste caracteristici nu trebuie să fie clamate, ci manifestate discret. Clasa mijlocie de sus,

îndeosebi nivelul superior, de asemenea apreciază cultura şi pune accentul pe capacitate şi reuşită. Clasa mijlocie de jos pune accentul pe aspectul respectabilităţii: să fii ordonat, curat, moral. Deseori, scopul principal al clasei muncitoare şi al celei de jos este supravieţuirea: realizarea unei existenţe adecvate şi obţinerea unui dram de plăcere în viaţă, deseori mai mult ca spectator, cum ar fi vizionarea unui film la cinematograf, urmărirea programelor de televiziune sau urmărirea, pe stadion, a jocurilor cu mingea.

MOBILITATEA SOCIALĂ

Forme de mobilitate socială

Una dintre deosebirile menţionate mai devreme (vezi Cap. 9) între un sistem de stratificare deschis (cu clase) şi unul închis (cu caste) este că, în primul, indivizii sunt mobili din punct de vedere social al ei îşi pot schimba poziţiile sociale. Există mai multe forme diferite de mobilitate socială.

Mobilitate socială orizontală şi verticală

Mobilitatea socială verticală se referă la o schimbare dintr-o poziţie socială în alta, fie de un rang superior, fie inferior. De pildă, ajutorul de vânzător al unei benzinării merge la o şcoală de seară şi

- devine administrator comercial; el demonstrează o mobilitate verticală ascendentă. Pe de altă parte, funcţionarul unei bănci care este concediat şi devine agent de asigurări este un exemplu de mobilitate verticală descendentă.

Mobilitatea socială orizontală se referă la mişcarea dintr-o poziţie socială în alta cu un statut aproximativ egal. Casierul unei bănci care devine agent de asigurări demonstrează mobilitate socială orizontală. Diferenţa de statut între aceste două poziţii este minimă.

Mobilitate socială intergeneraţională şi intrageneraţională

Sociologii sunt interesaţi în mod deosebit *dc mobilitatea socială intergeneraţională* sau schimbarea în poziţia socială a copiilor faţă de cea a părinţilor. Un avocat al cărui tată a fost şofer de camion a realizat o mobilitate socială intergeneraţională ascendentă. Pe de altă parte, un învăţător al cărui tată a fost medic a realizat, într-o oarecare măsură, o mobilitate socială intergeneraţională descendentă.

Mobilitatea socială intrageneraţională se referă la schimbarea poziţiei sociale a indivizilor în timpul vieţii. Ajutorul de vânzător de la benzinărie devenit administrator comercial este un exemplu de mobilitate intrageneraţională ascendentă; funcţionarul băncii care devine agent de asigurări demonstrează mobilitate intrageneraţională descendentă. Amândouă sunt forme de mobilitate verticală. Un agent de asigurare ar putea deveni agent de turism al unui birou de turism, demonstrând mobilitate intrageneraţională orizontală.

Factori individuali

Majoritatea studiilor făcute asupra factorilor care influenţează mobilitatea socială se concentează asupra mobilităţii inteigeneraţio-nale. Unul dintre cele mai importante din aceste studii examinează *modelul de dobândire al statutului* (Blau şi Duncan, 1967). înscris în cadrul tradiţiei funcţionaliste, studiul scoate în relief factorii individuali care contribuie la mobilitatea socială a unei persoane. Concentrarea asupra factorilor individuali cum sunt educaţia şi profesia minimalizează importanţa factorilor structurali în mobilitatea socială.

- **Clasa socială**

Cu cât clasa socială a părinţilor este mai sus, cu atât

creşte probabilitatea ca indivizii să ajungă într-o clasă mai sus. Evident, familiile transrhft bogăţie, niveluri de educaţie, valori şi atitudini care afectează poziţia de clasă a copiilor.

Educaţia

Educaţia asigură oamenilor calificările, valorile, atitudinile şi relaţiile necesare pentru a obţine acele slujbe care le definesc statutul social şi carierele care semnifică o mobilitate socială ascendentă.

Ocupaţia

Ocupaţiile pe care indivizii le au le determină salariile, locul în care vor trăi, oportunităţile pentru avansare şi relaţii importante pentru slujbele viitoare. Ocupaţiile afectează activităţile libere ale oamenilor, asigurându-le oportunităţi suplimentare pentru dezvoltarea acelor interese, valori şi relaţii care sunt utile pentru urcarea în ierarhia socială.

Rasa şi etnicitate

Discriminarea rasială şi etnică a limitat în mod clar capacitatea unor oameni de a fi mobili ascendent (vezi Cap. 11). De pildă, Blau şi Duncan (1967) au constatat că, chiar pentru americanii africani cu niveluri superioare de educaţie, probabilitatea de a atinge acelaşi nivel al poziţiilor nu este aceeaşi ca a albilor. Membrilor unor anumite grupuri etnice li s-a interzis mulţi ani accesul la cele mai înalte niveluri de realizare profesională, ceea ce le limita mobilitatea socială. Deşi această situaţie s-a schimbat considerabil de la studiul lui Blau şi Duncan, astfel de deosebiri încă mai există (vezi Cap. 11).

Genul

Femeilor li s-a limitat în mod asemănător mobilitatea din cauza atitudinilor şi practicilor discriminatorii (vezi Cap. 12). Chiar când li s-a permis accesul la ocupaţii

tradiţional masculine, deseori

- femeile nu au reuşit să avanseze la cele mai înalte niveluri cu aceeaşi frecvenţă ca bărbaţii. Această situaţie de asemenea se schimbă, dar diferenţele de gen încă persistă.

Alţi factori

Au fost prezentaţi câţiva factori personali care sunt asociaţi cu mobilitatea socială. Farmecul fizic, relaţiile interpersonale, sănătatea, inteligenţa şi chiar înălţimea şi greutatea joacă un rol în mobilitatea socială. Norocul, fiind la locul potrivit în momentul potrivit, este, de asemenea, deseori implicat.

Factori structurali în mobilitatea socială

Pe lingă calităţile personale ale indivizilor, structura socială de asemenea influenţează mobilitatea socială. în măsura în care există o dezvoltare economică, se creează un număr mai mare de poziţii de statut superior şi devin accesibile mai multe oportunităţi pentru mobilitate socială. De asemenea, progresele tehnologice măresc statutul poziţiilor existente. De pildă, statutul unor funcţionari a fost mărit prin folosirea sporită a calculatoarelor; oamenii care deţin unele dintre aceste poziţii sunt descrişi ca „specialişti în procesarea informaţiilor" şi câştigă salarii mari. Unii factori individuali în mobilitatea socială pot fi luaţi în considerare şi ca termeni structurali. Ca atare, ei demonstrează combinaţia dintre influenţele structurale şi cele individuale asupra mobilităţii sociale.

Mobilitatea socială în Statele Unite: mit sau realitate?

Posibilitatea de a-ţi îmbunătăţi poziţia socială este o parte a crezului american. Americanii sunt siguri că există posibilităţi considerabile pentru progresul individual. Justifică faptele aceste păreri? în general, răspunsul este

da. Mai multe studii (e.g., Blau şi Duncan, 1967; Hanser şi Featherman, 1978) au arătat că aproape 80 % din

- bărbaţi au o oarecare mobilitate intergeneraţională, în cea mai mare parte ascendentă. Totuşi, o mare parte din mobilitatea ascendentă a fpst cauzată de schimbări structurale în societate; mai exact, o explozie de noi posturi pentru gulerele albe şi o sporire a profesiilor de acest tip.

O privire atentă la mobilitatea intragenerațională ascendentă demonstrează că, în loc să imite mitul Horaţio Alger, al trecerii de la „zdrenţe la bogăţii”, cea mai mare parte a acesteia a fost relativ mică în magnitudine. Vânzătorii au devenit şefi de etaj, nu vicepreşedinţi regionali.

Nu toate categoriile de indivizi experimentează acelaşi grad de mobilitate socială. Cum s-a arătat mai sus, americanii africani au, în mod tradiţional, mai puţină mobilitate socială decât albii (Pomer, 1986). Acelaşi lucru a fost adevărat şi despre femei. încă o dată, schimbările recente au redus diferenţele în privinţa mobilităţii între albi şi negri, între bărbaţi şi femei.

Rata generală a mobilităţii sociale în Statele Unite este aproximativ la fel cu cea din societăţile foarte industrializate (Bendix şi Lipset, 1967). Totuşi, mobilitatea socială descendentă de la statutul clasei de sus şi al celei mijlocii din Statele Unite este mai puţin frecventă decât în multe ţări (Fox şi Miller, 1965). Pe de altă parte, pare să fie o mai mare mobilitate pentru clasa muncitoare din Statele Unite decât din alte societăţi industrializate. Această mobilitate a clasei muncitoare contribuie în mod semnificativ la ideea că Statele Unite sunt „ţara posibilităţilor**. La rindul ei, această percepţie accentuează succesul individual şi alimentează imigraţia continuă în Statele Unite.

Tendinţe recente în mobilitatea socială în Statele Unite

De-a lungul celei mai mari părţi a istoriei lor, Statele Unite s-au bucurat de o expansiune geografică şi economică ce au uşurat mobilitatea socială. însăşi marea depresiune din anii treizeci a avut doar un efect temporar asupra mobilităţii sociale larg răspândite. Totuşi, recent, creşterea economică s-a încetinit considerabil. Nu numai că locurile de muncă nu au sporit în acelaşi ritm ca în trecut, ci şi

- multe industrii (e.g., industria oţelului) au decăzut serios. Astfel, posibilităţile pentru mobilitate socială nu se apropie în niciun domeniu de rata din trecut.

La fel de important, nivelul de trai al multor americani a scăzut în ultimul deceniu sau în ultimele două. între 1955 şi 1973, venitul mediu pe familie în Statele Unite a crescut cu aproximativ 65%; totuşi între 1973 şi 1986 el a scăzut cu aproximativ 2% (Biroul de Recensământ al Statelor Unite, 1987).

Consecinţa acestor schimbări a fost încetinirea ritmului mobilităţii sociale în Statele Unite în ultimii ani. Mai mult, aceasta a dus la o scădere a încrederii tradiţionale pe care americanii au avut-o în capacitatea lor de a progresa. Tendinţele internaţionale în restructurarea economică sunt întrucâtva complexe; anumite zone ale lumii se extind, în timp ce altele se restrâng sau abia se menţin. Chiar acum, locul Statelor Unite în aceste tendinţe nu este clar. Astfel, este imposibil de stabilit dacă ritmul mobilităţii sociale în Statele Unite va continua să încetinească, să rămână constant sau să se întoarcă la fostul său nivel relativ ridicat.

Clasa socială este un concept multidimensional Poziţia în clasa socială este influenţată de resursele economice, de puterea politică şi de prestigiul social. Deşi

aceste variate dimensiuni ale clasei sociale deseori merg împreună (cei bogaţi au mai multă putere politică şi prestigiu decât săracii), aceasta nu este obligatoriu.

Clasa socială în Statele Unite a fost studiată, cerându-le membrilor unei comunităţi să-şi stabilească structura de clasă (metoda „ reputaţiei"), să identifice clasa din care ei cred că fac parte (metoda „autoîncadrării"), şi prin încadrarea indivizilor de către cercetători, în clase sociale stabilite dinainte potrivit unor criterii tipice, ocupaţia, venitul şi educaţia (metoda „obiectivă").

Au fost prezentate scurte portrete ale celor cinci clase sociale importante din Statele Unite: o micuţă clasă de sus, o clasă mijlocie de sus relativ mică, o mai mare clasă mijlocie de jos, o clasă muncitoare puţin mai mare şi o clasă de jos

- oarecum mai mică. Descrierile au fostfăcute pe baza venitului tipic şi a'ocupaţiilor găsite în fiecare clasă.

De asemenea, au fost discutate efectele clasei sociale asupra sănătăţii şi longevităţii, asupra vieţii de familie şi a practicilor de creştere a copiilor asupra nivelului de educaţie ce poate fi atins şi asupra valorilor şi atitudinilor personale.

In final, au fost explorate mobilitatea socială verticală şi orizontală intergeneraţională şi intrageneraţională. Au fost examinaţi factorii individuali care duc la mobilitatea socială - clasa socială, educaţia, ocupaţia, rasa şi etnicitatea, genul şi o varietate de caracteristici personale, cum sunt dezvoltarea economiei şi progresele tehnologice. Au fost luate în considerare posibilităţile schimbătoare pentru mobilitatea socială în Statele Unite. S-a ajuns la concluzia că a fost şi continuă să fie posibilă o considerabilă mobilitate socială, dar că ea se manifestă mai mult ca ascensiune decât ca o dramă

pentru individ.

11

RASA ŞI ETNICITATEA

/n acest capitol vom examina rasa şi etnicitatea ca bază a inegalităţii sociale. Vom explora modelul de interacţiune a grupurilor rasiale şi etnice importante şi vom face scurte descrieri ale mai multor grupuri minoritare din societatea americană. Vor fi explorate problemele contemporane ale acţiunilor de afirmare a identităţii şi efectele rasismului şi ale clasei sociale asupra discriminării.

CONCEPTELE FUNDAMENTALE

Rasa şi etnicitatea sunt cuvinte puternice în societatea americană şi în multe alte societăţi. Sensurile lor deseori diferă în funcţie de cine le foloseşte.

Rasa

Printre biologi şi antropologi, deseori prin rasă s-a înţeles un grup de oameni care au o moştenire biologică comună şi pe care o transmit generaţiilor următoare. In acest sens, rasa este deseori definită în funcţie de un ansamblu de caracteristici fizice (e.g., culoarea pielii, structura părului, forma nasului) care a rezultat din adaptările evolutive ale diverselor populaţii la mediul lor fizic.

Categoriile rasiale

Deşi numărul raselor şi subraselor definit în termeni biologici este foarte mare, într-o vreme antropologii au încercat să facă o

- oarecare ordine în acest domeniu, folosind trei categorii rasiale principale: ***caucazoidă,*** cu pielea deschisă şi părul drept sau cârlion-ţat; ***mongoloidă,*** cu pielea gălbuie şi o cută caracteristică în jurul ochiipr; şi

negroidă, cu pielea neagră şi părul des şi creţ. Totuşi, sociologii au arătat că, întrucât diverse populaţii s-au încrucişat (s-au căsătorit şi au avut copii cu oameni din alte rase) timp de mii de ani, nu există rase „pure”. Astfel, pentru a defini rasa strict în termeni fizici ar fi inexact şi derutant.

Sociologii tind să socotească rasa o categorie de oameni consideraţi asemănători, pentru că au atribute fizice comune. Există părerea că cei cu caracteristici fizice asemănătoare ar trebui să fie luaţi laolaltă. „Rasa”, aşadar, este construită social decât determinată biologic. De pildă, mulţi oameni a căror piele este mai deschisă decât a multor oameni clasificaţi „caucazieni” sunt categorisiţi „negri”. Definiţia socială mai degrabă decât faptul biologic este caracteristica concepţiei sociologice despre rasă. Părerile despre rasă influenţează relaţiile de rasă în Statele Unite şi pretutindeni mai mult decât „faptele”.

Etnicitatea *r.

în timp ce rasa se referă la caracteristicile fizice, etnicitatea se concentrează asupra elementelor culturale. Membrii ***xmuigrup etnic*** împărtăşesc o moştenire culturală comună care îi defineşte ca fiind deosebiţi. Aceste trăsături culturale deseori includ originea naţională, limba, religia, practicile şi preferinţele culinare, şi un sentiment al unei moşteniri istorice comune.

Aşa cum este evident, caracteristicile etnice diferă de caracteristicile rasiale prin faptul că sunt învăţate şi transmise din generaţie în generaţie prin socializare. Rasa, pe de altă parte, este indexată biologic şi transmisă genetic. Deşi cele două sunt diferite conceptual, deseori ele sunt legate. De pildă, americanii asiatici sunt consideraţi nu numai ca un grup rasial datorită trăsăturilor lor distinctive, ci şi ca un grup etnic dacă îşi menţin caracteristicile culturale tradiţionale.

Etnicitatea poate fi schimbată mai uşor decât caracteristicile fizice distinctive ale rasei. Oamenilor le este mai uşor să evite etichetarea cu identitatea unui grup etnic decât cu o identitate rasială. în

- mod tipic, copiii imigranţilor adoptă cultura noii lor ţări şi încearcă să evite etichetarea ca membri ai grupului etnic al părinţilor.

Grupurile minoritare în societăţile omogene, în care cei mai mulţi, dacă nu toţi membrii, au o origine comună (cum se întâmplă în micile societăţi preindustriale), nu se ridică problema grupurilor minoritare. Totuşi, în societatea modernă eterogenă (diferită din punct de vedere cultural), conceptul de grup minoritar a devenit din ce în ce mai relevant. Un *grup minoritar* este format din oameni care împărtăşesc un ansamblu de caracteristici fizice sau culturale comune, care îi definesc ca fiind deosebiţi de grupul dominant şi pentru care deseori îndură dezavantaje sociale.

La fel ca în cazul rasei şi etnicităţii, apartenenţa la un grup minoritar este un statut atribuit. Uneori este posibilă schimbarea, dar nu este totdeauna uşoară. Mai mult, statutul de grup minoritar încurajează o puternică identificare cu grupul, conştiinţa apartenenţei la un grup distinct, în special când membrii săi sunt supuşi unui tratament inegal.

Nu toate grupurile minoritare sunt mai mici decât grupul dominant. De pildă, în Africa de Sud grupul alb, cel mai mic, a dominat complet, timp de decenii, populaţia neagră, mult mai mare ca număr, refiizându-i accesul la bogăţie, educaţie şi putere politică; din punct de vedere sociologic, populaţia neagră formează, „grupul minoritar”. Chiar în Statele Unite, femeile, care constituie puţin mai mult de jumătate din populaţie, au unele dintre caracteristicile unui grup minoritar.

Nu toate grupurile minoritare îndură, în mod automat, discriminarea, în unele societăţi (e.g., Elveţia), drepturile grupurilor minoritare sunt scrupulos protejate. Ele sunt prevăzute în lege şi respectate în practică.

Prejudecata

Prejudecata este o generalizare nesusţinută, o opinie formulată fără o cercetare serioasă, despre un grup sau o categorie de oameni.

- Prejudecata implică ideea că „americanii africani sunt leneşi şi lipsiţi de iniţiativă", că „evreii sunt avizi după bani" sau că „femeile sunt emoţionale". Drept urmare, aceasta deseori duce la sentimente negative faţă de aceste categorii sociale. Deşi este posibil să ai o prejudecată favorabilă, conceptul este totdeauna folosit pentru a descrie atitudini negative.

Sursele prejudecăţii

Oamenii de ştiinţă în domeniul social au dat o deosebită atenţie încercării de a înţelege baza prejudecăţii. Au fost oferite cinci explicaţii majore.

Stereotipurile, ideile inflexibile ale unei clase de oameni care se opun schimbării chiar în faţa evidenţei ce le sugerează falsitatea, sunt o sursă a prejudecăţii. Aceste clasificări generale nu permit individului cu prejudecăţi să vadă diferenţele existente între oameni care pot fi în aceeaşi categorie socială. în acest caz, există tendinţa ca toţi oamenii dintr-o categorie să fie consideraţi la fel.

Personalităţile autoritare au fost descrise ca având un ansamblu de trăsături distinctive - conformism, intoleranţă şi nesiguranţă -care îi face să aibă prejudecăţi (Adorno, şi colab., 1950). Aceşti indivizi, consideraţi un produs al unor părinţi reci, distanţi şi severi, au tendinţa de a fi înguşti în păreri,^ritiintelectuali şi inflexibili. Lor nu le plac diferenţele, îndeosebi cele care pot determina

întrebări cu privire la propriile lor caracteristici, activităţi sau afiliaţii de grup.

Procedeul ţapului ispăşitor se refera la aruncarea vinii, pentru propriile eşecuri şi limite, asupra altora mai puţin puternici (Dollard şi colab., 1939). Aceasta se întâmplă mai ales când indivizii sunt frustraţi dar nu îşi pot revărsa sentimentele pe adevărata sursă a frustrării, fiindcă este prea puternică sau prea nesigură. Un exemplu foarte bun de acest fel este învinuirea evreilor din Germania pentru dificultăţile economice care au urmat după primul război mondial.

Cultura uneori oferă un ansamblu de atitudini normative împotriva unei anumite clase sau a unor indivizi. Etnocentrismul (vezi Cap. 3) deseori oferă baza culturală pentru prejudecată.

Conflictul social poate fi o sursă pentru prejudecată. Conflictul între popoare deseori duce la prejudecăţi împotriva adversarului, aşa încât să justifice ostilitatea. Protestanţii şi catolicii din Irlanda

- de Nord manifestă o prejudecată clară unii faţă de alţii, ca rezultat al conflictului continuu dintre ei. O altă cauză a prejudecăţii este conflictul economic, cum este între americanii africani şi săracii albi, în sud, şi între marele număr de „Gastarbeiters” (muncitorii oaspeţi aduşi de unele ţări europene pentru slujbe josnice) şi săracii din acele ţări.

Nu toţi oamenii cu prejudecăţi acţionează în conformitate cu ideile lor. Prejudecata este o stare a minţii, nu o formă specială de acţiune; deşi, deseori, ea formează baza pentru comportament.

Discriminarea

Prejudecata se referă la atitudinile şi ideile oamenilor, *discriminarea,* la comportamentul lor. Pe scurt,

discriminarea constă în tratamentul inegal al oamenilor, bazat pe apartenenţa lor la un grup sau categorie socială. Tradiţional, discriminarea se referă la comportamentul care vatămă obiectul (obiectele) discriminării.

Discriminarea pozitivă

Recent, termenul *discriminare pozitivă* a fost folosit pentru referirea la asigurarea unor avantaje speciale indivizilor doar pentru faptul că aparţin unor categorii sociale. Acest concept, care va fi discutat mai târziu în acest capitol, are implicaţii politice şi rămâne controversat. Termenul *discriminare* în această carte este folosit în sensul său tradiţional.

Relaţia între prejudecată şi discriminare este complexă. Oamenii pot avea prejudecăţi, fără să facă discriminări împotriva unui grup minoritar, din cauza temerii de constrângerile legale, din cauza presiunii sociale sau a propriului lor sentiment de dreptate socială. Un exemplu de acest fel este membrul unui club suburban căruia îi displac hispanicii, dar votează pentru primirea lor ca membri din sentimentul că discriminarea este greşită. Alţii pot face discriminări fără să aibă prejudecăţi, cum este cazul patronilor care e posibil să nu angajeze femei în poziţii importante de teamă să nu jignească pe unii clienţi importanţi care au prejudecăţi (e.g., concernul Mobil Oii pentru operaţiile sale în Arabia Saudită).

2Q2

Discriminarea instituţională

Discriminarea nu este nevoie să fie personală. *Discriminarea instituţională* se referă la acţiuni care e posibil să nu fi fost făcute cu intenţia de a fi discriminatorii, dar au avut acest efect. De pildă, în Statele Unite, proasta adăpostire şi îngrijire medicală, şi educaţia în general inferioară au avut ca urmare incapacitatea

americanilor africani de a ajunse în poziţii de autoritate, bogăţie şi influenţă în lumea organizată. In unele cazuri, refuzarea oportunităţilor profesionale s-a bazat mai puţin pe prejudecata personală şi pe discriminare din partea patronilor individuali decât pe practicile discriminatorii strecurate în însăşi structura societăţii, dar, cu toate acestea, rezultatul a fost discriminatoriu.

MODELE DE INTERACŢIUNE ETNICĂ Şl RASIALA

Interacţiunea între grupuri etnice şi rasiale poate lua forme variate. Simpson şi Yinger (1985) au identificat şase modele fundamentale. ***4t'***

Asimilarea

Când un grup minoritar îşi modifică modurile de viaţă şi caracteristicile distinctive, pentru a se conforma modelului grupului dominant, sociologii se referă la acest model *caasimilare.* Cel mai adesea, această schimbare este voluntară şi implică vorbirea limbii culturii dominante, schimbarea felului de a se îmbrăca şi chiar a numelor de familie. Acest model este caracteristic copiilor imigranţilor.

Totuşi, uneori, asimilarea unui grup este făcută forţat. De pildă, recent Bulgaria a încercat să elimine identitatea etnică a cetăţenilor de origine turcă, minoritate ce reprezintă 12% din populaţie, forţân-du-i să-şi schimbe numele islamice în unele slave şi eliminând orice referiri la ei din cărţile de istorie bulgăreşti.

Statele Unite au un model mixt. Pe de o parte, ele scot în evidenţă folul lor de „creuzet**, asimilând diversele şi variatele culturi ale

- imigranţilor într-o cultură comună. Pe de altă parte, în Statele Unite există mari enclave de diversitate culturală neasimilată. Asimilarea şi menţinerea modelelor tradiţionale coexistă în societatea americană de cel puţin

un secol.

Modelul de asimilare discutat mai sus se referă la schimbări în practicile culturale şi ale identităţii şi este, în primul rind, aplicabil analizei grupurilor etnice. Asimilarea rasială este mai grea, din cauza dificultăţii schimbării caracteristicilor fizice care formează baza definirii categoriilor rasiale. Asimilarea rasială se bazează, în mare măsură, pe căsătorii între persoane de rase diferite, ceea ce reduce caracterul distinct al categoriilor rasiale.

Pluralismul

Modelul în care toate grupurile etnice şi rasiale îşi menţin identităţile distinctive şi se bucură de o poziţie socială relativ egală este *numitpluralism.* Societatea americană prezintă unele caracteristici ale pluralismului. Cele mai multe oraşe mari au cartiere distincte care reflectă natura pluralistă a cetăţenilor lor. Până la un punct, legea apără drepturile diferitelor grupuri etnice şi rasiale. Totuşi, refuzul de a permite mormonilor să practice poligamia (căsătoria cu mai multe femei; vezi Cap. 13) este o demonstraţie a limitelor pluralismului în Statele Unite.

Poate cel mai reuşit exemplu de pluralism se găseşte în Elveţia. Acolo, grupurile etnice mari de francezi, germani şi italieni trăiesc în relativă armonie şi egalitate. Cei mai mulţi elveţieni vorbesc cel puţin două dintre cele patru limbi naţionale ale ţării; astfel, toţi reuşesc să comunice unul cu altul. De asemenea, mica sa întindere şi relativa stabilitate economică au contribuit la realizarea pluralismului în Elveţia.

Segregaţia

Segregaţia implică separarea fizică şi socială a diferitelor grupuri rasiale şi etnice. Segregaţia poate fi voluntară sau involuntară.

- Segregaţia voluntară se produce în majoritatea

marilor oraşe din Statele Unitfe. Diferite grupuri etnice au creat cadre culturale distincte în care se simt confortabil şi îşi practică propria cultură. **Segregaţia** voluntară are loc şi în afara marilor oraşe, cum este cazul amişilor în Pennsylvania.

Totuşi, segregaţia este, deseori, involuntară. Cel mai elocvent exemplu este sistemul apartheidului din Africa de Sud. Acolo, negrii şi albii trăiesc, se socializează în lumi complet separate. Până recent, negrilor li se permitea accesul în zonele albe doar ca să lucreze, iar când terminau lucrul, trebuiau să se întoarcă în propriile lor comunităţi.

Constituirea de „patrii" separate pentru negri, în care trăiau şi îşi desfăşurau viaţa socială, îi despărţea efectiv de societatea albă sud-africană.

Statele Unite nu sunt imune la acest model. Până în anii '60, exista segregaţia oficială în Sud şi segregaţia neoficială în Nord. în Sud, nu numai că existau cartiere rezidenţiale segregate, ci, de asemenea, facilităţi publice, inclusiv restaurante, staţii de autobuz, băi şi chiar fântâni. Astăzi, în ciuda ilegalităţii discriminării făţişe, în marile oraşe americane segregaţia **Rasială** este încă foarte larg răspândită (Calmare, 1986), chiar dacă 6 majferitate de americani africani ar prefera să trăiască în cartiere integrate (6qntrul de Cercetşre a Opiniei Naţionale, 1987: 171).

Dominaţia în modelul social numit *dominaţie,* grupul dominant îşi foloseşte puterea ca să menţină controlul asupra grupurilor minoritare, acor-dându-le putere mică şi libertate puţină. Acest model este evident în îndelungata dominaţie sovietică a statelor baltice, Estonia, Letonia şi Lituania cu toate că acesta se schimbă în prezent. Deşi acest exemplu special de dominaţie nu implică segregaţie, cele două deseori merg mână în mână (e.g., Africa de Sud).

Din ce în ce mai mult, opinia mondială face dificilă menţinerea dominaţiei făţişe şi a represiunii minorităţilor culturale.

- ***Transferul populaţiei***

O soluţie la deosebirile dintre grupuri este *transferulpopulaţiei,* strămutarea uneia dintre părţile rivale. De pildă, în 1972, tuturor asiaticilor li s-a ordonat să părăsească Uganda, o ţară africană neagră în care aceştia trăiseră de generaţii. Ostilitatea dintre hinduşi şi musulmani în India a dus la crearea a două ţări diferite, India şi Pakistan, în 1947, şi la recolonizaTfea unor mari populaţii.

Ciprul este împărţit în mod asemănător între cei de origine turcă şi cei de origine greacă. Libanul este împărţit în zona creştină şi musulmană, iar zona musulmană este împărţită între musulmanii sunniţi şi musulmanii şiiţi.

Anihilarea în mod clar, modelul extrem de relaţii între diferite grupuri rasiale şi etnice este ca unul, cel dominant, să-l anihileze sau elimine pe celălalt, pe cel minoritar. *Genocidul* constă în exterminarea unei clase de oameni de către alta; aceasta a fost „soluţia finală" a naziştilor la problema evreilor din Germania. Oribila exterminare a şase milioane de evrei în Europa în timpul celui de-al doilea război mondial nu este singurul exemplu. O mare parte din colonizarea Americii Latine şi a Africii de către puterile europene, începând din secolul al XVI-lea, s-a bazat pe eliminarea populaţiilor autohtone şi pe acapararea resurselor şi a ţării lor. în timpul secolului al XDC-lea, în Statele Unite, multe ziare au cerut anihilarea unor triburi întregi de americani autohtoni.

DIVERSITATEA ETNICĂ ŞI RASIALĂ ÎN STATELE UNITE

Istoric, grupul dominant în societatea Statelor Unite

a fost format din protestanţi anglo-saxoni albi (în general, numiţi WASP), cei care au emigrat spre aceste ţărmuri din Marea Britanie. Deşi nu mai constituie o majoritate numerică (ei formează aproximativ

- 25% din populaţie), ei au modelat, în mare măsură, natura societăţii americane şi deţin poziţiile importante în structura puterii. Totuşi, Statele Unite sunt considerate, şi sunt într-adevăr, ţara unei diversităţi ethicf şi rasiale considerabile.

Americanii africani în afară de câteva ţări africane, Statele Unite au cea mai mare populaţie de „negri" din lume. Negrii formează aproximativ 12% din populaţie şi, în ultimii ani, au fost grupul minoritar cel mai protestatar.

Primii negri au fost aduşi în Statele Unite de olandezi în 1619. Ei erau fie sclavi, fie servitori cu contract cărora li se cerea să lucreze o anumită perioadă de timp ca să-şi plătească costul transportului.

Prima lege care a legalizat sclavia a fost votată în Virginia în 1661 şi a fost abolită oficial pe plan naţional prin Proclamaţia de dezrobire a lui Lincoln din 1863 şi votarea Amendamentului al treisprezecelea în 1865, deşi statele din Nord au început să o scoată în afara legii începând cu 1780. Totuşi, legile „Jim Crow" din Sud au păstrat segregaţia rasială şi cetăţenia clasa a doua pentru americanii africani până în anii Şaizeci. Segregarea rasială informală mai persistă şi astăzi. §

Cei mai mulţi americani africani au'trăit în Sudul rural până la primul război mondial, când mulţi au migrat în oraşele din Nord, în căutare de slujbe. în acelaşi timp, un mare număr de imigranţi europeni proaspăt sosiţi concurau pentru aceleaşi slujbe. Acest conflict economic a dus la o continuă discriminare împotriva americanilor africani, de data aceasta fără sprijinul legal de care se bucura în Sud, dar la fel de demoralizantă şi distructivă.

Deşi *Brown Versus Ministerul Educaţiei,* cazul Curţii Supreme din 1954 care a dus la desegregarea formală a educaţiei publice, a fost un eveniment important în istoria relaţiilor rasiale din Statele Unite, anii '60 au fqst punctul real de cotitură. în timpul acestui deceniu, mişcarea pentru drepturile civile a ajutat atât la înfrângerea legilor segregaţionale din Sud, cât şi la votarea legilor drepturilor civile, care reduceau discriminarea făţişă la slujbe şi la accesul la facilităţile publice. Legea drepturilor de vot a dus la alegerea mai multor americani africani în posturi politice importante.

- Recent, tabloul este mixt. Din ce în ce mai mulţi tineri africani americani culţi şi-au dobândit educaţia şi cunoştinţele necesare pentru a obţine slujbe mai bune. Drept urmare, se dezvoltă o clasă mijlocie. Pe de altă parte, mulţi, dacă nu cei mai mulţi, încă sunt şomeri sau prinşi în slujbe prost plătite şi fără viitor. Fuga multor albi în suburbii a lăsat mulţi americani africani izolaţi în mahalalele sărăcăcioase ale marilor oraşe, locuri în care se dezvoltă criminalitatea şi abuzul de droguri. Presiunile economice au redus fondurile guvernamentale pentru serviciile publice (în special pentru sănătate, educaţie, pompieri, poliţie şi transportul în comun) care afectează cel mai mult pe cei din interiorul oraşelor mari.

în ciuda câştigurilor recunoscute în ultimele trei decenii, calitatea vieţii americanilor africani continuă să fie mai grea decât a albilor şi chiar a altor grupuri minoritare.

Americanii hispanici

Americanii hispanici sunt foarte variaţi în etnicitate şi cultură. Deşi mulţi îşi au rădăcinile în cultura spaniolă, cei mai mulţi au origine spaniolă, africană şi americană autohtonă. Americanii hispanici constituie cel puţin 6% din populaţia Statelor Unite. Cifra lor exactă este nesigură, din cauza numărului mare de „străini fără acte”, cunoscuţi ca

imigranţi ilegali.

Populaţia americanilor hispanici creşte foarte repede, din două motive: (1) numărul mare de femei americane hispanice de vârsta potrivită pentru a rămâne însărcinate şi (2) rata ridicată de imigranţi legali şi ilegali, determinată de apropierea ţărilor latino-americane de Statele Unite, şi de multele familii americano-hispanice care îşi încurajează prietenii şi rudele să imigreze, în acelaşi timp netezind calea pentru cei nou-veniţi. Este foarte probabil, având în vedere faptul că numărul lor creşte, ca în următoarele decenii americanii hispanici să depăşească numărul americanilor africani, ajungând cel mai mare grup minoritar din ţară.

Americanii mexicani (chicanos)

Concentraţi în mare măsură în partea de sud-est, chicanos formează cele mai mari grupuri de americani hispanici. Mulţi chicanos

- sunt descendenţi ai primilor colonişti mexicani în Statele Unite, dar alţii sunt de dată mai recentă. Mexicanii au fost totdeauna consideraţi o sursă de muncă convenabilă, ieftină şi productivă, în special pentru marile ferme din sud-vest. Mulţi sunt muncitori agricoli nomazi. Totuşi, mecanizarea agriculturii a redus cererea de muncitori agricoli, determinându-i pe chicanos să migreze spre aşezările urbane, unde se presupune că găsesc slujbe.

Totuşi, mediul urban nu a fost ospitalier cu chicanos. Mulţi trăiesc în ghetouri urbane („barrios”), unde au cam două treimi din venitul mediu al albilor. Aşa cum este obişnuit în mahalalele urbane, relativ puţini primesc educaţia necesară pentru a-şi îmbunătăţi soarta; doar cam un sfert din chicanos şi-au terminat şcoala medie. Chicanos şi-au menţinut limba şi identitatea etnică şi exercită o presiune considerabilă pentru a avea educaţie bilingvă (în engleză şi spaniolă) în şcolile publice.

Portorâcaniî

Insula Porto Rico a fost cedată Statelor Unite în 1898 după războiul americano-spaniol, iar portoricanilor li s-a acordat cetăţenia Statelor Unite în 1917. Cam jumătate din cele 2 milioane de portoricani din această ţară **locuiesc** în barrios-urile din „Harlemul

I Spaniol" din New York City. *Şi ei ăru încercat să-şi menţină identitatea etnică şi limba, care, cuplate cu pielea lor tipic închisă la

I culoare, au determinat prejudecăţi considerabile şi discriminare împotriva lor.

Mulţi portoricani nu o duc bine în Statele Unite. Venitul lor mediu pe familie este cam jumătate din cel al americanilor în **I** ansamblu. Mulţi din cei care se întorc în Porto Rico după o perioadă: de şedere în Statele Unite intenţionează să revină în viitor.

Americanii cubanezi

Americanii cubanezi formează al treilea mare grup de americani hispanici din Statele Unite; sunt cam jumătate din numărul americanilor portoricani. Majoritatea americanilor cubanezi au venit în Statele Unite ca rezultat al revoluţiei cubaneze din 1959 condusă **J** de Fidel Castro. Cei mai mulţi s-au stabilit în Miami, aproape de ' casă. Spre deosebire de celelalte două grupuri de americani hispa

nici, aceşti imigranţi au provenit în principal din clasa mijlocie; erau educaţi şi mulţi aveau o profesiune. Ei s-au adaptat bine la noul mediu social şi au devenit o forţă politică şi economică puternică în Miami. Venitul lor mediu este considerabil mai mare decât cel al celorlalte două grupuri şi aproape egal cu venitul general din Statele Unite.

Un al doilea val de imigranţi cubanezi a sosit în 1980. Cunoscuţi ca oamenii de pe ambarcaţiunea Măriei, mulţi dintre ei erau săraci şi fără vreo calificare; unii fuseseră recent eliberaţi din închisori şi din instituţii pentru boli psihice. Lipsindu-le educaţia şi calificările profesionale ale imigranţilor cubanezi veniţi în primul val, mulţi din acest grup nu au prosperat. Ei au fost primiţi cu ostilitate considerabilă, chiar de către cubanezii veniţi mai înainte, care îi considerau o ameninţare la câştigurile deja obţinute.

Americanii asiatici

Deşi numeric un grup foarte mic, aproximativ 5 milioane de oameni (2% din populaţie), americanii asiatici s-au descurcat foarte bine din punct de vedere economic. Atât nivelul lor educaţional mediu, cât şi venitul lor mediu sunt mai ridicate decât cele ale americanilor în ansamblu. Ei formează grupul minoritar care se dezvoltă cel mai rapid în Statele Unite în prezent. Grupul este format, aproximativ în cifre egale, din oameni de origine chineză, japoneză şi filipineză. Lor li se alătură din ce în ce mai mulţi coreeni şi vietnamezi.

Americanii chinezi

Primii imigranţi asiatici au sosit în Statele Unite cam pe vremea goanei după aur în California, în 1849. Având tendinţa de a se stabili pe Coasta de Vest, ai au constituit forţa de muncă ieftină şi rentabilă pentru americanii care s-au dus în Vest. în partea a doua a secolului al XDC-lea, o depresiune gravă i-a determinat pe imigranţi şi pe americani deopotrivă să concureze pentru slujbe puţine. Bucurându-se de o slabă protecţie legală, imigranţii au dus-o rău.

Pentru a combate efectele discriminării, americanii chinezi din zonele urbane au înfiinţat organizaţii de autoajutorare şi reţele de

- rudenii. Oricum, aceste reţele au descurajat asimilarea şi i-au încurajat pe chinezi să-şi păstreze limba şi identitatea etnică.

Al doilea război mondial a însemnat o schimbare importantă pentru americanii chinezi. Datorită lipsei forţei de muncă, ei au reuşit să obţină slujbe mai bune, astfel începând călătoria asimilării în cultura americană. Fără restricţiile iniţiale, care, în general, le dădeau dreptul să lucreze în spălătorii şi restaurante, chinezii americani au început să se bucure de o mobilitate socială considerabilă. Totuşi, mulţi americani chinezi nu au atins acelaşi grad de succes ca grupul în ansamblu şi rămân prinşi în ghetourile cartierelor chinezeşti. Recenta izbucnire a luptelor între bande şi a violenţei din cartierul chinezesc al New York-ului evidenţiază schimbarea calităţii vieţii în cadrul comunităţii americane chineze.

Americanii japonezi

Japonezii au imigrat în Statele Unite puţin mai târziu decât chinezii şi au rămas în mare măsură pe Coasta de Vest. întrucât japonezii au avut un mai intens contact anterior cu americanii decât au avut imigranţii chinezi, ei au reuşit să se asimileze mai uşor. De asemenea, ei au avut posibilităţi mai mari să se angajeze în agricultură, în loc să alerge după shgbe în grase. Totuşi, ostilitatea a rezultat din încercarea lor de a cumpăra terenuri arabile şi a dus la impunerea unor restricţii legale împotriva lor.

Cel mai devastator pentru americanii japonezi a fost tratamentul ce li s-a aplicat de Statele Unite după ce Japonia a bombardat Pearl Harbor în 7 decembrie 1941. Peste 90% din toţi americanii japonezi au fost „strămutaţi” în lagăre de internare militare, înconjurate cu garduri din sârmă ghimpată şi cu paznici înarmaţi. Guvernul Statelor Unite a justificat aceste acţiuni susţinând că aceşti americani japonezi ar putea fi agenţi acoperiţi pentru

Japonia. Mulţi recunosc acum că strămutarea forţată a americanilor j aponezi a fost un act îndreptat împotriva unei întregi categorii de oameni şi că, probabil, a fost motivată mai mult de rasism decât de considerente serioase de securitate.

După al doilea război mondial, americanii japonezi au început să prospere. Insistenţa lor tradiţională asupra educaţiei şi a muncii intense a dat roade. Ei au avut un nivel de educaţie mai ridicat decât

- americanul mijlociu şi un venit mediu pe familie mult mai mare. Totuşi, succesul economic recent al Japoniei a redeşteptat vechile ostilităţi care pot fi, din nou, îndreptate împotriva americanilor japonezi.

Americanii filipinezi

Filipinezii au fost consideraţi supuşi americani din 1898, când Insulele Filipine au devenit posesiune americană, până în 1935, când şi-au câştigat independenţa. Mulţi filipinezi au început să imigreze în Statele Unite în anii douăzeci, ca să satisfacă cererea de forţă de muncă ieftină a pomicultorilor din California. Schimbările intervenite în legile de imigrare în 1965 au dus la o dublare a populaţiei americane filipineze în deceniul următor. Această rată a creşterii sugerează că ei ar putea deveni în curând grupul cel mai mare de americani asiatici. Cei mai mulţi sunt bine educaţi şi s-au stabilit în zone urbane, unde îşi pot folosi cu succes considerabilele abilităţi profesionale.

Americanii băştinaşi (indienii)

Niciun grup minoritar din Statele Unite nu a fost tratat atât de rău ca băştinaşii americani. Pământurile le-au fost luate de guvern şi foarte mulţi au fost ucişi în timpul cursei pentru expansiunea spre Vest. Le-a fost distrusă cultura, iar ei au fost îngrămădiţi în rezervaţii şi

trataţi ca „pupili” ai statului (adică, copii care nu puteau avea grijă de ei înşişi). Aproximativ două treimi din americanii băştinaşi locuiesc acum în rezervaţii sau aproape de ele. Au o rată de şomaj ridicată - mai mult de 50% în unele zone. Puţini americani băştinaşi dobândesc educaţia necesară pentru a obţine slujbe mai bune şi mai stabile.

Mai puţin de 4% dintre ei au terminat opt clase. Rata lor de alcoolism este cam de opt ori mai mare decât media naţională. Rata sinuciderii este dublă faţă de cea a americanilor în ansamblu.

Recent, americanii băştinaşi s-au organizat mai bine şi au devenit mai combativi. Unele triburi au cerut să li se restituie pământurile luate sau să li se dea compensaţii. Multe dintre aceste terenuri conţin

- vaste resurse de petrol, apă şi minereuri. Multe comunităţi de americani băştinaşi sunt presate din interior să reziste asimilării şi să-şi păstreze culturile tradiţionale. Renaşterea interesului faţă de cultura americană băştinaşă, pretutindeni în Statele Unite, poate ajuta acest efoiţ.v

Etnicii albi

Termenul „ etnicii albi” a fost folosit recent pentru a-i numi pe americanii albi a căror origine este în alte zone europene decât în Marea Britanie. Ei sunt „ne-WASP-ii”. Etnicii albi constituie o populaţie diversă. Printre ei se află italieni, polonezi, scandinavi, germani, armeni, greci, irlandezi şi multe alte neamuri. Ei tind să se strângă în comunităţi separate sau în cartiere orăşeneşti. Exemple sunt sudul Bostonului, care, în mare măsură, este format din americani irlandezi, şi partea de nord a Bostonului, care este dens populată cu americani italieni. Americanii polonezi sunt concentraţi în Chicago şi în jurul lui, americanii scandinavi, în Minnesota, iar americanii

germani, în Pennsylvania. Deşi grupurile etnice albe au fost totdeauna caracterizate printr-un sentiment de coeziune, ele au trecut printr-o mişcare puternică de trezire etnică şi mândrie, după alte grupuri minoritare, în specialcelula! americanilor neaoşi. Ele au început să se bucure de câştiguri politice şi sociale, ca un rezultat al mişcării pentru drepturile civile din anii şaizeci. La unii oameni, această mândrie etnică a reprezentat o formă de reacţie bruscă, determinată de tratamentul preferenţial de care au început să se bucure americanii africani şi americanii hispanici la vremea aceea. La alţii, mândria etnică pur şi simplu a reprezentat im interes reînnoit pentru identitatea etnică şi pentru cultura etnică. Pentru a înţelege prezenţa puternică a mândriei etnice în viaţa americană, este nevoie doar să luăm în considerare numărul de grupuri etnice care organizează anual parăzi importante în New York şi în multe alte oraşe mari. Multe grupuri simt că mândria lor este justificată de progresul substanţial pe care l-au ftcut, trecând din fabricile şi magazinele de dulciuri, locurile de muncă ale părinţilor şi bunicilor lor, la slujbe cu un statut superior, mai stabile şi mai bine plătite.

Mulţi imigranţi au sosit pe aceste ţărmuri spre sfârşitul secolului al XlX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Mulţi dintre aceşti

- imigranţi nu au dorit nimic mai mult decât să fie asimilaţi în cultura americană. Deseori, ei au insistat pe lingă copiii lor ca să vorbească doar limba engleză în casă şi şi-au schimbat numele, ca să sune mai „americăneşte”.

PROBLEME CONTEMPORANE ÎN RELAŢIILE ETNICE ŞI RASIALE

Rasismul

Rasismul constă în ideea că o categorie rasială este inerent superioară alteia. Ideologia rasismului oferă baza

morală pentru discriminare. Istoria colonialismului vestic se bazează pe rasism. Populaţiile zonelor colonizate, deseori percepute ca fiind la un stadiu inferior de dezvoltare, au fost considerate inferioare din punct de vedere biologic. Drept urmare, nu se considera necesar să le trateze cu amabilitatea obişnuită, cerută între egali.

Filosofia politică a lui Adolf Hitler s-a concentrat în jurul pretinsei superiorităţi a rasei „ariene” (prin supoziţie, compusă din caucazieni de origine neiudaică, dintre care bărbatul înalt, blond, cu pielea deschisă la culoare şi ochii albaştri era considerat idealul) şi a dreptului ei de a conduce lumea. Noţiunea de rasă pură „ariană” este o ficţiune biologică; nu există o asemenea rasă. (Hitler însuşi era scund, cu pielea de culoare închisă şi cu părul negru).

Rasismul a jucat un rol important în istoria Statelor Unite. Africanii au fost aduşi aici ca sclavi şi trataţi ca fiinţe inerent inferioare. Când în ţară au venit mulţi asiatici, ei au întâmpinat atitudini similare. Americanii băştinaşi erau trataţi în mod obişnuit ca fiind inferiori. Toate aceste cazuri de rasism par să fie bazate pe factori economici. Se pare că rasismul deseori a servit interesele economice ale populaţiei dominante. Celor consideraţi inferiori li se puteau da (sau, ca în cazul sclaviei, forţaţi să lucreze) slujbe prost plătite şi umile, pe care, dacă ar exista posibilitatea alegerii, cei mai mulţi oameni nu ar fi dispuşi să le accepte. Ideologia rasismului - inferioritatea ine

- rentă-a oferit justificarea pentru această exploatare. A fost nevoie de războiul civil, de amendamente constituţionale şi de legislaţie pentru a desfiinţa rasismul, susţinut legal, din Statele Unite, v Pe lingă forma subiectivă descrisă mai sus, rasismul are o formă instituţională. *Rasismul instituţional* se referă la practicile organizatorice care au ca efect tratarea inegală a grupurilor rasiale. Rasismul instituţional este deseori

evident în concursul de angajare, care, deseori, îi descalifică pe cei care sunt diferiţi, inclusiv diferiţi rasial, deoarece, „nu sunt potriviţi” sau nu sunt „unul de-ai noştri”.

Acţiunea afirmativă

Reacţia societăţii la rasismul personal şi instituţional a fost dezvoltarea unei politici de *acţiune afirmativă,* care constă în practica stabilirii de obiective şi programe pentru mărirea numărului membrilor grupurilor minoritare în organizaţii ca: afaceri comerciale, posturi guvernamentale şi instituţii educaţionale. în ciuda părerii unora că acţiunea afirmativă duce la angajarea indivizilor mai puţin calificaţi sau subcalificaţi, acţiunea afirmativă nu pretinde o asemenea acţiune şi nici nu duce *în* mod obişnuit la aşa ceva; ea vrea să se asigure că cei excluşi îiraecufcsânt acum incluşi în cursul general al vieţii economice, sociale şi educaţionale. Forma exactă a acţiunii afirmative necesare se schimbă după împrejurări.

Nu toţi oamenii acceptă conceptul de acţiune afirmativă. Unii au văzut în acţiunea afirmativă *o discriminare pozitivă sau* o acţiune dăunătoare intereselor oamenilor albi care, poate, nu au un trecut de prejudecăţi şi discriminare rasială. Apărătorii acţiunii afirmative susţin că guvernul are dreptul şi îndatorirea de a acţiona împotriva rasismului instituţional şi a discriminării cu mijloace *instituţionale.* Dezbaterea continuă şi în prezent.

Rasa, etnicitatea şi clasa socială într-o importantă carte intitulată *The Declining Significance of Race,* Wilson (1978) afirmă că situaţia americanilor africani a devenit mai puţin o chestiune de discriminare rasială decât de clasă

- socială, deşi el recunoaşte că cele două sunt profund împletite. El îşi concentrează analiza asupra schimbărilor economice necesare pentru a îmbunătăţi

soarta americanilor africani. Wilson îşi continuă studiul structural al americanilor africani din interiorul oraşelor în cartea sa mai recentă (Wilson, 1987), *The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass, and Public Policy.*

Lucrarea lui Wilson a fost deseori greşit interpretată cum că ar afirma că rasa nu mai este un factor în societatea americană. El crede că discriminarea rasială încă există, dar că clasa socială a devenit din ce în ce mai importantă. Deşi a existat o creştere dramatică a clasei mijlocii de americani negri, aceasta încă constituie un grup proporţional mai mic decât americanii în ansamblu. în timp ce se apreciază că clasa mijlocie de americani negri formează 20% din toţi africanii americani din Statele Unite, clasa mijlocie cuprinde între 35 şi 45% din întreaga populaţie. De asemenea, chiar atunci când sunt comparaţi americanii africani şi albi din aceeaşi clasă socială, albii au venituri mai mari şi o mai bună calitate a vieţii (Landry, 1987).

Astfel, americanii africani par dublu handicapaţi. Ei suferă din cauza rasismului, unor persoane şi cel instituţional, şi din cauza efectelor poziţiei lor de clasă. Acelaşi lucru este, după câte se pare, adevărat pentru americanii hispanici şi pentru americanii băştinaşi, dar nu şi pentru americanii asiatici, care au o poziţie de clasă superioară membrilor altor grupuri minoritare discutate mai sus. Când condiţiile se îmbunătăţesc, competiţia între diverse grupuri sereduce şi, o dată cu ea, scade discriminarea. Pe de altă parte, când condiţiile economice se înrăutăţesc, se produce contrariul.

In *acest capitol a fost discutată problema rasei şi cea a etnici tăfii. Deşi rasa are anumite caracteristici fizice, fundamental ea este definită social. Datorită căsătoriilor constante între rase, nu există rase „pure „. Grupurile etnice sunt definite în raport de diferenţele culturale mai*

degrabă decât celefizice. Grupurile minoritare constituie o trăsătură a societăţii americane şi deseori servesc ca bază pentru prejudecată (o atitudine faţă de o anumită categorie de indivizi) şi discriminare (un

- model de comportament care duce la tratamentul inegal al membrilor unei anumite categorii).

Au fost identificate diferitele modele de interacţiune etnică şi rasială în societate: asimilarea (intrarea în grupul domi-hant), pluralismul (păstrarea caracteristicilor grupului şi egalitatea între toate grupurile), segregaţia (separarea fizică şi deseori inegală), dominaţia (controlul majorităţii asupra grupurilor minoritare), transferul de populaţii (strămutarea unuia dintre grupuri) şi anihilarea (e.g., genocidul).

Au fost descrise, pe scurt, mai multe grupuri minoritare. A fost explorată importanta problemă a rasismului atât în forma lui individuală, cât şi instituţională. Reacţia societăţii la rasismul instituţional a fost aceea de a dezvolta programe de acţiune afirmativă, în ciuda opoziţiei unora care numesc această politică discriminare pozitivă. în final, au fost discutate contribuţiile relative ale rasei şi ale clasei sociale la discriminare, cu concluzia că ambele încă mai joacă un rol.

12

GENUL ŞI STRATIFICAREA DUPĂ VÂRSTA

& exul şi vârsta sunt reperele universale pentru stratificarea **Jk3** *socială în toate societăţile. în acest capitol vom discuta relaţia între conceptul biologic de sex şi conceptul sociologic de gen. Vom examina deosebirile între bărbaţi şi femei şi sursa acestor deosebiri. De asemenea, i se va acorda atenţie problemei sexismu-lui, precum şi reacţiilor faţă de sexism.*

Va fi analizat rolul vârstei în societatea americană. Va

fi explorată inegalitatea vârstelor, ca o replică la sexism şi rasism. Vor fi discutate aspectele biologice şi psihologice, precum şi cele sociale şi culturale ale îmbătrânirii.

sex şi gen în toate societăţile, femeile şi bărbaţii sunt trataţi diferit. Aşteptările societăţii în privinţa comportamentului variază după sex. Dar care este această caracteristică pe care se bazează aceste deosebiri?

Sexul: o denumire biologică

Sexul este un concept biologic care constituie baza împărţirii speciei umane în femei şi bărbaţi. Sexul este determinat în momentul

- conceperii, când ambii părinţi contribuie în mod egal la cele douăzeci şi trei de perechi de cromozomi care sunt moştenirea biologică a copilului. Una dintre aceste perechi determină sexul copilului. Mama poate contribui doar cu cromozomi X la această pereche, pe*£înd tatăl poate contribui fie cu cromozom X, fie cu imul Y. Dacă tatăl contribuie cu un X la X-ul mamei, embrionul care rezultă va fi pereche XXşi va fi” feminin; dacă tatăl contribuie cuunYla X-ul mamei, embrionul va fi o pereche XY şi va fi masculin.

Diferenţele cromozomiale duc la o dezvoltare diferită a ţesuturilor şi a organelor. Structura fundamentală a unui embrion în curs de dezvoltare va fi feminină dacă ţesutul testicular nu produce hormonul testosteron, care duce la dezvoltarea organelor genitale masculine. Astfel, cu o rară excepţie, fiecare este, biologic, femeie sau bărbat. Excepţia este *hermafroditul,* persoana rară care are o combinaţie de organe genitale feminine şi masculine.

Caracteristici sexuale biologice şi secundare

Biologii disting între *caracteristicile sexuale biologice,* necesitatea omului de a se reproduce, şi *caracteristicile sexuale secundare,* însuşiri naturale

diferite ale bărbaţilor şi femeilor (e.g., un şold mai lat şi sâni mai mari la femei şi ufr păr mai bogat pe tot corpul şi o vigoare mărită la bărbaţi) care nu sunt direct legate de reproducere. Ambele servesc pentru a face diferenţa între femei şi bărbaţi.

Genul: o denumire socială

Femela şi masculul sunt concepte aplicabile speciei umane şi altor specii de animale deopotrivă. Pe de altă parte, *bărbaţi* şi *femei* se referă numai la oameni, fiindcă acestea semnificăgwi, trăsăturile sociale şi culturale pe care diverse societăţi le atribuie femelelor şi masculilor. Genul este definit social, pe când sexul este determinat biologic. Societăţile atribuie diverse caracteristici femeilor şi bărbaţilor; totuşi, caracteristicile naturale fundamentale ale femeii şi ale bărbatului nu variază.

- Diferenţele între conceptul de sex şi cel de gen sunt importante. Cu excepţia consecinţelor unei chirurgii transsexuale, deosebirile sexuale biologice dintre femei şi bărbaţi nu sunt supuse schimbării. Totuşi, deosebirile de gen sunt construcţii sociale şi sunt supuse schimbării sociale. Modul în care societatea americană, de pildă, defineşte comportamentul „feminin” poate fi schimbat. De fapt, el se schimbă în mod dramatic de mai bine de jumătate de secol.

CÂT DE DIFERIŢI SUNT BĂRBAŢII ŞI FEMEILE?

Dovezi biologice

Ambele sexe au hormoni feminini şi masculini, dar femeile au mai mulţi feminini, iar bărbaţii au mai mulţi masculini. Deşi nu este valabil din punct de vedere ştiinţific să aplici rezultatele studiilor despre animale fiinţelor umane, există dovezi că mărimea nivelurilor de hormoni masculini duce la o agresivitate crescută şi la o stimulare sexuală a unor animale. Totuşi, efectele

hormonilor asupra comportamentului femeilor sau al bărbaţilor variază în mod considerabil atât de la individ la individ, cât şi la acelaşi individ în momente diferite.

Ca regulă, bărbaţii sunt mai înalţi şi mai grei decât femeile şi au o putere musculară mai mare. într-o oarecare măsură, aceste diferenţe contribuie la capacitatea bărbaţilor de a domina femeile. Totuşi, dintr-un punct de vedere, femeile pot fi considerate sexul cel mai trainic, deoarece deşi sunt concepuţi mai mulţi bărbaţi decât femei, mulţi dintre ei mor înainte de naştere şi la vârste mai tinere în cursul ciclului vieţii. Deşi sunt concepuţi cam 140 de bărbaţi şi 106 născuţi pentru fiecare 100 de femei, această discrepanţă dispare până ajung pe la douăzeci şi cinci de ani şi se schimbă total (85 de bărbaţi pentru fiecare 100 de femei) după vârsta de şaizeci şi cinci de ani. De asemenea, se nasc mai mulţi băieţi cu malformaţii decât fete şi, după cât se pare, bărbaţii au mai multe defecte ereditare. Se

- pare că femeile suportă mai uşor durerea şi sunt mai rezistente la boli decât bărbaţii.

Pe scurt, există multe dovezi biologice ale deosebirilor dintre bărbaţi şi femei. Unele dintre aceste deosebiri le favorizează pe femei; altele îi favorizează pe bărbaţi.

Dovezi psihologice

Este evidentă existenţa unor deosebiri tipice în comportamentul şi personalitatea bărbaţilor şi ale femeilor. De regulă, bărbaţii tind să fie mai agresivi şi mai activi. Ei prezintă o mai mare înzestrare pentru matematică şi o mai mare pricepere pentru vizualizarea spaţială. Pe de altă parte, există o mai mare probabilitate ca femeile să fie preocupate şi înclinate să aibă grijă de alţii. Ele sunt mai emoţionale şi mai verbale.

Deşi nu se dispută existenţa acestor deosebiri, precum şi a altora, între bărbaţi şi femei, este foarte greu de stabilit dacă ele au o bază biologică sau sunt învăţate. Studiile despre adulţi nu sunt de ajutor, deoarece biologia adultului şi învăţarea sunt atât de împletite, încât este aproape imposibil să le^eparăm. Cercetătorii s-au concentrat asupra copiilor la care învăţarea are loc într-o mică măsură, când deosebirile de sex importante, se presiune, pot fi atribuite în mare măsură naturii.

Câteva studii au arătat tocmai astfel de deosebiri legate de sex la copii. De pildă, băieţii sunt mai activi decât fetiţele, dar fetiţele zâmbesc mai frecvent. Totuşi, chiar în aceste studii, nu este totdeauna uşor să atribui aceste deosebiri pur şi simplu biologiei. O mulţime de dovezi sugerează că, de la naştere, fetele şi băieţii se bucură de un tratament diferit. Băieţii primesc, în general, un tratament mai dur decât fetiţele; de pildă, ei sunt mai des siliţi să stea în genunchi. De asemenea, părinţii sunt mai toleranţi faţă de neastâmpărul lor. în general, fetiţele sunt tratate mai blând şi cu mai multă afecţiune. Aceste deosebiri în materie de tratament încep în primele săptămâni de viaţă.

O altă metodă de a studia deosebirile sexuale constă în examinarea cazurilor de „atribuire greşită" de sex, în care o persoană de un sex este greşit considerată şi tratată drept o persoană de celălalt

- sex. Acest lucru s-a întâmplat sporadic, de pildă, când la naştere a existat o diformitate genitală şi un băiat din punct de vedere biologic (fără penis) este crescut ca fată; sau o fată al cărei clitoris (organ genital intern) este mare şi considerat penis este crescută ca băiat. Money şi Ehrhardt (1972) au arătat că copiii pot fi crescuţi să fie oricare gen, indiferent de sexul lor biologic.

Se pare că este un acord că, probabil, există

predispoziţii biologice fundamentale care explică deosebirile de comportament al femeilor şi al bărbaţilor. Totuşi, există o variaţie considerabilă în cadrul aceluiaşi grup de sex, precum şi între fiecare grup de sex; multe dintre aceste predispoziţii pot fi eliminate prin învăţarea culturală. Mai mult, diferenţele de comportament existente implică activităţi relativ nesemnificative care nu justifică stratificarea socială după sex (Hyde, 1985).

Dovezi multicuiturale

O altă metodă de cercetare constă în studierea dovezilor din diverse societăţi. Dacă deosebirile de gen sunt doar o funcţie a deosebirilor biologice de sex, ar trebui să nu existe nicio variaţie în rolurile genului în diverse societăţi, modelele de comportament, drepturi şi obligaţii fiind definite ca potrivite pentru fiecare sex. Dacă există deosebiri substanţiale în rolurile genului, aceasta sugerează că ele sunt determinate mai mult de cultură decât de biologie.

Repartizarea sarcinilor sociale

Câţiva antropologi (e.g., Mead, 1935; Murdock, 1937) au studiat repartizarea sarcinilor sociale pe bază de sex. în general, din aceste studii rezultă trei modele clare. Primul, sexul este o bază importantă pentru repartizarea sarcinilor sociale. în majoritatea societăţilor, dacă nu în toate, bărbaţilor şi femeilor li se atribuie diverse roluri sociale. Al doilea, se pare că un număr limitat de sarcini este atribuit cu consecvenţă mai degrabă unui sex decât altuia. Universal, femeilor le revine sarcina creşterii copiilor şi a îngrijirii familiei, activităţi care se desfăşoară în casă. Bărbaţilor li se atribuie sarcini care

- presupun o activitate fizică intensă şi drumuri departe de casă, cum sunt vânătoarea şi lupta.

Al treilea, dincolo de acest număr limitat de sarcini

consecvent legate de sex, există o variaţie multilaterală considerabilă în rolurile genului. Cu alte cuvinte, ceea ce este considerat comportament feminin potrivit într-o societate poate fi considerat potrivit pentru bărbaţi în alta. De pildă, Murdock (1937) a constatat că, în cincizeci şi patru de societăţi, sarcina de a „pregăti solul şi de a semăna în el” a fost „totdeauna” şi „de obicei” îndeplinită de bărbaţi, în cincizeci şi şapte de societăţi a fost îndeplinită de femei, iar în treizeci şi trei de societăţi a fost îndeplinită în mod egal de bărbaţi şi femei.

Dovezile multiculturale sugerează, aşadar, că există câteva modele multiculturale constante în rolurile sociale, care sunt legate de deosebirile de sex, dar că acestea nu suit nici predominante, nici inevitabile; de asemenea, există o varietate considerabilă a rolurilor sociale.

Metoda lui Margaret Mead

Poate cea mai dramatică descriere a influenţei culturale asupra comportamentului, deseor^adnsiderată exclusiv legată de sex, se găseşte în opera lui Margaret Meacf(1935). Ea a studiat trei societăţi din Noua Guinee. Două au vădit o aseâhânare considerabilă în comportamentul bărbaţilor şi al femeilor. în una, Arapeş, *atât* bărbaţii, cât şi femeile erau cooperanţi, neagresivi şi calzi din punct de vedere afectiv. în alta, Mundugumor, care erau vânători de capete şi canibali, *atât* bărbaţii, cât şi femeile erau egoişti, agresivi şi insensibili faţă de alţii. Pe scurt, bărbaţii şi femeile din Arapeş prezentau ceea ce, în general, este considerat comportament „feminin”, iar în Mundugumor bărbaţii şi femeile prezentau un comportament tipic „masculin”.

în cea de a treia societate, Tchambuli, existau deosebiri între bărbaţi şi femei, dar acestea erau opuse rolurilor genurilor considerate tipice în societatea americană. Femeile erau dominante, nu purtau podoabe şi

erau lipsite de afecţiune; bărbaţii, pe de altă parte, erau supuşi, sentimentali, bârfitori şi aveau grijă de copii.

- **ROLURILE GENURILOR**

Rolurile tradiţionale ale genurilor şi stereotipurilor

Femeile în casă şi bărbaţii afară ar fi un rezumat exact al rolurilor tradiţionale ale genurilor în trecut. Bărbaţii erau consideraţi obligaţi să lucreze în afara casei şi să câştige venitul necesar pentru întreţinerea familiei. Ei erau legătura principală între familie şi lumea exterioară. De asemenea, ei erau consideraţi autoritatea în familie şi cei care asigurau disciplina în sânul acesteia. Ei trebuiau să ia hotărârile importante pentru familie.

Destinul lor era să participe semnificativ la viaţa societăţii, în special la activităţile politice. Politica şi educaţia erau considerate domenii exclusiv masculine.

Femeile, pe de altă parte, trebuiau să-şi dedice viaţa căminului şi copiilor. Sarcinile lor principale erau creşterea copiilor şi grija pentru casă. în timpul liber, ele se angajau în activităţi voluntare şi caritabile în comunităţile lor.

Pe scurt, rolurile genurilor au devenit stereotipe: soţul/tatăl, furnizorul conştiincios, iar soţia/mamă gospodina mulţumită care are mare grijă de soţul şi copiii ei. Stereotipurile personalităţii au dezvoltat, în paralel, aceste roluri. Femeile trebuiau să fie tandre, sensibile faţă de alţii şi grijulii. Ele erau considerate dependente, sentimentale, pasive şi conformiste. Ele nu trebuiau să aibă prea multe cunoştinţe despre mecanică, atletism sau politică. Datorită dedicării căminului şi copiilor, nu era necesar ca ele să aibă cunoştinţe despre complexitatea lumii exterioare; ele se puteau bizui, în mod pasiv, pe soţii lor.

Bărbaţii, pe de altă parte, trebuiau să fie hotărâţi,

încrezători în ei înşişi, competenţi şi pricepuţi într-o serie de domenii care le dădeau posibilitatea să aibă succese în lumea „exterioară”. Rolurile lor profesionale aveau prioritate faţă de rolurile din familie; deşi această situaţie poate nu era totdeauna preferată, în general, ea era considerată bună pentru familie.

- ***Rolurile genurilor şi stratificarea***

Inegalitatea între genuri

O concepţie funcţionalistă Poziţia iniţială a funcţionaliş-tilor este că, dacă toate sau cele mai multe societăţi prezintă un model de dominantă masculină, atunci acesta este, probabil, funcţional şi avantajos, cel puţin într-o oarecare măsură. Repartizarea diverselor sarcini diferitelor roluri, o diviziune a muncii, este considerată deosebit de eficientă (vezi Birocraţia; Cap. 5). întrucât diferenţele biologice de sex îi deosebesc deja pe bărbaţi de femei, cele mai multe societăţi îşi fac un capital din aceasta.

întrucât nou-născuţii sunt neputincioşi, ei trebuie să fie îngrijiţi o vreme. înainte de apariţia laptelui cu adausuri şi a biberoanelor, alăptarea era esenţială pentru supravieţuire. însuşi actul alăptării este un act de educaţie şi sprijinire care cere ca mama să stea cu copilul, deseori aproape de casă. Astfel, susţin funcţionaliştii (e.g., Zelditch, 1955) este eficient ca mama să se ocupe de copil şi de casă, lăsându-l pe soţ să se ocupe de lumea exterioară.

Funcţionaliştii susţin că această diviziune a muncii este încă eficientă (Parsons şi Bales, 1#$5). Familia are nevoie de specialişti: un lider *expresiv,* care se preocupă de ţelaţiile ei interne, şi un lider *instrumental* care pune familia în legătură cu lumea exterioară. Deşi nu este necesar ca femeile să fie conducători expresivi şi bărbaţii lideri instrumentali, diviziunea muncii de mai înainte, care

îşi avea originea în biologie, era un sistem eficient şi astfel, uşor de continuat. Deopotrivă de importante, cele două sfere - casa şi lumea exterioară - şi-au impus, tradiţional, diferite grade de prestigiu, prima neinsuflând la fel de mult respect ca a doua. Astfel, bărbaţilor care au rol instrumental li se acordă mai mult prestigiu şi autoritate decât femeilor care joacă rolul expresiv.

Această concepţie a fost, în general, acceptată până recent, când criticii au început să o atace că este demodată. Date fiind înlesnirile moderne, limitele de vârstă mai mari şi numărul mai mic de copii, printre alte schimbări, femeile nu mai trebuie să-şi dedice viaţa relaţiilor interne, expresive în cadrul familiei. De asemenea, schimbarea climatului social şi economic pledează împotriva rolurilor inflexibile fie pentru bărbaţi, fie pentru femei.

- **O concepţie a conflictului** Pentru teoreticienii conflictului, argumentul funcţionalist este, pur şi simplu, o modalitate de a justifica puterea grupului dominant. Indiferent cum au început deosebirile între bărbaţi şi femei în privinţa puterii, ele au fost menţinute, deoarece cei care beneficiază de aceste deosebiri au puţine motive să schimbe situaţia (Colins, 1985).

Teoreticienii conflictului susţin că sursa deosebirilor dintre rolurile genurilor se găseşte în inegalitatea economică. întrucât se consideră că bărbaţii, în rolurile lor tradiţionale, au o mai mare contribuţie economică în societate decât femeile, lor li se acordă mai mult prestigiu şi mai multă putere. în societăţile în care femeile şi bărbaţii contribuie relativ egal la economia societăţii, inegalitatea dintre genuri este mult mai mică. Blood şi Wolfe (1960) demonstrează că şi în Statele Unite puterea unei femei în familie este direct legată de contribuţia ei economică.

Astăzi, teoria funcţionalistă şi cea a conflictului sunt într-un dezacord mai mic decât erau în trecut. Mulţi teoreticieni ai conflictului acceptă ideea că diviziunea tradiţională a muncii după sex a fost, probabil, funcţională cândva. De asemenea, un număr din ce în ce mai mare de funcţionalişti înţeleg că rolurile tradiţionale nu mai sunt la fel de funcţionale cum ar fi putut fi cândva.

Rolurile contemporane ale genurilor

Astăzi, rolurile genurilor sunt mai flexibile decât erau în trecut Deşi persistă multe concepţii tradiţionale despre rolurile genurilor, este permisă şi chiar încurajată o variaţie considerabilă. Mai multe femei fac parte din forţa de muncă, iar cuvântul *menajer* a intrat în limbă. Din ce în ce mai multe organizaţii prevăd clauze pentru concediu „patern" mai degrabă decât „matern", în cazul naşterilor şi a îngrijirii de început a copiilor.

Munca în ultimii ani, a existat o schimbare remarcabilă în baza economică a inegalităţii între genuri. în timp ce în 1900 doar 20% dintre femei lucrau în afara casei, în 1987 cifra era în jur de 55% şi aproxi

- mativ trei sferturi lucrau toată ziua. Mai mult de jumătate dintre femeile căsătorite fac parte din forţa de muncă. Cam două treimi din femeile căsătorite, cu copii de şcoală şi mai puţin de jumătate cu preşcolari, lucrează; cifrele sunt considerabil mai mari pentru femeile divorţate.

Totuşi, bărbaţii şi femeile continuă să dea dovadă de deosebiri în privinţa tipurilor de slujbe pe care le deţin. Femeile predomină în slujbe au fost considerate „feminine": funcţionari, comerţ şi servicii. Bărbaţii ocupă profesiuni, poziţii manageriale şi munci calificate. Deşi situaţia se schimbă, segregaţia tradiţională pe bază de sex este destul de obişnuită în lumea profesiilor. Iar femeile câştigă mai puţin de două treimi din venitul bărbaţilor în slujbe comparabile, deşi deosebirea se reduce.

Educaţia

Colegiile şi universităţile erau exclusiv pentru bărbaţi. Această situaţie de asemenea s-a schimbat. Din ce în ce mai multe femei intră în instituţii de învăţământ superior; de fapt, în zilele noastre mai multe femei decât bărbaţi frecventează aceste instituţii. Acelaşi lucru este adevărat, într-o oarecare măsură, pentru educaţia postuniversitară. Mai multe femei d#cât băfbaţi îşi iau licenţa, deşi e mai probabil ca bărbaţii să ia doctoratul în filosofie, care este considerat un mijloc de a ajunge la profesiuni superioare. Această situaţie de asemenea se schimbă destul de rapid.

Prezenţa crescută a femeilor în forţa de muncă nu a pus capăt segregaţiei sexuale în acest domeniu, şi acelaşi lucru este adevărat pentru instituţiile de învăţământ superior. Femeile urmează încă şcoli diferite de bărbaţi. E mai puţin probabil ca ele să urmeze programe în domeniul ştiinţei şi al ingineriei şi mai probabil să se concentreze asupra disciplinelor umaniste şi a ştiinţelor sociale. Chiar dacă din ce în ce mai multe femei se înrolează în programe comerciale, cele mai multe diplome în acest domeniu le iau bărbaţii.

Politica în Statele Unite, femeile au primit dreptul de vot doar în 1920. Până de curând, puţine femei deţineau o funcţie importantă electivă sau prin numire. Şi această situaţie s-a schimbat, dar mai rapid la

- nivel local decât la nivel naţional. în prezent, există un mare număr de femei primar şi câteva pe post de guvernator. Se găsesc femei în Congres, iar Geraldine Ferraro a candidat pentru postul de vicepreşedinte al Statelor Unite. Dar deşi puterea politică a femeilor creşte, ea nu este proporţională cu numărul lor din populaţie.

Gospodăria

Din ce în ce mai mulţi soţi participă la îndatoririle gospodăreşti. Totuşi, căminul este încă considerat, în primul rând, domeniul şi responsabilitatea femeilor. Sarcinile gospodăreşti ale soţului tind să se concentreze asupra maşinii familiei, asupra finanţelor, a gazonului şi a reparaţiilor. Deşi multe soţii şi soţi îşi împart sarcinile gospodăreşti, deseori participarea nu este absolut egală, şi multe femei se pomenesc că trebuie să aibă cel mai mult grijă de copii, să gătească, să facă gospodărie şi să meargă şi la serviciu. Hochschild (1989) a numit aceasta „schimbul al doilea”.

Totuşi, efectul complet al naturii schimbătoare a rolurilor genurilor trebuie încă studiat. în mod evident, bărbaţii participă din ce în ce mai mult, alături de soţiile lor, la îngrijirea copiilor şi la treburile gospodăreşti. Transmiterea noilor concepţii despre rolurile genurilor prin socializare (vezi Cap. 6) va duce, probabil, la o creştere a numărului bărbaţilor care sunt dispuşi să accepte responsabilităţi casnice în viitor.

Socializarea rolurilor genurilor

Familia Rolurile genurilor sunt învăţate în cursul socializării, în familie, copiii sunt trataţi ca băieţi sau fete. Tradiţional, băieţii trebuie să fie activi, duri şi independenţi. Fetele au fost învăţate să fie blânde, atente şi dependente. O parte din această învăţătură a fost directă, ca atunci când băieţii sunt trataţi mai aspru decât fetele; o alta a fost indirectă, ca atunci când copiii observă comportamentul genului la părinţii lor. Deşi astăzi familiile folosesc mai puţin hainele albastre tipice pentru băieţi şi roz pentru fete, există multe dovezi că cele două sexe sunt tratate diferit (Major, 1981).

Grupele de vârsta Grupele de aceeaşi vârsta de asemenea joacă un rol în socializarea genurilor. Activităţile grupelor de băieţi şi de fete diferă în mod semnificativ

(Lever, 1978). La mijlocul

- copilăriei (înainte de vârstă de zece ani şi în primii ani ai adolescenţei), deseori băieţii se angajează în activităţi de echipă, cum sunt sporturile, în care competiţia şi regulile sunt extrem de importante. ***Pe*** 4? aifâ parte, fetele se implică adesea cu mai puţine colege în activităţi mai puţin organizate şi mai spontane, care au reguli mai puţin stringente (e.g., săritul corzii, statul de vorbă şi cântatul). Această deosebire se reduce spre sfârşitul copilăriei şi în adolescenţă.

Şcolile Până destul de recent, manualele de şcoală de obicei prezentau băieţi şi fete în rolurile specifice ale genurilor. De pildă, băieţii din povestiri erau activi, iar fetele, pasive; fetele se jucau cu păpuşi, băieţii cu camioane şi soldaţi. Femeile şi bărbaţii erau prezentaţi în rolurile părinteşti caracteristice. Conştientizarea crescândă a industriei editoriale şi a presiunii crescânde asupra ei au dus la o schimbare considerabilă a portretizării rolurilor genurilor în manualele şcolare şi în materialele didactice.

Programele şcolilor secundare au reflectat, în general, rolurile tradiţionale ale genurilor. Băieţii urmau comerţul şi ştiinţa, fetele economia casnică şi literatura. Din nou, o mai mare conştientizare şi o mai mare presiune socială au dus la schimbare. Profesorii şi îndrumătorii profesionali, în număr din ce în ce mai mare, îi sfătuiesc pe elevi să urmeze cursuri gtfre îi interesează şi care le vor fi folositoare, indiferent de particularităţile genurilor.

Mass-media Mass-media-flintele, cărţile, revistele şi, în special, televiziunea-sânt agenţi importanţi ai socializării (vezi Cap. 6). Nicăieri nu au fost mai consolidate tipurile tradiţionale ale rolurilor genurilor decât în mass-media (Busby, 1975). Până foarte recent, bărbaţii erau, de obicei, prezentaţi ca reprezentanţi ai legii, duri şi neînfricaţi,

oameni de ştiinţă străluciţi, doctori specialişti şi avocaţi dibaci. Ei îşi asumau răspunderi în afară de propriul cămin, unde erau încurcaţi de provocări simple, cum ar fi maşina de spălat vase şi pregătirea unui sandviş cu brânză la grătar. Femeile, pe de altă parte, erau, în general, pur şi simplu decorative. Erau drăguţe, supuse bărbaţilor şi deseori ţintele comediei. Activităţile lor se concentrau în jurul căminului.

Aceste portretizări stereotipe au început să se schimbe spre sfârşitul anilor '80, femeile fiind prezentate din ce în ce mai mult în poziţii cu responsabilităţi, ca factori activi în viaţă, în loc de spectatoare pasive şi atrăgătoare.

- Goffman (1976) demonstrează efectele practicilor publicităţii asupra socializării rolurilor genurilor. Ca şi televiziunea, publicitatea tipărită a avut un rol important în prezentarea bărbaţilor şi femeilor în ipostaze care consolidau stereotipurile tradiţionale.

Bărbaţii erau făcuţi să pară mai înalţi şi de aceea mai puternici; femeile erau, deseori, arătate întinse în pat sau pe o sofa sau şezând pe duşumea - un loc subordonat.

SEXISMUL

Ideologia

Schimbările în rolurile tradiţionale ale genurilor nu s-au produs fără luptă. Practicile iniţiale au reflectat ceea ce a ajuns să fie numit sexism, ideea că un sex (de obicei cel feminin) este, inerent, inferior celuilalt. Sexismul este similar rasismului prin aceea că se referă la o întreagă categorie de indivizi, se bazează pe atribute fizice şi reduce probabilităţile economice şi sociale ale indivizilor respectivi.

Ideologia sexismului îşi are originea în părerea că bărbaţii sunt, în mod natural, superiori femeilor. Sistemele

de credinţă ale majorităţii religiilor importante ale lumii susţin această idee, deoarece în Vechiul Testament („Binecuvântat eşti Tu, O, Stăpâne Dumnezeul nostru, Rege al Universului, că nu m-am născut femeie”), în Noul Testament („Bărbatul este imaginea lui Dumnezeu şi reflectă gloria lui Dumnezeu; dar femeia este reflectarea gloriei bărbatului”), iar în Coran („Bărbaţii sunt superiori femeilor datorită calităţilor prin care Dumnezeu le-a dat superioritate”).

Sexismul instituţional

Sexismul se aseamănă cu rasismul şi prin aceea că are două manifestări: cea personală (individuală) şi cea *instituţională.* Cu alte cuvinte, credinţa în superioritatea inerentă a bărbaţilor este urzită în structura socială şi afectează posibilităţile economice şi sociale ale femeilor fie că are sau nu scopuri personale.

- Unii consideră sexismul instituţional mai distructiv decât sexis-mul ca atitudine personală. Indivizii care au prejudecăţi împotriva femeilor şi au atitudini discriminatorii faţă de ele pot fi înfruntaţi, iar ideile şi acţiunile lor pot fi schimbate. Dar sexismul instituţional, ca şi rasismul instituţional, este mai pătrunzător şi mai greu de rezolvat ca cel individual. De pildă, poliţia şi secţiile de pompieri au exclus, în mod tradiţional, femeile din rândurile lor, deşi unele femei sunt, fără îndoială, capabile de a îndeplini aceste slujbe. Programele guvernamentale de acţiune afirmativă care se adresează rasismului (vezi Cap. 11) încearcă, de asemenea, să remedieze rezultatele practicilor sexiste de angajare.

Sexismul este intrat adânc în însăşi limba societăţii noastre. De pildă, când genul este necunoscut sau neimportant, este folosită forma masculină. Practicile lingvistice ca aceasta arată cât de pătrunzător, dar subtil este sexismul. De câţiva ani, scriitori şi publicişti caută

diferite modalităţi de a elimina sexismul din limbă.

Reacţiile la sexism **Feminismul '**

O reacţie la sexism a fost *naşterea feminismului,* o mişcare socială (vezi Cap. 22) organizată pentru a elimina atitudinile sexiste faţă de femei. Feminismul atacă ideea că concepţiile tradiţionale despre rolurile genurilor sunt naturale şi necesare unei societăţi eficiente. Feminiştii susţin că stratificarea după gen reduce posibilităţile profesionale şi educaţionale a peste jumătate din populaţie şi accentuează că aceasta nu este doar discriminatorie, ea este disfuncţională pentru societate, care are nevoie de cât mai mulţi oameni educaţi şi calificaţi fie că sunt bărbaţi sau femei, ca să ducă la îndeplinire sarcinile necesare.

De asemenea, feminiştii luptă împotriva hărţuielii, oriunde are loc. Femeile relatează, cu o oarecare frecvenţă, avansuri sexuale nedorite, în special din partea celor care au autoritate la locul de muncă sau în şcoală. Violul comis de un bărbat cunoscut de victimă *(acquaintance rape)* sau angajat într-o activitate socială, cum ar fi o întâlnire cu victima, constituie o preocupare crescândă. Feminiştii

- cer, cu insistenţă şi urgent, legi şi proceduri pentru protejarea femeilor împotriva acestor practici distructive.

Rezistenţa ia feminism

Feminismului i se opun cei care îmbrăţişează concepţia tradiţională a rolurilor specializate pentru bărbaţi şi femei. Unii bărbaţi se opun feminismului pentru că le ameninţă influenţa şi controlul. Şi unele femei se opun feminismului, îndeosebi cele care au introdus concepţia tradiţională a rolurilor genurilor în propriul lor comportament al rolului genului şi obţin satisfacţie din aceasta. Altele se opun feminismului din părerea greşită că toate susţinătoarele acestuia urăsc bărbaţii şi încearcă să-i

aţâţe pe aceştia împotriva femeilor şi pe femei împotriva lor. Alţii nu se opun feminismului, dar critică practicile „sexiste” care îi dezavantajează pe bărbaţi (e.g., frecventa prezumţie că, în caz de divorţ, copiii ar trebui să fie daţi mamei). Susţinătorii feminismului au crescut ca număr şi influenţă în decursul anilor.

VÂRSTA Şl SOCIETATEA

La fel ca şi sexul, vârsta este o componentă universală pentru atribuirea sarcinilor în societate. Fiecare societate acordă diferite niveluri de prestigiu şi acces variat la resursele bazate pe vârsta. Stratificarea după vârsta este de aceea la fel de obişnuită ca şi stratificarea după sex.

încărunţirea societăţii Statelor Unite în timpul acestui secol, s-a produs o schimbare semnificativă în structura vârstelor societăţii americane. în 1900, jumătate din americani erau sub vârsta de douăzeci şi trei de ani (vârsta medie) şi mai puţin de 5% erau mai bătrâni de şaizeci şi cinci de ani. în 1990, procentajul americanilor peste vârsta de şaizeci şi cinci de ani a fost mai mare decât dublu faţă de anul 1990 (aproximativ 12%), iar vârsta medie a sărit zece ani, la treizeci şi trei.

- Această îmbătrânire a populaţiei aduce cu ea multe probleme sociale. în sfera profesională, asigurarea folosirii adecvate a tinerilor alături de pensionarea adecvată şi satisfăcătoare a bătrânilor, în spfecijal când condiţiile economice se înrăutăţesc, este o dilemă care încă nu a fost rezolvată. Trebuie asigurată o asistenţă medicală adecvată pentru vârstnici, care apelează mult la acest serviciu. Eficienţa sistemului asigurărilor sociale a fost pusă sub semnul îndoielii, deoarece numărul pensionarilor creşte mai repede decât pot muncitorii să completeze fondul necesar pentru întreţinerea lor.

Relaţiile sociale trebuie menţinute într-un moment în

care moartea şi probleme de sănătate reduc reţeaua familiei şi a prietenilor construită de-a lungul unei vieţi. De asemenea, prezenţa unei atât de numeroase populaţii de cetăţeni vârstnici este fără precedent în societatea americană. Ca o consecinţă, relaţiile între tineri, cei de vârstă mijlocie şi vârstnici se schimbă. Prezenţa bunicilor o perioadă mai îndelungată decât în trecut şi nevoia îngrijirii părinţilor vârstnici mai mult timp decât era posibil şi necesar în trecut sunt doar două exemple ale schimbărilor care au survenit o dată cu încărunţirea Americii.

O consecinţă a acestor schimbări în societatea americană a fost dezvoltarea domeniului *geţjpntologiei sociale,* studiul aspectelor sociale ale îmbătrânirii. *. - *

ÎM BĂTRÂNI REA

Schimbările biologice

Câteva dintre schimbările fizice asociate cu procesul de îmbătrânire sunt pierderea greutăţii şi a înălţimii, încărunţirea părului şi zbârcirea pielii. Oasele devin oarecum mai fragile şi se rup mai uşor în accidente, iar artrita (şi deseori infirmitatea) este obişnuită. Tulburări care ameninţă viaţa, cum sunt problemele cardiace, crizele (de apoplexie sau paralizie) şi cancerul, devin mai probabile pe măsura îmbătrânirii. Recent, a crescut preocuparea pentru boala lui Alzheimer (o tulburare serioasă care duce la pierderea crescândă

- a memoriei, la dezorientare şi la pierderea unor funcţii fizice importante.

Totuşi, oamenii îmbătrânesc diferit şi nu toţi sunt sortiţi să sufere de o boală care debilitează. Mulţi bătrâni rămân sănătoşi într-un grad rezonabil. Mai puţin de 1% dintre bătrâni sunt ţintuiţi la pat, iar 70% dintre cei peste şaizeci şi cinci de ani afirmă că au o sănătate între „bună” şi „excelentă” (Centrul Naţional pentru Statistica

Sănătăţii, 1987).

Schimbările psihologice

S-a crezut că vârstnicii suferă aproape totdeauna de deteriorări mentale şi intelectuale progresive şi importante, o dată cu şubrezirea sănătăţii. Dovezile actuale sugerează că şi această situaţie este foarte variabilă. Până recent, de pildă, se presupunea că puterile intelectuale scad începând cu vârsta de douăzeci şi cinci de ani. Acum pare clar că nu există o asemenea deterioare universală; de fapt, unele dimensiuni ale inteligenţei pot chiar creşte o dată cu vârsta. Acele aspecte ale inteligenţei care necesită o coordonare fizică sau învăţarea unor materiale noi vădesc un oarecare declin labătrâneţe (Schaie, 1980). Totuşi, etaloancle care verifică folosirea cunoştinţelor existente nu vădesc aceasta; capacitatea verbală şi abilităţile numerice par, de fapt, să crească o dată cu vârsta (Baltes şi Schaie, 1974)

De asemenea, contrar părerii generale, aparent, personalitatea se schimbă puţin o dată cu vârsta (Neugarten, 1977). Totuşi, vârstnicii par să devină mai introspectivi şi mai preocupaţi de propriile gânduri şi sentimente decât înainte. Dar se pare că nu se produc în mod universal schimbări dramatice ale personalităţii.

Schimbarea culturală şi socială **Munca şi pensionarea**

Pentru mulţi, vârsta duce la pensionare, ceea ce înseamnă o retragere dramatică din activitatea care le-a dat vieţii o direcţie şi un sens. Totuşi, pentru unii, problema este mai puţin pensionarea decât

- pierderea slujbei, la o vârstă la care este improbabil să mai găsească o altă ocupaţie convenabilă.

Resursele economice limitate

Pensionarea sau şomajul forţat deseori provoacă o

reducere a venitului. Ajutoarele de la asistenţa socială sunt şi ele limitate, deşi acestea nu au fost calculate să acopere integral deficitul rezultat prin pensionare. La această vârstă mulţi au nevoie de mai multă îngrijire medicală, la costuri din ce în ce mai mari. în general, aceste costuri nu sunt acoperite în întregime de asigurarea de sănătate, chiar prin „Medicare şi Medicaid" (două programe guvernamentale pentru asigurarea sănătăţii).

Multe planuri pentru pensionare nu acoperă în mod adecvat creşterile costului vieţii, astfel diminuând puterea de cumpărare a vârstnicilor. Diferenţele de venit, consemnate mai înainte, dintre bărbaţi şi femei cresc pentru vârstnicii care nu lucrează. în mod asemănător, vârstnici din grupurile minoritare o duc mai rău decât vârstnicii, în general.

Izolarea socială ^

Deşi cei mai mulţi vârstnici continuă să ducă o viaţă socială activă, decesele din sânul familiei şi ale prietenilor deseori reduc cercurile sociale. De asemenea, pensionarea şi problemele de sănătate pot să-i izoleze pe unii de activităţile sociale. Aceste probleme sunt chiar mai mari pentru cei foarte bătrâni, cei de optzeci de ani sau mai mult. Celor mai mulţi oameni le este greu să fie singuri; pentru bătrâni, îndeosebi pentru cei care au probleme cu sănătatea, singurătatea poate fi foarte demoralizantă. întrucât femeile trăiesc mai mult decât bărbaţii şi întrucât multe femei vârstnice din zilele noastre au crescut într-o cultură care susţinea rolul tradiţional al femeii dependente, izolarea socială este chiar mai devastatoare pentru ele.

Maltratarea bătrâni lor în ultimii ani, s-a acordat o atenţie deosebită violenţei în familie (vezi Cap. 13). Una dintre problemele care a apărut a fost maltra

- tarea bătrânilor *(elder abuse)* de către membrii

familiei. Acest comportament abuziv poate lua forma violenţei verbale sau fizice, forma exploatării financiare sau a neglijării. Studiile recente sugerează că aproximativ patru procente dintre vârstnici sunt maltrataţi, şi aceasta este probabil o subestimare, deoarece persoanele care sunt tratate rău refuză să discute o problemă atât de jenantă cu cercetătorii sau cu autorităţile (Clark, 1986).

Tratamentul abuziv pare să fie mai obişnuit în familiile în care bătrânii stau prost cu sănătatea. Unii oameni, încărcaţi cu grija părinţilor, găsesc că această povară financiară şi psihologică, adăugată la îndatoririle lor faţă de propria soţie şi copii, duce la o frustrare considerabilă, care este apoi descărcată pe părinţii bătrâni.

INEGALITATEA ÎNTRE VÂRSTE

Discriminarea vârstelor

Are la bază justificarea tratamentului inegal prin ideea că o categorie de vârsta este inerent inferioară altor categorii de vârsta. Asemenea rasismului şi sexismului, fundamentul pentru această formă de discriminare îşi găseşte originea în caracteristicile fizice.

Desconsiderarea bătrânilor se bazează pe stereotipuri. Termenul *bătrân* este folosit pentru a descrie o categorie de oameni mai degrabă decât indivizi. Se face o mică distincţie între bătrânii care sunt sănătoşi fizic şi mental şi cei care nu sunt. Deseori, aceste stereotipuri sunt subtile. De pildă, mass-media deseori prezintă doar persoane tinere şi sănătoase în reclame. Când în mass-media sunt prezentaţi oamenii vârstnici, aceştia vând un produs celor din categoria lor - în general, ceva pentru ameliorarea sănătăţii. Punând accentul pe tinereţe şi vitalitate, mass-media sugerează că bătrâneţea şi bătrânii nu sunt doriţi. Această portretizare negativă a oamenilor bătrâni se ameliorează încet.

- ***O teorie funcţionalistă***

9

% Unii sociologi au considerat că inegalitatea între vârste îşi are originea în schimbările produse de industrializare. Aceste schimbări au acordat o mai mare valoare adulţilor tineri datorită puterii şi energiei lor. Bătrânii au fost consideraţi mai puţin utili societăţii industriale.

Un exemplu al acestei concepţii este *teoria retragerii (disen-gagement theory),* formulată de Cummings şi Henry (1961), care susţine nevoia ca bătrânii să se retragă treptat din poziţiile de responsabilitate socială. întrucât toţi oamenii mor, este avantajos ca ei să fie înlocuiţi după o metodă bine rânduită, ca societatea să-şi poată continua mersul în mod liniştit. în felul acesta, statutele şi rolurile în societate pot persista chiar când ocupanţii şi actorii lor pier.

Cei care susţin această teorie arată că retragerea este avantajoasă şi pentru bătrâni. Pe măsură ce capacităţile lor se diminuează, muncitorii care îmbătrânesc, în special în societăţile industriale cum sunt Statele Unite, ar primi fără îndoială cu bucurie şansa de a scăpa de unele presiuni pe care profesiunile lor le creează. Atunci, ei ar putea participa la activităţil^-plăcute ale pensionarilor. Criticii arată că mulţi oameni bătrâni sânt'foarte fericiţi să lucreze şi nu vor să renunţe la acest rol, îndeosebi dacă ad&sia Constituie elementul central al vieţii lor. Pentru unii, dezavantajele economice ale lipsei totale de ocupaţie sunt, pur şi simplu, prea mari, şi unele profesii permit o retragere parţială.

O teorie* a *conflictului

Teoreticienii conflictului au o părere cu totul diferită. Ei consideră inegalitatea între vârste un alt exemplu de

discriminare împotriva unui grup minoritar. Cei în putere, tinerii şi adulţii de vârstă mijlocie, încearcă să-şi menţină avantajul. Societăţile industriale modeme se confruntă frecvent cu şomajul, iar discriminarea vârstelor permite ca anumite categorii de vârstă (bătrânii şi cei foarte tineri) să fie ţinute în afara pieţei forţei de muncă, astfel oferind tinerilor şi adulţilor de vârstă mijlocie o mai mare şansă de a găsi slujbe. De

- asemenea, bătrânii sunt consideraţi mai puţin productivi şi, astfel, mai costisitori; prin îndepărtarea lor sunt apărate interesele economice ale celor de la putere. Se susţine că în ţările necapitaliste, i. e., cele ale căror scop nu este profitul (vezi Cap. 17), bătrânii sunt trataţi mult mai bine.

Criticii, ca şi teoreticienii retragerii, susţin că bătrânii trebuie să fie protejaţi şi instituţiile societăţii menţinute, în ciuda mortalităţii umane - iar aceasta reclamă o metodă de pensionare bine rânduită. De asemenea, tinerii trebuie să fie scutiţi de obligaţia de a munci, ca să crească şi să se dezvolte. Alţi critici arată că, ne place ori nu ne place, sistemul economic din Statele Unite trebuie să ţină seamă de costurile forţei de muncă; forţa de muncă neproductivă trebuie făcută mai productivă sau îndepărtată.

O *teorie* a *interacţiunii simbolice*

Teoria (substituirii) activităţii (Friedman şi Havighurst; 1954), o alternativă la teoria retragerii, scoate în evidenţă importanţa unui nivel ridicat al activităţii sociale pentru satisfacţia personală şi sentimentul de sine printre bătrâni. Inspirându-se masiv din teoria interacţiunii simbolice, teoria activităţii pune accentul pe sentimentul de sine care derivă din statutele pe care oamenii le ocupă şi din rolurile pe care le joacă. Bătrânii nu se deosebesc de oamenii mai tineri; ei nu ar trebui trataţi diferit.

Susţinătorii acestei teorii pun accentul şi pe deosebirile existente printre oamenii vârstnici. Unii vor să se retragă; alţii nu vor. Nu există o acţiune potrivită pentru toţi bătrânii.

Criticii acestui punct de vedere susţin că teoreticienii activităţii nu intră în conflict cu realitatea că unii bătrâni au dificultăţi cu sănătatea, precum şi alte probleme, care le-ar îndreptăţi retragerea din roluri grele şi stresante.

Reacţii la inegalitatea între vârste

Bătrânii au ajuns un grup mult mai activ din punct de vedere politic în ultimul sfert de veac. Luând exemplu de la diverse mişcări politice din anii şaizeci şi şaptezeci, s-au constituit mai multe

- organizaţii pentru a promova interesele bătrânilor. în 1972, Maggie Kuhn, administratorul unei biserici, a fondat Gray Panthers, o organizaţie compusă din tineri şi bătrâni, care militează pentru schim**barea** tratamentului bătrânilor de către societate. Poate cea mai puternică, din punct de vedere politic dintre aceste organizaţii este Asociaţia Americană a Pensionarilor [American Association of Re-tired Persons (AARP)]. Aceasta are mulţi membri, un buletin distribuit prin abonament şi se bucură de o mare influenţă în politica naţională şi de stat.

Presiunea politică a acestora şi a altor grupuri a fost extrem de eficientă. Guvernul federal şi guvernele multor state au votat legi care interzic pensionarea forţată din cauza vârstei. Ajutoarele de la asistenţa socială sunt acum legate de nivelurile de inflaţie, şi a fost creat Medicare - un program naţional de sănătate pentru bătrâni. Multe dintre aceste succese sunt rezultatele unei acţiuni directe şi organizate întreprinse de bătrâni.

Capitolul a început prin a face distincţia între sex ca un concept biologic şi gen,ca o creaţie culturală şi socială.

Au fost prezentate, pe scurtfunelejleosebiri biologice caracteristice dintre bărbaţi şi femei, cum a fost punctul de vedere că un sex este „mai slab" decât celălalt?Ait fost discutate dovezile psihologice ale deosebirilor dintre bărbaţi şi femei. Au fost descrise studii ale copiilor şi ale altor societăţi, pentru a explica rădăcinile biologice ale diferenţelor dintre genuri. în general, s-a ajuns la concluzia că deosebirile dintre bărbaţi şi femei sunt mai mult un rezultat al educaţiei culturale decât al factorilor biologici înnăscuţi.

Rolurile tradiţionale ale genurilor-femeia acasă, bărbatul la muncă - au devenit stereotipuri şi au consolidat separarea sexelor Teoria funcţionalistă susţine că rolurile tradiţionale ale genurilor pur şi simplu valorifică deosebirile biologice dintre bărbaţi şi femei. Teoreticienii conflictului, pe de altă parte, consideră aceste stereotipuri o formă a stratificării, care îşi are rădăcinile în factori economici.

Rolurile genurilor s-au schimbat în ultimele decenii. Se află în câmpul muncii mai multe femei decât oricând înainte,

- chiar mame ale copiilor mici Totuşi, segregaţia pe bază de sex încă există în tipurile de slujbe deţinute. De asemenea, sunt angajate mai multe femei în colegii şi universităţi şi, pro-babil, vorfi mai active în politică decât înainte. Mai mulţi soţi au grijă de copii şi îşi asumă responsabilităţi gospodăreşti. S-a făcut o analiză pentru a arăta cum socializarea în familie, grupa de vârsta, şcoli şi mass-media contribuie la ideile tradiţionale despre rolurile genurilor, S-a arătat că în ultimul deceniu s-a pus accentul într-o mai mare măsură pe flexibilitatea rolurilor.

S-a discutat despre sexismul personal şi cel instituţional ca perechi ale rasismului O reacţie la sexism a fost dezvoltarea feminismului, o mişcare socială al cărei

scop era eliminarea atitudinilor sexiste faţă de femei. Obiecţiile împotriva feminismului se bazează pe dorinţa de a menţine privilegiile existente şi de a pune capăt rolurilor genurilor însuşite cultural, concepţii greşite despre ce este feminismul, şi o nelinişte că el se limitează la eradicarea discriminării împotriva femeilor.

De asemenea, a fost discutată vârsta ca o bază pentru stratificarea socială. Societatea americană a îmbătrânit în timpul acestui secol, faptul acesta ducând la dezvoltarea unei specialităţi, gerontologia socială, pentru a rezolva problemele îmbă-trânirii. Au fost discutate schimbările biologice care se produc o dată cu creşterea vârstei, cum a fost concepţia greşită că toţi oamenii bătrâni sunt bolnavi, fragili sau ţintuiţi la pat.

S-a arătat că mitul deteriorării automate a capacităţilor mentale şi intelectuale ale bătrânilor este neconform cu realitatea. A fost prezentată o discuţie detaliată despre câteva schimbări sociale şi culturale (e.g, munca, pensionarea, baza economică) care se produc la bătrâneţe. A fost menţionată izolarea socială a unor bătrâni şi a fost descrisă problema din ce în ce mai frecventă a maltratării vârstnici lor.

A fost discutată problema discriminării vârstelor. Funcţionaliştii susţin necesitatea luării în considerare a retragerii bătrânilor din poziţii de răspundere. Pe de altă parte, teoreticienii conflictului contestă argumentul că retragerea stă la baza stratificării după vârsta. Ei arată beneficiile economice ale celor care deţin controlul în excluderea celor foarte tineri

- şi a bătrânilor de pe piaţaforţei de muncă. Importanţa activităţii pentru concepţia despre sine a bătrânilor, derivată din teoria interacţiunii simbolice, a fost descrisă ca o altă alternativă a N teoriei pensionării.

în final, s-a arătat că un număr de organizaţii recent

constituite promovează şi apără interesele bătrânildr. Acestea au ajuns din ce în ce mai influente şi au determinat votarea unei legislaţii importante şi avantajoase.

- **13**

FAMILIA

TT^*amilia este instituţia fundamentală în toate societăţile. întru-****M-*** *cât avem tendinţa să fim atât de cufundaţi în familii, ne este uşor să le considerăm drept bune. Procedând astfel, riscăm să nu le înţelegem pe deplin importanţa. Totuşi, când este ameninţată existenţa familiei, devenim mai conştienţi de ea. Acesta este cazul în zilele noastre, când utilitatea familiei ca o instituţie socială cheie este pusă sub semnul îndoielii şi abundă preziceri înfricoşătoare despre decesul ei.*

Ce este această instituţie socială care creează o îngrijorare atât de profundă? Cât este de universală? Este ea, într-adevăr, funcţională, fie pentru societate ca un întreg, fie pentru indivizii care o compun? Ce generalizări putem face despre familia americană contemporană şi despre viitorul ei? în acest capitol vom răspunde la aceste întrebări în lumina cunoştinţelor contemporane despre familie.

ÎNRUDIREA: CONCEPTE FUNDAMENTALE

înrudirea este „un sistem organizat de relaţii, în care indivizii sunt legaţi unul de altul prin legături complexe, întreţesute şi cu ramificaţii" (Murdock, 1942: 2). în esenţă, înrudirea defineşte o reţea socială. Elementul cheie al înrudirii este familia.

- ***Familia***

Familia este un grup social relativ permanent de indivizi legaţi între ei prin origine, căsătorie sau adopţiune. în societatea noastră, sârtt£m extrem de familiari cu o

anumită versiune a familiei, familia nucleu, şi, într-o anumită măsură, cu o a doua, familia extinsă. Există şi o a treia structură familială importantă: familia poligamă.

Familia nucleu

Familia nucleu (nucleară) constă din doi adulţi de sex opus care întreţin o relaţie sexuală aprobată de societate, împreună cu proprii lor copii sau adoptaţi (Murdock, 1949). Astăzi, predominanţa acestei forme de relaţie este pusă în discuţie de recunoaşterea crescândă a familiilor cu un singur părinte, a familiilor fără copii şi a „asocierii conjugale" a cuplurilor de homosexuali şi lesbiene în relaţii ce sunt echivalente funcţionale ale căsătoriei.

De asemenea, există două tipuri de familie nucleu. Unul este *familia nucleară de orientare,* familia în care ne naştem şi în care ocupăm statutul de copil. Prin membrii acestei familii dobândim orientarea iniţială în viaţă'de aici şi numele ei. Un alt tip este *familia nucleu de procreare? familia* pe care o creăm prin căsătorie şi în care deţinem statutul de adult. J^eseori, această familie este numită familia „conjugală" datorită poziţiei centrale a legăturii maritale. întrucât familia poate fi privită din aceste două perspective, se poate spune că fiecare familie este compusă din două familii nucleare.

De aceea, cei mai mulţi oameni sunt membri a două familii nucleu. întrucât aceste două grupuri sociale oferă experienţe oarecum diferite, oamenii sunt expuşi la două categorii de perspective şi îndatoriri. în mod obişnuit, acestea nu sunt în conflict. Totuşi, uneori, ele pot intra în conflict, de pildă, când adulţii încearcă să-şi împartă îndatoririle cu copiii şi cu părinţii bătrâni. Ambele reclamă timp, energie şi resurse. Echilibrarea acestor îndatoriri a devenit o problemă socială din ce în ce mai mare, în special din cauza duratei de viaţă crescute a populaţiei. Noul termen *generaţia sandviş* îi descrie pe acei adulţi

maturi care sunt prinşi din ce în ce mai mult între nevoile părinţilor care îmbătrânesc şi ale copiilor care cresc.

- **Familia extinsă**

Familia extinsă constă din două sau mai multe familii nucleare unite prin legătura părinte-copil, care include legăturile între fraţi şi surori. De pildă, voi, părinţii voştri şi bunicii constituiţi o familie extinsă. Veriga în acest lanţ sunt părinţii voştri, care sunt legaţi de bunicii voştri în calitate de copii, iar de voi, ca părinţi. Familia extinsă este, uneori, numită familia „cosangvină" datorită legăturilor de „sânge" care îi unesc.

Familia poligamă

Un tip de familie nepermisă legal în societatea Statelor Unite (cu excepţia mormonilor, la început) este *familia poligamă,* care constă din două sau mai multe familii nucleare unite prin legături maritale. în unele societăţi o persoană poate avea mai multe soţii sau soţi. Când o femeie poate avea doi sau mai mulţi soţi, vorbim despre*poliandrie** Când un bărbat poate avea două sau mai multe soţii, vorbim *dcsprepoligenie.* Familia compusă dintr-o persoană, soţii sau soţiile sale şi copiii lor se numeşte familie poligamă (termenul general denotând atât mai multe soţii cât şi mai mulţi soţi).

Căsătoria în timp ce familia se referă la un grup social, *căsătoria* se referă la aranjamentul, aprobat de societate, prin care se creează o familie, în esenţă, căsătoria constituie un ansamblu de obiceiuri, idei şi norme care definesc social modul prin care bărbaţii şi femeile se pot uni ca să creeze o familie. Deseori, căsătoria atrage după sine o serie de obligaţii sociale, economice şi sexuale pentru parteneri.

O PERSPECTIVĂ MULTICULTURALĂ

Familia este o instituţie socială universală. Este

instructiv să comparăm modul în care ea este formată şi structurată şi cum funcţionează în diverse societăţi din lume.

- ***întemeierea familiilor***

Deşi modurile în care se întemeiază familiile diferă de la o societate la alta, există câteva reguli universale, care limitează alegerea untifpartener, şi anumite practici tipice pe care oamenii le respectă când îşi aleg un partener.

Regulile de alegere a partenerului

Două reguli fundamentale şi universale ghidează alegerea partenerului. Prima *este exogamia,* regula care stabileşte clasa de indivizi care nu pot fi acceptaţi ca parteneri conjugali (sau sexuali). Cea mai obişnuită formă a acestei reguli este „tabuul incestului", care interzice, în mod explicit, căsătoria între rudele apropiate. Deşi există excepţii de circumstanţă pentru familiile regale în câteva societăţi, tabuul incestului este un fenomen universal. Exogamia, şi, în mod explicit, tabuul incestului, forţează dezvoltarea alianţelor utile din afara familiei nucleu şi încurajează diversitatea culturală şi socială.

A doua regulă este *endogamia,* care stabileşte clasa de persoane cu care este permisă şi încuţajată căsătoria. în multe societăţi, în special în societăţile foartff,micv graniţa endogamă coincide cu însăşi graniţa societăţii. în general, îiyjQcietăţile complexe, precum Statele Unite, regula endogamă se aplică celor cu origine socială similară, - aceeaşi religie, aceeaşi etnicitate, aceeaşi rasă şi clasă socială. Astfel, endogamia încurajează solidaritatea de grup (sau subgrup).

Exogamia şi endogamia funcţionează împreună. împreună ele definesc ceea ce sociologii familiei numesc „categoria celor care pot fi aleşi", totalitatea persoanelor

confirmate social ca partenere potenţiale pentru căsătorie. în propria noastră societate, suntem încurajaţi să alegem un partener marital din categoria celor care pot fi aleşi. Totuşi, nu mai există constrângerea legală să procedezi ca atare, constringere care a existat, cel puţin pentru rasă, până destul de recent în unele state. Chiar forţa morală ce îndeamnă la alegere din categoria, definită social, a celor care pot fi aleşi a slăbit în ultimii ani, aşa cum a dovedit rata din ce în ce mai mare a căsătoriilor între grupuri.

- **Practicile de alegere a partenerului**

Metodele concrete pe care o persoană le urmează pentru alegerea unui partener variază în mod considerabil în lume. Totuşi, în general, există patru metode importante pentru a câştiga un partener marital.

Una dintre cele mai rare forme este *căsătoria prin rapt.* în societăţile în care femeile sunt în număr mai mic decât bărbaţii, un mijloc de a corecta acest dezechilibru şi de a asigura un număr adecvat de soţii este răpirea acestora de la alte societăţi. Sunt relatate doar câteva cazuri de o asemenea practică. Mai obişnuită este *căsătoria prin cumpărare.* Multe societăţi practică această formă de alegere a perechii. Uneori, cumpărarea implică un „preţ al miresei" sau un „serviciu pentru mireasă" din partea bărbatului sau o „zestre" din partea femeii sau a familiei ei.

O practică de alegere destul de răspândită este *căsătoria prin aranjament.* în această formă familia bărbatului şi cea a femeii aranjează căsătoria pentru ei. Cele mai multe societăţi consideră căsătoria o legătură *socială* importantă, atât de importantă încât ea nu poate fi lăsată la aprecierea tinerilor relativ imaturi.

In final, practica cea mai cunoscută este numită *căsătoria prin consensul părţilor* sau *curtea conjugală.* în această formă alegerea este lăsată celor două persoane. în

Statele Unite, considerăm, în geheral, că acesta este singurul mijloc cuvenit pentru alegerea partenerului marital. Totuşi, aceasta nu este o părere universală.

Tipuri de căsătorie

Există două tipuri fundamentale de aranjamente maritale: mono-gamia şi poligamia.

Monogamia

Monogamia, căsătoria între un bărbat şi o femeie la un moment dat, este aranjamentul pe care îl cunoaştem cel mai bine. Ea se potriveşte bine cu numărul relativ egal al bărbaţilor şi femeilor de „vârstă căsătoriei" în majoritatea societăţilor şi de aceea permite fiecărei persoane un partener marital potenţial. Dată fiind rata

- ridicată a divorţurilor în Statele Unite în prezent, sistemul pe care îl avem a fost numit „monogamie serială44.

Poligamia

Mai înainte am pomenit *poligamia* sau căsătoriile multiple şi două din formele ei: *poliandria,* căsătoria unei femei cu doi sau mai mulţi bărbaţi; şi *poliginia,* căsătoria unui bărbat cu două sau mai multe femei. Există o a treia formă relativ neobişnuită: *căsătoria în grup,* în care doi sau mai mulţi bărbaţi sunt căsătoriţi colectiv cu două sau mai multe femei. Unele aranjamente maritale organizate în comunităţi în anii '60 şi *70 s-au apropiat de această formă.

Deşi monogamia este forma de căsătorie cea mai practică, ea nu este forma cea mai preferată din lume; aceasta fiind poliginia (Murdock, 1949). Totuşi, întrucât poliginia deseori presupune mare bogăţie şi statut social, doar puţini o pot practica, în societăţile care o permit. Dat fiind numărul relativ egal de bărbaţi şi femei în majoritatea societăţilor şi relativ puţini indivizi care pot întreţine

gospodării multiple, cele mai multe căsătorii sunt monogame.

Modele de descendenţă

* *

Cum ne stabilim obârşia? Cum determinăm cine sunt rudele noastre? Diversele societăţi din lume răspund diferit la aceste întrebări. Există două modalităţi majore prin care poate fi stabilită descendenţa.

Descendenţa uniliniară

Descendenţa uniliniară stabileşte descendenţa doar pe o linie părintească. *Descendenţapatriliniară,* cea mai frecventă formă în lume, se stabileşte doar pe linie masculină. *Descendenţa matrili-niară* stabileşte moştenirea doar pe linie feminină. Proprietatea, numele şi bunurile de diferite feluri sunt transmise fie de la tată la fiu, fie de la mamă la fiică. Descendenţa patriliniară era mai răspân-ditä în societăţile agrare şi pastorale preindustriale, deoarece bărbaţii asigurau o mai mare parte din bunurile necesare familiei. în societă

- ţile horticole, în care femeile asigurau o mai mare parte din bunurile necesare familiei, era mai răspândită descendenţa matriliniară.

Descendenţa neuniliniară

Descendenţa neuniliniara stabileşte moştenirea atât pe linia masculină a familiei, cât şi pe cea feminină. Sistemul existent în Statele Unite (şi în cele mai multe societăţi industriale) este numit *descendenţă bilaterală* care stabileşte descendenţa în mod egal atât pe linia bărbaţilor şi a femeilor din partea tatălui, cât şi pe linia bărbaţilor şi a femeilor din partea mamei. Un alt sistem de descendenţă neuniliniară, *descendenţa dublă,* este o combinaţie liniară justă a sistemelor de descendenţă matriliniară şi patriliniară. Moştenirea este stabilită prin

bărbaţii (nu femeile) din partea tatei şi prin femeile (nu bărbaţii) din partea mamei.

Obârşia este importantă în majoritatea societăţilor. Deseori, ea determină partenerii maritali care pot fi aleşi, precum şi distribuirea proprietăţii şi a altor resurse.

Modele de reşedinţă

Societăţile din lume se deosebesc în privinţa obiceiurilor care determină unde îşi stabilesc reşedinţa familiile nou create. Decizia a cui familie să locuiasă aproape demonstrează repartizarea puterii între bărbaţi şi femei. Reşedinţa contribuie la acea putere prin mărirea implicării probabile a familiei în căsătorie, îndeosebi în creşterea copiilor. Modelele de reşedinţă implică consideraţii de securitate economică şi protecţie mutuală. Astfel, normele reşedinţei sunt elemente importante ale unei societăţi. Din rapoartele antropologice se evidenţiază patru modele.

Reşedinţapatrilocală, cel mai comun model, are loc când două persoane se căsătoresc şi îşi stabilesc reşedinţa lângă sau în reşedinţa bărbatului. *Reşedinţa matrilocală* situează noul cuplu lângă familia femeii sau cu familia acesteia. *Reşedinţa bilocală* permite noului cuplu să aleagă între a trăi cu oricare din cele două familii sau lângă una din ele. Cel mai cunoscut model pentru noi este *reşedinţa neolocală,* în care noul cuplu îşi întemeiază propriul cămin fără să

- ţină seamă de locuinţele familiilor nucleu. Acest model reduce posibilităţile ajutorului economic şi ale securităţii, dar sporeşte posibilităţile stabilirii unui grad de independenţă.

Modele de autoritate

Modul în care puterea şi autoritatea sunt repartizate în familie de asemenea variază. Modelul cel mai comun

este *patriarhatul,* în care autoritatea în familie îi aparţine bărbatului. Când această autoritate îi revine femeii, modelul este *numitmatriarhat.* Când autoritatea morală şi legală aparţine atât bărbatului cât şi femeii, avem un sistem *egalitar.*

Sistemul matriarhal se găseşte în puţine societăţi. Bărbaţii au avut tendinţa de a domina familia. Totuşi, modelele se schimbă în multe societăţi, îndeosebi în Statele Unite, ca urmare a creşterii numărului femeilor care muncesc şi a femeilor singure sau divorţate care sunt capi de familie.

Modelele de căsătorie şi familie sunt doar o parte din cultura unei societăţi. Societatea americană pune mare accent pe importanţa individului, poate cel mai bine demonstrat prin Declaraţia drepturilor omului. Dată fiind adastă importantă valoare culturală, nu este surprinzător faptul că modelele de cusătorie şi familie din Statele Unite atribuie importanţă indiviziloriniplicaţi. în alte societăţi, importanţa grupului poate lăsa în umbră nevoile individului, iar modelele lor de familie şi căsătorie reflectă această importanţă. în timp ce modelele altor societăţi ne pot părea ciudate uneori, unele dintre modelele noastre le pot părea la fel de ciudate lor. Pe scurt, modelele de familie şi căsătorie reflectă şi influenţează valorile generale ale societăţii.

O ANALIZĂ TEORETICĂ A FAMILIEI

Familia a fost centrul unei analize intense. Structural - funcţionaliştii au studiat funcţiile pozitive ale familiei. Teoreticienii conflictului, pe de altă parte, au avut tendinţa de a se concentra asupra disfuncţiilor familiei.

- *Funcţii universale ale familiei: O teorie funcţionalistă*

Analiza principală a familiei din punct de vedere

funcţionalist derivă din operele lui Murdock (1949), Parsons şi Bales (1955). Această perspectivă susţine că există anumite funcţii pe care familia le are în toate societăţile, făcând familia un factor principal în toată lumea.

Reglementarea activităţii sexuale

Fiecare societate impune membrilor săi unele restricţii în privinţa activităţilor sexuale. în general, aceste limitări restrâng activitatea sexuală la sistemul familial şi marital, fie că acesta este monogam sau poligam. Tabuul incestului este o altă restricţie care implică familia.

înlocuirea membrilor societăţii

Restricţiile privitoare la sexualitate urmăresc, în mare măsură, asigurarea unui mecanism pentru înlocuirea membrilor societăţii de la generaţie la generaţie. Nicio societate nu poate supravieţui dacă nu se reproduce. Limitarea activităţii sexuale la familie asigură o modalitate importantă de a realiza aceasta.

Socializarea

Familia este factorul nu numai pentru reproducerea biologică, ci şi pentru reproducerea socială (socializarea). Prin familie, societatea îşi reproduce, cu o continuitate rezonabilă, moştenirea socială şi culturală. Deşi mai există şi alţi factori implicaţi în procesul de socializare, nici imul nu este mai puternic sau cu influenţă mai constantă decât familia.

Plasarea socială

Familia asigură fiecărui individ o identitate socială iniţială. Aceste statute derivate din familie dau persoanei o situaţie legitimă în societate, o poziţie care influenţează semnificativ experienţele de viaţă de mai târziu.

- **Intimitate şi societate**

Familia asigură atât contextele sociale iniţiale, cât şi cele continue, în care sunt satisfăcute nevoile umane de afecţiune, căldură şi educaţie. Natura intimă a vieţii de familie este deosebit de potrivită pentru asigurarea sprijinului afectiv-necesar.

Disfu neţii le familiei: O perspectivă a conflictului

Teoreticienii conflictului nu consideră familia drept bastionul afecţiunii, al educaţiei şi societatea descrisă de funcţionalişti (e.g., Collins, 1985; şi Engels, 1902, original, 1884). Ei adoptă o perspectivă radical diferită, punând accentul pe aspectele disfuncţionale ale vieţii de familie.

Subordonarea femeilor

Friedrich Engels, colaborator al lui Karl Marx, a susţinut că familia a subordonat femeile prin transformarea soţiilor în proprietatea soţilor. Prin naştere şiţrin cjeşterea copiilor, femeile au fost ţinute în casă, în timp ce bărbaţii erau liberi să organizeze societatea şi să participe la deciziile sociale importante.

Violenţa în familie

Teoreticienii conflictului observă că în familie are loc o semnificativă creştere a violenţei. Ei se referă nu numai la nivelul crescând al violenţei în familie, cum ar fi maltratarea soţiei şi a copiilor în societatea contemporană, ci şi la statisticile din trecut care arată că o parte importantă din omucideri în Statele Unite a fost comisă de membrii familiei, de obicei un soţ.

Perpetuarea sistemului bazat pe stratificare

Concepţia funcţionalistă stabileşte rolul familiei în modelarea plasării sociale, fără să ia în considerare dorinţa rezultatului. Teoria

- conflictului sugerează că, prin perpetuarea

sistemului existent, familia înăbuşă schimbările care s-ar putea produce prin mobilitate socială nelimitată. Familiile din clasa de sus şi cea mijlocie tind să dobândească mai multă educaţie, să obţină slujbe mai bune, să aibă venituri mai mari, să fie mai sănătoşi şi să trăiască mai mult decât copiii din familiile clasei muncitoare.

Delegalizarea diferitelor stiluri de viaţă

Predominanţa tradiţionalei familii nucleu tinde să reducă valoarea stilurilor de viaţă şi a structurilor familiale alternative. Când o societate preferă o familie nucleu, cu soţul autor principal al deciziilor şi cu soţia îngrijitoare a căminului, alte posibilităţi sunt mai dificile, fie că este aceea a femeii care vrea să amâne căsătoria sau să renunţe la ea pentru o carieră, fie aceea a bărbatului care doreşte să petreacă mai mult timp cu familia şi mai puţin la slujbă, fie a acelora care aleg un stil de viaţă sexual diferit.

Pe scurt, teoreticienii conflictului susţin că a defini familia tradiţională drept model pentru toate nu este cel mai bun interes al societăţii, deoarece ea înăbuşă creativitatea şi schimbarea, nici al individului care poate obţine mai multă fericire şi siguranţă şi alte tipuri de aranjamente.

FAMILIA AMERICANĂ CONTEMPORANĂ

Nu există nicio îndoială că familia americană contemporană diferă considerabil de cea cu o generaţie în urmă. Acum ne întoarcem la familia din zilele noastre, din Statele Unite.

Caracteristici generale

Familia americană este monogamă; noi ne căsătorim o dată doar cu o persoană. Deşi astăzi există mai multe căsătorii mixte şi, cu siguranţă, mai multă toleranţă decât înainte în cea mai mare

- parte suntem endogami, căsătorindu-ne, în general, cu cineva de aceeaşi rasă» de aceeaşi religie, etnicitate şi clasă socială. Alegerea unui partener pentru căsătorie este o chestiune de alegere individuală şi de consens - curte conjugală - mai degrabă decât folosirea altor mijloace. în general, noile cupluri întemeiază un nou cămin (reşedinţă neolocală), deşi consideraţii economice i-au făcut pe unii tineri să ceară ajutor (inclusiv împărţirea unei locuinţe) de la părinţi. Noi avem un sistem de descendenţă bilateral. Modelele de autoritate în familie sunt din ce în ce mai egalitare, deşi unele familii încă mai au implicaţii patriarhale (în unele subculturi, matriarhale).

O serie de funcţii iniţial îndeplinite de familie au fost atribuite altor instituţii sau, cel puţin, împărţite cu acestea. Socializarea, de pildă, este împărţită cu şcoala, îndeosebi cu preşcoala şi cu centrele de îngrijire zilnică. Securitatea şi sănătatea sunt îndatoriri esenţiale ale poliţiei, ale tribunalelor, ale medicilor şi ale programelor de sănătate sponsorizate de guvern. Funcţiile fundamentale de intimitate, de reglementare sexuală şi de plasare pe piaţă a forţei de muncă sunt încă, în mare măsură, în mâinile familiei. în esenţă, numărul de funcţii îndeplinite de familie în Statele Unite s-a diminuat în ultimul secol, transformând-o într-o instituţie mai specializată decât era cândva.

Rata căsătoriilor a crescrfdin 1£76 până în 1985, deşi a scăzut puţin în ultimii ani. Vârstă la prima căsătorie a crescut în ultimii treizeci de ani. După cum fiecare ştie frrmod practic, rata divorţurilor creşte. Toate aceste tendinţe par să sugereze o schimbare substanţială în modelele de căsătorie şi familie americană: căsătoriile se încheie mai târziu şi se destramă mai multe decât înainte. Oare aceasta semnalează decesul familiei? Nu, după părerea celor mai mulţi americani, care, într-un număr copleşitor, spun persoanelor care efectuează sondaje de

opinie că intenţionează să se căsătorească. Mai mult, rata recăsătoriilor rămâne ridicată. Luate laolaltă, toate aceste tendinţe sugerează o schimbare considerabilă în familia americană, dar nu dispariţia ei.

Importanţa iubirii romantice în general, americanii au considerat iubirea romantică un criteriu esenţial în luarea deciziei de a se căsători. Ceea ce deosebeşte iubirea

- romantică de iubirea părinţilor, a prietenilor, a libertăţii, a lui Dumnezeu şi chiar a unei îngheţate cu fructe este pasiunea şi o formă a grijii (Turner şi Helms, 1988). Pasiunea se referă la „fascinaţia" pe care îndrăgostiţii o au unul pentru celălalt, atenţia unuia faţă de celălalt şi un sentiment de „exclusivitate" care face ca relaţia lor să aibă prioritate faţă de alte relaţii. De asemenea, există un element de „dorinţă sexuală", dorinţa intimităţii fizice în doi. Grija se referă la dorinţa de a da totul celuilalt, de a te sacrifica pentru celălalt şi de a fi apărătorul celuilalt.

De ce este iubirea romantică atât de importantă? Goode (1959) scrie că ea asigură un sprijin afectiv important. Iubirea ajută cuplurile tinere să slăbească legăturile cu părinţii. Ea oferă un motiv pentru căsătorie, forma aprobată de societate pentru satisfacerea nevoilor sexuale şi afective.

Deşi iubirea este un produs cultural, celor mai mulţi ea li se pare un fenomen natural. Iubirea este elementul central al cărţilor, al pieselor de teatru, al filmelor, al spectacolelor de televiziune şi al muzicii. Deşi există consideraţii pragmatice care afectează atât decizia de a se căsători, cât şi succesul căsătoriei, cei mai mulţi americani nu pot concepe căsătoria fară iubire romantică.

Calitatea de părinte

Una dintre cele mai mari probleme ale căsătoriei este calitatea de părinte. Totuşi, cei mai mulţi americani afirmă că vor să aibă copii şi majoritatea dintre aceştia ar prefera să aibă doi copii (N.O.R.C., 1987: 234). Copiii schimbă natura relaţiilor maritale, transformând căsătoria într-o familie. Cei mai mulţi dintre noii părinţi nu au primit o adevărată pregătire pentru această importantă responsabilitate, deşi aceasta se schimbă. Un număr din ce în ce mai mare de tineri urmează cursuri la şcoala secundară şi colegiu despre viaţa de familie. Aceste cursuri au un conţinut pragmatic, familiarizându-i pe elevi şi studenţi cu nevoile specifice unui părinte.

în zilele noastre, există o schimbare importantă în ce priveşte calitatea de părinte, o tendinţă spre o mai mare responsabilitate a ambilor părinţi. Mai mulţi taţi împart mai multe responsabilităţi ale creşterii copiilor cu soţia decât în trecut. în parte, aceasta se da

- torează faptului că un număr mare de femei, inclusiv mame ale copiilor mici, sunt în câmpul muncii. Din ce în ce mai mult, părinţii învaţă cum să-şi redistribuie sarcinile de a-şi lua în considerare diferitele aptitudini şi programe, alte îndatoriri şi, foarte important, nevpâle copiilor.

în ciuda tuturor acestor probleme, cei mai mulţi părinţi găsesc că copiii aduc bucurie în viaţa lor. Ei constată că această calitate, cea de părinte, le lărgeşte şi îmbogăţeşte viaţa şi le oferă un contact sporit cu alţi oameni, inclusiv cu instituţii sociale, cum sunt şcolile.

Familii cu două venituri

Familia americană este din ce în ce mai mult o familie cu două venituri, în care ambii părinţi lucrează în afara căminului. Cei mai mulţi bărbaţi au fost totdeauna în câmpul muncii. Astăzi, mai mult de jumătate din femei lucrează, şi aproape două treimi din mamele cu copii sub

vârstă de optsprezece ani (Biroul de Statistică a Muncii, 1987). Această creştere este datorată în mare măsură influxului de femei din clasa mijlocie; totdeauna a existat un mare număr de femei din clasa muncitoare tare au lucrat în afara căminului. în plus, schimbările în valorile societăţii au sporit şansele pentru cariere ale acestor femei, care au condiţii economice grele ce necesită două venituri.

Familiile cu două venituri trebuie să facă aranjamente reciproce satisfăcătoare pentru a împărţi îndatoririle domestice şi îngrijirea copiilor. Dezvoltarea creşelor şi a centrelor preşcolare a ajutat părinţii, dar acestea sunt relativ puţine la număr şi, în general, sunt accesibile doar celor care îşi pot permite aceste servicii. Numărul copiilor „cu cheia la gât" (copii între cinci şi treisprezece ani care sunt nesupravegheaţi înainte şi după şcoală) rămâne mare. Rezolvarea acestor probleme devine o mare prioritate pentru politicieni. Diferenţa între venituri a afectat luarea deciziilor în familie. Primele studii, efectuate de Blood şi Wolfe (1960), au arătat că femeile participau la luarea deciziilor în familie în măsura în care lucrau şi contribuiau cu venituri la familie. Femeile care lucrau toată ziua în afara căminului aveau o putere mai mare decât cele care lucrau doar o parte din timp. Şi unele, şi altele aveau o influenţă mai mare în luarea deci

- ziilor în familie decât cele care nu lucrau deloc în afara cămunului. Astăzi, mai multe femei se luptă cu problemele de echitate, indiferent dacă sau cât venit aduc în familie (Spitze, 1988).

Violenţa în familie

Violenţa în familie este un fenomen ce ia amploare. O parte din această creştere este rezultatul acceptării oamenilor de a raporta autorităţilor astfel de cazuri. Totuşi, se pare că există o creştere reală a violenţei în

familie în zilele noastre.

Tipic, maltratarea a fost considerată un fenomen caracteristic clasei muncitoare. De fapt, maltratarea partenerului şi a copiilor are loc în toate clasele sociale, deşi posibilitatea maltratării creşte o dată cu problemele financiare şi cu şomajul. Cele mai multe, deşi nu toate, dintre victimele maltratării între soţi şi soţii sunt femeile, în fiecare an sunt maltratate cam două milioane de femei. Istoric, femeile au avut puţine alternative de a rămâne cu soţii violenţi. Deseori, copiii erau cei care puteau fi în pericol din cauza soţului violent, dacă victima pleca. Mai mult, unele femei nu aveau nicio alternativă economică. în trecut, şi chiar în zilele noastre în multe locuri, sistemul penal ezita să se implice în ceea ce era considerată o dispută domestică sau o chestiune privată a familiei.

în prezent, numărul din ce în ce mai mare de grupuri de sprijin, o mai mare sensibilitate din partea poliţiei şi a tribunalelor, şi conştiinţa publică crescută oferă soţiilor sau soţilor maltrataţi mai multe alternative. Acum există adăposturi care oferă cămin temporar victimelor până îşi găsesc o locuinţă mai stabilă pentru ele şi pentru copii. Mai multe sisteme poliţieneşti au instituit o strategie „pro-arrest”, prin care tratează maltratarea soţiei sau a soţului ca orice alt fel de act de violenţă.

S-au înmulţit şi cazurile de maltratare a copiilor. în fiecare an sunt maltrataţi cam două milioane de copii. Ca şi în cazul maltratării unuia dintre soţi, sunt responsabili mai ales bărbaţii. în multe cazuri, cei care maltratează au fost maltrataţi în copilărie, astfel perpetuând un ciclu de violenţă. Tribunalele recurg din ce în ce mai mult la programe de tratament pentru a întrerupe acest ciclu.

- ***Destrămarea familiei şi familiile reconstituite***

Rata ridicată a divorţurilor în Statele Unite este, parţial, rezultatul ratei relativ ridicate a căsătoriilor.

Totuşi, motivele principale pentru creşterea ratei divorţului sunt legate de schimbările din societatea americană.

Punerea accentului din ce în ce mai mult pe fericirea şi realizarea personală i-a făcut pe mulţi să renunţe la relaţiile pe care le consideră mai puţin decât satisfăcătoare. Creşterea mobilităţii sociale şi geografice, combinată cu o slăbire a legăturilor comunitare, a anulat multe dintre restricţiile sociale referitoare la destrămarea familiei. Mai marea participare a femeilor la forţa de muncă le-a permis să fie independente din punct de vedere economic. Familiile cu două venituri au greutăţi suplimentare care presează căsătoria. în prezent, stigmatul social legat de divorţ e mai mic decât în trecut. In final, simplificarea legilor de divorţ şi instituirea divorţului „fără vină" au jucat roluri semnificative.

Cine divorţează^

Divorţul este mai probabil printre £ei care se căsătoresc devreme, în special cei care se căsătoresc în timpul adolescenţei. De asemenea, este mai obişnuit printre cei din clasa muncitoare decât clasa mijlocie, în parte, acesta este rezultatul tensiunii financiare, care are loc mai frecvent în familiile din clasa muncitoare. Oamenii divorţaţi anterior au rate următoare de divorţ mai ridicate decât cei aflaţi la ' primele căsătorii. Cu cât originea socială a celor căsătoriţi este mai diferită, cu atât mai multe deosebiri pot apărea şi, prin urmare, probabilitatea divorţului este mai mare. în final, divorţul este mai frecvent printre cei care sunt mobili din punct de vedere geografic, în parte din cauza pierderii influenţei stabilizatoare a legăturilor comunităţii.

Dificultăţi datorate divorţului

Deseori, divorţul aduce suferinţă cuplului, pe lângă cea care a dus la despărţirea lor (Spanier şi Thompson, 1984). Divorţul poate

- genera sentimente de eşec personal şi singurătate, precum şi greutăţi financiare. Weitzman (1985) a constatat că nivelul de trai după divorţ *ascăzut* substanţial pentru femei, dar s-a *ridicat* pentru bărbaţi.

Problemele legate de îngrijirea copiilor complică multe divorţuri. Deşi în mod obişnuit copii sunt daţi în grija femeilor, un număr din ce în ce mai mare de bărbaţi solicită responsabilitatea îngrijirii copiilor, *îngrijirea comună,* în care copilul poate să locuiască la un părinte, dar petrece un timp considerabil cu celălalt, devine mai obişnuită. în unele situaţii, timpul copilului este împărţit în mod egal între cei doi părinţi. Totuşi, acest aranjament poate fi foarte dificil pentru părinţi, mai ales în cazul unui divorţ deosebit de neplăcut.

în trecut, divorţul era considerat extrem de dăunător pentru copii. Cercetările actuale par să indice că copiii se simt mai bine dacă părinţii nefericiţi divorţează decât dacă stau împreună într-o atmosferă de furie, amărăciune, violenţă şi ură (Spanier şi Thompson, 1984).

Recăsătorirea şi familiile reconstituite

Cam trei sferturi din femeile divorţate se recăsătoresc în cele din urmă, aşa cum fac mai bine de patru cincimi dintre bărbaţi. Această rată ridicată de recăsătorii atestă importanţa căsătoriei în societatea americană. Decesul căsătoriei este, deseori, atribuit unei căsătorii anumite, nu instituţiei căsătoriei.

Recăsătorirea creează o familie *reconstituită* sau *combinată* formată din doi părinţi, din care cel puţin unul aduce în această unitate familială nouă unul sau mai mulţi copii dintr-o căsătorie anterioară. Relaţiile interpersonale în aceste familii sunt extrem de complexe. Cine este răspunzător faţă de cine? Cine asigură disciplina? Educaţia? Care sunt îndatoririle părintelui biologic căruia i s-a luat copilul? Ce autoritate exercită acesta? în aceste

familii, acordul social asupra rolurilor şi îndatoririlor familiale adecvate este minim. Dar întrucât numărul familiilor combinate creşte, există probabilitatea să fie stabilită o definiţie mai socială a normelor adecvate, a rolurilor şi a convenţiilor sociale.

- ***Varietatea familiilor americane***

Nu există un singur model pentru familia americană contem-por^pă. Familiile din clasa mijlocie au un nivel de viaţă mai ridicat decât familiile din clasa muncitoare, ceea ce le afectează modul de funcţionare. Belşugul aduce un nivel superior de securitate; sărăcia şi şomajul aduc tensiuni. Diferenţele de clasă deseori influenţează dinamica interpcrsonală a vieţii de familie. Cuplurile din clasa mijlocie au definiţii mai flexibile ale rolurilor genurilor. La acestea, probabilitatea de a-şi petrece timpul liber împreună este mai mare. Ele tind să fie mai comunicative imul cu celălalt ceea ce derivă, în parte, din deprinderile verbale mai bune, dobândite prin nivelul de educaţie mai ridicat, şi prin participarea lor la profesiuni care deseori cer şi consolidează o deprindere verbală.

Trăsăturile culturale ale grupurilor etnice şi rasiale de asemenea influenţează stilurile de familie. De pildă, îndepărtarea istorică a bărbaţilor negri de familie în timpul sclaviei a dus în decursul timpului la o prezenţă redusă a bărbaţilor în familiile africano-ameri-cane. Migrarea substanţială din sudul rural în marile oraşe din nord a dus la prezenţa unui număr mare de americani africani cărora le lipsea calificarea industrialanecesară pentru a-şi asigura o existenţă adecvată. Prejudecata rasială şi discojninarea le-au adâncit în continuare nesiguranţa economică.

Familiile cu un singur părinte sunt mult mai frecvente în comunitatea africano-americană decât în altele. Rata copiilor nelegitimi printre adolescente este mult mai ridicată printre americaniiafricani decât printre

albi. O mare parte din această situaţie este rezultatul încrucişării rasei şi a clasei, întrucât aceste trăsături negative ale vieţii de familie sunt mai obişnuite printre americanii africani care trăiesc în sărăcie, opriţi de la cursul vieţii economice şi sociale al clasei mijlocii. Conducătorii comunităţii africano-americane au recunoscut recent că aceste dificultăţi constituie o ameninţare pentru viitorul grupului lor. Ei dedică o energie considerabilă problemelor căsătoriei timpurii, naşterilor printre femeile singure, folosirii drogurilor, slabei educaţii şi posibilităţilor limitate de a munci. Succesul lor în rezolvarea acestor probleme le va arăta că ele sunt rezultatul sărăciei şi al deznădejdii, nu al rasei.

- **VIITORUL FAMILIEI**

Forme alternative ale familiei

Ultimele decenii au văzut multe forme alternative ale relaţiilor intime prinzând rădăcini în societatea americană. Există indicii că aceste forme vor supravieţui bine în viitor.

Concubinajul

Concubinajul se referă la împărţirea unei gospodării de către un cuplu necăsătorit. Această practică nu este nouă, dar frecvenţa ei a crescut repede, întrucât se bucură de acceptare socială. Numărul celor care trăiesc în concubinaj a crescut de la aproximativ jumătate de mii ion în 1970, la aproximativ două milioane şi jumătate în zilele noastre, o creştere de cinci ori. Totuşi, cuplurile concubine reprezintă înjur de 5% din familiile americane.

Concubinajul este deosebit de frecvent printre tineri, îndeosebi printre studenţii de la colegii şi în zonele metropolitane importante. Este mai puţin obişnuit printre cei care declară că sunt profund religioşi. Cele mai multe cupluri care trăiesc în concubinaj nu au copii. Unele se căsătoresc în cele din urmă, deşi nu necesarmente cu

prima persoană cu care coabitează. Deşi iniţial concubinajul a fost considerat o alternativă la căsătorie, astăzi el este, deseori, considerat o etapă de curtare ce duce la căsătorie.

Familii cu un singur părinte în 1960 aproximativ 8% din toate familiile aveau doar un singur părinte; astăzi sunt în această situaţie 20%. Majoritatea acestor familii sunt conduse de femei. Această creştere este o consecinţă a ratei ridicate a divorţurilor şi a ratei creseânde a naşterilor printre femeile singure, care nu renunţă la copii în favoarea adopţiunii. Un număr crescând, deşi încă mic, de cupluri preferă să aibă copii, fără să se căsătorească. Dacă tendinţa prezentă continuă, în următorii douăzeci până la patruzeci de ani aproape jumătate din toate familiile ar putea fi conduse de un părinte.

- în zilele noastre, stigmatul legat de familiile cu un singur părinte e mult mai mic decât era în trecut. Totuşi, aceste familii tind să fie jnai sărace decât familiile cu doi părinţi. Expresia „feminizarea sărăciei" se referă, în general, la femeile cap al familiilor cu un singur părinte. Există studii contradictorii despre efectele familiilor cu un singur părinte asupra copiilor.

Celibatul

Deşi Statele Unite au rata cea mai ridicată a căsătoriilor din lume, un număr din ce în ce mai mare de oameni preferă ceea ce Peter Stein (1976) numeşte „celibat creator*4. Cam un sfert din toate familiile constă din oameni care locuiesc singuri sau cu persoane care nu le sunt rude. Pentru mulţi, celibatul este o etapă temporară pe drumul spre căsătorie sau recăsătoric. Totuşi, pentru unii acesta este un stil de viaţă preferat.

O altă categorie de celibatari este formată din văduvi/văduve sau persoane divorţate care nu se mai căsătoresc. Majoritatea acestora este formată din femei

vârstnice. Deşi unii sunt burlaci prin alegere, unii sunt fără partener din cauza factorilor demografici: există prea puţini parteneri în categoria de vârstă socialmente adecvată.

«. * *

Relaţiile între homoseituali şi lesbiene

Societatea americană, ca majoritatea societăţilor, a privit, în general, cu dispreţ relaţiile homosexuale, considerându-le o ameninţare la adresa căsătoriei şi la stabilitatea societăţii. Totuşi, această formă socială a câştigat, recent, un grad modest de toleranţă dacă nu acceptare. Deşi încă nu este considerată căsătorie din punct de vedere legal, relaţia între homosexuali a fost recunoscută în câteva oraşe mari ca o „asociere domestică" şi i s-au acordat câteva aspecte ale statutului legal al familiilor.

Cuplurile homosexuale şi lesbiene prezintă multe dintre aceleaşi modele de viaţă familială ca heterosexualii (Blumstein şi Schwartz, 1983). Aceste cupluri împărtăşesc noţiuni de iubire romantică şi fac aceleaşi aranjamente pragmatice de viaţă de familie ca şi heterosexualii. în multe privinţe, dinamica familială interpersonală nu se deosebeşte de cea a familiilor „corecte". Prin fecundarea artificială, prin copiii din căsătorii anterioare şi prin accesul sporit la adopţiuni,

- mai multe cupluri homosexuale şi lesbiene experimentează bucuriile şi obligaţiile părinteşti.

Căsătoriile fără copii

Aproximativ 5% din toate femeile căsătorite manifestă dorinţa de; a nu avea copii; tehnologia contraceptivă îmbunătăţită a sporit şansele de a rămâne fără copii. Numărul limitat al cercetărilor actuale sugerează că cuplurile care aleg această cale au un nivel

de educaţie superior şi sunt preocupate de carieră; multe dintre aceste cupluri sunt formate din primii copii născuţi. Pentru multe, decizia de a nu avea copii este luată mai degrabă pe parcursul căsniciei decât înainte de căsătorie.

Controversa avortului

Puţine probleme de familie au cauzat mai multă dezbinare în Statele Unite decât problema avortului. Avortul a fost ilegal în Statele Unite până în 1973, cu excepţia unor condiţii foarte limitate. în *Roe Versus Wade,* Curtea Supremă a Statelor Unite a declarat că femeile au un drept constituţional la avort. Acest drept nu este absolut şi, pe măsură ce fătul se dezvoltă, statului i se acordă un rol din ce în ce mai mare în decizia de a avorta.

Decizia Curţii Supreme nu a pus capăt controversei de lungă durată asupra avortului. Multe grupuri, care se declară „pro-life”1, s-au organizat ca să se opună avortului. Susţinătorii dreptului la avort de asemenea s-au organizat, alăturându-li-se şi cei care, deşi ar putea considera avortul greşit din punct de vedere moral, cred că decizia de a avorta ar trebui să fie lăsată femeii, care acţionează pe baza sfatului primit de la medicul său.

Această alianţă s-a autodefinit mişcarea „pro-choice”2. Cele două grupuri tind să atragă diverse feluri de activişti (Luker, 1985). Cei implicaţi în mişcarea „pro-life” tind să aibă educaţie mai puţină şi venituri mai mici, iar probabilitatea de a se căsători sau de a avea copii este mai mică, în timp ce aceea de a avea o concepţie

!Pentru viaţă (n. tr.). 2Pentru alegere (n. tr.).

- tradiţională despre rolurile proprii pentru bărbaţi şi femei este mai mare decât la activiştii din mişcarea „pro-choice”.

La originea controversei se află un conflict între valori ce nu poate 15 rezolvat uşor. Deşi controversa

asupra avortului are aspecte religioase, ştiinţifice, morale şi politice, o mare parte din dispută se concentrează în jurul discreţiei familiei în luarea deciziilor. Controversa nu este doar asupra avortului, ci şi asupra ideilor societăţii despre relaţiile sexuale, mărimea familiei şi relaţiile familiale.

COMENTARII FINALE

Familia nucleară tradiţională, formată dintr-un soţ care munceşte în afara casei, o soţie care are grijă de familie şi copii dependenţi, nu mai este modelul. Mai mult, familia nu mai îndeplineşte multe dintre funcţiile pe care le îndeplinea cândva.

Asta înseamnă că familia este o instituţie muribundă? Probabil, nu. Deşi familia viitorului s-ar putea să nu mai semene cu familia nucleu tradiţională, ea va fi recognoscibilă. Probabil, va fi mai mică, rolurile în familie vot fi mai flexibile, chiar interşanjabile, şi vor fi mai multe familii cuxui singur părinte. Dar ea încă va consta dintr-unul sau mai mulţi adulţi şi diiţ cel puţin un copil şi va continua să fie răspunzătoare de socializarea tinerilor şi de satisfacerea nevoii umane de intimitate şi companie. în aceste privinţe, familia va continua să fie baza societăţii modeme.

în acest capitol a fost examinată natura familiei. A fost explorat conceptul de înrudire, în special diferitele tipuri de familie: familiile nucleu de orientare şi procreare, familia extinsă şi formele de familie poligamă (poliandră şi poliginä).

Au fost descrise endogamia şi exogamia, ca reglementări ce ghidează alegerea partenerului pentru căsătoria aprobată de societate; de asemenea, au fost discutate diversele practici folosite pentru dobândirea unui partener marital: căsătoria prin rapt, căsătoria prin cumpărare, căsătoria prin aranjament şi forma practicată

în Statele Unite, căsătoria prin consens (prin curtea conjugală).

- Aufost descrise diferiteleforme de căsătorie-monogam ia, poligamia (poliandria, poliginia şi căsătoria în grup) - aşa cum au fost descrise diversele modele de descendenţă (patriliniară, matriliniară, bilaterală şi dublă), reşedinţa (patrilocală, matrilocală, bilocală şi neolocală) şi autoritatea (patriarhală, matriarhală şi egalitară).

Au fost descrise două teorii spuse despre familie: teoria funcţionalistă, care este importantă pentru că serveşte nevoile sociale fundamentale, şi teoria conflictului care este avantajoasă pentru femei şi pentru schimbarea socială. Aufost examinate problemele care implică familia americană contemporană, în special iubirea romantică şi calitatea de părinte, problemele din ce în ce mai numeroase cu care se confruntă familiile cu două venituri şi violenţa domestică. Li s-a acordat atenţie divorţului şi recăsătoriei, aşa cum li s-a acordat formelor alternative de relaţii familiale (concubinajul, familiile cu un singur părinte, celibatul, relaţiile homosexuale şi lesbiene şi căsătoriile fără copii). A fost, de asemenea, rezumată problema controversată a avortului.

*- **EDUCAŢIA***

/n acest capitol vom examina educaţia ca o instituţie socială cheie a societăţii moderne. Vom explora teoria conflictului şi cea funcţionalistă în privinţa locului educaţiei în societatea americană. De asemenea, vom examina caracteristicile sistemului educaţional american şi problemele curente cu care este confruntat.

EDUCAŢIA ŞI SOCIETATEA

Educaţia joacă un rol d&eie îi*societate. Funcţionaliştii o consideră utilă în repartizarea rolurilor şpciaje şi în favorizarea schimbării. Teoreticienii

conflictului, pe <le altă parte, o consideră un mijloc de perpetuare a sistemului stratificării nedrepte, existent. Vom examina ambele teorii întrucâtva detaliat.

Funcţiile educaţiei: O teorie funcţionalistă

Funcţionaliştii consideră educaţia o instituţie socială dorită şi necesară pentru înlesnirea activităţii societăţii. Educaţia, susţin ei, îndeplineşte un număr de funcţii sociale esenţiale.

Socializarea in societatea modernă, educaţia formală completează rolul familiei în procesul de socializare a tinerilor. Complexitatea societăţilor

- contemporane reclamă o pregătire mai specializată pentru tineri decât poate fi, în general, asigurată doar de familie. Această pregătire necesită specialişti care au cunoştinţe tehnice necesare şi pot transmite aceste cunoştinţe celor lipsiţi de experienţă.

întrucât limbajul fundamental şi aptitudinile matematice sunt indispensabile societăţii modeme, ele constituie o componentă a programelor şcolare. Baza de cunoştinţe din zilele noastre, care se schimbă rapid, demonstrează că şcolile nu asigură elevilor doar adevărurile fundamentale, ci îi şi învaţă cum să continue să înveţe, ca să se adapteze la schimbare. învăţarea modului de a gândi constituie o altă parte fundamentală a sistemului educaţional, susţin funcţionaliştii.

Şcolile învaţă nu numai adevăruri şi procese de gândire, ci şi norme şi valori ale societăţii. Acestea sunt predate elevilor atât direct, cât şi indirect. în general, în şcoli se învaţă adevărurile fundamentale despre natura socială şi politică a societăţii. De pildă, în orele de educaţie cetăţenească elevii sunt informaţi despre structura guvernului şi procesul politic. De asemenea, ei învaţă despre obligaţiile fundamentale ale cetăţeanului.

Afirmaţiile obişnuite despre loialitatea faţă de societate sunt promovate prin încurajarea elevilor de a recita angajamentul de loialitate şi de a cânta imnul naţional.

Normele şi valorile sociale sunt, de asemenea, învăţate în mod indirect. Respectul faţă de alţii, supunerea faţă de autoritate, cinstea, simplitatea şi punctualitatea constituie o parte din „programa şcolară ascunsă**. Folosirea sistemului de notare de asemenea îi învaţă pe elevi că realizările personale şi competiţia sunt importante.

Chiar şi programele şcolare neacademice, promovează socializarea. Programele atletice pun accentul pe dezvoltarea personală şi pe munca intensă, precum şi pe comportamentul competitiv şi cooperativ, în cluburile şcolare şi în societăţi se învaţă abilităţi inter-personale şi altele.

Integrarea socială

Şcolile servesc ca un creuzet pentru deosebirile individuale. Ele joacă un rol important în asimilarea imigranţilor (vezi Cap. 11). în şcoli, imigranţii - în special, copiii lor - învaţă limba, îndeletnicirile tehnice şi normele sociale necesare pentru uşurarea intrării în noua societate.

- Şcolile pun accentul pe conformism şi descurajează devianţa. Copilul cooperativ, care respectă instrucţiunile şi face ceea ce zice profesorul, este apreciat de majoritatea profesorilor şi este răsplătit pejltru acest comportament. Cei care au propriile lor idei despre ceea ce să facă tind să răstoarne practicile stabilite; deseori, ei sunt consideraţi devianţi şi pot suferi pentru aceste acţiuni. Chiar copilul creator este, uneori, considerat dificil, deşi cei mai mulţi profesori văd cu ochi buni un astfel de copil.

De asemenea, şcolile oferă un cadru pentru dezvoltarea grupelor de vârstă. Copiii de vârste similare sunt aduşi laolaltă, ei împărtăşesc activităţi şi experienţe

care, deseori, devin baza prieteniilor. în mod frecvent, şcoala este, pentru mulţi elevi, cadrul programului extra-şcolar, precum şi al activităţilor academice.

Plasarea socială învăţământul, împreună cu familia, serveşte drept cale principală de intrare în structura societăţii. în contrast cu stipulaţia iniţială a familiei de statut atribuit, multe statuturi dobândite (îndeosebi ocupaţia) depind, cel puţin în parte, de pregătirea educaţională a persoanei. De fapt, şcolile servesc^ plasarea indivizilor în statutele disponibile ale societăţii. *

Funcţionaliştii consideră educaţi&drept un răspuns la specializarea profesională crescândă care rezultă din industrializare. Sistemul şcolar este crucial în satisfacerea cererilor economiei cu muncitori calificaţi. Sistemul şcolar asigură indivizilor deprinderi tehnice şi sociale de care au nevoie ca să-şi îndeplinească îndatoririle profesionale în mod satisfăcător, fie că vor ajunge muncitori în fabrici, vânzători, avocaţi sau piloţi ai liniilor aeriene.

De asemenea, educaţia asigură mobilitate socială (vezi Cap. 10). Educaţia poate ajuta o persoană să urce pe scara socială. în această privinţă, educaţia a permis expansiunea clasei mijlocii în ultimul secol.

Inovaţia culturală în măsura în care sistemul educaţional îşi face datoria, el sporeşte numărul indivizilor inteligenţi şi educaţi din societate. Aceşti indivizi pot asigura inovaţia necesară pentru ca progresul social să aibă loc.

- Sistemul educaţional formal duce la inovaţie culturală şi în alt fel. La cele mai înalte niveluri de educaţie (universităţile), corpul profesoral nu numai predă, ci trebuie să se şi angajeze în activităţi ştiinţifice şi de cercetare.

Cea mai mare parte a cercetării ştiinţifice şi medicale

este condusă de universităţi. Mulţi artişti, muzicieni şi scriitori au sau au avut posturi la universităţi. Astfel, multe dintre progresele culturale şi ştiinţifice majore din societate provin din munca ştiinţifică şi din cercetarea corpului profesoral universitar.

Funcţii latente

Sistemul educaţional de asemenea îndeplineşte mai multe funcţii latente (adică, neplanificate sau necunoscute), dar importante. Multe dintre relaţiile celor de aceeaşi vârsta, dezvoltate în şcoli, au devenit baza unor prietenii durabile. Legăturile în domeniul carierelor şi al slujbelor deseori îşi au originea în relaţiile din anumite şcoli sau cu anumite şcoli. Şi multe căsătorii rezultă din relaţii începute în şcoli.

Şcoala joacă un rol important şi în îngrijirea copiilor. înainte de dezvoltarea programelor preşcolare, multe femei care doreau să muncească nu puteau până când copiii lor începeau să frecventeze şcoala, deoarece nu ştiau sau nu îşi puteau permite să lase copiii cu cineva. Din momentul în care copiii începeau să meargă la şcoală, ele puteau să îşi ia o slujbă, să urmeze cursuri sau să-şi urmărească o varietate de interese sociale, intelectuale şi recreative.

într-o altă privinţă, adolescenţii care merg la şcoală nu sunt pe piaţa locurilor de muncă, reducând astfel competiţia pentru slujbe.

O perspectivă alternativă: teoria conflictului

Teoreticienii conflictului văd sistemul educaţional în termeni mai puţin pozitivi. Ei insistă asupra trăsăturilor negative ale educaţiei americane.

Perpetuarea inegalităţii sociale

Teoreticienii conflictului nu sugerează că sistemul educaţional contribuie în mod automat şi inevitabil la

perpetuarea inegalităţii

- sociale. Totuşi, ei cred că modul în care educaţia funcţionează în Statele Unite şi în cele mai moderne societăţi conduce, de fapt, la aceasta.

Sepiile americane sunt legate de comunităţile rezidenţiale. Sistemele şcolare sunt, în principal, susţinute prin impozitele pe proprietate (aceasta a început să se schimbe doar recent, în urma unor hotărâri judecătoreşti trimise statelor prin care li se cerea să repartizeze în mod egal, între diferite comunităţi, alocaţia taxelor în dolari). Comunităţile mai bogate au mai multe fonduri ca să le dea şcolilor lor. în felul acesta, ele pot angaja profesori mai buni şi cu mai multă experienţă, pot asigura facilităţi mai bune şi pot cumpăra mai multe mijloace educaţionale şi echipament decât comunităţile mai sărace. Chiar şi cartierele oraşelor bogate reuşesc să aibă profesori mai buni şi mai multe resurse, deoarece ele cer puterii politice o parte disproporţionată din fondurile disponibile. Astfel, sistemul educaţional oglindeşte şi perpetuează repartizarea inegală a resurselor sistemului de stratificare existent.

Sistemul educaţional perpetuează inechităţile existente într-un alt fel. Accesul la nivelurile superioare, în sistemul bazat pe stratificare, depinde în mare măsură de profesiile pe care oamenii le au. In societatea americană, proflfcşiile jje nivel superior sunt, de obicei, accesibile doar oamenilor cu niveluri superioare de educaţie. Mai mult, cercetarea a arătat, în mod consecvent, o corelaţie pozitivă între educaţia părinţilor şi probabilitatea de a merge la un colegiu (e.g., Sewell, 1971; Biroul de Recensământ al Statelor Unite, 1978 b). Chiar în cadrul acestui grup, familiile din clasa de sus au mai multe posibilităţi să-şi permită universităţi particulare de elită, care asigură avantaje suplimentare în lumea profesională. Copiii din clasa superioară au toate şansele să-şi păstreze

statutul social, iar sistemul educaţional este unul dintre mecanismele care facilitează acest lucru.

Tracking (selecţia pe baza capacităţii), repartizarea elevilor la programe educaţionale speciale, pe baza capacităţii, serveşte acelaşi scop. Teoretic, această selecţie trebuie să se bazeze doar pe capacitate; astfel, tuturor elevilor ar trebui să li se dea tipul de educaţie corespunzător, indiferent de originea socială. Totuşi, în realitate, cercetarea a arătat că originea socială a elevilor joacă un rol important în procesul de selecţie (Persell, 1977). Diferitele niveluri de educaţie merg paralel în comunităţile bogate şi cele mai sărace: cei

- din nivelurile superioare (mai probabil cei din clasa mijlocie) au profesori mai buni şi mai multe resurse decât cei din nivelurile de jos (mai probabil cei din clasa muncitoare şi din clasa de jos); de aceea, ei primesc o educaţie mai bună.

în final, există o corelaţie pozitivă clară între gradul de educaţie şi venitul măsurat în câştigurile de o viaţă (Biroul de Recensământ al Statelor Unite). Această corelaţie este legată de ocupaţiile pe care oamenii le obţin pe baza nivelului lor de educaţie.

Controlul social

Dezvoltarea importantă a educaţiei publice americane s-a produs spre sfirşitul secolului al XlX-lea, o dată cu dezvoltarea industrială şi cu creşterea considerabilă a imigraţiei. Bowles şi Gintis (1976) susţin că aceşti factori sunt corelaţi. Capitalismul american avea nevoie de o forţă de muncă mare, supusă, moderată şi, relativ, bine educată. Imigranţii constituiau tocmai rezerva de muncitori potenţiali necesari, iar legile care impuneau frecvenţa şcolară erau folosite ca să-i atragă în sistemul educaţional. Acest punct de vedere susţine că educaţia nu a fost un mecanism util şi salutar, destinat să-i ajute pe

oameni să urce pe scara socială, ci să satisfacă nevoile sistemului economic capitalist (vezi Cap. 17).

Sistemul diplomelor

Teoreticienii conflictului au avut tendinţa de a considera educaţia, îndeosebi educaţia superioară, mai mult o necesitate socială decât educaţională. Ei folosesc termenul „scrisori de acreditare44 (sistemul diplomelor) pentru a arăta că, deseori, dovada unui anumit nivel de educaţie este o condiţie necesară pentru o slujbă, indiferent dacă deprinderile dobândite prin acea educaţie sunt necesare sau nu pentru a îndeplini slujba bine. Collins (1979) se referă la Statele Unite ca la o „societate bazată pe încredere44; cu alte cuvinte, diplomele sunt necesare pentru a certifica nivelurile de abilitate.

Sistemul diplomelor (al scrisorilor de acreditare) ar putea fi un factor de democratizare, minimalizând originea familiei în favoarea realizării personale. Totuşi, acest sistem a servit, pur şi simplu, drept indicator al originii familiei. Diplomele reclamă nu numai inteligenţă

- şi muncă susţinută, ci şi timp, şi bani, iar acestea sunt, cu o mai mare probabilitate, accesibile celor din clasa de mijloc şi clasa superioară. De asemenea, posibilitatea de a dispune de timp şi bani sugerează originea şi tipul de pregătire care ar corespunde cerinţelor profesiunilor şi ale nivelurilor superioare ale unei organizaţii. Astfel, sistemul diplomelor serveşte ca un proces de ocrotire pentru elită.

Sistemul de diplome a dus la dorinţa din ce în ce mai mare a americanilor de a urma o pregătire superioară. Ajutorul federal pe scară mare pentru cei care vor să-şi continue educaţia, îndeosebi Legea G.I. Bill pentru veterani şi diversele programe de împrumuturi şi subvenţii, a dus la sporirea considerabilă a numărului indivizilor care merg la colegii; în mod ironic, sistemul de

diplome a avut, de asemenea, tendinţa de a mări nivelul educaţiei necesare pentru a obţine o diplomă pentru o slujbă. Profesiuni pentru care educaţia din şcoala medie putea fi suficientă cândva, acum reclamă diplomă de colegiu; profesiuni pentru care un licenţiat al unei discipline umaniste era cândva acceptabil, acum pretind un specialist sau chiar doctor în filosofie.

Controversa testării

Testarea cunoştinţelor învăţate fa un anumit curs nu este controversată. Totuşi, ceea ce a generat o îiâgrijOrare considerabilă este folosirea diverselor forme de teste de inteligenţă şi aptitudini fie ca măsurători ale „abilităţii native”, fie ca o modalitate de selecţie pentru colegii şi universităţi.

Testele de inteligenţă au fost dezvoltate la începutul secolului al XX-lea şi au fost folosite intens în domeniul educaţiei. Iniţial, s-a presupus că testele de inteligenţă trebuiau să măsoare capacităţile intelectuale fundamentale ale oamenilor. Totuşi, a devenit clar că ele se bizuie pe o cunoaştere relativ detaliată a culturii dominante. Multe dintre întrebări folosesc limba clasei mijlocii albe, de la oraş şi se inspiră din experienţele acesteia. Recent, folosirea Testului Scolastic de Aptitudini (TSA), ca o modalitate de selecţie pentru intrarea în şcoli de educaţie superioară, a fost atacat pe motivul bine precizat că el nu măsoară inteligenţa fundamentală, ci favorizează, în dauna altora, tineretul din clasa de mijloc albă, de la oraş. De asemenea, se susţine că inteligenţa este doar un element impor

- tant implicat în educaţie şi în viaţa socială şi că aceste teste ignoră sau minimalizează creativitatea, intuiţia şi abilitatea artistică sau muzicală.

CARACTERISTICILE EDUCAŢIEI AMERICANE

Sistemul educaţional american este unic în multe sensuri. Deşi multe dintre trăsăturile sale individuale se găsesc în alte sisteme, combinaţia specială de elemente care formează învăţământul în Statele Unite nu se găseşte, probabil, nicăieri în altă parte.

Educaţia de masă

Americanii consideră de la sine înţeles că educaţia gratuită pentru toţi tinerii este o parte naturală a peisajului social. De fapt, deşi acum cele mai multe societăţi industrializate au sisteme similare, Statele Unite au folosit prima oară acest concept.

în 1900, doar cam 7% dintre tineri absolviseră şcoala secundară. Până în 1940, acest număr se ridicase la 50%; iar acum aproximativ 80% dintre tinerii americani şi aproximativ două treimi din întreaga populaţie au diplome de şcoală secundară. în mod similar, procentajul din populaţie care merge în continuare la aceeaşi formă de educaţie secundară s-a ridicat de la 4% în 1900 la aproximativ 16% în 1940; acum, merg cam 40%, în contrast cu aproximativ 10% în Europa Occidentală.

Sistemele educative de elită, i. e., cele care nu sunt deschise tuturor, au standarde considerabil superioare pentru intrare şi pentru realizare academică. Standardele academice sunt, în general, mai scăzute în sistemele de educaţie pentru mase decât în sistemele re-strânse (e.g., ale Marii Britanii), cu scopul de a împăca cea mai mare gamă a abilităţilor celor care învaţă.

Educaţia în Statele Unite nu este gratuită (finanţată prin impozitele pentru sistemul public), ea este şi obligatorie. Deşi părinţii au posibilitatea alegerii, cu excepţia unor circumstanţe speciale

- aprobate de stat, ei trebuie să-şi trimită copiii la o şcoală particulară acreditată, confesională sau de stat. în

Statele Unite, elevii trebuie să meargă la şcoală mai mult timp decât elevii din multe alte societăţi industrializate. Mai mult, această educaţie publică şi obligatorie este finanţată prin impozitarea oamenilor fie că au sau nu copii şi fie că copiii lor merg la şcoli particulare sau la şcoli de stat. Acest lucru nu numai că lărgeşte baza de sprijin financiar al şcolilor, dar şi semnalează importanţa educaţiei şi încrederea pe care întreaga societate o are în această instituţie.

Orientarea pragmatică

Societatea americană a considerat, totdeauna, educaţia un instrument care serveşte atât scopurile sociale, cât şi pe cele personale. Pentru fondatori a fost clar că un stat liber şi democratic, cum sunt Statele Unite, are nevoie de cetăţeni bine educaţi. Astfel, chiar de la început, educaţia a avut scopul practic important de a educa oamenii pentru democraţie.

Mai înainte, am menţionat că şcolile îi ajută pe imigranţi să se asimileze în cultura americană. De asemenea, am notat utilitatea educaţiei în pregătirea imig^nţilos^i a altora cu deprinderile necesare într-o societate industrială. Această accentuare pragmatică a educaţiei continuă şi astăzi. Şcolile asigură programe pentru educaţia conducătorilor auto, pentru viaţa de familie şi sexualitatea umană, şi pentru combaterea consumului de droguri. Multe state cer elevilor să frecventeze aceste cursuri, precum şi altele cu orientare pragmatică. Din nefericire, părerea generală că şcolile singure pot rezolva multe probleme sociale ale societăţii este, probabil,greşită. Multe dintre problemele atribuite şcolilor (e.g., abuzul de droguri şi sexualitatea premaritală) îşi au originea în alte aspecte ale societăţii şi nu se supun „ îndreptării rapide”, cum se aşteaptă unii de la şcoli.

Descentralizarea şi controlul comunităpi în

majoritatea societăţilor, educaţia este considerată un program naţional şi este controlat de guvernul central. în Statele Unite

- educaţia este descentralizată. Fiecare dintre cele cincizeci de state răspunde de stabilirea şi menţinerea propriului său sistem educaţional, deşi guvernul federal contribuie cu unele fonduri modeste pentru programe speciale.

Descentralizarea merge mai departe decât statele. în general, educaţia este considerată o responsabilitate a comunităţii şi cele mai multe decizii de politică educaţională importante sunt luate de comunitate prin consiliile şcolare alese. Prin aceste comitete, comunităţile îşi angajează şi concediază profesorii şi administratorii, stabilesc programele de învăţământ (supuse unei reglementări statale) şi, în general, aleg manualele.

Descentralizarea a avut ca rezultat o enormă diversitate în cadrul sistemului educaţional american. Această diversitate este atât o forţă, cât şi o limitare. Sensibilitatea la dorinţele comunităţii pentru cursuri pragmatice, de pildă, a redus timpul disponibil pentru subiecte academice tradiţionale. Ceea ce se câştigă într-o parte se pierde în cealalată.

Controlul comunităţii de asemenea sporeşte presiunea politică asupra şcolilor ca să includă anumite cursuri sau programe în planul de învăţământ sau să le elimine din el. Controlul comunităţii locale a dus în mod frecvent la controverse considerabile referitoare la ce cărţi ar trebui folosite la ore sau ar trebui să se găsească în bibliotecile şcolare. Astfel, controlul comunităţii face învăţământul mai receptiv la nevoile comunităţii şi îl implică în controversele comunităţii.

Mai înainte s-a arătat că modul în care învăţământul este finanţat duce la diferenţe în resursele educaţionale

disponibile în diverse comunităţi. în prezent, ceva mai puţin de jumătate din costul educaţiei este asigurat de stat şi mai puţin de 10% de guvernul federal. Aproape jumătate provine de la comunitate, iar bogăţia comunităţii influenţează calitatea sistemului său educaţional.

Structura formală a şcolii în ciuda unor deosebiri în sistemele şcolare, structura formală a şcolilor tinde să prezinte o formă de organizare clar birocratică (vezi Cap. 5). O ierarhie a autorităţii porneşte de la consiliile şcolare

- alese, prin administratori (şi adjuncţii lor) până la directorii de şcoală (şi adjuncţii lor), la şefii diferitelor catedre, apoi la profesorii individuali.

\ Are loc şi organizaţia specializată. Elevii sunt, în general, organizaţi, după vârstă, în niveluri de clase, deşi în unele şcoli nivelurile de capacităţi devin criteriul pentru organizare. în clasele elementare, profesorii sunt, deseori, grupaţi în conformitate cu nivelurile de vârste ale elevilor; în clasele de mai târziu, ei sunt grupaţi după specialităţi.

Şcolile sunt conduse potrivit regulilor formale, care tind să fie destul de consecvente în toate sistemele şcolare. Aceste reguli au ca scop asigurarea unui grad de uniformitate. Astfel, individul trebuie să-şi ajusteze nevoile la regulile generale. Deseori, creativitatea şi spontaneitatea sunt considerate dezbinatoare, deoarece ele tulbură ordinea stabilită.

Administratorii şcolilor ţin evidenţe detaliate ale realizărilor profesorilor şi ale elevilor. Aceste documente sunt păstrate ani de zile şi influenţează deciziile dacă profesorii ar trebui promovaţi sau recomandaţi pentru alte profesiuni, precum şi dacă elevii ar trebui să continue în următoarea clasă.

La fel ca în orice organizaţie birocratică, şcolile au, de asemenea, reguli şi relaţii informale. Acestea dau

şcolilor americane un mai mare spor de flexibilitate **Caracter** informai decât s-ar părea, privind la structurile lor formale. ^, ***învăţământul superior***

O diplomă de la un colegiu este, deseori, esenţială pentru succes « în lumea modernă. Ea asigură accesul la profesiuni mai bune, duce la câştiguri mai mari pentru toată viaţa şi expune indivizii la o gamă largă de interese culturale.

Colegiile şi universităţile, la fel ca alte şcoli, sunt organizate pe reguli birocratice. Ele au o structură clară a autorităţii, au reguli şi păstrează documente scrise. La fel ca alte organizaţii educaţionale, ele au o flexibilitate considerabilă; de fapt, deseori există o mai mare deschidere **la** acest nivel decât în şcolile elementare şi în şcolile secundare.

Clientela învăţământului superior se schimbă. Numărul total al studenţilor la acest nivel creşte mereu, mai ales în colegiile de doi

- ani şi în cele ale comunităţilor, iar compoziţia corpului studenţesc este mai diversă decât înainte. Ceva mai mult de jumătate din toţi studenţii colegiilor şi universităţilor sunt femei, iar un număr din ce în ce mai mare (deşi încă mic) sunt din grupurile minoritare. Vârsta medie a acestor studenţi de asemenea a crescut. Un mai mare număr de studenţi de la colegii şi universităţi combină programele de studii cu munca.

Creşterea fenomenală a învăţământului superior în timpul acestui secol, îndeosebi începând din anii '50, a creat multe probleme, întrucât şcoala secundară şi colegiul diferă foarte mult, mulţi tineri au dificultăţi ca să treacă dintr-o parte într-alta. Există o presiune crescândă asupra profesorilor, îndeosebi în marile universităţi de stat, pentru a fi promovaţi sau pentru a primi subvenţii necesare, să-şi ducă la îndeplinire programele de cercetare. Aceasta

deseori îi încurajează pe profesori să-şi împartă loialitatea între catedră şi cercetare, şi între instituţia şi disciplina lor. De asemenea, există idei contradictorii cu privire la modul de implicare a profesorilor şi studenţilor în deciziile instituţionale importante care, de obicei, sunt luate de administratori. Şi există un interes din ce în ce mai mare pentru definirea exactă şi aprecierea modului în care colegiile contribuie la dezvoltarea intelectuală, culturală, socială şi personală a studenţilor lor. în final, climatul economic s-a schimbat şi multe instituţii trebuie să înveţe să facă mai mult cu mai puţin. Multe dintre aceste probleme sunt în curs de rezolvare, dar nu se întrevăd soluţii uşoare.

PROBLEME CURENTE ÎN ÎNVĂŢĂMÂNTUL AMERICAN

Disciplina şi violenţa

Numărul de rapoarte despre elevii care folosesc violenţa împotriva altor elevi şi împotriva profesorilor creşte. Elevii din zonele interioare ale marilor oraşe uneori aduc pistoale, cuţite şi alte arme

- la şcoală. Creşte numărul celor care folosesc şi vând droguri în incinta sau în jurul şcolilor.

Aceste probleme nu sunt limitate la şcoli. De fapt, violenţa crescândă în şcoli este doar o reflectare a creşterii substanţiale a violenţei însocietate. Ceea ce este diferit este că, deseori, s-a considerat că şcolile sunt imune la aceste probleme. Dacă acest lucru a fost vreodată adevărat, nu este relevant; este clar că nu e cazul astăzi.

Disciplina este, frecvent, aplicată fie în şcoli, fie în multe familii. Tipurile tradiţionale de autoritate între generaţii s-au schimbat, în parte ca o consecinţă a revoluţiilor culturale şi sociale din anii '60 şi '70. Un slogan uneori văzut astăzi pe tricouri şi pe barele de protecţie ale

maşinilor sună aşa: „Contestaţi autoritatea”. Totuşi, există din ce în ce mai multe dovezi că cheia succesului în şcoli constă în stabilirea unor obiective clare şi în aplicarea, în mod ferm, a disciplinei, dar cu milă (Burns, 1985).

Eficacitatea* Problema *4r ^

Deplângerea şi denunţarea organizaţiilor şi a instituţiilor constituie o distracţie americană favorită. Totuşi, în ultima decadă examinarea serioasă a sistemului şcolar american a declanşat un număr de alarme. într-o expresie memorabilă, raportul din 1983, ***O*** *naţiune la risc,* al Comisiei Naţionale pentru Perfecţiune în învăţământ se referea la o „creştere a mediocrităţii” în şcolile americane. într-un raport mai recent asupra şcolilor din marile oraşe, Fundaţia Car-wegie pentru Progresul învăţământului (1988) a constatat că sunt slabe din punct de vedere educaţional.

Una dintre bazele acestor aprecieri descurajatoare ale învăţământului american este scăderea continuă al randamentului la testele standardizate de absolvirea şi creşterea *analfabetismului funcţional,* lipsa deprinderilor de a citi şi a scrie necesare pentru a rezolva problemele fundamentale ale vieţii de fiecare zi. Analfabetismului funcţional este, de asemenea, demonstrat de sumele mari pe care multe întreprinderi şi servicii militare le cheltuiesc, ca să asigure recruţilor

- ajutorul de care au nevoie ca să-şi poată face datoria. Analizele performanţei academice a tinerilor din diverse ţări arată că tinerii americani sunt în urma colegilor lor la aproape toate materiile, îndeosebi la ştiinţă, matematică şi geografie.

Soluţii propuse

Drept rezultat al unui studiu extins asupra şcolilor americane, Coleman (Coleman şi colab., 1966)

concluzionează că şcolile au un efect redus asupra succesului elevilor. Mai importantă, susţine Coleman, este originea socială a copilului. Acest punct de vedere este susţinut de Jencks (Jencks şi colab., 1972) care afirmă că inegalităţile între originile sociale ale elevilor sunt mai importante decât ceea ce se întâmplă în şcoli. Totuşi, acest punct de vedere este atacat de Rutter (Rutter şi colab., 1979) care a studiat şcolile secundare din Londra, şi de Winn (1981), care a studiat şcolile americane.

Aceste două puncte de vedere nu sunt necesarmente în opoziţie. Luate împreună, ele susţin că atât mediul social exterior şcolii, cât şi şcoala însăşi influenţează calitatea educaţiei. în opera sa de mai târziu, Coleman (Coleman, Hoffer şi Kilgore, 1982) arată că şcolile pot avea importanţă în realizarea academică.

Toate cercetările arată că climatul şcolar (disciplina şi accentul pe realizare), profesorii buni, rechizitele şi facilităţile adecvate, toate sunt importante pentru realizarea academică. Obiectivele educaţionale clare sunt esenţiale, aşa cum sunt ordinea şi disciplina. O relaţie solidă şi bazată pe sprijin cu comunitatea contribuie de asemenea la succesul unei şcoli în educarea elevilor săi.

Gestiunea bazată pe şcoalăîn care cadrele didactice cooperează cu administraţia în luarea deciziilor referitoare la planul de învăţământ, la reguli, la rechizite şi la altele - poate ajuta la îmbunătăţirea calităţii şcolilor, dându-le profesorilor mai multă responsabilitate profesională. Acest mod de a vedea lucrurile este susţinut de profesori şi de sindicatul lor, dar nu a câştigat bunăvoinţa administratorilor sau a sindicatului lor. După câte se pare, acest mod a fost încercat, cu succes, în mai multe sisteme şcolare şi, în prezent, este adoptat de altele.

Sistemul cupoanelor este o altă soluţie propusă. în acest sistem, părinţilor li se oferă cupoane pe care le pot

folosi pentru costul

- educării copiilor în orice şcoală acreditată pe care o doresc. în acest fel, se susţine, forţele pieţei (nevoile şcolilor de a atrage elevi) vor face şcolile să-şi amelioreze calitatea educaţiei oferite. Criticii apun că valoarea sau calitatea educaţiei nu poate fi bazată pe o fluctuaţie pe termen scurt a fondurilor, pe care acest sistem o atrage după sine. De pildă, un sistem şcolar nu poate angaja douăzeci şi cinci de profesori într-un an şi numai douăzeci în următorul, dacă numărul înscrierilor scade, şi totuşi speră să atragă cadre didactice bune. Profesorii nu mai au nevoie de sarcini; echipamentul şi rechizitele au nevoie de o bază financiară mai stabilă. De asemenea, există un oarecare pericol că, în acest sistem, şcolile ar putea refuza să accepte elevi recalcitranţi, care apoi ar ajunge într-un număr limitat de şcoli publice.

Rasa, clasa şi învăţământul

Poate problema cea mai complexă şi mai încărcată emoţional, cu care se confruntă învăţământul superior în Statele Unite, este relaţia între rasă, clasă şi calitatea învăţământului. Sunt mai multe motive pentru aceasta. Copiii din clasa superioară şi mijlocie sunt socializaţi în valori, atituortii şi (fracţiei care se conformează bine la ceea ce şcolile aşteaptă de la ei. Probabilitatea ca ei să poată citi la o vârstă timpurie şi să aibă acces la cărţi este mai mare. Ei sunt învăţaţi să amâne plăcerea prezentă pentru scopuri pe termen mai lung. Profesorii lor, care, în general, provin din clasa mijlocie, le împărtăşesc valorile. Şi atât planul de învăţământ vizibil, cât şi cel ascuns deseori sunt bazate pe aceleaşi valori ale clasei şi pe aceleaşi idei.

Mai devreme s-a menţionat că rasa şi clasa sunt legate (vezi Cap. 11). Astfel, deosebirile de clasă prezentate mai sus se aplică, în general, americanilor

africani şi americanilor hispanici. în particular, a existat o dezbatere continuă despre deosebirile rasiale în materie de inteligenţă, care pot limita realizările educaţionale ale americanilor africani. Pe scurt, argumentul este că americanii africani ebţin, în mod constant, un rezultat cu zece până la cincisprezece puncte inferior albilor la testele de inteligenţă standardizate (Jensen, 1969), ceea ce poate demonstra că ei sunt inferiori genetic în privinţa

- inteligenţei. Dacă acesta este adevărul, atunci diferenţele educaţionale dintre albi şi americanii africani pot să nu aibă nicio legătură cu calitatea învăţământului, ci mai degrabă să fie o funcţie a factorilor ereditari asociată cu rasa.

Cercetările recente par să dezmintă aceste argumente. S-a demonstrat că testele standardizate se bazează pe cultura clasei mijlocii albe, de aici discriminarea împotriva celor care nu aparţin acestui grup. De altfel, grupurile minoritare cu rezultate scăzute la aceste teste la începutul acestui secol (e.g., evreii), acum obţin un punctaj la nivelurile naţionale sau deasupra lor (Sowell, 1977). In mod clar, moştenirea genetică a acestor grupuri nu s-a schimbat în această scurtă perioadă de timp, dar s-a schimbat mediul lor social şi, probabil, acesta este factorul determinant.

Statele Unite încă se confruntă cu problema rasială şi etnică în domeniul educaţiei. Deşi Curtea Supremă a desegregat şcolile americane în 1954, mai rămân multe din ele segregate, din cauza modelelor rezidenţiale-îndeosebi în interiorul oraşelor mari, după exodul spre suburbii a multor albi din clasa mijlocie. Şcolile din interiorul oraşelor mari nu sunt doar segregate, ci şi subfinanţate şi, asemeni comunităţilor în cartierele în care se află, se confruntă cu problemele crimei şi ale drogurilor. Segregaţia bazată pe modelele rezidenţiale constituie o problemă greu de rezolvat. Transportul cu autobuzul operează în sensul

realizării unui echilibru rasial, dar interesul pentru el şi legalitatea lui sunt limitate la zone în care copiii vor să piardă mult timp cu transportul.

Pe scurt, Statele Unite încă nu au rezolvat problema asigurării unei bune educaţii tuturor copiilor, indiferent de rasă şi clasă. Deşi s-a produs deja o considerabilă desegregare în şcoli, mai sunt încă multe de făcut. Cercetările arată că performanţa academică a elevilor minoritari în şcolile segregate tinde să se îmbunătăţească (Daniels, 1983). De aceea, sarcina este schimbarea acelor condiţii sociale care promovează segregaţia atât în comunităţi, cât şi în şcolile lor.

Funcţionaliştii consideră că sistemul educaţional completează rolul familiei în procesul de socializare al tinerilor Şcolile îi învaţă pe copii nu numai deprinderi necesare pentru a func

- ţiona în societate, ci şi norme şi valori importante, precum şi trăsături comportamentale. Şcolile înlesnesc integrarea socială a cetăţenilor şi asigură un cadru pentru interacţiunea grupelor de vârstă. Ele pun accentul pe conformism şi descurajează de-vianţa. Sistemul educaţional constituie una dintre căile principale pentru plasarea socială şi mobilitatea socială. El asigură societăţii muncitori bine pregătiţi şi permite mamelor cu copii mici să lucreze dacă vor. Educaţia este, de asemenea, un element important în inovaţia culturală şi în progresul ştiinţific şi umanist.

Teoreticienii conflictului au adoptat un punct de vedere mai puţin pozitiv în privinţa sistemului educaţional. Ei consideră că sistemul educaţional perpetuează inegalitatea socială existentă prin asocierea clasei sociale cu posibilităţile educaţionale. Ei văd în educaţie un mijloc de control social şi o modalitate de a satisface nevoile de forţă de muncă ale societăţii capitaliste. Ei critică

societatea bazată pe sistemul diplomelor, care pretinde o atestare educaţională inutilă pentru roluri importante în societate şi roluri profesionale. Teoreticienii conflictului de asemenea qrată cum controversa asupra testelor standardizate le susţii/f argumentul că sistemul educaţional este părtinitor în favoaPea cfasei mijlocii albe.

Sistemul educaţional ameritah este unic în configuraţia sa. El este public şi obligatoriu. El încearcă să rezolve o serie de probleme sociale (e.g., drogurile şi relaţiile sexuale prema-ritale). Descentralizarea sistemului educaţional al Statelor Unite este o altă trăsătură distinctivă a sa. Educaţia este o responsabilitate a comunităţii şi este controlată de comunitate. Şcolile şi universităţile sunt, în cea mai mare parte, organizaţii birocratice cu modele clare de autoritate, reguli şi documente.

Disciplina şi violenţa constituie probleme din ce în ce mai mari în şcoli. Şcolile americane au fost, în mare măsură, ineficiente în asigurarea deprinderilor necesare în societatea modernă; acest lucru este deosebit de adevărat când sunt comparate cu şcolile din alte ţări. Au fost propuse mai multe soluţii la această problemă. Una implică crearea unui climat şcolar mai ordonat şi mai academic. Alta insistă asupra gestiunii bazate pe şcoală, care are drept scop acordarea unei mai mari

- libertăţi profesionale şi responsabilităţi profesorilor Sistemul cupoanelor, care îi lasă pe părinţi să aleagă şcoala copiilor, este o altă soluţie propusă, deşi această propunere implică mai multe probleme.

în final, a fost discutată problema spinoasă a intersecţiei rasei, clasei şi educaţiei. A fost luată în considerare problema părtinirii rasiale şi de clasă la testele de inteligenţă, aşa cum a fost argumentul că factorii genetici explică deosebirile rasiale în privinţa

inteligenţei. Au fost explorate efectele de durată ale împlinirii educaţiei în sistemele şcolare segregate pe criterii rezidenţiale.

- **15**

RELIGIA

*/n acest capitol vom descrie, mai întâi, ce este religia şi vom discuta câteva forme diferite ale ei. După aceea vom examina perspectiva funcţionalistă care susţine că religia oferă sens în viaţa socială. De asemenea, vom examina religia din perspectiva teoriei conflictului, care o consideră o forţă socială distructivă. Vafi, de asemenea, explorată relaţia religiei cu schimbarea socială şi modul în care religia este organizată în societate. Vorfi prezentate scurte descrieri a câtorva dintre religiile importante ale lumii, împreună cu o analiză a rtolului religiei în societatea americană contemporană. > **

religia: o definiţie f întrucât religia ia multe forme, este greu să o defineşti într-un mod care respectă diferitele tipuri. Durkheim (1954; original, 1912) oferă un exemplu în discuţia sa despre sacru şi profan. Sacrul implică tot ceea ce este considerat supranatural, dincolo de obişnuit. Orice obiect sau eveniment poate fi investit cu aura sacrului, un anumit animal, o anumită stâncă, lima, o cruce. Pe de altă parte, *profanul* este tot ceea ce este considerat comun şi obişnuit. Stâncile sunt stânci, iar un animal nu este nimic special; în acest caz aceste obiecte sunt considerate o parte a profanului mai degrabă decât lumea sacră. (Reţine că Durkheim nu foloseşte teimenulpro/ârw în sensul lui obişnuit de ceva insultător şi vulgar).

Un alt element al religiei este *ritualul* practici formale şi stilizate, asociate cu sacrul. Acestea pot include rugăciuni, purificarea cere-monială, dansul ceremonial sau incantaţia (un ansamblu de cuvinte sau sunete deseori

implicând repetiţia). Aceste acţiuni permit credinciosului să abordeze sacrul într-o manieră atentă şi controlată.

Cu aceste definiţii ca bază, ***religiapoate*** fi definită ca un sistem de credinţe şi ritualuri împărtăşite care sunt preocupate de tărâmul sacrului. Această definiţie este destul de largă, ca să permită o discuţie a diverselor forme de religie consemnate de-a lungul istoriei.

TIPURI DE RELIGIE

în măsura în care se poate stabili, o formă oarecare de religie a existat în toate societăţile cunoscute. Dar formele pe care le-a luat au variat în mod considerabil. Diferiţi oameni au adorat toate felurile de obiecte şi fiinţe şi s-au angajat într-o ordine de comportament „religios”.

Supranaturalismul

Supranaturalismul este o formă de religie care presupune existenţa unor forţe în afara lumii obişnuite, în supranatural, care influenţează evenimentele umane atât în bine cât şi în rău. Nu este implicat un anumit zeu sau spirit, doar forţe supranaturale impersonale. Deşi, în general, un element al societăţilor preindustriale, unele aspecte ale supranaturalismului pot fi văzute în practica contemporană de a purta laba unui iepure sau de a crede în noroc.

Animismul

De asemenea, religia poate lua forma *animismului, o* credinţă în activitatea „spiritelor” în lume. Aceste spirite pot exista în oameni sau în orice fiinţe din lumea naturală, cum sunt arborii şi animalele. Aceste forţe spirituale pot fi folositoare sau dăunătoare fiinţelor

- umane, sau indiferente faţă de ele. Spiritele pot fi influenţate prin *magie,* practici rituale care permit oamenilor să folosească puterea supranaturală sau spirituală pentru propriile lor scopuri. Religia animistă a

fost obişnuită printre diverse triburi din Africa şi din alte locuri.

Teismul

Teismul este credinţa în existenţa unor zei despre care se presupune că sunt puternici şi interesaţi de activităţile fiinţelor umane. Aceşti zei trebuie să fie veneraţi şi cinstiţi într-un fel oarecare. Există două forme majore de teism.

Politeismul

Cea mai obişnuită formă de teism este *politeismul,* credinţa în existenţa mai multor zei. Deseori, un zeu este considerat mai puternic decât ceilalţi, un zeu al zeilor.

Monoteismul ^

A doua formă de teism este credinţa într-un zeu. Deşi *monoteismul* nu este la fel de obişnuit ca politeismul, cele trei religii monoteiste - iudaismul, creştinismul şi islamismul - au, laolaltă, mai mulţi membri decât orice altă formă de religie.

Idealismul transcendent

Idealismul transcendent nu implică venerarea nici unui zeu, spirit sau forţă supranaturală; el se *bazează,* pe principii sacre de idei şi acţiuni. Scopul său este să dea fiinţelor umane posibilitatea de a atinge cel mai înalt potenţial. Forme de idealism transcendent se găsesc îndeosebi în Asia; budismul este un exemplu.

- **RELIGIA: O PERSPECTIVĂ FUNCŢIONALISTĂ**

în general, funcţionaliştii consideră religia o forţă pozitivă în societate. Ea îndeplineşte funcţii sociale importante şi, ca atare/ există într-o oarecare formă în toate societăţile.

Funcţiile religiei **Coeziunea socială**

Religia acţionează ca o forţă unificatoare în societate, asigurând un ansamblu împărtăşit de idei, valori şi norme în jurul căruia oamenii pot forma o identitate comună. Religia devine un unificator, o modalitate de a stabili un limbaj comun; ea este liantul care leagă un grup laolaltă, oferindu-i un ansamblu comun de valori. De pildă, evreii, răspândiţi pe glob în diferite culturi timp de secole, şi-au menţinut identitatea caracteristică în mare măsură prin ideile şi practicile religioase comune.

S-a susţinut, totuşi, că aspectele unificatoare ale religiei sunt mai aparente în societăţile care au doar o religie. Acesta a fost deseori cazul în societăţile preindustriale; la aCeste societăţi se referea Durkheim când a scos în evidenţă aspectul unificator al religiei.

Oferirea unui sens în viaţă în general, religia oferă răspunsuri satisfăcătoare emoţional „marilor" întrebări în legătură cu existenţa umană şi cu scopul ei. în particular, ea rezolvă problemele vieţii şi ale morţii, descrie felul de viaţă pe care oamenii tebuie să-l ducă - scopul lor în viaţă - şi explică ce li se întâmplă după ce mor. Religia este, esenţialmente, singura instituţie socială care încearcă să rezolve aceste probleme importante.

Controlul social

Normele societăţii sunt, deseori, bazate pe un ansamblu de idei religioase. Cele mai multe dintre cele mai importante legi din

- societatea americană (e.g., legea care interzice omorul) dobândesc o forţă morală, precum şi una legală, deoarece ele sunt incluse în valorile religioase; li se dă o legitimitate sacră. în evul mediu, se credea că regii domnesc prin drept divin, iar legea în ţările islamice este justificată prin Coran, cartea sfântă a islamului.

Sprijinul psihologic

Religia oferă multor oameni sprijinul afectiv şi psihologic de care au nevoie ca să supravieţuiască într-o lume complexă şi nesigură. Ea este deosebit de utilă în vremuri de criză, cum este moartea cuiva apropiat. Ea sugerează un oarecare scop în a muri şi oferă un ansamblu de practici rituale pentru doliu („priveghiul” la creştini sau „siva” la evrei, de pildă) care uşurează suferinţa supravieţuitorilor.

Ideologiile seculare: echivalentele funcţionale ale religiei

Religia se referă la sfera sacră a experienţei umane. Dar ceea ce este considerat sacru esUg6pnstgpt social. Funcţionaliştii arată că există *echivalente funcţionale* (caracteristici sociale şi culturale care au acelaşi efect şi pot substitufolte caracteristici sociale şi culturale) ale religiei. Adică, sistemele de idei seculare (nereligioase, e.g., ştiinţa) pot îndeplini aceleaşi funcţii menţionate mai sus pentru religie.

Multe din „ism”-ele lumii - fascismul, socialismul, comunismul, umanismul - pot fi considerate religii seculare. Ele toate promovează solidaritatea socială şi coeziunea printre credincioşii lor. Ele dau vieţii un scop şi un sens şi justifică comportamentele necesare în cadrul grupului practicant. Ideile lor ideologice oferă sprijin afectiv în vremuri grele şi de nesiguranţă. Ele chiar găsesc justificarea morţii, dacă aceasta este în serviciul unei cauze pe care adepţii lor o definesc ca fiind nobilă. Deosebirea între religie şi ideologiile seculare constă în faptul că religia este orientată spre tărâmul supranaturalului şi îşi trage puterea din acel tărâm. Această credinţă în supranatural măreşte stabilitatea religiei şi o împiedică să se schimbe drastic.

- RELIGIA: O PERSPECTIVĂ A CONFLICTULUI

Teoreticienii conflictului nu consideră religia

instituţia socială pozitivă descrisă de funcţionalişti. Ei prezintă câteva caracteristici negative ale societăţii care îşi au originea direct în religie sau sunt apărate de ea.

Religia ca „opiu al poporului”

Religia, susţin teoreticienii conflictului, susţine şi legitimează sistemul existent. Ea realizează aceasta prin abaterea atenţiei celor oprimaţi de la problemele lor şi de la orice încercare de a le rezolva, într-o expresie memorabilă, Marx (1964:27; original, 1848) a numit religia „opiul poporului”. El voia să spună că, la fel ca opiul, religia îi face pe oameni să se simtă bine, dar le abate atenţia de la existenţa lor nenorocită şi de la acţiunea necesară pentru a o schimba.

Teoreticienii conflictului consideră religia un alt element în luptele pentru putere în societate. Ea este folosită de cei de la putere atât pentru a-şi justifica poziţia, cât şi pentru a descuraja orice încercare a celor fără putere să-şi schimbe situaţia. Religia abate atenţia de la problemele şi suferinţele lumii prezente, promiţând recompense în viaţa de apoi.

Religia şi inegalitatea

Stabilitatea şi coeziunea pe care religia le asigură sunt considerate, de teoreticienii conflictului, exemple ale naturii sale distructive. Decât să se împace cu inegalităţile despre care teoreticienii conflictului cred că există în toate societăţile modeme, oamenii conştienţi social, cu simţul istoriei, ar trebui să lupte ca să le elimine. Dar religia deseori asigură legitimitatea morală pentru aceste inechităţi, descurajând schimbarea socială. Regii domnesc şi îşi oprimă poporul în virtutea unui drept divin şi, astfel, sunt imuni faţă de critică. Mai general, condiţiile economice existente, pe care Marx şi teoreticienii conflictului le consideră forţele fundamentale în societate, influen

- ţează forma, direcţia şi rolul religiei în societate. Altfel spus, structura economică şi socială dă formă sistemelor de idei şi valori, inclusiv religiei.

\Religia, din perspectiva conflictului, este o forţă conservatoare în luâfie. Ea derivă *ăin statu-quo* şi păstrează ordinea socială existentă şi descurajează schimbarea socială. Să ne amintim discuţia de mai înainte despre baza religioasă a sistemului castelor (vezi Cap. 9). Un alt exemplu, cele mai multe religii sunt orientate spre bărbaţi şi dominate de bărbaţi, adică, patriarhale în formă (vezi Cap. 13). Chiar astăzi, multe dintre religiile importante au rezistat, în diferite grade, la puterea şi autoritatea din ce în ce mai mari ale femeilor în ierarhiile lor.

Religia şi conflictul social în societăţile în care există mai multe religii, în loc de una majoră, probabilitatea ca religia să creeze dezbinare socială şi conflict decât să promoveze coeziune socială este mai mare. Irlanda de Nord şi Pakistanul sunt exemple evidente. în cel de-al doilea caz, conflictul între hinduşi şi musulman; a devenit atât de acut, că ţara a trebuit să fie împărţită pe baza regiei. în Irlanda de Nord, conflictul între catolici şi protestanţi pare^fără Ijfârşit, aşa cum pare şi conflictul între evrei şi musulmani în Orientu&lyâijlociu.

în toate societăţile, arată teoreticienii conflictului, religia produce conflict social. Cruciadele i-au aţâţat pe creştini împotriva musulmanilor şi au provocat nenumărate distrugeri. Una dintre justificările majore pentru colonizarea europeană a Africii, Asiei şi Americii de Sud a fost să-i convertească pe „păgâni**roameni care se închinau la idoli sau la mulţi zei.

RELIGIA ŞI SCHIMBAREA SOCIALĂ

Relaţia între religie şi societate este mult mai subtilă şi mai complexă decât cred teoreticienii conflictului.

Contrar punctului lor de vedere, religia poate promova schimbarea socială, deşi nu toată această schimbare este, necesarmente, folositoare (e.g., colonialis

- mul european). Un exemplu major al rolului religiei în susţinerea, dacă nu provocarea, schimbării sociale implică apariţia capitalismului. Pe de altă parte, aşa cum susţin teoreticienii conflictului, deseori religia are un rol conservator, descurajând schimbarea şi reafirmând tradiţia. Un exemplu este renaşterea fundamentalismului islamic.

„Etica protestantă" şi capitalismul: promovarea schimbării sociale

Marx a insistat că sistemele de idei, cum este religia, sunt un produs al structurii economice a societăţii şi servesc la consolidarea şi legitimarea ei. Weber nu a fost de acord. El a susţinut că relaţia poate funcţiona şi invers; sistemele de idei pot influenţa dezvoltarea structurilor sociale şi economice. Ca să demonstreze aceasta, Weber (1958; original, 1904) a analizat rolul protestantismului calvinist în dezvoltarea iniţială a capitalismului.

Weber notează că economia capitalistă modernă este o formă absolut nouă de activitate economică. în contrast cu formele economice anterioare, capitalismul pune accentul pe planificarea raţională şi pe gestiune, preum şi pe acumularea sistematică şi continuă de bogăţie care poate fi folosită pentru dezvoltare şi extindere. Stilul cheltuielii libere din trecut nu permitea acumularea capitalului care putea, după aceea, fi folosit pentru investiţie şi extindere. Astfel, era nevoie de o nouă abordare a economiei şi a vieţii, în general, pentru dezvoltarea capitalismului modem.

Calvinismul

Această nouă abordare, arată Weber, a fost oferită de

primii *calvinişti,* protestanţi care îşi bazează credinţa pe ideile lui John Calvin. Calviniştii cred *hipredestinare,* actul prin care Dumnezeu predestinează că anumite suflete vor fi osândite, iar altele vor fi mântuite, şi că nimic din ceea ce ele pot face în această lume nu va afecta decizia lui Dumnezeu. Sarcina pământească a calviniştilor este să fie ascetici (să se abţină de la plăcerile lumeşti) şi să lucreze pentru gloria lui Dumnezeu. Deşi decizia lui Dumnezeu pentru des

- tinul lor ultim este imuabilă, calviniştii caută un indiciu în privinţa acestuia şi cred că succesul lumesc este un semn că Dumnezeu i-a ales pentru o viaţă „plină de succes" în eternitate. \ în felul acesta, susţine Weber, primii calvinişti, cumpătaţi, harnici şi asceţi, căutând un semn al salvării eterne, s-au angajat tocmai în tipurile de acţiuni necesare pentru dezvoltarea capitalismului modem. Ei au lucrat intens şi sistematic. Banii pe care i-au acumulat, trăind modest, i-au investit în extinderea întreprinderilor capitaliste.

Alte religii

Alte religii nu au oferit aceeaşi bază pentru dezvoltarea capitalismului. Catolicismul şi-a încurajat adepţii să-şi caute răsplata în viaţa viitoare mai degrabă decât în aceasta. Religiile asiatice (e.g., hinduismul) au descurajat activităţile care ar duce la progresul personal, au descurajat tipul de muncă grea necesar pentru dezvoltarea capitalismului (e.g., islamul) sau au pus accentul mai degrabă pe viaţa de apoi decât pe implicarea în această lume (e.g., budismul şi taoismul).

Dependenţa capitalismului modern de sistemul de credinţe al primilor calvinişti este un«exeniplu, credea Weber, al modului în care ideile şi părerile formează şi dusy ează societatea. Deşi nu calvi-nismul a produs capitalismul, în mod cert el a fost un ingredient esenţial.

Revoluţia islamică: reafirmarea tradiţiei

Ultimul deceniu, sau ultimele două, a fost martorul unei dezvoltări considerabile a *fundamentalismului,* o aderare dârză la ideile şi practicile religioase tradiţionale, printre *musulmani* (cei ce cred în islam). Fundamentalismul islamic a contribuit la asasinarea preşedintelui Anwar Sadat al Egiptului şi la răsturnarea şahului Iranului, care a încercat să „occidentalizeze" ţara.

în multe ţări islamice din Orientul Mijlociu, fundamentalismul pretinde ca femeile să fie supuse. în Iran, femeilor li se cere să-şi

- acopere părul şi cea mai mare parte a feţei cu văl. în Arabia Saudită femeile nu au voie să conducă maşini neînsoţite. Fundamentalismul islamic este evident în Iran, unde este modul absolut de viaţă pentru mulţi oameni. El constituie un ansamblu de idei răspândit peste tot, care stabileşte comportamentul adecvat în, practic, toate zonele vieţii sociale şi personale. A fost o presiune considerabilă ca legea islamică să devină legea ţării, iar clerul să fie autorizat să interpreteze şi să împartă dreptatea în conformitate cu ea.

Fundamentalismul pare să-şi facă apariţia în vremuri de schimbări sociale, când confuzia şi evenimentele tulburătoare erodează normele şi valorile obişnuite. O întoarcere la ideile fundamentale oferă stabilitate şi intimitate, o modalitate de a face faţă dezordinii şi efectelor dezorganizatoare ale schimbării. Ideile şi practicile tradiţionale sunt inteligibile şi liniştitoare. Prin reafirmarea trecutului şi reinstituirea tradiţiei, religia poate redirecţiona schimbarea socială dinspre viitor spre trecut. Deşi această parte a expunerii s-a concentrat asupra fundamentalismului islamic, concluziile vor fi, deopotrivă, aplicabile unei analize a fundamentalismului creştin.

ORGANIZAREA RELIGIEI

Pe lângă ansamblul de credinţe şi ritualuri, religia, ca şi alte instituţii sociale, are o structură organizatorică ce ia diverse forme. Cele mai obişnuite patru forme de organizare religioasă sunt descrise mai jos.

Biserica

Biserica este o organizaţie religioasă stabilă care este integrată bine în societate şi care pretinde că este singura cale spre adevărul religios. Deseori, ea are o ierarhie de funcţionari bine definită şi o oarecare formă de organizare birocratică. Aceşti funcţionari se ocupă de ritualurile religioase relevante. Printre religiile lumii, romano-catolicismul, de pildă, are una dintre cele mai ierarhice şi birocratice structuri.

- Bisericile tind să fie conservatoare. Deseori, ele acceptă obiectivele majore ale societăţii şi se opun schimbării. Acest sept este evident, de pildă, în opoziţia Vaticanului, sediul autorităţii Bisericii Catolice, faţă de *eliberarea teologiei,* care îşi are originea în ideologia ntarxistă. Preoţii latino-americani care subscriu la această ideologie se dedică promovării salvării spirituale, dar şi ameliorării condiţiilor materiale ale săracilor, prin schimbări economice şi sociale.

Secta în unele privinţe, sectele se aseamănă cu biserica. La fel ca biserica, sectele pretind singura legitimitate pentru adevărul religios, dar ele nu se încadrează la fel de confortabil în cultura majorităţii. Ele tind să fie mici şi exclusiviste, deseori resping normele şi valorile culturii dominante. Deseori, sectele se formează după ce un mic număr de indivizi se desprinde dintr-o biserică mai mare şi mai bine constituită.

Sectele sunt organizate mai puţin formal decât biserica. Conducerea este, deseori, bazată pe *charismă,*

calităţi personale extraordinare care atrag şi ţin adepjii. în timp ce biserica tinde să se concentreze asupra ritualurilor ftpnal^ sectele pun accentul pe experienţa personală. Practicile religioase în cadrul sectelor tind să fie mai emoţionale decât cele din biserică. îh^final, sectele deseori reprezintă o formă de schismă împotriva vreunui aspect al culturii mai mari sau împotriva bisericii mai tradiţionale. De pildă, anabaptiştii reformei (mişcarea din secolul al XVI-lea care a dus la instituirea protestantismului) au negat validitatea botezului copiilor şi au practicat botezul adulţilor.

Confesiunea

O confesiune este o organizaţie la fel ca biserica, în general integrată în societate, dar nu pretinde legitimitate exclusivă pentru sistemul său de credinţe. Acceptarea pluralismului în religie este una dintre caracteristicile unei confesiuni. în general, confesiunile au un cler constituit şi prezintă mai puţină fervoare emoţională în ritualurile lor religioase.

- într-o oarecare măsură, confesiunile ar putea fi considerate secte care au ajuns mai mari şi s-au adaptat într-o oarecare formă la > societate. Prezbiterianismul este o confesiune calvinistă condusă de bătrâni numiţi prezbiteri.

Cultul

Cultul este o formă de organizare religioasă care are o relaţie antagonistă cu societatea înconjurătoare. Cultele, ca şi sectele, deseori depind de o conducere charismatică. Ele deseori tind să-şi izoleze membrii de societatea mai mare, pe care o consideră corupătoare.

Cultele încearcă să le ofere membrilor un stil de viaţă complet care, deseori, este cu totul diferit de cel avut anterior intrării în cult. Apartenenţa la un cult deseori

implică o transformare personală considerabilă. Drept consecinţă, ultimele două decenii au fost martorele unei îngrijorări considerabile în privinţa cultelor şi abilităţii lor de *a spăla* creierulun termen popular pentru ceea ce sociologii numesc „resocializare” (vezi Cap. 6) - tinerilor şi alienaţilor. Meditaţia Transcendentală (MT) o mişcare condusă de Maharishi Malesh Yogi, şi Biserica Unificării a reverendului Sun Myung Moon („Mo-onies”) sunt două exemple de culte contemporane.

RELIGIILE MAJORE ALE LUMII

Există mii de diverse religii în lume. în această parte a capitolului, vom descrie, pe scurt, caracteristicile esenţiale a şase dintre cele mai mari religii, aproximativ în ordinea mărimii lor.

Creştinismul

Creştinismul este cea mai larg practicată religie din lume. Cam un miliard de oameni, aproximativ 20% din populaţia lumii, se identifică drept creştini; mai mult de jumătate dintre ei sunt catolici. Ideea principală a creştinismului constă în divinitatea lui Iisus Christos, care este considerat singurul copil al lui Dumnezeu,

- mântuitorul lumii şi garantul vieţii după moarte. în afară de aceasta, creştinii diferă în sistemele lor de idei, practici rituale şi forme de organizare.

bezvoltarea

Creştinismul s-a dezvoltat din iudaism. în secolul al Xl-lea, o sciziune religioasă a dus la înfiinţarea a două organizaţii creştine majore: Biserica Romano-Catolică şi Biserica Ortodoxă de la Con-stantinopol (astăzi, Istanbul). In secolul al XVT-lea, Reforma a dus la o ruptură de Roma; rezultatul a fost întemeierea protestantismului. Pluralismul religios al Reformei din Europa a avut drept rezultat dezvoltarea a numeroase confesiuni în cadrul

protestantismului, dezvoltare care continuă până în zilele noastre.

Ideile creştine

Biblia este cea mai importantă sursă de idei pentru creştini. Ea este considerată ca fiind de inspiraţie divină, iar unii oameni cred că ea conţine cuvântul lui Dumnezeu. Creştinii îl laudă pe Dumnezeu prin ritual şi rugăciune, îi aduc mulţumiri pentru ceea ce le-a dat şi îi cer ajutor pentru satisfacerea nevoilor importante. Răstignirea lui Christos a făcut din crufce pnncipalul simbol al creştinismului. Pentru creştini, învierea lui ChristoJhdin morţi este o dovadă a divinităţii Sale.

Cei mai mulţi creştini trăiesc în Europa şi în America. Numeroasele populaţii creştine din Asia şi Africa îşi au originea în colonizarea acestor zone de către europenii creştini. La fel ca în majoritatea religiilor, şi în ciuda venerării Măriei, naşterea lui Christos dintr-o mamă pământeană virgină, bărbaţii au rolul predominant în creştinism. Recent, unele confesiuni au permis femeilor un mai mare rol în ritualurile bisericii şi în conducere.

Islamul

Islamul, derivat în parte din vechiul iudaism, este a doua mare religie din lume, cu aproximativ 500 de milioane de adepţi. Islamul este cea mai populară religie în nordul Africii, în Orientul Mijlociu

- şi în unele părţi din Asia (e.g., Indonezia). Islamul a fost fondat de profetul Mahomed în secolul al VTI-lea. Spre deosebire de Iisus Christos, el nu este considerat o divinitate, dar se crede că este mesagerul lui Allah (lui Dumnezeu) în lume; el a transmis oamenilor cuvântul lui Allah.

Locurile sfinte

Centrul geografic al islamului este oraşul Mecca, în

Arabia Sau-dită, locul de naştere al lui Mahomed. Două dintre cele mai sfinte locaşuri religioase ale islamului, numite moschei, se găsesc în oraşele Mecca şi Medina din Arabia Saudită.

Ritualurile islamice

Echivalent al Bibliei creştine, Coranul conţine scrierile sacre ale lui Mahomed, care sunt considerate drept cuvântul lui Dumnezeu. Coranul predică pacea interioară prin supunere la voinţa lui Allah. Ritualul musulman cere rugăciune de cinci ori pe zi şi un pelerinaj la Mecca cel puţin o dată în viaţa unei persoane. Ca în majoritatea religiilor, femeile islamice sunt subordonate bărbaţilor.

Hinduismul în lume sunt cam tot atâţia hinduşi cât musulmani. Hinduismul, care a început în valea Indului, India, cu peste 4 000 de ani în urmă, s-a limitat în mare măsură la subcontinentul indian. Spre deosebire de creştinism şi islam, întemeierea lui nu este legată de o anumită persoană, nici nu are o carte sfântă sancţionată oficial, ca Biblia şi Coranul.

Dharma şi karma

Deşi credinţele şi practicile hinduse diferă în mare măsură, ele au câteva elemente comune. Hinduşii cred că există o forţă morală în societate care pretinde acceptarea anumitor responsabilităţi, numite *dharma.* De asemenea, ei cred în *karma,* progresul spiritual

- al sufletului fiecărei persoane, iar karma unei persoane este afectată de modul în care persoana trăieşte.

Reîncarnarea

Hinduşii cred în *reîncarnare,* renaşterea într-un corp diferit după moarte şi în aceeaşi stare spirituală pe care persoana a dobândit-o în ultima viaţă. Prin perfecţionarea sufletului în fiecare nouă viaţă, persoana ajunge în cele din

urmă, nirvana, o stare de perfecţiune spirituală totală care face ca reîncarnarea să nu mai fie necesară. Pe lângă ritualurile personale, hinduismul întruchipează ritualuri publice, ca Kumbh Meba, în care milioane de hinduşi fac un pelerinaj la fiecare doisprezece ani, ca să se scalde în apele ritual purificatoare ale fluviului sfânt Gange.

Hinduismul este un exemplu clar al naturii conservatoare a religiei. El susţine sistemul stratificării existente în India, oferind legi-mitate morală deosebirilor dintre caste (vezi Cap. 9).

Budismul

Budismul a fost fonda*t în India de Siddhartha Gautama, un reformator numit Buddha (care înseamnă „cel deşteptat"), în secolul al VT-lea î.Hr. Charisma sa personală a atras mulţi adepţi care şi-au răspândit ideile până în Asia Centrală şi de Sud-Est, în China, Coreea şi Japonia. Astăzi, budismul are cam 250 de milioane de adepţi.

Calea de Opt ori Nobilă

Potrivit budismului, viaţa este formată din suferinţă. Suferinţa se găseşte pretutindeni şi îşi are originea în dorinţele oamenilor pentru plăcere.

Aceste dorinţe pot fi ţinute în frâu urmând, în mod sistematic, *Calea de Opt ori Nobilă,* care pune accentul pe vederea, gândirea, vorbirea, acţiunea, existenţa, efortul, atenţia şi meditaţia corecte. Budismul pune accentul pe importanţa simpatiei şi compasiunii pentru alţii şi crede că răspunsul la problemele lumii se află în

- schimbarea personală şi în dezvoltarea unui nivel superior de spiritualitate.

Budismul şi hinduismul

Asemănarea budismului cu hinduismul este clară. Totuşi, budismul, spre deosebire de hinduism, nu susţine,

în mod automat, sistemul castelor. Atât în budism, cât şi în hinduism, acţiunea de a face lucruri bune şi de a construi comunităţi spirituale este deschisă deopotrivă bărbaţilor şi femeilor. De asemenea, budismul împărtăşeşte cu hinduismul lipsa unui Dumnezeu personificat şi a unei origini într-un conducător charismatic.

Confucianismul

Confucianismul a fost fondat în secolul al V-lea î. Hr. de către K'ung-Fu-tzu, cunoscut sub numele Confucius. Timp de mai mult de 2 000 de ani, până la începutul acestui secol, confucianismul a fost religia oficială a Chinei. Deşi revoluţia din 1949, care a instaurat Republica Populară Chineză, a slăbit ritualul religios în această ţară, peste 150 de milioane de oameni încă urmează confucianismul, mai ales în China.

Jen

Confucius a împărtăşit preocuparea lui Buddha pentru suferinţa săracilor. El a predicat importanţa dobândirii mântuirii personale prin acţiune corectă. *Jen,* să fii milostiv, constituie conceptul central al confucianismului, potrivit căruia moralitatea şi loialitatea faţă de alţii ar trebui să predomine interesul personal. în această concepţie există puţină preocupare pentru supranatural, sugerind unora că nu ar trebui confucianismul să fie considerat religie. Dar, întrucât el are un corp de credinţe şi practici, este tratat ca religie de mulţi oameni.

- ***Iudaismul*** în lume există peste 17 milioane de evrei, în principal în America de Nord, în Europa şi în Orientul Mijlociu, îndeosebi în Israel, patria lor recent înfiinţată. Numărul lor a fost mult mai mare înainte de al doilea război mondial, când „soluţia finală” a lui Hitler a dus la moartea a aproximativ 6 milioane de evrei europeni.

Legământul început acum câteva mii de ani ca religie animistă, iudaismul a devenit prima religie monoteistă a lumii. Dumnezeul iudaismului, Ichova, a stabilit un *legământ* sau o relaţie specială cu poporul evreu prin Avraam, fondatorul religiei. Evreii urma să devină „poporul ales" care să-I ducă cuvântul popoarelor lumii; în schimb, El avea să aibă o grijă deosebită de ei.

Vechiul Testament şi Tora

Ideile majore ale iudaismului se găsesc în Biblie (numită „Vechiul Testament" de creştini, p^fcitru ^face deosebirea de corpul lor de credinţe „Noul Testament"). Primele cinci cărţi ale Bibliei, numite *Tora,* descriu istoria de început şi credinţele poporului evreu. Cele Zece Porunci sunt date lui Moise de către Dumnezeu: ele precizează legile importante pe care toţi evreii trebuie să le respecte. Ideile iudaismului pun un accent deosebit pe învăţare şi studiu, pe concepţiile de comunitate şi pe manifestarea carităţii faţă de cei mai puţin norocoşi.

Ritualuri

(îteva dintre ritualurile iudaismului includ rugăciune de două ori **pe** zi, sărbătorirea zilelor sfinte, care marchează evenimente **majoi** c **<lin** istoria evreilor, şi respectarea unui ansamblu de practici **cuI**âikiic m**imilo** *kaşrut* (a „ţine cuşer"). Ca şi în creştinism, şi în iudaism **s**;m **i**»i*k**I**iis dezbinări din cauza deosebirilor în interpretarea religio**;is;i**

- Moştenirea iudeo-creştină

Valorile culturale americane se încadrează în mod clar în contextul iudaismului şi creştinismului. Primii colonişti din Europa au adus cu ei ideile lor creştine, care îşi aveau originea în iudaism. Cele Zece Porunci au influenţat valorile americane şi sistemul legal.

RELIGIA ÎN STATELE UNITE

Afilierea religioasă în Statele Unite nu există o religie oficială de stat. De fapt, Primul amendament la Constituţie cere separarea Bisericii de stat. Totuşi, în ciuda acestui fapt, moştenirea iudeo-creştină constituie o influenţă majoră asupra culturii americane. Cam 90% dintre americani se identifică cu una sau cu alta dintre aceste religii; un număr mai mic, cam 70%, aparţine de fapt unei anumite organizaţii religioase (Gallup, 1984; Biroul de Recensământ al U.S., 1985).

în Statele Unite, protestanţii formează majoritatea clară. Dintre cei care indică o afiliere religioasă, 65% sunt protestanţi; cea mai mare confesiune protestantă, baptiştii, constituie aproximativ o treime din această categorie şi este de două ori mai mare decât oricare dintre celelalte confesiuni protestante. Catolicii constituie cam 24% dintre americanii afiliaţi religios, iar ceva mai mult de un procent sunt evrei (Consiliul Naţional pentru Cercetarea Opiniei, 1987).

Afilierea la o biserică variază după regiunile Statelor Unite. Cei mai mulţi catolici sunt concentraţi în Noua Anglie, în sud-vest şi în zonele urbane din vestul mijlociu. Statele din sud sunt, în principal, baptiste, iar în statele de câmpie din nord trăiesc cei mai mulţi luterani. Evreii sunt concentraţi, în principal, în centrele urbane de pe Coasta de Est şi Coasta de Vest.

- ***Religiozitatea***

Afilierea religioasă spune doar o parte din povestea religiei în vlaţa^americană. O altă problemă importantă este *religiozitatea,* importanţa pe care religia o are în viaţa individului. Această importanţă poate îmbrăca multe forme (Glock, 1959). Religiozitatea se poate referi la legătura emoţională pe care oamenii o simt cu religia lor *(religiozitatea pragmatică),* la măsura în care aceştia se roagă şi participă la serviciile religioase *(religiozitatea*

ritualistă), la trăinicia angajamentului lor faţă de sistemele de credinţă ale religiei lor *(religiozitatea ideologică),* la modul în care îşi integrează religia în activităţile zilnice *(religiozitatea subsidiară)* şi la amplitudinea şi profunzimea cunoştinţelor despre tradiţiile, credinţele şi practicile religiei lor *(religiozitatea intelectuală).*

Deşi majoritatea americanilor declară că cred într-o putere supremă (o formă a religiozităţii pragmatice), mai puţini (aproximativ 70%) afirmă că ei sunt de acord cu elementele principale ale sistemului de credinţe al religiei lor (religiozitatea ideologică). încă şi mai puţini manifestă religiozitatea ritualistă. Doar aproximaţi v jumătate afirmă că se roagă cel puţin o dată pe zi şi aproximativ 35% participă la serviciile religioase a^pxin^tiv o dată pe săptămână (Consiliul Naţional pentru Cercetarea Opiniei, 1987). Pe scurt, americanii au o afiliere religioasă vastă, dar manifestă un mai mic grad de religiozitate.

Corelativele afilierii religioase

Dacă religia este importantă, ea ar trebui să aibă o oarecare importanţă şi în viaţa oamenilor. Această parte a capitolului examinează corelaţiile afilierii religioase, relaţia între religie şi alte elemente sociale importante.

Clasa socială în Statele Unite, deşi membri ai tuturor religiilor pot fi găsiţi în fiecare clasă socială, există o relaţie măsurabilă între religie şi clasa socială. Evreii au cea mai înaltă poziţie de clasă, urmaţi de protes

- tanti şi apoi de catolici, deşi protestanţii şi catolicii nu sunt extrem de separaţi. în cadrul confesiunilor protestante, episcopalienii, prezbiterienii şi congregaţion aii ştii se situează sub evrei şi deasupra catolicilor. Metodiştii şi luteranii se află cam la acelaşi nivel cu catolicii, cu baptiştii şi cu diversele secte sub aceste trei.

Poziţia relativ superioară a evreilor este, aparent,

datorată valorilor superioare pe care ei le atribuie, în mod tradiţional, educaţiei, ceea ce a făcut ca o mai mare proporţie din ei să dobândească educaţia necesară pentru a aspira la ocupaţii şi cariere de înalt nivel. Confesiunile protestante, la aproximativ acelaşi nivel social ca evreii, sunt cele ale căror membri sunt din nordul Europei, unde, probabil, au suferit mai puţină discriminare decât membrii unor alte confesiuni protestante, şi catolicii ale căror origini sunt, în principal, în sudul şi estul Europei.

Etnicitatea şi rasa

Grupurile religioase din Statele Unite demonstrează o mare şi intrinsecă diversitate etnică şi rasială. Printre catolici, de pildă, sunt catolici irlandezi, italieni, polonezi şi portoricani Toate culturile lor-şi unele dintre practicile religioase - se deosebesc foarte mult între ele. Evreii ruşi sunt foarte diferiţi de evreii germani şi atât unii, cât şi ceilalţi pot fi deosebiţi dc evreii sefarzi din Spania şi din Portugalia. De fapt, într-o lucrare interesantă, Tyree (1991) arată că legarea etnicităţii dc religie permite o analiză mai rafinată a unor aspecte ale culturii americane. De pildă, catolicii britanici au venituri familiale considerabil mai mari decât catolicii francezi, decât catolicii polonezi şi decât cei mexicani.

Religia a fost totdeauna importantă în viaţa americanilor africani. Mulţi dintre conducătorii comunităţii americane africane au fost clerici: Martin Luthcr King, junior, Adam Clayton Powell, Ralph Abernathy şi Jesse Jackson. în general, biserica joacă un rol mai important în rezolvarea nevoilor sociale şi economice, precum şi ale celor spirituale, ale americanilor africani decât pentru membrii altor grupuri.

Atitudinile politice

Membrii unor confesiuni protestante au o poziţie dc chisă superioară catolicilor şi tind să devină mai

conservatori **clin** puncl dc

-; vedere politic. Tradiţional, protestanţii au susţinut Partidul Republican, iar catolicii, Partidul Democrat. De asemenea, printre protestanţi există o relaţie pozitivă între a fi conservator şi religiozitatea ritualistă; adică, oamenii conservatori frecventează mai des biserica. **Tradiţional,** evreii au fost foarte liberali din punct de vedere politic. Ei sunt susţinători fermi ai Partidului Democrat, îndeosebi ai aripii liberale.

în prezent, există mulţi factori care determină atitudinile politice. Religia influenţează, dar nu determină atitudinile politice.

în anii din urmă, religia şi politica s-au împletit mai mult în societatea americană. Deşi monedele Statelor Unite au purtat mult timp inscripţia „Noi avem încredere în Dumnezeu", doar relativ recent Angajamentul de Loialitate a fost amendat să includă expresia „legat prin Dumnezeu". Grupurile religioase au fost foarte active în mişcarea antirăzboinică în anii '60 şi '70. Astăzi, bătălia politică în privinţa avortului (vezi Cap. 13) are nuanţe religioase. Biserica catolică este, categoric, împotriva avortului şi în favoarea rugăciunii în şcoală, în timp ce celelalte două religii majore sunt dezbinate în privinţa orientării conservatoare şi liberale a aderenţilor lor. îmbinarea religiei cu politica duce la ascuţirea deosebirilor politice, deseori făcând compromisul - substanţapoliticii - virtual imposibil.

Renaşterea religioasă ^

Ultimele câteva decenii au fost martorele unui declin general al afilierii religioase şi, categoric, al diverselor forme de religiozitate. Totuşi, există o excepţie. Fundamentalismul protestant s-a dezvoltat, devenind mai viguros şi divers. Creşte numărul sectelor fundamentaliste. Expresia „creştin născut din nou" a intrat în

vocabularul american. în mare parte, această creştere a fost determinată de televiziune, îndeosebi de televiziunea prin cablu, care este folosită să transmită mesaje religioase, deseori fundamentaliste, unei audienţe numeroase. Rezultatul a fost dezvoltarea a ceea ce se numeşte *biserica electronică* (Hadden şi Swain, 1981). Se estimează că aproximativ 60 milioane de americani urmăresc cel puţin o dată pe lună programele religioase şi circa 15 milioane le urmăresc zilnic (Gallup, 1982). Ca o consecinţă, Oral Roberts, Billy Graham, Pat Robertson, Jimmy Swaggart şi, până recent, J&n şi Tammy Bakker au câştigat un nivel de atenţie naţională neobişnuit printre clerici.

Fundamentalismul este puternic, îndeosebi in zonele rurale ale Statelor Unite. El formează coloana vertebralii a **mişr;irii** conservatoare politice numite „majoritatea morală", condusă dc reverendul Jerry Falwell. Această mişcare a avut o marc influenta in crearea unui climat mai conservator în viaţa socială şi politică la începutul şi mijlocul anilor **'80.** Puterea acestei mişcări parc să fi scăzut în ultimii ani, deşi mai există o mare rezervă de fervoare fundamental istă care se răspândeşte în societatea americană.

Religia se ocupă de sacru şi de supranatural mai degrabă decât de tărâmul obişnuit al profanului. Ea a luat diverseforme. Supranaturalismul şi animismul au fost printre primele tipuri de religie. Formele de mai târziu au fost credinţa într-un Dumnezeu (monoteismul) şi în mulţi zei (politeismul), precum şi idealismul transcendent.

Dintr-o perspectivă funcţionalistă, religia este o forţă pozitivă în societate Ea promovează coeziunea socială şi dă scop şi sens vieţii. Ea legitimează controlul social şi oferă sprijin psihologic, îndeosebi în vremuri grele. Funcţii similare sunt îndeplinite de ideologii seculare (e.g., umanismul) care servesc ca echivalente funcţionale ale

religiei.

Teoreticienii conflictului au o părere mai critică despre religie. Marx a considerat-o „ opiul poporului „, prin aceea că ea abate atenţia oamenilor de la problemele pământleşti. Alţii au considerat-o justificatoarea şi susţinătoarea inechităţilor sociale şi baza conflictului social. Aceşti oameni văd în religie o forţă conservatoare în societate.

Există păreri diferite despre relaţia dintre religie şi schimbarea socială. Weber susţine că gândirea calvinistă a fost esenţială pentru dezvoltarea capitalismului modern. Credinţa calvinistă în ascetism şi predestinare a dus la tipul de raţionalitate, muncă intensă şi acumulare de capital de care capitalismul timpuriu avea nevoie. într-o altă perspectivă, revoluţia islamică fundamentalistă este considerată ca fiind împotriva schimbării sociale şi pentru reafirmarea tradiţiei.

Organizaţiile religioase iau diverse forme. Biserica este forma cea mai organizată şi integrată social; ea tinde să fie

- conservatoare întrucâtva şi crede că cunoaşte adevărul religios fundamentai Secta este mai puţin integrată în societate. Deseori, ea este mică şi se bazează pe o conducere charismatică. Ea de asemenea crede că este singura care are legitimitate religioasă. Confesiunea este asemănătoare cu biserica în organizarea ei, dar acceptă într-o mai mare măsură diverse religii. Cultul este, de obicei, ostil faţă de societatea înconjurătoare şi oferă un mod de viaţă absolut membrilor săi.

Cea mai mare religie, creştinismul, practic are aproape un miliard de oameni. Caracteristica sa principală este credinţa în divinitatea lui Iisus Christos. Creştinismul s-a scindat în câteva biserici diferite: romano-catolicismul, biserica ortodoxă şi protestantismul. Islamul, cu 500 de

milioane de adepţi, este următoarea religie ca mărime. întemeiat de Mahomed, el se bazează pe s/în tul Coran, cuvântul lui Allah aşa cum a fost scris de profetul său Mahomed. Hinduismul (aproximativ egal cu islamul ca mărime) şi budismul (aproximativ jumătate ca mărime) sunt foarte asemănătoare prin aceea că şi ele cred că indivizii ar trebui să ducă o viaţă corectă şi devotată care să servească umanitatea. Confucianismul, practicat în principal în China, este, de asemenea, d&dicat compasiunii şi carităţii faţă de alţii. Iudaismul, prima religie monoteistă, are aproximativ 17 milioane de membri. Aceştia au practici caracteristice care deseori i-au îndepărtat de membrii altor grupuri religioase.

Deşi afilierea religioasă în societatea americană este foarte obişnuită, diverse forme de religiozitate sunt mai puţin răspân-dite. Religia este legată de clasa socială, evreii, episcopalienii, prezbiterienii şi congregaţionaliştii având, în general, un statut social superior catolicilor, care, în mod asemănător, au un statut superior baptiştilor şi membrilor altor secte. De asemenea, religia este legată de etnicitate şi rasă, iar acestea creează deosebiri în cadrul comunităţilor religioase.

Deseori, atitudinile politice diferă după religie. în mod obişnuit, protestanţii susţin Partidul Republican, în timp ce catolicii şi evreii sunt înclinaţi să susţină Partidul Democrat. Deseori, politica şi religia se împletesc, cum este folosirea lui Dumnezeu

- în simbolurile americane importante, ca ***în*** *Angajamentul de Loialitate. Problemele sociale, cum este avortul, deseori sunt legate de religie în moduri care le fac greu de rezolvat.* ***In*** *final, deşi activitatea religioasă scade, în general, există oare-cum o renaştere fundamentalistă. Aceasta se datorează, în parte, folosirii televiziunii prin cablu, care permite serviciilor religioase să ajungă la un public mai larg decât în trecut. Această reacţie*

fundamentalistă la diverse mişcări radicale din anii 9 60 şi 970 a avut o influenţă substanţială în societatea americană la începutul şi mijlocul anilor '80, deşi efectele sale par să se fi diminuat în ultimii ani.

- 16

POLITICA SISTATUL

*olitica se ocupă de putere, care va fi examinată în acest capi-**JL** toi, împreună cu diverse baze ale autorităţii Vorfi explorate ideile teoriei funcţionaliste şi ale teoriei conflictului, precum şi diferite forme de guvernământ. Vor fi discutate unele aspecte ale sistemului politic american şi vor fi analizate diverse teorii despre putere în Statele Unite. Un studiu al exerciţiului puterii politice prin război, terorism şi revoluţie va încheia acest capitol.*

PUTEREA ŞJ AUTORITATEA

< >

Politica se preocupă de putere. Ea este instituţia socială răspunzătoare de modul în care este dobândită, rejjartizată şi folosită puterea.

Puterea

Toate discuţiile despre putere încep cu definiţia lui Weber (1978; original, 1921). *Puterea,* a zis el, este capacitatea de a atinge scopuri, în ciuda opoziţiei altora. Puterea poate proveni din mai multe surse. Ea poate proveni din simpla forţă fizică sau din folosirea resurselor economice. Asemenea calităţi personale, care sunt utile şi eficiente, pot conferi putere. Unii sociologi fac deosebirea între puterea legitimă şi nelegitimă.

Puterea legitimă

Folosirea puterii de către cei socotiţi ca având dreptul la ea este considerată *putere legitimă.* într-o democraţie, se consideră că func

- ţionarii aleşi au putere legitimă; într-o monarhie, puterea o exercită regele sau regina. într-o şcoală, profesorul are puterea cuvenită şi legitimă de a programa un examen. Deşi orice acţiune specială, bazată pe putere legitimă, poate fi privită cu antipatie, dreptul de a folosi o astfel de putere nu este, fundamental, pusă sub semnul îndoielii.

Puterea politică, aşadar, este considerată cuvenită atât de cei care o exercită, cât şi de cei asupra cărora este exercitată. Această formă de putere este, deseori, numită *autoritate,* care este discutată mai jos.

Putere nelegitimă

Puterea care se bazează pe constrângere, care constă în folosirea forţei sau ameninţarea cu forţa, pentru a obliga la consimţământ este considerată/?w/ere *nelegitimă.* Celor care exercită puterea nelegitimă nu li se acordă dreptul de a folosi forţa de către cei împotriva cărora aceştia o folosesc. Exemple de putere nelegitimă au loc când, de pildă, patronii folosesc ameninţarea cu concedierea pentru a obţine favoruri sexuale şi când hoţii forţează victimele să renunţe la obiectele lor de valoare.

Bazele autorităţii

9

Încă o dată, Weber (1978; original, 1921) oferă analiza cheie a bazelor puterii legitime sau a autorităţii. El consideră că autoritatea derivă din trei surse posibile.

Autoritatea tradiţională

Probabil, cea mai veche bază a justificării puterii este tradiţia. *Autoritatea tradiţională* se bazează pe datină sau pe tradiţii culturale instituite de mult timp. Monarhii domnesc, moştenind acest drept prin familiile lor, pe baza unor practici străvechi şi respectate. Chiar dacă un anumit rege este considerat crud şi nepotrivit pentru a domni şi

este forţat să abdice, sistemul este, de obicei, menţinut datorită tradiţiei.

- Industrializarea a manifestat tendinţa de a submina autoritatea tradiţională. Schimbarea socială a fost atât de rapidă şi vastă, că vechile căi păreau mai puţin potrivite.

Autoritatea raţional-legală

O altă sursă a autorităţii, una mai compatibilă cu birocratizarea care s-a dezvoltat o dată cu creşterea industrializării (vezi Cap. 4 şi 5), este un sistem de legi şi reguli care investeşte, cu putere legitimă, o anumită *poziţie. Autoritatea raţional-legală,* aşadar, este puterea justificată printr-un sistem de reguli şi regulamente acceptat de societate. Deseori numită *autoritate birocratică,* ea este legată de o anumită poziţie mai degrabă decât de o persoană. Preşedintele Statelor Unite, Ronald Reagan, a exercitat o autoritate considerabilă; de pildă, el a putut angaja şi a angajat forţele militare americane într-un conflict armat, a convocat Congresul în sesiune şi şi-a asigurat spaţiu de emisie la televiziunea naţională. După ce a părăsit funcţia, nu a mai avut dreptul legal de a face nimic din acestea.

Un motiv important pentru stabilirea autorităţii raţional-legale la poziţii mai degrabă decât Ja oameni este asigurarea că cei care ocupă acele poziţii îşi exercit autoritatea doar în cursul obligaţiilor lor oficiale. Chiar ca preşedinte, Ronald Reagan nu putea pretinde produse gratuite de la magazine, nicfrra putea, în mod legal, să refuze prezentarea unei declaraţii federale a impozitului pe venit, deoarece aceste acţiuni nu au nimic de-a face cu îndatoririle preşedintelui Statelor Unite. La nivelul colegiului, deşi facultatea poate, în mod legal, pretinde ca studenţii să-şi demonstreze cunoştinţele de la curs într-o oarecare formă de examinare, profesorii nu pot cere studenţilor să le spele maşinile sau să aibă grijă de copiii

lor. Testele sunt o parte a proiectului educaţional, serviciul personal nu este.

Autoritatea charismatică

Cele două forme de autoritate discutate mai sus sunt impersonale; ele se bazează pe tradiţie şi pe poziţie. *Autoritatea charismatică,* pe de altă parte, derivă din calităţile personale extraordinare ale conducătorului care inspiră angajament şi insuflă ascultare, in tot

- cursul istoriei au existat numeroşi conducători charismatici, deşi nu toţi au fost consideraţi forţe pozitive. Moise, Iisus Christos, Ioana d'Arc, Gândiri, Hitler, Martin Luther King, junior şi Malcolm X sunt exemple evidente de conducători charismatici ale căror atribute personale unice le-au adus adepţi devotaţi şi angajaţi.

Cele mai multe societăţi consideră conducătorii charismatici periculoşi, deoarece, deseori, ei se simt mai puţin constrânşi de normele culturale şi sociale. Astfel, ei pot submina bazele social derivate ale autorităţii: tradiţia şi poziţia.

Fără tradiţia sau poziţia care să susţină autoritatea, pierderea unui conducător charismatic ameninţă existenţa grupului. Weber susţine că supravieţuirea continuă a unei mişcări charismatice depinde de rutinizarea charismei, transformarea *autorităţii charismatice* fie în formă tradiţională sau birocratică, fie într-o combinaţie a celor două. De pildă, mişcarea inspirată de chărisma lui Iisus Christos a supravieţuit atât de mult timp pentru că autoritatea ei a devenit tradiţională şi birocratică.

STATUL

Statul este principala autoritate politică organizată în societate. Statul modem a apărut în Europa în timpul secolului al XVI-lea. Funcţionaliştii şi teoreticienii conflictului văd statul cu totul diferit.

O perspectivă funcţionalistă

Filosoful englez Thomas Hobbes considera viaţa haotică şi lipsită de ordine, zicând că este „solitară, săracă, aspră şi scurtă”. Funcţionaliştii insistă că ordinea socială este esenţială pentru societate şi că statul este necesar pentru a o asigura. Ei cred că statele prosperă pentru că ele îndeplinesc următoarele patru funcţii esenţiale care ajută la crearea şi menţinerea ordinii sociale.

Aplicarea normelor

Normele constituie o parte importantă a liantului social care ţine societatea laolaltă. în societăţile tradiţionale mici, ele erau sus

- ţinute şi aplicate de comunitate. Pe măsură ce societăţile au devenit mai mari şi mai complexe şi au început să sufere schimbări sociale rapide, controlul social informai era suficient. Cele mai multe societăţi ntpderne au dezvoltat legi formale, codificate, care aveau nevoie să fie puse în aplicare. Constituirea sistemului de legi şi a structurii organizatorice care să-l aplice a devenit responsabilitatea statului - autoritatea politică supremă.

Rezolvarea conflictelor

Din când în când, apar conflicte cu privire la repartizarea resurselor societăţii. Statul are responsabilitatea de a rezolva orice conflicte de acest gen. El trebuie să acţioneze ca un mediator imparţial sau arbitru între părţile în conflict şi să stabilească mecanismele adecvate pentru rezolvarea acestor dispute. El va avea succes în măsura în care este considerat corect şi nepărtinitor.

Planificarea şi coordonarea

Societăţile modeme sunt complexe. Ele necesită o planificare şi coordonare sistematice ale repartizării resurselor societăţii. Traficul aerian, protecţia mediului

îr^Gnjurător şi construirea şoselelor sunt câteva dintre sarcinile care ntfpot ffrezolvate cu uşurinţă de autorităţile locale. Ele necesită un oarecare*gfad de planificare şi coordonare la nivel naţional; adică, funcţia statului

Coordonarea relaţiilor cu alte societăţi

Dacă indivizii şi diversele autorităţi locale ar putea încheia convenţii şi stabili relaţii aparente cu alte naţiuni, s-ar ajunge la un haos. Politica externă, economia internaţională şi strategia apărării ar fi complexe, confuze şi, posibil, contradictorii. Alianţele şi convenţiile între naţiuni sunt posibile doar fiindcă fiecare este reprezentată de o singură autoritate politică ce poate vorbi pentru ea.

O *perspectivă a conflictului*

Nu în mod surprinzător, teoreticienii conflictului au o concepţie cu totul diferită despre stat. Ei tind să se concentreze asupra conflic

- tului şi a coerciţiei în stat mai degrabă decât asupra funcţiilor sale sociale.

Conflictul de clasă şi statul în concepţia teoreticienilor conflictului, statul nu este un arbitru neutru al conflictului referitor la repartizarea resurselor societăţii. Urmărind exemplul lui Jean Jacques Rousseau, filosoful francez din secolul al XVIII-lea, ei susţin că statul serveşte interesele „clasei dominante" - ale celor care deţin puterea economică - şi că el o protejează şi chiar îi extinde puterea economică şi privilegiile sociale, pe seama celor deja fără putere.

Pentru Marx, statul era, pur şi simplu, arma politică a celor care deţin mijloacele de producţie (vezi Cap. 1 şi 9). La început, societăţile au luat forma *comunismului primitiv.* în aceste societăţi, nu există proprietate privată şi, astfel, nu existau conflicte de clasă. Comunismul primitiv a fost urmat de *sclavagism,* care a dus la

dezvoltarea a două clase, una stăpânind şi exploatând pe cealaltă. După sclavagism a urmat *feudalismul,* în care moşierii aristocraţi îi exploatau pe ţărani. Acesta a fost urmat de *capitalism,* în care cei care deţin mijloacele de producţie îi stăpânesc pe cei care nu le deţin; statul care a rezultat din capitalism serveşte interesele capitaliştilor. Această situaţie se va schimba, susţinea Marx, numai când societatea va evolua în continuare. Ultimele două etape ale dezvoltării societăţii, credea el, vor fi *socialismul,* în care proletariatul se va răzvrăti şi îi va răsturna pe capitalişti de la putere, *şicomunismul,* când întreaga proprietate va fi stăpânită, în comun, de fiecare membru al societăţii, şi nu va mai exista exploatare. în aceste condiţii, statul „se va ofili".

Coerciţia statului

Apărarea intereselor clasei dominante a necesitat, din când în când, folosirea puterii coercitive de către stat. Teoreticienii conflictului se referă la primele legi care împiedicau dezvoltarea sindicatelor ce apărau drepturile muncitorilor şi la folosirea trupelor federale pentru spargerea grevelor şi la folosirea tribunalelor pentru a ordona întoarcerea muncitorilor la lucru. Clasa dominantă îşi foloseşte puterea coercitivă şi pe plan internaţional, ca să obţină pieţe pentru

- mărfurile sale şi mână de lucru ieftină pentru nevoile industriale. Pe scurt, susţin teoreticienii conflictului, puterea coercitivă masivă a statului a fost folosită atât pe plan intern, cât şi internaţional pentru servirea intereselor elitei. Ea nu a fost reprezentanta blinda, neutră şi nepărtinitoare a fiecărui membru al societăţii pe care o descriu funcţionaliştii.

Marxiştii instrumentali şi structurali

A existat un dezacord considerabil în privinţa teoreticienilor conflictului. Statul, susţin unii, are mai

multe funcţii decât aceea de a apăra elita economică, chiar dacă ar putea fi acuzat că face acest lucru. Teoreticienii conflictului diferă chiar între ei. Părerea critică asupra statului, descrisă mai sus, se potriveşte cu *marxiştii instrumentali.* Pe de altă parte, *marxiştii structurali* susţin că diversele aspecte ale aparatului de stat (e.g., anumite departamente guvernamentale) au istorii independente care nu sunt totdeauna legate de interesele clasei dominante sau chiar de lupta de clasă. Deşi statul asigură, în mod cert, un climat favorabil pentru capitalism (sistemul economic al Statelor Unite; razi Cap. 17) el trebuie, de asemenea, să promoveze ordinea sociara şi să menţină un oarecare grad de armonie internă. De asemenea, clasa capitalistă nu este monolitică; există deosebiri între membrii săi, iar acţiunile întreprinse pentru a ajuta un grup pot fi dăunătoare celorlalte grupuri.

Forme de guvernământ

Deşi fiecare societate are o structură politică, un *guvern,* forma sa variază. O modalitate de a analiza diferitele tipuri de structuri guvernamentale este aceea de a lua în considerare relaţia între conducători şi cei pe care aceştia îi conduc şi modul în care este dobân-dită conducerea.

Monarhia

Una dintre cele mai vechi forme de guvernământ este monarhia, în care puterea de a conduce este trecută de la o generaţie la alta în

- cadrul unei singure familii, cu o participare minimă sau fără nicio participare din partea poporului condus. Primele monarhii au manifestat tendinţa de a deveni *monarhii absolute,* în care monarhii conduceau efectiv, fără nicio limitare a puterii. Puţinele monarhii care există astăzi (e.g., în Marea Britanie şi în ţările scandinave) sunt *monarhii constituţionale.* în aceste ţări, monarhul este

capul simbolic al statului, dar puterea politică reală revine guvernului a cărui putere derivă dintr-o prevedere oarecare a constituţiei.

Autoritarismul în *autoritarism,* poporul este exclus de la o participare serioasă în viaţa politică, iar conducătorul (conducătorii) nu poate, în general, fi îndepărtat din funcţie prin mijloace legale. *Dictatura,* în care puterea este obţinută şi exercitată de un singur individ, este un tip de autoritarism. Papa Doc (şi mai târziu fiul său, Baby Doc) Duvalier în Haiti, Juan Peron în Argentina şi Ferdinand Marcos în Filipine au fost dictatori în sensul clasic al termenului. (Saddam Husein din Iraq este un exemplu contemporan). O *junta* este o dictatură militară care rezultă din răsturnarea unui regim cu ajutorul forţelor militare care, după aceea, îşi pun propriul lor conducător la putere (e.g., până recent, hunta militară condusă de generalul Pinochet în Chile).

Totalitarismul

Un guvern autoritar care nu recunoaşte absolut nicio limită a autorităţii sale şi caută să intervină şi să reglemeteze, practic, orice aspect al vieţii sociale este un exemplu de *totalitarism.* Deşi autoritarismul există de mult timp, totalitarismul pare să fie o invenţie a secolului trecut. Doar recent au fost create mijloacele tehnologice care permit unui guvern să încerce să reglementeze în mod rigid şi sistematic viaţa cetăţenilor săi. Germania nazistă şi Rusia stanilistă sunt, deseori, prezentate ca regimuri totalitare. Aspectele şocante ale totalitarismului nu sunt nicăieri mai clar descrise decât în romanul *1984* al lui George Orwell.

- **Democraţia** într-o *democraţie,* autoritatea statului se bazează fundamental pe^opor, care are dreptul să fie implicat în procesul politic, în deci-ziile naţionale, în alegerea şi în îndepărtarea conducătorilor săi.

Democraţia reprezentativă, în care poporul alege, periodic, alte persoane care să-l reprezinte în procesul de luare a deciziilor politice, este mai obişnuită. Anumite condiţii creează climatul pentru dezvoltarea şi menţinerea unei forme democrate de guvernământ.

Democraţia participativă, în care toţi membrii populaţiei sunt direct implicaţi în luarea deciziilor politice, este întâlnită în societăţile mici şi este relativ rară în lumea modernă.

Studiile avansate de dezvoltarea economică deseori au ca rezultat o populaţie urbană cultivată şi sofisticată care speră să aibă, şi chiar pretinde, un rol important în procesul politic. De asemenea, o economie avansată deseori are o clasă mijlocie mare care se consideră beneficiară a sistemului existent şi, astfel, nu susţine o schimbare politică drastică; de aceea, pentru a menţine o democraţie, este nevoie de mai puţină putere decât pentru celelalte forme de guvernământ descrise mai susv

Restricţiile impuseputerit^e guyernământ sunt incluse, în democraţii, sub forma limitelor instituţional^. Cele mai multe democraţii au o ramură executivă şi una legislativă, prima pentru a pune în aplicare legile emise de a doua. De asemenea, multe au un sistem juridic care îndeplineşte funcţia de control al celor două ramuri. Pe lângă aceste limitări structurale există restricţiile culturale sub forma normelor şi valorilor care stabilesc limite acţiunilor guvernamentale.

Absenţă unor divergenţe majore într-o societate asigură un cadru cultural sprijinitor pentru funcţionarea unei democraţii. Divergenţele minore între grupurile şi categoriile sociale deseori servesc la clarificarea scopurilor şi mijloacelor sociale acceptabile. Dar divergenţele ascuţite pot duce la un nivel de conflict care poate fi nerezolvabil într-un context democratic. Problema

avortului din Statele Unite (vezi Cap. 13) are acest potenţial.

Toleranţafaţă de disidenţa rezonabilă este esenţială pentru funcţionarea democraţiei. într-o democraţie, oamenii trebuie să respecte dreptul fiecăruia de a-şi susţine părerile diferite de ale lor. în par

- ticular, cei de la putere trebuie să evite tendinţa de a-şi vedea metodele ca fiind singurele potrivite şi de a stigmatiza pe cei care nu sunt de acord, ca fiind neloiali şi distructivi pentru societate. Tocmai acest tip de dezbatere a avut loc în Statele Unite cu privire la justificarea războiului din Vietnam. Astfel, democraţia trebuie să fie mereu în gardă împotriva „tiraniei majorităţii".

Accesul populaţiei la informaţii este necesar unei guvernări democratice. Dacă poporul este, fundamental, răspunzător de deciziile politice, fie direct sau prin reprezentanţi, el trebuie să posede informaţiile pe care să-şi bazeze deciziile. Refuzarea informaţiilor necesare sau furnizarea de informaţii false sau înşelătoare subminează procesul democratic. Deşi funcţionarii guvernamentali deseori încearcă să se asigure că numai informaţiile „potrivite" sunt transmise publicului prin presă, accesul liber la informaţii încă rămâne o revendicare esenţială a democraţiei.

Cea mai răspândită putere politică - adică, cu cât este răspândită mai larg, aşa încât nu numai un singur grup să o poată controla, cu atât mai mult poate prospera - este democraţia. Controlul centralizat este o caracteristică a formelor de guvernământ autoritare şi totalitare, nu a democraţiilor. Puterea poate fi repartizată între diversele ramuri ale guvernului central şi, de asemenea, între guvernul central şi guvernele regionale sau locale. în Statele Unite, au loc ambele feluri de repartizare a puterii: ramurile executive, legislativă şi juridică ale conducerii

împart între ele autoritatea centrală, iar guvernul federal îşi împarte autoritatea cu statele şi localităţile. Un aspect al problemelor recente din Uniunea Sovietică gravitează în jurul împărţirii puterii între guvernul central de la Moscova şi diversele republici constitutive.

SISTEMUL POLITIC AMERICAN

Structura sistemului politic al Statelor Unite se bazează pe separarea puterilor atât în cadrul guvernului federal, cât şi între guvernul federal şi state, localităţi, pe alegeri periodice, *pe sistemul legislativ bicameral* (două corpuri legislative: un senat, care are un număr

- egal de reprezentanţi din partea fiecărui stat, şi o cameră a reprezentanţilor, în care numărul membrilor din fiecare stat se bazează pe populaţia statului), Constituţia şi corpul de legi. Această parte a capitolului prezintă o examinare detaliată a mai multor elemente majore ale sistemului politic al Statelor Unite.

Partidele politice

Constituţia Statelor Unite nu face nicio referire *lapartidepoli-tice* (organizaţii formate din oameni care au o filosofie politică), totuşi problema partidelor politice a fost dezbătută cu înflăcărare de cei care au scris Constituţia. Unii au susţinut că partidele politice ar putea asigura ca puterea să nu ajungă concentrată, în permanenţă, într-un grup, în timp ce alţii s-au opus, susţinând că partidele vor genera conflicte dezbinatoare care vor fi distructive pentru ţară. După câte se pare, nicio parte nu a convins-o pe cealaltă şi întreaga problemă a fost omisă din Constituţie.

Funcţiile partidelor politice în Statele Unite, partidele politice sunt considerate utile din mai multe motive. ^

Pluralismul politic este favorizat de partidele politice. Diferitele partide duc la diferite centre de putere,

reducând probabilitatea ca prea multă putere să se concentreze în mâinile partidului. în Rusia stalinistă, era recunoscut doar partidul comunist şi el deţinea toată puterea politică. Schimbarea politică din Uniunea Sovietică şi recenta prăbuşire a regimurilor est-europene au dus la înfiinţarea unor noi partide politice (e.g., în Cehoslovacia şi Polonia).

Implicarea politică crescută a publicului rezultă deseori din activităţile partidelor politice, deoarece prezentarea poziţiilor lor politice îi ajută pe americani să-şi clarifice interesele şi modul în care să şi le urmărească. De asemenea, partidele politice ajută la implicarea directă a oamenilor în procesul politic prin organizarea de activităţi cum este propaganda de înregistrare a alegătorilor şi trimiterea punctelor de vedere ale cetăţenilor direct la conducătorii politici.

Selecţia candidaţilor pentru funcţiile politice se realizează prin partidele politice, care aleg candidaţii potriviţi şi definesc platformele (programe de idei politice şi sociale) pe baza cărora vor cere să fie aleşi.

Formarea coaliţiilorântre cei cu idei oarecum diferite se realizează prin partidele politice. Aceste coaliţii servesc creşterea puterii politice a celor care intră în ele. în Statele Unite, fiecare din cele două partide principale are oameni cu interese diferite care, cu toate acestea, s-au unit pentru a-şi atinge scopurile comune.

Menţinerea stabilităţii sistemului politic este, de asemenea, realizat prin partidele politice. Fiecare partid îşi defineşte poziţiile în problemele majore, care îl deosebesc de alte partide. Aceste poziţii rămân deosebit de stabile, în ciuda schimbărilor oamenilor care formează partidul.

Partidele politice din Statele Unite în general, Statele Unite au un sistem politic bazat pe două partide. Deşi există şi câteva partide mici (e.g., Partidul Liberal,

Partidul Conservator şi Partidul Dreptului la Viaţă) şi oameni care se definesc ca fiind „Independenţi”, cei mai mulţi americani se consideră fie democraţi, fie republicani.

Deşi există o diversitate considerabilă de păreri în cadrul fiecăruia din partidele importante, între ele există unele deosebiri majore, în general, democraţii tind să fie mai liberali din punct de vedere social şi economic. Ei sunt în favoarea unei mai mari intervenţii guvernamentale în rezolvarea problemelor sociale şi economice. Ei tind să favorizeze creşterea impozitelor, pentru susţinerea acţiunilor guvernamentale. E mai probabil ca democraţii să susţină programe de acţiuni afirmative, un program naţional pentru asigurarea sănătăţii, alegerea individuală în hotărârile de avort şi să se opună pedepsei cu moartea. în mod frecvent, democraţii provin din clasa mijlocie şi din cea muncitoare.

Pe de altă parte, republicanii tind să fie mai conservatori. Ei preferă ca guvernul să fie mai puţin implicat în activitatea economică, să se încreadă mai mult în „forţele pieţei” care, se presupune, reglementează mai bine acest domeniu de activitate. Ei tind să se

- opună poziţiilor democraţilor în privinţa problemelor sociale menţionate mai sus. E mai probabil ca ei să provină din clasa de sus şi din clasa mijlocie de sus.

Grupurile de interes special

Partidele politice nu sunt singurele organizaţii politice din Statele Unite. *Grupurile de interes special* sunt alianţe sau organizaţii de oameni cu interese similare care încearcă să influenţeze procesul politic în numele acelor interese. Grupurile de interes special abundă în Statele Unite. Sindicatele muncitoreşti, asociaţiile profesionale, grupurile de afaceri şi organizaţiile religioase devin grupuri de interes special când încearcă să influenţeze legislaţia în propriul lor interes. Uneori, indivizii interesaţi

se asociază pentru a-şi promova interesele politice şi sociale (e.g., mişcarea pentru îngheţarea experienţelor nucleare, prin SANE, şi mişcarea pentru mediul înconjurător, printre altele, Clubul Sierra).

Lobbismul

Tactica majoră a grupurile* de iâtteres este *lobby-uly* încercarea de a convinge autorităţile să promovezSurteresele grupurilor Lobby poate lua forma furnizării de informaţii referitoare la un anumit subiect sau forma folosirii resurselor economice sau a altor resurse ale grupurilor de interes, pentru a influenţa voturile legislatorilor sau deciziile celor din ramura executivă. în 1986, în Statele Unite erau 8 200 de lobbyşti (persoane care fac trafic de influenţă pentru votarea unei legi, dând târcoale parlamentarilor); de asemenea, se crede că mai sunt aproximativ 20 000 de asemenea persoane care nu sunt înregistrate formal (Thomas, 1986).

Comitetele pentru acţiune politică

Cea mai obişnuită formă a grupului de interes special astăzi este *comitetul pentru acţiune politică (CAP),* care strânge şi distribuie fonduri pentru a-şi promova obiectivele. Aceste comitete îşi folosesc fondurile pentru a încerca să aleagă legislatori care le vor

- susţine interesele şi pentru a-i învinge pe adversari. în 1986, aceste comitete au contribuit cu aproximativ 127 de milioane de dolari pentru candidaţii politici, iar candidaţii pentru Camera Reprezentanţilor au primit, de la CAP-uri, aproximativ o treime din fondurile pentru campanie.

A existat o dezbatere considerabilă în legătură cu aceste comitete. Unii susţin că comitetele pentru acţiune politică deseori operează în secret şi cumpără favoritism legislativ care, practic, nu promovează binele societăţii.

Alţii arată că aceste comitete difuzează putere, că deseori furnizează informaţii care pot să nu fie accesibile legislatorilor şi colaboratorilor lor, şi sporesc influenţa politică a cetăţenilor altfel neputincioşi. Nu a fost uşor de răspuns la întrebarea dacă comitetele pentru acţiune politică constituie un element folositor sau distructiv în procesul politic, deşi se fac eforturi continue pentru a li se limita puterea de a strânge şi cheltui fonduri.

Socializarea politică

Oamenii învaţă despre sistemul politic şi îşi dezvoltă atitudinile politice în cursul socializării. în şcoli se învaţă normele şi valorile culturii dominante, care deseori includ natura şi avantajele sistemului politic al societăţii. Orele de istorie şi de educaţie cetăţenească din şcoli şi cursurile de ştiinţe politice şi istorie din colegii şi universităţi deseori prezintă o introducere în structura fundamentală a sistemului politic al Statelor Unite.

Totuşi, când este vorba de atitudinile politice, familia are, fără îndoială, influenţa cea mai puternică. Copiii se identifică cu partidul politic al părinţilor încă din şcoala elementară. Ei învaţă să împărtăşească atitudinile politice ale părinţilor, precum şi afilierile acestora. Dată fiind segregaţia rezidenţială după clasă în societate americană, este probabil ca grupele de vârstă să susţină ideile politice pe care copiii le adoptă de la părinţii lor. Iar efectele mijloacelor mass-media sunt, în general, înţelese şi interpretate prin prisma atitudinilor politice deja existente. Analiza reacţiei telespectatorilor la dezbaterea televizată din 1960 dintre John F. Kennedy şi Richard M. Nixon (Lang şi Lang, 1968) a arătat că, în general, susţinătorii lui Nixon

- credeau că el a „câştigat" dezbaterea, în timp ce susţinătorii lui Kennedy credeau că a câştigat-o el; părerile unui număr mic de oameni au fost ***diferite.***

Teorii despre puterea politică în societatea

Statelor Unite

Teoretic, într-o democraţie, puterea politică este investită în popor. Dar câţiva savanţi în domeniul vieţii sociale au arătat că există tendinţa ca puterea să fie concentrată în mâinile câtorva (e.g., Michels, 1949; original, 1941). S-au dezvoltat două explicaţii concurente ale repartizării puterii politice în Statele Unite.

Modelul elitei puterii

Acest punct de vedere, avansat în mate măsură de teoreticienii conflictului, susţine că puterea politică în societatea americană este concentrată în mâinile bogaţilor. într-o carte influentă, Mills (1956) afirmă că politica Statelor Unite este dominată de un mic grup de oameni influenţi care deţin jft^ziţii importante în guvern, în afaceri şi în armată; ei constituie o ***elită aputgrii.***.Deşi poate să nu existe o înţelegere secretă care să efectueze un astfel de control, complexitatea societăţii reclamă o coordonare a acestor trei sectoare instituţionale, care pune membrii acestor mici grupuri de conducători într-un contact constant unul cu altul. Aceştia nu numai că au aceleaşi interese, dar, deseori, au o origine socială similară. De asemenea, cei din elita puterii tind să ocupe posturi cheie în diversele instituţii importante. De pildă, Alexander Haig a fost general de armată, apoi secretar de stat sub Ronald Reagan şi a deţinut poziţii superioare în câteva corporaţii importante.

Studiile empirice care au evaluat validitatea acestui model au găsit, în general, dovezi sprijinitoare. în studiile efectuate atât la nivel naţional (Domhoff, 1967; 1983), cât şi la nivelul comunităţilor locale (Hunter, 1953; 1980), s-a constatat că procesul politic este dominat de un grup mic de elite. De fapt, la părăsirea postului de preşedinte, Dwight D. Eisenhower a avertizat ţara asupra ***complexului militar-industrial,*** veriga între companiile

producătoare de

- arme şi armată, şi a influenţei acestuia în deciziile de politică naţională. Pe de altă parte, chiar Domhoff (1984), un susţinător fervent al acestui model, arată că elita nu acţionează totdeauna de sine stătătoare.

Modelul pluralist

Modelul elitei puterii este disputat de mulţi savanţi în domeniul social (e.g., Dahl, 1961). Ei susţin că puterea politică în Statele Unite nu este concentrată într-o elită, ci este larg dispersată între grupuri mari de interese. Fiecare grupcaută mai degrabă să influenţeze decât să domine procesul politic. în plus, există o considerabilă diversitate de interese chiar printre cei puternici. O acţiune guvernamentală care ar putea fi rentabilă pentru o corporaţie importantă poate fi dăunătoare pentru alta! Astfel, marele număr de interese concurente şi diversitatea lor servesc la controlarea lor reciprocă şi asigură protecţia împotriva dominaţiei unei elite a puterii.

O cercetare empirică relevantă asigură oarecare sprijin pentru acest punct de vedere (Dahl, 1961; 1981). De asemenea, legislaţia antitrust demonstrează că elita economică, dacă există, nu controlează procesele politice. Urmărirea judiciară a unor furnizori ai Ministerului Apărării pentru fraudă de asemenea sugerează absenţa unei elite atotputernice.

în concluzie, ambele modele par oarecum simpliste, dar oferă o modalitate utilă de a examina folosirea puterii în societăţi. în mod clar, nu există nicio mică elită dominantă care controlează ţara. Totuşi, a crede că toţi indivizii şi organizaţiile au influenţă egală în procesul politic ar fi o naivitate.

războiul ca politică

Războiul

Purtarea unui război este expresia ultimă a puterii politice a statului. S-a afirmat că generalul prusac Karl von Klausewitz ar fi spus că „războiul este continuarea politicii prin alte mijloace”. Răz

- boiul este, în mod clar, o practică politică străveche, datând cel puţin din vremurile biblice. Totuşi tehnologia la îndemâna statului mqdern a schimbat, în mod dramatic, concepţiile despre război şi a duş;la formarea unor organisme internaţionale (e.g., Organizaţia Naţiunilor Unite), în încercarea de a evita războiul. Armele de distrugere în masă, cum este bomba atomică, au fost dezvoltate şi folosite, iar alte arme chiar mai distructive (cum este bomba termonucleară) se găsesc acum în arsenalele unor ţări. Mai mult, răspân-direa acestor arme a stâmit o îngrijorare serioasă că războiul poate deveni o cale din ce în ce mai obişnuită de rezolvare a disputelor internaţionale.

Terorismul

Recent, lumea a fost martora unei intensificări a *terorismului,* folosirea violenţei sau ameninţarea cu ea, pentru atingerea scopurilor politice. De pildă, Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei, (OEP) a încercat să-şi promoveze scopul politic de a distruge statul Israel prin masacrarea atleţilor israelieni la Olimpiada de la Mttnchen, în 1972. în mod asemănător, Ahtiata Republicană Irlandeză (IRA) a asasinat un membru al Parlamfentulfii britanic, pentru a-şi promova obiectivul său politic de a-i convinge **pc** britanici să se retragă din Irlanda de Nord.

Terorismul a fost înlesnit de dezvoltarea pe scară mare a tuturor tipurilor de arme şi de repartizarea lor pe scară relativ largă. Bombele de plastic au ajuns foarte obişnuite, la fel ca pistoalele de plastic care pot scăpa detectării dispozitivelor de securitate. Lansatoarele de

rachete portative şi armele atomice mici şi „murdare” (cu efecte radioactive masive asupra populaţiilor) au sporit îngrijorarea faţă de terorism. Mass-media a ajutat, din neglijenţă şi fără să vrea, terorismul, oferindu-le teroriştilor expunere publică de care deseori au nevoie pentru a-şi realiza scopurile politice.

Terorismul de stat

Când statele folosesc terorismul pentru a-şi controla cetăţenii sau pentru a intimida alte state, ele practică *terorismul de stat.* Regimurile totalitare folosesc, în mod frecvent, teroarea pentru a-şi

- menţine controlul interior (e.g., Germania nazistă). Alte state (e.g., Libia şi Siria) îl folosesc pentru a-şi promova obiectivele politice în alte locuri. Terorismul de stat tinde să devină o caracteristică relativ durabilă a acţiunilor unei ţări. Dacă nu este combătut cu succes, el se înrădăcinează în stilul politic al ţării; acesta a fost argumentul pe care Statele Unite l-au folosit pentru a-şi justifica bombardarea Libiei în 1987, după ce s-a stabilit că ţara a fost implicată într-un atac terorist împotriva soldaţilor americani din Germania.

Revoluţia

Revoluţia politică constă în răsturnarea sistemului politic existent, în speranţa instituirii unui sistem nou. Revoluţia politică diferă de încercările de *reformă politică,* acţiune prin care se încearcă schimbarea sistemului din interior, şi de *lovitura de stat,* care urmăreşte să înlocuiască doar conducătorul (conducătorii) unui sistem politic. Au fost identificate câteva elemente comune la revoluţiile politice.

Speranţe de revoltă

Istoricul Crane Brinton (1965) notează că, contrar supoziţiilor obişnuite, revoluţiile nu se produc în condiţii

jalnice. Dimpotrivă, e mai probabil ca ele să se producă atunci când condiţiile sociale se îmbunătăţesc, dar nu suficient ca să satisfacă cererea crescândă pentru condiţii şi mai bune.

Inegalitatea şi conflictul social

Revoluţiile se produc în societăţile extrem de stratificate, în care cei ce se consideră dezavantajaţi şi suferă nu văd nicio altă cale de a îmbunătăţi condiţiile din sistem.

Un guvern existent insensibil

Tilly (1986) arată că revoluţiile sunt mai probabile când segmente din ce în ce mai puternice ale populaţiei văd lipsa de sensibilitate a structurii politice faţă de nevoile şi cererile lor. Lipsa de sensibilitate

- a regimului ţarist din Rusia faţă de cererile crescânde ale ţăranilor a fost un factor major în revoluţia rusă.

x

Conducerea radicală de către intelectuali în revoluţii luptă oamenii, deseori cei dezavantajaţi. Totuşi, ei sunt inspiraţi de simboluri şi principii deseori definite şi explicate de o elită intelectuală. Lenin şi Castro sunt doar două exemple ale acestui tip de conducător.

Instituirea unei noi legitimităţi

Răsturnarea unui regim vechi nu asigură succesul revoluţiei. Când revoluţia s-a terminat, revoluţionarii trebuie să prezinte o justificare pentru noul sistem şi să înceapă să rezolve nedreptăţile care au inspirat schimbarea. Dacă ei nu reuşesc să facă aceasta, pot fi expuşi la *o contrarevoluţie,* condusă de primii lideri sau de adepţii lor, sau de un alt grup. în Filipine, mai întâi Ferdinand Marcos şi apoi adepţii săi (îndeosebi din

armată) au ameninţat cu răsturnarea guvernului instituit de Aquino practic dinmomentul debutului, 1986.

în general, o revoluţie nu«este în mod automat bună sau rea. Aceasta depinde de ce urmează după revoluţie - şi de ce parte este cine apreciază. Multe naţiuni, inclusivJStatcle Unite, s-au născut din revoluţii.

Puterea, care poate să nu fie totdeauna considerată legitimă, este capacitatea de a-ţi atinge scopurile, în ciuda rezistenţei. Autoritatea este puterea legitimată fie pe baza unui obicei îndelungat („ tradiţională „), printr-opoziţie într-o organizaţie („raţional-legală"), fie prin caracteristicile personale unice ale unui conducător („charismatică"). Autoritatea charismatică trebuie să fie rutinizată dacă grupul vrea să supravieţuiască pierderii conducătorului.

Dintr-o perspectivă funcţionalistă, statul-autoritatea politică - este necesară pentru aplicarea normelor sociale, pentru reglementarea conflictelor sociale interne, pentru asigurarea planificării şi coordonării necesare unui stat modem şi pentru coordonarea relaţiilor cu alte state. Astfel, statul este considerat

- util şi necesar pentru societate. Teoreticienii conflictului au un alt punct de vedere. Ei consideră statul un actor părtinitor în conflictele sociale interne. El este sub controlul celor puternici din punct de vedere economic şi serveşte interesele acestora. Marx a încercat să arate modul în care evoluţia societăţii acţionează spre eliminarea proprietăţii private, care dezbină social, şi care o dată realizată nu va mai fi nevoie de aparat de stat. De asemenea, teoreticienii conflictului atrag atenţia asupra tendinţei clasei dominante de a-şi promova şi apăra interesele prin puterea coercitivă de care dispune statul modern - inclusiv legile, hotărârile judecătoreşti şi forţa fizică.

Au fost descrise patru forme diferite de guvernământ. Monarhiile, care transferă puterea în cadrul unei familii de la o generaţie la alta, formează una dintre cele mai vechi forme.

Autoritarismul, fie sub forma dictaturilor (Haiti), fie a jun-telor (Chile), exclude majoritatea poporului de la o participare politică serioasă. Totalitarismul merge cu un pas mai departe în acapararea puterii şi se bagă în viaţa zilnică a cetăţenilor, reglementându-le-o, cum este cazul Rusiei staliniste. Democraţia se bazează pe puterea fundamentală a poporului. Ea este înlesnită de dezvoltarea economică avansată, de limitările structurale ale puterii guvernamentale, de absenţa divergenţelor sociale majore, de toleranţa, susţinută social, faţă de opiniile deosebite, de accesul poporului la informaţiile relevante şi de dispersarea puterii politice în societate.

Sistemul politic american constă în două partide politice majore, care ajută la menţinerea stabilităţii politice. Aceste partide argumentează pluralismul politic şi implicarea. Ele sunt însărcinate cu selecţia candidaţilor politici şi, deseori, consideră necesar săformeze coaliţii pentru a-şi promova interesele. Partidul Democrat tinde săfie mai liberal decât Partidul Republican în problemele economice şi sociale şi este mai probabil ca el să susţină implicarea guvernului în rezolvarea problemelor economice şi sociale. Grupurile de interes social, îndeosebi comitetele de acţiune politică, fac lobby, ca să încerce să-şi realizeze agendele politice. Socializarea politică începe în familie şi este completată de şcoală, de grupa de vârsta şi de mass-media. Afilierea şi atitudinile politice similare tind să se găsească în aceeaşi familie. | Există două teorii majore despre cine deţine puterea în so-âiâtatea americană. Teoreticienii conflictului susţin că există un grup mic de oameni, o elită a puterii, care ia toate hotărârile importante în societate. Un punct de vedere

spus, modelul pluralist, sugerează că puterea este mult mai difuză şi că numeroasele grupuri de interes special se controlează unul pe altul ca procesul politic să nu fie dominat de unul singur. Ambele modele oferă o privire importantă, dar parţială, asupra puterii politice.

Războiul este ultima expresie a puterii statului, iar tehnologia modernă a schimbat în mod dramatic faţa războiului. Terorismul, individual şi de stat, este o problemă din ce în ce mai mare în lumea modernă. Armele sofisticate, uşurarea transportului şi mass-media au făcut ca activităţile teroriste să fie mai uşor de executat. Revoluţiile rezultă din speranţe de revoltă, din inegalităţi înţelese, din lipsa de sensibilitate a guvernului faţă de nedreptăţi şi din conducerea radicală a unei elite intelectuale. De asemenea, &e trebuie să instituie legitimitatea şi să o menţină o dată ce guvernul anterior este răsturnat.

- 17

ECONOMIA

ŞI LUMEA MUNCII

/n capitolele anterioare s-au făcut, în modfrecvent, referiri la economie în acest capitol economia va fi examinată în detaliu. Va fi explorată natura economiei în evoluţia societăţilor şi vor fi comparate diverse sisteme economice Vor fi discutate detaliile sistemului economic american, precum şi natura muncii şi a profesiunilor în Statele Unite. Acestea vor forma fondul unei scurte discuţii despre economia mondială.

ORDINEA ECONOMICĂ

Fiecare societate trebuie să asigure existenţa resurselor necesare pentru supravieţuirea umană. Pentru a rezolva această problemă, fiecare societate are o economie, o structură socială instituţionalizată pentru

achiziţionarea, producerea, distribuirea şi vânzarea bunurilor şi serviciilor necesare (vezi Cap. 4). Structura economică a societăţii s-a schimbat pe măsură ce societăţile au evoluat de la forma lor preindustrială până în prezent.

Ordinea preindustrială înaintea revoluţiei industriale, economiile depindeau fie de vână-toare şi cules, fie de o oarecare formă de agricultură. Iniţial, producţia era limitată la ceea ce oamenii aveau nevoie ca să trăiască; nu existau surplusuri care să fie distribuite. Invenţia plugului şi folo

- sirea puterii animale au sporit productivitatea în mod considerabil, ducând la un surplus de bunuri. Acestea, la rindul lor, au dus la dezvoltarea unei mai mari specializări şi la aşezări umane mai mari şi cu Caracter permanent. Contactul între aceste comunităţi a dus la înfiinţarea comerţului. Aceste evenimente au extins, în mod dramatic, sistemul economic primitiv.

Industriile manufacturiere în etapele mai târzii ale societăţilor agrare, activitatea economică a luat, în mare măsură, forma *industriilor manufacturiere.* Bunurile erau produse în familie apoi vândute, în mod obişnuit, în pieţe. Producţia în cadrul familiei implica nu numai membrii familiei, ci şi muncitorii străini şi ucenicii (cei care învăţau meseria) care locuiau în gospodărie. Industrializarea a schimbat toate acestea.

Revoluţia industrială

Revoluţia industrială a început în Anglia cam pe la mijlocul secolului al XVOT-lea. Invenţ^maşijiilor, îndeosebi a maşinii cu abur, a sporit, în mod substanţial, puterea energetică necesară producţiei economice. Această nouă sursă de encâfeie ă dus la înlocuirea industriei manufacturiere cu fabrica.

Deşi anterior cea mai mare parte a economiei fusese consacrată producerii materiilor prime, pe care oamenii le puteau apoi transforma singuri în produse finite, fabricile au asigurat baza pentru producerea bunurilor finite pe o scară largă. Era clar că, în fabrică, specializarea în materie de meserii avea să fie mai eficientă decât să pui o singură persoană să realizeze un produs de la început până la sfârşit. Specializarea a dus la o mai mare productivitate pe plan general, dar a redus nevoia ca muncitorii să-şi dezvolte gama de deprinderi necesare în vremurile anterioare. De asemenea, echipamentul şi structura organizatorică a întreprinderii au permis producţia în masă a bunurilor.

Productivitatea crescută care a rezultat din revoluţia industrială a schimbat faţa societăţii. Deşi nivelul de trai a crescut, în general, au crescut şi inechităţile economice. Din nou, progresul tehnologic a modificat, în mare măsură, structura economică şi socială a societăţii.

- ***Societatea postindustrială***

Dezvoltarea rapidă a societăţii a avut loc în secolul al XDC-lea şi, îndeosebi, în al XX-lea. Tehnologia s-a dezvoltat într-un ritm din ce în ce mai intens, asigurând surse de energie şi mai mari pentru producţie şi repartiţie. în această situaţie, apariţia *societăţii post-industriale,* în care activitatea economică principală este producţia de informaţii şi servicii mai degrabă decât de bunuri materiale (vezi Cap. 4), a transformat economia din nou.

Când fabricile au început să decadă, a început să scadă şi importanţa marilor oraşe în care erau situate. Industria informaţiilor şi cea a serviciilor au fost mai flexibile în privinţa locurilor unde puteau fi plasate. îndeosebi în Statele Unite, multe dintre aceste industrii s-au mutat în zone suburbane şi s-au deplasat din nord-estul urban în zona soarelui din sud şi sud-vest.

Sectoarele economiei moderne

Economiile modeme sunt instituţii complexe. în general, ele implică trei sectoare diferite, fiecare fiind definit prin activitatea sa principală. Niciun sector nu este, în mod inerent, mai important decât celălalt. Fiecare este necesar pentru economie, deşi fiecare este mai important în diferite etape ale dezvoltării societăţii.

Sectorul primar

Sectorul primar este partea economiei implicată în luarea sau producerea resurselor din mediul natural. Pescuitul, mineritul şi agricultura aparţin sectorului primar. Economiile societăţilor pre-industriale erau, în principal, de acest fel. Doar aproximativ 5% din forţa de muncă actuală a Statelor Unite activează în cadrul acestui sector; totuşi, acest sector joacă un rol important în dezvoltarea naţiunilor, cum este cazul Indiei.

Sectorul secundar

Sectorul secundar este partea economiei implicată în producerea bunurilor din materiile prime generate de sectorul primar. Fabricile

- care transformă lemnul în mobilă, cele care construiesc automobile şi cele care, prin rafinare, transformă ţiţeiul în petrol pentru încălzire fac parte din acest sector. Economiile societăţilor indus-trialc^sunt dominate de acest sector, care include cam o treime din forţa de muncă americană.

Sectorul terţiar

Sectorul terţiar este partea economiei care asigură servicii mai degrabă decât bunuri. Medicina şi învăţământul sunt exemple ale acestor activităţi. Sectorul terţiar se dezvoltă peste tot în procesul industrializării şi devine sectorul economic dominant în societatea postindustrială. în Statele Unite, aproximativ 60% din forţa

de muncă este cuprinsă în acest sector.

Economia dublă

Economia poate fi privită într-un alt fel: ca o *economie dublă* în care există un sector central şi un sector privat, periferic. în plus, există un sector gu veqjifmental.

Sectorul central

Sectorul central cuprinde organizaţiile economice foarte mari; ele au mulţi salariaţi, multe bunuri, ramuri care sunt dispersate pe scară largă şi profituri foarte mari. Ele folosesc tehnologie avansată şi domină pieţele. Marile companii de automobile, IBM şi Kellogg sunt exemple de firme din sectorul central. Sindicalismul este, uneori, bine dezvoltat, salariile sunt mari, iar concurenţa este oarecum limitată. Muncitorii din acest sector sunt, deseori, numiţi piaţa *forţei de muncă primare.*

Sectorul periferic

Sectorul periferic include firme relativ mici, de obicei plasate într-o regiune geografică. Acestea au capital mai mic, sunt expuse unei concurenţe substanţiale şi sunt, în general, mai puţin productive decât firmele din sectorul primar. în acest sector se găsesc fir

- mele care asigură asistenţă tehnică, industria textilă şi micii producători. Organizaţia sindicală din acest sector tinde să fie slabă; firmele tind să folosească multe femei, muncitori relativ tineri sau bătrâni şi membri ai grupurilor minoritare.

Sectorul de stat

Sectorul de stat se referă la producătorii de bunuri şi servicii, cum sunt agenţiile guvernamentale şi companiile care au contract cu guvernul. în acest sector productivitatea este, în general, mai mică decât în celelalte

două. Sindicatele nu sunt, în general, puternice în acest sector, iar salariile moderate sunt acceptate pe seama unei siguranţe mai îndelungate şi a unor planuri de pensionare adecvate, încetinirile recente din economie au dus la o reducere a forţei de muncă în acest sector.

SISTEME ECONOMICE COMPARATIVE

în lumea contemporană există două forme economice majore: economia de piaţă şi economia centralizată. într-o *economie de piaţă* statul nu intervine în activităţile economice ale societăţii, cre-zând că „piaţa", baza forţelor economice, constituie cea mai naturală şi mai propice influenţă asupra activităţii economice şi că ea ar trebui lăsată propriilor sale mecanisme. în *economiile centralizate* statul joacă cel mai important rol în activităţile economice ale societăţii. Acestea sunt tipuri ideale - modele abstracte sau „pure" de concepte cu care pot fi comparate exemple din lumea reală. Societăţile contemporane prezintă caracteristici ale ambelor forme, deşi una poate predomina. Vom explora fiecare formă separat şi apoi vom discuta un caz de organizare mixtă.

O economie de piaţă: capitalismul

Capitalismul este un sistem economic în care resursele naturale, precum şi mijloacele de producţie şi repartiţia sunt în proprietate privată. Adam Smith (1937; original, 1776) a oferit cadrul teoretic

- al acestui sistem economic; lucrarea sa sugerează câteva trasaturi definitorii ale capitalismului.

Deţinerea privată a proprietăţii

Deşi fiecare societate permite indivizilor sau organizaţiilor să deţină o oarecare proprietate privată, întinderea unei astfel de proprietăţi particulare este considerabil mai mare într-un sistem capitalist, în capitalismul pur, toată proprietatea care generează sau

poate genera bogăţie este sub controlul indivizilor şi al organizaţiilor, nu a statului. Această concepţie a deţinerii de proprietate oferă justificarea definirii furtului nu numai ca un act urât din punct de vedere moral, ci şi unul criminal (vezi Cap. 8).

Maximizarea profitului

Urmărirea profitului maxim este puternic încurajată într-o societate capitalistă.

O asemenea acţiune este considerată profitabilă atât pentru indivizi, cât şi pentru societate. Pentru indivizi, creşterea profitului permite acumularea de bogăţie, ***mţe*** pojţte fi folosită pentru plăcerile individuale, pentru investiţii, pentru extinderea afacerilor sau pentru oricare combinaţie a acestora. Pentru societate, acumularea de capital aduce beneficii pentru întreaga comunitate, prin asigurarea resurselor necesare pentru extinderea şi îmbunătăţirea afacerilor.

încurajarea concurenţei în capitalism, concurenţa nelimitată între întreprinderile economice trebuie să ducă la eficienţă în economie, prin autoreglare de către forţele pieţei. Guvernul poate doar să tulbure aceste forţe „naturale” dacă intervine.

Consumatorii sunt într-o poziţie mai bună decât statul în a decide ce ar trebui să producă şi la ce preţ. Dacă un produs este inferior sau preţul acestuia este prea mare, consumatorii îl vor evita cât timp există o alternativă concurenţială. în această situaţie, primul producător fie va ieşi din afaceri, fie va face modificările necesare ale produsului sau ale preţului, ca să atragă cumpărători de la con

- curentă. în acest fel, susţinea Adam Smith, activitatea economică este dirijată în mod adecvat de „mâna invizibilă” atotştiutoare.

Astfel, capitaliştii consideră că urmărirea neîngrădită a câştigului personal este în interesul atât al consumatorilor, cât şi al producătorilor. Până la urmă, societatea beneficiază datorită abilităţilor pe care concurenţa le introduce în economie.

Economiile centralizate: socialismul şi comunismul în *economiile centralizate* statul joacă un rol major în luarea deciziilor economice. Există două forme majore de astfel de economii: socialismul şi comunismul.

Socialismul

Insocialism, resursele naturale, mijloacele de producţie şi mijloacele de repartiţie sunt deţinute colectiv, iar economia este reglementată central de către stat. Accentul este pus mai degrabă pe urmărirea scopurilor colective decât pe a celor individuale. O dată cu instaurarea proprietăţii colective, motivul profitului este absent. Astfel, trăsăturile definitorii ale acestei forme economice sunt reversul celor ale capitalismului. Socialismul neagă valabilitatea afirmaţiei lui Adam Smith că atunci când oamenii îşi urmăresc propriile lor interese, înguste şi individualiste, în mod automat acestea aduc beneficii întregii societăţi. Socialismul insistă că trebuie să fie o mână călăuzitoare pentru economie, una care să vegheze la binele colectiv. Din acest punct de vedere, consumatorilor deseori le lipsesc informaţiile necesare pentru a lua decizii economice care să asigure eficienţă economică. Capitaliştii manipulează cererea prin reclamă falsă; ei caută să mărească profitul, nu să satisfacă nevoile sociale.

Deşi deseori (până recent) considerate state comuniste (vezi mai jos), Uniunea Sovietică şi fostele ţări satelite din Europa răsăriteană, împreună cu China, au fost principalele exemple ale societăţii socialiste. Dar există câteva societăţi în lume - în Asia, Africa, Europa şi America

Latină - care sunt socialiste în formă.

- **335**

Comunismul

Socialismul nu **era** ultimul stadiu pe care Marx îl preconiza în **evalua** societăţii. El a numit ultimul stadiu *comunism,* evoluţia socialismului - cu orientarea şi structura sa colectivistă - într-o societate a egalităţii sociale, politice şi economice. Marx a considerat socialismul doar o formă tranzitorie. în socialism, proprietatea privată va fi abolită, iar inegalităţile bazate pe ea vor dispărea. Astfel, statul nu va mai fi necesar. Societatea va evolua, într-un mod paradoxal, într-un cerc complet de la începuturile sale, la „comunismul primitiv" (vezi Cap. 16), deşi la un nivel superior de progres social şi tehnologic.

Nicio societate nu a atins încă nivelul comunismului prevăzut de Marx. De fapt, chiar Marx a fost neclar în privinţa modului în care va funcţiona comunismul. Descrierea comunismului făcută **de** el a servit ca un tip ideal, definind un obiectiv spre care oamenii ar trebui să se străduiască şi **pe** care l-ar putea atinge.

Economiile hibpde:

socialismul dertiocfatic

^ **-** Economiile hibride sunt acelea care combină trăsăturile controlului pieţei cu reglementarea centrală a guvernului.

Socialismul democratic

Un exemplu **de** economie hibridă este *socialismul democratic, în* care elemente ale pieţei şi ale economiei controlate **de la** centru sunt folosite pentru a reduce inegalităţile sociale. Un alt nume pentru această formă **de** economie *este statul bunăstării sociale.* în aceste societăţi,

guvernul deţine şi conduce sectoarele cheie ale economiei (e.g., educaţia, asistenţa socială, transportul şi serviciile publice) şi reglementează alte părţi importante ale sectorului privat Impozitele sunt mari, îndeosebi pentru cei bogaţi, cu scopul **de** a reduce acumularea individuală **de** bogăţie, iar banii sunt folosiţi pentru a finanţa programe vaste **de** servicii sociale.

Suedia este un exemplu excelent de societate socialistă democratică şi, într-un grad mai mic, la fel sunt Italia şi Franţa. Marga-ret Thatcher, fostul prim-ministru al Marii Britanii, a fost hotărâtă să transforme ţara din forma sa anterioară socialist democratică, sub guvernele laburiste; ea a vândut un număr de întreprinderi guvernamentale (e.g., compania aeriană) sectorului privat. în ciuda intenselor sale eforturi, Marea Britanie încă are o economie hibridă, îndeosebi asistenţa socială.

Comparaţie între capitalism şi socialism

Nu este posibilă o simplă comparaţie a acestor două sisteme, deoarece economia este doar un element în structura instituţională a unui sistem. Deseori, alte instituţii afectează activităţile economice. Totuşi, două probleme sunt considerate deosebit de importante de cei care susţin o formă sau alta de economie: productivitatea şi egalitatea veniturilor.

Productivitatea

Capitalismul pretinde că este un sistem economic mai eficient şi mai productiv decât socialismul. Această superioritate este garantată prin faptul că i se permite pieţei să reglementeze activităţile economice. între societatea capitalistă şi cea socialistă există o va-riabilitate considerabilă în privinţa productivităţii. De pildă, printre societăţile predominant capitaliste, Statele Unite au cel mai mare *Produs Naţional Brut (PNB) per capita*-un grad de productivitate acceptat. PNB pe locuitor este valoarea

totală a tuturor bunurilor produse şi a serviciilor asigurate în societate, împărţite la numărul de oameni din societate (Administraţia pentru Controlul Armamentului şi Dezarmare a Statelor Unite, 1986). Totuşi, Grecia, o altă ţară predominant capitalistă, are doar aproximativ 23% PNB pe locuitor din cel al Statelor Unite. în mod similar, fosta Germanie de Est avea cel mai mare PNB pe locuitor dintre ţările predominant socialiste, iar Iugoslavia avea aproximativ 21% din acest nivel.

- în ciuda deosebirilor interne din cadrul fiecărui tip de societate, PNB-ul mediu pe locuitor al ţărilor capitaliste depăşeşte cu mult pe qel al statelor socialiste. în 1986, PNB-ul pe locuitor al societăţilor **socialiste** era cam două treimi din cel al societăţilor capitaliste. Astfel, există o dovadă care justifică pretenţiile capitaliste referitoare la o productivitate mai mare.

Egalitatea veniturilor

Unul dintre obiectivele socialismului este acela de a reduce inegalitatea economică. în societăţile capitaliste, pe de altă parte, piaţa determină venitul. Orice inegalitate este percepută ca o consecinţă inevitabilă a talentului şi a priceperii individuale, şi se consideră că statul nu ar trebui să joace niciun rol în reglementarea acestui efect.

O modalitate de a explora această problemă este luarea în considerare a diferenţei între veniturile medii ale oamenilor de la vârful şi baza repartiţiei veniturilor. Cu cât diferenţa este mai mare, cu atât mai mare este inegalitatea veniturilor. O examinare a unor dovezi accesibile demonstrează că inegalitatea veniturilor este cam de două, trei ori mai mare în societăţilercapitoliste decât în cele socialiste, inclusiv ţările socialiste democratice cumgste Suedia (Wiles, 1977). Deşi cea mai productivă societate capitalistă, Statele Unite prezintă cel mai mare grad de inegalitate a veniturilor.

Pe scurt, este clar că societăţile capitaliste sunt mai productive economic decât societăţile socialiste. Totuşi, unul dintre obiectivele cheie ale socialismului este acela de a reduce inegalitatea veniturilor existentă în societăţile capitaliste. Acestea demonstrează un grad considerabil de succes în atingerea acestui obiectiv.

SISTEMUL ECONOMIC AMERICAN

Economia Statelor Unite este predominant capitalistă. Ea este deosebit de productivă şi generează unul dintre cele mai ridicate niveluri de trai din lume. De asemenea, ea prezintă un înalt nivel de

- inegalitate a veniturilor. Ne întoarcem acum la câteva dintre trăsăturile definitorii importante ale sistemului economic american.

Capitalismul corporatist

Capitalismul individual din societatea americană este umbrit de *capitalismul corporatist,* în care mai multe zeci de foarte mari corporaţii domină economia. *Corporaţiile* sunt organizaţii formale (vezi Cap. 5) care au o existenţă legală, putere şi îndatoriri separate de proprietarii sau managerii lor; ele dispun de o putere considerabilă în societate. Companiile petroliere majore, cum este Mobil, şi fabricanţii de automobile, cum este Ford, sunt exemple de corporaţii uriaşe care domină eonomia americană.

Conglomeratele, corporaţii mamut formate dintr-un număr de corporaţii de dimensiuni medii şi mari, constituie o altă influenţă majoră asupra economiei americane. RJR Nabisco, ale cărui pachet de acţiuni includeau, la un moment dat, Delmonte Foods, Doctor Pepper, Kentucky Fried Chicken şi Bear Creek Mail Order Com-pany, este un astfel de conglomerat Mărimea şi organizarea conglomeratelor le conferă o mare influenţă asupra economiei americane.

Controlul corporatist

Corporaţiile au ajuns predominante spre sfârşitul secolului al XDC-lea. A fost nevoie de un anumit mecanism care să asigure sumele uriaşe de bani necesare pentru a construi ţara la vremea aceea, iar corporaţia a satisfăcut această nevoie. Corporaţia permite oamenilor să îşi investească banii şi să obţină acţiuni într-o companie. Teoretic, aceasta oferă investitorilor un rol în determinarea politicii companiei, prin dreptul lor de a alege un consiliu de directori sau de a vota direct în anumite probleme de orientare. Totuşi, în practică, acţionarii individuali au, în general, control redus asupra unei corporaţii, deşi acţionarii instituţionali (e.g., fondurile pentru pensii ale sindicatelor) deseori îl au.

Controlul corporaţiei este împărţit între acţionari, consiliul directorilor şi manageri, persoane angajate pentru a lua deciziile zilnice

- necesare să ţină compania în funcţiune. Pentru majoritatea acţionarilor, responsabilitatea majoră a administraţiei, dacă nu singura, este mărimea profiturilor şi, în consecinţă, asigurarea unor dividende bune siau darea de seamă asupra investiţiilor.

Legăturile între corporaţii

Marile corporaţii şi conglomeratele domină economia Statelor Unite. Cele mai mari 100 deţin aproape jumătate din toate resursele manufacturiere din ţară. Unele dintre ele au bugete mai mari decât cele ale majorităţii ţărilor din lume. Multe dintre aceste mari corporaţii sunt legate una de alta informai prin cirquite *interconectate la nivelul conducerii:* reţele sociale de indivizi care sunt membri în consiliile de conducere ale mai multor corporaţii; Această reţea sporeşte concentrarea puterii economice în Statele Unite (Mintz şi Schwartz, 1985).

. Preluările corporaţiilor în anii recenţi, a existat oactivitate economică intensă, dar nu pentru producerea bunurilor $pentrw servicii, ci pentru mărirea profiturilor pe alte căi. Gestiunea createle de a profita de legile care schimbă impozitele şi, uneori, de a influenţa legile impozitelor prin puterea economică este în creştere. La fel este şi preluarea controlului asupra altor corporaţii, pentru a pune mâna pe bunurile acestora şi apoi a le vinde altora cu profit sau a le dezmembra după ce reţin părţile productive.

Există multe practici asociate cu preluările. Una este numită *greenmail* (poşta verde), când un investitor ostil (individ sau corporaţie) dobândeşte o mare parte din acţiunile corporaţiei şi ameninţă să preia controlul dacă acţiunile nu sunt răscumpărate la un preţ mai ridicat decât preţul de cumpărare iniţial. O altă practică este *poison pili* (pilula cu otravă), care este o situaţie defensivă (când există datorii mari), ce face dintr-o corporaţie o ţintă neatrăgătoare pentru o preluare. Alta este *golden parachute* (paraşuta de aur), un acord pentru a plăti funcţionarilor superiori un salariu substanţial în eventualitatea unei preluări.

- Toate aceste practici au servit la îndepărtarea resurselor economice de eficienţă şi capacitate productivă. Aceste practici se concentrează asupra unor obiective pe termen scurt, pe seama investiţiilor şi a planificării pe termen lung. S-a considerat că această strategie a contribuit la reducerea dominaţiei economice a Statelor Unite în lume, îndeosebi în comparaţie cu Japonia.

Corporaţiile multinaţionale

Unul dintre efectele majore ale progreselor tehnologice în transporturi şi comunicaţii în secolul XX a fost dezvoltarea *corporaţiei multinaţionale,* care îşi are sediul într-o ţară, dar operează în alte ţări prin firme pe

care le deţine direct sau le controlează. Companiile petroliere importante (e.g., Mobil), producătorii de automobile (e.g., Ford) şi companiile de telecomunicaţii (e.g., IBM) sunt exemple de corporaţii multinaţionale cu baza în America.

Corporaţiile multinaţionale exercită influenţă economică şi politică enormă. General Motors, de pildă, este activ în aproape patruzeci de ţări şi vinde produse în valoare de peste 80 *de miliarde* de dolari în fiecare an. în mod clar, această sumă face din General Motors o parte importantă a economiei în multe dintre aceste ţări. Multe dintre cele mai mari corporaţii multinaţionale îşi au sediile în Statele Unite. Importanţa economică a Statelor Unite şi simpla mărime a resurselor economice proprii dau companiilor multinaţionale cu sediul aici o enormă influenţă în afacerile economice mondiale. Puterea economică a corporaţiilor multinaţionale poate să nu lucreze totdeauna în avantajul ţărilor gazdă. Multe dintre aceste corporaţii au fost acuzate că încearcă să submineze guverne (e.g., în Iran în 1953) şi să mituiască funcţionari publici (e.g., în Japonia în anii optzeci). Pe de altă parte, ele deseori asigură resurse utile şi tehnologie pentru dezvoltarea ţărilor care, altfel, nu ar fi accesibile.

Firmele mici în Statele Unite nu se găsesc doar conglomerate şi corporaţii multinaţionale. De fapt, aproape jumătate din forţa de muncă este folosită în firme mici de 100 de angajaţi sau mai puţini. Aici intră

- firmele de avocaţi, restaurantele, băcăniile, spălătoriile şi magazinele video. Din ce în ce mai mult, aceste firme sunt deţinute şi conduse de^embri ai minorităţilor etnice, îndeosebi de imigranţi recenţi.

înt fiecare an, în Statele Unite, se deschid sute de mii de firme mici. Multora le lipseşte capitalul necesar ca să se extindă sau să treacă cu bine prin situaţii economice grele.

Ca o consecinţă, cele mai multe dau faliment - mai mult de jumătate, în doi ani de la deschidere, iar cele mai multe, 90%, în zece ani (Aldrich şi Auster, 1986). Totuşi, apar mereu unele noi. Firmele mici joacă un rol important în economia americană, servind direct consumatorul şi generând mai multe slujbe noi în economie decât marile corporaţii.

Guvernul şi afacerile

Guvernul joacă un rol important în economie în multe feluri. El asigură bani şi structuri pentru a încuraja activitatea economică. El reglementează, într-o oarecare măsură, iniţiativa în afaceri, pro-tejând firmele împotriva concurenţei neloiale, pe consumatori împotriva produselor nesigure şi^eficiente, iar pe salariaţi împotriva pericolelor de la locul de muncă. ^Fondul monetar al guvernului (cantitatea de bani pusă în circulaţie) şigpliticile fiscale (impozitul) influenţează activitatea economică în mod direct. De asemenea, guvernul face contracte cu firme pentru bunuri (e.g., arme pentru armată) şi servicii; de fapt, guvernul este cel mai mare consumator de bunuri şi servicii din ţară.

în Cap. 16 a fost discutată concepţia despre elita puterii a teoreticienilor conflictului. Din punctul lor de vaiere, guvernul este doar un instrument al elitei economice; el apără interesele şi serveşte nevoile acestui grup. Totuşi, este improbabil ca societatea americană să fie controlată de vreun grup mic. în Statele Unite, marile afaceri sunt făcute de diverse companii care nu au nicio aprobare referitoare la o anumită politică guvernamentală ce le-ar servi cel mai bine. Mai degrabă, guvernul este, în general, sensibil la diverse interese economice, deşi influenţa lor asupra politicii guvernamentale nu este egală; o mai mare putere economică duce la o mai mare, deşi nu necontrolată, putere politică.

- MUNCA ŞI PROFESIUNILE ÎN STATELE UNITE

Semnificaţia muncii

Munca este activitatea centrală a multor indivizi. Ea nu le asigură doar venitul necesar, ci, de asemenea, este importantă pentru conceptul lor despre sine. Deşi acest lucru a fost, tradiţional, adevărat pentru bărbaţi, creşterea substanţială a numărului femeilor în cadrul forţei de muncă (vezi Cap. 12 şi mai jos) a eliminat, în general, orice deosebire de gen, în această privinţă.

Ocupaţiile pe care oamenii le au sunt indicatori importanţi ai clasei lor sociale: astfel, ocupaţiile le influenţează şansele vieţii şi experienţele de viaţă (vezi Cap. 9). De asemenea, ocupaţiile lor joacă un rol în modul în care alţii îi definesc şi interacţionează cu ei. Oamenii au concepţii diferite despre fermieri şi fizicieni şi interacţionează diferit cu ei.

Ocupaţiile oferă celor mai mulţi oameni satisfacţii importante. Gradul de satisfacţie este, deseori, asociat cu caracteristicile ocupaţiei. Ocupaţiile care reclamă o mai mare îndemânare şi cele care permit o mai mare autonomie sunt, deseori, considerate mai satisfăcătoare. Oamenii care lucrează în meserii obişnuite, sub supraveghere severă, au mai puţine satisfacţii, profesionale, deşi relaţiile interpersonale cu colegii de muncă le oferă o cale alternativă pentru satisfacţii profesionale. Marxiştii susţin că munca trebuie să aibă sens şi semnificaţie, să fie o activitate creatoare şi nu de rutină. Totuşi, în sondajul Gallup din 1985,70% dintre subiecţii anchetaţi au declarat că sunt mulţumiţi de ocupaţiile lor şi cam tot atâţia au arătat că ar continua să lucreze chiar dacă ar câştiga bani suficienţi ca să-şi asigure, financiar, viaţa. Astfel, munca este importantă pentru cei mai mulţi americani.

Profesiunile

Unele ocupaţii sunt mai importante decât altele (vezi Cap. 9). Un exemplu este *profesiunea,* o ocupaţie cu prestigiu social mare

- oare necesită o educaţie formală şi cunoştinţe vaste. Doctorii, avocaţii şi psihologii sunt exemple de ocupaţii profesionale. în general, oaţnenii cu profesiuni îşi controlează situaţia propriei munci; ei sunt; ţar, supravegheaţi de aproape. Ei trebuie să fie mai interesaţi în a asigura serviciul necesar decât în profitul personal sau interesul personal îngust.

întrucât o profesiune are o poziţie socială superioară, ocupaţiile deseori încercă să se transforme în profesiuni. Ele îşi redefinesc titlurile (e.g., din instalator în inginer sanitar), formează asociaţii profesionale care certifică un anumit nivel de îndemânare (e.g., comitetele medicale), adoptă un cod de etică pentru definirea comportamentului profesional adecvat şi caută să limiteze, prin regulamente legale, practicarea profesiunii la membrii asociaţiei profesionale.

Orientări în locul de muncă

La începutul secolului XX, aproape o treime din americani erau implicaţi în agricultură, ceva mai puţin de o treime în poziţii de gulere albe sau servicii, iar puţin peste o treime în ocupaţii pentru gulere albastre sau industrial^Ace^stă situaţie s-a schimbat dramatic în nouăzeci de ani. în prezent, aproximativ 3% din americani lucrează în agricultură, un sfert sunt ctt«gulere albastre sau industriale, iar aproape trei sferturi, gulere albe şi servicii.

Au fost oferite două explicaţii pentru lămurirea acestei schimbări dramatice. Progresele tehnologice au sporit eficienţa agriculturii şi a industriei, necesitând substanţial mai puţini muncitori în aceste domenii. în plus, din ce în ce mai multe femei au intrat în forţa de muncă,

completând şi extinzând ocupaţii în sectorul serviciilor, nu în cel al industriei sau agriculturii (vezi Cap. 12).

Aceste tendinţe au implicaţii sociale semnificative. Ele consolidează educaţia şi viaţa de familie. Pentru gulerele albe este nevoie de mai multă educaţie. Nivelurile superioare de educaţie asigură deprinderi tehnice necesare pentru aceste poziţii şi servesc ca un mecanism de protecţie pentru atitudinile şi obiceiurile sociale pe care acestea le necesită (vezi Cap. 14). Familia a trebuit să se adapteze la schimbările care au rezultat din situaţia în care ambii părinţi lucrau (vezi Cap. 13).

- ***Piaţa forţei de muncă***

Distincţia gulere albe/gulere albastre poate fi privită într-un alt fel. Pieţele braţelor de muncă pot fi definite după tipul şi beneficiile asigurate muncitorilor mai degrabă decât după tipul de ocupaţie implicat.

Pieţele primare ale forţei de muncă

Piaţa primară a forţei de muncă se referă la ocupaţiile care asigură beneficii considerabile celor care le practică. în stratul de sus al acestei categorii se află oamenii din profesiuni şi din management de nivel superior. Sub ei se află piaţa primară a forţei de muncă „subordonată" în care sunt mai puţine recompense exterioare (e.g., salarii mai mici, mai puţină asigurare de sănătate) şi recompense interioare (e.g., ocupaţii supravegheate şi mai repetitive). Această piaţă a forţei de muncă constă din muncitori de birou calificaţi şi de management de nivel inferior sau poziţii pentru gulerele albastre.

Pieţele secundare ale forţei de muncă

Piaţa secundară a forţei de muncă se referă la ocupaţiile care asigură beneficii minimale salariaţilor. Venitul lor şi siguranţa ocupaţiei sunt scăzute. Acestea

oferă posibilităţi mici pentru avansare şi este improbabil să fie organizate în sindicate. Acest nivel include gulerele albastre cel mai puţin calificate şi poziţiile funcţionăreşti de nivel inferior. în general, există probabilitatea ca piaţa secundară a braţelor de muncă să fie populată de femei şi membri ai grupurilor minoritare.

Profesiunile libere

Statele Unite au fost, esenţialmente, o ţară a profesiunilor libere, înainte ca urbanizarea şi industrializarea să transforme peisajul profesional. Astăzi, doar 7% dintre americani sunt liber-profesionişti - şi cei mai mulţi dintre aceştia sunt în agricultură (Biroul de Sta

- tistică a Braţelor de Muncă din Statele Unite, 1988). Ceilalţi tind să fie salariaţi în mici firme comerciale şi câţiva în profesiuni.

profesiunile libere au fost, totdeauna, extrem de apreciate. Ele elimină tipul de supraveghere care multora nu le place. Ele asigură un grad de libertate şi flexibilitate uneori inexistente pentru cei în serviciul altora. Pe de altă parte, liber-profesioniştilor deseori le lipsesc beneficii suficiente - şi sunt foarte vulnerabili la crize economice.

Şomajul

Toate societăţile sunt confruntate cu un oarecare grad de şomaj. Totuşi, progrelese tehnologice în societatea modernă tind să mărească rata şomajului, pe măsură ce muncitorii sunt înlocuiţi cu maşini care pot îndeplini, mai bine, mai complet şi mai ieftin, multe operaţiuni. In societăţile socialiste, guvernul îşi asumă obligaţia de a crea locuri de muncă, reducând substanţial rata şomajului. în ţările capitaliste, şomajul tinde să se încadreze între 5 şi 10%. în Statele Unite, o rată a şomajului de 5% este considerată „folosire deplină", o recunoaştere că cjpstă un număr ireductibil de oameni care vor rămâne şomeri. * *

în Statele Unite, şomajul a variat.*Qea mai ridicată rată a şomajului, de la marea depresiune din anii treizeci, a avut loc în 1982, cuprinzând aproape 10% din forţa de muncă. în 1988, aproximativ 7 milioane de oameni (2% din forţa de muncă) au fost şomeri. Şomajul nu afectează populaţia în mod egal. El tinde să fie mai ridicat pe piaţa secundară a forţei de muncă unde există o mare concentrare de femei, adolescenţi şi membri ai grupurilor minoritare. De fapt, rata recentă a şomajului pentru americanii africani este de peste două ori mai mare decât cea pentru albi.

Rata oficială tinde să subestimeze şomajul. Rata aceasta se bazează pe oamenii care caută de lucru în mod activ; mulţi oameni se descurajează, încetează să mai caute şi nu mai sunt înscrişi în evidenţe. De asemenea, mulţi şomeri iau slujbe care cer mai puţină calificare şi aduc mai puţini bani decât ocupaţiile lor anterioare. Astfel, deşi tehnic angajaţi, ei au, de fapt, ocupaţii parţiale sau neconforme cu pregătirea lor.

- **UN SISTEM ECONOMIC MONDIAL**

Economia oricărei societăţi modeme este legată de economia altora. Wallerstein (1974;1979) a dezvoltat un *model de sistem mondial,* ca să examineze legăturile economice şi politice între societăţi. El susţine că există un miez al societăţilor extrem de industrializate şi o *periferie* mult mai mare a societăţilor mai puţin dezvoltate, care sunt dependente de miezul industrial şi exploatate de acesta.

Wallerstein crede că relaţia între cele două tipuri este *neocolo-nială,* o formă nouă a vechiului colonialism european. Periferia este exploatată prin controlul lumii industriale a preţurilor pentru mărfurile periferiei, prin marile datorii contractate de periferie, din cauza insuficientei acumulări de capital, şi prin puterea

corporaţiilor multinaţionale care îşi au sediile în ţările dezvoltate.

Acest punct de vedere va fi examinat în Cap. 23.

Ordinea economică a societăţilorpreindustriale a fost schimbată dramatic prin invenţia plugului, prin folosirea puterii animale şi, îndeosebi, prin progresele tehnologice în domeniul energiei, asigurate de revoluţia industrială. Drept urmare, accesul economiei s-a schimbat de la producerea materiilor prime la prelucrarea lor în produse utilizabile şi, mai târziu, în producerea informaţiilor şi asigurarea serviciilor.

Societatea modernă se compune dintr-un sector primar care asigură resursele prime şi dintr-un sector secundar care transformă aceste resurse în produse finite. Sectorul terţiar oferă serviciile necesare economiei. Privite lucrurile într-o altă perspectivă, în sfera privată există o economie dual: un sector central al marilor organizaţii, cu profituri ridicate, care domină piaţa, şi un sector periferic alfirmelor mai mici, care sunt mai localizate şi mai precare din punct de vedere economic. Pe lângă această economie dual privată, există un sector de stat controlat de guvern; de obicei, el este mai puţin productiv decât sectorul privat

Au fost analizate, în termeni ideali, două tipuri majore de sisteme economice. Capitalismul este o economie de piaţă, cu o intervenţie redusă din partea statului. El pune accentul pe

- deţinerea privată a proprietăţii, pe sporirea profitului şi pe importanţa concurenţei libere. Celălalt tip este economia centralizată, în socialism, proprietatea şi resursele sunt deţinute cdî&ctiv, iar economia este controlată de stat, care urmăreşte, obiectivele colective mai degrabă decât individuale. Comunismul, o dezvoltare în continuare a socialismului, urmăreşte realizarea

egalităţii sociale şi economice. Până în prezent, nicio societate nu a ajuns la acest nivel. Majoritatea societăţilor constituie combinaţii ale celor două forme majore: socialismul democratic este un exemplu. în general, capitalismul este mai productiv din punct de vedere economic decât socialismul, dar socialismul reuşeşte mai bine să reducă inegalitatea veniturilor între cetăţenii săi.

Sistemul economic american este dominat de corporaţii şi conglomerate; el este o formă de capitalism corporatist. în ultima vreme, s-au dezvoltat corporaţiile multinaţionale; ele joacă un rol important în activitatea economică naţională şi internaţională. Totuşi, micile firme sunt importante în Statele Unite; ele asigură mai mult de jumătate din oportunităţile de angajare, deşi tind să fieinstabile din punct de vedere economic. Guvernul de asemetm^ joasa un rol semnificativ în economie, în calitate de consumator şi furnizor de bunuri, precum şi regulator al activităţii economica.

Munca este un aspect semnificativ al vieţii majorităţii oamenilor. Ea contribuie la identitatea lor şi la interacţiunile cu alţii. în general, cei mai mulţi oameni obţin satisfacţii considerabile din ocupaţiile lor, îndeosebi cei cu ocupaţii cu statut superior. Profesiunile reclamă educaţie vastă şi un statut superior. Există încercări constante de a ridica, printr-o varietate de mecanisme, ocupaţiile la profesiuni. Forţa de muncă americană s-a schimbat dramatic în cursul acestui secol. La început, numărul muncitorilor din agricultură era aproximatix egal cu cel al ocupaţiilor industriale şi ale gulerelor albastre, precum şi cu al ocupaţiilor gulerelor albe şi ale serviciilor. Mai recent, ocupaţiile gulerelor albe şi ale serviciilor au ajuns, considerabil, mai numeroase decât celelalte tipuri. Această schimbare a fost, în mare măsură, provocată de progresele tehnologice şi de intrarea unui număr din ce în ce mai mare de femei pe

- piaţa forţei de muncă. Ocupaţiile de pe piaţa primară a forţei de muncă asigură, în mod considerabil, beneficii mai multe salariaţilor decât ocupaţiile de pe piaţa secundară a forţei de muncă, ocupaţii mai probabil să fie ocupate de femei şi minorităţi. Deşi la începutul istoriei Statelor Unite cei mai mulţi oameni erau liber-profesionişti, acum majoritatea lucrează pentru alţii. Liber-profesioniştii se bucură de lipsa supravegherii, dar deseori ei nu realizează beneficii adecvate şi sunt mai vulnerabili la crizele economice. In ţările capitaliste, şomajul se încadrează între 5 şi 10%; în ţările socialiste, el este, considerabil mai mic, datorită angajamentului guvernului de a crea ocupaţii pentru a menţine o utilizare totală a forţei de muncă.

Wallerstein susţine că economiile diferitelor societăţi sunt legate între ele într-un sistem mondial şi că ţările industriale dezvoltate domină şi exploatează o periferie a ţărilor în curs de dezvoltare.

- v 18

MEDICINA

/ntr-un timp scurt, domeniul medicinii a ajuns o instituţie socială complexă şi vitală. în acest capitol vom explora instituţia medicală, îndeosebi modelele de sănătate şi boală, deosebirile în reacţia la boală şi medicina ca profesiune. Sănătatea şi medicina vor fi examinate din perspectiva funcţionalistă, din cea a teoriei conflictului şi din perspectiva interacţionistă. O discuţie despre legătura între sănătate, mediul ambiant şi stilul de viaţă va completa capitolul.

MODELE SOCIALE DE SĂNĂTATE Şl BOÂUĂ

Sănătatea şi conceptele sale înrudite

Organizaţia Mondială a Sănătăţii (OMS) defineşte *sănătatea* ca „o situaţie de bunăstare fizică, mentală şi

socială, nu, pur şi simplu, absenţa bolii sau a infirmităţii". *Indispoziţia* este o părere personală, un sentiment că nu te simţi bine. *Boala* indică o stare patologică diagnosticată medical ce poate fi cauza indispoziţiei. Termenul repulsie se referă la un statut social care afectează modul în care oamenii sunt trataţi fiindcă sunt consideraţi că au o boală.

Sănătatea şi istoria omenirii

Sănătatea şi conceptele sale înrudite au fost factori importanţi în istoria omenirii. Unii antropologi cred că jumătate din membrii

- societăţilor de vânători şi culegători nu depăşea vârsta adolescenţei şi doar foarte puţini trăiau mai mult de patruzeci de ani. Deşi progresele în agricultură asigurau o sursă de hrană mai abundentă, dezvoltarea urbanismului care a însoţit evoluţia societăţii înaintea revoluţiei industriale cu poluarea mediului înconjurător, cu sistemul sanitar precar şi cu boli infecţioase larg răspândite - aparent nu au lungit viaţa oamenilor în mod semnificativ. Speranţa de viaţă în epoca medievală nu se deosebea mult de cea din perioada societăţilor de vânători şi culegători.

începutul revoluţiei industriale a adus mai multă poluare şi mai multe accidente industriale; probleme sanitare rezultate din canalizarea neadecvată şi din marile concentrări de oameni în mediile urbane. Situaţia a început să se îmbunătăţească doar în prima parte a secolului al XDC-lea. Deşi deseori atribuită progreselor în medicină, îmbunătăţirea sănătăţii a început, de fapt, înaintea oricăror descoperiri ştiinţifice: nivelurile de trai îmbunătăţite duseseră la o mai bună nutriţie şi cazare (McKeown, 1979). A doua parte a secolului al XDC-lea a fost marcată de progrese medicale semnificative, iar recunoaşterea legăturii clare între sănătate şi mediul fizic înconjurător a dus la îmbunătăţirea sistemului sanitar.

Astăzi, sănătatea mondială variază după tipul de

societate. Oamenii din societăţile Lumii a Treia (ţările în curs de dezvoltare) au o speranţă de viaţă de aproximativ şaizeci de ani, cam zece arii mai puţin decât media oamenilor din societăţile industriale (Mahler, 1980). în Africa, speranţa de viaţă este de aproximaziv cincizeci de ani. Sărăcia, sistemul sanitar precar, proasta nutriţie, bolile infecţioase larg răspândite şi rata ridicată a mortalităţii infantile, cauzate de aceste condiţii, explică aceste cifre.

Epidemiologia

Sociologii sunt interesaţi de modelele de sănătate ale populaţiilor şi de structurile sociale imaginate pentru menţinerea sănătăţii. *Epidemiologia* studiază originea, repartiţia şi transmiterea bolilor în cadrul unei populaţii. La început, epidemiologia s-a concentrat în principal asupra originii şi repartiţiei bolilor. Astăzi, ea are o preocupare mai laigă, mai socială; ea urmăreşte legătura între modelele de sănătate, pe de o parte, şi mediul social şi fizic, pe de altă parte.

- ***Modele diferenţiale de sănătate în Statele Unite***

Modele după vârstă

Durata vieţii americanilor a crescut în mod constant, iar rata deceselor s-a redus practic la toate grupele de vârstă. Singura excepţie importantă o constituie tinerii adulţi, la care probabilitatea de a muri în accidente este mai mare, deseori în accidente de maşini. De asemenea, Statele Unite au o rată a mortalităţii infantile mai ridicată decât ar fi de aşteptat într-o societate cu resursele lor. Această rată este legată de clasa socială.

Modele după gen

Femeile par să fie mai sănătoase decât bărbaţii. Aşa cum s-a arătat mai înainte, sunt concepuţi mai mulţi

masculi decât femele, mai mulţi mor înainte de naştere, în timpul copilăriei şi pe parcursul vieţii (vezi Cap. 12). Deosebirile de gen în privinţa ratei mortalităţii, înainte şi după naştere, este^jprobabil, un rezultat mai degrabă al factorilor biologici, decât al celor sociali. Totuşi, diferenţa continuă între genuri sugerează influenţa factorflor sociali.

Stresul care rezultă din accentuarea comportamentului agresiv şi competitiv al rolului masculin, împreună cu o mai mare implicare a bărbaţilor în ocupaţii mai riscante (e.g., serviciul militar, mineritul şi construcţiile) contribuie, fără îndoială, la o rată mai ridicată a mortalităţii prin accidente, violenţă şi sinucideri printre băieţi şi bărbaţi. Fumatul şi consumul de alcool sunt mai răspândite printre bărbaţi decât printre femei şi ambele contribuie la o deteriorare a sănătăţii. Paradoxal, pe măsură ce femeile ajung la o egalitate din ce în ce mai mare cu bărbaţii, rata fumatului şi cea a consumului de alcool au crescut şi este probabil ca deosebirile dintre genuri în privinţa sănătăţii să se reducă.

în prezent, speranţa de viaţă medie a americanilor născuţi la mijlocul anilor *80 este de 71,2 ani pentru bărbaţi şi de 78,2 ani pentru femei.

- **Modele după clasa socială**

Americanii din clasa de mijloc şi clasa de sus prezintă o sănătate mai bună decât cei sub ei în structura de clasă (Centrul Naţional al Statelor Unite pentru Statistica Sănătăţii Publice, 1987). Rata relativ ridicată a mortalităţii infantile, la care s-a făcut referinţă mai sus, este aproape în întregime un rezultat al sărăciei. Mai mult, la fiecare nivel de vârsta, starea sănătăţii celor săraci este mai proastă decât a celor care stau mai bine din punct de vedere economic (Doyal Ben-nett, 1981). De pildă, numărul zilelor de concediu medical solicitat de cei care câştigă 10 000 de dolari sau mai puţin este mai mare de două ori şi

jumătate decât al celor care câştigă 35 000 de dolari sau mai mult (Centrul Naţional al Statelor Unite pentru Statistica Sănătăţii Publice, 1987). Americanii africani au o speranţă de viaţă de 67,2 ani pentru bărbaţi şi de 75,2 pentru femei, considerabil mai puţin decât pentru albi, iar starea lor de sănătate este, de asemenea, mai proastă.

în mare măsură, aceste deosebiri de clasă socială, în privinţa sănătăţii şi a speranţei de viaţă, reflectă condiţiile de viaţă substanţial inferioare ale săracilor, care tind să trăiască în condiţii de cazare mai puţin salubre şi în înghesuială, şi au venituri insuficiente pentru a ţine o dietă adecvată. în consecinţă, ei au o rată a tuberculozei şi a bolilor infecţioase mai mare decât bogaţii. De asemenea, ei sunt mai expuşi la violenţa şi la stresurile ce survin în interiorul oraşelor mari şi au o rată mai ridicată a mortalităţii prin omucidere, îndeosebi printre bărbaţii americani africani tineri. Evident, americanii din clasa mijlocie şi de sus de asemenea se îmbolnăvesc şi mor. Totuşi, bolile lor rezultă, în mare măsură, din stilul lor de viaţă îmbelşugat. Dieta lor relativ bogată şi lipsa de activitate fizică duc la moartea lor printr-o varietate de boli de inimă.

Deosebirile culturale în explicarea stării de boală

Oamenii reacţionează diferit la boli. Unele dintre aceste diferenţe se datorează fondului cultural şi subcultural. Durerea pe care o persoană o simte ar putea fi atribuită unei boli, după părerea cuiva

- dintr-o cultură occidentală, şi unui vrăjitor, după părerea cuiva din Indiile de Vest. Oamenii de ştiinţă creştini devotaţi cred că boala estş dată de Dumnezeu şi că numai Dumnezeu - nu medicina şi nici **doctorii** - o poate vindeca. Cultura şi ideologia oamenilor îi orientează spre diferite tipuri de explicaţii pentru evenimente, inclusiv cele

legate de sănătate.

Zborowski (1969) a constatat că grupurile etnice americane se deosebesc în privinţa reacţiilor la durere. Americanii italieni văd durerea în raport cu soarta, *il des tino,* şi sunt preocupaţi de manifestarea ei curentă; ei vor ca durerea să treacă cât mai curând probabil şi sunt mai puţin preocupaţi de modul în care aceasta se realizează. Americanii evrei, pe de altă parte, sunt mai orientaţi spre viitor. Ei vor să ştie care sunt implicaţiile pe termen lung atât ale durerii, cât şi ale modului de aplicare al tratamentului prescris. Protestanţii anglo-saxoni albi se plâng mai puţin de durere decât celelalte două grupuri etnice şi privesc mai puţin emoţional la ceea ce li se întâmplă.

Americanii chinezi, care sunt legaţi de cultura chineză, văd boala ahfel decât alţi americani; ei folosesc remedii cultural-tradiţionale, în locul medicinei”moderne” sau complementare acesteia. Ei pun accentul pe importanţa unui **echilibru** al forţelor naturale care poate fi dobândit prin folosirea unoi^unclruri speciale şi a unor plante. Durerea este controlată prin acupuncftuă - ace introduse în părţi foarte precise ale corpului. Americanii băştinaşi urmează practicile tradiţionale bazate pe concepţia lor despre legătura sacră între fiinţele umane şi natură. Ei tind să folosească plante speciale şi leacuri, ritualuri spirituale şi diverse forme de acţiuni fizice pentru a-şi îmbunătăţi şi menţine sănătatea.

MEDICINA CA PROFESIE

Medicii se bucură de un statut social superior în societatea americană. Acest fapt se datorează nu numai progreselor ştinţifice în domeniul medicinei, ci şi încercărilor organizate ale medicilor de a-şi promova propriile interese. Ei au realizat aceasta transformând medicina într-o profesiune (vezi Cap. 17).

- ***Profesionalizarea*** în trecut, medicii nu aveau nevoie de calificări formale pentru a practica medicina. Oricine putea să recurgă la o practică medicală şi să-şi facă reclamă pentru serviciile sale. Astfel, existau mulţi practicieni necalificaţi, precum şi medici instruiţi şi devotaţi. în anul 1846, un grup de medici a format Asociaţia Medicală Americană (AMA). Ei au intervenit pe lingă guvernele statelor ca să obţină autorizare şi atestare pentru cei care oferă sfaturi medicale şi tratament. Facultăţile de medicină erau închise dacă nu atingeau standardele satisfăcătoare. Aceasta a redus numărul medicilor şi a dat celor care au rămas un mai mare control economic asupra unei pieţe care se extindea. Pe la începutul secolului al XX-lea, AMA controla procesul de atestare şi s-a constituit ca forţa dominantă în medicina americană.

Constituirea medicinei ca profesiune ce reclamă instruire riguroasă şi cunoştinţe specializate a consolidat poziţia socială a medicilor şi le-a sporit veniturile. De asemenea, aceasta le-a dat o putere considerabilă în domeniul medical. Ei nu erau supravegheaţi, nici răspunzători pentru acţiunile lor în faţa nimănui, doar faţă de colegii lor. Orice plângere împotriva incompetenţei trebuia să fie validată de alţi medici, făcând improbabilă susţinerea unei astfel de acuzaţii pe baza unei reexaminări. Deseori, medicina a servit ca model pentru alte ocupaţii care doreau să-şi câştige independenţă şi prestigiu ca profesiune.

Totuşi, în anii din urmă, birocratizarea societăţii americane a atins chiar şi profesiunea medicală (Starr, 1982). Costul din ce în ce mai mare al pregătirii medicale, al cercetării şi al echipamentului reclamă ajutorul guvernului şi al industriei, ale căror metode şi practici influenţează activităţile medicilor şi ale altor specialişti în domeniul medicinei. în plus, costurile din ce în ce mai

ridicate ale sistemelor de îngrijire medicală au permis guvernului, sindicatelor muncitoreşti, corporaţiilor şi grupurilor de consumatori să pătrundă în arena medicală. Fiecare caută să găsească modalităţi de a limita creştet costurilor, şi multe dintre acţiunile lor reduc lipsa de supraveghere de care medicii s-au bucurat în trecut (Light, 1991).

- ***Socializarea medicală***

Pregătirea medicală este îndelungată, riguroasă şi costisitoare, înbşcţsecinţă, cei care merg la facultatea de medicină sunt, în principal, Băibaţi albi din familiile bogate. Aceştia nu numai că au resursele necesare să plătească pentru facultatea de medicină, ci sunt şi socializaţi ca să-şi amine plăcerea imediată în interesul unor obiective pe termen mai lung (vezi Cap. 9). De asemenea, e mai probabil ca ei să aibă medici în familie, care le servesc atât ca modele ale rolului, cât şi ca surse importante de relaţii profesionale. Recent, din ce în ce mai multe femei şi grupuri ţninoriţare au intrat la facultăţile de medicină.

Becker şi colegii săi (1961) au constatat că cei care urmează facultatea de medicină îşi încep pregătirea cu păreri idealiste despre această profesiune şi despre capacitatea lor de a-i servi pe alţii. Ei sunt entuziaşti în a învăţa tot ceea ce le-ar putea fi necesar să ştie ca medici. Totuşi, ei consideră facultatea de medicină o experienţă copleşitoare. întrucât trebuie să înveţe mai mult decât cred că este posibil, îşi reduc treptat obiectivele educaţionale şi ajung să fie mulţumiţi doar că îşi iau examenele. Studenţii la medicină dezvoltă o oarecare distanţă **emoţionai** de corpul omenesc şi de boală, ceea ce le permite să se ocupe de aspectele ^ficile ale ambelor. Ei devin din ce în ce mai conştienţi de lacunele din cunoştinţele lor şi de gradul de incertitudine care există în medicină. Ei ajung să înţeleagă nevoia de a se ocupa de aceste incertitudini şi de ignoranţa

lor în anumite zone, folosind presupuneri bazate pe pregătirea lor; de asemenea, ei învaţă să spere şi să tolereze erori. Viitorii medici învaţă normele profesionale privitoare la relaţiile cu pacienţii: legăturile emoţionale, sexuale şi financiare sunt considerate nepotrivite. Pe scurt, ei dezvoltă, treptat, o înţelegere mai realistă atât a posibilităţilor, cât şi a limitărilor medicinei modeme.

Socializarea medicală continuă şi după terminarea facultăţii de medicină. întrucât cei mai mulţi medici tind să ajungă specialişti, ei deseori îşi continuă instruirea. Ei trebuie să fie la curent cu practica şi tehnologia medicală care se schimbă rapid; unii fac aceasta prin programe de instruire continuă, oferite de spitale şi comitete medicale.

- Un proces de socializare similară are loc pentru alţi profesionişti importanţi în domeniul medicinei. Şcolile pentru surori medicale au multe dintre caracteristicile facultăţilor de medicină. Recent, s-au dezvoltat două noi poziţii în domeniul medical: *asistentul medicului şi sora practicantă.* Intensitatea instruirii pentru aceste poziţii se află undeva între cea a medicului şi a sorei medicale. Aceşti profesionişti stabilesc diagnosticul medical şi tratamentul sub supravegherea unui medic licenţiat. Aceste roluri au apărut din cauza reducerii de medici cu diplomă şi a costurilor din ce în ce mai ridicate ale asistenţei medicale. Oamenii care au aceste ocupaţii asigură o asistenţă medicală importantă, la un cost redus. Totuşi, atât aceste statute noi, cât şi rolul mai tradiţional de îngrijire a bolnavilor au mai puţină putere şi prestigiu atât în medicină, cât şi în societate.

Medicalizarea societăţii

Dezvoltarea profesiunii medicale a sporit, în mod corespunzător, impactul ei asupra societăţii, ducând la ceea ce unii au numitmet//-*calizarea societăţii,* extinderea medicinei şi a modelului medical la zone nemedicale ale

vieţii sociale (e.g., Freidson, 1970; Zoila, 1972). Mai mulţi factori atestă validitatea acestui punct de vedere.

Dezvoltarea medicinei

Creşterea fenomenală a numărului medicilor practicanţi şi al spitalelor, împreună cu dezvoltarea masivă a industriei farmaceutice şi a celei de asistenţă sanitară, a dat medicinei un rol din ce în ce mai mare în economie. Cheltuielile pentru sănătate constituie cam 10% din produsul naţional brut (PNB) al Statelor Unite, iar aproximativ 7% din forţa de muncă este asociată cu domeniul medicinei.

Extinderea la activităţi „naturale”

Multe activităţi care cândva erau considerate naturale sunt privite acum prin prisma medicinei. Naşterea unui copil este o astfel de activitate. înaintea acestui secol, cei mai mulţi copii se năşteau acasă, fără implicarea personalului medical calificat (Aries, 1962). Acesta era cazul şi cu moartea (Aries, 1974). Astăzi, naşterea şi moartea constituie prima şi ultima experienţă medicală. în general, acestea au loc într-un spital, reclamând implicarea şi certificarea unui medic. Alte probleme umane tipice, cum sunt insomnia, obezitatea şi^anorexia, au devenit probleme medicale. Aceasta nu pentru că ateftţia medicală este neadecvată în aceste cazuri; totuşi, ar trebui arătat că aceste probleme erau tratate în alte moduri înainte de a şi le apropria practicanţii medicali.

Medicalizarea devianţei

Poate nicăieri nu este văzută mai clar influenţa din ce în ce mai mare a medicinei decât în zona devianţei (vezi Cap. 8). Actele de devianţa sunt, din ce în ce mai mult, explicate ca fiind, mai degrabă, tulburări fizice sau mentale decât păcate, imoralitate sau criminalitate, cum erau considerate în trecut.

,3olnav" a înlocuit „rău", ca o descriere a deviantului. Acest lucru este clar văzut în cazul toxicomanilor, care sunt consideraţi dependenţi şi, de aceea, iresponsabili pentru „condiţia" lor. Psihiatrii (medicii specializaţi în tulburările mentale) participă în mod obişnuit la multe procese; ei deseori confirmă boala şi gradul de responsabilitate al celor acuzaţi de acte^riminale.

Larga acceptare a modelului medical

Problemele vieţii cotidiene sunt considerate influenţabile de tratamentul medical. Aspirina este prescrisă pentru durerea de cap, un tip de pilulă pentru depresiune şi un alt tip pentru excitabilitate. Există o bază medicală pentru toate felurile de sentimente şi comportamente, şi, în consecinţă, un tratament medical pentru ele când este necesar. Modelul medical este, deseori, aplicat chiar atitudinilor şi comportamentelor sociale. In mod obişnuit, psihiatrilor li se cere să explice toate felurile de comportament: agresivitatea, timiditatea, lenea şi ambiţia.

Contestări ale medicalizării societăţii

Intruziunea medicinei şi a modelului medical de explicaţie nu a scăpat contestării. Numărul grupurilor drepturilor consumatorului, îndeosebi ale celor care se concentează asupra domeniului medical, a crescut în ultimii ani. De pildă, mai multe grupuri s-au organizat ca să conteste rolul puternic al medicilor în a decide folosirea sau nefolosirea tehnologiei de menţinere a vieţii (problema dreptului de a muri demn). De asemenea, comitetele de analiză care certifică corespondenţa tehnică şi etica adecvată a cercetării medicale finanţate de guvernul federal, care este, în cea mai mare parte, o astfel de cercetare, acum includ indivizi dinafară profesiunilor medicale şi ştiinţifice.

Totuşi, cele mai virulente atacuri au venit din însuşi

cadrul profesiunii medicale. Szasz (1970), un psihiatru, şi alţii (e.g., Torrey, 1974) susţin că medicina, în general, şi psihiatria, în particular, se extind în zone nepotrivite vieţii sociale, în care pot face puţin, dar aduc confuzie.

PERSPECTIVELE TEORETICE DESPRE SĂNĂTATE ŞI MEDICINĂ

O perspectivă funcţionalistă

Teoria funcţionalistă despre sănătate şi medicină examinează funcţiile pe care medicina le îndeplineşte în societate şi elementele importante ale sănătăţii şi bolii.

Funcţiile medicinei

Funcţionaliştii văd creşterea importanţei instituţiei medicinei în raport cu trei fiincţii: menţinerea sănătăţii, cercetarea şi asigurarea unui tratament înnoitor şi controlul social.

Menţinerea sănătăţii populaţiei, funcţia centrală a medicinei, este evident esenţială pentru orice societate. în lumea modernă, mulţi indivizi nu pot face rost de tot ce au nevoie pentru a fi sănătoşi, deoarece le lipsesc cunoştinţele tehnice sau resursele adecvate, sau ambele. Profesiunea medicală presupune îndatorirea de a ţine oamenii sănătoşi. Această profesiune nu încearcă doar să redea sănătate celor bolnavi, prin tratament adecvat, ci şi să încurajeze acele

- activităţi care, în primul rând vor preveni boala: nutriţie bună, practici pentru sănătate bună, controale regulate şi măsuri necesare pentru sănătatea publică.

|C^rcetarea medicală ştiinţifică şi tratamentul înnoitor sunt realizate de profesiunea medicală. Cercetarea indispoziţiei şi a bolii şi modalităţile de a le trata pot fi realizate doar de cei cu cunoştinţe medicale. Cercetarea medicală şi farmaceutică este, îndeosebi, făcută în universităţi, în spitalele afiliate universităţilor şi

în laboratoarele guvernamentale şi ale corporaţiilor. Progresele recente în biotehnologie şi în ingineria genetică au dus la o creştere a numărului companiilor specializate care efectuează cercetări în aceste domenii.

Funcţia de control social al societăţii (vezi Cap. 8) deseori reclamă participarea medicilor practicanţi, cărora li se cere, în mod frecvent, să certifice sănătatea oamenilor şi, astfel, disponibilitatea lor pentru anumite îndatoriri ce se încadrează de la munca în fabrică până la serviciul militar. De asemenea, medicii certifică sănătatea celor înscrişi în programele de asigurare a sănătăţii şi duc la îndeplinire dispoziţiile politicii sănătăţii publice (e.g., asigurarea vaccinărilor).

Rolurile cheie *K**

Funcţionaliştii prezintă două rohât* cheie care au de-a face cu sănătatea şi boala: rolul bolnavului şi rolul medicului.

Rolul bolnavului implică speranţe care permit variaţii de la comportamentul tipic, din cauza bolii. Interpretarea rolului de bolnav permite indivizilor să evite responsabilităţile obişnuite şi să li se acorde anumite privilegii (Parsons, 1951). Ei pot absenta de la ocupaţiile lor sau de la şcoală, de pildă. în general, oamenii nu sunt traşi la răspundere pentru că sunt bolnavi, deşi se speră că ei vor să se însănătoşească şi că încearcă să caute asistenţă adecvată, de obicei de la doctori, pentru a-şi recăpăta sănătatea.

Criticii abordării funcţionaliste a medicinei (e.g., Arluke şi colab., 1979) au afirmat că discuţia funcţionalistă este potrivită mai degrabă pentru experienţa comună şi mai frecventă a bolii temporare. De asemenea, ea tinde să se concentreze mai degrabă asupra tratamentului decât a prevenirii şi exagerează nevoia îngrijirii medicale profesionale în contrast cu alte forme de a trata boala

(e.g., ignorarea

- ei şi continuarea vieţii în mod normal). în final, anumite boli (e.g., SIDA) poartă un stigmat social fie că oamenii caută îngrijirea medicală adecvată, fie că nu.

Rolul medicului este, de asemenea, central pentru poziţia funcţionalistă. Rolul de bolnav al pacientului implică existenţa unui rol reciproc (vezi Cap. 4), acela al medicului, primul care asigură îngrijirea medicală necesară. Pentru fimcţionalişti, medicii au un oarecare grad de autoritate asupra pacienţilor, datorită normelor culturale care pretind ca bolnavii să caute practicantul medical instruit şi să coopereze cu el. Acest punct de vedere este mai potrivit pentru medicii orientaţi spre tratament şi mai puţin potrivit pentru cei implicaţi în promovarea unei sănătăţi bune (e.g., în serviciul sanitar sau medicina holistică), unde o relaţie mai egală este considerată folositoare.

Şi medicii sunt constrânşi prin norme. Ei trebuie să-şi trateze pacienţii cu respect şi să apere confidenţialitatea informaţiilor pe care le primesc în cursul tratamentului, deşi nu toţi o apără. Deşi prima normă nu poate fi garantată, a doua este prevăzută în lege, cu rare excepţii (e.g., recent, medicii - împreună cu surorile şi profesorii - au ajuns să fie obligaţi să raporteze poliţiei cazurile suspecte de maltratare a copiilor).

O *perspectivă a conflictului*

Teoreticienii conflictului au o părere mai puţin pozitivă despre profesiunea medicală. Ei se concentrează asupra inechităţilor din sistem şi asupra părţii mai puţin altruiste a practicii medicale.

Acces inegal la îngrijirea medicală îngrijirea medicală este scumpă. Deşi mulţi oameni au o oarecare formă de asigurare a sănătăţii, prin ocupaţie, ei deseori nu

au o acoperire completă a riscurilor. De asemenea, discuţia despre sectorul periferic de pe piaţa privată a forţei de muncă (vezi Cap. 17) a arătat că multe persoane din acest sector - îndeosebi femei şi minoritari - au acoperire redusă a asigurării sănătăţii.

- Teoreticienii conflictului susţin că săracii nu au acces egal la îngrijire medicală adecvată. Speranţa de sănătate şi viaţă variază după iasă şi clasă socială. Săracii şi americanii africani au speranţa de viaţă mai redusă decât alţi americani şi sunt, conform rapoartelor, mai puţin sănătoşi. A avut loc o continuă dezbatere politică asupra creării unui program naţional de îngrijire a sănătăţii, ca în Marea Britanie şi în Canada, care să asigure accesul universal la îngrijirea adecvată a sănătăţii, indiferent de puterea de plată. Totuşi, opoziţia puternică a Asociaţiei Medicale Americane a zădărnicit, până în prezent, toate eforturile legislative de acest gen. Cu toate acestea, au fost înfiinţate două programe guvernamentale pentru a acoperi o parte din costurile îngrijirii medicale a săracilor *(Medicare)* şi a vârstnicilor *(Medicaid).*

Unii teoreticieni ai conflictului au un punct de vedere mai radical. Ei afirmă că chiar un program naţional de îngrijire a sănătăţii ar fi mai puţin util decât o redistribuire completă a resurselor economice în societate, pentru a elimina sărăcia şi a permite tuturor cetăţenilor, nu statului, să-şi definească propriile nevoi şi să se îngrijească de ele.

Motivul profitului m medicină

In ciuda aserţiunilor idealiste ale profesiunii medicale, teoreticienii conflictului susţin că medicina este doar o altă întreprindere comercială mare. împreună, industriile medicală şi farmaceutică produc sute de miliarde de dolari în fiecare an. Teoreticienii conflictului susţin că obiectivul principal al medicinei este mai degrabă urmărirea profitului decât tratarea bolii. Acesta îi face pe

medici să prescrie mai multe medicamente, să ceară mai multe analize şi să facă mai multă chirurgie decât este necesar din punct de vedere medical.

Creşterea rolului societăţilor de asigurare a dus la creşterea cererilor de reducere a costurilor îngrijirii medicale şi, o dată cu aceasta, a profiturilor incluse. Dările de seamă asupra deciziilor medicale şi chirurgicale, prezentate de comitetele de analiză profesionale (CAP), şi stabilirea ratelor prin „grupul înrudit din punct de vedere al diagnosticului" [diagnostically related group (DRG)] sunt paşi în această direcţie.

- **O *perspectivă interacţionistă***

Interacţioniştii privesc sănătatea diferit, concentrându-se asupra perceperii şi definiţiei sănătăţii şi bolii.

Percepţiile sănătăţii

Interacţioniştii precizează că perceperea sănătăţii şi a bolii este, deseori, subiectivă. Oamenii au „simptome" de boală: tuşesc, le curge nasul, au dureri; totuşi, ei nu decid totdeauna că au nevoie de îngrijire medicală. Traducerea senzaţiilor de disconfort sau durere în perceperea bolii este un proces social care este asociat cu concepţiile culturale sau subculturale despre boală (Zola, 1966). Hispanicii din sud-vest, de pildă, tratează diarea ca un eveniment zilnic; deşi frecvenţa durerilor de burtă este aproximativ egală la ambele grupuri, americanii de origine sud-europeană prezintă o mai mare probabilitate de a cere ajutor medical pentru această problemă decât cei de origine est-europeană.

Definiţiile sociale ale bolii

Diferite culturi au definiţii diferite ale bolii. Doar recent, *tulburările psihosomatice* au fost considerate boli psihice reale, cauzate sau agravate de starea de spirit a

unei persoane. De pildă, unele forme de astm prezintă această calitate, la fel ca unele boli asociate cu stresul.

Eticheta pe care societatea o pune pe un ansamblu de simptome are un efect puternic asupra oamenilor. Mulţi oameni sunt îngroziţi de cancer. Deşi multe forme de cancer sunt vindecabile, îndeosebi dacă sunt diagnosticate devreme, etichetă provoacă teroare în inima celor mai mulţi oameni şi un sentiment de resemnare fatalistă în faţa inevitabilităţii morţii. A eticheta pe cineva că are SIDA înseamnă identificarea cuiva ca deviant: homosexual sau dependent de droguri. Totuşi, persoana cu cancer nu este făcută responsabilă pentru boală; persoana cu SIDA este. Reacţiile noastre faţă de cei doi oameni vor fi, probabil, foarte diferite, independent de problema caracterului contagios al bolii.

Uneori, factorii sociali şi politici joacă un rol în definirea unei condiţii ca boală. Cu ani în urmă, în Uniunea Sovietică, disidenţii

- politici erau etichetaţi drept psihopaţi (persoane cu tulburări psihologice) şi erau internaţi în spitale pentru boli mintale. Doar presiunea politică susţinută de Asociaţia Psihiatrică Internaţională a fo*ţaţo schimbare a acelei politici.

Situaţiile sociale de asemenea joacă un rol în definirea bolii. E mai probabil ca studenţii de la colegii să ignore simptomele unei sănătăţi nesatisfăcătoare care apar exact înainte de vacanţă decât cele care apar înaintea unui examen important. De asemenea, este mai puţin probabil ca cei în serviciul militar să se plângă de un simptom când sunt pe punctul de a pleca în concediu decât atunci când sunt cufundaţi în îndatoririle lor obişnuite.

Pe scurt, interacţioniştii subliniază definiţiile subiective şi interpretarea socială a sănătăţii şi a bolii. Totuşi, sunt ocazii în care există o dovadă clară, fără

echivoc a unei sănătăţi nesatisfăcătoare, fie că persoana îşi dă seama subiectiv sau nu. Nutriţia proastă în mod constant va duce, la un moment dat, la sănătate nesatisfăcătoare, fie că persoana îşi dă seama, fie că nu. Durerea continuă este, deseori, un semnal al unei probleme ascunse, chiar dacă persoana preferă să o ignore.

SĂNĂTATEA, MEDIUL ÎNCONJURĂTOR ŞI STILUL DE VIAŢĂ PERSONAL

Cunoştinţele medicale şi tehnologia medicală s-au dezvoltat grozav de mult în timpul acestui secol. Cu toate acestea, nu s-a produs nicio schimbare semnificativă a ratei generale a mortalităţii în Statele Unite şi în majoritatea societăţilor industriale, drept consecinţă. Cele mai dramatice îmbunătăţiri în domeniul asistenţei sociale au avut loc înaintea acestor progrese, în mare măsură datorită îmbunătăţirilor în practicile nutritive şi în politicile de asistenţă socială.

Progresele medicale au fost mai eficiente în tratarea suferinţelor fizice decât în prevenirea lor. în societăţile modeme, probabilitatea ca moartea să rezulte din răspândirea unei boli infecţioase este mai mică decât în trecut - excepţie face SIDA. Este mai probabil ca

- oamenii să moară de boli cronice, la vârstă mijlocie sau la bătrâneţe, care au o legătură clară cu factorii ambianţi şi cu stilul de viaţă: boala de inimă, atacul de cord şi cancerul. Aceste tulburări sunt create sau agravate de condiţiile de viaţă insalubre, de ocupaţii riscante, de stres, poluare, hrană insuficientă şi lipsa de exerciţiu fizic Cancerul la plămâni şi accidentele de automobile sunt cauze majore ale morţii, de obicei precedată de o îngrijire medicală îndelungată şi costisitoare. Prevenirea morţii din cauza fumatului şi a şofatului este supusă mai puţin

intervenţiei medicale decât celei sociale.

Pe scurt, mediul ambiant şi stilul de viaţă contribuie într-o mare măsură la sănătate şi la bunăstare. Aceşti factori reflectă problemele mai mult decât tratamentul medical singur. Din ce în ce mai mult, membrii profesiunii medicale pun accentul pe aceşti factori sociali împreună cu îmbunătăţirile ştiinţifice şi tehnologice în domeniul medicinei, ca fiind calea de a realiza obiectivul unei asistenţe sociale îmbunătăţite (e.g., Dubos, 1969; McKeown, 1979).

în Statele Unite, modelele de sănătate variază după vârstă, gen şi clasă socială. Statele Unite au o rată a mortalităţii in-fantile mai ridicată decât ar fi de aşteptat într-o ţară cu bogăţia şi resursele Statelor Unite. Această situaţie se explică, în parte, prin rata ridicată a bolilor printre săraci, care este, deseori, implicată şi în rata ridicată a mortalităţii infantile. Femeile par să fie mai sănătoase decât bărbaţii şi trăiesc mai mult. Atât comportamentul rolului biologic, cât şi cel al genului contribuie la aceste deosebiri. Rolul masculin pune accentul pe comportamentul agresiv şi competitiv, precum şi pe ocupaţii riscante: acestea nu favorizează o sănătate bună şi o viaţă lungă. Săracii raportează o sănătate mai puţin bună decât cei mai avantajaţi din punct de vedere social şi economic. Este mai probabil ca ei să trăiască în condiţii insalubre, în medii poluate şi să fie supuşi unui stres considerabil. Mai mult, lor le lipsesc resursele financiare pentru a căpăta îngrijire medicală adecvată şi preventivă.

Modul în care oamenii înţeleg boala şi o tratează deseori depinde de fondul lor cultural sau subcultural. In mod similar, reacţiile la durere şi ceea ce este considerat în mod accep

- tabil tratamentul variază după grupurile etnice.

Profesiunea medicală se bucură de un prestigiu social substanţial, însoţit dg beneficii economice. în parte, acesta este rezultatul profe-sidealizării medicinei care a început la mijlocul secolului al XlX-lea. înfiinţarea Asociaţiei Medicale Americane (AMA) le-a asigurat medicilor controlul asupra definiţiei sănătăţii şi controlul asupra tratamentului bolii. Tendinţele recente în societatea americană, îndeosebi eforturile de a controla costurile asistenţei medicale care cresc rapid, a mărit birocratizarea medicinei şi a redus autonomia medicilor.

învăţământul medical tinde să fie lung şi costisitor, ceea ce duce la o reprezentare exagerată a membrilor clasei de mijloc şi superioare printre practicanţii medicali. Dificultăţile şi complexităţilepregătirii medicale transformă idealismul iniţial al studenţilor în medicină într-o perspectivă mai practică a ceea ce pot învăţa şi folosi în profesie.

*Influenţa crescândă a medicinei a dus la medicalizarea so**cietăţii,** extinzând medicina şi modelul medical al comportamentului uman mult dincolo de zonele sănătăţii fizice. Activităţi considerate anterior „natuţflle" - ca naşterea şi moartea - care necesitau o mică **intervenţie** medicală sau deloc, sunt acum obişnuite în domeniul medicinei. Desgori, devianţa este definită de medici şi psihiatri, atât în timpul Serviciului, cât şi în tribunale, deşi **această** practică **este** din ce în ce mai **contestată** din însuşi cadrul profesiunii.*

Cele trei perspective teoretice majore văd sănătatea şi medicina diferit. Funcţionaliştii consideră că profesiunea medicală menţine calitatea sănătăţii în societate, realizândprogrese ştiinţifice pentru înţelegerea şi tratarea bolilor şi îndeplinind o funcţie de control social util în certificarea bolilor. Ei se concentrează asupra rolurilor adecvate pentru pacient şi medic. Rolul bolnavului permite pacienţilor să-şi evite îndatoririle

normale atât timp cât arată că vor să se facă bine şi caută ajutor medical adecvat în acest scop. Deşi medicii au autoritate considerabilă asupra pacienţilor, ei sunt constrânşi de norme de respect şi confidenţialitate, chiar dacă unii pot să violeze aceste norme, fiind apoi şi aroganţi sau vorbind, la nevoie, cu alţii despre pacienţii lor.

- Teoreticienii conflictului subliniază accesul la asistenţa medicală. Săracii deseori nu îşi pot permite costurile din ce în ce mai mari ale îngrijirii medicale, în ciuda dezvoltării programelor de asigurare a sănătăţii şi a programelor guvernamentale Medicare şi Medicaid. Ei trăiesc în condiţii care nu sunt favorabile unei bune sănătăţi şi, în mod tipic, nu îşi pot permite îngrijire preventivă adecvată sau programe de tratament. De asemenea, teoreticienii conflictului arată că, departe de a fi o profesiune idealistă, medicina este o mare afacere care urmăreşte profitul.

Interacţioniştii arată că perceperea stării de sănătate şi a bolii este deseori subiectivă. Această percepere este influenţată pe baza culturală şi subculturală şi de definiţiile date de societate bolii.

în final, s-a arătat că factorii ambianţi şi stilul de viaţă afectează sănătatea. Stresul la serviciu, poluarea mediului ambiant, fumatul şi obiceiul de a şofa agresiv, toate contribuie la deteriorarea sănătăţii şi la scurtarea vieţei.

- 19

ŞTIINŢA ŞI TEHNOLOGIA

^1 *tiinţa şi tehnologia joacă roluri centrale în structura institu**it** fională a societăţii moderne Vom examina dezvoltarea ştiinţei moderne şi vom privi ştiinţa ca pe un proces social. Vorfi discutate normele care guvernează ştiinţa, abaterea de la aceste norme şi*

modurile de progres ştiinţific. Vor fi explorate relaţia tehnologiei cu societatea modernă, influenţa ei în schimbarea socială şi politica publică referitoare la tehnologie.

ŞTIINŢA* MODERNĂ

Una dintre caracteristicile societăţii contemporane este rolul important pe care îl joacă ştiinţa şi tehnologia în structura sa instituţională. Ştiinţa este urmărirea sistematică a cunoştinţelor sigure despre lumea fizică şi socială, prin observaţie empirică (folosind toate simţurile umane). Cu ajutorul ştiinţei, putem ajunge la o înţelegere detaliată a naturii şi funcţionării fenomenelor fizice şi sociale. *Tehnologia,* deşi foarte apropiată, este deosebită de ştiinţă; ea se referă la aplicarea formelor ştiinţifice de cunoaştere sau a altor forme de cunoaştere la rezolvarea problemelor practice.

Tehnologia este mai veche decât ştiinţa. Primii oameni au construit unelte, adăposturi şi arme, prin încercări succesive şi erori, înainte să dobândească cunoştinţe ştiinţifice detaliate. Chiar şi astăzi, mulţi oameni folosesc tehnologia modernă fără să-i înţeleagă, necesarmente, baza ştiinţifică. De pildă, nu toţi oamenii care călătoresc cu avioanele înţeleg de ce avioanele se ridică şi stau în aer; puţini

- înţeleg natura curentului electric şi a circuitelor pe care le folosesc când ating comutatorul de lumină din casa lor.

Dezvoltarea ştiinţei moderne **începuturile ştiinţei**

Ştiinţa este o forţă puternică în viaţa modernă. O anumită formă a ei a existat în toate societăţile. Grecii antici, arabii şi mayaşii aveau cunoştinţe ştiinţifice detaliate, îndeosebi de astronomie şi matematică. Puţine

dintre aceste cunoştinţe s-au răspândit la alte societăţi. Totuşi, Renaşterea italiană din secolul al XV-lea a descoperit multe dintre cunoştinţele grecilor antici, inclusiv documente ştiinţifice. Mai mult, inventarea tiparului de către Gutenberg în 1439 a permis o mai largă răspândire a operelor culturale şi ştiinţifice, noi sau existente, prin aceasta mărindu-se cercul oamenilor cu cunoştinţe culturale şi ştiinţifice.

Europa secolul al XVI-lea a fost locul de naştere al ştiinţei modeme. Dorinţa crescândă de a explora noi teritorii şi căi maritime a accentuat nevoia de aprofundare a cunoştinţelor pentru atingerea acelor scopuri. Filosofii din secolul al XVI-lea, cum au fost Bacon şi Descartes, au revizuit concepţiile existente despre natură. Lumea înconjurătoare a devenit mai puţin mistică şi supranaturală, mai supusă observaţiei sistematice şi analizei.

în această perioadă au existat puţine roluri ştiinţifice specializate. La început, ştiinţa era făcută de un grup mic de indivizi relativ înstăriţi, doar câteva universităţi asigurau o pregătire sistematică în domeniul ştiinţei. Societatea Regală din Londra a fost înfiinţată în 1662 ca primă societate ştiinţifică. Ea servea ca loc în care puteau fi difuzate şi discutate observaţii ştiinţifice. De asemenea, Societatea Regală a asigurat legitimitatea pretenţiilor de autenticitate pentru progresele ştiinţifice. O mare parte din studiul ştiinţific din acea vreme s-a făcut în Europa şi s-a concentrat asupra tehnologiei necesare pentru problemele practice ale societăţii: industria de început, navigaţia şi războiul (Merton, 1970; original, 1938).

- **Perioada modernă** în secolul al XlX-lea, Germania a creat un important sistem universitar, cu o oarecare orientare spre ştiinţa de laborator; de fapVpfrimul laborator de psihologie a fost înfiinţat de Wilhelm Wundt în 1879, la Universitatea din Leipzig. Mulţi oameni de ştiinţă

americani din vremea aceea au studiat în Europa, îndeosebi în Germania; universitatea germană a devenit modelul pentru dezvoltarea sistemului de învăţământ superior din Statele Unite. Pe la sfârşitul secolului al XlX-lea cunoştinţele ştiinţifice ajunseseră la punctul în care au putut servi drept bază pentru inventarea luminii electrice de către Thomas Edison şi a telefonului de către Alexander Graham Bell.

Instituţionalizarea ştiinţei Ştiinţa ca instituţie

Ştiinţa a devenit o instituţie socială (vezi Cap. 4). Ea are structuri organizate (e. g, societăţi pqjfesionale, comitete de analiză, surse de finanţare), domenii de activitate şi un ansamblu de norme (discutate mai jos). Majoritatea oamenilor d&ştiinţă lucrează în echipe în universităţi sau în laboratoare ale guvernului sau ale corporaţiilor. Deseori, aceştia lucrează împreună în centre de cercetare sau instituţii, ceea ce le face mai uşoară împărtăşirea ideilor şi a rezultatelor. Omul de ştiinţă solitar este un eveniment rar astăzi.

Ştiinţa fundamentală şi cea aplicată

O distincţie conceptuală poate fi făcută între cercetarea fundamentală şi cea aplicată. *Cercetarea ştiinţifică fundamentală* caută să producă noi cunoştinţe, fără să ţină seamă de vreo folosire practică ce poate fi recunoscută imediat. încercările de a înţelege cum are loc diviziunea celulei umane constituie un exemplu de cercetare fundamentală. *Cercetarea ştiinţifică aplicată,* pe de altă parte, se concentrează asupra dezvoltării de noi cunoştinţe pentru vreun scop identificabil sau asupra modului de folosire a cunoştinţelor existente.

- De pildă, in studierea cauzelor cancerului, cercetătorii din cercetarea aplicată studiază de ce celulele încep să se di vidă şi să se reproducă după maturitate. Oamenii de ştiinţă implicaţi în „cercetare şi dezvoltare”

(C&D) tind să fie oameni de ştiinţă în cercetarea aplicată.

Nu totdeauna există o separare clară a celor două forme de cercetare. Cercetătorii care se ocupă de cercetarea fundamentală încearcă să înţeleagă procesele fundamentale. Cercetătorii care se ocupă de cercetarea aplicată vor să afle cum aceste procese fundamentale produc anumite rezultate, cum este cancerul, pe care ei doresc să le schimbe. Ambele tipuri de cercetare, şi rezultatele la care ele ajung, sunt necesare pentru progresul ştiinţific; ele se influenţează reciproc.

Modele profesionale

Oamenii de ştiinţă se bucură de un înalt prestigiu social în societatea americană şi în alte societăţi industriale. Dintre oamenii de ştiinţă, cei care se bucură de cel mai înalt prestigiu sunt cei care lucrează în programe de cercetare şi îşi publică descoperirile (Cole şi Cole, 1973). Proporţia oamenilor de ştiinţă care lucrează în diversele instituţii de cercetare a rămas relativ constantă în ultimul sfert de secol. Aproximativ trei sferturi dintre toţi oamenii de ştiinţă şi inginerii din C&D sunt folosiţi de industrie. Din rest, aproximativ 15% au posturi la colegii şi universităţi, 8% lucrează pentru guvern şi alţi 4% sunt folosiţi în centre de cercetare şi institute independente.

Perspectiva funcţiona/istă

Funcţionaliştii consideră ştiinţa un instrument util pentru înţelegerea lumii fizice şi sociale şi, astfel, pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă societatea. Ştiinţa oferă un ansamblu de cunoştinţe sigure pe care să se bazeze deciziile sociale. Prin ştiinţă, susţin funcţionaliştii, pot fi rezolvate, în mod adecvat, problemele referitoare la originea şi soarta universului; sau, mai aproape de noi, societatea determină, prin ştiinţă (sub forma recensământului), schimbarea numărului şi a compoziţiei populaţiei, precum şi repartizarea necesară a

resurselor economice, politice şi sociale.

- De asemenea, ştiinţa este o cauză importantă a schimbării sociale (vezi Cap. 23). Progresele în ştiinţă şi tehnologie deseori schimbă normele sociale. De pildă, progresul cunoştinţelor despre reproducerea un^ană şi dezvoltarea unei tehnologii contraceptive perfecţionate a avut un efect important asupra normelor şi practicilor sexuale.

Relaţia între ştiinţă şi alte instituţii sociale este reciprocă. Ştiinţa influenţează normele şi practicile sociale, dar este şi influenţată de ele. Cercetarea Angliei secolului al XVI-lea de către Merton (1970; original, 1938) demonstrează influenţa nevoilor militare, a modelelor comerciale, a dezvoltării industriale şi a preocupărilor religioase asupra ştiinţei, precum şi influenţa ştiinţei asupra acestora.

Perspectiva teoriei conflictului

Teoreticienii conflictului se concentrează mai puţin asupra beneficiilor ştiinţei. Ei scot în evidenţă modul în care repartiţia inegală a resurselor şi a puterii în societate afectează ştiinţa. Ştiinţa nu este neutră, susţin ei. Ea este în serviciul celor care au resursele necesare pentru a o susţine şi de aceea serveşte aceste interese înguste. De pildă, arată ei, în cercetarea ijtflitar^se depune mai mult efort ştiinţific decât în domeniile care i-ar putea ajuta pe cei fără cămine şi pe cei dezavantajaţi din punct de vedere economic. Iar marile corporaţii reuşesc să dirijeze cercetări ştiinţifice semnificative mai degrabă spre domenii care le vor spori profiturile decât spre cele care ar fi de un beneficiu social general.

Chiar guvernul federal, susţin teoreticienii conflictului, profită * de cei fără putere, în numele ştiinţei. Există din ce în ce mai multe dovezi că guvernul federal a sponsorizat cercetarea medicală asupra unor deţinuţi,

asupra unor americani africani din regiunile nirale şi asupra unor militari activi, fără să le furnizeze informaţii adecvate şi detaliate despre ceea ce li se făcea şi care puteau fi efectele pe termen lung şi scurt.

Teoreticienii conflictului explică în mod clar că ştiinţa nu este neutră; ea serveşte interesele celor care pot plăti pentru ea. Departe de a fi un instrument pentru promovarea binelui general, ştiinţa este o armă în mâinile celor puternici. Sponsorizarea ştiinţei, mai degrabă decât beneficiile generale, explică dezvoltarea şi influenţa sa.

- **ŞTIINŢA CA PROCES SOCIAL**

Ştiinţa nu este, pur şi simplu, o metodă de dobândire a cunoştinţelor sau de acumulare a datelor verificabile. Ea este un proces social care poate fi examinat.

Normele ştiinţei

Adoptând o perspectivă funcţionalistă, Merton (1957) descrie patru norme importante, necesare pentru continuarea progresului ştiinţific. Ele constituie însăşi esenţa ştiinţei ca proces social neîntrerupt.

Universalismul

Cercetarea ştiinţifică trebuie evaluată doar prin meritul său tehnic, nu pe baza celor care o fac. Ştiinţa are obligaţia de a aprecia contribuţia tuturor oamenilor de ştiinţă, indiferent de rasa, religia, etnicitatea, genul, religia şi notorietatea lor. O propunere pentru cercetare ştiinţifică este supusă unei analize făcute de alţii din acelaşi domeniu sau dintr-un domeniu comparabil, fără informaţii despre autorul propunerii. în acest fel, valoarea tehnică a cercetării, nu caracteristicile propunătorului, devine baza pentru acceptarea sau respingerea unui anumit proiect pentru finanţare.

Colectivismul

Cunoştinţele ştiinţei constituie proprietatea fiecăruia. Ele sunt stăpânite în comun şi chiar cei al căror nume este dat anumitor principii şi legi (e.g., teoria relativităţii a lui Einstein) nu pot pretinde proprietate privată exclusivă asupra lor. Pe de altă parte, o invenţie tehnologică poate fi brevetată în numele unui individ, care apoi poate să deţină singurele drepturi legale pentru folosul său.

Ştiinţa este comună într-un alt sens. Se presupune că toate informaţiile ştiinţifice sunt publice. Secretul nu este considerat a fi în interesul ştiinţei şi al progresului ştiinţific. Activitatea ştiinţifică trezie să fie împărtăşită total şi liber cu alţii care sunt interesaţi de subiect. Norma aceasta provoacă, uneori, conflicte, când oamenii

- de ştiinţă care lucrează pentru armată nu sunt totdeauna liberi să-şi împărtăşească descoperirile cu colegii din institutele civile.

Absenţa interesului personal

Oamenii de ştiinţă trebuie să fie mai interesaţi în urmărirea cunoştinţelor valabile decât de orice faimă personală sau avere care poate rezulta din activităţile lor. Ştiinţa ar trebui să fie o preocupare altruistă, angajată mai degrabă pentru beneficiul altora (inclusiv societatea ca un întreg) decât pentru ambiţii personale.

Scepticismul organizat

E greu să mulţumeşti oamenii de ştiinţă. Ei examinează orice dovadă cu atenţie. Ei trebuie să fie sceptici, să nu facă aprecieri până când nu au toate datele relevante. Chiar şi atunci, ei deseori îşi expun rezultatele cercetării unei serii de explicaţii alternative. Pe scurt, ştiinţa este o căutare. Datorită statutului superior pe care societatea îl acordă „adevărului” ştiinţific, toate pretenţiile de acest fel trebuie să fie examinate cu atenţie. Nicio teorie şi niciun om de ştiinţă nu se află în afara unei

asemenea evaluări. Teoria relativităţii a lui Einstein este supus^tncă «nor teste continue pentru a i se confirma valabilitatea, în ciuda stingi de care el se bucură, examinării intense a diferitelor aspecte ale predicţiilor derivate din ea.

Necesitatea ca dovezile ştiinţifice să fie analizate înainte de a fi publicate într-o revistă care se bucură de reputaţie derivă din această normă. Mai mult, însuşi actul de publicare a cercetării ştiinţifice are ca scop realizarea unei examinări chiar mai informate. Astfel, publicarea este tot atât de importantă pentru ştiinţă cum este pentru reputaţia omului de ştiinţă ca individ.

Devianţa în ştiinţă

Devierile de la normele ştiinţifice

Normele ştiinţei precizează comportamentul cuvenit, dar elenu-l pot garanta. Deşi este mai puţin probabil ca oamenii de ştiinţă să

- violeze normele profesionale, ei nu sunt imuni la comportamentul deviant (vezi Cap. 8).

Devieri de la normele ştiinţei există. întrucât Einstein era evreu, unii oameni de ştiinţă nazişti nu i-au luat teoriile în serios, în ciuda normei „universalismului". Oamenii de ştiinţă militari se angajează într-o activitate care nu este, totdeauna, deschisă altor oameni de ştiinţă, chiar dacă, în general, ei subscriu la norma „colectivismului". Pe unii oameni de ştiinţă îi interesează foarte mult recunoaşterea personală pentru activitatea lor (Watson, 1968). Deşi scepticismul organizat este norma, activitatea oamenilor de ştiinţă, cărora li s-a acordat mare cinste de către colegii lor (e.g., câştigătorii Premiului Nobel), are mai mare greutate în deliberările ştiinţifice datorită reputaţiei lor („Efectul Matei" al lui Merton; vezi ultima parte a Cap. 9).

Frauda ştiinţifică

Unele practici depăşesc abaterea de la normele stabilite; ele constituie un adevărat comportament fraudulos, implicând falsificarea deliberată sau născocirea datelor.

De pildă, activitatea lui sir Cyril Burt, un sprijin important în cercetarea psihologică a problemei „natura în comparaţie cu educaţia" în inteligenţa umană, a fost considerată o fraudă (Kamin, 1974). Pe lângă inconsecvenţele din datele raportate, anchetatorii au descoperit că Burt, chipurile, crease dovezi ca să-şi susţină punctele de vedere. După aceea, a publicat aceste date sub numele inventate a doi cercetători inexistenţi şi a folosit această sursă „ independentă" ca să-şi susţină teoria dominaţiei genetice asupra factorilor culturali în inteligenţă. Mai recent, au ieşit la lumină alte exemple de folosire a datelor frauduloase în cercetarea medicală (Broad şi Wade, 1982).

Deşi aceste exemple de fraudă ştiinţifică sunt dramatice, comportamentul deviant în ştiinţă este relativ neobişnuit (Zuckerman, 1977). Socializarea profesională la care oamenii de ştiinţă sunt supuşi pune accentul pe importanţa cinstei şi este o contraforţă la dorinţa de a păcăli. De asemenea, nevoia de a supune descoperirile cercetării controlului public şi al altor savanţi bine informaţi serveşte drept factor descurajator în materie de fraudă. Deşi aceste mecanis

- me, ca şi altele, nu sunt sigure, ele menţin devianţa la un nivel mult mai scăzut decât în alte domenii ale societăţii şi garantează probabilitatea că devianţa va fi scoasă la lumină când va apărea. x ^ierton (1957) susţine că o astfel de devianţa poate fi mai puţin pusă pe seama caracteristicilor personale ale omului de ştiinţă decât pe condiţiile structurale în care oamenii de ştiinţă lucrează. în particular, presiunea extraordinară asupra oamenilor de ştiinţă, ca să producă noi descoperiri, joacă un rol

important; această presiune există în ciuda greutăţii producerii unor cunoştinţe originale. Această concluzie este compatibilă cu abordarea generală a lui Merton, după care devianţa este o reacţie la absenţa sau dificultatea folosirii mijloacelor legale pentru a atinge obiective apreciate cultural (vezi Cap. 8).

Dezvoltarea ştiinţifică

Thomas Kuhn (1962) a studiat procesul inovaţiei ştiinţifice în multe domenii. El a ajuns la concluzia că există două tipuri diferite de inovaţie: ştiinţa normalăşi schimbările paradigmei.

Ştiinţa normală întrucât ştiinţa este un proces social, ea progresează pe căi perceptibile. O descoperire ştiinţifică rareori apare „din senin". în general, ştiinţa construieşte pe cunoştinţe anterioare. Deseori, aceste cunoştinţe anterioare constituie munca reunită a multor oameni, fiecare adăugind piese diferite la puzzle până când, în cele din urmă, este rezolvat. Caracteristicile ştiinţei este că aceste informaţii sunt rezultatul unei cercetări sistematice şi, deseori, ele sunt legate într-un mod organizat. Dezvoltarea ştiinţifică este, de asemenea, un produs al timpului său. Atât baza conceptuală, cât şi cea tehnologică trebuie să fie prezente ca ştiinţa să continue. Watson şi Crick nu ar fi putut descoperi ADN-ul în secolul al XVTTI-lea sau al XDC-lea (sau chiar în prima jumătate a secolului XX), deoarece nu existau nici concepţia necesară a acizilor nucleici şi cea a structurii genetice, nici instrumentele de laborator adecvate.

- *Ştiinţa normală,* aşadar, presupune colectarea de date pentru examinarea teoriilor curente despre lume. Ea descrie activitatea importantă, dar rutinieră, a celor mai mulţi oameni de ştiinţă. Ea este calea prin care cea mai mare parte a ştiinţei se dezvoltă şi prosperă.

Revoluţia ştiinţifică: schimbarea paradigmei

Ştiinţa normală are loc în cadrul unei paradigme, un ansamblu general de ipoteze împărtăşite, concepte şi metode referitoare la un anumit domeniu al experienţei umane. Această paradigmă dă formă şi direcţie ştiinţei normale. Ea ajută la definirea problemelor ce trebuie rezolvate şi a modului de a le investiga. Ea aduce ordine în ceea ce, altfel, ar fi o activitate haotică. Sistemul astronomic care datează de la matematicianul grec Ptolemeu, în care pământul era considerat centrul universului, a fost tocmai o astfel de paradigmă.

Totuşi, până la un punct, cercetarea în cadrul unei anumite paradigme începe să ridice întrebări la care nu se poate răspunde folosind ipotezele, conceptele şi metodele existente ale ştiinţei. Sunt oferite răspunsuri nepotrivite în loc de cunoştinţe mai sistematice. La care duce de obicei ştiinţa. în acel punct, o nouă abordare - o nouă paradigmă - pare să fie singura cale pentru rezolvarea sistematică a acestor probleme. De pildă, întrucât cunoştinţele astronomice acumulate nu puteau fi explicate prin teoria ptolemeică asupra universului, Copemic a dezvoltat o nouă paradigmă. Aceasta a aşezat soarele în centrul sistemului solar, iar pământul este una dintre planetele care se învârtesc în jurul lui. Această reconceptualizare a fost mai compatibilă cu datele cunoscute şi cu cunoştinţele ştiinţifice avansate.

Kuhn numeşte această înlocuire a unei paradigme ştiinţifice cu alta *revoluţie ştiinţifică.* înlocuirea concepţiei lui Newton despre universul fizic cu concepţia lui Einstein a fost *o schimbare a paradigmei* la fel de dramatică. Concepţia lui Freud despre minte şi personalitate, şi în special despre activitatea inconştientului, a definit o altă revoluţie ştiinţifică, aceasta pentru înţelegerea comportamentului uman.

- ***Cunoaşterea ştiinţifică, o construcţie socială***

Jân general, se crede că oamenii de ştiinţă umblă să „descopere” sau să „dea în vileag” adevăruri ştiinţifice. Un punct de vedere realist asupra ştiinţei sugerează că cunoaşterea ştiinţifică este mai probabil să fie construită decât descoperită (Knorr-Cetina, 1981). Discuţia despre paradigme arată importanţa cadrului în care oamenii de ştiinţă îşi abordează activitatea. Tipurile de întrebări pe care ei le pun influenţează substanţial ceea ce, probabil, vor ajunge să creadă.

Oamenii de ştiinţă dezvoltă anumite idei despre natura realităţii. După aceea definesc şi caută tipul de dovadă care ar arunca lumină asupra valabilităţii ideilor lor. De pildă, fizicienii făceau speculaţii referitoare la particulele subatomice (particulele elementare care formează atomul, cândva considerat cea mai mică unitate a materiei) cu mult înainte de a reuşi să „vadă” sau să determine consecinţele acestor particule. După aceea, oamenii de ştiinţă au dezvoltat tehnici pentru a stabili şi examina caracteristicile şi efectele acestor particule, ***jff***

Procesul social de constnfire a cunoaşterii ştiinţifice de asemenea necesită convingerea comunităţii oarrî&nilor de ştiinţă de valabilitatea unei anumite teorii sau a unui ansamblu de descoperiri prin cercetare. Prezentările la întrunirile ştiinţifice, circulaţia informală a copiilor rapoartelor şi publicarea în revistele ştiinţifice sunt toate o parte a procesului social de construire a cunoaşterii ştiinţifice.

Pe scurt, ştiinţa este, deseori, mai puţin „pregătită dinainte” decât pare a fi privindu-şi produsul finit: cunoaşterea ştiinţifică. Ceea ce este cunoscut din punct de vedere ştiinţific a suferit un proces intens de construcţie socială, aşa cum au demonstrat studiile ample din laboratoarele ştiinţifice (e.g., Knorr-Cetina, 1981; Latour şi Woolgar, 1983).

- TEHNOLOGIA ŞI SOCIETATEA

Tehnologia şi schimbarea socială

La fel cu ştiinţa, tehnologia şi societatea se influenţează una pe cealaltă. Inovaţia tehnologică afectează viaţa socială; automobilul şi telefonul sunt ilustraţii evidente. Dar şi preocupările societăţii afectează dezvoltarea tehnologică.

Problemele progresului tehnologic

Tehnologia se ocupă de probleme practice. Totuşi, deseori, în timp ce rezolvă sau uşurează o problemă, tehnologia poate genera probleme noi. De pildă, automobilul a dat oamenilor mai multă mobilitate şi libertate. El a făcut mai uşoară despărţirea muncii de casă. Totuşi, mai mulţi americani mor anual din cauza accidentelor de automobil decât au fost ucişi în războiul din Vietnam. Existenţa automobilului a dus la creşterea suburbiilor, cauzând probleme financiare cu care s-au confruntat marile oraşe. Mobilitatea şi libertatea oferite de automobil au redus, de asemenea, constrângerile comunităţii asupra comportamentului oamenilor. Astfel, inventarea automobilului a rezolvat unele probleme şi a creat altele.

Tehnologia poate duce la schimbarea socială *prinautomatizare,* înlocuirea muncitorilor cu maşini. Maşinile efectuează multe dintre operaţiile curente pe liniile de asamblare ale fabricii; din ce în ce mai mult, maşinile automate de încasat bani, din bănci, înlocuiesc casierii umani. Pentru patroni, o astfel de automatizare are sens economic. Automatizarea costă mai puţin şi duce la o mai mare productivitate. Oricum, automatizarea înlocuieşte foarte puţini muncitori calificaţi, care deseori trebuie să accepte slujbe noi ce cer mai puţină calificare şi sunt plătite cu salarii mai mici. Prin urmare, automatizarea deseori are drept rezultat o creştere a numărului celor

care câştigă mai puţin decât veniturile la nivelul sărăciei, precum şi o creştere a cheltuielilor guvernamentale pentru plata şomerilor şi a serviciilor sociale acordate muncitorilor concediaţi, care nu pot găsi o nouă slujbă.

- Tehnologia nu este simplă. Din când în când, se produc mari dezastre, cauzate de o tehnologie neadecvată sau defectuoasă. Explozia de la bordul navetei spaţiale ***Challenger,*** care a ucis întregul ebtiipaj de şapte membri, este un astfel de caz. Mai multe consecinţe negative subtile ale tehnologiei pot fi văzute în efectele ambientale ale freonului care este folosit în refrigeratoare şi în multe produse de uz casnic.

Controlul tehnologiei în ciuda aparenţelor, tehnologia are constrângeri. Deşi tehnologia influenţează schimbarea socială, ea nu o determină (vezi Cap. 23). Factorii sociali, politici, economici şi chiar cei etici joacă un rol în crearea climatului pentru dezvoltarea tehnologică şi acţionează ca o forţă de frânare. Revoluţia curentă în domeniul calculatoarelor a stfrnit temeri cu privire la crearea unor dosare personale centralizate ale tuturor cetăţenilor. Recent, există un ansamblu de legi care interzic conectarea diverselor surse de informaţii despre indivizi într-o astfel de reţea centralizată.

Tehnologia, ca şi alte instituţii sociale, nu operează într-un vid social. Diversitatea de forţe^ociale face, virtual, imposibil ca vreo instituţie să opereze fără vre6 restficţie.

Ştiinţa, tehnologia şi politica socială

Baza extrem de tehnică a societăţii modeme oferă ştiinţei şi tehnologiei un rol important în formularea şi implementarea politicii sociale. Pcflitica de apărare şi cea economică, de pildă, depind de cunoaşterea ştiinţifică şi de uneltele tehnologice. Chiar şi politicile sociale, aşa-numitul război împotriva sărăciei al fostului preşedinte Johnson, necesită cunoştinţe social-ştiinţifice şi tehnologice, pentru

a stabili programele necesare şi apoi evaluarea rezultatelor lor.

încrederea în experţii tehnici întrucât cunoştinţele ştiinţifice şi tehnologice devin mai complexe şi mai aplicabile vieţii sociale, societatea este forţată să se bazeze, din ce în ce mai mult, pe experţii tehnici. Noul domeniu al ingineriei

- genetice, rezultat din progresele în biologia moleculară, are implicaţii enorme pentru viitorul vieţii umane. Unele schimbări în fiinţele umane, care, poate, au necesitat o evoluţie de milioane de ani ca să se producă, pot, potenţial, fi realizate aproape imediat prin ingineria genetică. Aceste noi puteri sunt, în mare măsură, în mâinile experţilor din domeniul geneticii. în mod asemănător, problemele dezarmării militare sunt, în mare măsură, încredinţate experţilor militari şi ştiinţifici, care îi sfătuiesc pe experţii din sfera politică.

Complexitatea ştiinţei şi cea a tehnologiei modeme au sporit influenţa asupra politicii publice a experţilor importanţi. De pildă, când o lege din Arkansas, care proclama un „tratament echilibrat" al evoluţiei şi al „ştiinţei creaţiei" (care susţine punctul de vedere biblic că lumea a fost creată de Dumnezeu la un anumit moment), a fost contestată în tribunale, oamenii de ştiinţă în domeniul biologiei au susţinut cu succes că nu există niciun fundament ştiinţific pentru „ştiinţa creaţiei"; de fapt, ei au susţinut că, în realitate, aceasta nu există deloc, ci, pur şi simplu, este religie îmbrăcată ca ştiinţă. Cunoştinţele lor tehnice remarcabile au avut o mare influenţă asupra hotărârii tribunalului.

Rolul cetăţeanului în politica ştiinţei

Influenţa crescândă a experţilor asupra politicii publice, îndeosebi asupra politicii ştiinţei, a diminuat întrucâtva rolul cetăţeanului de rând. Totuşi, recent,

publicul a devenit din ce în ce mai convingător prin insistenţa sa de a participa la deciziile de politică publică. Organizaţiile care reprezintă comunitatea homosexualilor, de pildă, au impus o schimbare în procedeele de testare a medicamentelor noi, cu scopul de a accelera livrarea medicamentelor cu un potenţial folos pentru bolnavii de SIDA. în mod frecvent, în comitetele de analiză, care evaluează cercetarea ştiinţifică în universităţi şi în institute susţinute de guvern, există nonscientişti. Şi din ce în ce mai mult, spitalele au, în cadrul personalului, „bioeticieni" care ajută pacienţii, familiile şi pe medici să analizeze impactul tratamentului medical asupra calităţii vieţii; doar consideraţiile tehnice sunt considerate baze insuficiente pentru deciziile „medicale" importante.

Pe măsură ce societatea americană a devenit mai încrezătoare în ştiinţă şi tehnologie, a existat o preocupare intensă ca nevoile

- sociale să nu fie trecute cu vederea. Problemele etice implicate în folosirea tehnologiei medicale pentru prelungirea vieţii au fost luate **îi**^stăpânire de cetăţeni, legislaturi şi tribunale, pentru extinderea **bazelor** unor astfel de decizii dincolo de domeniul medical; de pildă preocupările umane, pentru calitatea vieţii. Există o dezbatere publică din ce în ce mai mare în legătură cu nivelul finanţării ştiinţei şi, deopotrivă de important, în legătură cu priorităţile pentru astfel de finanţare. Această dezbatere are loc nu numai între oamenii de ştiinţă, ci şi în cadrul publicului educat. Una dintre cele mai importante probleme educaţionale în societatea modernă este cum să produci un public cult din punct de vedere ştiinţific şi tehnologic, care poate juca rol important în crearea şi îndeplinirea politicii publice într-o lume dominată din ce în ce mai mult de ştiinţă şi tehnologie. De când ruşii au plasat un satelit pe orbită în 1957, Statele Unite încearcă să-şi îmbunătăţească predarea ştiinţei şi a matematicii în şcoli.

Aşa cum s-a arătat (vezi Cap. 14), această strădanie a fost, întrucâtva, mai puţin reuşită decât în ţări ca Japonia.

Ştiinţa şi tehnologia Joacă un rol important în societatea modernă. Dezvoltarea şninfei poate fi urmărită până la grecii antici, la arabi şi mayaşi, ale cărsQr realizări au fost luate şi amplificate în timpul Renaşterii europene din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. în timpul acestei perioade, ştiinţa avea puţine roluri specializate şi era, în general, făcută de câţiva indivizi înstăriţi. în secolul al XDC-lea, ştiinţa a devenit o parte mai importantă a planurilor de învăţământ ale universităţilor europene, în special ale celor germane, şi aceasta i-a accelerat dezvoltarea.

Ştiinţa a devenit o instituţie socială importantă. Ea are o structură organizată, roluri specializate şi un ansamblu de norme. Ştiinţa fundamentală, orientată spre unele probleme teoretice, poate fi deosebită de ştiinţa aplicată, care foloseşte ştiinţa „pură" sau fundamentală pentru unele scopuri practice uşor de identificat. Cei mai mulţi cercetători ştiinţifici sunt folosiţi în industrie, împreună cu universităţile constituind cel mai mare grup de angajaţi.

- Teoreticienii funcţionalişti susţin că ştiinţa este utilă prin aceea că ajută oamenii să înţeleagă şi să controleze lumea fizică şi socială; ea asigură o bază serioasă de cunoştinţe pentru rezolvarea problemelor societăţii. De asemenea, ea uşurează schimbarea socială care îmbunătăţeşte calitatea vieţii. Aceşti teoreticieni văd relaţia între ştiinţă şi societate ca fiind reciprocă. Teoreticienii conflictului subliniază că ştiinţa nu este un instrument pentru progresul societăţii. In general, ea serveşte interesele surselor finanţatoare, şi acelea formează, probabil, elita economică şi politică.

Ştiinţa este un proces social şi are un ansamblu de

norme. Prima, ea este universală, are obligaţia de a aprecia contribuţiile ştiinţifice doar pe baza meritelor tehnice. A doua, cunoştinţele ştiinţifice sunt colective, sunt considerate cunoştinţe publice, accesibile tuturor celor interesaţi de ele. A treia, ştiinţa este o preocupare dezinteresată sau altruistă. Angajarea în ştiinţă trebuie sase facă din dorinţa de a urmări cunoştinţe temeinice, nu pentru câştig personal. A patra, ştiinţa este oformă de scepticism organizat. Toate cunoştinţele ştiinţifice sunt supuse unei examinări atente şi nu trebuie acceptate din obişnuinţă.

Aceste norme nu elimină comportamentul ştiinţific deviant. Unii oameni de ştiinţă sunt interesaţi de câştigulpersonal; alţii iau în considerare caracteristicile omului de ştiinţă în aprecierea muncii ştiinţifice. Există oameni de ştiinţă a căror operă nu este deschisă examinării publice. Frauda patentată nu este necunoscută în ştiinţă. Kuhn descrie progresele ştiinţifice ca fiind construite pe cunoştinţe anterioare; aceasta este ceea ce el a numit „ştiinţa normală". Totuşi, uneori, „paradigma „ se dovedeşte a fi neadecvată şi trebuie creată o nouă paradigmă. Această schimbare a paradigmei sau revoluţia ştiinţifică s-a petrecut la schimbarea de la astronomia ptolemeică la cea copernicianã, de la fizica newtoniană la cea einsteiniană, şi de la concepţiile despre personalitatea umană înainte şi după Freud.

De asemenea, ştiinţa poate fi privită ca o construcţie socială. Oamenii de ştiinţă au dificila sarcină de a crea explicaţii a ceea ce „ văd". Prezentările la întrunirile ştiinţifice, circulaţia informată a copiilor rapoartelor şi publicarea în revistele profe

- sionale faimoase au ca scop convingerea colegilor de valoarea cercetării ştiinţifice

Tehnologia şi societatea se influenţează una pe

*cealaltă. ^ **Condiţiile** sociale îşi îndreaptă atenţia spre anumite probleme care necesită soluţii tehnologice, iar progresul tehnologiei influenţează activităţile sociale Uneori, tehnologia dezvoltată ca să rezolve o problemă creează alta. De pildă, invenţia auto-mobilului a facilitat mobilitatea şi libertatea, dar a şi slăbit oraşele centrale şi controlul comunităţii, şi a mărit rata deceselor din cauza accidentelor. Automatizarea este un exemplu de modul în care dezvoltările tehnologice pot fi folositoare unui grup (patronilor) şi dăunătoare altuia (muncitorii înlocuiţi de maşini).*

Deşi tehnologia influenţează schimbarea socială, ea nu o determină. Există constrângeri sociale, politice, economice şi etice în privinţa dezvoltării şi folosirii tehnologiei, după cum este evident din restricţiile care împiedică crearea unui dosar de date centralizate prin calculator al tuturor cetăţenilor.

Influenţa crescută a ştiinţei şi tehnologiei a mărit încrederea mai degrabă în experţi decât în cetăţenii de rând, în formularea şi implementarea politiStţ publice. Totuşi, recent, a existat o preocupare crescândă susţinându-se că experţii nu pot reflecta valorile şi aprecierea publicului general. Drept urmare, persoane educate, dar nu experţi, joacă un rol din ce în ce mai important în crearea şi ducerea la îndeplinire a politicii publice (e.g., testarea medicamentelor pentru vaccinuri SIDA, bio-eticienii în spitale şi nonscientiştii în comitetele de analiză pentru cercetarea ştiinţifică). O altă abordare a acestei probleme a fost încercarea de a îmbunătăţi calitatea educaţiei ştiinţifice şi tehnologice. Dovezile discutate în Cap. 14 sugerează că Statele Unite au avut mai puţin succes în aceasta decât au ţări ca Japonia.

*- **POPULAŢIA***

***P**opulaţia unei societăţi este un element definitoriu*

important al structurii sale sociale şi al culturii. Acest capitol se va concentra asupra demografiei, care studiază creşterea, mişcarea, declinul şi compoziţia populaţiei. Vor fi explorate tendinţele populaţiei mondiale, împreună cu diverse explicaţii ale acestor tendinţe şi politicile populaţiei. După aceea, atenţia va fi îndreptată spre populaţia Statelor Unite, tendinţele ei prezente şi viitoare.

DINAMICA POPULAŢIEI

Demografia

Populaţiile nu sunt statice; ele cresc, decad şi se mută dintr-un loc în altul. Ele au o structură care, de asemenea, se schimbă. *Demografia* este studiul tendinţelor populaţiei. Ea implică mai mult decât calcularea numărului naşterilor, al deceselor şi al celor care se mută. Demografia pune întrebări referitoare la consecinţele schimbărilor în cadrul populaţiei şi la modul în care acestea afectează calitatea vieţii umane. Trebuie luaţi în considerare factorii sociali, culturali şi ambietali care influenţează schimbările în cadrul populaţiei, dintre care nu sunt toate cunoscute în mod precis. Demografia este o ştiinţă complexă. Demografii caută să înţeleagă schimbările în cadrul populaţiei, prin folosirea unui ansamblu de instrumente conceptuale importante.

Componentele schimbării în cadrul populaţiei

Fertilitatea

Există două concepte înrudite care sunt necesare pentru a înţelege creşterea populaţiei. *Fertilitatea* se referă la numărul real al copiilor născuţi de o femeie obişnuită de-a lungul anilor în care poate rămâne gravidă (între vârsta de cincisprezece ani şi cea de patruzeci şi patru); ea determină schimbări pe termen lung în cadrul populaţiei. *Fecunditatea* denotă numărul potenţial de copii pe care i-ar putea naşte o femeie obişnuită la vârsta la care

poate avea copii. Rata reală a fertilităţii tinde să fie mai scăzută decât rata fecundităţii, din cauza consideraţiilor economice, culturale şi de sănătate.

Rata globală a natalităţii, numărul de naşteri vii, într-un an dat, pentru fiecare 1 000 de oameni din populaţie, determină schimbarea în cadrul populaţiei pe termen scurt. în 1987, rata globală a natalităţii pentru Statele Unite a fost 15,3 (Biroul de Recensământ al Statelor Unite, 1987 b). Această rată este „globală" fiindcă este bazată pe totalitatea populaţiei, inclusiv bărbaţi, femei şi copii. Astfel, comparaţiile ratelorglobale ale natalităţii pot fi înşelătoare, dacă compoziţia populaţiilor luate4n considerare este diferită. Totuşi, ea este un indiciu util al fertilităţii generale a unei societăţi. Rata natalităţii poate, de asemenea, fi calculată pentru segmente precise ale populaţiei; de pildă, ea poate fi determinată pentru diverse grupuri rasiale şi etnice.

Mortalitatea

Populaţiile se schimbă şi pentru că oamenii mor; adică din cauza *mortalităţii.* Rata globală a mortalităţii, numărul deceselor, în orice an dat, la 1 000 de membri ai populaţiei, este un indiciu al mortalităţii, în 1986, rata globală a mortalităţii pentru Statele Unite a fost 8,7.

Rata mortalităţii infantile, numărul deceselor în primul ân de viaţă, pentru fiecare 1 000 de copii născuţi vii într-un an dat, este un alt indice al mortalităţii. în 1986, rata mortalităţii infantile în

Statele Unite a fost 10,3; aceasta este oarecum mai ridicată decât ar fi de aşteptat într-o ţară cu o bogăţie atât de mare şi este în mare măsură determinată de rata relativ ridicată a mortalităţii copiilor născuţi în sărăcie (vezi Cap. 18).

Speranţa de viaţă reflectă cât timp, în medie, este

probabil să trăiască o persoană născută într-un anumit an (vezi Cap. 18). Speranţa de viaţă a băieţilor născuţi în Statele Unite în 1985 a fost de 71,2 ani, iar pentru fete a fost de 78,2 ani. Aceste date reflectă o creştere de aproximativ 60% a speranţei de viaţă în acest secol, în contrast, durata vieţii umane (lungimea maximă posibilă de viaţă) abia s-a schimbat în aceeaşi perioadă. Foarte puţini oameni trăiesc dincolo de vârstă de 100 de ani, din cauza bolilor degenerative ale bătrineţii.

Migraţia

Populaţiile se schimbă nu numai pentru că oamenii se nasc şi mor, ci şi pentru că se mută dintr-un loc în altul. *Migraţia* se referă la deplasarea oamenilor dintr-o zonă geografică într-alta, cu scopul de a-şi stabili un nou domiciliu. O asemenea deplasare are loc atât în cadrul societăţilor *(migraţie internă),* cât şi între societăţi *(migraţie internaţională).* Rata migraţiei unei societăţi este diferenţa anuală între numărul oamenilor care intră în societate *(imigranţii)* şi numărul oamenilor care pleacă din societate *(emigranţii).*

Oamenii emigrează voluntar pentru două motive fundamentale, deseori numite factori push-pull (presiune-atracţie). într-un caz, noul loc exercita o *atracţie* (puii) care îi convinge să vină. Promisiunea libertăţii religioase sau a avantajelor economice sunt exemple de factori de atracţie care duc la migraţie. De asemenea, oamenii migrează din cauza *presiunii* (push) exercitate de zona pe care o părăsesc, unde nu se bucură de ospitalitate. Foametea, războiul şi ciuma sunt exemple de factori de presiune. Deseori, migraţia implică atât factori de presiune, cât şi de atracţie.

- ***Creşterea populaţiei***

\ Rata naturală a creşterii

Populaţiile cresc datorită creşterii fertilităţii, mortalităţii scăzute şi imigraţiei ridicate, deşi primii doi factori deseori sunt mai importanţi decât ultimul. în măsurarea creşterii populaţiei, aşadar, demografii examinează *rata naturală a creşterii,* care este rata globală a mortalităţii într-un anumit an, scăzută din rata globală a natalităţii în acelaşi an.

în 1986, o rată globală a mortalităţii de 8,7, scăzută dintr-o rată globală a natalităţii de 15,3, a dus la o rată naturală a creşterii de 6,6%, în Statele Unite. în contrast, rata naturală medie a creşterii în lume, în acel timp, era mai mare decât dublă faţă de cea din Statele Unite. Rata creşterii în ţările industrializate este, în mod tipic, sub 1%, în timp ce, deseori, în ţările mai puţin dezvoltate este peste 2%. în ţările mai puţin dezvoltate deseori lipsesc resursele necesare pentru a asigura un nivel de trai adecvat populaţiei lor; rata ridicată a creşterii constituie problema.

Timpul de dublare

Deşi o creştere a ratei de chiar 2% pare mică, efectul său cumulativ este substanţial. Dacă o societate menţine o rată a creşterii de *2%* timp de treizeci şi cinci de ani, ea se va *dubla* în mărime. Acest *timp de dublare,* numărul de ani necesar unei populaţii ca să se dubleze, poate pune o povară uluitoare pe resursele societăţii. (Ca să aflăm timpul de dublare al oricărei populaţii, pur şi simplu împărţim şaptezeci, numărul de ani necesar unei populaţii, cu o rată de creştere de 1%, ca să se dubleze, la rata de creştere a acelei populaţii).

Creşterea zero a populaţiei

Dinamica populaţiei care are ca rezultat o mărime stabilă este numită *creşterea zero a populaţiei.* Creşterea globală zero a populaţiei presupune o rată medie a fertilităţii de 2,1 per femeie; această

- cifră are în vedere părinţii care se reproduc doar pe ei înşişi, dar trebuie luaţi în considerare şi părinţii care mor prea tineri ca să aibă copii sau, dintr-un motiv oarecare, nu au doi copii. De fapt, Statele Unite au avut o rată a creşterii sub creşterea zero a populaţiei (2,02) în 1979, dar populaţia a mai crescut. A crescut pentru că imigraţia a depăşit emigraţia (vezi mai jos) şi pentru că creşterea zero a populaţiei trebuie menţinută cu consecvenţă cel puţin douăzeci şi cinci de ani, ca să ducă la o populaţie stabilă.

Compoziţia populapei

Sociologii şi demografii sunt interesaţi nu numai de schimbările în cadrul populaţiei, ci şi de structura ei. Printre cele mai importante elemente structurale ale populaţiei sunt sexul şi vârstă.

Compoziţia după sex

Compoziţia după sex a unei societăţi este determinată de raportul între sexe, numărul de masculi la 100 de femele. Aşa cum s-a arătat mai înainte (vezi Cap. 12), sunt concepuţi mai mulţi masculi decât femele (un raport între sexe de 140 la concepere, în Statele Unite). Totuşi, de la un punct înainte, la fiecare interval de vârstă mor mai mulţi masculi decât femele. Raportul între sexe, la naştere, este 105. Pe la vârstă de douăzeci şi unu de ani, sunt mai multe femele decât masculi, ducând la un raport între sexe de 95, la toate vârstele, în Statele Unite.

Compoziţia după vârstă

Structura de vârstă a unei societăţi, proporţiile relative ale oamenilor în diferitele categorii de vârste din populaţia totală, este extrem de importantă pentru demografi. Cu cât proporţia oamenilor tineri este mai mare, cu atât este mai probabilă creşterea mai mare a populaţiei. De asemenea, cea mai tânără categorie de

vârstă şi cea mai vârstnică sunt cele mai puţin productive din punct de vedere economic. De aceea, economia unei societăţi care are majoritatea membrilor săi în aceste categorii va fi cu totul deosebită de cea a alteia care are grosul populaţiei în categoriile de mijloc.

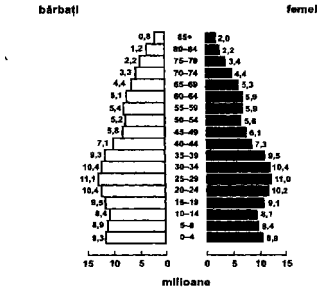

Fig. 20.1 **Piramida populaţii! după vârsta şi sex, pentru Statele Unite, 1986 ^**

Piramidele populaţiei

Deseori, demografii folosesc o piramidă a populaţiei care arată atât vârsta, cât şi categoriile sexuale, pentru a ilustra configuraţia populaţiei (Fig. 20.1). Categoriile de vârsta sunt aranjate de-a lungul axei verticale ascendente; procentul populaţiei care face parte din fiecare dintre acestea este dat de-a lungul axei orizontale de la bază. „Piramida" care rezultă este împărţită, aşa încât o parte arată cifrele relevante pentru masculi, iar cealaltă parte arată cele pentru femele. Valoarea unor astfel de piramide ale populaţiei constă în aceea că ele permit o comparaţie vizuală clară a compoziţiei după vârsta a

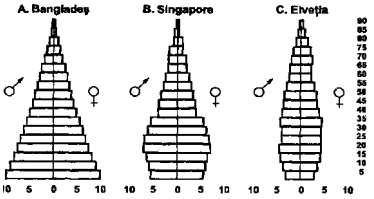

Fig. 20.2 **Piramidele populaţiei** diverselor societăţi

(Fig. 20.2) sau a aceleiaşi societăţi la diferite momente în timp (Fig. 20.3).

TENDINŢELE POPULAŢIEI MONDIALE

Creşterea populaţiei

Populaţia lumii a crescut în mod constant deşi încet, de la începutul istoriei scrise. S-a estimat că acum aproximativ 40 000 de ani,

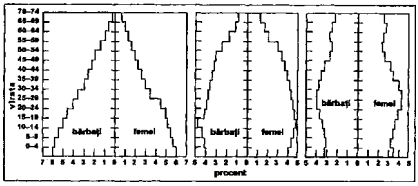

Fig. *20.2* **Piramidei» populaţiei, Statele Unite**

- existau cam 3 milioane de oameni în lume. Acest număr a crescut până la aproximativ cinci milioane la începutul agriculturii, cam acum 10 000 de ani, şi până la aproximativ 200 de milioane cam acum 2 000 de ani. Cam pe la mijlocul secolului al XVII-lea, în lumte existau aproximativ 800 de milioane de oameni (Naţiunile Unite, 1973), şi populaţia era relativ stabilă, cu o rată a creşterii de aproximativ O,1% (Nam, 1968). De atunci, rata creşterii s-a accelerat

Cauzele în mare măsură, rata creşterii, stabilă timp îndelungat, s-a datorat ratei relativ ridicate a natalităţii şi ratei relativ ridicate a mortalităţii, în societăţile preindustriale rata ridicată a mortalităţii aparent provoca o rată ridicată a natalităţii; multe familii sperau să facă destui copii ca cel puţin câţiva dintre ei să supravieţuiască. Totuşi, în multe părţi ale lumii, rata mortalităţii a scăzut dramatic (deşi SIDA ameninţă să schimbe această tendinţă în multe zone, îndeosebi în unele părţi ale Africii), iar aceasta a dus la o creştere intensă a populaţiei. Populaţia actuală a lumii se cifrează la puţin peste 5 miliarde de

oameni. S-a estimat că la rata anuală a creşterii actuale de 1,7%, populaţia lumii se.va dubla până la peste 10 miliarde până în anul 2031, iar până în &*il 2100 va ajunge la mai mult de 30 de miliarde. H

Consecinţele

Această creştere intensă a populaţiei va avea consecinţe majore pentru societăţile lumii, îndeosebi pentru cele mai puţin dezvoltate, cu o rată ridicată a natalităţii. Se va pune şi mai mult accentul pe economia lor, întrucât ele încearcă să asigure locuri de muncă, precum şi bunuri şi servicii care în prezent nu sunt suficiente nici în privinţa cantităţii, nici a calităţii. Aceste schimbări ameninţă să mărească deosebirea între societăţile dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare, mărind diferenţele economice între cei care „au" şi cei care „nu au".

Această economie mondială, cu două straturi din ce în ce mai bine conturate, ameninţă nu numai stabilitatea economică, ci şi cea politică. Sărăcia crescândă şi mărimea numărului populaţiei

- deseori duc la răzvrătiri sociale şi politice, cum s-a văzut în ultimii ani în diverse ţări din America Latină, Africa şi Asia. Dată fiind întinderea redusă a lumii, datorită progreselor tehnologice în domeniul călătoriilor şi cel al comunicaţiilor, precum şi datorită legăturilor economice şi politice crescânde, nu este probabil ca această instabilitate să se limiteze la ţara în care s-a produs; ea se va răspândi în restul lumii. Legătura între ţări „nealiniate" şi Uniunea Sovietică în timpul războiului rece şi încercarea de a institui o nouă ordine economică mondială de relaţii între ţările sărace şi cele bogate demonstrează această interrelaţie.

O altă consecinţă a creşterii rapide a populaţiei, îndeosebi în ţările mai puţin dezvoltate, este creşterea

intensă a migraţiei. Imagini ale numeroaselor „ambarcaţiuni cu oameni” din Asia de Sud-Est, care migrează în Statele Unite şi în alte ţări occidentale, din motive economice şi politice, sunt încă vii - şi o astfel de migraţie continuă. Valul continuu de imigranţi legali şi ilegali din America Latină este o sursă constantă de îngrijorare pentru Statele Unite, la fel imigranţii asiatici şi africani în multe ţări din Europa Occidentală, în majoritatea cazurilor, imigranţii vin din societăţi cu creştere ridicată a populaţiei; ei pleacă deoarece economia ţărilor lor de baştină deseori nu poate menţine, la un nivel de viaţă adecvat, populaţia care creşte într-un mod rapid.

Teorii despre creşterea populaţiei **Teoria malthusiană**

Teoria majoră despre creşterea populaţiei şi consecinţele ei a fost elaborată de clericul şi economistul englez Thomas Malthus (1926; original, 1798) la sfârşitul secolului al XVUI-lea. El a susţinut că pasiunile naturale ale bărbaţilor şi ale femeilor vor duce la o rată a natalităţii ce va creşte în progresie „geometrică”, prin care el înţelegea că rata va creşte foarte rapid (ca la înmulţire); în acelaşi timp, producţia de hrană va creşte doar în progresie „aritmetică” (ca la adunare), din cauza limitărilor tehnologice în producţia agricolă şi a limitelor pământului arabil (utilizabil) disponibil. Astfel,

- populaţia va depăşi, în scurt timp, hrana disponibilă pentru a se întreţine.

Malthus credea că sunt necesare *oprelişti asupra populaţiei,* ori mizeria, foamea şi sărăcia vor fi consecinţele inevitabile. El a afirahat că sunt doar două modalităţi de a ţine sub control această explozie dezastruoasă a populaţiei: *pvinopreliştipozitive* şi *oprelişti preventive.* Primele sunt modalităţi „naturale” de prevenire a creşterii excesive a numărului oamenilor în

lume, cum sunt foametea, boala şi războiul. Personal, Malthus era în favoarea opreliştilor preventive ale creşterii populaţiei: folosirea „restricţiei morale”. El recomanda abstinenţa sexuală, controlul naşterilor (deşi ideile sale religioase nu îi permiteau să susţină „mijloace artificiale”) şi căsătoria tardivă.

întrucât el credea că cei mai mulţi oameni nu se vor angaja într-o astfel de restricţie morală decât în faţa unei foamete extreme, era pesimist în privinţa capacităţii lumii de a ţine sub control creşterea excesivă şi dăunătoare a populaţiei. Un astfel de pesimism i-a adus lui Malthus porecla de „pastorul sumbru”. De asemenea, el a susţinut eliminarea ajutorului pentru săraci (ceea ce astăzi numim ajutor social), ca să li se reducă numărul, deoarece ei au o rată a natalităţii mult mai mare decât bogaţii.

Malthus a subestimat **nflB** mulie elemente de progres care, mai târziu, i-au subminat argumentul fundamental. Primul, au intrat în uz noi tehnici de control al naşterilor^ împreună cu un mai mare accent cultural asupra familiilor mai mici; acestea au redus rata de creştere a populaţiei. De asemenea, progresele tehnologice în agricultură şi irigaţie au sporit substanţial rezervele de hrană şi promit chiar progrese ulterioare. Astfel, reducerea substanţială, care este posibilă, a ratei de creştere a populaţiei şi creşterea intensă, care este posibilă, a cantităţii de hrană disponibile sunt considerate riposte maj ore la poziţia malthusiană.

Totuşi, unele dintre ideile lui Malthus sunt încă relevante. Am vorbit despre creşterea intensă a populaţiei în ţările mai puţin dezvoltate, care ameninţă resursele existente. Ca un pericol suplimentar, se poate concepe că există o limită a progreselor tehnologice necesare pentru a mări atât pământul arabil disponibil, cât şi rezervele de hrană. Astfel, preocuparea cu privire la creşterea populaţiei - în special în ţările care pot, cel mai puţin, să-i

asigure existenţa

- rămâne valabilă din două motive principale: (1) creşterea populaţiei duce la pavarea pământului arabil şi (2) resursele necesare solicită *ecosistemul* - un sistem creat prin interacţiunea unei comunităţi de organisme cu mediul său înconjurător.

Reacţia marxistă

Karl Marx nu a fost de acord cu Malthus dintr-un punct de vedere diferit. El credea că excesul de populaţie este mai puţin o problemă de rezervă limitată de hrană decât de oportunităţi economice limitate, îndeosebi pentru clasa muncitoare. Marx a susţinut că Malthus trăia în mijlocul revoluţiei industriale şi vedea, mai degrabă, problemele formelor capitaliste de organizare decât legile „naturii umane". „Excesul" de populaţie însemna că existau mai mulţi muncitori decât erau ceruţi de sistemul capitalist din acea vreme, nu că erau prea mulţi oameni în lume. Un sistem economic mai eficient ar reuşi să folosească mai bine populaţia disponibilă, în economia colectivistă pe care el o prevedea (vezi Cap. 17), Marx susţinea că creşterea populaţiei ar fi considerată un avantaj social care ar duce la o mai mare producţie economică şi la prosperitate.

Marx şi Malthus s-au deosebit într-un alt mod în orientarea lor spre un tip de soluţie necesar. Malthus s-a concentrat asupra capacităţii individului de a-şi impune restricţii morale. Marx, pe de altă parte, a subliniat importanţa acţiunii colective pentru a efectua schimbarea structurii fundamentale, economice şi sociale, a societăţii.

Dezbaterea Malthus-Marx continuă şi astăzi. Ehrlich (1968) a avansat o versiune a argumentului malthusian cu privire la consecinţele devastatoare ale creşterii necontrolate a populaţiei. Acest punct de vedere a primit sprijin de la un raport influent al Clubului de la Roma

(Meadows şi colab., 1972), *The Limits to Grvwth.* Argumentul contemporan „ce este mic este frumos" reflectă această poziţie. Simon (1986) respinge noţiunea de resurse limitate, neînlocuibile. El susţine că pământul are spaţiu şi resurse ample pentru a întreţine o populaţie extrem de mare; dificultăţile sunt politice, nu biologice.

O poziţie intermediară a apărut într-o analiză a Consiliului Naţional pentru Cercetare (Holden, 1986). în această perspectivă, resursele pământului vor reuşi, probabil, să întreţină o populaţie enorm

- de mare. De fapt, o oarecare foamete este utilă, ca să motiveze dezvoltarea tehnologiei adecvate şi a strategiilor economice pentru rezolvarea problemei. Totuşi, dincolo de un anumit nivel de creştere a ppftulaţiei, această situaţie se poate schimba.

Tranziţia demografică în societatea industrială

Reducerea ratei de creştere a populaţiei care a avut loc în Europa este atribuită în mare măsură consecinţelor industrializării. Acest fenomen este numit *tranziţie demografică* şi denotă o schimbare a ratei natalităţii şi a mortalităţii, ceea ce afectează creşterea populaţiei, în acesta teorie, schimbarea se petrece în trei etape.

1. *Populaţie stabilă cu creştere potenţială ridicată.* In primele societăţi existau o rată ridicată a natalităţii şi o rată ridicată a mortalităţii. Din cauza ratei ridicate a mortalităţii, oamenii voiau să aibă mulţi copii, ca să fie siguri că cel puţin câţiva dintre ei vor trăi până la maturitate. Tipic, numărul naşterilor egala, aproximativ, numărul deceselor, aşa că populaţiarămânea stabilă sau înregistra doar o creştere neînsemnată. Totu^aceaăta prevedea o creştere potenţială a populaţiei o dată ce o societate reuşe^ să-şi reducă rata mortalităţii.

2. *Creşterea tranziţională.* Pe măsură ce societăţile

îşi schimbă modurile industriale de producţie economică şi repartiţie, se îmbunătăţesc nivelul de trai, condiţiile sanitare, nutriţia şi îngrijirea medicală. Aceste schimbări reduc, substanţial, rata mortalităţii, în timp ce rata natalităţii rămâne ridicată. Drept urmare, aceste societăţi cunosc o creştere rapidă a populaţiei. Malthus a trăit în această perioadă a istoriei britanice; experienţele sale în aceste condiţii l-au condus la teoria pe care a dezvoltat-o ulterior. Totuşi, el nu a reuşit să prevadă etapa următoare.

3.***O*** *stabilitate a populaţiei cu o creştere lentă.* Schimbările în tehnologie şi în normele culturale duc la o reducere a ratei natalităţii. Se perfecţionează mijlocele anticoncepţionale, iar normele culturale susţin familii mai mici. Creşterea standardelor economice face mai scumpă întemeierea unor familii mari, iar a avea mulţi copii se consideră mai mult o îndatorire decât o bogăţie, cum se considera

- în vremurile trecute, „asigurare de bătrâneţe” pentru părinţi. încă o dată, populaţia devine relativ stabilă; totuşi, rata scăzută a natalităţii şi cea a mortalităţii duc la stabilitate relativă cu o creştere lentă a populaţiei, în contrast cu situaţia din vremurile preindustriale.

Relevanţa contemporană a teoriei tranziţiei demografice

Mulţi oameni de ştiinţă în domeniul social şi-au pus întrebarea dacă tranziţia demografică este un model adecvat pentru toate societăţile supuse industrializării. Ţările în curs de dezvoltare şi-au redus, în general, rata mortalităţii, în timp ce menţin ridicată rata natalităţii, etapa de tranziţie a creşterii tranziţiei demografice. Totuşi, nu este clar dacă condiţiile din Europa şi Statele Unite din timpul secolelor al XVIII-lea şi al XlX-lea, care au dus aceste societăţi la a treia etapă, există astăzi în societăţile care abia acum cunosc modernizarea. Piramidele

populaţiei ale acestor ţări sunt diferite, au o proporţie de copii mult mai mare, ceea ce duce la un model deosebit de producţie economică şi de repartiţie. în plus, este mai puţin probabil ca acumularea de capital din aceste ţări să fie folosită pentru extinderea economică şi pentru îmbunătăţirea condiţiilor materiale decât este folosită pentru simpla satisfacere a nevoilor fundamentale ale populaţiei ce creşte continuu şi rapid. în unele părţi ale lumii, nu este încă clar dacă a doua etapă a ratei reduse a mortalităţii s-a produs.

Pe scurt, mulţi au pus la îndoială acţiunea automată a tranziţiei demografice ca răspuns la problemele din aceste societăţi. Mai mult, există deosebiri substanţiale în cadrul ţărilor mai puţin dezvoltate, care trebuie luate în considerare. Exploatarea acestor ţări, explicită în modelul de sisteme mondiale al lui Wallerstein (vezi Cap. 17 şi 23), sugerează că forţele economice contemporane sunt diferite de cele care au dus la industrializarea şi tranziţia demografică în Europa şi Statele Unite. Prin urmare, dacă un astfel de proces este automat, şi este doar o chestiune de timp, el nu este acceptat de toţi cei care studiază în acest domeniu.

- ***Politici populaţionale***

Reducerea fertilităţii în mod evident, o strategie majoră de a rezolva creşterea rapidă a populaţiei constă în reducerea directă a ratei de creştere. Programele de „planificare familială” formează o parte majoră a unei astfel de politici. Aceste programe pornesc de la oferirea de informaţii asupra reproducţiei umane şi a sexualităţii umane şi merg până la distribuirea de contraceptive oamenilor. Deseori, aceste programe intră în conflict cu credinţa adânc înrădăcinată despre copiii care sunt o poliţă de asigurare pentru bătrâneţe şi că nu ar trebui să se depună niciun efort pentru a le reduce numărul. De asemenea, deseori trebuie înfrânte credinţele religioase

despre mijloacele anticoncepţionale şi ignoranţa în privinţa adevăratului proces al reproducţiei umane. Comportamentul personal, sistematic şi organizat, pe care contracepţia efectivă îl implică este neobişnuit în multe ţări mai puţin dezvoltate, punând probleme formidabile pentru programele de planificare familială.

Unele societăţi merg dincolo de programele de planificare familială educaţională. Ele se angajează în diverse forme de coerciţie, în India, de pildă, guvernul din anii „XQa iniţiat un program de sterilizare forţată. Iar în anii recenţi, China a instituit un program vast de control al populaţiei, pedepsind familiile care au mai mult de un copil. Familiile care au mai mult de un copil sunt expuse batjocurii sociale. Părinţii sunt amendaţi şi îşi pot pierde slujba şi anumite beneficii sociale. Asupra femeilor care au deja copii se exercită presiuni ca să facă avort.

Dezvoltarea economică

Strategiile deliberate pentru îmbunătăţirea condiţiilor economice fac, deseori, parte dintr-o încercare generală de a reduce creşterea populaţiei. îmbunătăţirea economică sporeşte şansele micşorării ratei mortalităţii, astfel invalidând pretenţia unei rate ridicate a mortalităţii, pentru a menţine familia. De asemenea, există multe dovezi că creşterea economică duce la aprobarea socială a familiilor mai

- mici. Copiii sunt mai puţin o valoare economică în societăţile industriale decât sunt în cele agrare. Astfel, dezvoltarea economică nu este numai avantajoasă pentru economie, ea are şi un efect pozitiv asupra creşterii populaţiei.

Producţia de hrană şi repartiţia

Revoluţia verde, dezvoltarea şi folosirea noilor practici agricole, a dus la creşterea substanţială a

producţiei alimentare. Acesta este unul dintre răspunsurile la problema malthusiană, fiindcă permite unei societăţi să se concentreze mai degrabă asupra aprovizionării cu hrană necesară pentru o populaţie care creşte decât asupra reducerii creşterii ei. Noile producţii cerealiere cu randament sporit, care au rezultat din acest mod de a privi lucrurile, au redus într-o oarecare măsură dificultăţile alimentare în anumite zone ale lumii.

Politicile de îmbunătăţire a repartiţiei, precum şi a producţiei de hrană, constituie o altă strategie importantă în rezolvarea creşterii populaţiei. Statele Unite sunt unul dintre cei mai eficienţi producători agricoli din lume. în ultimii ani, Statele Unite au dezvoltat o varietate de programe pentru a-şi distribui produsele agricole societăţilor nevoiaşe. O mare parte din această activitate este realizată prin companii private care, având nevoie de profit, vând aceste bunuri, în loc să le dea pe gratis altor societăţi. Multe ţări, care au mare nevoie de astfel de bunuri, nu sunt, poate, în situaţie de a le putea plăti. Deşi există unele programe pentru distribuirea hranei necesare la uh preţ redus sau pe gratis, lumea este confruntată cu o dilemă morală referitoare la cine are datoria de a-i hrăni pe flămânzii societăţilor mai sărace. De asemenea, chiar când hrana este furnizată unor ţări (e.g., Etiopia), dezordinea politică poate împiedica distribuirea ei celor care au cea mai mare nevoie de ea. Discuţiile asupra acestor probleme continuă în dezbaterea recentă despre „noua ordine economică mondială”.

Politici de încurajare a natalităţii

Unele societăţi sunt îngrijorate pentru că au prea puţini oameni, nu prea mulţi. Mai multe ţări europene (e.g., Danemarca, Elveţia şi Italia) au cunoscut o rată a natalităţii sub nivelurile de înlocuire (mai puţin de creşterea zero a populaţiei). în unele dintre aceste

- societăţi, guvernul a căutat să încurajeze naşterile (o politică de încurajare a *natalităţii),* oferind subsidii financiare pentru fiecare copil în plus. Altele (e.g., Uniunea Sovietică) au oferit recunoaştere publică femeilor care au avut mulţi copii şi le-au asigurat concediu de Maternitate plătit, cu garantarea întoarcerii la aceeaşi slujbă după fiecare naştere.

Politicile de încurajare a natalităţii deseori urmăresc putere şi control. Atât în cadrul societăţilor, cât şi între ele, se presupune că puterea se bazează pe o populaţie numeroasă. Astfel, societăţile care vor să-şi sporească puterea adoptă atitudinii şi strategii de încurajare a natalităţii (Wattenberg, **1987).**

TENDINŢE ALE POPULAŢIEI ÎN STATELE UNITE

Tendinţele curente ale populaţiei **Fertilitatea şi creşterea^**

Populaţia din Statele Unite creşte în mod constant, în prezent depăşind **200** de milioane de oameni. în ciuda acestei creşteri, rata natalităţii este scăzută şi scade de la mijlocul secolului al XlX-lea când era aproximativ de **55** la **1 000** de oameni. Rata natalităţii a atins nivelul cel mai scăzut, **17** la **1 000,** în timpul marii depresiuni din anii treizeci. Următoarea schimbare majoră a venit după cel de-al doilea război mondial; „baby boom" (creşterea natalităţii), care a rezultat din căsătorii tardive, a început cam prin **1946** şi a durat până la începutul anilor **'60.** Aceasta a dus la o rată a natalităţii care s-a ridicat la aproximativ **25%o,** înainte de a scădea la **15%o** în **1970.** Deşi de atunci rata natalităţii s-a stabilizat la puţin sub **16%o,** rata natalităţii copiilor celor născuţi între **1946** şi începutul anilor ***60** („baby boom echo") va duce probabil, la o rată mai ridicată a natalităţii decât a părinţilor lor.

- **Mortalitatea**

Rata mortalităţii este favorabilă pentru majoritatea americanilor. Rata mortalităţii este foarte scăzută, aproximativ **9%o.** în acelaşi timp, speranţa de viaţă a celor mai mulţi americani este extrem de ridicată, de aproximativ **75** de ani, deşi aceasta variază după caracteristici sociale, îndeosebi după sex şi rasă. Pentru femei, speranţa de viaţă medie este de **78,5** pentru albe şi **73** pentru americancele africane; pentru bărbaţi, ea este **71,1** pentru albi şi mult mai scăzută, **64,4,** pentru americanii africani.

Recent, Statele Unite au cunoscut o îmbătrânire a populaţiei (vezi Cap. **12).** Vârstă mediană este aproximativ treizeci şi unu de ani, oarecum mai mare decât în multe alte ţări şi chiar decât mai înainte în Statele Unite. Această îmbătrânire este datorată, în parte, reducerii ratei mortalităţii şi scăderii fertilităţii. Acestea au mărit numărul vârstnicilor ca proporţie a populaţiei.

Imigraţia

Statele Unite au fost numite o ţară a imigranţilor. Iniţial, ţara a fost transformată de imigranţii europeni, iar mai târziu a devenit un loc de refugiu pentru toţi - din întreaga lume - cei care căutau o situaţie economică şi politică mai bună. Imigraţia a fost foarte ridicată până la adoptarea legilor de imigrare restrictive de la începutul şi mijlocul anilor **'20.** Imigraţia a crescut după cel de-al doilea război mondial, în esenţă dublându-se în ultimul sfert de secol. în **1986,** au intrat în Statele Unite peste **600 000** de imigranţi legali, în prezent, cei mai mulţi imigranţi vin din America Latină şi Asia.

Surstele scăderii ratei natalităţii **Factori economici**

Deşi, deseori, oamenii apelează la consecinţele marii depresiuni pentru a explica istorica scădere a ratei natalităţii în Statele Unite, rata natalităţii scădea deja şi

continua să scadă după refacerea economică. Condiţiile economice obiective nu pot numai ele să explice, pe deplin, rata naşterii.

- O altă modalitate de a examina efectele economiei asupra fertilităţii constă în înţelegerea importanţei speranţelor. Importante nu sâpt atât condiţiile economice existente, ci mai degrabă speranţele şi standardele pe care cuplurile şi le fixează pentru viaţă. De pildă, potrivit acestui punct de vedere, „puţinătatea naşterilor" de după baby boom a fost determinată de nivelul de viaţă ridicat din anii '60 şi '70, care a făcut cuplurile să-şi reducă numărul de copii, ca să-şi menţină nivelul de trai. Astfel, condiţiile economice şi speranţele pe care acestea le creează influenţează rata fertilităţii.

Stilurile de viaţă şi valorile

Speranţele sunt asociate cu stilul de viaţă pe care oamenii vor să-l aibă. Pe lângă aceste influenţe economice asupra stilului de viaţă, factorii sociali au un rol la fel de important. Mişcarea femeilor din ultimii treizeci de ani a avut un impact enorm asupra rolurilor femeilor în societate (vezi Cap. 12). Manifestarea unor mai mari oportunităţi economice şi educaţionale pentru femei a schimbat ideile oamenilor despre familie şi calitatea de părinte. O consecinţă a acestui fapt este că cuplurile reduc şi programează mai cu grijă procreaţia, ca să satisfacă^tpvoile economice şi educaţionale ale femeilor..

Ca un rezultat direct al urbanizărif şi industrializării, valoarea familiilor numeroase scade, deoarece copiii nu mai reprezintă aceeaşi bogăţie economică pe care o reprezentau în societatea agrariană, cu o rată ridicată a mortalităţii. Familiile mai mici permit o mai mare libertate pentru cei doi adulţi şi provoacă mai puţină povară asupra resurselor familiei. în plus, ocazia de a petrece mai mult timp cu mai puţini copii este considerată o valoare socială

adecvată.

Controlul naşterilor

Progresele tehnologice în domeniul mijloacelor contraceptive a jucat un rol major în reducerea fertilităţii. Ele au oferit mijloacele tehnice pentru adaptarea la noile idei despre mărimea familiei care a rezultat din noile valori şi stiluri de viaţă. Pilulele anticoncepţionale şi steriletul se găsesc din abundenţă în comerţ, la un preţ accesibil. Numărul femeilor căsătorite care folosesc mijloace anticoncepţio

- nale aproape s-a dublat în ultimii ani, ducând atât la mai puţini copii, cât şi la o mai atentă programare.

Avortul, care a devenit legal în 1973, de asemenea contribuie la o scădere a ratei natalităţii (vezi Cap. 13). în ciuda atenţiei pe care forţele proavort şi antiavort o dau folosirii lui de către cei necăsătoriţi, un mare număr de femei căsătorite folosesc avortul pentru a-şi reglementa fertilitatea.

Tendinţe de viitor

Se pare că populaţia americană va continua să îmbătrinească. Rata mortalităţii, precum şi rata natalităţii, continuă să scadă, iar speranţa de viaţă să crească. Această combinaţie de factori va face, probabil, ca cetăţenii vârstnici să ajungă o proporţie din ce în ce mai mare a populaţiei. O vreme va fi o mare „creştere” a vârstei mijlocii, deoarece „copiii născuţi între 1946 şi începutul anilor *60 îmbătrânesc; baza piramidei populaţiei, tinerii, va continua să se micşoreze. Astfel, piramida populaţiei Statelor Unite se va abate din ce în ce mai mult de la forma de piramidă adevărată pe care o avea la începutul acestui secol. Migraţia internă din nord-est spre sud şi sud-vest va continua, probabil, urmând activitatea economică. Schimburile migratorii interne vor

schimba, de asemenea, puterea politică şi economică a diverselor regiuni.

Analiza demografică a tendinţelor populaţiei dezvăluie multe despre natura unei societăţi. Fertilitatea ei este arătată de rata globală a natalităţii, iar mortalitatea oricărei societăţi este decisă de rata sa globală de mortalitate. Rata mortalităţii infantile este un indicator util al calităţii vieţii în societate. Mortalitatea de asemenea poate fi privită în raport cu speranţa de viaţă în societate, care, în general, creşte (substanţial în societăţile industriale). Durata vieţii, un alt indiciu al mortalităţii, a rămas relativ stabilă în ultimul secol. De asemenea, societăţile se schimbă datorită migrafiei interne şi internaţionale, în general, oamenii migrează pentru că noua zonă are anumite avantaje (un factor de „atracţie") sau pentru că vechea zonă devine insuportabilă (un factor de „depresiune").

*- Fiecare societate are o rată naturală de creştere, care se stabileşte prin scăderea ratei globale a mortalităţii din rata s globală a natalităţii Chiar ratele scăzute de creştere a popu**laţiei** au mari efecte cumulative. La o rată de creştere de 1%, o populaţie se va dubla în şaptezeci de ani; la o rată de creştere de 2%, o populaţie se va dubla în treizeci şi cinci de ani. Creşterea zero a populaţiei, când o femeie are în medie 2,1 copii, duce la o populaţie stabilă dacă media aceasta este menţinută cel puţin douăzeci şi cinci de ani. în 1979, Statele Unite au atins un nivel sub creşterea zero (2,02).*

Compoziţia populaţiei este, de asemenea, importantă. Raportul între sexe, numărul de bărbaţi la 1 000 de femei, se schimbă de la o proporţie de masculi mai ridicată la procreere la o proporţie mai mare a femelelor, pe la vârsta de douăzeci şi unu de ani şi după aceea. Piramidele populaţiei sunt folosite pentru prezentarea grafică a compoziţiei (structura de vârsta şi sex) populaţiei

unei societăţi şi pentru uşurarea comparaţiei ei cu compoziţia altor societăţi sau cu propria sa compoziţie la diferite momente în decursul timpului.

*Populaţia lumii a crescut în mod constant, deşi încet, până în secolul al XVIII**-lea0**%leoaqpce o rată ridicată a natalităţii s-a cuplat cu o rată ridicată a mortalităţii. Industrializarea a redus rata mortalităţii, în timp carata natalităţii a continuat iniţial la un nivel ridicat, ducând la o creştere intensă a populaţiei. Rata actuală ridicată de creştere este concentrată în ţările mai puţin dezvoltate. Aceasta le împovărează resursele economice şi ameninţă să mărească prăpastia între ele şi societăţile industriale deosebit de dezvoltate, având ca urmare instabilitatea economică şi politică, şi o emigrare crescută spre ţările mai dezvoltate.*

în secolul al XVIII-lea, Thomas Malthus a susţinut că pasiunile umane vor duce oamenii la o creştere în progresie geometrică a ratei natalităţii şi că limitările tehnologice şi spaţiale vor limita creşterea producţiei agricole şi vorface ca populaţia să-şi depăşească baza de hrană necesară. Malthus a susţinut „ restricţia morală „ sub forma abstinenţei sexuale şi a căsătoriilor tardive (opreliştile preventive), dar a fost pesimist în privinţa capacităţii oamenilor de a pune în practică aceste

- restricţii. El credea că doar războiul, boala şi foametea (opreliştile pozitive) vor reuşi să ţină sub control creşterea excesivă a populaţiei. Malthus a subestimat schimbările sociale şi culturale care, împreună cu progresele tehnologice în domeniul mijloacelor anticoncepţionale, vor reduce creşterea populaţiei. De asemenea, el nu a reuşit să anticipeze inovaţiile tehnologice dramatice ce au loc în agricultură (revoluţia verde) care vor mări serios rezerva de hrană disponibilă.

Marx nu a fost de acord cu punctul de vedere al lui

Malthus că rezerva de hrană este limitată. El susţinea că baza economică insuficientă a epocii lui Malthus a fost mai mult o reflectare a oportunităţilor economice limitate, cauzate de formele de organizare capitaliste. O economie colectivistă ar rezolva această problemă, credea Marx. Dezbaterea Marx-Malthus continuă astăzi cu discuţii despre limitele creşterii şi despre noţiunea că „ ce e mic este frumos

Schimbarea ratei de creştere a populaţiei în societăţile industriale este explicată prin referire la o tranziţie demografică în trei etape. In prima etapă, populaţia a fost relativ stabilă datorită ratei natalităţii şi a ratei mortalităţii simultan ridicate, în a doua etapă, populaţiile au crescut dramatic datorită unei rate mereu ridicate a natalităţii şi unei rate sever reduse a mortalităţii, rezultată din îmbunătăţirea nutriţiei, a sistemului sanitar, a asistenţei medicale şi a nivelului de trai. Etapa finală („ stabilitatea populaţiei, cu o creştere lentă „) s-a realizat când tehnologia şi schimbarea normelor sociale au dus la scăderea ratei natalităţii producând o populaţie relativ stabilă, cu o creştere înceată.

Deşi teoria tranziţiei demografice a fost propusă ca un modelpotrivit pentru ţările contemporane mai puţin dezvoltate, s-a susţinut că structura populaţiei şi condiţiile economice ale acestor ţări se deosebesc substanţial de cele ale Europei din secolele al XVIII-lea şi al XlX-lea. Pe scurt, nu este clar că ţările mai puţin dezvoltate pot sau trebuie să urmeze acelaşi model de dezvoltare economică şi aceeaşi dinamică a societăţii.

Controlul direct al creşterii populaţiei prin politici guvernamentale este obişnuit. Au fostfolosite patru stategii diferite. Multe ţări mai puţin dezvoltate au adoptat oformă a politicilor

- de reducere a fertilităţii, pornind de la campanii educaţionale şi distribuirea de mijloace anticoncepţionale până la forme coercitive de control Dezvoltarea economică a fost mărită atât ***pentru*** *aprovizionarea populaţiei din ce în ce mai mare, cât şi pentru a determina schimbările sociale şi culturale asociate cu rate mai scăzute ale fertilităţii. Rezerva insuficientă de hrană a fost atacată direct prin creşterea producţiei şi prin ameliorarea repartiţiei (revoluţia verde). In final, unele societăţi industriale au devenit îngrijorate de creşterea redusă a populaţiei şi au promovat politici de încurajare a natalităţii, dintre care una constă în asigurarea unor recompensefinanciare şi sociale pentru fertilitate ridicată.*

Statele Unite au o rată scăzută a creşterii, din cauza ratei scăzute a natalităţii şi a mortalităţii, care sunt caracteristice societăţilor industriale avansate. Creşterea natalităţii (baby boom) în perioada următoare celui de-al doilea război mondial a fost o excepţie minoră. Speranţa de viaţă este ridicată, deşi mai ridicată pentru femei şi albi decât pentru bărbaţi şi americani africani. Vârstnicii constituie o parte din ce în ce mai mare a populaţiei, datorită reducerii ratei mortalităţii şi a ratei scăzute a natalităţii. Marea imigraţie de la început s-a redus după legislaţia restrictivă din anii '20 şi a crescut din nou în ultimii douăzeci şi cinci dă'ani. Declinul îndelungat al ratei natalităţii este datorat condiţiilor economice şi speranţelor mai crescute pe care acestea le exercită asupra nivelului de trai. De asemenea, schimbările în stilurile de viaţă şi de valori, determinate de mişcarea femeilor, printre alţi factori, au dus la rate scăzute ale fertilităţii. îmbunătăţirea substanţială a tehnologiei în domeniul mijloacelor anticoncepţionale şi legalizarea avortului oferă mijloace tehnice pentru reducerea numărului de naşteri. Se pare că aceste tendinţe vor continua în viitor: fertilitatea scăzută şi îmbătrânireapopulaţiei americane.

- **Şl**

URBANIZAREA

****W*** *Ţrbanizarea este însuşirea caracteristică a societăţilor mo-***%*J** deme. Acest capitol va urmări dezvoltarea oraşelor din timpurile preindustrialepână în prezent. De asemenea, el va examina trei teorii majore care au fost elaborate pentru a explica dezvoltarea urbană. Viaţa urbană contemporană din Statele Unite va fi explorată printr-o comparaţie între viaţa urbană şi viaţa rurală. Vor fi discutate problemele Americii urbane, inclusiv crima, drogurile şi dificultăţile financiare, împreună cu încercările recente de planificare raţională a oraşelor şi a dezvoltării.*

DEZVOLTAREA URBANĂ

Fiinţele umane au apărut între 5 şi 15 milioane de ani în urmă, în forma actuală *(homo sapiens)* dezvoltându-se acum 50 000 până la 60 000 de ani. Pe scara timpului, *urbanizarea,* concentrarea populaţiilor într-o arie limitată, numită oraş, este un fenomen extrem de recent; oraşele au început să apară cam acum 6 000 de ani. Acest interval de timp între dezvoltarea umană şi dezvoltarea urbană a rezultat din nevoia societăţilor de a atinge un anumit nivel de dezvoltare socială şi tehnologică înainte de a putea crea şi menţine oraşe (Reissmar, 1964).

Oraşele sunt concentrări permanente de un număr relativ mare de oameni care nu îşi produc propria hrană. Ele au apărut în Orientul Mijlociu, în „semiluna fertilă" dintre fluviile Tigru şi Eufrat, din Iraq, ca o consecinţă a schimbărilor climatice şi progreselor tehnologice. Când gheţarii s-au topit, curentul de apă din anumite zone a

- mărit suprafaţa de sol cald şi fertil. **în** plus, s-au dezvoltat tehnici de cultivare a cerealelor şi de creştere a animalelor. Au apărut societăţile horticole şi pastorale,

care necesitau aşezări cu un caracter **permanent,** spre deosebire de primele societăţi de vânători şi culegători (vezi Cap. 4). La un anumit moment, şi aceste societăţi au produs surplusuri necesare pentru sprijinirea dezvoltării şi specializarea rolurilor (vezi Cap. 4).

Oraşul prelndustrial **Oraşele antice**

Cam pe la anul 4 000 î. Hr., s-au dezvoltat oraşe de-a lungul fluviului Ind, în zonele în care acum se află Pakistanul şi câteva locuri din China. Cam 1 000 de ani mai târziu, au evoluat oraşe în America Centrală şi America de Sud, iar cercetările recente arată că exista o dezvoltare urbană importantă în America de Nord.

Aceste prime oraşe erau foarte mici, după standardele de azi. Ele aveau mai puţin de 10 000 de locuitori (Gist şi Fava, 1974). Oraşele s-au dezvoltat în perioada clasică; Atena avea 150 000 de locuitori în timpul epocii w de aur, iar Roma avea puţin sub un milion. După căderea Imperiului Ropian, în secolul al V-lea, timp de câteva secole oraşele au decăzut. Totuşi, unul dintre rezultatele cruciadelor a fost începerea comerţului cu Orientul Mijlociu, care a renăscut viaţa urbană în sudul Europei, îndeosebi în Florenţa şi Veneţia. Ritmul urbanizării a crescut, iar până în secolul al XlV-lea multe părţi din Europa, precum şi din Orientul Mijlociu şi din Asia, începuseră să se urbanizeze.

Oraşele din vremea aceea au rămas relativ mici, deoarece transportul era limitat şi încet. De asemenea, conflictele frecvente între oraşe şi zonele rurale înconjurătoare ameninţau stabilitatea rezervei de hrană urbane. Condiţiile medicale şi sanitare erau primitive şi nu puteau satisface populaţii numeroase şi dispersate.

Oraşele medievale

Oraşul tipic medieval era împrejmuit cu un zid pentru

protecţie împotriva invadatorilor, iar diversele cartiere din interior nu erau

- separate. Străzile erau înguste, cotite şi murdare. Ele erau frecventate de oameni din toate categoriile sociale, de la negustori ambulanţi, comercianţi şi meşteşugari până la preoţi, nobili şi servitori. Exista o eterogenitate socială considerabilă, cu modele clare de stratificare între diversele ocupaţii. Aceste oraşe erau dominate de biserica creştină. Femeile şi minorităţile aveau puţine drepturi, iar minorităţile deseori trăiau izolate în anumite zone ale oraşului numite ghetouri.

Ritmul vieţii în oraşul medieval era mai rapid decât în zonele rurale, dar considerabil mai lent decât în oraşele din zilele noastre. Natura relativ compactă a oraşelor a dus la o interacţiune socială considerabilă. Cei mai mulţi oameni ştiau câte ceva unii despre alţii, dacă nu cumva erau cunoştinţe directe. Controlul social era mai personal decât în oraşul modem.

Oraşul industrial **Oraşul european**

Revoluţia industrială din secolul al XVTII-lea a accelerat ritmul urbanizării. Noile surse de energie au permis dezvoltarea fabricilor, ceea ce a dus la o producţie sporită. Pentru a se completa locurile de muncă dintr-o fabrică, era nevoie de oameni aduşi din diverse locuri. Aceste fabrici erau situate în centrele urbane, unde se găsea deja o rezervă serioasă de braţe de muncă. Succesul acestei noi forme economice a atras oameni din zonele rurale la oraş. Drept rezultat, între anii 1790 şi 1800 cele mai multe oraşe europene au crescut substanţial; unele, ca Viena, şi-au dublat numărul de locuitori. Intre 1800 şi 1900 oraşele au crescut din nou rapid. Cea mai mică creştere a fost înregistrată de Lisabona, cu mai mult de 50% creşterea populaţiei; Londra a crescut cel mai mult, de aproape opt ori faţă de mărimea ei iniţială (Chandler şi

Fox, 1974).

Multe dintre primele aşezări urbane au devenit „oraşe-state”, ca Atena şi Roma. (Mai târziu, multe dintre ele au servit ca nuclee pentru crearea naţiunilor). Centrele urbane au devenit focarele vieţii economice şi politice. Modelul haotic de început, cu străzile înguste

- şi cotite, a fost înlocuit cu străzi mai largi şi drepte, pentru uşurarea transportului şi a comerţului.

N Viaţa socială a devenit mai complexă. Din cauza marilor concentrări de oameni, indivizii aveau mai puţine cunoştinţe unii despre alţii. Viaţa în oraşe a devenit mai impersonală şi tiranizată de delincvenţi. Unele oraşe atrăgeau mai mulţi oameni decât puteau întreţine. Primele etape ale industrializării au provocat şi poluarea substanţială a oraşelor. Pe scurt, dezvoltarea industrială în Europa a adus atât avantaje, cât şi dezavantaje.

Oraşele se dezvoltă şi astăzi, deşi într-un ritm mai lent decât în secolul al XlX-lea. Totuşi, numărul zonelor urbane a crescut dramatic. La începutul secolului al XlX-lea erau mai puţin de 50 de oraşe în lume care aveau o populaţie mai mare de 100 000 de locuitori. Astăzi sunt peste 2 000.

Oraşul american

Primele aşezări europene în Statele Unite au fost întemeiate de spanioli în St. Augustine, Florida, în 1565, iar de englezi în James-town, Virginia, în 1607. Prima zonă urbană majoră a fost înfiinţată de olandezi în New Amsterdam \New York) în 1624; aceasta a fost, curând, urmată de Boston, careh^fost întemeiat de puritanii englezi în 1630.

în esenţă, aceste aşezări erau sate mici al căror model era luat de la oraşele europene anterioare industrializării. (Organizarea dezordonată de atunci a

străzilor mai există şi astăzi în sudul Manhat-tan-ului şi în unele zone centrale din Boston). Cea mai mare extindere urbană a avut loc în secolul al XDC-lea, la fel cum s-a întâmplat în Europa. Construirea căilor ferate a asigurat transportul necesar, care a deschis atât expansiunea spre vest, cât şi dezvoltarea urbană în est.

Pe la mijlocul secolului al XDC-lea, aproximativ o treime din americani locuiau în zone suburbane. Oraşul juca un rol din ce în ce mai mare în viaţa economică, politică şi socială. Deosebirile între zonele urbane şi rurale au devenit mai pronunţate, îndeosebi în stilurile de viaţă. De asemenea, s-au mărit deosebirile între Sudul în mare măsură rural şi Nordul din ce în ce mai urban.

- ***Metropola***

Unele oraşe mari au ajuns şi mai mari, devenind mai importante pentru societate. Ele s-au transformat în *metropole,* zone urbane formate dintr-un mare oraş central, cu suburbiile înconjurătoare şi oraşele satelit asociate. Exemple sunt: New York City, Chicago, Londra, Paris, Mexico City şi Tokyo. Metropolele formează unităţi economice şi geografice relativ integrate. Dezvoltarea majoră a regiunilor metropolitane a avut loc cam de la jumătatea secolului al XlX-lea până la mijlocul secolului XX. De pildă, în 1860 New York City avea sub un milion de locuitori; în 1900 avea înjur de 4 milioane, iar în 1950 populaţia ajunsese la aproape 8 milioane. De atunci, dezvoltarea metropolelor a fost mai înceată (unele au cunoscut chiar o uşoară scădere a populaţiei), din cauza dezvoltării suburbiilor (vezi mai jos).

Dezvoltarea metropolitană a fost posibilă datorită progreselor tehnologice, îndeosebi folosirii sporite a energiei electrice, comunicaţiilor îmbunătăţite şi modalităţilor de transport modeme. Electricitatea a făcut posibilă construirea marilor zgârâie-nori care constituie

elementul caracteristic al metropolei. Existenţa telefoanelor, a maşinilor şi a transportului în comun a permis oraşului să se întindă, dar să menţină, cu uşurinţă, legătura între zonele centrale şi sectoarele periferice.

Zonele statistice metropolitane

Importanţa legăturilor sociale, economice şi de comunicaţie între un oraş central şi comunităţile din jur a făcut Biroul de Recensământ al Statelor Unite să dezvolte conceptul *de zonă statistică metropolitană (ZSM),* pentru scopuri analitice. O ZSM este o zonă urbană formată dintr-un oraş cu cel puţin 50 000 de rezidenţi şi o populaţie totală de cel puţin 100 000. în prezent, în Statele Unite există aproape 300 de ZSM-uri; ele conţin cam trei sferturi din populaţie. Departamentul Administraţiei şi Bugetului guvernului federal de asemenea stabileşte o *zonă statistică metropolitană consolidată* (ZSMC), o zonă urbană care are o populaţie de cel puţin un milion şi corespunde altor câtorva criterii.

Economia unei metropole se bizuie pe legăturile strânse între zonele sale rezidenţiale, industriale, comerciale şi recreative. Sunt

- necesare mijloace de transport bune care să-i ducă pe muncitori de la locuinţele lor la locurile de muncă şi să transporte bunurile de unde sunt făcute acolo unde sunt cerute. Mijloacele recreative şi conaţionale sunt necesare pentru a atrage şi a stabiliza forţa de muncă. Firmele comerciale şi industriale care depind unele de altele în privinţa bunurilor şi serviciilor sunt, deseori, situate în cadrul regiunilor metropolitane, pentru comoditate şi eficienţă.

Megalopolisul

Metropolele s-au întins într-o aşa măsură, încât au fuzionat cu alte metropole. Coridorul din nord-estul

Statelor Unite, de la Boston până la Washington, D.C., este un astfel de *megalopolis.* Importanţa acestor megalopolisuri, unul pentru celălalt, este evidentă din sistemul de transport care s-a dezvoltat între ele. Trenul şi navetele aeriene care leagă oraşul Boston de New York City şi New York City de Washington, D.C. sunt dovezi ale relaţiei economice între aceste regiuni metropolitane.

Suburbiile 4€

Unul dintre cele mai dramatice ev&umente de la jumătatea secolului XX, l-a constituit dezvoltarea suburbiilor, care sunt zone urbane relativ mici ce înconjoară un oraş. Numărul mare de automobile şi de căi ferate, la care s-au adăugat autostrăzile construite cu fonduri mari de la guvernul federal, a făcut posibilă dezvoltarea suburbiilor.

Dezvoltarea suburbiilor a creat navetistul, persoana care poate locui într-un loc şi poate lucra la o distanţă considerabilă. Astfel, comunităţile suburbane au început să înconjoare oraşele centrale. Oamenii au început să se mute din oraşe în suburbii, unde deseori îşi pot permite să aibă case proprii şi unde speră să scape de problemele vieţii urbane. Numărul locuitorilor din suburbiile Statelor Unite s-a dublat între 1940 şi 1980; acum, suburbiile adăpostesc aproximativ 40% din populaţie.

Dezvoltarea suburbană a contribuit la descentralizarea urbană. Marile firme au început să-şi stabilească filiale în suburbii şi au

- apărut mici magazine care satisfac nevoile populaţiei suburbane. Crizele de petrol din anii '70 au avut un efect mult mai mare asupra suburbiilor decât asupra oraşelor, din cauza marii lor dependenţe de automobile pentru transportul de bază. Astăzi, din ce în ce mai multe companii îşi stabilesc sediile, nu doar filialele, în suburbii, datorită avantajelor fiscale, a costurilor scăzute şi a

mediului educaţional şi social mai ospitalier. Strada cu magazine din suburbii este recunoscută ca fiind o trăsătură a peisajului american. în comunităţile suburbane au început să apară clădiri de înălţime medie şi chiar unele înalte. Din ce în ce mai mult, linia între oraş şi suburbii devine tot mai neclară.

teorii despre dezvoltarea urbană

Explicaţiile dezvoltării urbane provin dintr-o abordare ecologică, abordare ce este preocupată de interacţiunea între oameni şi mediul lor fizic. Acest punct de vedere a predominat la Universitatea din Chicago în perioada anilor douăzeci şi treizeci şi a dus la o serie de studii şi la o teorie asupra modului în care se dezvoltă zonele urbane. Analizele care au urmat au dus la alte explicaţii ale dezvoltării urbane.

Modelul de zone concentrice

Prima teorie asupra dezvoltării oraşelor a fost elaborată de un grup de sociologi de la Universitatea din Chicago: Burgess, Park şi colegii (Park şi colab., 1925). în studiile lor cei din Chicago au observat că oraşul constă dintr-o serie de cercuri concentrice, cu un model diferit de folosire a pământului pentru fiecare inel. La centru se aflăzo**/îa *comercială centrală,*** unde se găsesc firme financiare, teatre, restaurante bune, magazine en detail şi magazine universale, şi alte magazine care îi aprovizionează pe cumpărători. Această zonă este încercuită de o ***zonă de tranziţie*** care, iniţial, fusese o zonă rezidenţială pentru cei bogaţi, dar ulterior a evoluat la un model mixt de folosire a pământului, firme comerciale periferice şi

- mahalale. Următoarele arii sunt *zonele rezidenţiale,* cu locuinţele înghesuite ale clasei muncitoare şi cu reşedinţele cele mai bogate care radiază circular de la centru.

\o$astă teorie a fost bazată pe o concepţie dinamică a dezvoltării urbane. Modelele de folosire a pământului din zonele interioare „invadau” zonele învecinate şi le transformau. Acest model părea să prezinte, în mod adecvat, dezvoltarea oraşului Chicago, dar mai puţin ca un model eficient al dezvoltării urbane. Terenul fizic al oraşului, gradul de planificare guvernamentală, marea disponibilitate a automobilului şi a transportului public toate influenţează dezvoltarea urbană, iar acestea variază de la oraş la oraş.

Modelul sector

Analiza dezvoltării urbane într-un mai mare număr de oraşe l-a făcut pe Hoyt (1939), un ecolog urban, să vadă un model diferit. El credea că oraşele se dezvoltă în sectoare în formă de pană, de la centru oraşului spre exterior, deseori de-a lungul unei căi de transport (de pildă, căi ferate sau căi navigabile). Pământul din fiecare sector este folosit pentru scopuri diferite; există un sector rezidenţial, un sector industrial, un sectorcomrircial central şi un sector suburban. Totuşi, Hoyt a înţeles că topografia specifică - râurile şi dealurile, de pildă - va modela dezvoltarea fiecărui oraş în moduri unice.

Forma de pană sau de felie de tort a unui sector atestă coexistenţa diverselor modele de folosire a pământului. Unele părţi ale sectorului rezidenţial se învecinează cu sectorul industrial; acestea ar fi, probabil, cartierele clasei muncitoare. Pe de altă parte, cele mai râvnite cartiere rezidenţiale nu trebuie să fie departe de zona comercială centrală, aşa cum este evident în cazul cartierului Nob Hill din San Francisco.

Modelul cu mai multe nuclee

Progresele tehnologice de mai târziu, care au dus la o mai largă răspândire a automobilelor şi au îmbunătăţit comunicarea, de asemenea au influenţat modelele de

dezvoltare ale oraşelor. Harris şi UUman (1945) au arătat că oraşele au mai multe „nuclee”, sau

- centre separate, consacrate unor activităţi specifice. De pildă, multe oraşe au un sector de distracţie centralizat, cum este teatrul Times Square şi zona restaurantelor din New York City.

Există mai mulţi factori care influenţează dezvoltarea acestor nuclee specializate. Primul, anumite activităţi au nevoie de facilităţi specializate. Zonele de distracţie şi cele comerciale, de pildă, trebuie să fie uşor accesibile, prin folosirea transportului în comun la înde-mână. Al doilea, unele întreprinderi beneficiază prin faptul că sunt aproape de altele. Gruparea companiilor financiare în jurul zonei Wall Street din New York City nu este întâmplătoare. Apropierea uneia de alta uşurează comunicarea între ele; acesta a fost, în special, cazul când s-au grupat iniţial în acea zonă. Al treilea, anumite zone nu se învecinează, deoarece activităţile lor sunt, inerent, opuse. De pildă, sectoarele industriale nu se găsesc lângă zonele rezidenţiale cu chirii ridicate.

Comentariu asupra diverselor teorii

Este evident că modelele prezentate mai sus sunt mai mult descrieri decât teorii analitice. Fiecare descrie un anumit model de dezvoltare urbană care este o consecinţă a unor factori tehnologici şi ecologici la un anumit moment şi loc specific.

Analiza zonelor sociale

Unii ecologişti folosesc *analiza zonelor socialepentru* a examina modelele rezidenţiale urbane (Shevky şi Bell, 1955). Această abordare caută să descopere caracteristicile comune ale oamenilor care locuiesc în aceeaşi zonă rezidenţială. în general, se pare că alegerea cartierelor de către oameni este influenţată de trei factori.

Primul *este statutul familial:* căsătorit sau necăsătorit, şi mărimea familiei pentru căsătoriţi. Al doilea este *poziţia socială,* aşa cum este arătată de venit şi prestigiul social. Al treilea este *rasa şi etnicitatea.*

O abordare globală

Fiecare dintre modelele de mai sus descrie dezvoltarea urbană în anumite locuri. Berry şi Rees (1969), doi ecologişti sociali, au

oferit o explicaţie globală. Ei susţin că structura familiilor le face să se răspândească în zone concentrice în jurul oraşului central, celş mai mici, mai aproape de centru, iar cele mai mari, mai departe. Totuşi caracteristicile statutului social exercită presiune pentru dezvoltarea zonei. Segregaţia rezidenţială etnică şi rasială, pe de altă parte, duce la crearea unui număr de zone centrale, aşa cum au fost descrise de modelul cu mai multe nuclee.

Pe scurt, Berry şi Rees au combinat diferitele modele de dezvoltare urbană cu analiza zonelor sociale pentru a oferi o explicaţie a modelelor de dezvoltare ale oraşelor americane. Opera lor susţine validitatea fiecăruia dintre modele în condiţiile unui anumit ansamblu de condiţii sociale care sunt explicate prin analiza zonei sociale. Deşi unele cercetări au confirmat această analiză într-o altă societate, oraşul Tel Aviv din Israel (Borukhov, Ginsberg şi Werczberger, 1979), este improbabil ca orice model de schemă analitică să reuşească să explice varietatea modelelor de dezvoltare urbană din lume. Chiar în Statele Unite, teoreticienii conflictului au arătat modul în care marile interese economice au afectat dezvoltarea urbană pentru sporirea profiturilor (e.g., Molotch, 1976).

Viaţa urbană în opoziţia cu viaţa rurală

Părerea clasică despre viaţa urbană era foarte pesimistă. Toen-nies şi Simmel, doi sociologi germani, au evidenţiat deosebirea între viaţa urbană şi cea rurală. Acest punct de vedere a fost preluat de Wirth, a cărui comparaţie ecologică a urbanismului a constituit un element important în analiza urbană a „Şcolii din Chicago".

Gemeinschaft und Gesellschaft: Ferdinand Toennies

Toennies (1963; original, 1887) face deosebirea între ceea ce el numeşte *Gemeinschaft,* o „comunitate" bazată pe legături sociale

- puternice, pe tradiţie şi pe relaţii personale, şi *Gesellschaft,* o „asociaţie" de oameni cu legături sociale slabe, care rezultă dintr-o diversitate socială considerabilă şi este caracterizată prin relaţii impersonale. Prima, arată el, descrie mai mult viaţa rurală, în timp ce a doua caracterizează oraşul.

în comunităţile *Gemeinschaft,* oamenii se cunosc între ei, au interese comune şi sunt orientaţi spre interesele colective ale comunităţii. Ei au un sentiment puternic de destin comun şi de identitate împărtăşită. Legăturile de familie sunt puternice, iar viaţa deseori se concentrează în jurul acestor legături. *Gesellschaft,* pe de altă parte, descrie comunităţi în care oamenii sunt, în mare măsură, motivaţi de interesul personal şi au puţine valori comune sau identităţi împărtăşite. Tradiţia şi cutuma nu mai sunt forţe de legătură.

Personalitatea urbană: Georg Simmel

Simmel (1950: 635-640) adaugă o dimensiune a psihologiei sociale la studiul oraşelor, concentrându-se asupra modului în care viaţa urbană influenţează

personalitatea orăşenilor. Agitaţia şi ritmul rapid al vieţii de oraş reclamă o oarecare reacţie „defensivă” din partea orăşenilor. El susţine că manierele impersonale şi aparent neprietenoase ale orăşenilor constituie o protecţie necesară împotriva confuziei şi a dezorientării unei agitaţii constante. Caracterul central al unei economii bazate pe bani, în oraş, tinde să transforme relaţiile potenţial intime în ciocniri raţionale. Calcularea costului unei tranzacţii, de fapt sau implicit, constituie o parte importantă a vieţii zilnice a orăşeanului; într-un fel, aceasta se aseamănă cu formularea de mai târziu a „ teoriei schimbului” (vezi Cap. 1). Este probabil, ca, deseori, orăşeanul să acţioneze „cu capul în locul inimii”, arată Simmel.

Există şi aspecte pozitive ale vieţii urbane. Viaţa în oraş oferă individului multă libertate personală. Stimularea oraşului este captivantă, atât timp cât nu este copleşitoare, iar simpla sa diversitate de activităţi şi oportunităţi oferă o gamă de alegeri sociale şi personale inexistente în altă parte.

- **Ecologia şi interacţiunea în oraş: Louis Wirth** în timp ce Toennies se concentrează asupra formelor de asociere, iar Siânmel asupra persoanei urbane, Wirth îşi dirijează atenţia spre modul în care interacţiunea socială din oraş diferă de interacţiunea socială din zonele rurale. El susţine că trei factori importanţi deosebesc modelele de interacţiune ale orăşenilor de cele ale locuitorilor din zonele rurale.

Numărul locuitorilor afectează interacţiunea socială. Simplul număr al locuitorilor unui oraş face imposibilă intimitatea care era comună în viaţa rurală. Este mai probabil ca interacţiunea printre orăşeni să se bazeze pe caracteristicile grupurilor secundare, cum sunt relaţiile segmentate (de pildă, cunoşti pe cineva doar la slujbă). Interacţiunea celor care locuiesc în zonele rurale este mai asemănătoare cu contactul de grup primar, implicând

relaţii mai sincere şi mai complete; de pildă, oamenii se cunosc pentru că lucrează împreună, se socializează cu familiile lor şi merg la aceeaşi biserică (vezi Cap. 5).

Densitatea populaţiei este un alt element care afectează modelele de interacţiune. Pe măsură c^numărul de oameni care locuiesc în cartierele rezidenţiale creşte, viaţa **devine** mai grea şi mai tensionată, în comunităţile dense apar probleme siapjimentare când diversitatea valorilor şi a normelor este considerabilă. înfiinţarea unor comunităţi rezidenţiale mai mici sau popularea lor cu oameni cu idei asemănătoare poate reduce conflictul potenţial asupra valorilor şi normelor sociale incompatibile. Astfel, Wirth vede, chipurile, o oarecare valoare în segregaţia rezidenţială voluntară.

Diversitatea socială în viaţa urbană tinde să dărâme frontierele rigide între clase şi rase şi permite o mai mare mobilitate socială. De asemenea, ea permite o diversitate considerabilă a stilurilor de viaţă. Aceste caracteristici ale urbanismului fac dificilă stabilirea unor relaţii durabile între orăşeni, iar urmarea acestei situaţii, crede Wirth, este alienarea urbană (un sentiment al pierderii legăturii intime cu ceilalţi).

Critica teoriei lui Wirth Analiza vieţii urbane a lui Wirth a fost criticată, fiindcă nu este clară în legătură cu modul în care cei trei factori pe care el îi schiţează se asociază imul cu altul şi operează

- împreună. Alienarea urbană este atât de puternică şi obişnuită cum presupune Wirth (Fischer, 1976), iar uşurarea comunicării şi a transportului a permis dezvoltarea unor relaţii importante pe zone geografice întinse. Densitatea populaţiei este considerată mai mult ca un indicator al dificultăţilor decât cauza lor (Choldin, 1978). în final, Gans (1962) arată că Wirth tratează insuficient importanţa omogenităţii sociale în cadrul

cartierelor urbane, în asigurarea ancorelor sociale pentru orăşean.

în ciuda acestor critici, ideile lui Wirth aduc lumină asupra unor variabile ecologice importante care deosebesc oraşul de viaţa rurală. Ele au dirijat cercetări considerabile dedicate precizării efectelor acestor variabile.

Oraşul ca un „sat urban1': Herbert Gans şi Claude Fischer

Gans (1962; 1965) şi Fischer (1976) au studiat viaţa urbană şi au ajuns la concluzia că orăşenii cunosc, de fapt, o interacţiune personală considerabilă şi întreţin legături sociale intime. Gans vede oraşul ca fiind compus din cartiere ce sunt, în cuvintele lui, „sate urbane". Analiza mahalalelor urbane a lui Suttles (1970) a oferit un sprijin suplimentar teoriei lui Gans, arătând că acestea sunt caracterizate printr-o puternică identificare cu comunitatea şi prin sentimente de solidaritate socială, calităţi deseori considerate a se găsi doar în comunităţile rurale. Deşi este posibil ca oamenii să cunoască mai puţini dintre vecinii lor imediaţi într-o casă cu multe apartamente, de exemplu. Ei au o gamă largă de contacte şi relaţii sociale prin ocupaţii, organizaţii voluntare din care fac parte şi prin scopurile recreative pe care le urmăresc. Calitatea vieţii nu se deosebeşte semnificativ între zonele urbane şi cele rurale, aşadar, chiar dacă stilurile lor sunt diferite.

Fischer susţine că populaţia numeroasă şi densă a oraşului duce la crearea a numeroase şi variate subculturi (vezi Cap. 3), care sunt relativ omogene pe plan intern (compuse din oamenii cu caracteristici şi concepţii similare). Astfel, persoana neconvenţională poate găsi altele asemănătoare, formând o „masă critică" de oameni cu aceleaşi idei. Oraşul, aşadar, devine un teren propice pentru diversitate socială şi creativitate.

- Pe scurt, atât Gans, cât şi Fischer cred că primele teorii despre viaţa urbană îi exagerează aspectele negative. Deşi ei recunosc că viaţa urbană nu este fără probleme, cum este cazul şi cu viaţa rurală, qa oferă şi multe avantaje.

Chiar cei mai fervenţi susţinători ai vieţii urbane recunosc multele probleme pe care mediul urban le generează.

Problemele oraşului **Crima şi drogurile**

Oraşele sunt centre pentru activitate criminală şi consum de droguri. Concentrarea oamenilor în oraş face din acesta un teren natural propice pentru amândouă. Chiar dacă ***rata*** crimei ar fi relativ scăzută, este probabil ca simplul număr de oameni din oraşe să ducă ***la cifre*** ridicate de crime comise. De asemenea, amestecul de bogăţie şi sărăcie din oraşe îi aduce foarte aproape pe cei care au şi pe cei care nu au, sporind atât motivaţia, cât şi oportunitatea pentru crime împotriva proprietăţii^Cyezi Cap. 8). Gradul relativ de anonimat al oraşului oferă o mailfeare ocazie de a comite crime, fără a fi descoperite. x

Creşterea intensă a consumului de droguri a agravat problema crimei. Deşi drogurile sunt consumate atât în zonele urbane, cât şi în cele rurale, ele sunt asociate cu crima, în principal în zonele interioare ale oraşelor, unde disperarea generată de sărăcie a transformat consumul de droguri în epidemie, iar traficul de droguri într-o industrie urbană importantă. Luptele între magnaţii drogurilor pentru zonele de influenţă au devenit din ce în ce mai violente. Crimele mărunte, comise pe stradă în scopul obţinerii de bani pentru consumul de droguri, au devenit, de asemenea, o parte din peisajul urban.

Problemele fiscale

Când Statele Unite suferă un declin economic

general, oraşele sunt, deseori, afectate mai mult decât alte unităţi politice. Pe lângă pierderea fondurilor federale, alţi trei factori joacă un rol important în problemele financiare cu care sunt confruntate cele mai multe oraşe.

Fuga în suburbii a clasei de mijloc, care a început în anii '50, reduce atât baza impozitelor în oraşele care au un impozit pe venit, cât şi nivelul cheltuielilor zilnice, de care oraşele au ajuns să depindă.

Marile concentrări de oameni săraci rămân în oraşe. Deşi aceştia contribuie mai puţin la economia oraşului, ei pretind servicii considerabile care reduc resursele municipale. Din cauza problemelor economice naţionale, costul asigurării asistenţei sociale, precum şi al ajutorului de sănătate, şi al celui de şomaj pentru categoriile dezavantajate cade în mod disproporţionat asupra celor mai mari oraşe. Drept urmare, multe oraşe au trebuit să reducă numărul poliţiştilor, al pompierilor, al cadrelor sanitare şi să limiteze repararea sau reconstruirea infrastructurilor îmbătrânite (poduri, drumuri şi mijloace utilitare).

Firmele au început să se stabilească departe de oraşe ăm cauza declinului din serviciile municipale şi a îmbunătăţirilor tehnologice în transport şi comunicaţii. Această schimbare a sediilor a dus la o reducere substanţială a bazei impozitelor oraşelor, reducând, în acelaşi timp, atracţia pentru alte firme care, astfel, s-ar fi putut stabili ele însele acolo.

Transportul

Oraşul este văzut ca o reţea de trafic încâlcită. Intrarea cu maşina în centrul unui oraş este o experienţă frustrantă pentru mulţi navetişti şi o sursă frecventă de nemulţumire pentru vizitatorul ocazional. Parcarea fie nu există, fie este scumpă. Transportul public este inadecvat, murdar, nesigur şi periculos. Multe drumuri urbane şi

poduri sunt într-o stare de decădere groaznică, şi nu sunt bani suficienţi pentru a se face reparaţiile necesare după un program raţional.

Afluxul excesiv al circulaţiei este considerat un factor ce subminează, serios, viabilitatea economică a zonelor urbane. Alerte despre blocări ale circulaţiei, care îi avertizează pe automobilişti despre paralizarea traficului, devin un lucru obişnuit în centrul oraşelor. Problemele de trafic care îngreuiază accesul la zonele recreative de asemenea fac viaţa urbană mai puţin atrăgătoare. Totalitatea problemelor, dintre care afluxul excesiv al circulaţiei nu este cea mai mică, a influenţat corporaţiile să se mute din marile oraşe în suburbii sau în oraşe mai mici.

- **Alte probleme**

Poluarea mediului este o problemă urbană din ce în ce mai mare. La fel este şi pierderea populaţiei, care duce la o reducere a foiâdhrilor federale şi a locurilor în Congres. Deteriorarea conductelor de apă, a reţelelor de gaz şi electricitate şi a echipamentului de transport agravează problemele vieţii urbane. Capacitatea oraşelor de a rezolva aceste probleme este limitată prin subordonarea lor politică şi economică faţă de state şi guvernul federal.

Planificarea urbană

Deşi planificarea urbană a început o dată cu grecii antici, în general ea a fost fragmentată şi inconstantă şi, de obicei, limitată la zonele oraşului care erau considerate reprezentative, simbolice. Clădirile publice din centrul oraşului Washington, D.C. au fost gândite atât ca funcţionalitate, cât şi ca estetică, dar planul pentru restul oraşului nu s-a bucurat de acelaşi fel de efort şi atenţie.

Renaşterea urbapă

O considerabilă „renaştere urbană” a avut loc în anii

'50 şi*960.* Marile ansambluri de locuinţe publiăbconstruite în multe oraşe au avut ca scop asigurarea unei cazări adecvate şi îmbunătăţirea vieţii săracilor. Multe dintre aceste proiecte s-au dovedit a fi dezastre sociale. Proiectul Pruitt-Igoe din St. Louis este un exemplu important. Clădirile şi apartamentele au fost neatrăgătoare. Deciziile cu privire la problemele importante, cum au fost tipul de vopsea ce putea fi folosit, orarul pentru folosirea spălătoriilor şi timpul cât un oaspete putea să stea într-un apartament au fost toate luate de o autoritate străină de zonă. Drept rezultat, proiectul a avut partea sa de vină în privinţa cazurilor de furturi din locuinţe, crime, violuri şi jafuri.

în unele cazuri, renaşterea urbană a dus la strămutarea săracilor, pentru a se face loc locuinţelor clasei de mijloc. Unii au numit această formă de renaştere urbană „mutarea infamă”. Cartiere bine organizate au fost distruse şi oamenii împrăştiaţi, deşi mulţi au preferat să nu se mute, în ciuda promisiunii unei cazări mai bune.

- **Gulerele albe şi renovarea urbană**

O formă modernă de renaştere urbană care este mai puţin o consecinţă a unei planificări guvernamentale deliberate, cât rezultatul schimbării condiţiilor economice şi sociale.

Un aspect al renovării urbane este preluarea fostelor cartiere ale clasei muncitoare de către profesioniştii cu gulere albe, care cumpără clădiri mai vechi, mansarde şi foste depozite pe care le renovează. Există tendinţa ca aceşti indivizi să fie albi şi tineri (de obicei, între vârstă de 25 şi 45 de ani); cel mai adesea, ei sunt singuri, trăiesc în concubinaj sau sunt căsătoriţi, fără copii.

Clădirile cumpărate de aceşti tineri din clasa mijlocie de sus sau din cea superioară sunt restaurate în interior şi pe dinafară. Magazinele vechi din cartier, de obicei cele

mici, sunt înlocuite cu firme cu statut superior: buticuri, magazine alimentare şi reţea de magazine. Costul vieţii în aceste zone creşte considerabil, uneori forţându-i pe rezidenţii din clasa muncitoare, care au rămas, să se mute.

în general, renovarea urbană prin schimbarea proprietarului cu categorii sociale superioare se produce în nucleele importante ale oraşelor şi în jurul acestor nuclee: Soho şi Cartierul de Est aristocrat din Manhattan, districtul Misiunii din San Francisco şi parcul Inmar din Atlanta sunt câteva exemple. Cei care se mută în aceste zone seamănă în multe privinţe cu cei care s-au mutat iniţial în suburbii. Noii rezidenţi în aceste zone încearcă să refacă oraşul -cel puţin partea ce le aparţine - să fugă de el. Totuşi, această renaştere nu face nimic pentru a rezolva marile probleme ale săracilor în oraş.

Urbanizarea, sau concentrarea populaţiilor în oraşe, a început cam acum 6 000 de ani. Oraşele preindustriale erau relativ mici; Roma, de pildă, a crescut de la mai puţin de 10 000 de oameni până sub un milion. Revoluţia industrială din Europa a dus la îmbunătăţirea transportului, permiţând unui mare număr de oameni să se mute în oraşe ca să lucreze în fabrici. Viaţa la oraş a devenit mai agitată şi impersonală; au crescut crima şi poluarea.

- Prima aşezare urbană din Statele Unite a fost înfiinţată în New Amsterdam (New York). în general, dezvoltarea urbană a urmat modelul european. Prin anii cincizeci ai secolului trecut V<Hfl o treime din americani locuiau în zone urbane. Oraşele mici au devenit oraşe mari, iar acestea au crescut şi mai mari, ajungând metropole.

Dezvoltarea suburbiilor a fost unul dintre evenimentele majore ale anilor 950; ea afost posibilă datorită dezvoltării căilor ferate pentru navetişti, creşterii

numărului de automobile şi progresului în construirea marilor autostrăzi. Dezvoltarea suburbană a dus la descentralizare, oamenii şi firmele au început să se mute din centrele oraşelor.

Există trei teorii majore despre dezvoltarea urbană. Potrivit modelului zonelor concentrice, oraşele s-au dezvoltat în cercuri concentrice în jurul unei zone comerciale centrale. Modelul sectoarelor sugerează că oraşele cu crescut prin dezvoltarea sectoarelor de forma penelor sau a feliilor de tort, cu diferite modele defolosire a pământului, care radiau de la centrul oraşului. Modelul cu mai multe nuclee teoretizează că, în loc de un singur sector central, un oraş are multe sectoare (nuclee) comerciale „ centrale „, **4fc** *sectqare învecinate care vădesc alte modele de folosire a pământului. Analiza zonei sociale explică modelul de reşedinţă urbană în rclport cu statutul familiei, cu poziţia socială, cu rasa şi etnicitatea rezidenţilor. Ca şi celelalte teorii despre dezvoltarea urbană, aceasta sugerează că statutul familiei duce la dezvoltarea în inele concentrice. Caracteristicile statutului social, pe de altă parte, încurajează dezvoltarea sectoarelor; segregaţia rasială şi etnică promovează nuclee multiple.*

Gemeinschaft *(„ comunitatea „)* şi Gesellschaft *(„ asociaţia „)* descriu viaţa rurală şi respectiv, urbană. *Viaţa rurală se bazează pe relaţii personale şi pe identificare colectivă, în timp ce urbanismul accentuează reversul. Simmel susţine că impersonalitatea, accentul pe raţiune şi presupusa lipsă de prietenie a oraşelor constituie o reacţie defensivă la confuzia şi dezorientarea vieţii urbane. Totuşi, el mai arată că oraşul asigură un grad de libertate şi diversitate socială inexistentă în mediul rural. După părerea lui Wirth, interacţiunea urbană este*

- afectată de mărimea, densitatea şi diversitatea

socială a populaţiei.

Gans, un cercetător contemporan al oraşului are o părere pozitivă. El vede oraşul ca fiind compus din multe „sate urbane'4 în care oamenii sunt legaţi prin subculturi relativ omogene, cu legături personale puternice şi solidari faţă de interesele colective. De asemenea, el consideră că oraşul încurajează densitatea şi creativitatea.

Oraşele au multe probleme. Crima şi consumul de droguri sunt excesive în multe oraşe; problemele lor financiare s-au agravat; iar circulaţia în oraşe a devenit din ce în ce mai congestionată.

Proiectele ambiţioase de renaştere urbană din anii 950 şi 960 nu au fost atât de eficiente în „renaşterea" oraşelor, cum fusese anticipat. Deseori, ele, pur şi simplu, au spart comunităţile şi i-au strămutat pe săraci. Recent, gulerele albe, noii proprietari ai unor cartiere rezidenţiale cu grad sporit de uzură au încercat să amelioreze zonele oraşului, renovând clădirile mai vechi şi îmbunătăţindfacilităţile cartierelor. Acest tip de renovare a fost realizat în principal de orăşeni profesionişti, tineri şi albi, şi nu s-a ocupat direct de marile probleme ale orăşenilor săraci.

*- **22***

COMPORTAMENTUL COLECTIV ŞI MIŞCĂRILE SOCIALE

***C**omportamentul colectiv este un subdomeniu important al analizei sociologice. în acest capitol vom examina câteva dintre formele tipice ale comportamentului colectiv. Acestea vor include mulţimile, zvonul, opinia publică, teribilismele şi moda, panica şi isteria colectivă. Va fi acordată o atenţie specială diverselor tipuri, caracteristici şi explicaţii ale mişcărilor sociale - o formă mai organizată şi matfdurabjlă a comportamentului*

colectiv.

DOMENIUL COMPORTAMENTULUI COLECTIV

într-un sens, orice formă de comportament „colectiv” este subiectul analizei sociologice. Totuşi, există o deosebire între acţiunile care definesc subdomeniul special al „comportamentului colectiv” şi formele de acţiune colectivă care, până acum, au constituit miezul acestei cărţi. Comportamentul colectiv se referă la acţiunile sociale oarecum spontane şi de scurtă durată ale unui număr relativ mare de oameni, în situaţii ambigue. O mare demonstraţie împotriva războiului şi activităţile publicului la un concert rock sunt exemple de tipuri de „mulţimi” care sunt analizate de cei care studiază comportamentul colectiv. La fel sunt cele mai recente excentricităţi în materie de nonconformism şi modă, schimbările în „opinia publică”, panica şi isteria care pot rezulta dintr-un oarecare dezastru (cum este un incendiu sau un uragan care distruge o comunitate). în final, crearea şi menţinerea mişcărilor sociale (e.g., mişcarea pentru drepturile civile) sunt, de asemenea, subiecte potrivite pentru analiza comportamentului colectiv.

Elementele comportamentului colectiv

Acţiunea socială limitată de scurtă durată în comportamentul colectiv participanţii se angajează unul pe altul doar temporar. Interacţiunea lor este relativ limitată la o anumită situaţie iminentă - un concert, o manifestaţie, scăparea dintr-un incendiu - şi tinde să dureze doar atât cât durează situaţia. Astfel, interacţiunea lor este mai limitată ca amploare decât cea a grupurilor şi a organizaţiilor sociale şi este, probabil, la fel de limitată ca scop şi timp.

Identificarea ambiguă şi limitele sociale

Limitele exacte ale participanţilor în orice formă de

comportament colectiv nu sunt totdeauna clare. De pildă, deşi, de obicei, sunt mulţi oameni care se strâng la locul unei demonstraţii, unii nu sunt participanţi, doar spectatori care vor să afle ce se întâmplă.

Nici participanţii la un comportament colectiv (cum este o mulţime la un concert rock) nu se cunosc în mod necesar şi nu se identifică imul cu altul.

Normele sociale slabe sau recent dezvoltate în comportamentul colectiv, normele standard nu sunt călăuze suficiente pentru acţiuni adecvate. Drept consecinţă, este mai probabil ca un comportament colectiv să fie relativ mai spontan şi mai imprevizibil decât comportamentul în contexte mai clare şi mai social reglementate.

- **MULŢIMILE**

f

Tipurile de mulţimi

Cea mai importantă şi mai dramatică formă de comportament colectiv este mulţimea, o adunare temporară şi neorganizată de indivizi foarte aproape unul de altul care au un centru comun. Bhumer (1969) a identificat patru tipuri diferite de mulţime.

Mulţimile întâmplătoare

O *mulţime întâmplătoare* este o adunare de indivizi care se formează în mod spontan, deoarece un oarecare eveniment obişnuit le atrage atenţia, dar care se angajează puţin, dacă se angajează, în interacţiune unul cu altul. Mulţimea întâmplătoare este exemplificată de trecătorii care se opresc să privească la un accident de maşină. Devălmăşia lor este neplanificată şi nu-i duce la acţiune colectivă.

Mulţimile convenţionale

Participanţii la o *mulţimi? convenţională* s-au adunat pentru un scop precis. Acţiunile lor sunt călăuaitp într-o anumită măsură de norme sociale existente. în general, între participanţi există o interacţiune slabă. Indivizii care asistă la o prelegere sau văd un film sunt exemple de mulţime convenţională. Ei au un scop comun, dar îl urmăresc ca indivizi.

Mulţimile expresive

Mulţimile expresive se dezvoltă în jurul unor evenimente cu încărcătură emoţională. Participanţii la anualul Mardi Gras1 din New Orleans, Festivalul Woodstock de la New York în 1969 şi sărbătorirea anuală a Revelionului în Times Square sunt exemple de mulţimi expresive. Această formă este mai puţin organizată decât mulţimea convenţională. Nivelul emoţiilor exprimate de acest tip de mulţime este, deseori, inacceptabil în condiţii obişnuite.

Ultima zi înainte de postul Paştelui (n. tr.).

Mulţimile active

Poate forma care s-a bucurat de cea mai mare atenţie din partea sociologilor şi a publicului obişnuit *este mulţimea activă* (gloata), o adunare agitată şi emoţională de indivizi care, deseori, îşi revarsă emoţia prin acţiune violentă şi distructivă. Mulţimea activă caută nu numai să-şi descarce emoţiile puternice care s-au acumulat, ci, de asemenea, să acţioneze împotriva a ceva considerat rău. Violenţa suporterilor unei echipe care pierde la un meci de fotbal european şi acţiunile unei gloate care linşează sunt exemple de comportament al unei mulţimi active.

Mulţimile protestatare

Recent, McPhail şi Wohlstein (1983) au sugerat un al cincilea tip de mulţime, *mulţimea protestatară,* care are elemente atât ale mulţimii convenţionale, cât şi ale

mulţimii active. Această formă este organizată moderat, ca mulţimea convenţională, dar distructivă, ca mulţimea activă. McPhail şi Wohlstein arată că violenţa care intervine în timpul disputelor de muncă este un exemplu de comportament al mulţimii protestatare.

Teoriile despre dinamica mulţimii **Teoriile contagiunii**

Iniţial avansate de Le Bon (1960; original, 1895), *teoriile conta*-giuniiexplică comportamentul mulţimii ca un rezultat al unui „suflet colectiv", pierderea identităţii individuale din cauza răspândirii „contagioase" a emoţiilor stârnite de situaţie. în anonimatul şi emotivitatea momentului, indivizii îşi transferă părerile şi responsabilitatea colectivului. Mulţimea are propria sa viaţă, independentă de personalităţile participanţilor sau de normele sociale existente.

Această perspectivă social-psihologică a fost amplificată de Bhemer (1951), care susţine că stările emoţionale create într-o mulţime rezultă de la oamenii care „umblă" înjur. Aceste emoţii sunt acceptate fără o reflecţie serioasă şi răspândite printr-o „reacţie

- circulară" care ridică nivelul emoţional şi îşi concentrează atenţia spre un ţel comun.

Acest punct de vedere a fost criticat pentru că presupune că emb^Je sunt acceptate fără nicio critică şi, în mod automat, ca fiind molipsitoare. Criticii susţin despre comportamentul **mulţJLmii** că nu este unic; el diferă puţhude efectele, atât de bine studiate, ale prezenţei altora asupra comportamentului (vezi Cap. 5). Mai mult, procesele explicative dinamice par incapabile să lămurească sfârşitul comportamentului mulţimii. Aceste critici sunt, în parte, răspunzătoare de dezvoltarea teoriei normei emergente, discutate mai jos.

Teoriile convergenţei într-o abordare psihologică, *teoriile convergente* explică comportamentul mulţimii ca fiind acţiunile unor indivizi cu aceeaşi stare de spirit care sunt atraşi într-o situaţie şi apoi acţionează în comun datorită asemănărilor existente ale personalităţii. Primii teoreticieni ai convergenţei (e.g., Martin, 1920) susţin că mulţimea eliberează impulsurile emoţionale primitive, cum este ura, de constrângerile sociale care le-a ţinut sub control. Alţii (e.g., Allport, 1924) insistă că „uşurinţa socială" mai degrabă decât contagiunea este mecanismul major care duce la comportamentul mulţimii.

Teoriile convergentei au dificultăţi^ explicarea comportamentului mulţimii, deoarece ele se bazează foarte mult pe factori (cum sunt caracteristicile preexistente ale personalităţii) independenţi de situaţie. De asemenea, această teorie nu poate explica de ce anumite impulsuri (teama şi ura) sunt eliberate în situaţii de mulţime mai degrabă decât altele (dragostea şi afecţiunea). în final, deşi teoriile convergenţei presupun că situaţiile specifice detennină care predispoziţii ale personalităţii vor fi eliberate, şi în ciuda faptului că modul în care situaţia este considerată depinde de definiţia sa colectivă, ele nu rezolvă problema.

Teoria normei emergente

Turner şi Killian (1957; Turner, 1964) nu cred că mulţimile sunt adunări iraţionale de indivizi, îmboldiţi de emoţiile momentului sau de predispoziţiile lor. Punctul lor de vedere este că comportamentul mulţimii poate fi explicat prin norme sociale care apar din

- interacţiunea participanţilor într-un eveniment colectiv. Această explicaţie este numită teoria *normei emergente.*

Turner arată cum studiile atente ale diverselor tipuri de mulţime dezvăluie că participanţii nu sunt sinceri; ei

diferă considerabil în privinţa motivelor lor, a atitudinilor şi a comportamentului, precum şi în privinţa angajamentului faţă de ceea ce se întâmplă. De asemenea, întrucât conformismul comportamental în prezenţa altora este un fapt bine stabilit (vezi Cap. 5 şi 7), nu trebuie invocat niciun mecanism special, cum este contagiunea. Singura deosebire între comportamentul în mulţimi şi în alte situaţii sociale, susţin Turner şi Killian, este că în mulţimi normele adecvate apar din situaţie mai degrabă decât îi sunt impuse. Aceste norme emergente ghidează, după aceea, comportamentul participanţilor.

Zvonul

Normele sunt comunicate prin interacţiunea participanţilor. Ocazional, comunicarea ia formazvo/w/w/, o informaţie ireală din surse anonime, care este răspândită informai. Zvonurile pot fi adevărate sau false, dar originea şi validitatea lor sunt greu de stabilit. Ele înfloresc în situaţii de ambiguitate şi în absenţa unor canale oficiale şi de încredere pentru răspândirea informaţiilor.

Zvonurile sunt încercări de a înţelege o situaţie neclară. Deseori, zvonurile se schimbă pe măsură ce se răspândesc, aşa cum se întâmplă cu o informaţie în jocul de-a „telefonul fără fir**. Povestea finală transmisă prin zvon deseori este cu totul deosebită de cea originală. O dată începute, zvonurile sunt greu de oprit.

Zvonurile pot iniţia comportamentul mulţimii sau îi pot dirija acţiunea o dată formată. Comportamentul unei gloate care linşează este un exemplu de comportament de mulţime în care zvonul poate juca ambele roluri.

Zvonurile sunt, uneori, mijloacele de infomare principale sau chiar singurele în situaţii ambigue; ele rezultă dintr-un efort colectiv de a lămuri ce se întâmplă. Shibutani (1966) arată că acest proces colectiv include diverse contribuţii. Unii participanţi sunt „mesageri” care

transmit zvonurile. Alţii servesc ca „interpreţi”, încercând să asigure un context adecvat pentru informaţie şi pentru examinarea

- implicaţiilor ei. Unii sunt „protagonişti”, care susţin o anumită interpretare şi mai sunt alţii, „cei care iau decizii”, care încearcă să ipiţieze o oarecare formă de acţiune pe baza zvonurilor. Totuşi, majoritatea participanţilor constituie o parte a „publicului” pentru zvonuri. Acest efort colectiv poate, uneori, clarifica situaţia stabilind validitatea informaţiei transmise ca zvon.

ALTE FORME DE COMPORTAMENT COLECTIV

Comportamentul colectiv nu este necesar să se manifeste într-un spaţiu limitat, cum este situaţia cu mulţimile. *Comportamentul de masă* se manifestă atunci când oamenii reacţionează într-un mod asemănător la un eveniment, deşi fizic ei pot fi răspândiţi. „Opinia publică” şi „excentricităţile” sunt două forme speciale de comportament de masă. A treia „panica şi isteria de masă”, poate apărea printre oamenii care sunt separaţi sau foarte apropiaţi.

*Opinia publică H**

în domeniul comportamentului colectiv, un *public* se referă la un număr substanţial de indivizi care au un interes comun într-o problemă asupra căreia opinia este împărţită. Cei mai mulţi oameni sunt membri ai mai multor tipuri de public: o persoană poate face parte din publicul „pro-choice”, din publicul „mişcarea pentru pace”, „salvaţi mediul” şi din publicul „împotriva armelor individuale”.

Opinia publică este formată din ideile colective ale unui public asupra unei probleme precise. întrucât ideile nu numai variază, ci se şi schimbă după noi împrejurări, opinia publică se referă la un anumit moment în timp. Sondajele de opinie urmăresc determinarea şi măsurarea

opiniei publice, confirmarea schimbării ideilor publicului, în democraţii, unde este cerut sprijinul oamenilor pentru politica publică, politicienii folosesc astfel de sondaje în mod frecvent, pentru estimarea ideilor publicului relevant.

- **Liderii de opinie**

Ideile unui public sunt, deseori, influenţate *de liderii de opinie,* indivizi cu statut superior care joacă un rol important în formarea ideilor unui public. Uneori, acest rol se bazează pe o cunoaştere prezumată: oamenii de ştiinţă, de exemplu, influenţează formarea opiniei publice asupra dezarmării şi a preocupărilor referitoare la mediul ambiant. în alte situaţii, influenţa se bazează în principal pe statutul social; nenumărate cercetări au demonstrat influenţa soţilor-taţilor asupra ideilor politice ale soţiilor şi copiilor. în final, persoanele în poziţiile cheie din mass-media de asemenea servesc ca lideri de opinie. Comentatorii de televiziune, ca David Brinkley, Walter Cronkite şi John Chancellorprecum şi autorii proeminenţi de editoriale, ca William Safire, Evans şi Novak, George Will şi Tom Wickerinfluenţează opinia publică în mod semnificativ.

Propaganda

Mulţi oameni încearcă să influenţeze opinia politică, inclusiv pe politicieni, pe lobbyşti şi organizaţiile de interes special. în timp ce fac aceasta, ei pot folosi *propaganda,* informaţii sau puncte de vedere care încearcă, în mod deliberat, să influenţeze şi să modeleze opinia publică. Reclamele comerciale, discursurile politice şi publicitatea făcută de unele organizaţii sunt, într-o oarecare măsură, forme de propagandă.

Propaganda nu este necesarmente falsă; totuşi, ea nu este informaţie neutră. Scopul ei este să susţină un anumit punct de vedere şi astfel să convingă oamenii de corectitudinea opiniei dorite. Propaganda devine o

problemă când este definită ca fiind informaţională sau educaţională; când agenda sa clară de a convinge mai degrabă decât de a lămuri nu este recunoscută.

Excentrităţile

Excentrităţile sunt forme temporare de comportament de masă expresiv. Demne de atenţie sunt două forme speciale: teribilismele (fads) şi moda (fashion).

- **Teribilismele**

Teribilismele sunt forme de comportament urmate cu entuziasm de^ulţi oameni o perioadă de timp relativ scurtă. în mod obişnuit, oanftşkii se angajează în teribilisme pentru că ele au devenit „lucrul de făcut". în ultimii ani au apărut şi au trecut multe teribilisme: „streaking" (alergarea în pielea goală în public), hula-hoop (cerc mare pentru dansul hawaian hula), cuburile lui Rubik, dansul la discotecă şi păpuşile Cabbage Patch. Klap (1969) crede că teribilismele oferă modalităţi de accentuare a identităţii personale şi de evidenţiere a individualităţii. Astfel, nu este surprinzător că teribilismele sunt obişnuite printre tineri care încă îşi consolidează identitatea. Totuşi, această perspectivă ignoră lipsa individualităţii care rezultă din angajarea în teribilisme, din a face ceea ce mulţi alţi oameni fac.

După o anumită perioadă de timp, cei mai mulţi oameni se plictisesc de teribilisme şi le abandonează. De pildă, deşi încă mai există unii copii care cer păpuşi Cabbage Patch şi se joacă hula-hoop, aceste obiecte nu mai prezintă acelaşi nivel de interes sau atenţie pe care îl prezentau mai înainte.

Moda ^ 1

Moda este un stil special de comportament sau înfăţişare, în vogă într-o anumită perioadă. însuşi cuvântul *modă* implică ceva temporar, deşi, de obicei, moda durează

mai mult decât teribilismele. Modele sunt un produs al accentului pe schimbare al societăţii modeme. Stabilitatea societăţilor tradiţionale a făcut moda inutilă şi chiar de nedorit.

Deseori, modele sunt create din raţiuni comerciale: ele vând produsele. Noile stiluri de îmbrăcăminte cer ca oamenii să se debaraseze de hainele prezente şi să cumpere ultimele mode. Noile stiluri de îngrijire personală de asemenea necesită folosirea produselor sau a serviciilor (cum sunt coaforii şi frizerii) pentru realizarea „noii înfăţişări".

Nu toate modele au un scop sau efect economic. Unele derivă din preocupările statutului. Angajarea în cea mai recentă formă de comportament (de pildă, adoptarea stilului special de vorbire a

- „fetelor din vale", din (California) categoriseşte persoana ca fiind membră a „grupului intern" (vezi Cap. 5) şi asigură stabilitate statutului. Modele sunt mai importante pentru viaţa socială decât teribilismele. Deseori, ele reflectă preocupări sociale importante mai degrabă decât „capricii trecătoare". S-a susţinut că limba adoptată de tinerii albi din cultura americană africană, în timpul anilor '60 şi '70, a fost o încercare deliberată de a intra în legătură cu un grup oprimat.

Panica şi isteria în masă

Aceste forme înrudite de comportament de masă implică teamă. Reacţia la acea teamă este, deseori, individuală şi necălăuzită de norme sociale.

Panica

Panica este fuga dezorganizată de un pericol real sau perceput. Ea se produce când oamenii încearcă un sentiment de teamă copleşitoare care le reduce capacitatea de a căuta soluţii rezonabile. Perspicacitatea

lor se îngustează, iar căile alternative de acţiune trec nerecunoscute. Comportamentul în astfel de situaţii tinde să fie iraţional, egocentric şi, deseori, contraproductiv. Strigătele, ţipetele şi confuzia generală sunt obişnuite în situaţii de panică. Există puţine linii clare de comunicare prin care pot fi asigurate informaţii adecvate despre cursuri de acţiune posibile. în nenumărate cazuri de panică, provocate de incendii în locuri aglomerate, cele mai multe decese au rezultat din îngrămădirea oamenilor la o singură ieşire sau din săritul prematur pe ferestre.

Isteria în masă

Isteria în masa implică răspândirea rapidă a fricii şi a activităţii violente, ca reacţie la perceperea ameninţării unei forţe puternice. Aceste pericole percepute sunt comunicate altora, care, în mod similar, reacţionează cu aceeaşi fervoare. Spaima în legătură cu vrăjitoarele din Salem, Massachusetts, în 1692 oferă un exemplu elocvent de isterie în masă (Erikson, 1966). „Spaima roşie", care a implicat

- presupusa activitate comunistă în cadrul guvernului şi în industria spectacolelor de amuzament în timpul epocii McCarthy din anii '50, este un alt exemplu de isterie în masă. în ambele cazuri, mulţi danţeni nevinovaţi au fost hăituiţi şi persecutaţi din cauza credinţei că erau în serviciul unei puteri „străine" (Satana în cazul „vrăjitoarelor**, şi „conspiraţia comunistă internaţională** *în* episodul McCarthy). Chiar mai recent, isteria în masă, produsă de teama maladiei SIDA, a dus la o persecuţie similară a homosexualilor în unele comunităţi.

Poate cel mai dramatic exemplu de isterie în masă îl implică faimoasa emisiune radiofonică în care a fost descrisă pretinsa invazie de pe planeta Marte. în noaptea dinaintea Halloween-ului din 1938, Orson Welles a prezentat o dramatizare a romanului *Războiul lumilor al* lui

H.G. Wells. Deşi a declarat de mai multe ori în timpul emisiunii că era o dramatizare, mii de americani au crezut că ceea ce auzeau era o relatare în direct a invaziei marţienilor. Isteria în masă şi panica i-au făcut pe mulţi oameni să-şi avertizeze rudele şi prietenii prin telefon; unii oameni din New Jersey, unde se presupunea că va avea loc aterizarea, pur şi simplu, au luat-o la fUgă. A fost greu să fie liniştiţi mulţi dintre cei cuprinşi de panică, să fie convinşi că nu avea loc nicio invazie.

Isteria în masă se hrăneşte prin ea însăşi. O dată începută, ea se răspândeşte ca focul grecesc şi este greu de stins. în Salem, isteria în masă se stinge treptat întrucât apar îndoieli din ce în ce mai mari cu privire la validitatea declaraţiilor unora dintre tinerele implicate, în cazul Spaimei roşii, programul de televiziune prin care a fost denunţat „McCarthismul" de către un respectat ziarist (Edward R. Murrow) şi o apărare profund emoţională, televizată, într-un proces relevant (apărare susţinută de avocatul Joseph Welch) au fost factori majori în schimbarea opiniei publice şi în reducerea isteriei.

MIŞCĂRILE SOCIALE

O formă a comportamentului colectiv care este oarecum mai lungă în timp, mai organizată şi mai mare ca întindere decât cele discutate mai sus. Această formă este numită *mişcare socială.* Ra

- este o adunare de indivizi care s-au organizat ca să promoveze o schimbare culturală ori socială sau să reziste unei astfel de schimbări.

Tipurile de mişcări sociale

Concentrarea asupra indivizilor

Unele mişcări sociale se concentrează asupra indivizilor fie în încercarea de a le încuraja schimbarea comportamentului, fie de a-i face să reziste la schimbarea

lui. Există două feluri de mişcări care se concentrează asupra schimbării individuale: alternative şi salvatoare.

Mişcările alternative încurajează indivizii să-şi schimbe propriul comportament. Tipic, ele încearcă să convingă indivizii să renunţe la anumite atitudini sau forme de comportament şi să le înlocuiască cu alte comportamente pe care ele le consideră mai de dorit. Uniunea Femeilor pentru Temperanţă Creştină, de pildă, a căutat să convingă oamenii că băutul alcoolului în orice formă este greşit şi că ar trebui să se abţină.

Mişcările salvatoare încearcă să determine schimbări masive şi rapide în indivizi. De pildă, Mişcarea Hare Krishana este, eminamente, o mişcare salvatoare. Mişcările ca aceasta caută să refacă individul pe deplin; unele mişcări se referă la acest proces ca fiind „născut din nou".

Concentrarea asupra societăţii

Alte mişcări sociale încearcă să facă schimbări în întreaga societate, nu în indivizi. Patru tipuri de mişcări se concentrează asupra societăţii: regresive, reformiste, revoluţionare şi utopice.

Mişcările regresive au ca scop rezistenţa la schimbarea socială şi revenirea societăţii la o stare anterioară. Ele vor să întoarcă înapoi ceasul progresului. Mişcările religioase fundamentaliste, al căror scop este schimbarea societăţii şi nu doar a individului sunt, deseori, regresive. Fundamentalismul islamic şi „majoritatea Morală" din Statele Unite (vezi Cap. 15) sunt exemple de mişcări sociale regresive.

- *Mişcările reformiste,* deşi fundamental mulţumite de societatea existentă, caută schimbări limitate în anumite domenii. Mişcările reformiste în general acţionează în cadrul sistemului politic exilat, să promoveze

schimbări moderate. Mişcarea pentru mediul în**conjurător,** mişcarea feministă şi mişcarea consumatorilor prezentate în lucrarea lui Ralph Nader sunt exemple de mişcări reformiste.

Mişcările revoluţionare se nasc din nemulţumiri mari faţă de societatea existentă. Ele caută să aplice un program ideologic precis, cu scopul de a modifica radical structura fundamentală a societăţii sau practicile acesteia. Revoluţia care a dus la crearea Chinei, a Cubei, Franţei, Filipinelor, Uniunii Sovietice şi a Statelor Unite sunt exemple ale acestei forme de mişcare. Mişcările revoluţionare se situează în stânga politică (e.g., SDS şi Weatherman în anii '60 şi '70) şi în dreapta politică (e.g., Societatea John Birch).

Mişcările utopice de asemenea caută o restructurare radicală a societăţii, dar lor le lipseşte un plan precis ca să facă aceasta. Mişcările utopice se deosebesc de mişcările revoluţionare prin faptul că nu vor să recurgă la violenţă pentru a-şi atinge scopurile. Cuvântul *utopie* a ajuns să exprime o imagine plăcută, dar vagă, a unei societăţi imposibil de perfecte. într-o anumită măsură, mişcarea „contra culturii*' din anii '60 şi '70 jkfost o mişcare utopică. Ea s-a dedicat scopului de a face această societate mai umană şi mai bună, legată de mediul său natural, dar nu a oferit **Bici** un program precis pentru realizarea acestui scop.

Caracteristicile mişcărilor soociale **Ideologia**

Toate mişcările sociale au o *ideologie,* un ansamblu de idei care justifică o anumită organizare socială sau acţiune. Aceste idei definesc, tipic, situaţia pe care mişcarea doreşte să o influenţeze şi consecinţele are, probabil, vor apărea dacă mişcarea nu va avea succes. Deşi ideologia deseori este vagă, ea serveşte ca o modalitate de a recruta membri pentru mişcare.

Manifestul Comunist (Marx şi Engels, 1955; original, 1848) a schiţat ideologia comunismului ca o mişcare socială revoluţionară.

- **Organizarea**

Mişcările sociale sunt mai organizate decât alte forme de comportament colectiv. Deseori, ele au un mic grup de conducători şi un grup mai mare de membri devotaţi. în afară de aceştia, în mod frecvent există un grup mai mare de susţinători care sunt plini de simpatie faţă de scopurile mişcării şi pe care deseori se poate conta pentru sprijin financiar şi moral. Mişcările care au succes pot ajunge atât de bine organizate, încât se transformă în organizaţii formale (vezi Cap. 5). Partidul Comunist din Uniunea Sovietică a început ca o mişcare socială revoluţionară; după răsturnarea ţarului ea a devenit o structură guvernamentală formală.

Marile mişcări sociale deseori implică un număr de organizaţii. Mişcarea pentru mediul înconjurător, de pildă, include organizaţii cum sunt Clubul Sierra, Prietenii Pământului şi Societatea Deşertului. Astfel, problema organizării devine mai complicată, deoarece trebuie coordonate nu numai activităţile membrilor unei anumite organizaţii din mişcare, ci, de asemenea, trebuie combinate, în mod util, activitatea fiecăreia dintre diversele organizaţii formale relevante dacă ele vor să-şi atingă scopul comun.

Tactica

Toate mişcările sociale se angajează într-o *tactică,* activităţi precise prin care se urmăreşte atingerea unui anumit scop. Deseori, tactica are mai multe scopuri precise şi deosebite. Ca scopurile mişcării să fie îndeplinite, este folosită tactica pentru mobilizarea sprijinului simpatizanţilor, nu a celor direct implicaţi în mişcare. Tactica este, de asemenea, importantă pentru încercarea

de a schimba atitudinile celor care nu sprijină eforturile mişcării. De pildă, tactica mişcării pentru mediul înconjurător este de a convinge mai mulţi oameni să separe diferite forme de deşeuri; să încurajeze reciclarea hârtiilor, a sticlelor şi a cutiilor de conserve; să promoveze o legislaţie adecvată la nivelurile local, statal şi federal.

Tactica variază după tipul de mişcare. Este improbabil ca mişcările utopice să folosească violenţa ca tactică, pe când mişcările revoluţionare ar putea şi, deseori, o folosesc. Mişcările care sunt bine organizate şi au acces relativ uşor la procesul politic (mişcarea consumatorilor, de pildă), vor folosi, probabil, mai puţin demonstra

- ţiile publice de mase şi mai mult traficul de influenţă în strucura politică, pentru a-şi atinge scopurile. Pe de altă parte, cei cu acces politic redus, cum a fost mişcarea împotriva războiului din Vietnam **Înmiii** '60, deseori au nevoie de publicitatea pe care demonstraţiile dehnase şi activităţile controversate (cum este arderea ordinelor de recrutare) o generează. E mai posibil ca violenţa să fie folosită ca tactică atunci când toate celelalte căi de a schimba societatea sunt blocate.

„Istoria naturală" a mişcărilor sociale

Fiecare mişcare socială este diferită. Totuşi, sociologii (Blumer, 1969; Tilly, 1978) au remarcat patru etape comune în ciclurile de viaţă ale multor mişcări sociale.

Prima etapă: apariţia

Mişcările sociale apar ca reacţie la o nevoie neîmplinită. Un număr de oameni devin din ce în ce mai nemulţumiţi de un anumit element din societate sau d^p schimbare recentă. Mişcarea femeilor a început ca o nemulţumire tfrescândă referitoare la rolul subordonat al

femeilor în societate. Majoritatea Morală a reacţionat la toleranţa sexuală crescândă şi le ceea ce aceasta a perceput ca o decădere morală în societatea americană. în etapa apariţiei, aşadar, un mic grup de activişti identifică problema şi se mobilizează pentru schimbare.

A doua etapă: asocierea

Ca rezultat al propagandei, mai mulţi indivizi devin interesaţi în activităţile micului grup iniţial. Ei se asociază, sau se unesc, ca să organizeze activităţile necesare pentru a-şi atinge scopul. în mod obişnuit, se dezvoltă un mic grup conducător. Sunt adoptate metodele şi tacticile şi sunt puse în mişcare planurile de încurajare a participării la mişcare. Deseori, este folosită o oarecare formă de acţiune colectivă, cum sunt demonstraţiile, ca publicul să devină cât mai conştient de mişcare şi de scopurile ei. Organizaţiile care împărtăşesc idei similare se pot uni, ca să întărească mişcarea generală.

- **A treia etapă: birocratizarea**

Când o mişcare ajunge bine organizată, ea dobândeşte, deseori, multe dintre caracteristicile unei organizaţii birocratice (vezi Cap. 5). Ea dezvoltă un ansamblu de reguli şi proceduri, ţine dosare, are roluri specializate şi, deseori, o structură ierarhică de conducere. Uneori, nevoile birocratice consumă energie care, altfel, ar fi dirijată spre realizarea scopurilor mişcării (Piven şi Cloward, 1977).

A patra etapă: declinul

Cele mai multe mişcări sociale sfârşesc la un anumit moment Există mai multe cauze care determină acest lucru (Miller, 1983). în unele cazuri, relativ rare, mişcarea îşi realizează scopurile şi nu mai are motive să continue. Acesta a fost cazul cu mişcarea sufra-getelor care în 1920 a câştigat dreptul de vot pentru femei. O mişcare poate

decădea, deoarece conducerea sa este cooptată de cei de la putere sau fiindcă nu mobilizează, în mod eficient, resursele şi sprijinul necesar pentru realizarea scopurilor mişcării. Nu sunt neobişnuite sciziunile în cadrul unei mişcări, îndeosebi în cadrul grupului conducător, cauzate de puncte de vedere deosebite în privinţa tacticilor şi a strategiilor, ceea ce poate duce la declinul mişcării. Alte cauze sunt pierderea interesului societăţii pentru scopurile unei mişcări sau suprimarea ei de către cei la putere. în final, birocratizarea exagerată poate face o mişcare socială să-şi piardă energia şi unitatea.

Explicaţiile mişcărilor sociale **Teoria privaţiunii**

Teoria privaţiunii susţine că mişcările sociale se produc când un număr relativ mare de indivizi se simt privaţi de ceea ce ei cred că este necesar pentru bunăstarea şi fericirea lor (Morrison, 1978). Teoriile lui Marx prezentau interes pentru muncitorii săraci care se simţeau privaţi din punct de vedere economic de către sistemul capitalist Analiza lui Marx demonstrează importanţa *privaţiunii*

- *relative,* sentimentelor de dezavantaj bazate pe o comparaţie cu alt standard. Muncitorii, susţinea Marx, vor fi, totdeauna, în situaţia unor privaţiuni relative faţă de capitalişti, care folosesc forţa de \ muncă a muncitorilor pentru a acumula profituri mai mari decât ^lariile pe care le plătesc.

Brinton (1965) arată că revoluţiile sunt mai probabile în condiţii de „speranţe creseânde" (vezi Cap. 16). Sentimentele de privaţiune, combinate cu speranţele creseânde că situaţia se va îmbunătăţi, duc la formarea de mişcări sociale care să grăbească schimbarea.

Deşi sociologii în general acceptă teoria privaţiunii ca o explicaţie logică a mişcărilor sociale, ea a atras şi critici. Totdeauna există segmente ale populaţiei care se simt

private de ceva, iar această teorie nu poate explica de ce mişcările sociale apar mai degrabă într-o situaţie decât în alta.

Teoria societăţii moderne urbanizate şi industrializate

Potrivit acestei teorii, mişcările sociale apar din cauza izolării sociale şi a sentimentelor de alienare trăite de mulţi oameni în societatea modernă **urbaqpKată** şi industrializată (Kornhauser, 1959). Aceste sentimente de neputinţă sunt învinse când oamenii se unesc într-o mişcare socială. SentimentfflUcă fac parte dintr-un grup, pe care oamenii îl capătă prin participarea la o mişcare socială, deseori este la fel de important ca şi scopul special al mişcării. Probabilitatea ca mişcările sociale să apară printre indivizii din comunităţile slab integrate este mult mai mare, unii dintre aceştia putând fi manipulaţi de liderii mişcărilor.

Această teorie este valoroasă pentru că evidenţiază caracteristicile oamenilor care, probabil, pot intra într-o mişcare socială. Totuşi, ea este subminată oarecum de cercetarea empirică, cercetare care arată că multe mişcări sociale au atras oameni având legături puternice cu comunitatea (e.g., Tilly, Tilly şi Tilly, 1975).

Teoria tensiunii structurale

Teoria tensiunii structurale a lui Smelser (1962) susţine că există şase factori care contribuie la naşterea unei mişcări sociale. Cu cât

- mai mulţi dintre aceşti factori sunt prezenţi, cu atât mai mare este probabilitatea ca o mişcare socială să se dezvolte.

Utilitatea structurală se referă la anumite modele sociale care, probabil, duc la probleme sociale semnificative. Mişcarea ecologică s-a dezvoltat din cauza

ameninţării percepute la adresa mediului şi a efectului rezultat asupra calităţii vieţii umane.

Tensiunea structurală este o condiţie socială pricinuită de tensiuni în cadrul societăţii. Acestea pot fi cauzate de modele de conflict din cadrul societăţii. De pildă, mişcarea pentru drepturi civile s-a dezvoltat din tensiunea crescândă a conflictului rasial din Sud.

Dezvoltarea şi răspândirea unei explicaţii a sursei unei probleme sociale şi a unui program special pentru remedierea ei poate transforma un tumult de nemulţumire dezorganizat într-o mişcare socială organizată. Mişcarea din anii '60 împotriva războiului a oferit analize politice ale implicaţiilor concentrării militare masive şi a escaladării războiului din Vietnam; de asemenea, ea a dezvoltat o strategie a protestului masiv pe care a comunicat-o multor tineri din universităţi.

Factorii precipitanţi, sau scânteile speciale, deseori servesc ca să-i convingă pe indivizi să se angajeze într-o acţiune colectivă. Deşi este posibil ca oamenii să fi sesizat o problemă şi să fi început să se gândească la o acţiune pentru a o rezolva, deseori este nevoie de un eveniment dramatic care să cristalizeze lucrurile. Refuzul Rosei Parks de a sta pe un loc în spatele autobuzului din Montgo-mery, Alabama, a fost evenimentul dramatic necesar care a declanşat mişcarea pentru drepturile civile.

Mobilizarea pentru acţiune este necesară ca o mişcare socială să ia avânt. Această activitate grea şi, deseori, neatrăgătoare include strângerea de fonduri, întocmirea scrisorilor, mobilizarea oamenilor şi organizarea mitingurilor sau a demonstraţiilor.

Lipsa controlului social asupra unei mişcări sociale care se dezvoltă, din partea autorităţilor responsabile, îi poate permite acesteia să crească impetuos. Pe de altă parte, reprimarea severă poate să-i submineze existenţa

sau, cel puţin, să-i slăbească efectul pentru o vreme. Acesta a fost cazul când guvernul sud-afriean i-a băgat în închisoare pe conducătorii principali ai Congresului Naţional African, cum a fost Nelson Mandela.

- Teoria tensiunii structurale a lui Smelser a fost folosită pentru explicarea altor forme de comportament colectiv, cum este formarea ţnulţimii. Totuşi, ea a fost criticată pentru că omite orice analiză serioasă a rolului resurselor necesare (vezi mai jos).

Teoria mobilizării resurselor

Această teorie, dezvoltată de McCarthy şi Zald (1977), umple golul remarcat în câteva dintre celelalte teorii. Ea afirmă că mişcările sociale apar ca reacţie la privaţiune şi la tensiunile structurale doar atunci când resursele necesare pentru a le susţine există, sunt organizate şi sunt folosite în mod eficient. Resursele la care McCarthy şi Zald se referă includ bani, spaţiu pentru birouri, mijloace de comunicaţie, relaţii şi oameni dispuşi să facă munca necesară. în general, majoritatea acestor resurse este obţinută de la cei care nu participă direct la mişcarea socială.

Această teorie este acceptată ca o explicaţie utilă a apariţiei şi a succesului probabil al mişcărilor sociale. Totuşi, ea a fost criticată pentru accentul pe care îl pune pe ajutorul „din afară". Morris (1981), de pildă, a arătat că^nişcarea pentru drepturile civile printre americanii africani, în anii *60 şi1'70, a fost, în mare măsură, susţinută de însăşi comunitatea amerifcşjiă africană, îndeosebi prin bisericile sale.

MIŞCĂRILE SOCIALE Şl SCHIMBAREA SOCIALĂ

Mişcările sociale sunt dirijate spre schimbarea socială. Succesul sau eşecul unei mişcări sociale afectează

natura şi amploarea schimbării sociale în cadrul societăţii. Drepturile grupurilor minoritare şi ale altora cu putere socială mică sunt, deseori, promovate doar prin intermediul mişcărilor sociale. Dreptul de vot al femeilor şi legislaţia pentru îmbunătăţirea condiţiilor muncitorilor, pentru protecţia mediului înconjurător şi pentru acordarea şi punerea în aplicare a drepturilor civile ale minorităţilor sunt toate exemple ale

- consecinţelor mişcărilor sociale. Mişcările sociale şi schimbarea socială, aşadar, sunt legate temeinic între ele.

Comportamentul colectiv este acţiunea oarecum spontană şi de scurtă durată a unui număr relativ mare de oameni, care apare în situaţii ambigue şi contrastează cu comportamentul grupurilor şi organizaţiilor. Limitele sociale ale comportamentului colectiv sunt neclare, iar acţiunile participanţilor sunt reglementate de norme sociale relativ slabe sau de curând dezvoltate.

Mulţimile constituie un tip de comportament colectiv şi iau diverse forme. Mulţimea întâmplătoare este formată din oameni care, ocazional, reacţionează la un eveniment, dar se angajează într-o slabă interacţiune socială. Mulţimea convenţională se formează când oamenii se strângpentru un anumit scop. Membrii săi de asemenea se angajează într-o slabă interacţiune. Mulţimea expresivă prezintă un nivel emoţional care, de obicei, nu este acceptabil în alte împrejurări. Mulţimile active prezintă un comportament agitat şi emoţional care, deseori, este violent şi distructiv. O mulţime protestatară combină elemente ale mulţimii convenţionale şi ale celei active; ele sunt moderat organizate şi există probabilitatea să fie distructive sau violente.

Trei teorii majore explică comportamentul mulţimii. Teoriile contagiunii susţin că, într-o mulţime, oamenii îşi pierd identitatea şi cedează „ minţii colective „.

„ Măcinarea „ oamenilor, acceptarea şi transmiterea, cu uşurinţă şi fără spirit critic, a emoţiilor care se dezvoltă în anonimatul situaţiei contribuie la mentalitatea de „ turmă Teoriile convergenţei susţin că comportamentul mulţimii poate fi explicat prin prezenţa simultană a numeroşi indivizi care gândesc la fel şi acţionează în comun datorită acestor asemănări. Teoria normei emergente sugerează că mulţimile sunt reglementate de normele sociale care ordonează şi alte forme de comportament social, deşi în cadrul mulţimii normele se nasc o dată cu situaţia care a produs-o. Această teorie găseşte o mai mare

- diversitate a acţiunilor, motivaţiilor şi angajamentelor participanţilor la mulţimi decât celelalte două teorii.

Zvonurile sunt formate din informaţii neîntemeiate de la ăursg anonime, care se răspândesc pe căi informate. Ele sunt încercări de a clarifica situaţii ambigue şi pot duce laformarea mulţimilor. în fabrica de zvonuri, oamenii participă ca mesageri, interpreţi, protagonişti, ca factori de decizie sau ca public.

Opinia publică este părerea colectivă a unui public, un număr de indivizi care au un interes comun într-o problemă în care opinia este împărţită. Liderii de opinie, oameni cu statut superior, joacă un rol important în formarea opiniei publice. Propaganda este informaţia care este folosită în mod deliberat pentru influenţarea opiniei publice.

Teribilismele şi moda se referă la forme de comportament de scurtă durată. Teribilismele sunt, deseori, urmate cu entuziasm o perioadă scurtă de timp, apoi dispar. Moda este un stil special de haine, de comportament care, deşi durează mai mult decât teribilismele, este în vogă o anumită perioadă de timp. Ea

rezultă din accentul pus de societate pe schimbare.

Panica şi isteria în masă apar când oamenii sunt copleşiţi de teama ameninţării şi fhcistă puţine canale de comunicaţie pentru a stabili gradul de pericol sau a sugera cursuri de acţiune alternative. In astfel de împrejurări, oamenii tind să se comporte în moduri iraţionale şi contraproductive.

Mişcările sociale constituie o formă mai organizată şi mai stabilă de comportament colectiv. Unele mişcări sociale încearcă să schimbe comportamentul indivizilor. Două tipuri de mişcări sociale sunt mişcări alternative, cele care urmăresc o schimbare limitată a comportamentului; şi mişcările salvatoare, care urmăresc o schimbare cuprinzătoare şi radicală. Alte mişcări sociale se concentrează asupra schimbării societăţii. Mişcările regresive vor să întoarcă ceasul progresului. Mişcările reformiste urmăresc o schimbare limitată din interiorul unui sistem care în alte privinţe este fundamental satisfăcător. Mişcările revoluţionare, pe de altă parte, încearcă o restructurare radicală a ceea ce este perceput a fi o societate nesatisfăcătoare. Mişcările utopice sunt călăuzite de un ideal

- al viitorului, dar le lipseşte un program clar pentru a-şi atinge scopurile.

Toate mişcările sociale sunt organizate într-o oarecare măsură şi sunt călăuzite de o ideologie. Ele dezvoltă tactici pentru a-şi realiza scopurile. Tipul de tactică variază în funcţie de forma specială a mişcării sociale. în general, mişcările sociale apar ca reacţie la vreo nevoie neîmplinită şi apoi se cimentează prin strângerea laolaltă a indivizilor cu aceleaşi idei. Apare un grup conducător care dirijează activităţile; multe mişcări sociale se birocratizează. Majoritatea mişcărilor sociale îşi încetează existenţa la un moment dat-unele, datorită

faptului că şi-au îndeplinit scopurile; altele, din cauza conducerii slabe, a interzicerii de către cei aflaţi la putere, a pierderii interesului din partea societăţii pentru problema relevantă sau din cauza birocratizării excesive.

Patru teorii majore încearcă să explice naşterea mişcărilor sociale. Teoria privaţiunii susţine că mişcările apar atunci când un mare număr de oameni se simt relativ privaţi de ceea ce este important pentru bunăstarea lor. Privaţiunea şi speranţele de schimbare crescânde deseori se combină, ca să creeze mişcări sociale. Teoria privaţiunii, oricum, nu reuşeşte să explice de ce unele segmente lipsite ale populaţiei care trăiesc o lume de privaţiuni formează mişcări sociale, în timp ce altele nu formează.

Teoria societăţii ca un tot se bazează pe ideea că societatea modernă creează condiţii de izolare socială şi sentimente de insignifianţă. Unirea cu alţii într-o mişcare socială uşurează aceste sentimente. Totuşi, această teorie nu este adecvată ca o explicaţie generală, deoarece cercetările au arătat că multe mişcări sociale antrenează oameni având legături vaste cu comunitatea.

Teoria tensiunii structurale citează şase factori care duc la apariţia unei mişcări sociale. Un factor este utilitatea structurală, existenţa unor modele sociale care duce la probleme sociale semnificative pe care o mişcare vrea să le rezolve. Tensiunea structurală implică stres şi modele de conflict în cadrul societăţii, care dau naştere unei mişcări. Dezvoltarea şi răspân-direa unei explicaţii pentru o anumită problemă socială a unui

- program pentru a o remedia este un alt element important în această teorie, aşa cum energiile individuale sunt factori care accelerează acţiunea colectivă. In final, mişcarea trebuie să-şi mobilizeze membrii pentru acţiunea necesară şi să scape de controlul social din partea celor la

putere. Unii sociologi simt că această teorie nu rezolvă, în mod adecvat, problema resurselor necesare.

Explicaţia finală, teoria mobilizării resurselor, susţine că privaţiunea şi tensiunea duc la mişcări sociale numai dacă există resurse adecvate care să le susţină. Această teorie presupune că multe dintre aceste resurse vin din afara mişcării. Totuşi, cercetările asupra mişcării pentru drepturi civile arată că acesta nu este totdeauna cazul.

în final, este clar că mişcările sociale şi schimbarea socială sântstrâns legate. Succesul sau eşecul mişcărilor sociale afectează natura şi gradul schimbării sociale în societate.

*- **23***

SCHIMBAREA SOCIALĂ ŞI MODERNIZAREA

chimharea este o parte a vie fii sociale. în acest capitol vom* i3 *examina sursele schimbării sociale, procesele prin care aceasta se produce şi teoriile care au fost dezvoltate pentru a o explica. în special, vom explora natura contemporaneităfii. In final, vom descrie tendinţele dc dezvoltare în Lumea a Treia şi câteva teorii care le explica.

SURSELE SCHIMBĂRII SOCIALE

Schimbarea este un element coush.nt în viaţa socială. Toate societăţile cunosc *schimbarea sociala* o modificare semnificativă în modelele culturii şi în structuri socială, care se reflectă în comportamentul social. Unele soeiciăţi, cum sunt triburile mici din părţile îndepărtate ale Amerieii do Sud, se schimbă încet; altele, cum sunt Statele Unite, se schimbă mai rapid. Societăţile se schimbă în direcţii diferite, aşa ca în *i'v.np* co î»lr-o ţara (cum este Polonia), dc exemplu, poate avea loc -.; M><i;«li/are politică, în alta (cum este China) poate avea ioc o icj^**m.nm ju>!**

ih< a I Inolc schimbări socialo sunt planificate, ca aâiiiji. *i* iu! 'in * im l<!nii(-iiira * i sau il«'reglementează induslri'.l;*H< '« un -ani |»l.umi«.<(«..1.itum t » uni pierderea r;»/.l)oiulu-< lt (.iii«. I ii 1 a«i<. li « liiiiiili.iti ni iun lut.1 conducerii sale l hi-! lumi ».n 1 mi<i< * 1111 1111 h 11 * *1.1 1111.1 ului ihilismelor şi iii«mici»»i </« *.-i < \ip * *). 111 * * * im.....u unih hmp, cum sunt clcelclt mvi iii.ihi ml» mim »l * 1 luln 1 1 Ui. |. < IimhI * m 1 ml.irccptatC imediat de societate, cum sunt programele de îmbunătăţire a asistenţei medicale. Totuşi, cele mai multe sunt cel puţin uşor controversate (cum este cazul încercărilor feministe de a aduce la acelaşi nivel puterea între bărbaţi şi femei), fiindcă schimbarea răstoarnă modele confortabile şi familiare.

Schimbarea nu se întâmplă, pur şi simplu. La schimbarea socială contribuie mai mulţi factori. Câteva dintre cele mai importante cauze ale schimbării sociale sunt discutate mai jos.

Mediul fizic

Societăţile şi mediul lor fizic sunt strâns legate. De pildă, societăţile situate lingă mari întinderi de apă (de exemplu, Marca Britanie) devin naţiuni navigatoare, pe când cele înconjurate de pământ, nu. Aşezările urbane au apărut iniţial la răscruci geografice: nuri, trecători montane, oceane şi mări.

In mod asemănător, mediul înconjurător este o sursă importanta a schimbării sociale. Epoca retragerii gheţii, acum 13 000 de ani, a dus la creşterea pădurilor şi la dezvoltarea diverselor forme de animale care au influenţat evoluţia diferitelor tipuri de societăţi. în prezent, există o dezbatere in^8>ortanJă despre efectul de seră - o creştere a

temperaturii medii în lume, creştere ce rezultă din emisiunile de bioxid de carbon ale maşinilor, de la multele fabrici şi de la freonul din refrigeratoare. Există deosebiri dc păreri în legătură cu gradul şi costul schimbării sociale necesare pentru reducerea ameninţării pe care acest efect o prezintă pentru existenţa umană. încălzirea globului poate topi calotele de gheaţă polară în oarecare măsură, provocând o ridicare a nivelului mării. Această schimbare, împreună cu schimbările de temperatură, poate forţa unele comunităţi să se mute (departe de mareele înalte caro se vor produce de-a lungul unor coaste), iar pe altele le poate *i*|>*v*|*i*| sfi-şi schimbe modelele de agricultură.

Procesele culturale

Cultura rareori este statică; atât aspectele sale materiale, cât şi cele nemateriale (vezi Cap. 3) **se schimbă. Automobilul şi avionul,** ca să nu pomenim de instalaţiile sanitare, moderne au schimbat natura vieţii sociale. în mod similar normele de „politeţe" (curtoazia şi manierele) sunt cu totul diferite faţă de cum erau în evul mediu (Elias, 1978), Există mai multe procese culturale prin care aceste schimbări se produc: descoperirea, invenţia şi difuziunea.

Descoperirea

Aducerea la lumină a unei idei sau a unui principiu existent este numit *descoperire.* In acest proces de inovaţie culturală, este găsit ceva nou. Principiul gravităţii este o descoperire; el a existat tot timpul, dar la un anumit moment în decursul timpului oamenii de ştiinţă au reuşit să înţeleagă ce este şi cum acţionează. în mod similar, înţelegerea că unele elemente chimice sunt supuse dezintegrării radioactive a fost o descoperire.

Invenţia

Noua folosire sau noua combinaţie a cunoştinţelor existente este numită *invenţie.* Automobilul a fost o invenţie; el a folosit cunoştinţele existente despre combustia controlată şi despre angrenaj, printre alte lucruri, ca să producă ceva nou. Aeroplanele, calculatoarele şi zgârâie-norii sunt exemple dc invenţii materiale. Totuşi, aspectele nemateriale ale unei culturi pot fi, de asemenea, „inventate". Alfabetul, de pildă, este o astfel de invenţie culturală; la fel sunt birocraţia, normele sociale şi toate instituţiile sociale.

Invenţia este, rareori, rezultatul unui singur act creator. Tipic, invenţiile apar după o perioadă de timp, ca urmare a acumulării de cunoştinţe. De asemenea, invenţiile duc la alte invenţii.

Cu cât numărul invenţiilor existente este mai mare, cu atât este mai rapidă dezvoltarea unor noi invenţii.

Difuziunea

Pe lângă descoperiri şi invenţii, societăţile se schimbă *prindifu-ziunea* culturală - răspândirea însuşirilor culturale de la o societate la alta. Difuziunea se produce datorită migraţiei, comerţului şi călătoriilor între societăţi. De asemenea, ea mai apare când o societate cucereşte alta. în lumea modernă, difuziunea poate rezulta din

- abundenţa mijloacelor de comunicaţie (telefon, poştă, cablu, sateliţi, faxuri, teleimprimatoare şi calculatoare).

Atât aspectele materiale, cât şi cele nemateriale ale unei culturi se pbt propaga de la o societate la alta. Valorile cum sunt libertatea şi democraţia s-au răspândit în acest fel, cum s-au răspândit şi uneltele, şi armele. în general, răspândirea produselor materiale se produce mai rapid; normele, valorile şi ideile cognitive se află într-un cadru cultural şi se răspândesc mai încet la alte societăţi.

Structura socială

Uneori sursa schimbării se află în structura socială. Marx a insistat că relaţiile structurale între clasele sociale vor duce inevitabil la schimbare socială. Această sursă de schimbare de asemenea provine din alte feluri dc inegalităţi. Deosebirile între grupurile rasiale, etnice şi religioase sunt, de asemenea, agenţi potenţiali ai schimbării sociale, aşa cum sunt deosebirile între genuri. Uneori, concurenţa între segmente ale economiei, precum şi în cadrul segmentelor, promovează schimbarea socială, cum se întâmplă când politica comercială a unei ţări este formulată ca să ajute o industrie (textilă) pe seama alteia (a zahărului). ^> *

Populaţia

Există probabilitatea ca schimbările în cadrul populaţiei să producă schimbare socială. Populaţiile care cresc rapid solicită resursele societăţii şi necesită unele adoptări la practicile existente. Ele de asemenea impun schimbări în modelele vieţii sociale. Creşterea populaţiei urbane a schimbat ritmul lent al interacţiunii sociale din oraşele mici în ritmul palpitant al vieţii urbane modeme (vezi Cap. 21).

Explozia demografică ce a început în anii patruzeci a dus la extinderea facilităţilor educaţionale. Creşterea prea lentă a populaţiei, pe de altă parte, poate ameninţa viabilitatea pe termen lung a unei societăţi; pot fi prea puţini muncitori care să producă resursele necesare.

Schimbările dramatice în cadrul populaţiei de asemenea duc la schimbare socială. Migraţia din nordul friguros în sudul cu soare a

- **dus la schimbări în reprezentarea în Congres (şi, prin urmare, în puterea politică) şi în repartizarea fondurilor federale (şi, prin urmare, în**

puterea economică). în mod similar, migraţia americanilor africani din Sudul rural în centrele urbane din Nord, la începutul acestui secol (vezi Cap. 11) a avut o influenţă semnificativă asupra relaţiilor rasiale şi economice din Statele Unite.

Schimbarea compoziţiei dc vârstă a Statelor Unite, îndeosebi încărunţirea populaţiei (vezi Cap. 22 şi 20), arc un efect semnificativ. S-a schimbat economia asistenţei sociale, aşa cum s-a schimbat impactul politic aî unei populaţii care îmbătrâncşte, eu o mai mare putere de vot decât înainte.

Ştiinţa şi tehnologia

Cunoştinţele ştiinţifice duc la progrese tehnologice care au ca rezultat schimbarea socială. Dezvoltarea automobilului a revoluţionat relaţiile sociale. Oamenii au devenit mai mobili; cran mai puţin legaţi de cartierele imediate şi de comunitate. Acum puteau locui şi munci în zone diferite. Automobilul a transformat relaţiile dintre bărbaţi şi femei şi a influenţat practicile întâlnirilor.

Tehnologia medicală şi progresele din sănătatea publică au schimbat, semnificativ, speranţa de viaţă a oamenilor în majoritatea societăţilor. Maşinile şi schimbarea surselor de energie au transformat societăţile preindustrialc. Tehnologia comunicaţiilor modeme (sateliţii) trimite, instantaneu, informaţii în toată lumea.

Ogburn (! 922) susţine că tehnologia este o forţă motrice principală în schimbarea socială şi culturală. El afirmă, de pildă, că inventarea maşinii do corona! bumbacul a fost esenţială pentru transformarea sclaviei din Sud **Inii -o alacr«: avantajoasă. Rl de asemenea notează că schimbau**;i **nu <** %k cj**/.aia in toate segmentele culturii. Ogburn a**

inventai tcimenul inin/n-ir **mituiala c** î **să se refere la tendinţa culturii matcnale** de..1 mu bnuba mu **iapn.1 decât cultura nematerială. De pilda, cei ui.u mulii iun. honan luiosesc, rar, calculatoarele la întregul potenti.il** |m>.**h**. din **r**.m/.i i**;.i mituitei „temeri de tehnologie'4, cauzată dc o pivi'.aine iieeoiespiin/.ăloare.**

- *Acţiunea umană*

9

Activităţile individuale şi colective ale multor indivizi de aseme nea produc schimbări sociale.

Acţiunea individuală

9

Mulţi istorici subscriu la ceea ce a fost numită „teoria marilor oameni [sic] ai istoriei*\ care susţine că acţiunile indivizilor importanţi creează istorie. Ei prezintă oameni ca Iisus Christos, lulius Caesar, Karl Marx, Adolf Hitler, Albert Einstein, printre alţii, ea indivizi unici ale căror acţiuni au schimbat istoria. Dacă aceşti bărbaţi nu s-ar fi născut, afirmă această teorie, lumea ar fi cu totul alta.

Sociologii, pe dc altă parte, adoptă. în general, o poziţie diferită. Deşi recunosc contribuţia clară adusă istoriei de indivizii importanţi, sociologii arată că fiecare dintre aceşti indivizi remarcabili este un produs al unui mediu social şi cultural distinct. Fiecare este, de fapt, un produs al epocii sale. Mai mult, schimbările provocate de aceşti indivizi importanţi deseori ating procese sociale mai profunde care erau deja în curs de desfa$rare. Poverile economice şi sociale ale Germaniei, rezultate din primul război mondial, şi pretenţiile pentru reparaţii ale Aliaţilor au asigurat contextul

pentru accesul la putere al lui Hitler şi pentru schimbările pe oare le-a efectuat.

De asemenea, uneori, din acţiunile unor indivizi relativ obscuri rezultă schimbări sociale semnificative. Gândiţi-vă că istoria recenta a Statelor Unite ar fi fost alta dacă un membru al coqiulut de pază nu ar fi observat că pe broasca unei uşi de la birourile Partidului Democrat, din Complexul Watergate, Washington DC, fusese pusă o bară ca să nu poată fi închisă. Probabil nu ar fi existat un scandal „Watergate4', iar fostul preşedinte Richard Nixonnu ar fi fost forţat să demisioneze de la preşedinţie în favoarea lui Gerald Ford. Este foarte probabil ca aceste evenimente să fi dus la un ansamblu de acţiuni politice interne şi externe cu totul diferite şi la un context politic diferit pentru următoarele alegeri prezidenţiale.

- *Acţiunea colectivă*

Schimbarea socială este deseori rezultatul acţiunilor multor oameni. Mişcărilor sociale pentru provocarea schimbării sociale au fost discutate în Cap. 22. Revoluţiile sociale, s-a subliniat, au dus la formele prezente ale multor societăţi. Naşterea multora dintre religiile lumii a fost determinată dc diverse forme ale mişcărilor sociale; aceste religii, la rindul lor, au transformat istoria umană (vezi Cap. 15). Acţiunea colectivă, precum şi cea individuală, aşadar, este o sursă importantă a schimbării sociale.

TEORIILE SCHIMBĂRII SOCIALE

Teoriile evoluţioniste

9

Gândirea sociologică de început s-a concentrat asupra progresului social şi asupra problemei

existenţei unor legi fundamentale ale schimbării sociale (vezi Cap. 1 şi 4). Spencer, de pildă, considera că schimbarea progresează totdeauna de la forme mai simple la unele mai complexe. Adoptând teoriile evoluţioniste ale lui Charles Darwin ca model, Spencer a susţinut intervenţia guvernamentală limitată în funcţionarea societăţii, aşa încât să permită acestor iegi evoluţioniste, naturale ale progresului social să se desfăşoare. In concordanţă cu conceptul lui Darwin despre „supravieţuirea celui mai bun", activităţile şi instituţiile care pot rezista în acest tip de mediu concurenţial vor continua şi chiar vor prospera; altele vor dispărea, pur şi simplu. Legile naturale, nu intervenţia umană, vor fi factorul determinant.

Această teorie evoluţionistă, oarecum simplistă, despre progresul social şi-a pierdut bunul renume. Gerhard şi Jean Lenski au dezvoltat o versiune mai sofisticată a teoriei evoluţioniste socioculturale, care nu presupune inevitabilitatea „progresului" (vezi Cap. 4). Ei cred că forţa motrice în schimbarea socială este schimbarea tehnologiei, care duce la schimbări în producţia economică, în organizarea socială şi în comportamentul social. Aceste schimbări nu sunt rezultatul

- unor legi fundamentale ale schimbării sociale, dar ele pot fi găsite în acţiunile concrete din contextul sociocultural al societăţilor. De asemenea, aceşti sociologi au considerat schimbarea „multiliniară", producându-se în sfere sociale diferite, în ritmuri şi în direcţii diferite.

Teoriile ciclice

Unii teoreticieni ai schimbării sociale pe scară largă au considerat-o ciclică. Spengler (1926), de pildă, susţinea că^ asemenea organismului uman, societăţile se nasc, se

dezvoltă şi apoi decad. Ciclul este inevitabil. Vigoarea dezvoltării iniţiale scade în perioada de mijloc. Atunci, societatea devine mai materialistă şi, în cele din urmă, începe să decadă. Toynbee (1946), pe de altă parte, afirmă că societăţile pot învăţa din experienţa istoriei. Decăderea nu este inevitabilă, dar societăţile trebuie să ia măsuri concrete ca să o oprească. Civilizaţiile se dezvoltă ca reacţie la provocările care apar din mediul ambiant (condiţiile geografice şi climatice) sau din acţiunea umană (ameninţarea cu războiul de către o societate vecină). Societăţile prosperă dacă provocările sunt relativ blânde sau dacă societăţile iau măsuri adecvate şi înfiinţează instituţii eficiente pentru a le face faţă. # ^

Recent, acest punct de vedere a fost susţinut în mod viguros de Kennedy (1987). El observase că mariî&-puteri tind să se extindă cât mai mult în scopuri militare şi, astfel, îşi slăbesc baza economică. Structura lor economică sărăcită duce la un declin general al societăţii. Kennedy consideră că Statele Unite contemporane se găsesc tocmai într-o astfel de situaţie.

Teoria funcţionalistă

Parsons (1937) consideră societatea un sistem social de părţi unite una de alta şi interdependente. Acest sistem caută echilibrul. Schimbarea se produce când această stabilitate esenţială este tulburată; atunci, sistemul este forţat să reacţioneze pentru a-şi restabili echilibrul. Societăţile sunt conservatoare, rezistând schimbării sociale. Transformarea este un iritant, ceva care răstoarnă funcţionarea relativ liniştită a societăţii.

- **Schimbarea socială este introdusă prin forţe externe (cum este războiul) sau apare din tensiuni interne (cum este o recesiune). Societatea se acomodează la schimbări şi stabileşte un nou echilibru, în acesta concepţie, schimbarea duce**

totuşi la stabilitate, deoarece apare un nou echilibru din ajustările făcute.

Diferenţierea şi integrarea

Când schimbarea este recunoscută, aceasta este dintr-o perspectivă evoluţionista. Societăţile se dezvoltă printr-un proces de *diferenţiere,* creator de diferite instituţii sociale care să se ocupe de problemele frecvente ale societăţii, şi printr-un proces de *integrare* sau de relativă coordonare a activităţilor acestor instituţii. Stabilitatea şi schimbarea se produc împreună, dar tradiţionaliştii tind să pună accentul pe prima. Totuşi, unii funcţionalişti îşi dirijează atenţia spre problema schimbării sociale (Cancian, 1960) şi spre modul în care aceasta este stimulată de tensiunile interne ale societăţii (Merton, 1968).

***Teoria conflictului* în teoria clasică, schimbarea socială apare din lupta dc clasă dintre exploatatorii şi cei exploataţi economic. Tensiunile între grupurile inegale din societate forţează schimbări în structura societăţii. Schimbarea este o consecinţă a nevoii de reconciliere a contradicţiilor în structură şi acţiuni. Rezultatul rezolvării acestor contradicţii nu este un compromis, ci crearea a ceva cu totul nou - transformarea socială.**

Marx s-a concentrat în principal asupra contradicţiilor economice ca fiind forţa motrice a schimbării sociale. Alţi teoreticieni ai conflictului au încercat să lărgească această perspectivă. Dahrendorf (1958), de pildă, consideră drept cauze ale schimbării sociale diverse tipuri de conflict social. Conflictul între grupurile etnice, rasiale şi religioase poate constitui baza unor schimbări importante în societate (legile şi practicile referitoare la acţiunea

afirmativă; vezi Cap. 11). Bătălia între activiştii „pro-ehoice” şi cei „pro-life” are efecte dramatice asupra politicii sociale din Statele Unite şi din alte părţi (vezi Cap. 13).

- *O sinteză propusă*

Niciuna dintre teorii nu explică, pe deplin, schimbarea socială. Tebria evoluţionistă oferă o explicaţie insuficientă pentru multe schimbări sociale interne, cum sunt modelele de migraţie şi reali-nierile politice.

Teoriile ciclice par înrădăcinate în explicaţii potrivite pentru schimbarea din societăţile occidentale, dar mai puţin relevante pentru societăţi din alte părţi ale lumii. Teoreticienii funcţionalişti pun un prea mare accent pe stabilitate şi echilibru; deseori, schimbarea este studiată ca un proces provocat artificial. Teoreticienii conflictului se concentrează aproape exclusiv pe tensiunea socială, mai ales pe cea economică şi, în general, ignoră alte surse ale schimbării sociale, cum sunt progresul tehnologiei şi presiunile externe.

Oricare ar fi limitările lor ca explicaţii *comprehensive* ale schimbării sociale, diferitele teorii discutate mai sus oferă analize utile ale tipurilor concrete şi ale circumstanţelor producerii schimbării. Cele mai multe teorii folosesc o anumită formă de evoluţie socioculturală ca punct de plecare, fie explicit, fie implicit. De asemenea, modelul de schimbare socială al lui Merton combină elemente ale teoriei funcţionale şi ale teor$|i conflictului. Introducerea de către el a elementelor de tensiune în sistenjul social şi examinarea de către Coserl (1956) a „funcţiilor conflictului social” demonstrează că teoriile funcţionalistă şi cea a conflictului, referitoare la schimbarea socială, pot fi unite într-o anumită măsură.

Pe scurt, teoriile evoluţioniste şi ciclice oferă cadrul general pentru înţelegerea dinamicii de bază a schimbării

sociale. Ele îl avertizează pe analist de importanţa atât a presiunilor externe, cât şi a tensiunilor interne în producerea schimbării sociale. Teoreticienii conflictului scot în evidenţă formele concrete ale stresului intern care sunt, deseori, implicate. Teoriile funcţionaliste subliniază ideea că, drept reacţie la schimbare societăţile se acomodează la modalităţi care încearcă să le păstreze echilibrul, aşa că, în mod paradoxal, schimbarea şi stabilitatea nu sunt, totdeauna, reciproc exclusive. Aceste teorii despre schimbarea socială sunt complementare, deşi o teorie cu desăvârşire comprehensivă despre schimbarea socială încă nu există.

- **MODERNIZAREA Şi DEZVOLTAREA**

Modernitatea

Ca o consecinţă a schimbării sociale, multe societăţi din lume au fost caracterizate ca fiind „modeme". *Modernitatea,* în termeni sociologici, se referă la un model de organizare socială şi viaţă socială care este legat de industrializare. Ea implică înlocuirea tradiţiei prin raţiune, ca o modalitate de a privi lumea, şi accentuarea eficienţei, ca un principiu călăuzitor al acţiunii sociale (Weber, 1978; original, 1921).

Primii teoreticieni ai modernităţii (Tocnnies, Durkheim, Weber şi Marx) au avut o concepţie complexă despre modernitate. Ei şi-au dat seama că modernitatea a adus anumite beneticii societăţii: ca a dus la îmbunătăţirea sănătăţii şi a longevităţii şi la o mai bună calitate a vieţii pentru majoritatea oamenilor. Dar ei şi-au dat seama şi de consecinţele sale negative posibile. Ei au înţeles problemele pe care modernitatea le pune pentru identitatea personală, îndeosebi potenţialul său pentru creşterea alienării şi pentru dezumanizarea relaţiilor sociale.

Dezvoltarea Lumii a Treia

Modernitatea nu a ajuns în mod egal în toate colţurile lumii. Ţările dezvoltate au un nivel de viaţă mai ridicat, o speranţă de viaţă mai mare decât ţările din Lumea a Treia şi un model rezidenţial deosebit de al acestora. Produsul naţional brut mediu per capita în ţările dezvoltate este aproximativ 9 500 de dolari, dar numai 700 de dolari în Lumea a Treia. în timp ce oamenii din ţările dezvoltate se pot aştepta, în medie, să trăiască până la aproximativ şaptezeci şi trei de ani, cei din Lumea a Treia au o speranţă de viaţă de aproximativ cincizeci şi opt de ani. Deşi aproape trei sferturi dintre oamenii din ţările dezvoltate locuiesc în oraşe, mai mult de două treimi dintre cetăţenii Lumii a Treia trăiesc în zone rurale. De asemenea, există o diferenţă considerabilă între rata gradului de instrucţie din ţările dezvoltate şi cea din Lumea a Treia.

- Aceste deosebiri sunt, în mare măsură, un rezultat al gradelor iii ferite de schimbare care a avut loc în aceste societăţi. In mare parte, schimbarea a fost o consecinţă a progreselor tehnologice care au dus la industrializare. Problema dc ce aceste schimbări s-au produs în unele societăţi, dar nu în altele, a dus la mai multe teorii explicative. Cele patru mai obişnuite sunt discutate aici.

Teoria modernizării

Acest model îşi concentrează atenţia asupra *modernizării,* un proces cultural, economic şi social care transformă o societate preindustrială într-una industrială. Aceste schimbări au fost cauzate în mare măsură de progresele tehnologice care au sporit productivitatea economică şi au modificat, foarte mult, stilul de viaţă socială, împreună, aceşti factori sunt răspunzători pentru societăţile industriale moderne ale Statelor Unite, ale Europei Occidentale şi Japoniei şi, într-o mai mică măsură, a Uniunii Sovietice.

în această teorie, societăţile modeme au dezvoltat structuri economice care promovează dezvoltarea, încurajează inovaţia şi folosesc tehnologia, ca **să** îmbunătăţească eficienţa şi productivitatea. Sunt create operaţii bancare vaste, facilităţi de transport şi comunicaţii. Instituţiile religioase şi **legăturile** dc rudenie devin mai puţin puternice, iar guvernul joacă un rol din^ce în ce mai marc în viaţa socială. Sistemul familiei nucleare al societăţii moderne permite o mai mare mobilitate socială şi geografică decât structura lămilici extinse (vezi Cap. 13) din multe ţări ale Lumii a Treia. Tradiţia este înlocuită de raţiune, ca un principiu social călăuzitor (Weber, 1978; original, 1921), şi se pune mare accent pe învăţământul formal pentru a dobândi deprinderi tehnice necesare în societatea modernă.

Psihologia comportamentului individual este considerată ca fiind transformată dc modernizare (Inkelcs şi Smith, 1974). Indivizii din ţările dezvoltate au un mai mare entuziasm pentru realizarea individuală şi sunt pregătiţi să amâne plăcerea imediată, pentru atingerea unor obiective personale pe termen mai lung. Ei au un mai mare sentiment al controlului asupra propriei vieţi şi o extrem dc dezvoltată etică a muncii. în contrast, cei din ţările Lumii a Treia sunt consideraţi fatalişti, crezând că nu îşi controlează propria soartă. Ei sunt orientaţi spre prezent şi le lipseşte ambiţia mobilizatoare care caracterizează modernitatea.

- Teoria modernizării implică ideea că ţările din Lumea a Treia trebuie doar să urmeze modelul societăţilor occidentale ca să realizeze acelaşi scop. Se spune că forţele motrice sunt interne, iar ţările din Lumea a Treia sunt îndemnate să stabilească politici adecvate, în special, ele sunt susţinute să promoveze niveluri superioare de educaţie, pentru a reduce analfabetismul. Mai mult, ele sunt încurajate să-şi revizuiască instituţiile economice şi

politice, ca să asigure stimulenţi şi încurajare pentru individualism, în timp ce reduc inegalităţile sociale.

Acest model prezintă o imagine relativ optimistă a capacităţii societăţilor din Lumea a Treia de a se moderniza. Totuşi, aceste ţări sunt confruntate cu condiţii considerabil deosebite faţă de cele care au fost în societăţile contemporane dezvoltate într-o etapă similară de dezvoltare. Presiunea populaţiei este mai mare, iar lumea a ajuns atât de legată laolaltă, încât societăţile sunt mai puţin capabile să realizeze o schimbare izolată, independentă. De asemenea, simpla răspândire a tehnologiei nu garantează, în mod automat, progresul, fără schimbările sociale şi culturale considerabile care deseori îl însoţesc, şi care presupun timp şi efort (Ogbum, 1922).

Teoria convergenţei într-o variantă a teoriei modernizării, *teoria convergenţei* sugerează că societăţile care se modernizează devin din ce în ce mai asemănătoare ca urmare a acestui proces (Rostow, 1960; 1962). Ele au un nivel asemănător de dezvoltare tehnologică şi o structură similară a forţei de muncă şi a instituţiilor politice. Aceste societăţi „conveig" treptat în jurul unui model general de societate modernă.

Ţările din Lumea a Treia se străduiesc să imite societăţile mai dezvoltate, fie că acest lucru este oportun sau nu. Această teorie subapreciază măsura în care legăturile reciproce ale lumii modeme împing societăţile din Lumea a Treia în această direcţie. Ţările dezvoltate au fondurile de capital şi cunoştinţele tehnologice de care ţările mai puţin dezvoltate au nevoie, iar transferul ambelor implică acceptarea, din partea celor din urmă, a schimbărilor economice şi politice fixate de ţările dezvoltate, chiar dacă acestea ar putea să nu fie potrivite pentru cultura lor sau pentru condiţiile sociale.

- **Teoria dependenţei**

Mulţi savanţi, nemulţumiţi de supoziţiile modernizării şi de teoriile convergenţei, susţin că ţările mai puţin dezvoltate se află într-o lurfrgfdominată de ţările dezvoltate (Frank, 1969). Ei au formulat o explicaţie diferită, *teoria dependenţei,* care arată că motivul pentru care ţările Lumii a Treia nu s-au modernizat a fost că ele au fost dependente de ţările mai dezvoltate, pentru care au fost utile din punct de vedere economic şi politic. Naţiunile industrializate au considerat util să menţină ţările din Lumea a Treia ca furnizoare de materii prime de care aveau nevoie şi pieţe de desfacere unde să-şi vândă produsele finite. Ele nu mai aveau nevoie de concurenţi industriali într-o lume deja extrem de competitivă.

De obicei, ţările mai puţin dezvoltate au o recoltă majoră (zahăr sau cafea) sau o materie primă (cositor sau cauciuc) care este centrul economiei lor. Aceste ţări deseori nu au resurse economice sau tehnologice necesare pentru îmbunătăţirea acestei situaţii. Prin urmare, aceste resurse trebuie să vină din exterior - de la societăţile mai modeme sau de la agenţii internaţionale dominate de naţiunile occidentale (e.g., Fondul Monetar Internaţional sau Banca Mondială) de care devin după aceea **dependente.**

Teoria dependenţei susţine că fările din Lumea a Treia nu pot, pur şi simplu, să urmeze procesul de rfrodernizare al ţărilor dezvoltate, deoarece nevoile lor economice şi tehnologice sunt legate de statutul dependent într-o economie mondială. Totuşi, teoria dependenţei nu a definit, în mod adecvat, un model mai potrivit care să îmbunătăţească situaţia ţărilor din Lumea a Treia. Iniţial, această teorie a sugerat metode socialiste ca mecanism adecvat pentru îmbunătăţirea calităţii educaţiei şi a asistenţei medicale în ţările din Lumea a Treia. Totuşi, a devenit evident că, deşi economiile socialiste pot asigura o mai bună educaţie şi o mai bună

asistenţă medicală, ele sunt mai puţin productive decât economiile capitaliste (vezi Cap. 17). Dificultăţile economice şi politice din Uniunea Sovietică şi ţările socialiste din Europa Răsăriteană au pus sub semnul îndoielii prescripţia pentru schimbare oferită de teoria dependenţei.

- **Teoria sistemelor mondiale** într-o elaborare ulterioară a teoriei dependenţei, Wallerstein (1974; 1979; 1980) a dezvoltat *teoria sistemelor mondiale,* care explorează relaţia între ţările dezvoltate şi cele mai puţin dezvoltate, în contextul factorilor economici, geografici, istorici şi politici. Pe scurt, această teorie sugerează că ţările mai puţin dezvoltate au slabe şanse ca vreodată să ajungă ţările dezvoltate, deoarece sunt mult în urmă şi structura lor economică este folositoare societăţilor dominante.

Economia mondială, susţine Wallerstein, este în esenţă condusă pe principii capitaliste (vezi Cap. 17). Naţiunile lumii fac parte din una dintre cele trei categorii.

Statele centrale, societăţile industriale şi militare puternice, cum sunt Statele Unite, cea mai mare parte din Europa Occidentală şi Japonia, domină economia mondială, controlând cea mai mare parte a tehnologiei şi capitalului. Ele servesc ca sursă de energie industrială a lumii.

Statele periferice furnizează materiile prime necesare centrului industrializat şi sunt folositoare acestuia. Economiile acestor ţări sunt, în general, organizate în jurul agriculturii sau al unei dezvoltări minerale limitate. Multe sunt în Africa şi America Latină. în trecut, relaţiile între acestea şi statele din centru erau caracterizate ca fiind coloniale. Wallerstein crede că încă există o relaţie similară în formă „neocolonială”, o versiune nouă şi modernă a vechiului colonialism.

Statele semiperiferice se află undeva între centru şi

periferie şi se mişcă în sus şi în jos între acestea. Aceste societăţi sunt, parţial, stăpâne pe destinul lor economic şi politic, dar sunt încă masiv influenţate de statele centrale. Din această categorie fac parte Coreea de Sud, Spania şi Iranul.

Trei motive pentru dependenţa ţărilor din Lumea a Treia Primul, economia mondială a făcut aceste ţări să-şi restrângă economia iniţială, mai diversificată şi asigurătoare a existenţei, la una *dependentă de export.* Ele nu mai reuşesc să controleze preţurile bunurilor lor, care sunt stabilite de ţările industrializate ale centrului. Al doilea, cele mai multe ţări din Lumea a Treia se găsesc într-o *capcană a datoriilor;* ele datorează sume de bani uriaşe ţărilor

- centrale, ca urmare a împrumuturilor contractate pentru dezvoltarea propriilor economii. Aceste datorii le fac din ce în ce mai dependente de statele centrale şi mai puţin capabile să-şi controleze propriile economii (Dalmaide, 1984). \^>A1 treilea, a existat o creştere exterioară a *corporaţiilor mulţi-naţionale* (vezi Cap. 17), care îşi au baza în ţările centrale şi operează în ţările din Lumea a Treia. Deşi aceste corporaţii au asigurat, deseori, capitalul şi tehnologia de care ţările de la periferie au nevoie pentru dezvoltare, ele de asemenea acumulează putere economică şi politică considerabilă în aceste ţări şi exercită o influenţă extraordinară (Kumar, 1980).

Teoria sistemelor mondiale susţine că dezvoltarea unei ţări nu poate fi luată în considerare izolată de relaţia sa cu alte societăţi. Dezvoltarea este internaţională, nu intranaţională cum a subliniat teoria modernizării. Societăţile industriale centrale vor continua să domine un sistem economic mondial. Totuşi, capacitatea OPEC (Organizaţia Naţiunilor Producătoare de Petrol, dintre care unele fac parte din periferie) de a influenţa economia mondială, prin modificarea ritmurilor de producţie şi a

preţului petrolului demonstrează că periferia nu este, totdeauna, complet lipsită de putere. De asemenea, teoria sistemelor mondiale nu a reuşit să încadreze Uniunea Sovietică şi ţăril^socialiste din Europa Răsăriteană, cu uşurinţă, în niciuna din cele trei categorii, nici nu poate să explice modernizarea rapidă şi plină de suâbes a unor ţări din Lumea a Treia, cum sunt Taiwanul, Coreea de Sud şi Venezuela.

MODERNITATEA ŞI PROGRESUL

în general, americanii pun semnul egalităţii între modernitate şi progresul social. Deşi este clar că modernizarea a adus beneficii enorme multor oameni, ea a avut partea sa negativă. O mai bună sănătate, o mai bună nutriţie şi drepturile omului sunt printre multele progrese făcute posibile de modernizare. Dar de ele nu beneficiază toţi oamenii, chiar în cele mai modeme societăţi. Sărăcia, sănătatea precară şi mortalitatea infantilă încă există în Statele Unite - probabil cea mai bogată, cea mai puternică şi cea mai modrernă societate de pe pământ.

- Mai mult, progresele tehnologice care au dus la societatea modernă nu sunt, totdeauna, avantajoase. De pildă, puterea nucleară şi armele modeme au făcut războiul distructiv. Tehnologia comunicaţiilor moderne are puterea de a reduce libertatea personală şi de a invada intimitatea. De asemenea, asocierea modernităţii cu progresul presupune că schimbarea socială se mişcă totdeauna într-o linie dreaptă spre îmbunătăţire; ceea ce nu este totdeauna cazul (Toffler, 1981). Una peste alta, cei mai mulţi sociologi cred că modernizarea a adus suficient progres şi beneficii pentru a justifica părerea pozitivă pe care cei mai mulţi oameni o au despre ea.

Societăţile nu sunt statice; ele se schimbă în mod constant, deşi nu uniform sau în acelaşi ritm ori în aceeaşi direcţie. Mediul fizic este un factor care afectează

schimbarea socială. De pildă, societăţile vecine cu mari întinderi de apă îşi dezvoltă, probabil, o cultură maritimă, în timp ce ţările înconjurate de pământ se vor schimba, probabil, încet din cauza lipsei de contact frecvent cu exteriorul

Anumite procese culturale de asemenea produc schimbare. Inovaţia, fie prin descoperiri, fie prin invenţii stimulează schimbarea. De asemenea, schimbarea se produce printr-un proces de difuziune. Migraţia, comerţul, călătoriile şi cuceririle au ca rezultat răspândirea ideilor şi a tehnologiei. Tensiunile din cadrul structurii sociale, cum sunt inegalităţile sociale izbitoare, de asemenea forţează schimbarea. Unul dintre cei mai puternici factori ai schimbării este schimbarea populaţiilor. Schimbările mari şi rapide ale ratei natalităţii, ale ratei mortalităţii sau ale migraţiei forţează societăţile să se adapteze.

Acţiunea umană, atât individuală, cât şi colectivă, promovează schimbarea socială. Indivizii deosebiţi pot juca un rol important în iniţierea schimbării sociale, datorită contextului în care trăiesc şi a muncii pregătitoare care a fost deja depusă. Acţiunea umană colectivă, prin mişcările sociale, este o altă forţă motrice a schimbării sociale.

Aufost dezvoltate câteva teorii pentru explicarea schimbării sociale. Teoriile evoluţioniste se sprijină pe ideea că societăţile se schimba „ în mod natural” de la simplu la complex. Guver

- nele nu ar trebui să intervină în acest proces natural de schimbare şi progres. Teoriile critice explică schimbarea socială prin analogie cu ciclul de viaţă umană de naştere, maturitate şi moarte. Unii teoreticieni ai ciclului susţin că declinul nu Xteste inevitabil dacă societatea învaţă din istorie şi ia măsuri concrete şi eficiente pentru a face faţă provocărilor cu care se

confruntă. Teoriilefuncţionaliste văd societăţile cafiind sisteme sociale stabile care sunt răsturnate prin schimbarea socială. Schimbarea este un factor de instabilitate, iar adaptările la ea permit societăţii să revină la o stare de echilibru. Când societăţile se schimbă, instituţiile lor devin mai diferenţiate (distincte şi separate) şi necesită o mai strânsă integrare şi coordonare. Teoriile conflictului consideră că schimbarea apare din tensiunile interne ale societăţii.

Teoriile evoluţioniste şi ciclice oferă un cadru utilrşi un punct de plecare pentru înţelegerea schimbării sociale. Teoriile conflictului evidenţiază tensiunile interne care pot cauza schimbarea socială; teoria funcţionalistă arată căile prin care societăţile reacţionează la schimbare, ca să-şi păstreze echilibrul.

Modernitatea nu s-a produs în mod uniform pe tot globul. Societăţile din Lumea a Treia au un nivel de trai mai scăzut, condiţii de sănătate rr&ti proaste, o speranţă de viaţă mai mică şi o rată a instrucţiei mai scăzut^ decât ţările dezvoltate. Patru teorii încearcă să explice această variaţie a modernităţii în lume. Teoria modernizării pune accentul pe dezvoltarea tehnologică ce a dus la un progres economic extraordinar. Această teorie sugerează că ţările din Lumea a Treia trebuie doar să urmeze modelul Statelor Unite, al majorităţii Europei Occidentale şi al Japoniei, pentru a ajunge la acelaşi nivel de modernizare. Teoria convergenţei, o variantă a teoriei modernizării, pune accentul pe convergenţă sau pe similitudinea crescândă a tuturor statelor industriale.

Teoria dependenţei, pe de altă parte, susţine că teoria modernizării şi cea a convergenţei subestimează natura schimbată a lumii; ele insistă, în special, pe dominarea economiei mondiale de către societăţile industriale dezvoltate. Modelul de schimbare al societăţilor dezvoltate este considerat nepotrivit pentru

ţările din Lumea a Treia, din cauza circumstanţelor

- economice diferite. Teoria sistemului mondial dezvoltă această noţiune, susţinându-că actuala economie mondială, cu orientare capitalistă, este compusă dintr-un sistem cu trei categorii. Un grup central de societăţi industriale domină o periferie de societăţi mai sărace. Legătura centru-periferie este, în esenţă, o relaţie neocolonială. Categoria a treia este formată din semi-periferia acelor state care se mişcă între centru şi periferie; ele au un oarecare control asupra propriilor economii, dar încă sunt supuse influenţei substanţiale a centrului. Problemele statelorperiferice îşi au originea în dependenţa lor de exporturi şi de preţurile controlate de centru, de uluitoarele datorii pe care le-au acumulat şi de influenţa crescândă a corporaţiilor multinaţionale asupra structurilor lor politice şi economice. Incapacitatea acestui model de a încadra ţările socialiste din Europa Răsăriteană într-o categorie convenabilă din cele trei şi modernizarea rapidă a unor ţări din Lumea a Treia au ridicat probleme referitoare la gradul ei de adecvare.

înfinal, modernizarea nu înseamnă totdeauna progres. Deşi aduce beneficii incontestabile, modernizarea nu a adus beneficii în mod uniform tuturor societăţilor. Unele progrese tehnologice care au dus la modernizare au sporit puterea distructivă a naţiunilor şi au avut ca rezultat posibile limitări ale libertăţii şi ale intimităţii personale. De asemenea, schimbarea socială - şi progresul - nu se mişcă totdeauna în linie dreaptă. Totuşi una peste alta, cei mai mulţi sociologi cred că lumea a profitat după modernizare.

- **Glosar**

- abordare dramaturgică Folosirea limbajului şi a cadrului conceptual al teatrului pentru examinarea interacţiunii sociale.

- abordare ecologică O perspectivă caresc

concentrează asupra interdependenţei între oameni şi mediul fizic.

- acţiune afirmativă Stabilirea unor obiective şi orare pentru sporirea numărului membrilor grupurilor minoritare în organizaţii, ca întreprinderile comerciale, birourile guvernamentale şi instituţiile educaţionale.

- amânarea plăcerii A amâna nevoia plăcerii imediate pentru beneficii pe termen lung.

- analfabetism funcţional Lipsa deprinderilor fundamentale dc a citi şi a scrie, pentru a rezolva necesităţile din viaţa dc \ fiecare zi.

- analiza zonei sociale O abordare a analizei sociale care urmăreşte să găsească trăsăturile comune ale oamenilor care locuiesc în aceeaşi zonă rezidenţială.

- analiză secundară Analiza datelor adunate anterior.

- anchetă O adunare de date în care oamenilor li se cere să răspundă la o serie dc întrebări despre caracteristicile, atitudinile, valorile, percepţiile unei situa-4r gi sau ale unor evenimente sau despre comportament.

- animism O crcdrhţă în activitatea „spiritelor” în lume.

- anomie O situaţie în care normele tipice care călăuzesc comportamentul nu mai sunt adecvate sau eficiente.

- ascetic Care se abţine de la plăcerile lumeşti.

- asimilare Când un grup minoritar îşi schimbă caracteristicile distinctive şi modurile dc viaţă, casase conformeze modelului grupului dominant asociere diferenţială Teoria că criminalitatea se Învaţă în cursul socializării. Prin interacţiune cu „alţi importanţi”, indivizii îşi dezvoltă tipuri de idei, atitudini şi valori care îi fac mai mult sau mai puţin dispuşi să se conformeze normelor

sociale, inclusiv devianţei.

- automatizare înlocuirea muncitorilor cu maşini.

- autoritarism Un sistem politic In care oamenii sunt excluşi de la participarea în viaţa politică, iar conducătorul nu poate, în general, fi îndepărtat dc la putere prin mijloace legale.

- autoritate raţional-Jegală Puterea este justificată printr-un sistem de reguli sau regulamente social acceptate.

- autoritate tradiţională Autoritatea bazată pe obicei sau pe tradiţii culturale.

- autoritatea birocratică Autoritatea care este legată dc o anumită poziţie mai degrabă decât dc o persoană.

- autoritatea charismatlcă Autoritatea cc derivă din calităţile personale extraordinare ale conducătorului care inspiră angajament şi pretinde supunere.

- birocraţie Structura administrativă formală care răspunde dc planificarea, supervizarea şi coordonarea activităţii diverselor segmente ale unei organizaţii.

- biserică O organizaţie religioasă care este integrată în societatea înconjurătoare şi care pretinde că este singura calc legitimă spre adevărul religios.

- boală O situaţie care apare când o stare patologică diagnosticată medical este considerată cauza bolii.

- bogăţie Valoarea totală a banilor şi a bunurilor valoroase pe care o persoană sau o familie o controlează.

- calea de opt ori nobilă în budism, un mod dc a controla dorinţele pentru plăceri pământcşti, punând accentul pc vederea, gândirca, vorbirea, acţiunea, existenţa, efortul, atenţia şi meditaţia.

- capcana datoriilor Ţări care datorează sume enorme

dc bani ţărilor centrale, ca rezultat al împrumuturilor necesare ca să-şi dezvolte economia.

- capitalism Un sistem economic în care resursele naturale, mijloacele dc producţie şi repartiţia sunt deţinute în mod privat.

- capitalismul corporatist Un sistem economic în care câteva zeci dc corporaţii foarte mari domină economia.

- capitalişti Cei care deţin mijloacele dc producţie.

- caracteristici sexuale primare Organele genitale necesare pentru reproducerea umană.

- caracteristici sexuale secundare Atributele fizice deosebite ale masculilor şi femelelor, care nu sunt legate direct dc reproducere.

- caracterul Instabil al statului O situaţie în care sc găsesc indivizii care cunosc deosebirile diverselor criterii dc clasă.

- categorii sociale Oamenii care împărtăşesc o caracteristică comună, un statut similar sau aceeaşi situaţie (vezi şi colective sociale).

- căsătorie Aranjamentul, aprobat social, prin care sc creează o familie.

- căsătorie în gru p Doi sau mai mulţi bărbaţi sunt căsătoriţi colectiv cu două sau mai multe femei.

- cercetare ştiinţifică aplicată Sc concentrează asupra dezvoltării de noi cunoştinţe sau a modului în care să fie folosite cunoştinţele existente, pentru un scop identificabil.

- cercetare ştiinţifica fundamentală Urmăreşte să producă noi cunoştinţe fără să ţină scamă dc folosul practic imediat recognoscibil.

- charisma Calităţile personale extraordinare ale unei anumite persoane care atrage adepţi.

- chestionar O tehnică dc strângcrc a datelor care foloseşte o ^ seric dc întrebări precise sau probleme la care o persoană este rugată să răspundă.

- chestionar cu întrebări deschise Un chestionar care nu arc un ansamblu predeterminat de răspunsuri posibile.

- chestionar cu întrebări închise Un chestionar care conţine un set dc răspunsuri posibile, din care persoana chestionată trebuie să aleagă un răspuns.

- clasă de jos Indivizii care fie nu lucrează deloc, fie al căror venit este atât dc mic, încât trebuie suplimentat dc guvern.

- clasă mijlocie Indivizii cu o avere modestă, din afaceri şi profesiuni, şi chiar funcţionari cu gulere albe sau din domeniul serviciilor.

- clasă muncitoare Cei care îşi câştigă existenţa prin muncă manuală.

- clasă superioară Indivizi ale căror familii au avut bogăţie şi prestigiu, şi câteodată putere, dc-a lungul mai multor generaţii.

- coeziune Gradul în care membrii unui grup se simt legaţi unul dc altul.

- colective sociale Oameni care împărtăşesc o caracteristică comună, un statut similar sau aceeaşi situaţie (vezi şi catc-*g* goriile sociale).

- comitet de acţiune politică (CAF*) O organizaţie care strângc şi distribuie fonduri, în procesul politic dc promovare a obiectivelor sate.

- complex militar-industrial Legătura între companiile producătoare dc arme şi armată, şi influenţa acestora asupra deciziilor dc politică naţională.

- comportament colectiv Acţiunile sociale oarecum

spontane şi dc scurtă durată ale unui grup relativ marc de oameni în situaţii ambigue.

- comportament de masă Situaţii în care oamenii reacţionează în mod similar la un eveniment, deşi pot fi risipiţi fizic.

- comunism Evoluţia socialismului - cu orientare şi structură colectiviste - într-o societate a egalităţii economice, politice şi sociale.

- comunitate Un grup social care, pe lângă faptul că are o identitate comună şi un model organizat dc interacţiune, arc şi un teritoriu geografic comun.

- concubinaj O relaţie intimă în care un cuplu necăsătorit împarte o locuinţă.

- conducere expresivă Conducătorul care creează armonic şi solidaritate în grup.

- conducere Instrumentală Conducător care conduce grupul spre realizarea obiectivelor grupului.

- confesiune O organizaţie asemănătoare bisericii care, în general, este integrată în societate, dar nu pretinde legitimitate exclusivă pentru sistemul său dc credinţe.

- conflict bazat pe personalitate Conflict datorat deosebirilor personale între indivizii implicaţi.

- conflict cu motiv mixt Conflict în care nicio persoană nu vrea să câştige tot sau să piardă tot.

- conflict cu rezultat zero Conflict în care o persoană fie câştigă totul, fie pierde totul.

- conflict fundamental Conflict asupra normelor fundamentale ale situaţiei.

- conflict nefundamental Conflict care implică aplicarea normelor la o situaţie concretă.

- conflict situaţional Conflictul datorat contextului social în care doi oameni se află.

- conflictul rolului O situaţie în care prescripţiile rolului pentru performanţa unei persoane au conţinuturi contradictorii.

- conglomerate Corporaţii mamut care constau dintr-un număr dc corporaţii mari şi mijlocit.

- consilii de administraţie Reţele sociale dc indivizi care fee parte din consiliile dc administraţie a mai multor corporaţii.

- construcţia socială a realităţii Ideea că oamenii creează şi modelează natura lumii sociale în care se găsesc.

- contracuktură Un model dc credinţe, valori, norme şi stiluri de viaţă în opoziţie directă cu modelele culturale dominante ale societăţii.

- controale Diverse tehnici dc eliminare a altor factori care pot tulbura relaţia între variabilele ce sunt studiate.

- cooptare Aducerea, într-un sistem, a unor oameni care i-ar putea ameninţa continuitatea sau chiar existenţa.

- corelaţie O legătură între variabile corelaţia neautentică O corelaţie cu totul întâmplătoare.

- corelaţie negativă Când valoarea unei variabile creşte (sau descreşte), iar valoarea celeilalte descreşte (sau creşte).

- corelaţie pozitivă Când valoarea unei variabile creşte (sau descreşte), dacă creşte (sau descreşte) cealaltă variabilă.

- corporaţii Organizaţii formale care au o existenţă legală, putere şi obligaţii separate de proprietarii şi managerii lor şi deţin putere considerabilă în societate.

- corporaţii multinaţionale Corporaţii care îşi au sediul într-o ţară, dar operează în alte ţări, direct prin firmele proprii sau prin control.

- credinţa Idei care încă nu au câştigat suficient sprijin empiric ca să fie, fără echivoc, adevărate.

- creşterea zero a populaţiei O rată medie a fertilităţii de 2,1 copii per femeie.

- crimă Violările acelor norme culturale care au fost adoptate prin lege.

- crime ale gulerelor albe Activităţi criminale comise dc oameni aparent respectabili, cu statut superior, bine integraţi în comunităţile lor.

- cult O formă dc organizare religioasă care arc o relaţie antagonică cu societatea înconjurătoare, deşi acceptă legitimitatea altor forme religioase.

- cultură Moştenirea, transmisă social şi învăţată, a obiectelor, cunoştinţelor, credinţelor, valorilor şi speranţelor normative care oferă membrilor unei anumite societăţi instrumentele pentru rezolvarea problemelor frecvente.

- cultură materială Toate creaţiile tangibile ale societăţii, cele care au o existenţă concretă.

- cultură nematerială Creaţiile abstracte ale societăţii transmise din generaţie în generaţie.

- cunoştinţe Idei pentru care există o oarecare măsură de dovadă empirică.

- date Informaţii observabile, cum sunt faptele şi statisticile.

- definirea situaţiei înţeles atribuit într-un context social.

- delincventă juvenilă Violarea normelor legale de cei

care sunt sub vârstă 4ţ x la care legea îi tratează ca adulţi.

- democraţie Un sistem politic în care autoritatea statului se „bazează cscnţialmente pe popor.

- democraţie participativă Toţi membrii populaţiei sunt direct implicaţi în luarea deciziilor politice.

- democraţie reprezentativă Un sistem politic în care oamenii aleg, periodic, pe alţii ca să-i reprezinte în procesul luării deciziilor politice.

- demografie Studiul tendinţelor populaţiei.

- def>endente de export Ţări care nu mai pot să controleze preţurile pentru bunurile lor, care sunt stabilite dc ţările industrializate centrale.

- descendenţă bilaterală Urmăreşte descendenţa în mod egal atât prin bărbaţii, cât şi prin femeile din partea tatălui şi atât bărbaţii, cât şi femeile din partea mamei.

- descendenţă dublă O combinaţie liniară dreaptă a sistemelor de descendenţă matriliniară şi patrilmiară. Succesiunea este urmărită prin bărbaţi (nu prin femei) din partea tatălui şi prin femei (nu prin bărbaţi) din partea mamei.

- descendenţă matriliniară Regula care stabileşte succesiunea doar pe linie feminină.

- descendenţă neuniliniară Regulă de a stabili succesiunea atât prin partea masculină, cât şi prin cea feminină.

- descendenţă patriliniară Stabilirea descendenţei doar prin linia masculină.

- descendenţă uniliniară Regula stabilirii descendenţei doar pe o linie părintească.

- descoperire Scoaterea la lumină a unor idei sau principii existente.

- descurajare Ideea că pedeapsa va preveni viitoare crime fie comise dc criminalul respectiv, fie dc alţii, pentru care aceasta va servi drept avertisment.

- devianţa primară Acte care sunt definite dc societate (sau dc un grup social) ca deviante, dar care nu sunt respectate sau sunt considerate temporare.

- devianţa secundară Etichetarea publică dc devianţa şi acceptarea dc către persoană a identităţii deviante corespunzătoare.

- devianţa socială Acţiuni care violează normele sociale, dar nu fac parte din codul legal.

- dharma în societatea hindusă, credinţa că în societate există o forţă morală care reclamă acceptarea anumitor responsabilităţi.

- dictatură Un sistem politic în care puterea este dobândită şi exercitată de un singur individ.

- diferenţiere Crearea unor instituţii sociale specializate care să sc ocupe de problemele frecvente ale societăţii.

- diferenţiere socială Deosebiri făcute nu între indivizi, ci între întregi categorii sociale dc indivizi.

- difuziune Răspândirca trăsăturilor culturale dc la o societate la alta.

- difuziune cuIturalâ Răspândirca invenţiilor, a tehnologici sau a aspectelor culturii ncmatcrialc dc la un grup social la altul.

- difuziunea responsabilităţii Prezenţa co-actorilor duce la o obligaţie comună pentru orice acţiune şi la o diminuare a responsabilităţii individuale.

- dinamică socială Examinarea schimbărilor sociale în societate.

- discriminare instituţională Acţiuni care, poate, nu au fost, intenţionat, discriminatorii, dar au, cu toate acestea, acest efect.

- discriminare Tratament inegal al oameni lor datorită apartenenţei lor la un grup sau categoric socială.

- discriminare inversă Asigurarea unor avantaje membrilor grupurilor minoritare.

- discriminarea vârstei Credinţa că o categorie dc vârsta este inerent inferioară altor categorii dc vârsta şi, astfel tratamentul ilegal este justificat.

- disfuneţii Consecinţe negative.

- distribuţie alter Celălalt (alter) este prezentat (distribuit în) cu o anumită identitate care îi va limita comportamentul.

- dominaţie Grupul dominant îşi foloseşte puterea pentru a menţine controlul asupra grupurilor minoritare, acordându-lc puţină putere sau libertate.

- dublarea timpului Numărul dc ani necesari ca o populaţie să se dubleze.

- durata vieţii Lungimea maximă posibilă a vieţii.

- echivalente funcţionale Trăsături sociale sau culturale care au acelaşi efect şi pot fi înlocuite cu alte trăsături sociale sau culturale.

- economie Instituţia socială răspunzătoare cu repartizarea bunurilor necesare şi a serviciilor cerute dc viaţa colectivă.

- economie de piaţă Sisteme economice în care statele nu intervin în activităţile economice ale societăţii*

- economii centralizate Statul joacă rolul major în activităţile economice ale societăţii.

- ecosistem Un sistem creat prin interacţiunea unei comunităţi dc organisme cu mediul său înconjurător.

- efectele auditoriului Indivizii care acţionează singuri, dar îşi dau scama că sunt văzuţi dc alţii.

- efectele coacţiunii Influenţa asupra comportamentului oamenilor a 4r j faptului că alţii sunt implicaţi cu ci într-o activitate similară.

- efectul Matei Tâhdinţa celor cu reputaţia deja stabilă dc a culege recompense în ştiinţă mai uşor decât cei mai puţin cunoscuţi.

- egalitar Autoritatea în familie aparţine atât bărbatului, cât şi femeii.

- ego în teoria psihanalitică, acea parte a personalităţii care este în contact cu realitatea.

- eliberare pe cuvânt de onoare Eliberarea deţinuţilor din închisoare înainte dc expirarea sentinţei maxime cu condiţia că sc poartă bine şi rămân sub îndrumarea şi grija unui supraveghetor.

- elita puterii Grup mic dc oameni influenţi care deţin poziţii importante în guvern, în afaceri şi armată.

- emigranţi Oameni care părăsesc o societate.

- endogamie Regulile care precizează clasa persoanelor cu care căsătoria este permisă sau încurajată.

- epidemiologie Studiul originii, a distribuţiei şi a transmiterii bolii în cadrul populaţiei.

- eros în teoria psihanalitică, „instinctul vieţii**.

- eşantion Un grup mai mic dc indivizi care sunt selectaţi pentru a reprezenta populaţia.

- eşantionare întâmplătoare O metodă dc eşantionare care pretinde că fiecare membru al populaţiei are şanse

egale de a fi selectat pentru eşantion.

- etichetare retrospectiva Etichetarea identităţii trecute a unui individ pentru a-l face să sc conformeze la identitatea prezentă.

- etnocentrism Tendinţa dc a considera cultura proprie superioară din punct de vedere moral altora şi dc a-i judeca pe ceilalţi după standardele propriei culturi.

- etnometodologie O perspectivă dc psihologie socială care arc ca obiect regulile deseori ncanalizatc ce ne ghidează şi organizează interacţiunile cu alţii.

- eu în teoria interacţiunii simbolice, faza nouă, creatoare, imprevizibilă a sinelui.

- eufuncţii Consecinţe pozitive excentricităţi Forme temporare dc comportament expresiv al maselor.

- exogamie Regula cc defineşte o clasă dc indivizi care nu sunt acceptabili ca parteneri dc căsătorie (sau sexuali).

- experimente Adunarea de date în condiţii controlate cu scopul de a stabili dacă există o relaţie dc cauză şi efect între variabilele relevante.

- familie Un grup social relativ permanent dc indivizi legaţi prin obârşie, căsătorie sau adopţiune.

- familie combinată Doi părinţi, din care cel puţin unul aduce, în această nouă familie, unul sau mai mulţi copii dintr-o căsătorie anterioară (vezi familia reconstituită).

- familie cu două venituri O familie în care ambii părinţi lucrează în afara căminului.

- familie extinsă Constă din două sau mai multe familii nucleare unite prin legături părinţi-copii, care include relaţii între fraţi şi surori de mamă sau tată.

- familie nucleară Un grup social compus din doi adulţi de sex opus care întreţin relaţii sexuale sancţionate social, împreună cu copiii proprii sau cu cei adoptaţi.

- familie nucleară de orientare Familia în care ne naştem şi în care ocupăm statutul de copil.

- familie nucleară de procreaţie Familia pe care o creăm prin căsătorie şi în care deţinem statutul de adult.

- familie pollgamă Familie formată din două sau mai multe familii nucleare unite prin legături maritale.

- familie reconstituită Doi părinţi, din care cel puţin unul aduce, în noua sa familie, unul sau mai mulţi copii dintr-o căsătorie anterioară (vezi familia combinată).

- fecundftate Numărul potenţial de copii care ar putea fi născuţi de o femeie obişnuită în decursul perioadei în care poate avea copii.

- feminism O mişcare socială organizată pentru eliminarea scxismului împotriva femeilor.

- funcţii evidente Consecinţe care sunt cunoscute sau sperate.

- funcţii latente Consecinţe neintenţionate şi neaşteptate.

- fundamentalism Un ataşament rigid faţă dc practicile şi credinţele religioase fundamentale, tradiţionale.

- *Gomeinschaft* O „comunitate” bazată pc legături sociale puternice, pe tradiţie şi pc relaţii personale.

- gen Trăsăturile culturale şi sociale pc care diverse societăţi lc atribuie masculilor şi femelelor.

- genocid Exterminarea unei clase dc oameni dc către alta.

- *Geselschaft* O „asociaţie” dc oameni cu legături sociale slabe, care rezultă dintr-o diversitate socială considerabilă şi care este caracterizată prin relaţii impersonale. T

- gesturi Mişcări ale trupului (sau ale părţilor trupului, cum sunt expresiile faciale) care au semnificaţii acceptate social.

- grup Doi sau mai mulţi indivizi care au un sentiment comun de identitate şi care se influenţează reciproc în moduri organizate, pe baza unui ansamblu dc speranţe comun pentru comportamentul M fiecăruia.

- grup depontroP Un grup care este identic cu un „grup experimental”, doar că nu este supus variabilei experimentala grup de referinţă Indivizi, grupuri, idei folosite de oameni ca să-şi formuleze, să-şi compare şi evalueze comportamentul.

- grup etnic Cei care împărtăşesc o moştenire culturală comună ce îi deosebeşte de alţii.

- grup experimental Un grup de subiecţi care este expus unei variabile experimentale.

- grup intern Grupuri în care membrii au un sentiment dc identitate şi loialitate.

- grup minoritar Oameni care împărtăşesc un ansamblu comun de caracteristici fizice şi culturale ce îi marchează ca fiind deosebiţi de grupul dominant, ceea ce, deseori, îi face să suporte dezavantaje sociale.

- grup primar Grupuri mici în care membrii au relaţii apropiate, personale şi durabile.

- grup secundar Un grup temporar, format pentru un scop sau sarcină precisă, în care relaţiile suit, relativ, impersonale.

- eşantion Un grup mai mic dc indivizi care sunt

selectaţi pentru a reprezenta populaţia.

- eşantionare întâmplătoare O metodă dc eşantionare care pretinde că fiecare membru al populaţiei arc şanse egale dc a fi selectat pentru eşantion.

- etichetare retrospectivă Etichetarea identităţii trecute a unui individ pentru a-l face să sc conformeze la identitatea prezentă.

- etnocentrism Tendinţa dc a considera cultura proprie superioară din punct dc vedere moral altora şi de a-i judeca pe ceilalţi după standardele propriei culturi.

- etnometodologie O perspectivă dc psihologic socială care arc ca obiect regulile deseori neanalizatc ce ne ghidează şi organizează interacţiunile cu alţii.

- eu în teoria interacţiunii simbolice, faza nouă, creatoare, imprevizibilă a sinelui.

- eufuncţii Consecinţe pozitive excentricităţi Forme temporare dc comportament expresiv al maselor.

- exogamle Regula cc defineşte o clasă dc indivizi care nu sunt acceptabili ca parteneri dc căsătorie (sau sexuali).

- experimente Adunarea dc date în condiţii controlate cu scopul de a stabili dacă există o relaţie de cauză şi efect între variabilele relevante.

- familie Un grup social relativ permanent dc indivizi legaţi prin obârşic, căsătorie sau adopţiune.

- familie combinată Doi părinţi, din care cel puţin unul aduce, în această nouă familie, unul sau mai mulţi copii dintr-o căsătorie anterioară (vezi familia reconstituită).

- familie cu două venituri O familie în care ambii părinţi lucrează în afara căminului.

- familie extinsă Constă din două sau mai multe familii nucleare unite prin legături părinţi-copii, care include relaţii între fraţi şi surori de mamă sau tată.

- familie nucleară Un grup social compus din doi adulţi de sex opus care întreţin relaţii sexuale sancţionate social, împreună cu copiii proprii sau cu cei adoptaţi.

- familie nucleară de orientare Familia în care ne naştem şi în care ocupăm statutul dc copil.

- familie nucleară de procreaţie Familia pe care o creăm prin căsătorie şi în care deţinem statutul de adult.

- familie poligamă Familie formată din două sau mai multe familii nucleare unite prin legături maritale.

- familie reconstituită Doi părinţi, din care cel puţin unul aduce, în noua sa familie, unul sau mai mulţi copii dintr-o căsătorie anterioară (vezi familia combinată).

- fecunditate Numărul potenţial dc copii care ar putea fi născuţi de o femeie obişnuită în decursul perioadei în care poate avea copii.

- feminism O mişcare socială organizată pentru eliminarea sexismului împotriva femeilor.

- funcţii evidente Consecinţe care sunt cunoscute sau sperate.

- funcţii latente Consecinţe neintenţionate şi neaşteptate.

- fundamentallsm Un ataşament rigid faţă de practicile şi credinţele religioase fundamentale, tradiţionale.

- *GemeJnschaft* O „comunitate” bazată pe legături sociale puternice, pe tradiţie şi pe relaţii personale gen Trăsăturile culturale şi sociale pe care diverse societăţi Ic atribuie masculilor şi femelelor.

- genocid Exterminarea unei clase dc oameni dc către alta.

- *Geselschaft* O „asociaţie” dc oameni cu legături sociale slabe, care rezultă dintr-o diversitate socială considerabilă şi care este caracterizată prin relaţii impersonale., gesturi Mişcări ale trupului (sau ale părţi lor trupului, cum sunt expresiile faciale) care au semnificaţii acceptate social.

- grup Doi sau mai mulţi indivizi care au un sentiment comun de identitate şi care se influenţează reciproc în moduri organizate, pe baza unui ansamblu de speranţe comun pentru comportamentul M fiecăruia.

- grup depontrol1 Un grup care este identic cu un „grup experimental”, doar că nu este supus variabilei experimental».

- grup de referinţă Indivizi, grupuri, idei folosite de oameni ca să-şi formuleze, să-şi compare şi evalueze comportamentul.

- grup etnic Cei care împărtăşesc o moştenire culturală comună ce îi deosebeşte de alţii.

- grup experimental Un grup de subiecţi care este expus unei variabile experimentale.

- grup intern Grupuri în care membrii au un sentiment dc identitate şi loialitate, grup minoritar Oameni care împărtăşesc un ansamblu comun dc caracteristici fizice şi culturale cc îi marchează ca fiind deosebiţi dc grupul dominant, ceea cc, deseori, îi face să suporte dezavantaje sociale.

- grup primar Grupuri mici în care membrii au relaţii apropiate, personale şi durabile.

- grup secundar Un grup temporar, format pentru un scop sau sarcină precisă, în care relaţiile sunt, relativ,

impersonale.

- grupuri de interes special Alianţe şi organizaţii dc oameni cu un interes similar care încearcă să influenţeze procesul politic în numele acelui interes.

- grupuri externe Grupuri din care persoanele nu fac parte şi cu care nu au niciun sentiment de identitate sau loialitate.

- Id în teoria psihoanalitică, depozitul impulsurilor biologice universale, care, deseori, cer satisfacere imediată.

- idealism transcendent O formă dc religie care se concentrează asupra principiilor sacre dc credinţe şi acţiuni mai degrabă decât asupra venerării unor forţe sau fiinţe supranaturale.

- ideologie Un ansamblu dc idei pentru justificarea unui anumit aranjament social sau a unei acţiuni.

- imigranţi Oameni care intră într-o societate.

- indispoziţie O interpretare personală, sentimentul că nu te simţi bine.

- industrie manufacturieră Un sistem economic în care bunurile sunt produse în familie şi apoi sunt vândutc în pieţe mari.

- inovaţie O formă dc adaptare în care o persoană acceptă obiectivele culturale standard, dar nu acceptă mijloacele sancţionate social pentru realizarea acelor obiective.

- instituţii sociale Configuraţii culturale şi structurale relativ stabile care se dezvoltă şi sunt concepute în mod clar ca să rezolve problemele frecvente cu care se confruntă societatea.

- integrare Relativa coordonare a activităţilor

instituţiilor sociale.

- interacţiune simbolică O teorie bazată pc premisa că interacţiunea este procesul social principal şi că sc produce prin simboluri.

- Interacţiune socială Influenţa reciprocă pe care persoanele o exercită una asupra alteia.

- interviu O tehnică dc strângerc a datelor ce constă într-un set dc întrebări generale ta care subiecţii pot răspunde liber cu propriile lor cuvinte.

- invenţie Noua folosire sau noua combinaţie a cunoştinţe lor existente.

- Ipoteze Afirmaţii despre cum două sau mai multe variabile sunt legate sau despre cum una sau mai multe variabile sc schimbă sau nu când sunt modificate anumite condiţii prevăzute.

- isterie de masă Răspândirca rapidă a temerii şi acţiunii violente, ca reacţie la ameninţarea percepută a unei forţe puternice.

- încarcerare O metodă folosită pentru a izola infractorii dc activităţile normale ale cetăţenilor obişnuiţi.

- întârzlere culturală Tendinţa culturii materiale dc a sc schimba mai rapid decât adaptările necesare în cultura nematerială relevantă.

- Jen Conceptul central al confucianismului despre a fi omenos.

- junte Dictaturi militare rezultate din răsturnarea unui regim prin forţe militare, care apoi îşi instalează proprii conducători la putere.

- justiţie distributivă ldcca că oamenii aşteaptă să primească beneficii în interacţiunea socială, beneficii care sunt aproximativ proporţionale cu costurile suportate.

- karma Credinţa hindusă în progresul spiritual al sufletului fiecărei persoane.

- Kumbh Mela Obligaţia hinduşilor dc a face un pelerinaj care să sc scalde în apele ritual purificatoare ale fluviului sacru Gange.

- legi Norme stabilite dc autoritatea politică a societăţii, puse în aplicare tot dc ea.

- legislatură bicamerală Două corpuri legislative.

- lideri de opinie Indivizi cu statut superior care joacă un rol important în formarea opiniilor publicului.

- limbă Un ansamblu dc simboluri semnificative create social.

- 4Ofobysnţ Activităţi întreprinse pentru influenţarea procesului legislativ şi a deciziilor executivului, prin «pnvingerca autorităţilor să promoveze interesele grupurilor.

- lovitură de stat înlocuirea unui conducător, deşi continuă acelaşi sistem politic.

- management bazat pe şcoală O practică administrativă în care personalul din fiecare şcoală cooperează cu administraţia în luarea deciziilor educaţionale.

- marginaiizare Mod de adaptare prin abandonarea atât a scopurilor, cât şi a mijloacelor cultural aprobate.

- matriarhat Autoritatea în familie revine femeii.

- medicalizarea societăţii Extinderea medicinei şi a modelului medical în zonele ncmcdicalc ale vieţii sociale.

- megalopolis Metropole care s-au întins într-o aşa măsură că intră direct în alte metropole.

- meritocraţie O societate bazată pe relaţia între

calităţile indivizilor şi recompensele pe care aceştia le primesc.

- metoda autoplasării O tehnică dc apreciere a clasei sociale cc implică judecata subiectivă, prin care li se cerc indivizilor să identifice clasa din care ci cred că fee parte.

- metoda obiectivă O tehnică de măsurare a clasei sociale ca o categorie statistică, în care oamenii sunt plasaţi de către cercetătorul bazat pe anumiţi indicatori obiectivi, propuşi a reflecta poziţia clasei.

- metoda reputaţiei O tehnică dc apreciere a clasei sociale prin care se cerc indivizilor dintr-o comunitate să-i identifice structura socială.

- metodologie Un ansamblu dc procedee general acceptat care dirijează cercetările empirice şi oferă altora o modalitate dc a verifica rezultatele.

- metropole Zone urbane care conţin un marc oraş central, cu suburbiile înconjurătoare şi cu oraşele satelite asociate.

- migraţie Mişcarea oamenilor dintr-un loc geografic în altul, cu scopul dc a se stabili acolo.

- mine în teoria interacţiunii simbolice, faza socială a sinelui care este ordinea socială inclusă care promovează stabilitatea.

- mişcare socială Adunare dc indivizi care s-au organizat ca să promoveze o schimbare culturală sau socială sau să reziste acestei schimbări.

- mişcări alternative O formă de mişcare socială care urmăreşte o schimbare limitată de către indivizi în propriul lor comportament mişcări reformiste O formă a mişcării sociale care, deşi fundamental mulţumită dc societatea existentă, urmăreşte schimbări limitate în anumite zone.

- mişcări regresive O formă a mişcării sociale care

urmăreşte să reziste schimbării sociale şi să întoarcă societatea la starea anterioară.

- mişcări revoluţionare O formă a mişcării sociale care se naşte din nemulţumirea puternică faţă dc societatea existentă şi urmăreşte o schimbare radicală în conformitate cu programul ideologic concret dc a modifica practicile sau structura fundamentală a societăţii.

- mişcări salvatoare O formă a mişcării sociale care încearcă să determine schimbări cuprinzătoare şi radicale în indivizi.

- mişcări utopice O formă a mişcării sociale care urmăreşte restructurarea radicală a societăţii, dar îi lipseşte un plan concret ca să o realizeze.

- mobilitate socială Mişcarea indivizilor în sus şi în jos în structura declasa.

- mobilitate socială Schimbare în poziţia socială a copiilor faţă dc cea intergeneraţională a părinţilor.

- mobilitate socială Schimbare în poziţia socială a indivizilor în timpul intrageneraţională vieţii.

- mobilitate socială orizontală Schimbare dintr-o poziţie socială In alta cu statut aproape egal.

- mobilitate socială verticală Schimbare dintr-o poziţie socială în alta fie dc grad superior, fie dc grad inferior.

- modă Stil special dc comportament şi înfăţişare care este în vogă la un moment dat.

- model cu nuclee multiple O teorie despre dezvoltarea oraşelor bazată pc ideca că oraşele aveau mai multe „nuclee”, centre separate consacrate unor activităţi specifice.

- modal de dobândlre a statutului O explicaţie care

evidenţiază factorii individuali ce contribuie la mobilitatea socială a unei persoane.

- model de sector O teorie despre dezvoltarea urbană care susţine că oraşele sc dezvoltă în sectoare în formă de pană, dc la centru spre exterior, deseori dc-a lungul unei căi dc transport.

- model de zone concentrice Teoria dezvoltării oraşelor printr-o seric de cercuri concentrice, cu un model diferitele folosire a pământului pentru fiecare inel.

- modele tradiţionale de viaţă Obiceiuri dc fiecare zi. comune unui popor modernitate Un model de organizare socială şi dc viaţă socială care este legat de industrializare.

- modernizare Un proces cultural, economic şi social care transformă o societate preindustrială într-o societate *g* industrială.

- m&narhJe Un sistem politic în care puterea este trecută de ^a o generaţie la alta în cadrul unei singure familii cu participarea redusă sau tară participarea poporului.

- monarhii absolute Regii şi, mai puţin frecvent, reginele domnesc virtual fără nicio limitare a puterii.

- monarhH constituţionale Monarhul este căpetenia simbolică a starului, dar adevărata putere politică revine unui guvern care îşi derivă puterea dintr-o formă a constituţiei.

- monogamia Căsătorie între un bărbat şi o femeie.

- monoteism Credinţa într-un zeu.

- moravuri Norme considerate importante şi semnificative pentru funcţionarea societăţii şi pentru viaţa socială.

- mulţime O adunătură dc indivizi, temporară şi

neorganizată, foarte aproape unul de altul, care au un obiectiv comun.

- mulţime convenţională Oameni care s-au adunat pentru un scop precis şi ale căror acţiuni sunt ghidate, într-o anumită măsură, dc norme sociale existente.

- mulţime întâmplătoare O adunare de indivizi care sc formează spontan, deoarece un eveniment comun lc captează atenţia, dar care sc angajează într-o interacţiune redusă, dacă cumva se angajează, unul cu altul.

- mulţime protestatară O formă a mulţimii care are atât clemente ale mulţimii convenţionale, cât şi ale mulţimii active.

- mulţimi active O adunare emoţională şi agitată de indivizi care, deseori, îşi revarsă emoţiile prin acţiuni violente şi distructive.

- mulţimi expresive Un tip dc mulţime care sc dezvoltă în jurul unor evenimente cu încărcătură emoţională.

- negocierea pedepsei O negociere anterioară procesului pentru a reduce nivelul acuzaţiei infracţionale, în schimbul unei recunoaşteri a vinovăţiei pentru o acuzaţie mai uşoară.

- nirvana in budism, o stare de perfecţiune spirituală totală a sufletului, aşa încât o altă reîncarnare nu mai este necesară.

- norme Reguli sociale şi de conduită care prescriu comportamentul potrivit în anumite situaţii.

- observaţie indirectă O observaţie în care cercetătorul rămânc în afara a ceea cc este observat.

- observaţie participativă O metodă în care un cercetător este un participant activ în grupurile sau situaţiile studiate.

- cu păţii cu guler albastru Acele ocupaţii care implică muncă manuală considerabilă şi, deseori, sunt supravegheate cu atenţie.

- ocupaţii cu gulere albe Acele ocupaţii care implică mai multă activitate mentală decât muncă manuală şi sunt, relativ, scutite dc o supraveghere serioasă.

- oligarhie Un sistem politic dc conducere a celor mulţi dc către cei puţini.

- opinie publică Părerile colective ale unui public asupra unei probleme precise.

- oraşe Concentrări permanente dc un număr relativ marc dc oameni care nu îşi produc propria hrană.

- organizaţie Un tip dc grup care este creat anume pentru a duce la îndeplinire o anumită sarcină şi arc o structură formală prin care încearcă să îndeplinească acea sarcină.

- organizaţii formale Grupuri secundare mari, create în mod deliberat pentru realizarea unui scop sau a unui ansamblu dc obiective.

- orientare profesională Repartizarea elevilor la programe educaţionale speciale pc baza nivelurilor capacităţii.

- panică Fuga dezorganizată de un pericol real sau perceput.

- paradigma Un ansamblu general, împărtăşit, de păreri, concepte şi metode referitoare la o anumită zonă dc experienţă umană.

- paraşuta de aur Un acord cu directorii mai vechi pentru o plată substanţială, în caz de concediere în cvcntualitatca unei preluări.

- partide politice Organizaţii ale celor cu atitudini şi

interese similare, care încearcă să câştigc controlul autorităţii politice.

- patriarhat Autoritatea în familie revine bărbatului.

- pedeapsă O opinie despre încarcerare ca act punitiv pentru a-i face pc infractori să sufere pentru comportamentul lor ilegal.'.

- performanţa rolului Comportamentul efectiv al deţinătorului unui anumit rol.

- personalităţile autoritare Au un ansamblu dc trăsături distinctive - conformism, intoleranţă şi instabilitate - care îi face să aibă prejudecăţi.

- perspectiva stractural-funcţională O teorie a macronivclurilor care sc concentrează asupra aspectelor structurale ale organismelor, ale interdependenţelor şi ale funcţiilor pc care acestea le îndeplinesc pentru organism ca un întreg.

- piaţă Forţe economice fundamentale.

- piaţă primară a forţei de muncă Ocupaţii care asigură beneficii considerabile celor care le practică.

- piaţă secundară a forţei de muncă Ocupaţii care asigură salariaţilor beneficii mi-

- *nimc.

- pilulă cu otravă O situaţie defensivă (cum ar fi existenţa unor datorit Uriaşe) care faccthntr-o corporaţie o ţintă neatrăgătoarc pentru preluare.

- pluralism Model în care toate grupurile rasiale şi etnice îşi păstrează identitatea distinctivă şi sc bucură dc o poziţie socială relativ egală.

- poliandrie Căsătoria unui bărbat cu două sau mai multe femei.

- politeism Credinţa în existenţa mai multor zei.

- politică de încurajare a natalităţii O politică în care guvernul încearcă să încurajeze natalitatea.

- poluare rituală „Prihănirca” membrilor castei superioare din cauza contactului cu cei dintr-o castă inferioară.

- populaţie Grupul total de oameni dc care este interesat cercetătorul.

- poştă verde Ameninţarea unui investitor ostil (individ sau corporaţie) că va achiziţiona o marc parte din acţiunile corporaţiei şi va prelua controlul, dacă nu vor fi răscumpărate acţiunile la un nivel mai ridicat decât preţul lor iniţial de cumpărare.

- poziţia rolului Ansamblul dc relaţii pc care o persoană le arc ca urmare a faptului că ocupă un anumit statut social.

- predestinare Ideea că Dumnezeu a selectat deja oamenii pentru mântuirc sau osândă veşnică şi nimic din ceea cc face o persoană în această viaţă nu îi poate schimba destinul.

- prejudecată O generalizare nesusţinută, o idee preconceptă, despre un grup sau categoric dc oameni.

- prescripţiile rolului Normele sociale potrivite unui anumit statut.

- prestigiu Poziţia socială a oamenilor sau gradul dc „onoare socială”, „stimă” sau respectul care li sc acordă.

- prezentarea sinelui Identitatea pc care persoanele o proiectează şi pentru care încearcă să obţină acordul dc la ceilalţi într-o situaţie.

- principiul avantajului cumulativ Menţinerea sau chiar consolidarea diferenţelor existente în repartizarea

resurselor societăţii -stâlpii esenţiali ai unui sistem bazat pc stratificare.

- privaţiune relativă Sentimente dc dezavantaj bazate pc o comparaţie cu un anumit standard.

- produsul Naţional Brut Valoarea totală a tuturor bunurilor produse şi a per capita (PNB) serviciilor oferite în societate împărţită la numărul dc oameni din societate.

- profan Tot ceea cc este considerat comun şi obişnuit profesiune O ocupaţie cu marc prestigiu social care reclamă educaţie formală şi cunoştinţe vaste.

- proletariat Cei care asigură forţa de muncă necesară pentru funcţionarea fabricilor şi a altor forme dc întreprindere economică.

- propagandă Informaţii sau puncte de vedere care încearcă, în mod deliberat, să influenţeze şi să modeleze opinia publică.

- public Un marc număr dc indivizi care au interes comun într-o problemă asupra căreia opinia este împărţită.

- punere f n libertate sub A permite infractorilor condamnaţi să rămână în supraveghere libertate, dar supuşi unor restricţii, o perioadă de timp, în activităţile lor.

- putere legitimă Folosirea puterii dc cei consideraţi că au dreptul să o folosească.

- putere nelegitimă Putere care se bazează pc coerciţie, pc folosirea forţei sau ameninţarea cu forţa, pentru a obliga la supunere.

- putere Capacitatea de a influenţa acţiunile altora

- raport între sexe Numărul dc bărbaţi la 1 000 dc femei.

- rasă Categoric de oameni care consideră că se aseamănă, deoarece împărtăşesc unele atribute fizice

comune.

- rasism Instituţional Practici care au efectul dc a considera un grup rasial mai puţin demn decât altul, mcritând un ^ tratament mai puţin egal.

- rata creşterii naturale Rata globală a mortalităţii într-un anumit an scăzută din rata globală a natalităţii din acelaşi an.

- rata globală a mortalităţii Numărul dc decese într-un anumit an pentru fiecare 1 000 dc oameni din populaţie.

- rata globală a natalităţii Numărul de copii născuţi vii într-un anumit an pentru flecare 1 060 dc oameni din populaţie rata migraţie! Diferenţa anuală între numărul de oameni care intră în societate (imigranţii) şi numărul dc oameni care pleacă (emigranţii).

- rata mortalităţii infantile Numărul dc decese în primul an dc viaţă pentru fiecare 1 000 dc copii născuţi vii într-un an dat raţionalitate Punerea accentului pc relaţia între mijloace şi scopuri.

- reabilitare O încercare dc a îndrepta infractorii şi dc a-i face să sc comporte în conformitate cu normele sociale generale.

- rebeliune Mod de adaptare care nu numai că nu reuşeşte să accepte scopurile şi mijloacele cultural aprobate, ci, dc fapt, foloseşte alte scopuri şi mijloace.

- reformă pdti^lcă IJn mod dc a încerca schimbarea sistemului din interior.

- regim politic Instituţia politică a unei societăţi.

- reîncarnare în budism, credinţa că după moarte persoanele renasc într-un alt trup, în aceeaşi stare spirituală pe care au dobândit-o în ultima viaţă.

- relativism cultural Idcca că nicio practică culturală

nu este inerent bună sau rea; fiecare trebuie să fie judecată în contextul configuraţiei sale generale.

- religie Un sistem dc credinţe şi ritualuri împărtăşite, preocupate dc tărâmul sacrului.

- religiozitate intelectuală Amploarea şi profunzimea cunoştinţelor despre tradiţiile, credinţele şi practicile unei religii.

- religiozitate rituală Măsura în care oamenii sc angajează în rugăciune şi participă la servicii religioase.

- religiozitatea Ideologică Teoria angajamentului faţă de un sistem dc credinţe religioase.

- religiozitatea pragmatică Gradul legăturii emoţionale pe care oamenii îl simt faţă dc religia lor.

- religiozitatea subsidiară Gradul de integrare a religiei în activităţile de fiecare zi.

- resocializare Desfiinţarea şi restructurarea atitudinilor, valorilor sau identităţilor fundamentale.

- reşedinţă bilocală Regulă rezidenţială care permite noului cuplu să decidă între a locui cu familia miresei sau cu cea a mirelui, sau aproape dc una din ele.

- reşedinţă matrilocală Regulă care cerc ca noul cuplu să sc stabilească lângă familia soţiei sau împreună cu ca.

- reşedinţă patrilocală O regulă care cerc ca un cuplu nou să-şi stabilească reşedinţa aproape dc reşedinţa bărbatului sau în reşedinţa acestuia.

- reţea socială Relaţii sociale legate între ele şi având grade diferite dc intimitate.

- revoluţie politica încercarea dc răsturnare a sistemului politic existent, în speranţa instituirii unuia nou.

- revoluţie ştiinţifică înlocuirea unei paradigme ştiinţifice cu alta sau schimbarea paradigmei.

- revoluţie verde Dezvoltarea şi folosirea unor practici agricole noi, pentru înbunătăţirca producţiei dc hrană.

- ritual Un ansamblu, formal şi stilizat, dc practici legate dc domeniul sacrului.

- rttualism O formă dc adaptare în care persoanele care nu acceptă sau par să înţeleagă obiectivele culturale adecvate au un comportament social aprobat.

- rolurile genului Modelele dc comportament, drepturile şi obligaţiile definite ca fiind potrivite pentru fiecare sex.

- rutina autorităţii Transformarea autorităţii charismatice fie într-o formă tradiţională, fie într-o formă birocratică sau într-o combinaţie a celor două.

- sacru Care este considerat supranatural, dincolo dc obişnuit sănătate O situaţie dc bunăstare fizică, mentală şi socială, sau pur şi simplu absenţa bolii sau a infirmităţii.

- schimbare socială O modificare semnificativă în modelele de cultură şi în structura socială a unei societăţi, modificare reflectată în comportamentul social.

- sectă O formă organizată dc religie care pretinde legitimitate unică pentru adevărul religios, dar nu sc potriveşte confortabil cu cultura majorităţii.

- sector central Sectorul economiei format din organizaţii foarte mari.

- sector de stat Partea economici în care bunurile şi serviciile sunt produse dc agenţii guvernamentale sau prin contract cu guvernul.

- sector periferic Sectorul economici care include

firme relativ mici cc, dc obicei, sunt amplasate într-o regiune geografică.

- sector primar Partea economici care este implicată în luarea sau sector secundar Partea economici implicată în producerea bunurilor din materiile prime generate dc sectorul primar.

- sector terţiar Partea economici care asigură servicii mai degrabă dectt bunuri.

- segregaţie Separarea fizică şi socială a diverselor grupuri etnice şi sociale.

- semne naturale Reprezentări în care există o relaţie inerentă între semn şi ceea cc reprezintă.

- sex Un concept biologic folosit pentru împărţirea speciei umano în femele şi masculi.

- sexism instituţional Credinţa în superioritatea inerentă a bărbaţilor, care este întreţesută cu structura socială şi afectează oportunităţile sociale şi economice ale femeilor, fie că este intenţionată personal, fie că nu.

- sexism Ideea că un sex (dc obicei, femelele) este, inerent, inferior celuilalt (dc obicei, masculii).

- silă Un statut social care afectează modul în care alţii tratează oamenii datorită părerii lor că aceştia au o anumită boală.

- simboluri Reprezentări create în mod arbitrar, cum sunt cuvinte, gesturi, obiecte, imagini vizuale, ce dobân-desc înţeles prin convenţie socială.

- şinele oglindă O concepţie pc care o avem despre noi înşine, care este derivată din reacţia noastră faţă dc per-4ţ *x.* cepţiile imaginaţie pc care alţii le au despre noi.

- ' sistem Ideea că diverse clemente ale societăţii sunt legate Ibujl dc altul, aşa încât o schimbare în unul duce la

schimbări în celelalte.

- sistem de caste Un sistem „închis”, bazat pc stratificare, în care poziţia este determinată de familia în care o persoană sc naşte. Dc obicei, schimbarea acelei poziţii nu este posibilă.

- sistem de clase Formează o stratificare „deschisă” în care poziţia Â pc care o persoană o arc la naştere poate fi schimbată.

- sistemul diplomelor Sc referă la faptul că, deseori, dovada unui anumit nivel dc educaţie este o necesitate pentru o ocupaţie, fie că deprinderile educaţionale sunt sau nu necesare pentru îndeplinirea corectă a datoriei în acea poziţie.

- sistemul legal adversarial Avocaţii apărării şi cei ai guvernului (acuzarea)

- se luptă ca să stabilească legitimitatea poziţiei lor referitoare la vina sau inocenţa acuzatului.

- socialism democratic Sunt folosite atât clemente ale pieţei, cât şi ale economici centralizate, pentru a reduce inegalităţi sociale. (Vezi şi statul cu sistem de ajutor social.)

- socialism Un sistem economic în care resursele naturale, mijloacele dc producţie şi mijloacele de repartiţie sunt deţinute colectiv, iar economia este reglementată centralizat dc stat. socializare continuă Socializarca după copilărie care este o continuare a ceea ce a fost înainte.

- societate postindustrială Tip de societate în care sursa principală dc subzistenţă constă în producţia dc informaţii şi servicii mai degrabă decât în bunuri materiale.

- societăţi agrare Societăţi bazate pc agricultura pc scară largă, folosind tehnologia plugului tras dc diferite

animale dc tracţiune.

- societăţi de vânători şi culegători Tip dc societate bazat pc căutarea şi culegerea hranei, pc vânarca animalelor şi pc pescuitul cu tehnologii simple din lemn şi piatră.

- societăţi horticole Tip dc societate bazată pc cultivarea plantelor.

- societăţi industriale Tip dc societate bazat pc folosirea unor maşini complexe, acţionate uman, ca să producă bunuri materiale.

- societăţi pastorale Tip dc societate bazat pc domesticirea animalelor sociobiologie Studiul sistematic al bazei biologice a comportamentului uman.

- sociologie Studiul ştiinţific al comportamentului social, al asocierii umane şi al rezultatelor acestor acţiuni.

- solidaritate mecanică O formă dc coeziune a societăţii bazată pc asemănarea calităţilor şi activităţilor indivizilor.

- solidaritate organică O formă de coeziune socială în care societatea este legată prin sprijinul reciproc şi interdependenţa membrilor săi.

- sondaje de opinie Cercetări pentru evaluarea opiniei publice.

- speranţa de viaţă Timpul (mediu) probabil pc care o persoană, născută la un anumit moment, îl trăieşte.

- stat Autoritatea politică principală, organizată într-o societate.

- stat al bunăstării sociale Pentru a reduce inegalităţi le sociale sunt folosite atât elemente ale economiei dc piaţă, cât şi clemente ale economici centralizate. (Vezi şi socialismul democratic.)

- state centrale In teoria sistemelor mondiale, acestea sunt societăţile industriale şi militare puternice.

- state periferice in teoria sistemelor mondiale, societăţile care furnizează materiile prime necesare centrului industrializat şi sunt subordonate acestuia.

- state sem{periferice in teoria sistemelor mondiale, statele care se află între centru şi periferic şi sc mişcă în sus şi în jos între acestea.

- Statică socială Examinarea problemelor de ordine şi stabilitate în societate.

- statut Poziţia unei persoane într-o reţea de relaţii sociale.

- statut atribuit Poziţie conferită unei persoane de societate sau de un grup fără contribuţia concretă a individului şi pentru calităţi asupra cărora individul arc puţin control.

- statut doblncllt Statut care depinde dc calităţile asupra cărora individul are un oarecare control.

- statut principal Un statut cheie care are marc greutate în interacţiunile sociale şi în identitatea socială.

- statut socioeconomic Poziţia unei persoane în sistemul dc clasă bazată pc o combinaţie a factorilor, inclusiv bogăţie, putere şi prestigiu.

- stereotip O atitudine inflexibilă a unei clase dc oameni care rezistă schimbării chiar în faţa evidenţei care îi sugerează falsitatea.

- stigmat O părere negativă puternică cc schimbă, substanţial, sentimentul dc sine al unei persoane.

- stratificare socială Eşalonarea diverselor categorii sociale într-o ordine ierarhică cc duce la accesul diferit la resursele sociale.

- Structură socială Modelul frecvent dc relaţii între clementele societăţii.

- studiu bazat pe observaţie O modalitate de examinare a acţiunilor sau grupurilor prin cercetarea lor atentă, deseori în mod intensiv.

- subcultură Modeâc culturale care diferă de cele ale societăţii în general, din care acestea fac parte şi care au o savoare şi o identitate distinctive.

- suburbii Zone urbane relativ mici care înconjoară un oraş.

- SUpraeu în teoria psihanalitică, o parte a personalităţii asemănătoare cu ceea cc numim conştiinţă.

- supranaturalismul Presupune existenţa unor forţe în afara domeniului obişnuit, In supranatural, care influenţează evenimentele umane atât In bine, cât şi în rău.

- ştiinţă Urmărirea sistematică a cunoştinţelor temeinice despre lumea fizică şi socială prin observaţie (folosirea simţurilor umane) empirică.

- ştiinţă normală Strângerea dc date pentru examinarea teoriilor curente despre lume tabuul incestului O regulă care împiedică rudele apropiate să se căsătorească tabuuri Moravuri prescriptive cc definesc ce nu ar trebui tactici Activităţi concrete concepute pentru realizarea unui anumit obiectiv.

- tehnologie Aplicarea cunoştinţelor ştiinţifice sau a altor forme dc cunoştinţe pentru soluţionarea problemelor practice.

- telsm O credinţă în existenţa zeilor care, sc presupune, sunt puternici şi interesaţi dc activităţile fiinţelor umane.

- temeinicie Credinţa că, dacă acelaşi studiu ar fi repetat, el ar da rezultate similare.

- tensiune structurală Rezultă din lipsa unei relaţii clare între scopurile cultural susţinute şi mijloacele prevăzute dc societate pentru atingerea acelor scopuri.

- tensiunea rolului Rezultatul încercărilor dc a îndeplini una sau mai multe dintre prescripţiile rolului, ceea cc provoacă stres în eforturile dc a îndeplini alte prescripţii întruchipate în acelaşi statut social.

- teologia eliberării Credinţa unor preoţi că rolul lor nu este doar să muncească pentru salvarea spirituală, ci, dc asemenea, să promoveze schimbarea economică şi socială care va îmbunătăţii condiţiile materiale ale săracilor. Ea îşi arc rădăcinile în ideologia marxistă.

- teoria (substituţiei) activităţii Subliniază importanţa unui nivel ridicat dc activitate socială pentru satisfacţia personală şi pentru sentimentul dc sine printre vârstnici.

- teoria conflictului Teorie care se concentrează asupra conflictului şi a concurenţei între diverse clemente din societate (emană din opera lui Karl Marx).

- teoria contagiunii O explicaţie a comportamentului mulţimii ca rezultat al unei „minţi colective44, pierderea identităţii individuale ca rezultat al răspândirii „contagioase44 a emoţiilor stimite de situaţie.

- teoria controlului O teorie care susţine că comportamentul criminal rezultă din lipsa controlului intern al individului sau din lipsa mecanismelor adecvate şi eficiente dc control social extern.

- teoria dependenţei O teorie care subliniază că ţările din Lumea a Treia nu s-au modernizat fiindcă au fost dependente dc ţările mai dezvoltate, cărora starea lor actuală le este mai utilă din punct dc vedere economic şi politic.

- teoria normelor emergente O teorie care explică comportamentul mulţimii în raport cu normele sociale care

apar din interacţiunea între participanţii la un eveniment colectiv.

- teoria privaţiunii O explicaţie a iniţierii mişcărilor sociale datorate unui număr relativ marc dc indivizi care se simt privaţi dc ceea ce ci cred că este necesar pentru bunăstarea şi fericirea lor.

- teoria reacţiei sociale O teorie a devianţei care susţine că unii oameni au puterea dc a califica anumite acţiuni ca potrivite sau nu, prin aceasta creând devianţa.

- teoria retragerii O teorie care susţine necesitatea ca bătrânii să sc retragă treptat din poziţiile dc responsabilitate socială, pentru tranziţia ordonată necesară în societate.

- teoria schimbului social O teorie despre interacţiunea socială ca o scrie dc schimburi care au anumite costuri ataşate şi pot aduce unele beneficii.

- teoria sistemelor mondiale O teorie a macronivelurilor care explorează relaţia între ţările dezvoltate şi cele mai puţin dezvoltate în contextul factorilor economici, geografici, istorici şi politici. r teoria societăţii globale O cxpl icaţic a mişcărilor sociale ca o consecinţă a izolării sociale şi a sentimentelor dc insignifianţă trăite dc mulţi oameni în societatea modernă globală.

- teoria tensiunii structurale O teorie care susţine existenţa a şase factori care contribuie la naşterea unei mişcări sociale.

- teorii Modalităţi sistematice dc explicare a modului în *4r*| i. care două sau mai multe fenomene sunt legate unul dc altul.

- teorii de rang mediu Tcorlrspccialc aplicabile categoriilor limitate dc date.

- teorii generale Forme dc comportament care sunt urmate cu entuziasm dc mulţi oameni o perioadă dc timp relativ scurtă.

- teoriile convergenţei O explicaţie a comportamentului mulţimii în raport cu indivizi cu aceleaşi idei, care sunt atraşi într-o situaţie şi apoi acţionează în comun datorită asemănărilor existente ale personalităţii. Explicaţie de asemenea folosită ca să sugereze că societăţile în curs de modernizare devin din ce în ce mai asemănătoare, ca rezultat al procesului de modernizare.

- teoriile macronivelurilor Teorii care sc concentrează în principal asupra unităţilor sociale la scară marc.

- teoriile micronivelurilor Teorii care sc concentrează asupra unităţilor la scară mică.

- terorism Folosirea ameninţării cu violenţa pentru realizarea scopurilor politice

- thanatos în teoria psihanalitică, „instinctul morţii*4.

- tip ideal Modelul purificat al unui concept cu care poate fl comparat un exemplu real din lume.

- tora în iudaism, primele cinci cărţi ale Biblici.

- totalitarism O conducere autoritară care nu recunoaşte 1 imite autorităţii sale şi încearcă să sc amestece, practic, în flecare aspect al vieţii sociale şi să-l reglementeze.

- transferul populaţiei Strămutarea forţată a uncia dintre părţile rivale, ca o soluţie la neînţelegerile dintre grupuri.

- tranziţie demografică O schimbare a ratei natalităţii şi a ratei mortalităţii, care afectează creşterea populaţiei.

- tulburări psihosomatice Indispoziţii fizice cauzate sau înrăutăţite dc starea psihică a unei persoane.

- ţap Ispăşitor Aruncarea vinii asupra altora mai slabi pentru propriile eşecuri şi limite.

- urbanizare Procesul dc concentrare a populaţiilor într-o zonă limitată numită oraş.

- validitate Măsurători care reprezintă o portretizare precisă a realităţii.

- valori Idei abstracte despre ceea cc societatea crede că este bun, drept şi dczirabil.

- variabilă O trăsătură sau caracteristică cc se schimbă sau arc valori diferite în condiţii diferite.

- variabilă dependentă O variabilă care este influenţată dc o altă variabilă.

- variabilă independentă O variabilă care influenţează alte variabile.

- venit Salarii şi investiţii.

- violarea unei cunoştinţe Relaţii sexuale forţate dc cineva care este cunoscut sau angajat într-o activitate socială, cum ar fi o întâlnirc cu victima.

- zona statistică O zonă urbană care conţine un oraş cu cel puţin metropolitană (ZSM) 50 000 dc rezidenţi şi o populaţie totală de 100 000.

- zona statistică metropolitană O zonă urbană cu o populaţie de cel puţin un mi-consolidată (ZSMC) lion, care corespunde altor câtorva criterii.

- zvon Informaţie neîntemeiată, din surse anonime, care este răspândită informai.